

Suomen essiivi

Emmi Hynönen

Suomen essiivi

Emmi Hynönen

Esitetään Turun yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi Arje Scheinin -salissa perjantaina 9. syyskuuta 2016 klo 12.

TURUN YLIOPISTO
Humanistinen tiedekunta
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus
HYNÖNEN, EMMI: Suomen essiivi
Väitöskirja, 249 s.
Tohtoriohjelma Utuling
Syyskuu 2016

Essiivi on suomen kielen sijamuoto, jota käytetään nykykielessä erilaisten olotilojen ilmaistamiseen (*Hän on opettajana ~ sairaana*). Se on taustaltaan lokatiivi, jonka paikanilmaisu-tehtävä näkyy edelleen erilaisissa kiteytymissä (*kotona, luona*). Essiivi kuuluu myös ajan-kohdanilmaisu-järjestelmään (*lauantaina, ensi vuotena*). Tässä tutkimuksessa kuvaan essiivisijan käyttöä erityisesti olotilan ilmaisemisen näkökulmasta. Kiinnitän huomiota sijan merkitykseen ja pyrin tarkentamaan sen lauseopillista kuvausta hyödyntämällä yleislingvistic-kielitypologisia olotilanilmausten kategoriointitapoja.

Tutkimukseni aineisto on kolmijakoinen. Pääaineistonani on Lauseopin arkisto, jota koskevan haun tuloksena olen saanut 9096 essiivisijaisen sanan sisältävää lauseketta virke-konteksteineen. Täydennän tätä aineistoa käytöstä poimituilla esimerkeillä ja intuitioon pohjautuvilla ns. selvillä tapauksilla. Tutkimusmenetelmänä on pääosin aineiston kvalitaatiivinen tarkastelu, mutta tarkastelen essiiviä myös teoreettisemmin sääntöjärjestelmän näkökulmasta. Tärkeimpänä lähtökohtanani on tuottaa tutkimustietoa, joka kykenee käymään vuoropuhelua kielitypologisen tutkimuksen kanssa siten, että tutkimus kuitenkin tapahtuu yksittäiskielen ehdoilla. Erityisesti semantiikan kuvauksessa tarkastelutapani on kognitiivisen kielitieteen mukaisesti orientoitunut.

Essiivin tehtävänä on pelkistetyssä nominaalilauseessa ilmaista olotilan tilapäisyyttä ja muutoksellisuutta, kun taas merkitystä kantavan verbin yhteydessä essiivisijainen olotilanilmaus saa usein muita merkityksiä ja voi ilmaista myös vaihtoehdoisen tai tilanteen syynä olevan olotilan. Aspektinäkökulmasta essiivi tuo tilaan toiminnallisia piirteitä, ja se myös muodostaa selvästi omanlaisensa reviiirin suhteessa muihin olotilaa ja sen lähimerkityksiä ilmaiseviin kieli- ja johto-opin kategorioihin. Syntaktisen luokittelun näkökulmasta essiivisijaiset predikoivat olotilanilmaukset jakautuvat kolmeen pääryhmään sen perusteella, millainen niiden suhde lauseen predikaattiin on. Ne voivat toimia kopulalauseen nominaalipredikaatteina, merkitystä kantavien verbien täydennyksinä ja sekundaarisina predikaatteina, jotka ovat määriteltäviä. Lisäksi essiivisijaiset olotilanilmaukset voivat toimia predikoimattomina lauseadverbiaaleina.

Tutkimus on essiivisijan laaja aineistopohjainen kuvaus, joka osoittaa, että yleislingvistis-kielitypologinen lähestymistapa sopii suomen essiivin kuvaukseen. Alakategorioinnissa joudutaan kuitenkin turvautumaan semantiikkaan. Myös pääkategorioiden jatkumomaisuus on hyväksyttävä. Tulosten perusteella on mahdollista käydä keskustelua siitä, olisiko predikoivien lauseenjäsenten syntaktista luokittelua mahdollista uudistaa. Lisäksi tutkimus avaa uusia kysymyksiä tutkittavaksi erityisesti sijojen käyttöä vertailevasta näkökulmasta.

Asiasanat: essiivi, sijamuodot, lauseoppi, semantiikka

UNIVERSITY OF TURKU
Faculty of Humanities
School of Languages and Translation Studies
Finnish and Finno-Ugric Languages
HYNÖNEN, EMMI: Suomen essiivi [Finnish Essive]
Doctoral thesis, 249 p.
Doctoral programme Utuling
September 2016

The essive is a part of the Finnish case system, and is used in expressing non-permanent states (*Hän on opettaja-na ~ sairaa-na* | s/he is teacher-ESS ~ ill-ESS | 'S/he is [working as] a teacher ~ [temporarily] ill). It has a locative background which continues to appear in various lexicalizations (*kotona* 'at home', *luona* 'at, close to'). The essive is also used in expressing time (*lauantai-na* 'on Saturday', *ensi vuote-na* 'next year'). In this study, I describe the various uses of the essive case and particularly its state-expressing function. My aim is to redefine its syntactic description by exploiting a more general and typological categorization than has been earlier used in Finnish grammar and to explore all the meaning variants of this case.

This study uses three types of material. The main corpus has been collected from the Archives of Syntax in the University of Turku. As a result of this search, 9096 phrases containing an essive-case lexeme and their contexts were identified. In order to find more uses of the case, I also use examples that have been collected elsewhere, as well as intuition-based basic sentences. The research method mainly consists of qualitative observation of the corpora and non-empirical description of grammar. By using these methods, I attempt to get data that can engage in dialogue with typological studies of the same phenomena, although the study acknowledges the idea that languages should be described in their own terms. In particular the semantic description of the essive is based on the framework of Cognitive Linguistics.

In copular clauses, the essive case is used in expressing states that are temporary or inclined to change, whereas in clauses containing a verbal predicate the essive-case expressions of state can have less temporal meanings. From the viewpoint of aspect, the essive case makes states more dynamic, even progressive, and it has a quite clear domain in relation to other semantically similar categories. Based on the primary predicate of the clause, the essive-case nominal predicates can be syntactically classified into three main groups: 1) primary nominal predicates in copular clauses, 2) predicate complements, and 3) secondary predicates. In addition to these uses, essive-case state-denoting lexemes can also be used as non-predicational adverbials.

The study gives an extensive usage-based view on the essive case, and also shows that the syntactic functions of essive-case nominal predicates can be described by using a typologically oriented framework. Nonetheless, the subcategorization of secondary predicates is based on semantics, and also the main categories form continuums with each other. Based on the results, it is possible to discuss if the syntactic categorization of nominal predicates should be re-evaluated in descriptions of Finnish grammar. In addition to this, the study raises new ideas for future research, especially for comparison of the functions of cases.

Key words: essive, grammatical case, syntax, semantics

Alkusanat

Kirjan tekeminen on vienyt hyvän tovin, ja kiitettävää on vastaavasti paljon. Ensimmäisenä kiitän omistautunutta ja huikean asiantuntevaa ohjaajaani Marja-Liisa Helasvuota, joka on ansiokkaasti huolehtinut prosessin tuloksellisuudesta ja tieteellisestä edistymisestä. Erityisesti haluan kiittää suorudesta, avoimuudesta, realistisuudesta, määrätietoisuudesta ja kannustavuudesta. Poukkoilevan ja itsekriittisen ohjattavan loppusuoralle saattaminen on saavutus sinänsä, tuskin itse olisin onnistunut.

Kiitän myös lämpimästi ja nöyränä esitarkastajiani Anneli Pajusta ja Maria Viilkunaa käsikirjoitukseni tarkasta ja paneutuneesta arvioinnista ja kommentoinnista. Rohkenin toivoa tähän tehtävään kahta esikuvaani ja olen hyvin kiitollinen siitä, että kumpikin suostui. Lausunnot ohjasivat minut pohtimaan monia seikkoja, jotka vaikuttivat kokonaisuuden muotoutumiseen ratkaisevasti. Vastaan toki itse kaikista kirjaan yhä jääneistä erehdyksistä, ylitulkintoista ja hämäristä muotoiluista. Kiitän myös Maria Viilkunaa siitä, että hän ryhtyi vastaväittäjäkseni.

Tutkimuksellani on ollut myös virallinen esi- ja alkuohjaaja, josta tuli sittemmin epävirallinen neuvonantaja. Kiitän Tuomas Huuhoa rekrytoimisestani jatko-opiskelijaksi sekä kohta jo 20 vuotta jatkuneesta sijoja sekä yleisemminkin kielioppia ja kielitiedettä koskeneesta keskustelutoveruudesta, jossa jo ensimmäisen vuoden opiskelijanakin sai tuntea olevansa kielentutkijakollega. Olen kiitollinen käsikirjoituksesta saamistani monista palautteista ja nuorison aktiivisesta verkostoimisesta niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin.

Haluan muistaa ja kiittää jo lakkautettua Turun yliopiston yleisen kielitieteen oppiainetta, jota ilman kieltä ja kielentutkimusta koskeva yleissivistykseni olisi olennaisesti kapeampi. Kiitän Esa Itkosta auttavaisuudesta, käsikirjoitukseni tarkasta kommentoinnista, innostavista ja ajattelua haastavista luennoista sekä kiinnostavista keskusteluista. Kiitän samalla kaikkia muitakin kielitieteen opettajiani. Tässä nostan erikseen esiin Seppo Kittilän. Häntä voi luonnehtia paitsi ystäväksi myös mentoriksi, joka tietää alan ajankohtaiset käänneet ja kertoo avoimesti seikoista, jotka nuoremman kollegan on tarpeen tuntea.

Kiitän lämpimästi oman oppiaineeni eli suomen kielen väkeä kouluttamisesta, mukana kulkemisesta ja monenlaisesta avusta, jota olen kaikkina näinä vuosina saanut avokäitesti. En pysty mitenkään mainitsemaan kaikkia nimeltä, mutta eniten ovat essiivi- ja jatko-opiskelujuttujani joutuneet Fennicumilla kuuntelemaan luultavimmin Nobufumi Inaba, Hanna Jokela, Tommi Kurki, Leena Kytömäki, Päivi Laine, Kirsi-Maria Nummila, Krista Ojutkangas, Hannele Pajula, Pia Päiviö, Kirsti Siitonen, Paula Sjöblom ja Mikko Voronov. Kiitos kaikille muillekin suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen opettajilleni ja kollegoilleni vuosien varrelta.

Minulla oli kunnia tehdä suurin osa väitöskirjatyöstäni tutkijakoulu Langnetin rahoituksella. Langnetissa saamiani kontakteja ja koulutusta ei voi kyllin kehua. Erityisesti kiitän osaohjelmaani *Kielioppi ja kielen teoria*, jonka vetäjinä kaudellani toimivat Urho Määttä

ja Urpo Nikanne. Kiitän myös tutkimustani rahoittaneita Turun yliopistosäätiötä, Jenny ja Antti Wihurin rahastoa sekä Turun yliopistoa.

Langnet yhdisti minut muiden kieliaineiden tutkijoihin. Haluan kiittää rakasta ystävää ja tutkijakoulukollegaa Minna Seppästä kielitieteilystä, perheystävyydestä ja laulamisen ilon jakamisesta. Kiitän Aki Kyröläistä hyvistä keskusteluista, metodirajat ylittävästä ymmärryksestä ja matkaseurasta. Kiitos muillekin langneeteille, joihin minulla on ollut ilo tutustua kaudellani, samoin kuin muille kielitieteellisille verkostoilleni. Näistä mainittakoon Uralic Essive -projekti ja Melko yleistä kielitiedettä -seminaarin aktiivit, joista kiitän vielä erikseen Aleksii Mäkilähdettä metateoreettis-tieteensosiologisista keskusteluista ja pitkämielisenä kirjoittajatoimimisenä.

Viime vuodet olen ollut työssä kielikeskuksessa. Esimieheni Mike Nelson on antanut apuaan niin tutkimusvapaan kuin tutkijankammionkin järjestämisessä, kannustanut rohkeasti sanoin ja osoittanut luottamustaan. Huonetoimivani Tuula Hakkarainen, Katja Laito-Laakso ja Arja Lampinen ovat osoittaneet ymmärrystä ailahtelevaa ja rönsyilevää kollegaa kohtaan; Henna Ala-Kutsi on piristänyt arkea juttutuokioilla ja pienillä yllätyksillä. Kiitän kaikkia muitakin kollegojani yhteisöllisyydestä, huomaavaisuudesta ja tuesta.

Tutkimuksen ulkopuolellakin on ollut ainakin jonkin verran jotakin elämäntapaista. Kiitos ystäville ja läheisille siitä, että olette irrottaneet essiivistä. Kiitän äitiäni Riittaa ja isääni Jukkaa tuesta pitkäksi osoittautuneella opintopolullani. Suurin kiitos Maurille, Miralle ja Miikalle henkisesti ja fyysisesti poissaolevan kielitieteilijän oikkujen jaksamisesta ja riittävästä kammioitumisen torjunnasta. Tämä kirja on omistettu mummon, mummin, papan ja ukki-papan muistolle.

Kotona elokuun kahdeksantentoista päivänä vuonna 2016

Emmi Hynönen

Sisällys

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen lähtökohdat	1
1.2	Tutkimuksen tavoitteet	3
1.3	Aineisto	5
1.3.1	Korpusaineisto	6
1.3.2	Kieli-intuitioon pohjautuvat esimerkit	8
1.3.3	Muu aineisto	9
1.4	Tutkimuksen eteneminen	10
2	TEOREETTIS-METODISTA TAUSTAA	12
2.1	Kielitypologinen ulottuvuus	12
2.2	Kognitiivinen kielitiede teoreettis-metodisena viitekehyksenä	16
2.3	Kielentutkimus havaintoa ja intuitiota yhdistävällä menetelmällä	21
2.4	Fennistinen konteksti	24
2.5	Teoreettis-metodinen synteesi	24
2.5.1	Kognitiivinen kielitiede ja kielitypologia	25
2.5.2	Kognitiivinen kielitiede ja strukturalistinen kielinäkemys	26
3	TUTKIMUKSEN KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ	28
3.1	Essiivisijaisten lauseenjäsenten syntaktis-semanttinen luokittelu	29
3.1.1	Essiivisijaiset lauseenjäsenet suomen kieliopissa	30
3.1.2	Essiivisijaiset lauseenjäsenet yleislingvistic-kielitypologisessa viitekehysessä	35
3.2	Tila ja olotila	41
3.3	Inklusio ja attribuutio, luokka ja ominaisuus	42
3.4	Non-permanenssi	44
3.5	Teema	47
3.6	Lauseaseman kuvaaminen kenttämallin avulla: alkukenttä ja loppukenttä	47
4	ESSIIVIN TAUSTA JA OLOTILAA ILMAISEMATON KÄYTTÖ	49
4.1	Historiallinen tausta	49
4.2	Lokationaalinen funktio	51
4.3	Temporaalinen funktio	56
4.4	Essiivisijaisuus verbipredikaateissa	61
4.5	Kokoavaa tarkastelua	63
5	ESSIIVISIJAJAISTEN OLOTILANILMAUSTEN SEMANTIikka	64
5.1	Yleismerkitys: superskeema ja pääskeemat	65
5.2	Olotilan tilapäisyys ja muutos sekä niiden ekstensiot	70
5.2.1	Tilapäisyys	71
5.2.2	Muutos	74
5.2.3	Vaihtoehtoinen olotila	76
5.2.4	Similatiivisuus ja metaforinen olotilassa oleminen	79

5.2.5	Subjektiiivisesti koettu olotila.....	82
5.2.6	Ajallinen profiloitumattomuus.....	83
5.2.7	Kielitypologinen näkökulma non-permanentin tilan koodaamiseen ..	85
5.3	Non-permanenssi ja nominaalinen aspekti	87
5.3.1	Tilannetyyppien jatkumo: toimintakomponentin sisältävä tila.....	88
5.3.2	Muutos, resultatiivisuus ja teelisyys.....	90
5.3.3	Statiivisuuden ja progressiivisuuden jatkumo: essiivin ja progressiivirakenteen vertailua	91
5.3.4	Seriaalisuus ja ajallinen rajattuus	95
5.4	Essiivin semanttinen reviiri.....	96
5.4.1	Nominatiivi nominaalipredikaatin sijana.....	98
5.4.2	Translatiivi.....	100
5.4.3	Paikallissijat	105
5.4.4	Tapaa ilmaisevat johdokset	112
5.4.5	Merkitykseltään essentiaaliset verbijohdokset	117
5.4.6	Temporaalirakenne ja statusrakenne.....	120
5.5	Kokoavaa tarkastelua	122
6	ESSIIVISIAISTEN OLOTILANILMAUSTEN TEEMASUHDE	124
6.1	Teeman määräytyminen.....	124
6.2	Suhde teeman lukuun.....	129
6.3	Teemattomuus: olotilaa ilmaisevat essiivisijaiset lauseadverbiaalit	138
6.4	Kokoavaa tarkastelua	142
7	ESSIIVISIAISTEN PREDIKOIVIEN OLOTILANILMAUSTEN SYNTAKTINEN KATEGORIOINTI	143
7.1	Kategorioiden luokittelun rajapinnat	143
7.2	Primaarinen nominaalipredikaatti.....	147
7.2.1	Semanttinen motivaatio ja "redundanssi"	150
7.2.2	Substantiivien, adjektiivien ja partisiippien essiivisijaisuuden kategoriakohtaista tarkastelua	151
7.2.2.1	Substantiivit	151
7.2.2.2	Adjektiivit	153
7.2.2.3	Partisiipit	155
7.2.3	Nominaalipredikaatin essiivisijaisuus ja lausekonteksti.....	158
7.2.3.1	Ajan adverbiaali nominaalilauseessa	159
7.2.3.2	Nominaalisten predikaattien keskinäinen hierarkia.....	161
7.2.3.3	Subjektin merkitys, muoto ja lauseasema	165
7.2.3.4	Rakenteen vakiintuminen yksikön asemaan	167
7.2.3.5	Nominaalipredikaatti määritteenä ja statusrakenteessa .	167
7.2.4	Kokoavaa tarkastelua	169
7.3	Essiivisijainen predikaattikomplementti.....	170
7.3.1	Yhteisiä piirteitä.....	171

7.3.2	Säily(ttä)misrakenne.....	175
7.3.3	Toimimis- ja funktiorakenne.....	177
7.3.4	Arviointirakenne.....	182
7.3.5	Idiomaattistuneet rakenteet.....	185
7.3.6	Kokoavaa tarkastelua.....	185
7.4	Essiivisijainen sekundaarinen predikaatti.....	186
7.4.1	Sekundaaristen predikaattien luokittelu.....	187
7.4.2	Depiktiivi.....	190
7.4.2.1	Essiivi depiktiivisenä koodausstrategiana.....	192
7.4.2.2	Lauseasema.....	195
7.4.2.3	Tyypilliset primaariset predikaatit.....	196
7.4.2.4	Järjestysluvut ja depiktiivisyys.....	200
7.4.3	Temporaali.....	200
7.4.3.1	Leksikaaliset temporaalit.....	201
7.4.3.2	Implisiittiset temporaalit.....	204
7.4.3.3	Lapsena ollessa -rakenne ja sen rinnakkaistapaukset temporaaliuden näkökulmasta.....	206
7.4.4	Sirkumstantiaali.....	208
7.4.4.1	Lauseasema ja teemasuhde.....	210
7.4.4.2	Implikaatit: kausaalisuus, konditionaalisuus ja konsessiivisyys.....	213
7.4.4.3	Permanentit tilat.....	216
7.4.4.4	Yhteisesiintymätesti.....	217
7.4.4.5	Parafraasitesti.....	218
7.4.4.6	Kieltotesti.....	220
7.4.4.7	Ominaisuutta ilmaisevat essiivisanat depiktiivien, temporaalien ja sirkumstantiaalien rajatapauksena.....	222
7.4.5	Kokoavaa tarkastelua.....	224
7.5	Predikoivien oltilanilmausten syntaktisen luokittelun arviointia.....	225
8	LOPUKSI.....	227
8.1	Essiivin perusmerkitys.....	227
8.2	Essiivin semanttinen reviiiri.....	228
8.3	Syntaktinen kokonaiskuva.....	229
8.4	Essiivisija primaarisessa nominaalipredikaatissa.....	231
8.5	Essiivisija sekundaarisissa predikaateissa, predikaattikomplementeissa ja lauseadverbiaaleissa.....	231
8.6	Menetelmän ja tutkimuksen arviointia.....	233
	LÄHTEET.....	236

Taulukot

Taulukko 1:	Essiivisijaisten lauseenjäsenten luokittelu	36
Taulukko 2:	Kategorioiden väliin jäävät essiivisijaiset olotilanilmaukset	38
Taulukko 3:	Lauseopin arkiston aineiston essiivin sijapäätteen sisältävät paikkaa ilmaisevat lekseemit	54
Taulukko 4:	Essiivisijaisten sekundaaristen predikaattien teemat LA:n aineistossa	127
Taulukko 5:	Monikkomuotoisen teeman tarkoitteen olotilaan viittaavan essiivisijaisen NP:n ja AP:n luku lauseenjäsentekategorioiden LA:n aineistossa (sekä murteet että yleiskieli)	131
Taulukko 6:	Yksikkömuotoisen teeman tarkoitteen olotilaan viittaavan essiivisijaisen NP:n ja AP:n luku lauseenjäsentekategorioiden LA:n aineistossa (sekä murteet että yleiskieli)	134
Taulukko 7:	Nominaalipredikaattina toimivat partisiipit LA:n aineistossa	156

Asetelmat

Asetelma 1:	Inklusio ja attribuutio permanenttia ja non-permanenttia tilaa ilmaisevina predikaatteina suomen kielessä, näkökulmana koodausstrategia	28
Asetelma 2:	Nominatiivi- ja essiivisijaisten tilapredikaattien tyypit	43
Asetelma 3:	Essiivisijaisia olotilanilmauksia ISK:n kenttämallissa	48
Asetelma 4:	Predikaattiverbiin kuuluvan partisiipin essiivisijaisuus	62
Asetelma 5:	Predikoivien essiivisijaisten lauseenjäsenten syntaktinen jaottelu	145
Asetelma 6:	Essiivisijaisen primaarisen nominaalipredikaatin sisältävien lauseiden syntaktinen analyysi	148
Asetelma 7:	Ominaisuushierarkia ja lokaalinen koodaus suomen kielessä Pajusen (2000: 77) mukaan	154
Asetelma 8:	Essiivisijaisen olotilanilmauksen nominaaliset ko-predikaatit	161
Asetelma 9:	Essiivisijaisen predikaattikomplementin sisältävien peruslauseiden jäsenitys	171
Asetelma 10:	Essiivisijaisen tilanilmauksen predikaattikomplementtina sisältävien rakennetyyppien perusominaisuudet	172
Asetelma 11:	Lauseaseman vaikutus sirkumstantiaalisuustulkintaan	211
Asetelma 12:	Essiivisijaisten olotilanilmausten syntaktisen kategorioinnin harmaat alueet eli epäselvät, jatkumomaiset kategoriarajat	226

Kuvat

Kuva 1:	Suomen olotilat kognitiivisen kieliopin mukaan	92
Kuva 2:	Non-permanentti luokka ja ominaisuus	95
Kuva 3a:	Tilapäisyys	96
Kuva 3b:	Ajallinen profiloimattomuus	96
Kuva 3c:	Muutosalttius	96
Kuva 3d:	Muutoksen tuloksena oleminen	96
Kuva 3e:	Vaihtoehtoinen olotila	96
Kuva 3f:	Similatiivinen ja subjektiivisesti koettu olotila	96
Kuva 4:	Non-permanentti ja vaihtoehtoinen tila tilojen jatkumona.	104

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Tämän tutkimuksen kohteena ovat suomen essiivin funktiot ja merkitykset. Tavoitteenani on kehittää essiivisijaisille lauseenjäsenille mahdollisimman aukoton syntaktinen luokittelu ja samalla kuvata essiivin merkitystä sellaisenaan ja suhteessa muihin syntaktisiin kategorioihin. Lähemmän tarkastelun kohteena on nimenomaan essiivisija produktiivisena taivutuskategoriiana, ts. essiivin olotilanilmausfunktio (*Hän on opettajana ~ sairaana; Liisa työskentelee opettajana; Maija osallistuu kokoukseen kaupunginhallituksen edustajana*), mutta käsittelyssä ovat myös essiivin kaikki muut funktiot eli lokationaalinen (*kotona, luona*) ja temporaalinen (*jouluna, torstaina*) funktio sekä osin olotilan ilmaisemiseen niivoutuva partisiipin päätteellä toimiminen, jota tavataan itämurteissa (*Syntyä mie kyllä oo Suorlahela*¹). Käyttämäni syntaktisen kategorioinnin on tarkoitus sopia mahdollisimman hyvin yhteen tilaksi kutsuttavaa tilannetyyppiä ilmaisevien nominaalien kielitypologisen luokittelun kanssa, joten siinä hyödynnetään käytössä olevia yleislingvistis-typologisia kategorioita, jotka poikkeavat fennistiikassa yleisesti käytetyistä luokitteluista.

Tilan käsite on tässä tutkimuksessa ensisijaisesti aspektuaalisessa käytössä. Se limittyy essiivin yhteydessä yleisemmin semanttiseen tilamerkitykseen, jota kutsun olotilaksi (käsitteestä ks. Onikki-Rantajääskö 2001: 17). Tilaksi kutsuttava tilannetyyppi mielletään yleensä staattiseksi, mutta essiivin ilmaisema tila oletetaan lähtökohtaisesti luonteeltaan ajallisesti rajalliseksi tai muutosalttiiksi. Aspektinäkökulmasta essiivillä koodattu tila on toisin sanoen tilaksi melko dynaaminen, jopa toiminnallinen; non-permanenssi on ominaispiirre, joka voidaan liittää tilannetyypeistä tapahtumaan ja sanaluokista tekoa tyypillisesti koodaavaan verbiin.

Määrätapauksissa tämä non-permanenssiksi kutsumani merkityspiirre kuitenkin hämärtyy essiivisijaisissa olotilanilmauksissakin. Se sisältää erilaiset pysyvyyttä koskevat poikkeamat eli tilapäisyyden ja muutoksen, mutta myös näiden ekstensiot, kuten vaihtoehdoisen tilan, jossa aikaulottuvuuden sijaan aktivoituu samanhetkisten olotilojen joukko (*Hankin auton käytettynä*). Toisinaan essiivi koodaa vain olotilaa mutta ei sisällä selvää non-permanenssimerkitystä, jolloin sijavalinnan taustalla on sekundaarisen nominaalisen predikaatin muotovaatimus, kuten niissä sekundaarisissa predikaateissa, joita fennistiikan traditiossa on kutsuttu appositioiksi tai appositioadverbiaaleiksi (*Merenrantakaupunkina Turku on usein tuulinen*). Sekundaarinen predikaatti tarkoittaa lauseessa määritteenä esiintyvää predikoivaa NP:tä tai AP:tä². Niissä non-permanenssi näkyy yleensäkin abstrak-

¹ Lauseopin arkisto, Kitee: 13:1.

² NP = substantiivilauseke ja substantiivilausekkeen kaltainen pronominin tai numeraalin muodostama lauseke, AP = adjektiivilauseke.

timmin: essiivisijainen olotilanilmaus ilmaisee olotilaa, johon muun lauseen ilmaisema asiaintila suhteutuu. Lähes poikkeuksetta sijavalinnan selityksenä eivät ole (yksin) semanttiset tekijät, vaikka non-permanenssimerkitys selvästi rakenteesta välittyikin, kuten predikaattikomplementeissa (*Liisa toimii opettajana*), joissa essiivisijan valinta perustuu rakenteen ja usein sitä hallitsevan verbin muodollisiin vaatimuksiin eli rektioon.

Tutkimuksessani semanttisen erityishuomion kohteena ovat tapaukset, joissa essiivisijaisen olotilaa ilmaisevan NP:n ja AP:n funktiona on toimia primaarisena nominaalipredikaattina eli semanttisena predikaattina *olla*-verbin yhteydessä. Tämän funktion kannalta on olennaista myös verrata essiivitapauksia nominatiivimuotoisiin nominaalipredikaatteihin ja tarkastella, mikä on essiivisijan valinnan motivaatio tällaisissa tapauksissa. Nominatiivisijainen tilapredikaatti (fennistisessä perinteessä predikatiivi) ilmaisee ensisijaisesti pysyvää tilaa. Käytännössä kuitenkin tilapredikaatin leksikaalinen merkitys vaikuttaa suuresti siihen, milloin essiivisijaisuus on mahdollista ja millainen merkitysero nominatiivi- ja essiivisijaisella nominaalipredikaatilla on. Tutkimuksen kohteena ovat lisäksi muut essiivisijaiset tilaa ilmaisevat lauseenjäsenet kuin kopulalauseessa esiintyvät nominaalipredikaatit. Niihinkin liittyy useissa tapauksissa non-permanenssiin viittaava merkityskomponentti, vaikka erilaisten koodausstrategioiden vaihtelu ei olekaan niin suoraviivaista kuin nominatiivin ja essiivin välinen vaihtelu pelkistyneessä nominaalilauseessa.

Tutkimukseni kuuluu päälähtökohdiltaan funktionaalisesti orientoituneeseen kielioppitutkimukseen, tarkemmin ottaen se rakentuu teoreettis-metodisesti fennistisestä kielioppikuvauksen traditiosta ja kielitypologiasta sekä erityisesti semanttisen analyysin ja ylipäättään merkityslähtöisyyden osalta myös kognitiivisen kielitieteen näkökulmista. Metodikaltaan se on kvalitatiivinen tutkimus, jossa pyritään mahdollisimman tyhjentävään kuvaukseen myös intuitiota ja korpuksen ulkopuolista havainnointia hyödyntämällä. Tutkimussuuntausten suhteen pidän tätä tutkimusta vuoropuheluna, jossa yksittäiskielen kielitypologisesti orientoitunut tutkimus antaa lisätietoa typologeille ja typologinen viitekehys puolestaan laajentaa fennistiikan näkökulmaa. Lisäksi kielitypologinen tutkimus tarjoaa myös kognitioon sidostuvalla kielentutkimukselle laajemman perspektiivin kautta lisäulottuvuutta pyrkimyksille tuottaa "psykologisesti realistista" tutkimusta lingvistisin menetelmin (kielitypologian annista kognitiiviselle kielitieteelle ks. Esa Itkonen 2006: 78–80). Tätä tavoitetta on taivutusmorfologian suhteen korostanut kognitiivisen kielitieteen piirissä erityisesti Janda (2007):

"Given the role that inflectional morphology plays in mediating the relationships between lexemes and the constructions they inhabit, this should lead to closer examination of the grammatical meanings expressed by inflectional morphemes. Talmy's (2000³) proposed inventory of possible categories that might be expressed by closed-class morphemes amounts to a challenge: we need to verify this inventory against the data of many languages. We should also seek to prove whether a subset of these categories is universal." (Janda 2007: 647.)

³ Omassa tutkimuksessani 2000a ja 2000b.

Kognitiivinen kielitiede myös suhteuttaa tutkimuksen aiempiin sen viitekehukseen enemmän tai vähemmän kiinteästi kuuluviin suomen sijoja koskeviin tutkimuksiin (esim. P. Leino 1993; Huumo 1997; Onikki-Rantajääskö 2001; Jaakola 2004). Esittelen tutkimukseni teoriataustan kattavammin luvussa 2.

Tutkimukseni kuuluu aiheensa puolesta suomen sijojen tutkimuksen kontekstiin, johon edellä mainitsemieni samaan tapaan teoreettisesti orientoituneen kognitiivisen kielitieteen piiriin kuuluvan haaran ohella lukeutuu laaja kirjo muulla tavoin teoreettisesti orientoitunutta ja osin myös taustateoriaa eksplikoimatonta fennististä tutkimusta 1800-luvulta nykypäivään. Essiivisijastakin on olemassa useita tutkimuksia (esim. Alhoniemi 1967; Kangasharju-Salo 1988; Helasvuo 1990; Lundberg 1992; Pajunen 2000; Lantto 2001; Hynönen 2005; 2013), mutta näistä yksikään ei ole yhtä laaja kuin nyt käsillä oleva tutkimus. Tutkimukseni yhtäältä jatkaa sijakuvausten fennististä traditiota, mutta samalla se pyrkii nostamaan esiin sijan kuvaamisen uusia mahdollisuuksia ja pohtimaan kysymyksiä, joita aiemmassa tutkimuksessa ei ole varsinaisesti nostettu esiin. Eritoten tarkastelun kohteeksi nousee essiivin funktioiden tarkastelu kielitypologian ja yleislingvistiksi määriteltyjen kategorioiden näkökulmasta.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimukseni on tavoitteiden osalta kaksijakoinen. Ensimmäinen tavoiteryhmä koskee essiiviä tutkimuskohteena, kun taas toinen lähestyy tutkimukseni teoreettis-metodista viitekehystä evaluoivalta kannalta. Tavoiteryhmät ovat keskenään vuorovaikutteisessa suhteessa siten, että varsinaista tutkimuskohdetta koskevat havainnot luovat pohjan teoreettis-metodisen viitekehysten evaluoinnille, koska valittu teoriatausta ja metodiikka määräävät monia tutkimusasetelmaan kuuluvia osa-alueita. Toisaalta tutkimuskohteeseen kohdistuu myös paljon sellaisia kysymyksenasetteluja, jotka eivät ole kovin teoria- tai metodisidonnaisia, vaan kumpuavat sekä näkökulmiltaan heterogeenisestä fennistiikan ja sijatutkimuksen perinteestä.

Essiivin osalta tämä tutkimus pyrkii päätavoitteenaan kuvaamaan sijan olotilanilmausfunktiota mahdollisimman tyhjentävästi sekä syntaktiselta että semanttiselta kannalta. Tässä tutkimuksessa muoto ja merkitys linkittyvät toisiinsa hyvin voimakkaasti, joten syntaktista ja semanttista tasoa tarkastellaan myös dialogia käyvänä kokonaisuutena, kuten on tapana esimerkiksi kognitiivisessa kielitieteessä. Kysymyksenasetteluissa ja tutkimusnäkökulmassa kulkee koko ajan mukana yleislingvistis-typologinen lähtökohta. Essiivisijaan liittyviä tarkempia tutkimusaiheita ja -kysymyksiä ovat seuraavat:

- Perusmerkitys: Millainen essiivi on semanttisena kokonaisuutena? Millaista on tilaksi kutsuttavaa tilannetyyppiä ilmaisevan essiivin aikaviitteisyys, jota kutsun non-permanenssiksi? Miten essiivisijan muut kuin olotilaan viittaavat funktiot (paikka ja aika) ilmenevät olotilanilmausfunktiossa ja missä suhteessa eri funktiot

ovat toisiinsa? Miten olotilaa ilmaisevan essiivin perusmerkitys hahmottuu suhteessa kantalekseemin sanaluokkaan? Millainen essiivin skeema aineistosta poimittujen elaboraatioiden varaan rakentuu?

- Sijavaihtelu ja essiivin semanttinen reviiiri: Milloin kopulalauseen nominaalipredikaatin sijana on essiivi? Millainen suhde essiivillä ja nominatiivilla/partitiivilla on nominaalipredikaatin sijana? Mitkä kieli- ja johto-opilliset elementit muistuttavat essiiviä? Mihin kielessä tarvitaan kieliopillista merkitsintä, jonka ainoana produktiivisena funktiona on koodata olotilaa?
- Syntaktinen kokonaiskuva: Mitkä ovat essiivin syntaktiset funktiot ja funktioiden erot ja yhtäläisyydet? Mitä essiivisijaisten olotilanilmausten erityispiirteiden eli teemasuhteen, lukuvalinnan ja osin lauseeseen perustuvien implikaatioiden perusteella on mahdollista päätellä?
- Essiivisijan semanttinen kontribuutio nominaalisessa predikaatiossa: Onko nominaalipredikaatin NOM/ESS-sijavalinta sidoksissa muihin lauseessa esiintyviin komponentteihin (kuten ajan ja paikan adverbiaaleihin) ja millä ehdoin? Miten tai vutettavana olevan lekseemin merkitys vaikuttaa sijavalintaan?
- Essiivisija sekundaarisissa predikaateissa ja predikaattikomplementeissa: Miten essiivisijan merkitys ilmenee sekundaarisissa predikaateissa? Millaisia ryhmiä sekundaarisista predikaateista muodostuu? Miten essiivisijaiset täydennykset ja määritteet eroavat näissä tapauksissa toisistaan? Millainen on essiivisijaisen täydennyksen saavien verbien kokonaisuus?

Yllä olevassa luettelossa mainittujen tutkimuskysymysten käsittelyn keskinäiseen järjestykseen palaan johdannon lopussa, jossa esitellään tarkemmin tutkimuksen etenemistä.

Evaluoivan puolen päätavoitteena on selvittää, miten kognitiivista kielitiedettä, kieli-typologista viitekehystä ja kielijärjestelmän sosiaalista luonnetta korostavaa näkökulmaa yhdistelevä teoriatausta ja metodiikka toimivat kieliopillisen ilmiön kuvauksessa. Näitä seikkoja tarkastelen päätäntöluvussa suhteuttamalla niitä tutkimukseni kokonaisuuteen. Teoriataustan evaluoinnissa kiinnitän erityisesti huomiota valitsemani viitekehysten toimivuuteen. Lisäksi pohdin erikseen tutkimukseni vuorovaikutuksellista suhdetta kieli-typologiaan. Metodiikan evaluointi kohdistuu sekin ennen muuta yhdistelyn arviointiin. Tarkastelen korpuslingvistisen kvalitatiivisen analyysin kohteena olevan aineiston ja kieli-intuitions pohjautuvan esimerkkivirkkeistön yhteispeliä siinä, miten tutkimukseni on yhdistämisestä hyötynyt; kiinnitän huomiota myös mahdollisiin yhdistämisen haittoihin. Selvitän myös, miten teoriaviitekehys ja metodiikka ovat yhdessä toimineet.

Kumpikin edellä mainituista tavoiteryhmistä on tutkimuksen kannalta samanarvoisia, mutta pääpaino on väitöskirjan nimen mukaisesti essiivin olotilanilmausfunktion ulottu-

vuoksissa. Tutkimuksen teoriataustan ja metodiikan systemaattinen kriittinen jälkiarviointi on kuitenkin olennaista siltä kannalta, että se määrittää aihetta käsittelevää tutkimustani jatkossa ja antaa tietoa muillekin vastaavatyypistä tutkimusta tekeville. Evaluointi ulottuu tietysti myös sisällön puolelle, eli se kohdistuu myös tutkimusasetelmaan ja -kysymyksiin sellaisinaan.

1.3 Aineisto

Tutkimukseni perustuu kielenkäyttöön, ja tässä tapauksessa se tarkoittaa sekä aineistoon että intuition perustuvien esimerkkivirkkeiden käyttöä. Sen kannalta on perusteltua myös se, että hyödynnän sekä puhutun että kirjoitetun kielen korpusaineistoa. Päälinjat on mahdollista määritellä ilman korpustakin, mutta aineisto tarkentaa niitä ja vahvistaa tai kumoaa ne. Essiivisijain predikoivien funktioiden määrittely onnistuisi toisin sanoen myös kieli-intuition pohjalta, mutta tutkimukseni tarkoituksena on näiden olennaisimpien funktioiden ohella kartoittaa myös hienojakoisempia semanttisia eroja. Tähän tarvittava materiaali ei voi kokonaan olla kieli-intuitioni varassa, koska en voi edustaa kieliyhteisöä riittävän laajasti tämän tutkimuksen rajauksen kannalta, vaikka olen syntyperäinen kielenpuhija. Murreaineisto antaa mahdollisuuden löytää käyttöä, jota ei tulisi ajatelleeksi. Aineisto voi myös tukea ennakkokäsityksiä mutta myös kumota ne (Ojutkangas 2008: 280). Sen tehtävänä on ensisijaisesti kasvattaa tutkijan tietoa olemassa olevasta ilmaisupotentiaalista ja tutkittavan ilmiön reuna-alueista sekä antaa todellisia esimerkkejä eri funktioista. Lisäksi aineiston ja intuition yhdistämisellä on syvempi tarkoitus: tässä tutkimuksessa evaluoidaan myös aineiston ja intuition yhdistämisen mielekkyyttä.

Kognitiivisessa kielitieteessä käydään keskustelua siitä, millaisia aineistoja kulloinkin on mahdollista hyödyntää (ks. esim. Geeraerts 2006; Glynn 2010). Tutkija voi itse tutkimusongelmansa pohjalta ratkaista, käyttääkö itse tuotettuja ns. laboratoriolauseita vai kerääkö aineiston kielenkäytöstä. Kielentutkijoista osa suosii itse keksittyjä esimerkkivirkkeitä, kun taas osa käyttää tutkimuksessaan ainoana tai ainakin primaarisena esimerkistönään ja tutkimusaineistonaan kielenkäyttöaineistosta poimittuja virkkeitä. Omaan tutkimukseeni rinnastuvaa väliportaan ratkaisua edustaa Onikki-Rantajääskö (2001: 24), jonka tutkimuksessa aineisto on heuristinen lähde, mutta tietyn korpuksen kattavaan kuvaukseen ei pyritä. Kuvaan tutkimuksessa kyllä Lauseopin arkiston essiiviesiintymien kokonaisuutta, mutta tarkastelu ei ole luonteeltaan tilastollista ja jokaiseen yksityiskohtaan menevää vaan se pyrkii tuomaan esiin päälinjoja ja tekemään yleistyksiä. Tutkimus ulottuu myös LA:n aineiston ulkopuolelle.

Kognitiivisen kielitieteen piirissä on myös käyty kansainvälistä keskustelua siitä, pitäisikö suuntauksen siirtyä kokonaisvaltaisemmin aineistopohjaisuuteen vai voidaanko itse tuotetut esimerkit hyväksyä tieteellisessä tutkimuksessa (ks. esim. Geeraerts 2006; Gibbs 2006; Talmy 2007). Fennistiikan piirissä aihetta ovat kommentoineet Huomo (2008), Ojutkangas (2008) ja Jantunen (2009), jotka argumentoivat korpus- ja intuitiopohjaisen

aineiston soveltuvan erityyppisiin tutkimuksiin eri tavoin. Yhtä kaikki erityyppisille ratkaisuille on tilaa samassakin tutkimuksessa, kunhan valitut tarkastelutavat tukevat teollisen tutkimuksen perustavoitteita. Tässä tutkimuksessa erityisesti merkitysoppositioiden tarkastelu hyötyy laboratoriolauseiden vertailusta, kun taas aineiston havainnointi on olennaista funktioiden kartoituksessa ja syntaktisen luokittelun arvioinnissa. Tutkimusta varten laadittu tietokanta on tulevaisuudessa hyödynnettävissä kvantitatiivisessa korpusanalyysissä.

1.3.1 Korpusaineisto

Tutkimukseni aineiston olen koostanut ensisijaisesti Lauseopin arkiston (=LA) kokoelmista, jotka sisältävät sekä yleiskieltä että murrenarratiiveja. LA:sta olen hakenut kaikki essiivisijaiset saneet. Tämä haku tuotti 8595 virkettä. Essiivitapausten ohella haku on löytänyt myös sellaisia tapauksia, jotka eivät kuulu tutkimukseni piiriin. Tällaisia tapauksia ovat virheellisesti essiiveiksi tietokantaan tunnistein merkityt lekseemit ja virheellisesti toiseen kertaan esiintyvä Ylivieskan murteen aineisto. Nämä tapaukset olen poistanut.

Haun ja seulonnan tuloksena⁴ sain 9096 essiivisijaisen lekseemin sisältävää lauseketta⁵. Olen koostanut osumista tietokannan siten, että jokainen lauseke muodostaa oman tietueensa. Toisin sanoen sama lause voi esiintyä tietokannassa useita kertoja, mikäli siihen kuuluu useita essiivisanan sisältäviä lausekkeita. Erilliset lausekkeet on sijoitettu omiksi riveikseen aina, myös silloin, kun ne ovat rinnasteisessa suhteessa keskenään. Lisäksi aineistossa esiintyy essiivisanoja, joiden funktio ei ole tunnistettavissa tai virkekonteksti ei riitä luokitteluun; tyypillisesti on kysymys puhutun kielen aineiston sisältämästä alle lauseen mittaisesta katkelmasta, joka saattaa sisältää ainoastaan essiivisijaisen lekseemin. Nämä 39 esiintymää olen jättänyt aineistoon mahdollista myöhempää käyttöä varten. Aineiston virkkeistä tässä tutkimuksessa päähuomion kohteena olevaa merkitystä eli olotilaa ilmaisee kiistatta 3529 (*olla olevinaan* -tyyppiset kvasirakenteet mukaan luettuna 3625). Ilman kvasirakenteita LA:n murreaineisto on 1985 esiintymävirkettä ja yleiskielen aineisto 1544 esiintymävirkettä. Esittelen aineiston kategorioittain luvussa 3.1.2.

Vaikka LA:n korpus on vanhempi kuin esimerkiksi CSC:n tekstipankin kielipankki, se sopii tämän tutkimuksen aineistolähteeksi hyvin, sillä yleiskielen aineisto sisältää eri teks-

⁴ Tässä tutkimuksessa ovat käytössä hakutulokset 27.10.2005 (yleiskielen essiivit) ja 25.11.2005 (murreaineiston essiivit). Hakujen tuloksena saamissani virkkeissä on tunnisteettomiakin essiivisijaisia saneita, joita en ole ottanut mukaan aineistooni. Nykyisin korpusta voi hyödyntää verkon välityksellä Korp-käyttöliittymän avulla (ks. <https://www.kielipankki.fi/tuki/korp/>).

⁵ Pääsääntöisesti lausekkeen edussana on essiivisijainen, mutta joukossa on myös tapauksia, joissa essiivimuoto on määrittäneenä, esimerkiksi inkongruenttina adjektiivimäärittäneenä. Samoin hakutuloksissa ovat mukana kvasirakenteet.

tilajeja⁶ ja murrehaastattelujen valikoima⁷ kattaa murteiston laajasti, joskin yhtä murretta edustaa pääsääntöisesti yksi puhuja ja aineisto on lajityypeiltään suppea: se koostuu kaavamaisesti toteutetuista murrehaastatteluista. Murreaineiston ansiosta esiin tulee esimerkiksi kokonainen essiivisijaisten verbin liittomuotoihin kuuluvien partisiippien ryhmä, joka kirjoitetun yleiskielen aineistossa jäisi täysin huomiotta, samoin kuin *lapsena ollessa* -tyyppiset rakenteet, jotka ovat olennaisia tarkasteltaessa temporaalisia olotilanilmauksia. Kieliopin tutkimuksessa korpuksen ikä ei ole ongelma sen vuoksi, että tutkittavat ilmiöt eivät ”vanhene” kovin nopeasti. LA:n aineistossani ei ole ainuttakaan tapausryhmää, jota ei tapaisi tämänhetkissäkin kielenkäytössä. Murreaineistoja ovat hyödyntäneet fennistisessä väitöskirjatason kielioppitutkimuksessa 2000-luvulla esimerkiksi Salminen (2000), J. Leino (2003), Päiviö (2007) ja Pekkarinen (2011). Näistä Leinon ja Päiviön tutkimukset kuuluvat nimenomaan kognitiivisen kielentutkimuksen piiriin.

LA:n korpuksen suurin puute oman tutkimukseni kannalta on ensinnäkin se, että kirjoitetun kielen aineisto sisältää enimmäkseen ammattikirjoittajien tekstejä, joten en voi ottaa siitä aineistooni ei-ammattilaisten tuottamaa kirjoitettua kieltä tai ei-yleiskielisiä tekstilajeja. Toisena puutteena on syytä mainita puhutun kielen lajien suppeus (murrehaastattelut, käsikirjoitetut radio-ohjelmat). Kolmannen ongelman muodostavat korpuksen virheet: aineistooni kuuluvissa virkkeissä on useita essiiviesiintymiä, joita ei ole koodattu essiiveiksi. Olen ratkaissut ongelman tarkentamalla LA:n aineistoni siksi, jonka 26.10.2005 (yleiskieli) ja 25.11.2005 (murteet) tehdyt haut ovat tuottaneet. Mukana ovat vain ne essiiviesiintymät, jotka näkyvät tunnistein merkittyinä. Virheellinen tunnisteettomuus näyttää aineistoni perusteella olevan siinä määrin satunnaista, että koko arkiston manuaalinen läpikäyminen ei ole tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaista.

LA:n murrehaastattelukorpuksen käytön erinomainen peruste on kuitenkin se, että aineisto on koottu systemaattisesti tieteellisten periaatteiden mukaan ja koodattu myös syntaktisesti: itse asiassa se on tällä hetkellä ainoa riittävän laaja julkinen puhutun suomen kielen korpus, joissa on lauseopilliset tunnisteet. Toisin sanoen ei ole olemassa muutaakaan ei-yleiskielisen suomen kielen korpusta, jota olisi mahdollista hyödyntää essiivisijan tutkimuksessa vastaavalla tavalla, sillä kyseisen sijan hakeminen muulla tavoin koodatusta tai koodaamattomasta aineistosta on erittäin työlästä. Samaa korpusta ovat essiivisijan kuvauksessa aiemmin hyödyntäneet myös Lundberg (1992) ja Pajunen (2000),

⁶ Yleiskielen aineiston osakorpuksat ovat seuraavat: 1. aikakauslehdet (asia-artikkelit; pakinat ja niihin verrattavat; pääkirjoitukset; reportaasit), 2. hallinnon kieli ja virkakieli (komitean mietinnöt; lait ja asetukset; viranomaisten päätökset ja kirjelmät), 3. kaunokirjallisuuden kieli (näytelmät; taideproosa), 4. radion, television ym. puhuttu kieli (konferenssien, seminaarien ym. kirjoitetut puheet ja esitelmät; radion esitelmät; radion hartauspuheet; radion ja television ajankohtaiset katsaukset; radion ja television uutiset), 5. sanomalehtien kieli (asia-artikkelit; kirjallisuus-, musiikki-, teatteri-, elokuva- ja taidearvostelut; kolumnit ja pakinat ym. kevyet jutut; pääkirjoitukset; reportaasit; urheiluselostukset; uutiset), 6. tietokirjallisuuden kieli (hartauskirjat; historian tietokirjat; humanistiset tutkimukset; matkakuvaukset; muiden alojen tietokirjat; muiden alojen tutkimukset; muistelmateokset; tietosanakirjat; yhteiskunnalliset tietokirjat).

⁷ Murteiden jakauma on päämurrealueittain seuraava: lounaismurteet 19 (pitäjää), lounaiset siirtymämurteet 14, hämäläismurteet 25, pohjalaismurteet 27, savolaismurteet 32 ja kaakkoismurteet 15.

joiden tutkimukset osoittavat, että tällä aineistolla on annettavaa kieliopillisen ilmiön semanttiselle tutkimukselle.

1.3.2 Kieli-intuition pohjautuvat esimerkit

Intuutiolla on sijansa kaikäntyyppisessä kielentutkimuksessa esimerkiksi tutkimusasetelman ja hypoteesin kehittälyssä sekä tulosten luokittelussa ja tulkinnassa. Tässä tutkimuksessa sillä on tätäkin merkittävämpi tehtävä: osa esimerkkitapauksista on itse keksittyjä. Kieli-intuition⁸ käyttö esimerkkitapausten generoinnissa perustuu periaatteeseen, jonka mukaan natiivipuhujalla on käytössään äidinkiensä sääntöjärjestelmä. Tämä sääntöjärjestelmä on luonteeltaan sosiaalinen, eli kieliyhteisö jakaa sen. Toisin sanoen se ei ole perusluonteeltaan yksityinen ja subjektiivinen vaan intersubjektiivinen ja normatiivinen (tästä tarkemmin ks. esim. Esa Itkonen 2003; Hynönen & Mäkilähde tekeillä). Järjestelmän olemassaolon tunnustaminen ei sulje pois kielen muutosta ja variaatiota, jotka eivät ole kaikille kielenpuhujille yhteisiä. Annan tarkemman kuvauksen tästä tutkimukseni pohjana olevasta kielinäkemyksestä luvussa 2.3.

Intuition pohjautuvassa tarkastelussa operoidaan siis tutkijan itsensä luomilla esimerkkitapauksilla eli ns. laboratoriolauseilla. Metodina on kritisoitu epäempiirisydestä (ks. esim. Geeraerts 2006), ja se onkin ollut vähemmistönä fennistiikan piirissä (Huomo 2008). Ongelmallista on myös se, että laboratoriolauseen kielenmukaisuudesta päättäminen ei aina ole yksiselitteistä, vaikka johtoajatuksena olisikin pysyä mahdollisimman yksiselitteisessä kielenmukaisuudessa. Syynä tähän on se, että kontekstittomana kielenvastaiselle tai kyseenalaiselle lauseelle on usein mahdollista löytää vaivattomasti konteksti, jossa lause olisikin aivan hyväksyttävä (ks. Huomo 2008). Näiden ongelmien lisäksi on otettava huomioon se, että kognitiivisessa kielitieteessä todelliseen kielenkäyttöön perustuvan aineiston käyttöä on usein pidetty ensisijaisena, koska käyttö on systeemin muutosten lähtökohta; nykyisin on yleistymässä jopa näkemys, jonka mukaan kaiken kognitiiviseksi kielitieteeksi itseään kutsuvan tutkimuksen tulisi olla korpuspohjaista (Huomo 2008). Ainakin Geeraerts (2006) on jopa toivonut, että laboratoriolauseiden tutkimuskäytöstä luovuttaisiin kokonaan. Samoin fennistiikassa erityisesti väitöskirjatasolla on perinteisesti suosittu aineistopohjaisuutta, kun tutkimuksen kohteena on kieliopin ilmiö.

On kuitenkin huomattava, että intuition pohjautuvat laboratoriolauseet ovat funktioltaan erilainen tutkimusaineisto kuin todelliseen käyttöön perustuva korpus: niiden tutkimus ei perustu empiriaan kvantitatiivisessa tai kokeellisessa mielessä. Laboratoriolausei-

⁸ Termin (kieli-)intuitio tapaan käytetään usein (kognitiivisen kielitieteen piirissä) termiä introspektio esimerkiksi viittaamassa metodiin, jossa tutkija tuottaa itse tutkimuksensa esimerkkitapaukset (ks. esim. Talmy 2005, Huomo 2008). Esa Itkonen (2003: 45–46) käyttää termiä introspektio kuitenkin viittaamassa yksilön subjektiivisiin miellelyhtymiin, kun taas intuitiossa on aina kyse intersubjektiivisista tosiasioista. Huumolla introspektion käsite on hyvin lähellä Itkosen intuition käsitettä, kun taas Talmy'n introspektiolla on enemmän liittymäkohtia subjektiivisuuteen. Itse viittaa intuitiolla yksilön tietoon, joka koskee intersubjektiivista sääntöjärjestelmää.

den tarkoituksena on havainnollistaa kielijärjestelmän eli Saussuren (1916) termin *languen* ominaisuuksia, kun taas korpus kuvaa kielen käyttöä eli *parolea*. Laboratoriolauseet mahdollistavat yksinkertaisten ja pelkistettyjen rakenteiden käytön tutkimusaineistona, samoin niiden avulla voidaan muodostaa minimipareja (joko korpuksista poimituille lauseille tai toisilleen), ja niiden avulla pystytään eristämään tietyn tekijän vaikutus lauseen kieliopilliseen rakenteeseen tai merkitykseen (Huumo 2008). Tällainen aineiston muunteleminen olennaisen tiedon saamiseksi ei ole mahdollista, mikäli tutkimus on täysin sidoksissa korpuksen havainnointiin. Toisaalta on otettava huomioon myös se, että itse keksittyjen lauseiden käytössä on pitädyttävä syvällä kieliyhteisön normien rajojen sisäpuolella: jotta tutkimus olisi luotettava, laboratoriolauseiden tulee olla kiistattomasti sosiaalisten normien mukaisia, eli ne eivät saa millään tavoin venyttää tulkintakyvyn rajoja (ks. esim. Itkonen & Pajunen 2010: 58). Esimerkiksi kielen rakenteellisten sääntöjen puitteisiin mahtuvien mutta poikkeuksellisen kompleksisten, todellisessa kielenkäytössä korkeintaan marginaalisten laboratoriolauseiden käyttö rikkoo tätä sääntöä: pelkkä rakennesääntöjen noudattaminen ei siis riitä kriteeriksi, vaan lähtökohtana on myös se, mitä todellisuudessa kielenkäytössä esiintyy (ks. tämäntyyppisten lauseiden tulkinnasta Dąbrowska 1996; vrt. myös Huumo 2008). Toisinaan intuition rajatapauksia on nykyään mahdollista arvioida internetin hakukoneiden avulla, joskaan pelkkä osumien löytyminen ei ole tae ilmaisun kieliopillisuudesta, vaan tarkempaa perehtymistä yleensä vaaditaan.

Hyödynnän tutkimuksessa kieli-intuitiotani paitsi analyysin ja tulkinnan myös aineiston luomisen tasolla. Jos systemaattisesti luokiteltu aineisto ei sisällä kuvauksen kannalta olennaisia, varmasti kieliyhteisön normiston piiriin kuuluvia tapauksia, voin käyttää laboratoriolausetta. En siis tutki omaa intuitiotani, vaan se toimii tutkimuksen välineenä (vrt. Esa Itkonen 2003: 46). Lähestymistapaa kuvaa hyvin Charles F. Hockettin näkemys kielen-tutkijan velvollisuuksista:

“ – – (T)he analysis of the linguistic scientist is to be of such a nature that the linguist can account also for utterances which are not in his corpus at a given time. That is, as the result of his examination he must be able to predict what other utterances the speakers of the language might produce, and, ideally, the circumstances under which those other utterances might be produced.” (Hockett 1957 [1948]: 279.)

Intuition pohjautuvat esimerkkilauseet avaavat useita sellaisia mahdollisuuksia, joita ei pelkästään korpukseseen nojautuvassa tutkimuksessa ole. Tutkimuksessa itse keksimiäni esimerkkejä ovat kaikki sellaiset tapaukset, joissa ei mainita lähdettä.

1.3.3 Muu aineisto

Kokonaiskuvan laajentamiseksi tutkimukseni sisältää myös epätyypillisiä tapauksia, joita ei esiinny Lauseopin arkiston kokoelmassa tai edes natiivikielenpuhujan intuitiossani. Toisin sanoen on kyse sellaisista essiivisijan käyttötavoista, jotka eivät edusta essiivisijan

keskeisimpiä, kieliyhteisön sosiaalisten normien mukaisia tapauksia. Kieli on kuitenkin dynaaminen kokonaisuus, ja puhujayhteisön säännöt venyvät ja toisinaan jopa muuttuvat. Tämän vuoksi sijamuodon olemuksen selittämisessä on hyödyksi se, että tutkimuksessa käsitellään epätyypillisiä käyttötapoja. Intuitio on toki tässäkin läsnä sillä tavoin, että rajatapauksissa on arvioitava, onko kyse sellaisesta tapauksesta, joka kuuluu sosiaalisten normien piiriin, vaikkakin reuna-alueelle, vai onko kyse normien rikkomisesta siten, että tapausta on mahdotonta ymmärtää tai se on muuten tulkittavissa selvästi norminvastaiseksi (esimerkiksi lyöntivirheet). Kielenkäyttäjien intuitioissa on myös eroja (vrt. Dąbrowska 1996).

Epätyypillisiä, korpusaineistossa esiintymättömiä tapauksia olen koonnut eri lähteistä sitä mukaa kuin niitä on tullut vastaan; tällaisen aineiston systemaattinen kerääminen on sijamuodon tutkimusta varten melkoisen hankalaa. Tämän vuoksi en ole katsonut tarpeelliseksi kasvattaa aineistoa esimerkiksi käymällä systemaattisesti läpi muita korpuksia kuin LA:n. Enimmäkseen epätyypillisissä tapauksissa on kyse yleiskielen vastaisesta essiivimuodon käytöstä, kuten essiivisijaisen NP:n tai AP:n poikkeuksellisesta teemasuhteesta, ts. siitä, että essiivisijaisen NP:n tai AP:n ilmaisema olotila luonnehtii lauseenjäsenstatukseltaan epätyypillisen teeman tarkoitetta (*Aloin antaa vauvalle soseita 5-kuukautisena*; teeman käsitteestä ks. lukua 3.5). Ei-systemaattisesti kerätty epätyypillisten tapauksien aineisto on käytössä esimerkiksi sekundaaristen predikaattien teemasuhteen kuvaamisessa. Vaikka aineistossa on monentyyppisiä teemoja, lehdistä ja muista lähteistä vastaan tulleet esimerkit osoittavat, että kokonaiskuva on korpuksen antamaa rikkaampi.

Epäsystemaattisesti kokoamani aineisto sisältää etupäässä yleiskielisiä tapauksia. Osa esimerkeistä on etsitty varta vasten, jolloin impulssi on tullut intuitiosta, tutkimuskirjallisuudesta tai muusta vastaaventyyppisestä lähteestä tai näiden yhdistelmästä. Koska syntaktisia tunnisteita ei ole muussa kuin Lauseopin arkiston tietokannassa, olen etsinyt sopivia tapauksia esimerkiksi morfologisen tunnisteen tai sanahaun avulla. Tässä olen pystynyt hyödyntämään verkossa olevien sanomalehtien sähköisiä arkistoja, joista käytettävyyden takia käytän etupäässä Helsingin Sanomia⁹.

1.4 Tutkimuksen eteneminen

Tutkimukseni jäsenyyksi siten, että tämän johdannon jälkeen luvussa 2 käsittelen teoreettis-metodista viitekehystäni. Esittelen kognitiivisen kielitieteen koko tutkimukseni sateenvarjoviitekehystenä ja kuvaan, miten muut lähtökohtani, kielitypologinen näkökulma ja näkemys kielestä ensisijaisesti sosiaalisena sääntöjärjestelmänä, suhteutuvat kognitiivisen kielitieteen teoreettis-metodiseen viitekehykseen. Suhteutan sekä teoria- taustaa että metodisia ratkaisujani myös tieteenalani fennistiikan traditioon. Luvun lopuk-

⁹ HS:n systemaattisesta aineistokäytöstä ks. Nurminen 2015.

si esittelen edellä käsittelemiini aihepiireihin perustuvan teoreettis-metodisen synteessin, jolle koko tutkimus rakentuu.

Luvussa 3 huomion kohteena ovat tutkimukseni keskeiset käsitteet. Ne ovat essiivin semantiikkaa kuvaavat *tila ja olotila*, *inkluisio* ja *attribuutio* sekä *non-permanenssi*. Käsitelen myös *teeman* käsitettä, joka liittyy sekä essiivisijaisen olotilanilmauksen syntaktisiin suhteisiin että siihen, miten essiivisijainen olotilanilmaus kuvaa teeman tarkoitetta ja siihen liittyvää olotilaa. Luvun lopussa esittelen lauseasemaa koskevan terminologian kannalta olennaisen Ison suomen kieliopin kenttämallin.

Luvun 4 aiheena ovat erityisesti ne essiivin syntaktiset ja semanttiset funktiot, jotka eivät kuulu produktiiviseen olotilanilmaisemiseen. Luvun alussa esittelen essiivisijaa diakronisesta näkökulmasta. Luku 5 valottaa essiivisijaisen olotilanilmauksen semantiikkaa eli sitä, millaisista temporaaliseen ulottuvuuteen kuuluvista komponenteista olotilan non-permanenssi rakentuu. Näitä komponentteja voi kutsua tilapäisyydeksi, muutokseksi ja vaihtoehtoiseksi olotilaksi. Lisäksi tarkastelen luvussa essiivin aspektuaalisia taipumuksia sekä sitä, millainen työnjako essiivillä on lähimerkityksisten kieliopillisten kategorioiden kanssa.

Perehdyn luvussa 6 siihen, millainen essiivisijaisten olotilanilmausten suhde teemaansa on. Esiin nousee se, miten elementti hahmottuu olotilanilmauksen teemaksi, ja se, miten monikollisen teeman yhteydessä esiintyvä olotilanilmaus kongruoi teemansa kanssa luvussa. Tarkastelussa ovat myös lauseadverbiaalit, jotka ilmaisevat tilaa mutta joilla ei ole yksittäistä teemaa.

Luvussa 7 käsittelen essiivisijaisten olotilanilmausten syntaktista kategoriointia. En siksi tarkastelen sitä, millainen essiivi on nominaalipredikaatin sijana. Lisäksi aiheena ovat essiivisijaiset predikaattikomplementit eli rakenteet, joissa lauseen kieliopillisuus vaatii verbin yhteyteen essiivisijaisen täydennyksen. Verbejä, jotka vaativat essiivissä olevaa predikaattikomplementtia, ovat esimerkiksi *toimia*, *pitää* ja *käyttää*. Lisäksi luku käsittelee essiivisijaisia sekundaarisia predikaatteja eli sellaisia essiivisijaisia olotilanilmauksia, jotka eivät ole pakollisia kieliopillisuuden kannalta mutta joilla on yksittäinen teema eli sana, jonka tarkoitteen olotilaan essiivisijainen olotilanilmaus viittaa. Sekundaariset predikaatit jaan ryhmiin sen mukaan, millainen niiden suhde teemaan ja lauseen ilmaisemaan asiaintilaan on. Kokoava tarkastelu ja pohdinta ovat luvussa 8.

2 TEOREETTIS-METODISTA TAUSTAA

Tutkimuksessani fennistiikka limittyy kielitypologiseen viitekehykseen. Tämä tarkoittaa sitä, että yksittäisen kielen yksittäisen kieliopillisen kategorian kuvaus nojaa kieltenvälisiä yhtäläisyyksiä ja eroja kuvaavaan tutkimusperinteeseen ja pyrkii tuottamaan tätä perinnettä suoraan hyödyttävää tietoa, joka on helposti sovellettavissa. Koska suomen essiivi on olotilaa ilmaisevista kieliopillisista kategorioista kieliä vertailevan näkökulmankin perusteella produktiivisimpia (vrt. Hynönen 2010), se on sopiva yksittäistapaus tämäntyyppiseen tehtävään. Produktiivisuudella viitataan tässä siihen, että essiiviä käytetään monessa samankaltaisessa tehtävässä: luokka- ja ominaisuuspredikaatin non-permanenssin koodaamiseen, eräiden tilaverbien yhteydessä esiintyvän täydennyksen sijana ja sekundaarisen olotilaa ilmaisevan nominaalisen predikaatin päätteenä.

Kysymys ei kuitenkaan ole siitä, että tutkimus ei kontekstoituisi muuallekin kuin kielitypologiaan, jota käsittelen alaluvussa 2.1. Tätä tutkimusta on mahdollista luonnehtia myös lähtökohdiltaan kognitiiviseen kielitieteeseen kuuluvaksi (alaluku 2.2) ja osin strukturalististaustaiseksi (alaluku 2.3) fennistiseksi kielioopin tutkimukseksi. Kognitiivinen näkökulma antaa työkaluja yksittäiskielen tutkimuksen tarkkuuteen yltyvään semanttiseen tarkasteluun. Sen piirissä tehdyllä fennistisellä kieliooppitutkimuksella (alaluku 2.4) on jo melko pitkät perinteet. Tutkimuksessani yhdistyy siis monta teoreettis-metodista viitekehystä. Kokonaisuus on vain näennäisesti runsas, sillä lähtökohdat limittyvät teoreettis-metodisesti. Tarkastelen tätä limittymistä alaluvussa 2.5.

2.1 Kielitypologinen ulottuvuus

Tämä väitöskirja on eräänlainen tapaustutkimus, joka typologiavetoisuudestaan huolimatta tunnustaa sen partikularistisen perusoletuksen, että kielen kategoriat ja niiden muodostama järjestelmä ovat itsessään kielikohtaisia (vrt. Croft 2001; Haspelmath 2007: 123; Miestamo 2013: 31). Samoin taustalla on ajatus siitä, että kielikohtaista tutkimusta tehdään tutkittavan kielen ehdoilla (ks. Haspelmath 2010: 364). Tutkimusnäkökulma ja kielirajat ylittävien luokittelujen käyttö eivät määrää tutkimuksen kulkua siten, että jotain jäisi piiloon tai mielivaltaisesti luokiteltaisiin valitun näkökulman mukaan. Sen sijaan tutkimus tarkastelee sitä, mitä yleislingvistis-kielitypologisella näkökulmalla voisi olla annettavana yksittäisen sijan tarkastelulle – ja päinvastoin. Täysin semanttisehtoinen kuvaus ei ole, sillä lähtökohdana on essiivisija, ei essiivinen merkitys eli tilan non-permanenssi, jota ilmentävät muutkin kieli- ja johto-opin kategoriat. Lisäksi siinä hyödynnetään kielten vertailussa käytettyjä ja määriteltyjä kategoriointeja (nominaalipredikaatti, sekundaarinen

predikaatti), joita ei ole erikseen tässä määritelty kielikohtaisesti. Toisaalta voidaan ajatella, että kaikkia aiemmin hyödynnettyjä käsitteitä ei välttämättä tarvitsekaan uudelleenarvioida ja -määritellä (ks. Esa Itkonen 2011: 178–179).

Kielitypologia näkyy tutkimuksessa siten, että essiiviä koskeva tarkastelu sidostuu laajemmin eri kieliä koskevaan vertailuun. Kysymys on ennemminkin typologisesta tiedosta-vuudesta ja yhteensopivuudesta kuin varsinaisesta kielitypologisesta tutkimuksesta, sillä typologinen tutkimusote ei sellaisenaan sovellu yksittäiskielen tutkimukseen, jossa tarkasteltavana olevaa kieltä lähestytään sen omista lähtökohdista. Essiivin tapauksessa on kuitenkin todettava, että kielirajat ylittävissä kuvauksissa on tehty yleistyksiä ja luokitteluja, jotka ovat sellaisenaan hyödynnettävissä suomen kielen essiivin kuvauksessa (vrt. esim. Pajunen 2000; Leinonen 2008; Hynönen 2010). Typologisesti orientoitunutta suomen kieliopin tutkimusta edustavat esimerkiksi myös Pajunen (2001), Ojutkangas (2001), Onikki-Rantajääskö (2001), Västi (2012) ja Sirola-Belliard (tekeillä) sekä fennougristiikassa Hamari (2007) ja Turunen (2010). Suomen kielestä on myös laadittu typologiseen tarkasteluun tarkoitettu kielioppi (Sulkala & Karjalainen 1992).

Lisäksi kielitypologiseen keskusteluun pyrkivällä kuvauksella on relevanssia kognitiiviselle kielitieteelle. Kielitypologisen tutkimuksen on mahdollista tavoittaa laajalti eri kielissä esiintyviä lainalaisuuksia, jotka todennäköisesti ovat sidoksissa ihmisen kognition. Tämän vuoksi kognitiivisen kielitieteen tavoitteiden osalta kielitypologian tutkimustuloksilla on olennaista merkitystä (ks. Esa Itkonen 2006). Tutkimuksessani esittelen jonkin verran myös suomen essiivin kielitypologista kontekstia eli sitä, millaisia ovat suomen essiivin ”kollegat” muissa kielissä. Lähtökohtana on se, että essiivi on typologisesti erikoinen ominaisuuspredikaatin koodaussija (Pajunen 2000: 36), mutta vastaavaa funktiota edustavia kieliopillisia affikseja on muissakin kielissä, erityisesti indoeurooppalaisen kielialueen laita-alueilla rajan molemmin puolin (ks. Stassen 2001). Tällainen näkökulma rikastaa kielikohtaista tutkimusta kontekstoimalla tutkimuksen kohteena olevan kielen-ilmion.

Essiivin olotilanilmausfunktion kaltaista tehtävää edustavat muiden kielten kieliopilliset keinot antavat virikkeitä kiinnittää essiivissäkin huomiota sellaisiin seikkoihin, joita aiemmassa fennistisessä tutkimuksessa on jäänyt selvittämättä. Näkökulmaa on esimerkiksi laajentanut yhdenmukaisuuden (engl. *equality*), similitiivisuuden (samankaltaisuuden) ja roolin ilmaisemisen päällekkäisyys, jota esiintyy ainakin Euroopan alueella puhuttavissa kielissä (aiheesta enemmän ks. Haspelmath & Buchholz 1998). Kielikohtainen tarkastelu antaa myös mahdollisuuden havaita kieliopillisten koodauskeinojen semanttinen moninaisuus¹⁰. Kielitypologinen tutkimus vaatii usein niin suuren kieliotoksen, että tutkijan on täysin mahdotonta syventyä jonkin semanttisen kategorian (esimerkiksi olotilan non-permanenssin) koodausstrategioihin siten, että hän voisi kartoittaa jokaisen kielen kaikki strategiat. Esimerkiksi World Atlas of Language Structures -teosta (2005) on kritisoitu siitä, että piirteittäinen tarkastelu ei ota huomioon kielellisten strategioiden päälle-

¹⁰ Tätä näkökulmaa on painottanut Esa Itkonen.

käisyyttä ja moninaisuutta (ks. esim. Esa Itkonen ym. 2009). Lisäksi kielitypologisen tutkimuksen lähteinä toimivat kieliopit nostavat esiin erilaisia asioita sekä perustuvat yhtäältä kirjoittajan valintoihin, toisaalta aikakauden ja tutkimusviitekehäyksensä ihanteisiin tai peräti vaatimuksiin, jolloin jotkin seikat saattavat jäädä mainitsematta¹¹. Tätä piirrettä pyritään korjaamaan laatimalla kielistä niiden omat lähtökohdat huomioon ottavia kuvauksia.

Kielitypologiassa on käsitelty erityisesti kolmea merkitystä, joiden kielitypologiseen koodaukseen essiivi suomessa osallistuu. Ensimmäinen kiinnostuksen kohteena on ollut nominaalipredikaatin ja toiseksi depiktiivin tai laajemmin sekundaarisen nominaalisen predikaatin kieliopillisena koodauksena toimiminen. Kolmanneksi essiiviä on suhteutettu yhdenmukaisuuden (*olla yhtä* [adjektiivi] *kuin x*, esim. *olla yhtä lyhyt kuin x*) ja similitiivisuuden (*olla kuin x*) ilmaisimiin (myös funktiota ilmaisevien) roolilausekkeiden koodauskeinona. Esittelen seuraavaksi tutkimuksia, jotka ovat käsitelleet essiivisijaisiin olotilan ilmauksiinkin liittyviä ilmiöitä.

Ei-verbaalisen predikaation typologiasta ovat laajoja kuvauksia laatineet Hengeveld (1992), Stassen (intransitiivisen predikaation typologian yhteydessä 1997) ja Eriksen (2006). Lisäksi Stassen (2001) käsittelee erillisessä artikkelissa Itämeren alueen kielten ei-verbaalisen predikaation ilmaisemaa non-permanenssia. Wetzer (1996) keskittyy adjektiiviseen predikaatioon, kun taas Pustet (2005) tarkastelee kopuloita kielitypologiselta kannalta ja samalla non-permanenssin kieliopilliseen koodaukseen vaikuttavia tekijöitä siltä osin, kun koodausta ilmaistaan kopulavaihtelulla. Haspelmath ja Buchholz (1998) puolestaan tarkastelevat roolin ilmaisemista osana Euroopan kielten yhdenmukaisuus- ja similitiivirakennekuvausta¹². Rooli vastaa olotilaa tapauksissa, joissa olotilanilmaisimena on substantiivi (*olla opettajana*). Creissels (2014) käsittelee eräitä roolimerkityksiä, joita suomessa koodataan pitkälti nimenomaan essiivillä.

Hengeveld (1992: 291–292) luokittelee ei-verbaalisen predikaation kolmeen päätyyppiin, jotka ovat 1) lokalisaatiopredikaatio (*localizing*), 2) ominaisuuden määrittävä predikaatio (*property assigning*) ja 3) ekvaatiopredikaatio (*equative*). Näistä ratkaisevimmassa roolissa kopulan käytön kannalta on tyyppi 2, mikäli sellainen kielessä on. Ominaisuuspredikaatio on siis Hengeveldin mukaan erityisasemassa, joskaan hän ei juurikaan käsittele non-permanenssia, vaan tyytyy vain mainitsemaan espanjan kopulavaihtelun esimerkkinä poikkeavan kopulajärjestelmän edustajasta.

Stassen (1997: 215–224) käsittelee intransitiivisen predikaation typologiaa hahmottelevassa tutkimuksessaan myös non-permanenssiin liittyvää tematiikkaa. Stassenin mukaan kysymyksessä on nominaali-lokatiivi-vaihtelun erityistapaustyyppi, jossa nominaalipredikaatin nominaalinen koodausstrategia vaihtuu lokaaliseen koodausstrategiaan, kun

¹¹ Saatavilla on myös yhdenmukaiseen formaattiin laadittuja kielioppeja, mutta niissäkin näkyvät kirjoittajien valinnat. Formaatti voi myös rajata kirjoittajien näkökulmia.

¹² Yhdenmukaisuutta (*equality*) ilmaiseva rakenne on Haspelmathin ja Buchholzin terminologiassa *equative construction*. Koska ekvatiivirakenne viittaa suomen kielessä täydellisen tai lähes täydellisen samuuden ilmaiseviin rakenteisiin, käytän tässä käsitettä samankaltaisuusrakenne.

nominaalipredikaattiin tuodaan ajallisen pysymättömyyden komponentti. Kysymyksessä on siis *essence* eli pysyvyyden ja kontigenssin (*contingence*) eli hetkellisyyden vastakohta, jota käsitellen tarkemmin luvussa 3.4. Pysyvyytulkintainen nominaalipredikaatti viittaa subjektin "ontologiseen" luokkajäsenyyteen, kun taas hetkellisyytulkintaista nominaalipredikaattia käytetään kuvaamaan subjektia rooli- ja tehtäväfunktiossa, joka on mahdollisesti ajallisesti rajattu (Stassen 1997: 215). Stassen (2001) on kuvannut myös erityisesti non-permanenssikoodausta. Hän on havainnut, että koodausta esiintyy erityisesti indoeurooppalaisen alueen reunavyöhykkeellä molemmin puolin kielialueen rajaa. Toisin sanoen esimerkiksi se, että koodausta esiintyy itämerensuomalaisissa kielissä, balttilaiskielissä ja venäjässä, on tässä suhteessa odotuksenmukaista, vaikka koodausstrategiat vaihtelevatkin kielittäin siten, että itämerensuomalaisissa kielissä non-permanenssia koodataan vanhalla paikallissijalla, venäjässä ja balttilaiskielissä välineen sijalla (instrumentaalilla).

Wetzer (1996) tarkastelee tutkimuksessaan adjektiivisen predikaation typologiaa. Vaikka tarkastelun kannalta keskeisimmällä sijalla onkin se, mihin sanaluokkaan adjektiivit kielittäin luokitellaan, Wetzer nostaa esiin myös sellaisia seikkoja, jotka ovat olennaisia essiivisijaisen nominaalipredikaatin tarkastelun kannalta. Vaikka suomessa adjektiivipredikaatti merkitään kopulalla eli adjektiivit ovat funktioltaan substantiivien kaltaisia (*nouny*)¹³, on essiivisijaisuutta mahdollista pitää aspektikoodauksena, joka tuo nominaalipredikaatin ilmaisemaan tyypillisesti verbin ilmaiseman toiminnan piirteitä. Se, että suomessa näitä ominaisuuksia koodataan myös adjektiiveihin, on poikkeuksellista mutta ei tavatonta (ks. Hynönen 2010).

Eriksen (2006) hahmottelee ei-verbaalisen predikaation variaation taustalla olevia semanttis-pragmaattisia tekijöitä ja rakentaa niihin pohjautuvan semanttisen typologian. Taustalla on ajatus siitä, että verbeillä, substantiiveilla ja adjektiiveilla on kaikissa kielissä semanttinen ero, kun taas niitä ei ole aina mahdollista erottaa muotoa koskevin kriteerein (Eriksen 2006: 5). Eriksen (2006: 298–299) ottaa tutkimuksessaan esiin myös tapaukset, joissa ei-verbaalisen predikaatin (esimerkiksi tilapäisyyteen viittaava) merkitys riippuu kielipiillisestä seikasta: hän toteaa, että ne ovat kielikohtaisia eivätkä vaikuta ei-verbaalisen predikaation semanttiseen typologiaan kokonaisuutena, joten niiden tarkastelu jää toisten tutkimusten asiaksi.

Haspelmath ja Buchholz (1998: 321–324) tarkastelevat roolilausekkeita osana yhdenmukaisuus- ja simiilatiivirakenteiden ryhmää; roolilausekkeet ilmaisevat roolin tai funktion, jossa osallistuja on. Euroopan alueella puhuttavista kielistä SAE-kielissä¹⁴ roolin merkitsiminä käytetään usein samoja merkitsimiä kuin yhdenmukaisuuden ja simiilatiivisuuden ilmaisemisessa, kun taas ei-SAE-kielissä (esim. suomessa) strategiat vaihtelevat

¹³ Kuten monissa muissa kielissä, on suomessakin toki verbejä, jotka tarkoittavat eriasteista jonkin ominaisuuden piirissä olemista tai piiriin tulemistä (*punoittaa*, *punertaa*, *punastua*). Verbitäivutuksen piiriin kuuluva ominaisuuden ilmaiseminen ei kuitenkaan ole produktiivista samaan tapaan kuin substantiivitäivutuksen piiriin kuuluva. Asiaa tarkastellaan luvussa 5.4.5.

¹⁴ SAE = Standard Average European, ns. eurooppalainen Sprachbund.

enemmän. Suomen nominatiivi–essiivi-vaihtelun kaltainen sijavaihtelu esiintyy myös ne-netsissä, virossa, liettuassa, venäjässä, unkarissa, abhaasissa, kabardissa, godoberissa, georgiassa ja baskissa. (Haspelmath & Buchholz 1998: 323–324.) Haspelmathin ja Buchholzin tutkimus on suomen essiivin kannalta kiinnostava siitakin näkökulmasta, että substantiivien olotilaa ilmaisevien essiivimuotojen käytössä on roolinilmaisemisen ohella toisinaan similitiivisiä piirteitä. Roolin ilmaisemista tutkii myös Denis Creissels (2014), joka käyttää roolista laajempaa käsitettä funktiivi. Tarkempana huomion kohteena ovat kieliopillistumiskysymykset: maailman kielten funktiivisuuden merkittävät toimitivat myös muissa tehtävissä, joista yleisiä ovat esimerkiksi tilanmuutoksen, paikan ja tavan ilmaiseminen (Creissels 2014: 624–630).

Depiktiivisyyttä ovat kielitypologisessa viitekehyksessä tutkineet Schultze-Berndt ja Himmelmann (2004) sekä tutkijat kokoelmissa, jotka ovat toimittaneet Himmelmann ja Schultze-Berndt (2005) sekä Schroeder ym. (2008). Schroederin toimittama artikkelivalikoima sisältää myös Leinosen suomen kielen depiktiivejä käsittelevän artikkelin. Schultze-Berndt ja Himmelmann (2004) sekä Himmelmann ja Schultze-Berndt (2005) rajaavat artikkeleissaan depiktiivin käsitettä ja suhteuttavat depiktiivejä lähikategorioihin, kuten sirkumstantiaaleihin, adverbiaaleihin ja resultatiiveihin. Palaan asiaan luvussa 7.4.2.

2.2 Kognitiivinen kielitiede teoreettis-metodisena viitekehyksenä

Väitöskirjani edustaa erityisesti semantiikan kuvaukseltaan osin kognitiivista kielitiedettä, jonka piirissä tehdyllä fennistisellä kielioppitutkimuksella on jo melko pitkät perinteet. Esimerkiksi sijoja koskevaa tutkimusta on ilmestynyt runsaasti, joten käytössäni on aiempia tutkimuksia suuntaa antamaan. Kognitiivisen sijatutkimuksen aloitti fennistiikassa Pentti Leino, joka on esimerkiksi soveltanut kognitiivisen kieliopin kuvaustapaa yleisesti suomen kielioppiin ja sijoista elatiiviin (1993) sekä esittänyt kognitiivisen kuvauksen suomen sijajärjestelmästä (1994). Tuomas Huomo on tarkastellut erityisesti sisä- ja ulko-paikallissijoja sekä partitiivia (esim. 1997, 1999, 2005, 2006). Tiina Onikki-Rantajääskö (2001) on tutkinut paikallissijaisia olotilanilmauksia (tyyppiä *olla pystyssä, pitkällään, unessa*), ja Minna Jaakola kuvannut väitöskirjassaan (2004) suomen genetiivin funktioita ja merkityksiä. Katja Västi (2012) on puolestaan tarkastellut tutkimuksessaan ablatiivi- ja allatiivisijaisia lekseemejä osana verbittömiä tapahtumanilmauksia. Näistä sijatutkimuksista jokainen kuuluu siis ainakin osin nimenomaan kognitiivisen kieliopin piiriin.

Keskeisimmin tutkimukseeni vaikuttavat kognitiivisen kielitieteen ns. sateenvarjoperiaatteet, jotka yhdistävät alaan kuuluvat tutkimukset ja joiden perusteella kognitiivinen kielitiede erottautuu generatiivisen kielitieteen periaatteista. Tutkimuksia yhdistää lisäksi ”kognitiivinen sitoumus”, jonka mukaan kognitiivisen kielitieteen sateenvarjon alle sijoituvan tutkimuksen ei tule olla ristiriidassa niiden tutkimustulosten kanssa, joita muilla ihmisen kognitiota tutkivilla tieteenaloilla on saavutettu (ks. Lakoff 1990: 40–41). Periaate

ei ole kognitiivisen kielitieteen yksityisomaisuutta, vaan sitä noudatetaan muillakin kielitieteen aloilla. Kognitiivisessa kielitieteessä sillä on kuitenkin siinä mielessä erityisasema, että se määrittää koko suuntauksen perusajatuksen.

Kognitiivisen kielitieteen perheyhtäläisyyksiksi nimittämiään periaatteita ovat koonneet yhteen esimerkiksi Geeraerts ja Cuyckens (2007: 4–6). Heidän mukaansa kognitiivinen kielitiede on kognitiivista samaan tapaan kuin kognitiivinen psykologia, eli taustaoletuksena on se, että ihmisen ja maailman vuorovaikutuksen välittäjänä ovat mielen informaatorakenteet. Kognitiivisen kielitieteen piirissä kieltä pidetään siis välineenä, jonka avulla tietoa järjestetään, prosessoidaan ja välitetään. Kielen rakenteita ei tutkita autonomisena järjestelmänä, vaan näkökulmana on se, että rakenteet heijastavat käsitteiden järjestelmistä, luokitteluperiaatteita, prosessointimekanismeja ja -kokemuksia sekä ympäristöstä saatavia vaikutteita. (Geeraerts & Cuyckens 2007: 3.) Kolme kognitiivisen kielitieteen peruspiirrettä ovat seuraavat:

- 1) semantiikan ensisijaisuus
 - 2) kielellisen merkityksen ensyklopedisuus
 - 3) kielellisen merkityksen näkökulmaisuus
- (Geeraerts & Cuyckens 2007: 5.)

Semantiikka tulkitaan siis keskeiseksi tai jopa täysin välttämättömäksi ilmiöksi myös kieliopissa (ks. myös Heine 1997: 3). Kognitiivisesta näkökulmasta tehtävässä semantiikan tutkimuksessa pidän tärkeänä yhdistää luettelon kohdat 2 ja 3 siten, että kaikki olennaiset näkökulmat tulee ottaa selittämässä huomioon, eli esimerkiksi essiiviä koskevassa tutkimuksessa ei ole syytä jumittaa turhan umpimielisesti synkronisuuteen. Tutkijan ratkaistavaksi jää tällaisessa tapauksessa monia rajaukseen liittyviä tekijöitä, joita formaali semantiikka pystyy (näennäisesti) helpommin ratkaisemaan, koska siinä oletetaan raja ensyklopedisen ja ns. kielitieteellisen merkityksen välille. Kielioopin piirissä tehtävän tutkimuksen pääjuonteita ovat myös näkemys siitä, että täydellistä synonymiaa ei ole. Samoin olennaista on, että sijallakin on aina merkitys, joka ei olennaisesti poikkea leksikaalisesta merkityksestä (ks. Langacker 2002: 235; Janda 1993: 14–15).

Itse tulkiten laajaa merkitysnäkemyistä vielä edelleen siten, että kielen ilmiön tutkimuksessa tulee ottaa mahdollisuuksien mukaan huomioon diakronia ja variaatio sekä mahdollisesti laaja konteksti, mutta näitä aspekteja voi tutkimuksen rajauksen mielekkyyden nimissä karsia ja jättää mahdollisesti jatkotutkimuksen selvitettäväksi. Omassa tutkimuksessani diakroniaa otetaan esiin essiivisijan historiallisen taustan välityksellä ja variaatiota korpusaineiston avulla. Murreaineisto edustaa sekin lähimenneisyyttä siksi, että se sisältää lähes¹⁵ pelkästään 1800-luvulla syntyneiden puhujien haastatteluja.

Kognitiivinen kielitiede määritellään usein nimenomaan suhteessa generatiiviseen kielitieteeseen, josta omakin tutkimukseni täysin ongelmattomasti irtisanoutuu. Toisaalta se poikkeaa myös strukturalistisesta kielinäkemyksestä. Tätä yleistä lähtökohtaa käsittelen

¹⁵ Kaksi informanttia (2 %) on syntynyt 1900-luvun ensivuosisikymmenellä, 151 (98 %) 1800-luvun puolella. Suurin joukko, 79 informanttia (52 %), on syntynyt 1880-luvulla.

luvussa 2.5.2, koska kyseessä on myös omaa tutkimustani koskeva kysymys. Vaikka en olekaan varsinaisesti strukturalisti Saussuren hengessä, aiemmin mainitsemani käsitys kielijärjestelmän intersubjektiiivisuudesta sijoittuu kielitieteessä alun perin strukturalistiin suuntaukseen. Kognitiivisessa kielitieteessä kielijärjestelmää koskevaa, tutkijan itsensä suorittamaa "havainnointia" nimitetään introspektioksi (ks. esim. Talmy 2000, Huomo 2008), vaikka intersubjektiiivisuusperiaatteen mukaan itse miellän tämänkaltaisen toiminnan Itkosen (esim. 2003) tapaan kieli-intuition käytöksi, jota on toki mahdollista yksilön itsensä introspektiivisesti tarkastella idiolektitasolla. Vähemmän ongelmalliseksi on muodostunut kielitypologian yhteensovittaminen kognitiivisen kielitieteen perusole-
tusten kanssa. Käsittelen tätä aihetta tarkemmin luvussa 2.5.1.

Lähimpänä tutkimukseni suhdetta kognitiiviseen kielitieteeseen on fennistiikan piirissä Onikki-Rantajääskö (2001). Tutkimus soveltuu esikuvaksi jo senkin perusteella, että se käsittelee paikallissijojen käyttöä olotilanilmauksissa, joiden funktiot ovat monin paikoin päällekkäiset ja limittäiset oman aiheeni kanssa. Lisäksi sen ote kognitiiviseen kielitietee-
seen viitekehyksenä on suuntausta monipuolistava, monelta, kriittiseltäkin suunnalta lä-
hestyvä. Kognitiivinen kielitiede viitekehyksenä mahdollistaa myös laajan, ensyklopedisen merkityskäsityksen (ks. Langacker 1987: 162–163; Onikki-Rantajääskö 2001: 31). Tämä-
kään tutkimus ei sitoudu tiettyyn kuvausmalliin suoraan, vaan pyrkii hyödyntämään eri
näkökulmia sen mukaan kuin se tämän tutkimuksen tavoitteiden kannalta on järkevää.

Tutkimukseni hyödyntää myös kognitiivisen kielitutkimuksen piiriin kuuluvaa kieli-
oppiteoriaa, kognitiivista kielioppia, jonka Ronald W. Langacker loi 1980-luvun alussa. Syntynsä jälkeen malli ei ole kokenut kovin tuntuvia muutoksia, vaan esimerkiksi perus-
käsitteet ovat ennallaan. Mallin keskeisenä lähtökohtana on se, että kieliopin kuvauksessa
on otettava huomioon kielen asema ihmisen kognition osa-alueena, käsitteistyksen väli-
neenä. Esimerkiksi kieliopin ja leksikon ei oleteta olevan toisistaan erillisiä, vaan muodos-
tavan jatkumon (Langacker 2007: 422); tämä näkökulma on omaksuttu laajemminkin
kognitiivisen kielitieteen perusnäkemyskeksi. Mallissa kieli on konventionaalisten kielel-
listen yksikköjen jäsentynyt varasto (esim. Langacker 2007: 424). Yksikön status vaihte-
lee; periaatteessa yksiköksi luokitellaan sellainen kielellinen ilmaus, joka on kielenpuhu-
jan käsitejärjestelmässä vakiintunut eli jota ei muodosteta käyttötilanteessa osista. Kogni-
tiivisen kieliopin mukaisessa kielenkuvauksessa peruslähtökohtana on mielikuvaisuus ja
käsitteistäminen. Kielenkäyttäjät tuo esiin näkökulmaa valitsemalla mahdollisten kielellis-
ten ilmaisutapojen joukosta tietyn sen mukaan, mitä tilanteen puolia hän haluaa tuoda
esiin, mistä näkökulmasta ja miten tarkasti.

Oman tutkimusaiheeni kannalta keskeistä kognitiivisen kieliopin kuvausmallissa on
merkityksen kuvaaminen merkitysverkkojen, skeemojen ja prototyypillisyyden käsittein.
Kognitiivisessa kieliopissa merkitys edustaa merkitysverkon tietyn osan aktivaatiota, jon-
ka kielellinen yksikkö saa aikaan (ks. esim. Langacker 1987: 271–274, P. Leino 1993: 101–
102). Tässä tapahtumassa aktiiviseksi tulevat tähän yksikköön jollakin tapaa kytkeytyvät
entiteetit. Konteksti rajoittaa aktivaatiota: predikaatiossa kaikki sen osallistujiin liittyvä
informaatio ei ole olennaista. Olennainen informaatio eli merkitysverkossa aktivoituvaa osa

on kognitiivisessa kieliopissa nimeltään aktiivinen vyöhyke. Toisinaan lausekonteksti ei itsessään riitä tarvittavaan tarkkuuteen: esimerkiksi monitulkintaisessa lauseessa *Pekka pitää katuja puhtaana* aktiivisen vyöhykkeen tarkka paikantaminen kaipaa lisäinformaatiota.

Skeema ja prototyyppi edustavat lekseemin tai muun merkitystä kantavan kielenyksikön merkitysten sijoittumista hierarkiaan. Skemaattisessa suhteessa hierarkia on sellainen, että skeema on yleistys, joka sisältää kaikki sen toteutumaiset eli elaboraatiot. Esimerkiksi suomen kielen verbille *mennä* tai essiivisijalle on mahdollista määrittää abstrakti ylätasoinen skemaattinen merkitys, jonka elaboraatioiksi *mennä*-verbin tai essiivin eri merkitykset tulkitaan. Näistä merkityksistä voidaan määrittellä alatasoinen skeemoja, joiden elaboraatioita ovat esimerkiksi jostakin aineistosta kootut, kontekstin mukaan vielä tarkemmin määrittyvät merkitykset; tällöin ylimmän tason *mennä*- tai essiiviskeema hahmottuu vielä abstraktimmaksi superskeemaksi. Prototyyppi on puolestaan tyypillinen esiintymä, johon muut esiintymät vertautuvat sen perusteella, kuinka paljon ne sisältävät prototyypin piirteitä. Kaikkein kauimmas sijoittuvat ekstensiot, joilla on vähän mutta riittävästi yhteisiä piirteitä prototyyppisen esiintymän kanssa. Eräs klassinen esimerkki on hedelmän prototyyppinen esiintymä *omena*, josta kauimmaksi eli ekstensioiksi voidaan tulkita ainakin *kookos*, mutta myös mahdollisesti muuksi kuin hedelmäksi tulkittavat *tomaatti*, *saksanpähkinä* ja *oliivi*. (Skemaattisuudesta ks. myös Langacker 1987: 377–386, P. Leino 1993: 104–110.)

Kognitiivinen kielitiede pitää leksikaalista ja kieliopillista merkitystä jatkumoluonteisena kokonaisuutena eikä rajaa niitä jyrkästi erilleen, vaikka niitä ei voikaan samastaa kieliopillisen merkityksen keskimääräisen abstraktimmuuden vuoksi (ks. esim. Luraghi 2008: 140). Toisaalta obliikvisijoilla on usein hyvin konkreettismerkityksisiäkin funktioita, joten ne sijoittuvat leksikaalisen ja kieliopillisen merkityksen jatkumolla lähemmäs lekseemejä kuin ns. kieliopilliset sijat (ks. Langacker 1991: 379–380). Sijan funktiot muodostavat kokonaisuutena verkoston, joka voi olla hyvinkin monimutkainen, mutta koska se rakentuu funktioiden keskinäisille suhteille, tulkinta muodostuu suhteessa sijan keskeisiin merkityksiin (Janda 1993: 6). Sijan merkitysten yhteyksien selvittämisessä kognitiivisen kielitieteen käsitejärjestelmä antaa mahdollisuuden luoda käsitteistykseen liittyviä hypoteeseja kieliopin ilmiöiden pohjalta. Haasteena esimerkiksi leksikaaliseen tasoon verrattuna on se, että taivutusmorfologia on (yleensä) semanttisesti abstraktimpaa. Nimenomaan sijoja on pidetty erityisen hankalina merkityksen kuvauksen kannalta (ks. esim. Wierzbicka 1980). Tähän abstraktimmuuteen ei kuitenkaan suhtauduta kognitiivisen kielitieteen merkityshypoteesin mukaan siten, että merkitykseltään opaakeimpiakaan taivutusmorfologisia ilmiöitä redusoitaisiin semanttisesti tyhjäksi tai vailla omaa merkitystä olevaksi.

Nimenomaan sijoja koskevassa tutkimuksessa kognitiivista kielioppia on teoreettis-metodisesta näkökulmasta kehittänyt ja hyödyntänyt Laura Janda (1993)¹⁶. Mallinnus on eksplisiittisesti langackerlainen: sijojen funktiot esitetään sekä kuvaimina että sanallisesti auki purettuina. Sen lisäksi, että Jandan malli sopii kognitiivisen kieliopin varhaisena sijasovelluksena tutkimukseni välineeksi, se palvelee myös siten, että se on kieltenväliseen vertailuun luotu sovellus. Jandan (2002: 44; ks. myös 1993, 2007) mukaan sijojen funktioiden kuvauksessa on otettava huomioon seuraavat tekijät: 1) sijalla on aina merkitys (myös rektiitapauksissa), 2) sijan merkitys perustuu ihmisen kehollisen olemassaolon havainnollis-mielikuvaiseen syötökseen, 3) kullakin sijalla on toisiinsa suhteessa olevien merkitysten polyseeminen verkosto, joka laajenee metaforisen ja metonyymisen käytön välityksellä. Nämä periaatteet rinnastuvat mainitsemini Geeraertsin ja Cuyckensin luettelemiin kognitiivisen kielitieteen peruseriaatteisiin. Janda (2007: 638–642) tekee myös selväksi, että sidonnaisten morfeemien, joihin sijatkin kuuluvat, erityisluonne tekee niiden muoto–merkitys-suhteen erityislaatuisiksi. Sovellan Jandan mallin perusoletuksia kokonaiskuvaukseni pohjana.

Jandan sijakuvausmallissa (1993) sijan asemaa semanttisena entiteettinä kuvataan neljän kognitiivisen kielitieteen viitekehykseen kuuluvan oletuksen näkökulmasta. Ensinnäkin sijalla on aina merkitys, eli missään kontekstissa sitä ei abstrahoida merkitystä vailla olevaksi kieliopillisen funktion¹⁷ kantajaksi. Toiseksi sijan merkitys on olemassa systeemin tasolla, mutta se voi tarkentua käyttökontekstissa. Toisin sanoen sijan merkitystä voidaan prototyyppisinä kategorioina tarkastella intuitiopohjaisesti, mutta tarkemmat käyttöön liittyvät nyanssit selviävät kielenkäyttöaineistosta. Kolmanneksi sijan merkityksessä on enemmän kyse tiedon järjestelämisestä kuin spesifioinnista: ajatusten spesifinen sisältö tulee esiin pääsääntöisesti leksikaalisen tason merkityksistä, kun taas sijan ja muiden kieliopillisten ilmiöiden tehtävänä on yleensä ilmaista suhdetta. Neljänneksi kognitiivisessa kieliopissa keskeistä on ajatus siitä, että sijan merkitys ei olennaisesti poikkea leksikaalisesta merkityksestä. (Janda 1993: 10–15.) Tähän ajatukseen kuuluvat jatkumoluonteisuus ja kategorioiden sumearajaisuus, jotka kognitiivisen kielitieteen mukaisessa kielioppitutkimuksessa ovat varsin yleisesti tunnustettuja tosiseikkoja, joskin kategorioiden olemassaolo myös erillisinä on tunnustettu eikä kategorioiden samastamiseen liene syytä. Esimerkiksi Langacker (1987: 18–19) katsoo leksikaalisen ja kieliopillisen merkityksen muodostavan jatkumon, kun taas Talmy (1985: 1) pitää leksikkoa ja kielioppia erillisinä järjestelminä, joilla on erilliset funktiot.

Kognitiivisessa kieliopissa sijaa lähestytään kuten taivutusmorfologisia kategorioita ylipäättään eli suhteessa polyseemisyyteen ja abstraktiuteen, joka on ominaista taajakäyttöisille kielellisille yksiköille. Sijan merkityksen kuvaamisen kannalta tämä merkitsee sitä, että merkityksen kattavin taso eli superskeema ei useinkaan ole kovin informatiivinen. Tämän vuoksi perusermerkityksen kuvaamisessa olennaisinta on tuoda esiin se, mistä

¹⁶ Leinin elatiivikuvaus on samalta vuodelta (1993). Nämä kaksi sijasovellusta ovat varhaisimmat tutkimuksessani hyödyntämistäni kognitiiviseen kielioppiin perustuvista sijakuvauksista.

¹⁷ Funktion ja merkityksen suhteesta tässä tutkimuksessa ks. lukua 2.3.

skeemoista superskeema koostuu ja mikä on näiden skeemojen suhde toisiinsa. Tutkimukseni hyödyntää kognitiivisen kielentutkimuksen menetelmien antamia mahdollisuuksia kokonaisvaltaisesti, mutta ei sitoudu mihinkään yksittäiseen malliin tai kuvaustapaan.

2.3 Kielentutkimus havaintoa ja intuitiota yhdistävällä menetelmällä

Lähestyn tutkimuksessani kieltä kahtaalta: analysoimalla muiden kielenkäyttäjien tuotoksesta koostettua (korpus)aineistoa ja tarkastelemalla kielisysteemiä sääntöjärjestelmänä myös laboratoriolauseiden avulla (ks. aineistosuhteesta tarkemmin lukua 1.3.). Nimitän menetelmää havainnollis-intuitiiviseksi, sillä sekä (korpus)aineiston havainnointi että oman kieli-intuition käyttö ovat siinä mukana. Niillä on jatkumoluonteinen työnjako: korpus ja muut kielenkäytöstä poimitut esimerkit jatkavat siitä, mihin intuitio loppuu¹⁸. Toisin sanoen intuition välityksellä päästään käsiksi perustapauksiin, mutta muut kuin kiistattomat perustapaukset kuuluvat aineiston piiriin. Menetelmä ei ole sinällään uusi, vaan sitä on kielentutkimuksessa käytetty paljonkin etenkin siinä mielessä, että usein laboratoriolauseilla etupäässä operoivassa tutkimuksessa on vaikkapa rajatapausesimerkkejä, jotka ovat muiden kuin tutkijan itsensä tuottamia. Samoin korpuspohjaisessa tutkimuksessa saatetaan havainnollistaa tutkimusongelmaa yksinkertaisin lausein, jotka tutkija on muodostanut itse, vaikka varsinaiseen aineistoon tällaisia tapauksia ei sisällytetä. Tämä tutkimus ei kuitenkaan rinnastu kumpaankaan edellä mainitsemaani tyyppiin, ts. se ei hahmotu ensisijaisesti korpus- tai intuitiopohjaiseksi tutkimukseksi, sillä se eksplikoii sekä intuition että aineiston käytön yhtä merkitykselliseksi osaksi kieliopillisen ilmiön kuvausta ja arvioi tätä menetelmää. Toisaalta näkökulmani ei myöskään kiellä sitä, että suurin ja merkityksellisin osa yhteistä sääntöjärjestelmää eli kielisysteemiä kuuluu kieli-intuition piiriin. Käsittelen tässä luvussa intuitiota kieliopin tutkimuksen keskeisenä lähtökohtana ja (korpus)aineiston roolia intuition laajentimena ja tukena.

Tutkimuksessani on siis läsnä käsitys siitä, että kieli on systeemin tasolla sosiaalinen sääntöjärjestelmä. Tätä kielinäkemyistä edustavat esimerkiksi strukturalisteihin lukeutuvat Trubetzkoy (esim. 1939) ja Saussure (1916); nytemmin tämäntyyppisestä kielikäsitteestä on kirjoittanut laajasti Esa Itkonen (esim. 2003; 2005b; poststrukturalismiin verraten 1988). Saussuren (1916) näkemykset puoltavat myös kieliopin kuvauksen kielikohvaisuutta. Kielen sääntöjärjestelmän sosiaalinen perusluonne näkyy tutkimukseni aineistosuhteessa ja siinä, että hakeudun kognitiivisen kielitieteen sisällä eroon psykologisoivimmista näkökulmista, jos niitä esitetään muussa kuin hypoteesimielessä. Lähtökohtanani on psykologismen hyvin perusteltavissa oleva kritiikki. Esa Itkonen (2003: 8) arvostelee useita kognitiivisen kielitieteen tunnettuja edustajia siitä, että kognitiivinen kielitiede on läh-

¹⁸ Toisaalta intuition piiriin kuuluvia tapauksia on mahdollista havainnollistaa korpusesimerkein.

tökohdiltaan psykologistista: merkitys on kognitivisteille sama kuin mielikuva, ts. subjektiivinen, vaikka todellisuudessa merkitys on intersubjektiivinen.

Kielisysteemi on järjestelmä, joka tunnetaan myös nimityksillä *langue* (Saussure 1916) ja *competence* ('kompetenssi'; ks. Chomsky 1986). Sen vastapariksi hahmottuu kielenkäyttö, jota Saussure (1916) kutsuu nimityksellä *parole* ja Chomsky (1986) nimityksellä *performance* ('performanssi'). Huolimatta näennäisestä samansuuntaisuudesta saussurelainen ja chomskylainen lähestymistapa perustuvat erilaisille lähtökohtaoletuksille: Saussuren strukturalismin lähtökohtana on kielen sääntöjärjestelmän sosiaalisuus, kun taas Chomskylla perustana on psykologistinen käsitys kielestä. *Langue* sisältää kieliyhteyden yhteisen sääntöjärjestelmän, intersubjektiiviset tosiseikat, joihin jokainen kieliyhteyden jäsen pääsee käsiksi intuition välityksellä – ja samoin kieliopin tutkija, joka tutkii äidinkielen sääntöjä eli normeja korrekten¹⁹ lause-esimerkkien avulla (Esa Itkonen 2003: 46). Toisin sanoen kieliopin tutkijat ja laatijatkin kuvaavat *langue*-tasoa, eivät *parole*-tasoa (Esa Itkonen 2005: 4).

Korpuksen tutkiminen on ensisijaisesti havaintoperustaista, kun taas systeemin tutkimuksen perustana on intuitio. Intuitioperustaisuus merkitsee kielisysteemin tarkastelua tekijän tiedon (*agent's knowledge*) eli tässä tapauksessa oman kielikyvyn välityksellä. Näin ollen kieliopin tutkimuksen pohjana ei voi olla empiria, sillä tutkimusaineisto eli kielisysteemi on jatkuvasti äidinkielen puhujan ulottuvilla. Siitä ei ole mahdollista tehdä uusia, systeemin kannalta olennaisia löydöksiä, eikä sitä ole mahdollista kumota vastaesimerkillä, ts. kielioppivirheen löytyminen korpuksessa ei vaikuta kieliopin sääntöihin saati kumoa niitä, kuten vastaesimerkki kumoo hypoteesin luonnontieteellisessä empiirisessä tutkimuksessa²⁰. Tämä näkemys saattaa vaikuttaa ristiriitaiselta oman korpuksenkäyttöni näkökulmasta, mutta avainasiana siinä on se, että ulotan tutkimukseni yhteisen systeemin ydinalueen ulkopuolelle. Tällöin en kuitenkaan redusoidu tutkijana edelleenkään puhtaasti havainnoijaksi, sillä äidinkielenä puhujana käytän jatkuvasti intuitiota hyväkseni ymmärtääkseni, mitä korpuksen esimerkeissä tarkoitetaan ja päätelläkseni (analogisesti), miten ilmaisu suhteutuu tuntemiini ilmauksiin. Tällaisissa tapauksissa apuna on intuition rajoja venyttävä empatia eli inhimillinen kyky selittää rajatapaukset ymmärrettävään muotoon, mikäli ne eivät ole normijärjestelmän vastaisia; empatian ansiosta myös variaatio ja kielen muutos ovat mahdollisia (Esa Itkonen 2008; vrt. Tomasello 1999). Systeemi ja käyttö ovatkin jatkuvassa vuorovaikutuksessa, ja käyttö on lähtökohtana systeemissä tapahtuville muutoksille.

Näkökulmani aineistoon muistuttaa samalla oppijan näkökulmaa. Havaittu ilmiö siirtyy ymmärtämisen prosessin kautta osaksi intuitiota (ks. Esa Itkonen 2003: 65). Intuition rikastamista ei kuitenkaan sovi sellaisenaan rinnastaa kielisysteemin sääntöjärjestelmän

¹⁹ Selvyiden vuoksi on eksplikoitava, että termit normi ja korrekki eivät viittaa tässä preskriptiiviseen kielioppiin, vaan yleisemmällä tasolla niihin kielenpuhujien jakaman kieliopin sääntöihin, jotka ovat kaikille yhteisiä.

²⁰ Kielitieteessäkin on aloja, joihin empiirinen tutkimus kyseenalaistamatta kuuluu, kuten esimerkiksi psykolingvistiikka, fonetiikka ja tilastollinen (variaatio)tutkimus. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa olisi empiirinen puolensa, jos tarkastelisin korpukseni tilastollisin menetelmin.

oppimiseen, vaan kyseessä on lähinnä jalostunut empatia ja systeemin tarkastelutaitojen kehittäminen. Intuitioon liittyvät kyvyt ovat osa tutkijantaitoja, ja niitä on mahdollista harjaannuttaa (vrt. Talmy 2007; ks. myös Huumo 2008). Samantyyppisen havainnon on tehnyt Ojutkangas (2008: 277), joka perustelee korpusaineiston käyttöä tutkijan mielikuvituksen puutteella: aineiston rinnalla mielikuvitus kalpenee. Samoin aineistonäkökulmani liittyy kielitypologian viitekehykseen kuuluvan peruskielioppiteorian (*Basic Linguistic Theory*) vähintäänkin implisiittiseen periaatteeseen, jossa kerätyn aineiston ohella hyödynnetään laboratoriolauseita silloin, kun se on mahdollista, esimerkiksi tutkijan itsensä natiivipuhujan tavoin hallitseman kielen yhteydessä (ks. Dixon 2009, vrt. Genetti 2011: 903).

Nojaan intuitiopohjaisuudessa siis Esa Itkonen (2003) käsitykseen, jonka mukaan intuitio on perusluonteeltaan sosiaalista, kaikille kielen puhujille yhteistä. Se ei siis ole sama asia kuin introspektio, jonka piiriin kuuluvat subjektiiviset mielleyhtymät (Esa Itkonen 2003: 45–46, ks. myös lukua 1.3). Intuitioon nojaavassa tutkimuksessa operoidaan esimerkiksi laboratoriolauseilla, jotka kielentutkijan on mahdollista tuottaa oman kielikykynsä avulla. Tutkimuskohteeseen on toisin sanoen pääsy tekijän tiedon välityksellä, jolloin tutkimuksen luonne on erilainen kuin havaintoon perustuvassa empiirisessä tutkimuksessa. Mainitsemani harmaa alue eli sellaiset säännöt, jotka ovat yhteisiä vain osalle kielen puhujista, tarjoaa kognitiivisen kielitieteen piirissä keskeisinä pidettyihin kysymyksiin vastauksia, joita ei selvien ja kaikille kieltä puhuville yhteisten säännösten perusteella voi antaa. Harmaalla alueellakin on rajansa: tutkijan on pystyttävä päättämään, milloin rajamailla oleva ilmaus ei ole lapsus. Dąbrowska (2012: 48) jopa kyseenalaistaa ajatuksen yhteisestä säännöstöstä: useat tutkimukset ovat osoittaneet, että puhujien tietämys ensikielensä perusrakenteista vaihtelee runsaasti. Tässä kohdin onkin erotettava yhteinen sääntöjärjestelmän taso sitä koskevasta yksilökohtaisesta variaatiosta ja sääntöjä koskevasta introspektiivisestä tarkastelusta.

Aineistosuhteessani argumentoin siis strukturalismista juontuvan teoriataustan puolesta. Katson kuitenkin, että tällainen aineistosuhde ei ole liiaksi ristiriidassa kognitiivisen kielitieteen teoriaviitekehyksen kanssa, vaan korkeintaan painottaa tavallista enemmän kielen sosiaalisuutta. Strukturalismista juontuvat näkökulmat eivät tutkimuksessani ulotu esimerkiksi luokitteluun yleisemmällä tasolla, vaan painotan jatkumoluonteisuutta oppositioiden sijaan. Tämä näkyy tutkimuksessani esimerkiksi kategoriarajojen sumeuden hyväksymisenä syntaktisessa luokittelussa, joka kuitenkin pyrkii mahdollisimman aukottomaan lopputulokseen.

Havaintoa ja intuitiota yhdistelevä menetelmäni on yhdensuuntainen sen kanssa, miten kognitiivista kielitiedettä ja kielitypologiaa yhdistävä tutkimus pyrkii laajaan näkökulmaan. Kielitypologian tavoitteeksi on mahdollista asettaa kaikkien kielen tyyppien tutkimuksen yhdistäminen (Croft 2003: 289). Tällöin tutkimuksessa otettaisiin huomioon kielioppien useissa tapauksissa standardikieleen perustuvien esimerkkien ohella myös diakroninen näkökulma ja kielen variaatio. Tässäkin tapauksessa tulee kuitenkin korostaa *langue*-tason intersubjektiivista luonnetta: kieliopin sääntöjärjestelmä on myös sekä dia-

kronisen että synkronisen tason vaihteluilmioiden pohjana, eli se on primaarinen tarkastelukohde, jossa sijaitsee kieliopin keskeinen ydin. Diakroninen ja eritasoista variaatiota esiin tuova aineisto täydentää kieliopin ydinilmiöiden typologista tarkastelua.

2.4 Fennistinen konteksti

Tutkimukseni edustaa suomen kielen tutkimusta ja pohjautuu aiemmille suomen sijojen kuvauksille. Vaikka se pyrkii kielirajat ylittävään yhteensopivuuteen, kuvauksen lähtökohtana on kuitenkin kielenilmiön kielikohtainen kuvaus (kielikohtaisuudesta ks. esim. Dixon 2009; Haspelmath 2007; 2010). Essiivisijaa on tutkittu sekä sijajärjestelmän osana että erikseen, mutta kieliopissa sen funktioiden peruskuvaukset ei ole ratkaisevasti muuttunut. Esittelen essiivisijaa käsittelevät tai läheisesti sivuavat fennistiset tutkimukset ja kielioppien essiivikuvaukset luvussa 3.1.1. Lisään näkökulmaan mukaan typologisia aineksia luvussa 3.1.2.

Tutkimuksessani on merkittävänä perustana myös fennistisen kielioppitutkimuksen traditio, joka asettuu edellä kuvaamieni viitekehysten kanssa lievään epäsymmetriaan. Kysymyksessä ei varsinaisesti ole yksittäinen teoria, metodi tai edes tutkimusparadigma, vaan tieteenala, jonka tutkimuskohteena on suomen kielioppi. Teoreettis-metodiset näkökulmat ovat sen piirissä vaihdelleet aikakausi- ja tutkijakohtaisesti. Fennistisen kielioppitutkimuksen tradition eksplikoiminen viitekehyyksi tässä yhteydessä kumpuaa siitä ajatuksesta, että tradition piirissä vaikuttaneet, usein ilmipanemattomat teoriataustat ja metodit vaikuttavat aiempiin tutkimustuloksiin, jotka puolestaan osaltaan tuottavat oman tutkimukseni lähtökohtana olevaa tutkittua tietoa suomen essiivistä. Fennistisen tutkimuksen suhteuttaminen kielitypologisiin tutkimuksiin on tässä suhteessa erityisen antoisaa, sillä aiemman suomen essiivin tutkimuksen suhteuttaminen typologian laajempaan viitekehyykseen ja perusoletuksiin rakentaa jo itsessään uuden perspektiivin sekä essiivin ilmaisemiin merkityksiin että vastaavien merkitysten kieliopilliseen koodaukseen maailman kielissä. Kielitypologian ohella fennistinen kielioppitutkimuksen traditio käy kiintoisaa vuoropuhelua myös kognitiivisen kielitieteen piiriin kuuluvan tutkimuksen kanssa, sillä kognitiivisen kielitieteen ja suomalaisten, jo ennen kognitiivisen kielitieteen esiinmarssia uraa tehneiden tutkijoiden kielinäkemyksissä on yhteneväisyyksiä. Asiaan on kiinnittänyt huomiota ainakin Urho Määttä (luentomonisteessa 1996; ks. Onikki-Rantajääskö 2001: 38).

2.5 Teoreettis-metodinen synteesi

Kuten edeltä on käynyt ilmi, teoria- ja metodinäkökulmani saattavat vaikuttaa osin ristiriitaisilta. Tässä luvussa esitän, millainen synteesi niistä on mahdollinen ja millainen työnjako niillä tutkimuksessani on. Lähtökohtana on kognitiivisen kielitieteen kokonaisvaltai-

sen näkökulman limittäminen kielitypologiseen lähestymistapaan ja havainnollis-intuitiiviseen menetelmään. Kielitypologisen yhteensopivuuden ja aineistomenetelmäni välinen suhde on sillä tavoin ristiriidaton, että en käsittele sitä erikseen tässä luvussa.

2.5.1 Kognitiivinen kielitiede ja kielitypologia

Kielitypologia on tutkimuksessani läsnä luvussa 2.2 mainitsemillani tavoilla. Näistä kolme liittyy tutkimukseeni tavalla, joka tukee aiemmin mainitsemaani näkemystä siitä, että kielitypologia yleisemminkin hyödyttää kognitiivisen kielitieteen tavoitteisiin pääsemistä. Kognitiivisen kielitieteen ja kielitypologian suhdetta ovat pohtineet esimerkiksi Esa Itkonen (2006) sekä Johan Van der Auwera ja Jan Nuyts (2007).

Esa Itkonen (2006b: 78) korostaa kielitypologian laajuutta: typologisella tutkimuksella on mahdollista tarkastaa suppeaan aineistoon perustuvia kognitiivisen kielitieteen spekulatioita. Katson, että Itkosen näkemykset siitä, miten typologinen ote voisi hyödyttää kognitiivista kielitiedettä (ts. ”mitä kognitivistit voisivat oppia typologeilta”), ovat perusteltuja ja kognitiivista kielitiedettä eteenpäin vieviä, joten typologisen näkökulman tuominen omaan tutkimukseeni on perusteltua, vaikka yhteen kieleen keskittyvä analyysi ei itsekseen voisi kovin pitkälle tästä näkökulmasta päästä. Esimerkiksi essiivin ilmaisemien merkitysten tunnistaminen muualta suomen kieliopista (semanttinen reviiri) antaa tietoa siitä, mitkä muut kieliopin keinot sekä kieliopin ja leksikon väliselle jatkumolle sijoittuvat ainekset jakavat essiivin tehtäviä. Tämä monipuolistaa käsitystä essiivistä ja sopii yhteen kognitiivisen kielitieteen semantiikkakeskeisyyden kanssa. Lisäksi tällainen analyysi mahdollistaa kielikohtaisen evidenssin suhteuttamisen laajaan kieliaineistoon pohjautuvan typologisen tutkimuksen kanssa; satojen kielten vertailu ei voi perustua kovin laajamittaiseen ja systemaattiseen kielikohtaiseen tarkasteluun, jolloin pienemmän kieliannon antama vertailukohta voi avata uusia näkökulmia laajan aineiston perusteella tehtyihin yleistyksiin. Tällaista dialogia edustaa esimerkiksi Pajusen (1998: 476–486) arvostelu Stassenin (1997) hyvin kattavasta intransitiivisen predikaation typologiasta. Pajunen (1998) ottaa Stassenin tutkimukseen kantaa erityisesti suomea koskevien väittämien näkökulmasta. Kyse ei ole kognitiivisen kielitieteen piiriin kuuluvasta tutkimuksesta ja sen arvostelusta, mutta kognitiivisen kielitieteen periaatteiden ja Itkosen (2006b) mainitseman kielitypologian annin kannalta tästä vuoropuhelusta voi hyvin ottaa mallia myös sellaiseen tutkimukseen, joka kuuluu kognitiivisen kielitieteen piiriin.

Van der Auwera ja Nuyts (2007: 1080) katsovat, että kognitiivinen kielitiede ja kielitypologia sopivat yhteen mutta elävät myös erillään. Suurena aineistollisena puutteena on Van der Auweran ja Nuytsin (2007: 1081–1082) mukaan se, että kognitiivisen kielitieteen näkökulmasta tehtyjä tai sen tuloksia edes osittain huomioon ottavia kielioppeja ei ole (juurikaan) saatavilla; on tehtävä suuri määrä kielikohtaista aineistotyötä ja systemaattista vertailevaa tai kieltenvälistä tutkimusta ennen kuin kognitiivinen typologia on mahdollista. Toisin sanoen kognitiivisen kielitieteen piirissä voidaan edistää myös kognitiivista

typologiaa, mikäli tutkimuksessa paneudutaan Van der Auweran ja Nuytsin (2007) mainitsemaan pohjatyöhön. Oma tutkimukseni pyrkii tämäntyyppiseen tavoitteeseen tai ainakin johtaa myöhempiin tutkimuksiin, jotka voivat hyödyttää typologista tutkimusta. Toisena haasteena on tutkimuskiinnostusten poikkeavuus. Monet typologit keskittyvät kielitieteelliseen puoleen sinällään eivätkä selitä ja tulkitse tuloksiaan kognitiivisesta näkökulmasta. Edelläkävijöitä kognitiivisen kielitieteen ja kielitypologian yhdistämisessä ovat olleet esimerkiksi William Croft ja Bernd Heine (Van der Auwera & Nuyts 2007: 1082–1083). Croftin tunnetuin aikaansaannos lienee semanttinen kartta (ks. esim. 2001), jonka avulla voisi olla mahdollista toteuttaa typologista reittiä kognitioon. Croftin (2001: 105) mukaan semanttisista kartoista olisi mahdollista muodostaa käsiteavaruus, joka esittää ihmisten kommunikaation käsitteellisen tiedon universaalisen rakenteen. Toistaiseksi semanttinen kartta kaipaakin mallina kuitenkin kehittämistä (kritiikkiä ks. esim. Esa Itkonen 2006, Janda 2007).

2.5.2 Kognitiivinen kielitiede ja strukturalistinen kielinäkemys

Geeraerts ja Cuyckens (2007: 11) ottavat esille strukturalistisen kielinäkemysongelman: *languen* ja *parolen* väliin jää aukko, joka sisältää yhteisön ja yksilön, koodin ja käytön välisen suhteen. *Langue*-tasoon²¹ keskittyminen, joka on generatiivisen kielitieteenkin ongelma, ei anna vastauksia kielen tasojen suhteeseen. Tätä kieliopin eriyttämistä käytöstä voidaan kutsua termillä dekontekstualisaatio. Kognitiivisessa kielitieteessä vallitsevana näkökulmana on rekontekstualisaatio: leksikon ja kieliopin suhde nähdään jatkumoluonteisena, semantiikka nostetaan keskiöön ja kielenkäytön ja kieliopin kiinteä suhde tunnustetaan uudelleen; nämä piirteet asettuvat vastakkain generatiivisen suuntauksen peruskäsitusten kanssa. (Geeraerts & Cuyckens 2007: 13–14.) Kun vertaa kognitiivisen ja generatiivisen kielitieteen suhdetta strukturalistiseen kielinäkemukseen, on todettava, että chomskylainen näennäinen *langue/parole*-ajattelu (*kompetenssi/performanssi*) on psykologisminsa takia kauempana strukturalismista kumpuavista näkemyksistä kuin kognitiiviset rekontekstualisaatiotekijät, jotka korostavat jatkumoluonteisuutta, semantiikkaa ja käyttöä; ero perusstrukturalistisiin kieliopin tutkimuksen peruslähtökohtiin on lähinnä painotuksissa.

Kun ottaa huomioon kognitiivisen kielitieteen eksplisiittisen asettumisen generatiivisen kielitieteen vastakkaissuuntaukseksi, saattaa olla yllättävää, että Langacker (2002: 269) tukeutuu käyttöpohjaisen mallin (*usage-based model*) kuvauksessaan vastaavantyyppisiin laboratoriolauseisiin kuin Chomsky omassa mallissaan (Esa Itkonen 2003: 69). Langacker (1987: 36) kuitenkin määrittelee kieliopin esittävän kielenpuhujan tietoa kielillisistä konventioista. Kieli on kognitiivisen kieliopin näkökulmasta konventionaalinen,

²¹ *Langue/parole* ja generatiivisen kieliopin kompetenssi/performanssi eivät ole synonyymisiä termipareja. Tässä tarkoitetaan sitä, että generativismi keskittyy kielisysteemiin, jota strukturalismissa edustaa *langue*.

intersubjektiivinen ja dynaaminen (ks. esim. Langacker 1987: 62–67, 1990: 261–288). Periaatteessa suurta ristiriitaa strukturalismista juontavan kielikäsitteiden sekä kognitiivisen kielitieteen ja kognitiivisen kieliopin välille ei tämän näkemyksen pohjalta muodostu, päinvastoin.

Heine (1997: 5–6) ottaa puolestaan esiin arbitraarisuuden ja motivaation käsitteet ja toteaa, että hänen kognitiiviseen viitekehukseensa perusolettamuksena kuuluva käsitys kielellisten muotojen motivoituneisuudesta ei ole ristiriidassa Saussuren arbitraarisuusaksioman kanssa, koska Saussuren huomion kohteena on nimenomaan rakenteellinen ja psykologinen kielellisen merkin arbitraarisuus, ei evolutiivinen motivoituneisuus, jossa on kyse esimerkiksi etymologisesta suhteesta (ks. myös Saussure 1916). Rakenteellinen arbitraarisuus ja rakenteen motivoitumattomuus ovat saussurelaisittain ajateltuna täysin eri tason asia kuin evolutiivinen motivoituneisuus, johon liittyvään evidenssiin kielitieteilijän on mahdollista päästä käsiksi.

Strukturalismista polveutuva teoriakehys on luvussa 2.3 kuvaamallani tavalla vaikuttanut kiinteästi näkemyksiini siitä, miten laboratoriolauseiden käyttö on mahdollista tutkimuksessa. Kuten jo aiemmin totesin, kognitiivinen kielitiede – ja erityisesti kognitiivinen kielioppi – mahdollistaa sekä muiden kielenpuhujien kielenkäytön havainnoinnin esimerkiksi korpuslingvistisin menetelmin että intuitioon pohjaavan itse tuotettujen esimerkkien käytön. Se sopii viitekehukseksi senkin puolesta, että se ei ole sovittamattomassa ristiriidassa sen kanssa, mitä itse ajattelen kielestä. Lisäksi kognitiivinen kielioppikin korostaa kielen sosiaalista luonnetta ja sen suhdetta konventionaalistumisprosessiin (ks. esim. Langacker 2008; Etelämäki ym. 2009). On vielä todettava, että ajatus (kieliopillisenkin) yksikön lähtökohtaisesta merkityksellisyydestä ei ole kognitiivisen kielitieteen yksityisomaisuutta, vaan samantapaisia näkemyksiä on ollut jo aiemmilla tutkijoilla esimerkiksi nuorgrammatikkojen ja strukturalistien piirissä (Luraghi 2008: 137).

3 TUTKIMUKSEN KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ

Tässä luvussa kuvaan keskeiset määrittelyä kaipaavat käsitteet, jotka kulkevat mukana läpi koko tämän tutkimuksen. Lähtökohtana on suomen kielen essiivin kuvaus, joten käsitteenmäärittely on fennistisesti orientoitunutta. Kielitypologinen näkökulma on tutkimukseni terminologiassa otettu huomioon siten, että termien valinnassa keskeistä on yhteensopivuus eri kielten välillä. Alaluvussa 3.1 käsittelen essiivisijaisten olotilanilmausten syntaktis-semanttisia luokittelutapoja. Alaluvussa 3.2 esittelen tilan ja olotilan käsitteiden käyttötapoja suomen essiivin tutkimuksessa. Alaluvussa 3.3 käsittelen essiivisijaisen nominaalipredikaatin suhdetta esiintymiskontekstiinsa. Nämä predikaatiotyypit ovat inklusio ja attribuutio. Alaluvussa 3.4 otan esiin non-permanenssin eli essiivin ja sen vastineiden ajanjaksoa rajaavan merkityspiirteen. Luvuissa 3.2–3.4 käsiteltävät käsitteet²² edustavat yhteen nivoutuvia kategorioita, joiden suhteet käyvät ilmi asetelmasta 1. Alaluku 3.5 keskittyy erityisesti predikoivien määritteiden kannalta olennaiseen teeman käsitteeseen; alaluvussa 3.6 selvitän lauseasemaa koskevien havaintojeni tueksi ISK:n kenttämallia.

ASETELMA 1. INKLUUSIO JA ATTRIBUUTIO PERMANENTTIA JA NON-PERMANENTTIA TILAA ILMAISEVINA PREDIKAATTEINA SUOMEN KIELESSÄ²³, NÄKÖKULMANA KODAAUSSTRATEGIA (HYNÖNEN 2010).

TILA	Permanentti tila (= tunnusmerkitön)	Non-permanentti tila eli olotila (= tunnusmerkkinen)
Inklusio (luokka)	<i>Hän on opettaja.</i>	<i>Hän on opettajana.</i>
Attribuutio (ominaisuus)	<i>Hän on sairas.</i>	<i>Hän on sairaana.</i>

Asetelma 1 esittää, että inklusio ja attribuutio ovat tiloja²⁴. Suomen kielessä ne on mahdollista erottaa toisistaan nominaalipredikaatin sanaluokan perusteella: karkeasti sanoen

²² Näiden käsitteiden vastaavia määritelmiä olen käyttänyt aiemmin kielitypologisesti orientoituneessa vertailevassa tutkimuksessa (Hynönen 2010).

²³ Asetelman suhteen on auttanut Esa Itkonen (henk.koht. 4.11.2010). Alkuperäinen lähde Hynönen (2010: 6).

inklusiiossa tilaa ilmaisee substantiivi ja attribuutiossa adjektiivi. Niiden dynamiikat poikkeavat kuitenkin toisistaan. Tämä ilmenee siten, että olotila kuuluu semanttisesti lähelle tapahtumaa, joka puolestaan sijoittuisi kuvassa 1 olotilan oikealle puolelle, mikäli mukana olisivat myös verbipredikaatilliset lauseet. Kuva tuo esiin koodausstrategian perusmekanismin eli sen, että non-permanenssin merkitsimen, tässä tapauksessa suomen essiivin päätteen, tehtävänä on sisällyttää nominaalipredikaattiin non-permanenssi-piirre, mutta käytössä nominaalipredikaatin leksikaalinen merkitys ja kontekstuaaliset tekijät vaikuttavat kuitenkin lopulliseen tulkintaan. Käsittelen aihetta tarkemmin luvussa 5.2.

3.1 Essiivisijaisten lauseenjäsenten syntaktis-semanttinen luokittelu

Tässä tutkimuksessa essiivin funktiot jakautuvat kategorioihin, jotka pohjautuvat yhtäältä kielitypologiaan ja toisaalta fennistiseen perinteeseen. Ei ole yllättävää, että fennistisessä syntaksinkuvauksessa on jo varhain päädytty luokittelemaan essiivisijaisia lauseenjäsieniä jokseenkin samaan tapaan kuin kielitypologiassa olotilan kieliopillisia ilmaisukeinoja on myöhemmin kategorioitu. Varhaisimmista lauseopeista saakka essiivisijaisten lauseenjäsenten funktioiksi on määritelty paikan, ajan ja tilan ilmaiseminen, ja lähes yhtä kauan on tilan ilmaiseminen jaettu kahtia sen mukaan, onko kysymyksessä lauseen ytimen yhteyteen sijoittuva implikoimaton vai tyypillisesti esikenttään sijoittuva olotilanilmaisim, jolla on temporaalinen tai kausaalinen lisämerkitys (sanajärjestyksen hahmottamisesta kenttänä ks. ISK § 1369). Kuten voidaan havaita, syntaksi ja semantiikka kulkevat odotuksemukaisesti rinnakkain luokittelussa.

Lauseenjäsentekategoriat vaihtelevat yhtäältä sen mukaan, mistä teoreettis-metodisesta suuntauksesta on kyse, ja toisaalta sen mukaan, mikä on kunkin yksittäiskielen, kielikunnan tai -alueen tai laajemman, typologisen otannan kannalta tarkoituksenmukaista. Myös tutkittava ilmiö voi asettaa vaatimuksia kategorioinnin tarkkuudelle. Koska tutkimukseni edustaa fennistisen ja kielitypologisen kielioppitutkimuksen rajapintaa, erittelen tässä luvussa kummankin tutkimussuuntauksen tapaa luokitella suomen essiiviä syntaktisen kategorioinnin näkökulmasta.

²⁴ Inklusio ja attribuutio voidaan ontologisesta näkökulmasta käsittää myös tilan kanssa samaan jatkumoon kuuluviksi, kun tarkastellaan pysyvyyttä. Tällöin ontologinen jatkumo etenee pysyvimmästä vähiten pysyvään seuraavasti: inklusio – attribuutio – tila – teko. (Aiheesta enemmän Esa Itkonen 2001: 11–12.) Tällaisessa ontologisessa jatkumossa essiivisijan käyttö näyttäytyy nimenomaan tilakoodauksena, mikäli nominatiivimuotoisuus tulkitaan ”puhtaaksi” inklusioksi tai attribuutioksi.

3.1.1 Essiivisijaiset lauseenjäsenet suomen kieliopissa

Essiivisijaisten lauseenjäsenten karkein jakotapa on sijoittaa sijan selvimmin toisistaan poikkeavat käytöt, ts. paikka, aika ja tila, lauseenjäsentehäviinsä. Näistä ensin mainitut on verrattain yksinkertaista todeta fennistisen lauseopillisen perinteen perusteella paikan ja ajan adverbiaaleiksi. Joskus (esim. Kangasharju-Salo 1988: 90) voidaan omaksi ryhmäkseen nostaa myös essiivin käyttö osana kvasirakennetta (*olla tekevinään*). Olotilaa ilmaisevat tapaukset ovat herättäneet keskustelua, jota tässä luvussa esittelen tutkimukseni taustoitukseksi.

Suomen kielen lauseopin kuvauksessa selvimmin nominaalipredikaattia muistuttaa se-ikä terminologisesti että funktioltaan predikaatiivi eli kopulalauseen semanttinen predikaatti, joka on kieliopillisessa sijassa, ts. nominatiivissa, genetiivissä tai partitiivissa (*Liisa on opettaja ~ mukava; Kirja on Tiinan; Kangas on samettia ~ kallista*). Muut kuin kieliopillisessa sijassa esiintyvät predikoivat nominaalit on sen sijaan yhdistetty fennistiikassa adverbiaaleihin²⁵. Adverbiaaliluokittelusta poikkeavat 1800-luvun Setälää edeltäneet kieliopit eli Koskinen 1860 ja Corander 1861 > 1865, komiteanmietintö 1915, Jespersen (1937 > 1969: 28) ja Penttilä (1963: § 406).

Predikoivien lauseenjäsenten jako on alun perin Jahnssonin (1871: 7–9), joka luokitteli essiivisijaiset nominaalipredikaatit ja predikaattikomplementit predikaatintäyhteiksi (*predikatsfyllnad*); muuntyyppisistä tapauksista esimerkkinä on temporaalinen *Minkä nuorena oppii, sen vanhana taitaa*, jossa esiintyvät essiivisijaiset olotilanilmaukset ovat Jahnssonin termein appositioita. Samaa periaatetta noudattaa myös Setälä (1880; ks. myös Alhoniemi 1967: 34). Tätä aiemmin Eurén (1849: 142–143; 184) on luokitellut essiivisijaiset olotilanilmaukset predikaatiivisiksi sanoiksi (*predikativt ord*) ja predikaatintäyhteiksi (*predikativbestämning*). *Predikaatiiviadverbiaali*-käsitettä käytti ensimmäisen kerran Setälä (1891: esipuhe).

Penttilä (1963: § 406) lienee myöhäisin essiivisijaiset olotilanilmaukset predikaatiiveiksi luokitellut kieliopintekijä, ja hänen määritelmänsä nojautuu lukukongruenssiin ja kriteerikategorian rajaamista ”merkitykseltään vaillinaisten verbien” yhteydessä esiintyviin lauseenjäseniin:

Predikaatiiveiksi eli predikaatintäyhteiksi nimitetään tässä niitä verbisaneisiin liittyviä määritteitä, joiden muoto on numeruksensa puolesta riippuvainen lauseen subj:n (subjektipredikaatiivi) tai obj:n (objektipredikaatiivi) numeruksesta. Esim. – – *Hän toimii opettajana – He toimivat opettajina – – .*

²⁵ Vastaavantyyppistä analyysia, jossa predikoiva nomini kategorioidaan adverbiaaliksi, käytetään ainakin saksan kieliopissa (ks. esim. Hentschl 2008: 105; Lawrenz 1993: 99). Aivan varhaisimissa, latinan kuvauksen mallia mukailevissa suomen kieliopissa (Petraeus 1649; Martinius 1689) -nA-sija luokiteltiin nominatiiviksi (*nominativus*; ks. myös Lundgren 1992.)

– – predikatiivien alue kuitenkin on laajentunut entisestä niin, että myös ne määritteet, joita us. on nimetty predikatiiviadverbiaaleiksi tai appositioiksi – –, joutuvat sen piiriin. – – Lauseissa *Nuorena hän oli iloinen veitikka* ja *Nuorina he olivat iloisia veitikoita*, joissa saneita *nuorena* ja *nuorina* on pidetty appositioina ja saneita *iloinen veitikka* ja *iloisia veitikoita* predikatiiveina, tässä puolletun lauseanalyysin mukaan sekä *nuorena* ja *nuorina* että *iloinen veitikka* ja *iloisia veitikoita* ovat predikatiiveja. (Penttilä 1963: § 406, lihavointi ja kursivointi E. H.²⁶)

Määrittely-yritys on melko onnistunut: lukukongruenssi on hyvinkin essiiviin ja muihin predikoiviin sijoihin olennaisesti kuuluva ominaisuus, jonka vuoksi ne voidaan ulottaa myös predikatiiveihin kuuluviksi sen sijaan, että niille muodostettaisiin oma kategoria. Lukukongruenssi on kuitenkin häilyvää, minkä Penttiläkin nostaa esiin: ”Mikäli adverbialiselta essiivimuotoiselta määritteeltä puuttuu positiivinen lukukongruenssi, on kysymys adverbialista eikä essiivipredikatiivista” (Penttilä 1963: § 407). Toisin sanoen Penttilän määritelmän mukaan lauseessa *Lapset ovat sairaana* on essiivisijainen adverbialiaali, kun taas lauseessa *Lapset ovat sairaina* on puolestaan essiivisijainen predikatiivi. Tällainen kahtiajako on keinotekoinen, mikä saattaa osaltaan selittää sen, miksi Penttilän luokittelu ei vakiintunut syntaktisen kuvauksen malliksi. Lisäksi määritelmä ei ota huomioon sitä, että teemana voi olla muukin kuin subjekti tai objekti. On kuitenkin todettava, että essiivisijaisten (ja muidenkin) olotilanilmausten yhdistäminen predikatiiveihin on perusteltua, vaikka lukukongruenssi ei soviakaan määrittelyn pohjaksi. Palaan asiaan luvussa 3.1.2. Siinä määrittelen itse essiivisijaisten olotilanilmausten syntaktiset kategoriat, joiden toimivuutta tässä tutkimuksessa testataan. Lukukongruenssia pohdin tarkemmin luvussa 6.2, sirkumstantiaaleja (”appositioita”)²⁷ puolestaan luvussa 7.4.4.

Vaikka kieliopeissa predikoivat essiivisijaiset olotilanilmaukset eivät ole predikatiiveihin Penttilän jälkeen kuuluneet, luokittelutapa ei ole leimautunut mahdottomaksi. Esimerkiksi Hakulinen ym. (1980: 45–46) ryhmittelevät komplementteina toimivat predikoivat essiivisijaiset olotilanilmaukset predikatiiveiksi kvantitatiivisessa lauseopin tutkimuksessaan, koska tästä on korpuksen käytössä enemmän hyötyä kuin haittaa. Predikatiiveihin yhdistämisen sijaan essiivin olotilanilmaisufunktion käyttö on fennistiikassa jaettu yleensä syntaktisesti niihin kahteen kategoriaan, jotka Penttilä (1963) yllä olevassa katkelmassa mainitsee, eli predikatiiviadverbiaaleihin ja appositio(adverbiaale)ihin²⁸. Appositioiksi kutsutaan fennistiikan tutkimustraditiossa tietynlaista, suhteellisen irrallista ja yleensä essiivimuotoista adverbialista lauseenjäsentä (Alhoniemi 1967: 32; ks. esimerkki Penttilä-sitaatista edeltä). Ensimmäisen kerran tällaisen jakauman mahdollisuus

²⁶ E. H. = Emmi Hynönen.

²⁷ Appositioiksi on fennistiikassa kutsuttu myös substantiivin nimikemääritettä (ISK § 1060, ks. myös Viinikainen 2010) ja tiettyjä lauseenlisiä (ks. Ahlman 1933, Ravila 1945). Ensimmäisen kerran termiä suomen kielioipissa käyttänyt Yrjö Koskinen (1860: 4–5, ks. myös Alhoniemi 1967: 33) viittasi sillä puolestaan muihin kuin *olla*-verbiin liittyvään tilan essiiviin, ts. kaikkiin muihin tilaan viittaaviin essiivisijaisiin lauseenjäseniin kuin nominaalipredikaattiin. Apposition käsitettä käytetään kausaalisisista ja konditionaalisisista predikoivista määritteistä myös esimerkiksi saksan kielioipissa (vrt. esim. Hentschl 2008).

²⁸ Tilaa ilmaisevan essiivin syntaktista kategoriointia koskevaa (varhaista fennististä) tutkimusta käsittelee laajemmin Alhoniemi (1967). Artikkelissa esitellään ja analysoidaan predikatiiviadverbiaalin ja appositioadverbiaalin rajankäyntiä kattavasti 1800-luvulta 1960-luvun puoleenväliin asti.

teen viittasi jo vuonna 1824 Reinhold von Becker, joka huomautti kieliopissaan essiivin kaksoisluonteesta (mts. 186).

Varsinaisesti luonnehtivien olotilaa ilmaisevan essiivin funktiot erotti kahdeksi tyyppiä Koskinen vuonna 1860 julkaistussa teoksessaan *Finska språkets satslära*. Koskisen (1860: 4–5) mukaan ensimmäinen tyyppi sisältää *olla*-verbin kanssa (predikatiivisesti) esiintyvät essiivit ja toinen appositiot. Alhoniemi (1967: 33) huomauttaa kuitenkin, että Koskinen käytti *appositio*-termiä osin nykymerkityksestä poikkeavasti viittaamassa eräisiin attributiivisiin lauseenjäseniin. Predikoivien essiivisijaisten adverbiaalien kategoriajaan vakiinnuttajaksi Alhoniemi (1967: 38, 50) mainitsee määritelmiä kauan dominoineen E. N. Setälän, jonka ryhmittelyä hän pitää jopa luontevampana kuin myöhempiä yrityksiä laatia pätevämpi malli, vaikka predikatiiviadverbiaalinen ja apposition rajanvedossa onkin kritiikkiä herättävää sattumanvaraisuutta. Setälä (1919) esittää kriteeriksi nimenomaan sitä, että appositio edustaa sivulausetta ja liittyy yhteisesti verbiin ja substantiiviin sekä ilmaisee olosuhteita tekemisen tapahtuessa tai tekemisen syytä tai ehtoa²⁹.

Perinteisessä fennistiikan jaottelussa predikoivien essiivisijaisten olotilanilmausten ensimmäisen alaryhmän muodostavat siis pelkistetysti teemansa tarkoitetun olotilaa luonnehtivat essiivisanat, jotka eivät sisällä sivumerkityksiä eivätkä ole esikentässä. Ne toimivat tämän näkemyksen mukaan predikatiiviadverbiaalina, jolla on sekä predikatiiville että adverbiaalille kuuluvia ominaisuuksia; predikatiivista ne eroavat paitsi sijanvalinnan osalta myös siinä, että niiden on mahdollista esiintyä muidenkin kuin *olla*-verbin yhteydessä. Perinteisesti predikatiivin ja predikatiiviadverbiaalinen on katsottu poikkeavan toisistaan myös merkitykseltään: jälkimmäiseen liittyy muutokseen viittaava lisävivahde, vaikka toisinaan onkin melko yhdentekevää, kumpi ilmaisutapa valitaan (Ikola 1971: 197). Alhoniemi (1967: 43) painottaa, että suomen syntaksin kuvauksessa on olennaista erottaa toisistaan muut predikatiiviset sijat ja predikoivat suuntasijat, kuten Setälä (1880) on tehnyt. Predikatiiviadverbiaalikategorian tarve kumpuaa siis nimenomaan suomen kielen kuvauksen vaatimuksista. Hakulinen ja Karlsson (1979: 212–213) luonnehtivat predikatiiviadverbiaaleja osuvasti syntaktis-semanttiseksi sekakategoriaksi, jolla on predikatiivin merkitysominaisuuksia ja adverbiaalien muodollisia ominaisuuksia, sekä lisäävät suuntasijataivutukseen viisi muutakin predikatiivin ja predikatiiviadverbiaalinen eroa:

- Subjekti voi olla predikatiiviadverbiaalinen yhteydessä partitiivissa (*Opiskelijoita on tällä viikolla sijaisina*).
- Predikatiiviadverbiaali on mahdollinen kaikkien verbien kanssa, predikatiivi vain *olla*- (ja *tulla*-)verbin (Alhoniemi 1967: 48).
- Monikollisessa predikatiiviadverbiaalissa lukukongruenssi on valinnainen.
- Predikatiivia ja predikatiiviadverbiaalia ei ole mahdollista rinnastaa, kun taas predikatiiveja voi rinnastaa keskenään, samoin predikatiiviadverbiaaleja.
- Lauseessa voi olla kaksi predikatiiviadverbiaalia, ei kahta predikatiivia.

²⁹ Ensipainoksessa Setälä (1880) esittää parafraseina konverbirakenteita: *Jo nuorena* (so. *ollesani*) *tunsin hänet, Kansalaisena* (so. *ollen*) *minun on sotaan lähteminen* (ks. tarkemmin Alhoniemi 1967: 35).

Nämä erot toimivat määrittelyssä hyvin, joskin predikatiivin ja predikatiiviadverbiaalin rinnastaminen tulee kysymykseen ainakin marginaalisesti (*Jos ei olla näyttelijöitä, ollaan kuiskaajia tai ainakin osallistuvana yleisönä*³⁰).

Predikatiiviadverbiaaleihin on siis fennistiikassa luettu ensinnäkin kuuluviksi primäärisenä semanttisena predikaattina toimivien tapausten ohella sekundaariset predikaatit (*Pekka työskentelee koulussamme opettajana, Matti poistui paikalta kauhistuneena, Ahven on peto kalaksi*). Toiseksi predikatiiviadverbiaaleiksi on luokiteltu myös luonnehtivat adverbialitädennykset, jotka ovat sidoksissa verbin rektioon (*Koulu pysyy suljettuna, Liisa tuli raskaaksi, Salmiakki maistuu pahalta*). (Ks. ISK 2004: § 974.) Vanhastaan termi predikatiiviadverbiaali on varattu nimenomaan sellaisille tapauksille, joissa predikoinnin kohteena on lauseenjäsentason elementin, yleensä siis (semanttisen) subjektin tai objektin tarkoite (*Pekka on elementissään opettajana, Ruoka tuli valmiiksi*). Suhde teeman ja essiivisijaisen olotilanilmauksen välillä on siis tulkittu hyvin kiinteäksi.

Sen sijaan traditionaalisen käsityksen (esim. Setälä 1880, Siro 1964: 38–39) mukaan predikoiva määrite ei ole predikatiiviadverbiaali, mikäli sen teemana on (yksittäisen lauseenjäsenen lisäksi) lause, vaan tällöin kyseessä on appositio(adverbiaali) (*Opettajana Pekka jaksaa moralisoida* < 'Koska Pekka on opettaja, hän jaksaa moralisoida'). Appositio on verbin vapaa määrite (ks. Siro 1964: 38). Sen erottaminen omaksi kategoriakseen johdetaan syntaktisista syistä: huomiota on haluttu kiinnittää nimenomaan apposition irrallisuuden lauseyhteydestä (Alhoniemi 1967: 43). Paitsi syntaktisesti on tyyppin katsottu poikkeavan predikatiiviadverbiaaleista myös semanttisten ominaisuuksiensa takia, sillä appositio ilmaisee tekemisen tapahtumisajankohdan olosuhteita, syytä tai ehtoa. Appositio muistuttaa funktioltaan sivulauseetta (ks. Koskinen 1860: 29–30; Jahnssoon 1871; Setälä 1919) tai lauseenvastiketta, jollaiseksi sen ovat suomen syntaksin kuvauksessa Airila (1926: 31), Kettunen ja Vaula (1938) ja Ikola (1974) luokitelleet. Ikola (1985: 51) tosin määrittelee appositioadverbiaaliksi eli predikatiiviseksi lauseenvastikkeeksi myös essiivisanan, joka esiintyy lauseessa *Läks sin Tukkihoa tulemoa kottii sieltä moantie varrest löyvetii isäntä moantie varrest kuolleena*. Vastaavantyyppinen kategoriointi esiintyy myös Sirolla (1964: 38–39): lause *Tapasin pesän tyhjänä* sisältää apposition. Näitä esimerkkejä vasten appositioadverbiaalin käsite on hyvin samankaltainen kuin sekundaarisen predikaatin: kaikkia appositioita ei voi purkaa sivulauseeksi, kuten ei kaikkia sekundaarisia predikaattejakaan.

Luokittelun ongelmallisuus liittyy erityisesti siihen, että predikatiiviadverbiaalin ja appositioadverbiaalin kategoriaraja on sumea. Appositioadverbiaalin keskeisimpiä määrittelykriteereitä ovatkin olleet irrallisuus ja sivulausemaisuus (ks. esim. Ikola ym. 1989: 512), jotka ovat osoittautuneet hankaliksi ja kyseenalaisiksi, ja osin tämän vuoksi koko kategoriasta lienee pyritty eroon suomen lauseopin kuvauksessa (ks. Alhoniemi 1967: 32; 46–47, Hakulinen & Karlsson 1979: 215). Parhaiten määrittelyongelman tiivistänee Alhoniemen

³⁰ LA Pakinat ja niihin verrattavat: 3:2.

(1967: 46) esimerkkilause *Tyttö istui pelästyneenä*, jossa appositioadverbiaaliksi olosuhteita ja syytä ilmaisevan funktionsa tähden määrittyvä essiivisijainen AP ei luontevasti ole purettavissa sivulauseeksi. Pelkkä irrallisuus on puolestaan hankala kriteeri jatkumoluonteisuutensa vuoksi (ks. Hakulinen & Karlsson 1979: 215).

Tarkkarajaisin appositioadverbiaalin määrittely on Sirolla (1964: 38), joka katsoo, että appositio on verbin vapaa määräys (Siro 1964: 39–40). Rajanveto perustuu siis syntaktiseen pakollisuuteen tai sen puuttumiseen. Vilkuna (2000: 172) puolestaan lähestyy lauseenalkuisia määritteitä tapahtumien kehystämisen näkökulmasta. Tällöin appositioiksi aiemmin luokitellut tapaukset kuuluvat kehysadverbiaalien ryhmään. Isossa suomen kieliopissa (ISK 2004: § 974) appositioadverbiaalit on subjektia³¹ luonnehtivan tehtävänsä takia sisällytetty predikatiiviadverbiaaleihin, jotka puolestaan voidaan edelleen jakaa syntaktis-semanticen pakollisuutensa tai vapaaehtoisuutensa perusteella täydennyksiin (komplementteihin) ja määritteisiin. Täydennyksiä ei ole essiivin yhteydessä aina fennistiikassa erotettu määritteistä (poikkeuksena Siro 1964); asia nousi toden teolla esiin vasta 1990-luvulla Vilkunan Suomen lauseopin perusteet -teoksessa (1996).

Vastaavasti *olla*-verbin yhteydessä esiintyvät essiivisijaiset olotilanilmaukset nousevat erilleen Pajusen (2000) *olla sairaana* -tyyppisiä adjektiivipredikaatteja käsittelevän tutkimuksen myötä. Predikatiiviadverbiaaliksi luokitteluun ei ole yleensä otettu huomioon esimerkiksi sitä, onko essiivisijaisen olotilanilmauksen yhteydessä kopulafunktionen *olla*-verbi vai leksikaalista merkitystä kantava ”täysi” verbi, eikä myöskään sitä, onko essiivisijainen olotilanilmaus syntaktisesti pakollinen vai vapaaehtoinen elementti. On mahdollista tulkita, että essiivisijaisen olotilanilmauksen syntaktinen kategoriointi on sidoksissa historiallisiin seikkoihin: se yhdistyy syntaksissa(kin) adverbiaaleihin, vaikka yhtä luontevasti se olisi mahdollista yhdistää predikatiiveihin ainakin *olla*-verbin yhteydessä. Esimerkiksi ISK:n (§ 974) määritelmä, jossa predikoiminen ja lukukongruenssin mahdollisuus ovat ominaisia nimenomaan predikatiiviadverbiaaleille, sopii myös predikatiiveihin.

Kokoavasti on mahdollista todeta, että fennistiikan traditiossa essiivisijaisten olotilanilmausten syntaktinen kategoriointi on kärsinyt muoto- ja merkityskriteerien ristiriidasta aina siihen saakka, kunnes appositiokategoriasta on luovuttu. Merkitykseen nojaavia määritelmiä on pyritty kyseenalaistamaan sen vuoksi, että semanttiset kriteerit eivät ole olleet riittävän tarkkoja, ja olotilanilmauksen merkityksen tulkinta on nojautunut usein kontekstiin ja kielenulkoisiin tekijöihin.

³¹ Määritelmä on ISK:n kohdasta, jossa appositioadverbiaaleiksi luokitellut tapaukset määritellään nekin predikoivuutensa takia predikatiiviadverbiaaleiksi (§ 974). Todellisuudessa luonnehdinta voi kohdistua muuhunkin kuin subjektin tarkoitteeseen (esim. *Äitinä sydämeni itkee*). ISK:ssa (§ 977) mainitaan muitakin teemavaihtoehtoja kuin subjekti.

3.1.2 Essiivisijaiset lauseenjäsenet yleislingvistic-kielitypologisessa viitekehyksessä

Kielirajat ylittävän synkronisen sijainventaarion näkökulmasta essiivi ei ole osa paikallissijajärjestelmää. Se kuuluu abstrakteihin sijoihin, joihin lukeutuvat myös esimerkiksi³² (olotilanilmaisufunktiivinen) translatiivi ja fennistiikassa kieliopillisiksi sijoiksi määritellyt nominatiivi, akkusatiivi, partitiivi ja genetiivi (Haspelmath 2009: 512–514). Näkökulman perusteella voidaan pohtia, kuuluvatko essiivi ja translatiivi sittenkin kieliopillisten sijojen joukkoon. Nykykäytössään ne ainakin ovat eriytyneet paikkamerkityksestä selvästi. Jos ajatellaan, että predikoivissa tehtävissään essiivi ja translatiivi hahmottuvat nominatiivin ja partitiivin (sekä akkusatiivin) kollegoiksi, nousee esiin näiden sijojen käyttö nominaalisen predikaatin sijana. Erityisesti essiivillä tällainen tilassa olemisen merkitys onkin olennainen; essiivi koodaa lauseeseen aspektimerkitystä siinä, missä muutkin nominaalipredikaatin sijat.

Haspelmathin (2009: 514–517) luokittelussa kieliopillisten sijojen ohella muita sijaryhmiä ovat konkreettiset nonspatiaaliset sijat (esim. komitatiivi ja abessiivi) ja spatiaaliset sijat (esim. lokatiivi, allatiivi ja ablatiivi). Essiiviä voi tarkastella suhteessa näistä kumpaankin. Spatiaalista merkitystä edustaa historiallinen tausta ja aiemmin produktiivisen sijaintimerkityksen abstraktistuminen olotilaksi sekä suhde erityisesti paikallissijaisiin olotilanilmauksiin, konkreettista non-spatiaalisuutta erityisesti kausaalinen merkitys, joka ilmenee sirkumstantiaaleissa. Haspelmath (2009: 515) mainitsee esimerkkinä konkreettisesti non-spatiaalisesta sijasta kausaalinen, jollainen esiintyy useissa kielissä syyn merkitsemänä.

Suomen kielen lauseopin kuvauksia on laadittu monista lähtökohdista yhtäältä kansainvälisen tutkimuksen linjoja noudattaen, toisaalta kielilähtöisesti niin, että kuvauksen motivaationa ovat suomen kielen ominaispiirteet. Esimerkiksi Setälä (1891: IV) on todennut lauseoppinsa kolmannessa painoksessa, että se seikka, että joissakin muissa kielissä ei ole olemassa muotokeinoja, joilla saataisiin samat merkitysvivahteet kuin suomen nominatiivin ja essiivin vastakohtaisuudella, ei saa olla lauseenjäsenyyksellisen eronteon esteenä. Viime kädessä (fennistin) on pohdittava, menetetäänkö liikaa kuvausvoimaa, jos ilmiötä tarkastellaan kielirajat ylittävästä näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa sitä kuitenkin yritetään: essiivisijaiset lauseenjäsenet luokitellaan tavalla, jonka pohjana on kielirajat ylittävä lauseenjäsenkategorioiden kuvaus. Luokitteluni on edellä kuvaamaani tapaan kuitenkin myös samansuuntainen kuin fennistiikan perinteen mukaiset kuvaukset, joskin se on tarkempi ja periaatteessa muodostaa predikaatiivadverbiaaleissa eräänlaisen jatkumon predikaatiivista adverbiaaliin. Perinteinen fennistinen näkökulma ja käyttämäni luokittelu-tapa törmäävät lähinnä predikaatin määrittelyssä, jossa kielitypologisessa viitekehyksessä

³² Muut Haspelmathin (2009: 512–514) luettelemat abstraktit sijat eivät esiinny suomen kielessä. Ryhmään sisältyvät edellä mainittujen ohella muut transitiivilauseiden argumenttien sijavaihtoehdot, resipientin sijat datiivi ja primatiivi, edellä mainittuja konkreettisemmat benefaktiivi, destinatiiivi ja affektiiivi sekä translatiivin vastine mutatiivi.

katsotaan nominaalisen lauseenjäsenen voivan toimia predikaatin tehtävässä silloin, kun lauseessa on kopulafunktionen verbi, kun taas fennistiikassa essiivisijaiset olotilanilmaukset on perinteisesti tulkittu yleensä adverbiaaleiksi.

Tässä tutkimuksessa essiivisijaiset lauseenjäsenet noudattavat seuraavaa (jatkumuonteista) ryhmittelyä (taulukko 1). Sarakkeiden otsikoiden selitykset ovat seuraavat: aineistossa = selvästi luokiteltavien tapausten määrä aineistossa (yhteensä, yleiskieli, murre), synt. pak. = syntaktinen pakollisuus, produkt. = produktiivisuus, luku = tutkimuksen luku, jossa lauseenjäsentä tässä tutkimuksessa käsitellään).

TAULUKKO 1. ESSIIVISIJAISTEN LAUSEENJÄSENTEN LUOKITTELU.

Syntaktinen kategoria	Fennistisessä traditiiossa	Semanttinen funktio	Aineistossa	Synt. pak.	Produkt.	Esimerkki	Käsitteilyluku
<i>Muut kuin nominaaliset predikaatit</i>							
Paikan adverbiaali	Paikan adverbiaali	Paikka	1128 219 909	+/-	-	<i>Hän on kotona.</i>	4.2
Ajan adverbiaali	Ajan adverbiaali	Aika	2830 877 1953	-	(-)	<i>Hän tulee lauantaina.</i>	4.3
Predikaattiverbin partisiippi-osa	(-) ³³	Toiminta, tila	1439 0 1439	+	+	<i>Hän on tulluna.</i>	4.4
Lauseadverbiaalit	Adverbiaali	Olotila	20 20 0	-	+	<i>Päätöksen seurauksena hän hermostui.</i>	6.3

³³ Muotoa ei erikseen mainita lauseopeissa, vaan lähinnä itämurteita koskevassa tutkimuksessa. Syntaktisesti kyse on liittotempuksen pääverbistä.

<i>Nominaaliset predikaatit</i>							
Primaarinen nominaalipredikaatti ³⁴	Predikaati- adverbiaali	Olotila	1109 346 763	+	+	<i>Hän on opettaja ~ sairaana.</i>	7.2
Predikaattikomplementti	Predikaati- adverbiaali	Olotila	555 354 201	+	+	<i>Hän pitää pöydän puhtaana.</i>	7.3
Depiktiivi (implikoimaton sekundaarinen predikaatti)	Predikaati- adverbiaali ³⁵	Olotila	1393 708 685	-	+	<i>Hän matkusti hyväntuulisenä.</i>	7.4.2
Temporaali (temporaalinen sekundaarinen predikaatti)	Predikaati- adverbiaali, appositioadverbiaali	Olotila (temporaalinen implikaatio)	319 21 298	-	+	<i>Hän aloitti koulun 7-vuotiaana.</i>	7.4.3
Sirkumstantiaali (kausaalinen sekundaarinen predikaatti)	Predikaati- adverbiaali, appositioadverbiaali	Olotila (kausaalinen implikaatio)	50 50 0	-	+	<i>Oikeakätisenä hänen on vaikea kirjoittaa vasemmalla.</i>	7.4.4

Taulukon luvuista puuttuvat kvasirakenteet (96 kpl), jotka olen rajannut pois, sillä essiivin päätte on niissä osa kompleksista pätekokonaisuutta. Samoin siinä ei ole luokittelukelvottomia essiiviesiintymiä (39 kpl). Nämä voidaan jakaa tapaustyyppeihin: lausefragmentin osat (23), kontekstissaan irralliset tilanilmaukset (ml. puhujan itsekorjaukset; 9), mahdolliset³⁶ korpuksen luokitteluvirheet (3), *ynnä* (3) ja erisnimi (*Huutomerkinä*-antologia; 1). Luokittelussa olen tukeutunut tasapuolisesti LA:n haun antamaan virkekontekstiin. Lisäksi olen rajannut pois muussa sijassa olevan substantiivin määrittäneä toimivat essiivimuodot (*paljassa päin, arvoitus ihmisestä paholaisena*; 7). Taulukossa 1 eivät näy myöskään kategorioiden rajapinnoille sijoittuvat tapaukset, jotka käyvät ilmi taulukosta 2.

³⁴ Kvasirakenteen verbiosa voidaan tulkita joko nominaalipredikaatiksi tai rakenteen pääverbiksi, predikaatin osaksi. En käsittele rakennetta tässä tutkimuksessa erikseen omana essiivitapaukse-
naan, koska essiivin päätte on vain osa kompleksista päätettä, jonka toinen pakollinen osa on VA-
partisiipin päätte; kyse ei ole essiivin käytöstä taivutuspäätteenä sellaisenaan. Rakennetta käsittelee
laajasti Salminen (1997; 2000). Sen sijaan kohta sisältää NP:ssä esiintyvät essiivisijaiset jälkimää-
ritteet, jotka muistuttavat merkitykseltään nominaalipredikaatteja, samoin kuin statusrakenteen
nominaaliset predikaatit.

³⁵ Adjektiivissa esiintyy rajankäyntiä appositioadverbiaalikategorian kanssa.

³⁶ Olen rajannut kokonaan pois selvät luokitteluvirheet; nämä tapaukset ovat sellaisia, joissa päätte on monitulkintainen.

TAULUKKO 2. KATEGORIOIDEN VÄLIIN JÄÄVÄT ESSIIVISIJAISET OLOTILANILMAUKSET³⁷.

Kategoria	Määritelmä (tai sen ongelmat)	Määrä	Esimerkki
Paikanilmaus – muu määräite	Kiteytynyt <i>lähinnä</i> .	36	<i>Koska urheilu on lähinnä terveiden nuorten toimintaa, lääkkeiden mainitseminen vie ajatukset dopingiin.</i> (LA Muiden alojen tutkimukset: 233:1)
Nominaalipredikaatti–depiktiivi	Primaarinen nominaalipredikaatti vai määräite? <i>Lähinnä</i> kopulalauseita, joissa paikan- ja olotilanilmauksen keskinäistä hierarkiaa on vaikea päätellä.	32	<i>Minä olin / huopasiv / venheessä jä / hän oli keulassa / arihnamiehenä.</i> / (LA Sodankylä: 268:3)
Komplementti–depiktiivi	Täydennys vai määräite? <i>Toimia</i> -verbin eri käyttöjä.	2	<i>Rakennuksen purkaminen ja uudelleen kokoaminen tapahtuu kirvesmieskurssin avulla joka toimii Seinäjoen ammattikurssikeskuksen alaisena yhteistoiminnassa Tampereen työvoimapiirin kanssa.</i> (LA Uutiset: 282:2)
Depiktiivi–sirkumstantiaali	Vaihtoehtoinen vai kausaalinen tila ('koska')?	21	<i>Baskinkieliset sanat kuulostavat ärräpäisinä suomalaisilta kiro sanoilta.</i> (LA Reportaasit [sanomalehti]: 81:1)
Depiktiivi–temporaali–sirkumstantiaali	Vaihtoehtoinen, temporaalinen ('kun') vai kausaalinen ('koska') tila?	2	<i>Vaikka yksityisen koulun rehtori Alander todistikin Ryynäsen käytöksen erinomaiseksi, niin seurakunnan sielunpaimenena sama mies ei voinut olla tekemättä merkintää virkatodistukseen.</i> (LA Reportaasit [sanomalehti]: 436:2)
Depiktiivi–lauseadverbiaali	Yksittäinen teema vai koko lauseen määräite?	20	<i>Sopimusluonnokset olivat varsin valmiit vuosien neuvottelujen tuloksena.</i> (LA Asia-artikkelit [aikakauslehti]: 340:1)
Inkongruentti määräite	Ei toimi lausekkeen edussanana, edussana muussa sijassa.	5	<i>Ni ja ne täyty hävittää / tääl- oli semmone / mä pääsin- eläkkeelle ni / tääl- oli semmone / miksikä tuata sanotaa nyt / ko on siinä eläkekonttuuris näinä mailla / ne asianajat.</i> (LA Merikarvia: 26:7)

³⁷ Arvioin väliin jääviä tapauksia luokittelun näkökulmasta luvussa 7.5.

Predikoimattomat essiivisijaiset lauseenjäsenet ovat näennäisesti heterogeeninen ryhmä, jossa näkyvät analogian erilaiset vaikutukset. Näitä vaikutuksia ovat ajan, paikan ja olotilan käsitteistäminen³⁸ samalla koodausstrategialla, partisiipin päätteen ”essiivikoodaus” ja lauseenmääritteiden limittyminen yhtäältä merkitykseltään abstraktien nominaalipredikaattien ja toisaalta sekundaaristen predikaattien kanssa. Predikoivat essiivisijaiset NP:t ja AP:t ovat tässä luokittelussa kaikki predikaatteja³⁹: kopulalauseessa nominaalipredikaatti on primaarinen predikaatti, jonka yhteydessä oleva kopulafunktiivinen *olla*-verbi toimii verbimorfologisena koodausalustana. Vaikka *olla* on käytöltään täysin verbimäinen, se on funktioltaan kopula⁴⁰ (vrt. Pajunen 2001: 96; ISK 2004: § 891). Ajatus nominaalisesta predikaatista ei ole uusi, sillä jo Becker (1824: 186; 215; 221) on maininnut, että essiivi esiintyy suomen kielessä ”såsom biord och predikat till verbets subjekt och objekt”; aikaisissa kieliopeissa predikaatti viittasi joko kopulaan liittyvään nominiin tai tämän nominin ja kopulan liittoon (Alhoniemi 1967: 51).

Nominaalipredikaatti on siis lauseen primaarinen predikaatti, ja muut essiivisijaiset predikoivat lauseenjäsenet ovat predikaattikomplementteja tai sekundaarisia predikaatteja, joiden yhteydessä primaarisena predikaattina voi toimia yhtä hyvin verbi kuin nominaalikin. Jaan sekundaariset predikaatit kolmeen ryhmään, jotka muodostavat jatkumon. Ryhmittelyn perusta on Nicholsin (1978, 1981) sekundaaristen predikaattien luokittelussa, mutta siihen ovat vaikuttaneet myös Hallidayn (1967), Geuderin (2000), Schultze-Berndtin ja Himmelmannin (2004) ja Himmelmannin ja Schultze-Berndtin (2005) sekundaaristen predikaattien tyyppejä koskevat määrittelyt, joita valotan tarkemmin luvussa 7.4.

Pääpiirteissään muissa kuin kopulalauseissa esiintyvien essiivisijaisten olotilanilmausten syntaktinen luokittelu on seuraava: Predikaattikomplementiksi kutsun niitä essiivisijaisia olotilanilmauksia, joiden voi katsoa kuuluvan verbin valenssin piiriin (*pysyä jonakin* ~ *jonkinlaisena*, *pitää jonakin* ~ *jonkinlaisena*). Predikaattikomplementtikin voisi olla sekundaarinen predikaatti, mikäli ajatellaan, että merkitystä kantava verbi on itsenäinen primaarinen predikaatti. On kuitenkin otettava huomioon, että predikaattikomplementti on syntaktisesti ja semanttisesti pakollinen elementti. Sekundaariset predikaatit eli depiktiivit, sirkumstantiaalit ja temporaalit eivät sen sijaan kuulu valenssin piiriin. Ne erottuvat adverbiaaleista sen perusteella, että ne ovat osallistujaorientoituneita (*participant-oriented*), eivät tilanneorientoituneita (*event-oriented*), kuten esimerkiksi

³⁸ Käsitteistämällä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa kognitiivisen kieliopin mukaisesti sitä, että tilanteen pystyy hahmottamaan monin tavoin, joista kielenkäyttäjä valitsee yhden eli käsitteistää tilanteen (ks. Langacker 1987; 1991; 2008).

³⁹ Ensimmäisenä vastaavantyyppisen suomen kieltä koskevan syntaktisen analyysin, jossa *Hän on sairas* ~ *sairaana* -tyyppisen lauseen jälkimmäinen komponentti on tulkittu predikaatiksi, lienee esittänyt Jespersen (1937), joka katsoo, että lauseen rakenne on SVP.

⁴⁰ Pustet (2002: 5) määrittelee kopuloiden typologisessa kuvauksessaan kopulan seuraavasti: ”A copula is a linguistic element which co-occurs with certain lexemes when they function as predicate nucleus. A copula does not add any semantic content to the predicate phrase it is contained in.” (Vrt. Hengeveld 1992: 32; Stassen 1997: 65.) Semanttinen sisältö viittaa tässä leksikaaliseen merkitykseen.

tavan adverbiaalit (Himmelman & Schultze-Berndt 2006: 4, 10, 14; käsitteiden taustasta ks. esim. Platt & Platt 1972; Jackendoff 1972; Bartsch 1976). Depiktiivit ilmaisevat teeman tarkoitteen tilan, joka on samanaikainen lauseen ilmaiseman asiointilan kanssa ilman, että tilalla olisi vaikutusta asiointilaan tai asiointilalla tilaan (ks. Himmelman & Schultze-Berndt 2005: 9); kyse on samanaikaisuudesta. Sirkumstantiaalit ovat puolestaan sekundaarisia predikaatteja, jotka esiintyvät tyypillisesti esikentässä ja hallitsevat tällä tavoin koko lausetta. Niillä on kausaalisia, konditionaalisia ja konsessiivisiä lisämerkityksiä, jotka vaikuttavat koko lauseen tulkintaan. Temporaalit ovat eräänlainen depiktiivien ja sirkumstantiaalien välimuoto: erityisesti leksikaaliselta merkitykseltään aikaan viittaavat tapaukset käyttäytyvät syntaktisesti depiktiivien tavoin, kun taas ajankohtaa implikoivat temporaalit ovat tässä suhteessa sirkumstantiaalien kaltaisia. Niiden erikoisuutena on nimenomaan ajallisen kehyksen tuottaminen, teeman tarkoitteen olotilan sijoittaminen aikajatkumolle.

Kuten aiemmin totesin, melko samankaltaiseen tulokseen on fennistiikassakin tultu jo varhain – jos ei oteta huomioon kopulalauseiden semanttisena predikaattina toimivien lauseenjäsenten eli nominaalipredikaattien erottamista omaksi kategoriakseen. Predikaatiiviadverbiaalien ja appositioadverbiaalien kahtiajako vallitsi pitkään, vaikka määrittelykysymykset aiheuttivatkin ongelmia. ISK (2004) kuitenkin luopui Hakulisen ja Karlssonin (1979) tavoin jaottelusta. ISK esittää määritelmän seuraavasti:

Sivulauseita vastaavia essiivisijaisia adverbiaalimääritteitä on kutsuttu appositioadverbiaaleiksi. Tässä kieliopissa nekin ovat subjektia luonnehtivan tehtävänsä takia predikaatiiviadverbiaaleja: *Tyttö kiljahti pelästyneenä* 'kun ~ koska oli pelästynyt'; *Hän oli nuorena usein sairas* 'kun hän oli nuori'. (ISK 2004: § 974).

Tässä tutkimuksessa palataan perinteiseen jakoon ainakin osittain. Argumentoin sen puolesta, että appositioadverbiaaleiksi aiemmin kutsutuilla muodoilla on muista essiivisijaisista sekundaarisista predikaateista poikkeava tehtävä. ISK:n luokittelu, jossa kaikki predikoivat essiivisijaiset olotilanilmaukset yhdistetään samaan predikaatiiviadverbiaalikategoriaan, sopii karkeampaan luokitteluun etenkin, jos halutaan säilyttää verbikeskeinen näkökulma. Samalla se nojaa traditioon, mikä on kielen yleiskuvauksen kannalta järkevää niin pedagogisesti kuin yleisemminkin kuvausten verrattavuuden kannalta (vrt. Haspelmath 2010). ISK ottaa myös huomioon komplementin ja määritteen välisen eron, joka omassa luokittelussani esiintyy: kysymyksessä on adverbiaalinen syntaktinen ominaisuus (ks. ISK 2004: § 961). Omassa luokittelussani pakollisuus on erottelvana tekijänä toisessa tasossa, mikä johtuu osin typologisesta näkökulmasta, jossa tutkimiani lauseenjäseniä tarkastellaan eri kategorioina eikä saman kategorian edustumina, ja osin puolestaan siitä, että essiivin non-permanenssikoodauksen kannalta yhteys verbin merkitykseen on komplementeissa olennainen.

Tutkimuksessani essiivisijaisia olotilanilmauksia ei siis luokitella adverbiaaleiksi, jos niillä on teema eli yksittäinen lauseenjäsen, jonka olotilan essiivisijainen lauseke ilmaisee. Toisin sanoen ryhmään kuuluvat vain lauseadverbiaalit, joilla ei ole yksittäistä teemaa. On kyseenalaista, voiko semanttisesti orientoituneessa kuvauksessa niputtaa samaan ryhmään niin erilaisia kategorioita kuin vaikkapa tapaa, aikaa, paikkaa ja olotilaa. Näiden erottelu on mielekästä myös kielitypologisen viitekehyksen kannalta, jossa funktioiden määrittelyssä tulee nojautua merkitykseen (vrt. myös Himmelmann & Schultze-Berndt 2005: 6). Sekundaariset predikaatit on suhteellisen helppoa erottaa tällaisesta sekaryhmästä. Ne kuvaavat ennemmin teemansa tarkoitetun olotilaa kuin verbin ilmaisemaa toimintaa.

3.2 Tila ja olotila

Tila⁴¹ määritellään kielitieteessä monin tavoin, ja määritelmässä otetaan yleensä kantaa aikaulottuvuuteen merkityspiirteenä, samoin kuin tilaa käsitteistäviin tyypillisiin sanaluokkiin. Lyons (1977: 443) hahmottelee tilan (*state*) ajassa olemassa olevaksi entiteetiksi. Tilan käsite on ongelmallinen, sillä se yhdistyy essiivisijaisiin predikoiviin lauseenjäseniin monella tavoin. Se viittaa ensinnäkin tilannetyyppiin ja aspektiin. Tässä merkityksessä tilaa voidaan kuvata lähtökohtaisesti staattiseksi ja muuttumattomaksi, kun taas toisia tilannetyyppejä, prosessia ja tekoa, luonnehtii dynaamisuus. Käytän tutkimuksessani käsitettä *tila* viittaamassa aspektuaaliseen tilannetyyppiin.

Verbi- ja kopulalauseiden tilannetyypit voidaan jaotella tiloihin ja tapahtumiin. Tila on tyypillisesti statiivinen ja ateeellinen (*Hän on iloinen; Rakastan lastani*), mutta tapahtuma on tyypillisesti dynaaminen⁴² (*Allas täytyi hitaasti, Hän säikähti*; ISK 2004: § 1501, ks. myös P. Leino 1991: 152–156). ISK (2004: § 1502; ks. myös Lyons 1977: 483; P. Leino 1991: 150) määrittelee tilan seuraavasti:

”Tila on yhtäjaksoinen tilanne, jolla ei ole luontaista päätepistettä (– –). Tilaan ei sisälly muutosta eikä liikettä, joten sille on ominaista homogeenisyys. Tilaa kuvaavan lauseen subjektin tarkoite ei yleensä ole kontrolloiva agentti. Tiloja on sangen erityyppisiä. Tyypillisessä tilassa joku tai jokin on jonkinlainen tai jossakin, kuuluu tai sisältyy johonkin.” (ISK 2004: § 1502.)

Essiivisijaisen nominaalipredikaatin sisältävää lausetta *Hän on sairaana* voidaan tämän kuvauksen mukaan pitää statiivisena (ks. P. Leino 1991: 151). Tilan ominaispiirteisiin kuuluu muutoksettomuus (ks. esim. ISK 2004: § 1504, Givón 2001: 106). Aspektuaalisesti tila edustaa staattinen–dynaaminen-jatkumolla staattisuutta. Toiminnan aspektuaaliset alakategoriat sisältävät luonteeltaan dynaamisempia tilanteita eli niissä ajallinen ulottu-

⁴¹ Fennistiikassa esiintyy myös *tila*, jolla on spatiaalis-lokationaalinen sanakirjamerkitys. Käsite viittaa esimerkiksi paikkaan ja alueeseen (tässä käytössä esim. ISK 2004: § 188, Häkkinen 2002: 77). Tässä tutkimuksessa sijaintiin viitataan paikan tai lokaation käsitteellä.

⁴² Tapahtumien teelisyiden aste vaihtelee, joten tyypillisen tapahtuman teelisyyttä ei ole mahdollista määritellä.

vuus on korostaisempi. Myös tiloja on mahdollista jaotella pysyviin ja muutosta implikoi-
viin tiloihin, jotka ovat merkitykseltään lähellä tapahtumia.

Toiseksi *tilan* käsitettä käytetään essiivin funktioiden määrittelyssä samoissa yhteyk-
sissä kuin esimerkiksi käsitteitä *asema*, *tehtävä*, *rooli* ja *olosuhde*. Tällöin tila hahmottuu
yleisluontoisemmaksi merkitykseksi (vrt. esim. Jahnsson 1871; Setälä 1880: 9; Penttilä
1963 § 253 [ks. myös § 254]; Alhoniemi 1967; Hakulinen & Karlsson 1979: 213; Huumo
1997 [tila-adverbiaalin määritelmä]; O. Ikola 2001; Kirsi Vätntinen suullisesti, ks. Onikki-
Rantajääskö 2001: 245–246; ISK 2004: § 1258; määrittelykysymyksistä ks. Pajunen
2000: 36 ja 41–42). Käsitteen käyttö on tässä merkityksessä hieman harhaanjohtavaa.
Aspektuaalinen ja yleisemmän tason tila ovat sikäli kompleksisessä suhteessa, että ylei-
semmän tason tila ja sen rinnalla luetellut muut merkitykset, kuten roolin, aseman ja teh-
tävän ilmaiseminen ovat myös pääsääntöisesti tilannetyypiltään ja aspektuaalisesti tiloja.
Käytän tässä tutkimuksessa termiä *olotila*, kun viitataan aspektityyppejä yleisemmin roolei-
hin ja tehtäviin, tarkoitteen luokassa olemiseen ja ominaisuuden piiriin kuulumiseen liitty-
vinä semanttisina kokonaisuuksina, joihin liittyy muutoksellisuuden merkitys. Käsitteen
on ottanut käyttöön Onikki-Rantajääskö (2001: 17; ks. myös Pajunen 2002: 282). Olotilan
käsitettä voidaan käyttää myös esimerkiksi resultatiivisten tilojen (*tulla joksikin*) kuvauk-
sessa, joissa muutos on tilanteen inherentti osa, jos ei ole tarpeen ottaa kantaa aspektuaa-
lisiin ominaisuuksiin. Se sopii myös yhteen essiiville ominaisten aspektuaalisten piirteiden
kanssa ja erottuu omaksi kategoriakseen suhteessa skemaattisempaan *tilan* käsitteeseen.

3.3 Inklusio ja attribuutio, luokka ja ominaisuus

Nominaalipredikaatit voidaan luokitella kuuteen semanttiseen (pää)tyyppiin (Pajunen
2000: 38, ks. myös Pajunen 2001:106, Payne 1997: 111–128). NOM/ESS-vaihtelun kannal-
ta näistä olennaisia ovat inklusio, ekvaatio ja attribuutio (asetelma 2⁴³; S = subjekti ja PN
= nominaalipredikaatti).

⁴³ Asetelman on Pajusen (2001:106) pohjalta muokannut E. H.

ASETELMA 2. NOMINATIIVI- JA ESSIIVISIAISTEN TILAPREDIKAATTIEN TYYPIT.⁴⁴

<i>Predikaattityyppi</i>	<i>Rakenne</i>			<i>Esimerkki</i>
inkluusio	$X_i = S_{\text{nom}/(\text{partit})}$	olla	$y_i = \text{PN}_{\text{nom}/\text{partit}/\text{ess}/\text{transl}}$	<i>Pekka on opettaja ~ opettajana.</i>
ekvaatio	$X_i = S_{\text{nom}}$	olla	$y_i = \text{PN}_{\text{nom}}$	<i>Pekka on nimimerkki Peksi -60.</i>
attribuutio	$X_i = S_{\text{nom}/(\text{partit})}$	olla	$y_i = \text{PN}_{\text{nom}/\text{partit}/\text{ess}/(\text{transl})}$	<i>Pekka on sairas ~ sairaana.</i>

Inkluusio koodaa luokan, johon subjektin tarkoite sisältyy. Ekvaatiossa nominaalipredikaatti viittaa eksaktisti samaan tarkoitteeseen kuin subjekti eli on koeksistentiaalinen (ks. Kelomäki 1997: 11; Pajunen 1979: 131–135; Pajunen 2000: 38; ISK 2004: § 950). Attribuutiossa nominaalipredikaatti ilmaisee subjektin tarkoitteen ominaisuuden. (Ks. Pajunen 2000: 38.) Muita tilapredikaattityyppejä ovat eksistenssi, lokaatio ja possessio. Eksistenssipredikaatti ilmaisee paikan, jossa jokin tarkoite on olemassa (*Pihalla on auto*), lokaatiossa predikaatti viittaa tiedossa olevan tarkoitteen sijaintiin (*Auto on pihalla*). Possessiossa nominaalipredikaatti ilmaisee subjektin tarkoitteen omistajan (*Katilla on auto*).

Inkluusiossa nominaalipredikaatti ilmaisee siis luokan, eli kokonaisuuden, jonka jäsen lauseen subjektin tarkoite on (*Pekka on opettaja ~ opettajana, Ruoaksi ~ Ruokana on lasagnea*). Luokkaa voisi luonnehtia merkitykseltään piirrekimpuksi, ja sitä ilmaiseva nominaalipredikaatti on sanaluokaltaan substantiivi. Attribuutiossa nominaalipredikaatti ilmaisee puolestaan subjektin tarkoitteen ominaisuuden, jota voi luonnehtia yksittäiseksi piirteeksi (*Pekka on sairas ~ sairaana, Ruoho on vihreää ~ vihreänä, Kuntoilu on hyväksi*); attributiivisena nominaalipredikaattina toimii adjektiivi. (Piirrekimpun ja piirteen suhteesta ks. Wierzbicka 1988: 466–470⁴⁵; vrt. Jespersen 1924: 74.)

Suomessa adjektiivit noudattavat samaa taivutusta kuin substantiivit, mikä on kielitopologisesti hieman harvinaisempaa kuin verbitaivutuksen noudattaminen (ks. Haspelmath ym. 2005: luku 118). On myös kieliä, joissa inkluusio koodataan perustapauksessakin verbimorfologisoin keinoin. Tämä ei periaatteessa ole mahdotonta suomessakaan, sillä on olemassa essiivisijaisen nominaalipredikaatin kanssa lähimerkityksinen essentiaalisten verbijohdosten ryhmä (esim. *tuomaroida*; ks. lukua 5.4.5).

Suomen kielessä inkluusio ja attribuutio kuuluvat koodausstrategisesti yhteen erityisesti ekvaation kanssa (ks. myös Kelomäki 1997: 37). Ekvaatiota eli samuuspredikaatiota koodataan samoin kuin inkluusiota ja nominaalipredikaatin sanaluokka on sama (substan-

⁴⁴ Asetelma kuvaa suomen kielen kopulalauseen semanttista kategoriointia. Muissa kielissä esiintyy toisenlaisia ryhmittelyjä. Dixonin (2009b: 159) mukaan kaikille kielille yhteisiä ovat kuitenkin attribuutio ja (ekvaation ja inkluusion kattava luokka) identiteetti.

⁴⁵ Vastaavantyyppistä näkökulmaa edustaa myös Gärdenfors (2000), jonka tulkinnan mukaan substantiivit ja verbit viittaavat kompleksisiin käsitteisiin (*concept*), kun taas adjektiivit viittaavat yksittäiseen ominaisuuteen (*property*).

tiivä). Predikaatioiden luokittelussa onkin tässä tapauksessa ($x_i = S_{nom} + olla + y_i = PN_{nom}$) käytettävä kriteerinä sitä, onko subjektin tarkoite täsmälleen sama kuin nominaalipredikaatin (= ekvaatio) vai ei (= inklusio). Tässä suhteessa sopivaa olisi myös yhdistää samantyyppisiä koodaustapoja noudattavat nominaalipredikaatit yhdeksi ryhmäksi, ja tällaisen predikaatin sisältävää rakennetta olisi mahdollista kutsua esimerkiksi identiteetti-predikaatioksi (tällaisesta ratkaisusta ks. Dixon 2009b: 159; sen on esittänyt myös Ronald Langacker henk.koht.). Essiivisija on kuitenkin sillä tavoin selvä tapaus, että sitä ei käytetä ekvaatiossa nominaalipredikaatin sijana, mikä toki sopii yhteen sen ajalliseen rajattuuteen viittaavien merkityspiirteiden kanssa.

Tilaa koodataan maailman kielissä yleisimmin nominaalisesti toisin kuin toimintaa, jonka koodaus on enimmäkseen verbimorfologista (tästä ks. esim. Pajunen 2001: 104), mikä pätee myös suomen kieleen. Koska suomessa verbimorfologiset elementit on sisällytettävä lauseeseen, niitä kantaa *olla*-verbi, joka toimii kopulana⁴⁶. Inklusio ja attribuutio ovat kumpikin tiloja⁴⁷, eli on looginen mahdottomuus erottaa nominaalipredikaatin nominatiivi- ja essiivisijaisuus semanttisesti sillä perusteella, että essiivisijainen nominaalipredikaatti ilmaisee tilassa olemista ja nominatiivisijainen puolestaan ominaisuutta tai luokkaa (ks. Pajunen 2000: 41). Tilan näkökulmasta inklusio ja attribuutio poikkeavat toisistaan jonkin verran siinä, miten nominatiivi- ja essiivisijan välinen merkitysero ilmenee. Attribuutiiossa se, onko essiivin käyttö edes mahdollista, riippuu adjektiivipredikaatin merkityksestä (ks. Pajunen 2000: 78). Inklusiossa merkitysero on pääsääntöisesti selvempi: essiivissä nominaalipredikaatti viittaa tilapäiseen jossakin tehtävässä toimimiseen (ks. Pajunen 2000: 36).

3.4 Non-permanenssi

Kutsun essiivin olotilanilmaisufunktion muodostamaa semanttista piirrekimppua non-permanenssiksi⁴⁸. Non-permanenssi merkitsee sananmukaisesti poikkeamaa permanenssista eli pysyvyydestä. Sen voi katsoa jakautuvan tilapäisyyteen (*Pekka on opettajana*) ja

⁴⁶ Tässä tutkimuksessa katson vain *olla*-verbin voivan toimia kopulana. Suomen kielessä on vanhaan määritelty kopulaksi toisinaan myös *tulla* nykykielessä harvoin tavattavassa rakenteessa *Puuro tuli mustaa*. Essiivi ei tämäntyyppisessä rakenteessa tule kysymykseen, joskin semanttisesti likeisiä tapauksia esiintyy (esim. depiktiivinen kiteymä *Tappio tuli yllätyksenä*). Kopulaksi, tarkemmin sanottuna semikopulaksi, voidaan kuitenkin luokitella muitakin tilaverbejä (Pustet 2003: 5). Suomen kielessä tällaisia semikopulamaisia verbejä ovat esimerkiksi *pysyä* ja *toimia* (osassa merkityksistään). Käsittelen näitä verbejä luvussa 7.3.

⁴⁷ Stassen (1997: 13) erottelee predikaattien semanttiseksi luokiksi tilan, ominaisuuden ja luokan (sekä lokaation). Tila (*state*) on tilanteen (*event*) eräs alakategoria, jonka prototyyppinen sanaluokka on verbi. Ominaisuuden sanaluokkana on tyypillisesti adjektiivi ja luokan substantiivi. Tilan ja ominaisuuden ero on subjektin kontrollissa: jopa perusluonteeltaan tilapäisimmässä ominaisuudessa, kuten inhimillisissä ominaisuuksissa (esimerkiksi iloisena olemisessa), subjektin kontrolli ja aktiivisuustaso on vähäisempää kuin Stassenin tiloiksi määrittelemässä, prototyyppisesti verbimorfologian piiriin kuuluvissa tapauksissa (esimerkiksi istumisessa tai nukkumisessa). (Stassen 1997: 17; 171.)

⁴⁸ Steele (1977: 115) käyttää termin *permanent* vastakohtana termiä *impermanent*.

muutokseen (*Uimapuku on märkänä* 'muuttumassa kuivaksi'). Lisäksi sillä on ekstension-sa, joissa nämä merkitykset hämärtyvät tai metaforistuvat. Tässä olotilan käsite hahmotuu siis suhteessa aspektuaaliseen tilaan siten, että aspektuaalisesti tila on prototyyppisesti staattinen, kun taas tilanmuutokseen liittyvät olotilan ominaisuudet ovat luonteeltaan tapahtumamaisia. Non-permanenssi on olotilaksi kutsutun tilan määrittävä merkityspiiri.

Tilapäisyys ja muutos eroavat siinä, että tilapäisyys viittaa vain tilan päättymiseen, muutos puolestaan korostaa tarkoitteen tilan vaihtumista toiseksi (ks. myös Pajunen 2000: 42). Merkitysero ei ole kovin suoraviivainen, vaan muutos edellyttää voimassa olevan tilan tilapäisyyttä. Eron voi siis kuvata olevan sellainen, että tilapäisyys ei profiloi muutoksellisuutta. Esimerkissä *Pekka on opettajana* nousee esiin se, että Pekka on opettajan toimessa määrääjän, mutta se ei sellaisenaan tarkoita, että Pekan tila muuttuisi siten, että hän lakkaisi olemasta opettaja. Esimerkissä *Uimapuku on märkänä* tilapäisyyteen yhdistyy voimakas muutosimplikaatio: uimapuku on puhehetkellä tilassa A eli märkänä, kun taas implikoituna hetkenä se on tilassa $\sim A$ eli ei-märkänä. Maailmantiedon nojalla on mahdollista tässä esimerkkitapauksessa tulkita, että tila $\sim A$ voisi olla "kuivana", mutta muutoksen tulos voi olla myös sellainen, että sitä ei voi kontekstista tai maailmantiedosta johtaa.

Essiivisijaisia nominaalipredikaatteja tutkittaessa huomion kohteena on siis prototyyppisesti permanenttia merkitystä edustavan tilannetyypin eli tilan non-permanenssi (ks. tilan määrittelystä myös Givón 2001). Termiä ovat vastaavantyyppisessä merkityksessä käyttäneet esimerkiksi Van Valin (2001), Pustet (2003⁴⁹) ja Israeli (2008). Stassenin (1997: 215) mukaan vaihtelu on substantiivisilla nominaalipredikaateilla (luokkapredikaateilla) semanttisesti essenssin (*essence*) ja kontingenssin (*contingence*) välistä⁵⁰ (Stassen viittaa *nominal*-termillä nimenomaan substantiiveihin):

In the essential interpretation, the predicate nominal refers to the 'ontological' class membership of the subject: the class membership is seen as inherent, and therefore permanent and unchangeable, characterization. In the contingent interpretation, the predicate nominal is used to portray the subject as playing a role, or fulfilling a function, possibly only for a limited span of time. (Stassen 1997: 215.)

Tässä tutkimuksessa permanenssin ja non-permanenssin suhde on määriteltävissä Stassenin (1997: 215) essenssin ja kontingenssin suhteen paralleeliseksi. Termien valinnan kannalta olennaista on se, että *non-permanenssi* kuvastaa ajallisesti rajatun luokan tai ominaisuuden merkitystä paremmin kuin *kontingenssi*, joka viittaa yleisemmin tunnetussa käytössään ennemminkin ilmiön olemassaolon mahdollisuuteen kuin pysyvyyden ja muutoksettomuuden vastakohtaan (ks. esim. Tieteen termipankki s.v. *kontingenssi*). Samoin

⁴⁹ Pustetilla (2003: 23) on myös kattotermi permanenssille ja non-permanenssille, *transiensi* (*transience*). Tässä tutkimuksessa käytetään läpinäkyvämpää, joskin ehkä kömpelömpää termiä *(non-)permanenssi*.

⁵⁰ Toisaalta Stassenkin (1997: 162) käyttää myös *non-permanenssi*-termiä kuvatessaan kontingenssin piiriin kuuluvan koodausstrategian merkitystä adjektiivipredikaateilla, joita koskevat pitkälti samat periaatteet kuin substantiivipredikaatteja.

essensi on terminä hieman harhaanjohtava, sillä se voi viitata suomen kielessä olennaisuuteen ja välttämättömyyteen (ks. esim. KS s.v. *essentiaalinen*).

Non-permanenssi linkittyy ilmiönä läheisesti yhteen myös predikaattien yksilö- ja jaksotason (engl. *individual-level* ja *stage-level*) kanssa. Jaksotason predikaatilla ilmaistu ominaisuus on tilapäinen, ohimenevä, kun taas yksilötason ei (Kratzer 1995: 125, ks. myös Carlson 1977). Tyypillinen jaksotason predikaatti on vaikkapa non-permanenttia tilaa ilmaiseva verbi (*Tiina istuu tuolilla*), kun taas tyypillinen yksilötason predikaatti on permanenttia tilaa ilmaiseva substantiivi (*Tiina on opettaja*; ks. Kratzer 1995: 125; 128). Jaksotasolla keskeistä on spatiotemporaalinen lokaatio, joka on mahdollista ilmaista jaksotason predikaatin yhteydessä esimerkiksi paikan ja ajan adverbialilla, kun taas yksilötason predikaatin yhteydessä tällaisia adverbialleja ei esiinny (ks. Kratzer 1995: 129–130). Yksilö- ja jaksotason merkityseroa voi NOM/ESS-vaihtelun yhteydessä havainnollistaa myös identifioinnin käsitteellä: yksilötasoon viittaava nominatiivi hyödyntää identifioivaa ekvatiivilauseen koodausstrategiaa, kun taas jaksotasossa nominaalipredikaatti esiintyy taivutusmuodossa. Tässä tutkimuksessa yksilötasoa vastaa permanentti tulkintakehys, jaksotasoa non-permanentti.

Lausekontekstissa tai laajemmassa kontekstissa luokkajäsenyyden tai ominaisuuden non-permanentiksi tulkitseminen on sidoksissa muuhunkin kuin nominaalipredikaatin sijaan. Tähän vaikuttaa myös nominaalipredikaatin leksikaalinen merkitys, joka voi itsessään sisältää permanenssin astetta koskevaa tietoa, mutta monissa tapauksissa aste ei ole selvästi ymmärrettävissä. Lisäksi lauseissa voi olla muitakin permanenssin astetta ilmaisevia elementtejä kuin nominaalipredikaatti; tällaisia ovat esimerkiksi erilaiset adverbialit. Tyypillisesti sellaisia luokkapredikaatteja, joiden yhteydessä permanenssin aste on sikäli epäselvä, että se on syytä eksplikoida, ovat luokat, joiden jäseneksi on mahdollista tulla tai jäsenyyden voi menettää (Stassen 1997: 216). Attribuutiossa vartalolekseemi implikoi useammin non-permanenssia, joten siinä essiivisijaisuus on lauseen merkityksen kannalta usein vähemmän transparentisti non-permanenssiirteen lisäämistä (ks. myös Pajunen 2000). Non-permanenssi ilmenee attribuutiossa siten, että on kyse adjektiivipredikaatin ilmaiseman ominaisuuden vähittäisestä muutoksesta tai tietyin ehdoin lopputuloksesta (määritelmä Pajusta 2001: 109 mukailten).

(Non-)permanenssin ilmaiseminen voi olla kieliopillisen keinon ensisijaiseksi tai toissijaiseksi tulkittava funktio. Funktioita on hankala jäsentää hierarkkisesti, mutta lähtökohdaksi voi ainakin hypotesimielessä ottaa sen, miten kieliopin kuvauksissa kieliopillisten ainesten funktioita kuvataan. Tällöin selvästi primaarisiksi hahmottuvat sellaiset kieliopilliset ainekset, joiden funktiona mainitaan tilan non-permanenssin koodaaminen. Vastaavasti sekundaarisia tapauksia ovat ne kieliopilliset ainekset, joiden funktioksi ei määritellä non-permanenssin ilmaisemista mutta jotka sitä kuitenkin implikoivat. Esimerkiksi suomen essiivisijan funktioista tilan non-permanenssin ilmaisemisen voi luokitella synkronisesta näkökulmasta primaariseksi, koska essiivisijalla ei ole muuta produktiivista käyttöä.

3.5 Teema

Elementtiä, jonka tarkoitteen olotilan essiivisijainen olotilanilmaus ilmaisee, kutsun teemaksi (*Liisa toimii opettajana, Pikkutyttönä kirjoitin kirjeen presidentille*). Käsite on pitkälti syntaktinen. Se sitoutuu kuitenkin tutkittavan ilmiön semantiikkaan ja on ollut aiemminkin vastaavantyyppisten elementtien kuvauksen käytössä: Onikki-Rantajääskö (2001: 17) määrittelee teemaksi lauseenjäsenen, jonka olotilaa paikallissijainen olotilanilmaus kuvaa (*Hän pani asian vireille*; vrt. myös Nikanne 1990: 63)⁵¹. Vaikka teemana olisi lauseen subjekti, sen tarkoite ei ole lauseen ilmaiseman tilan osalta agenttiivinen, mikä liittyy tiloihin yleisemminkin (vrt. Esa Itkonen 2008: 358). Sekundaarisia predikaatteja käsittelevässä tutkimuksessaan Schultze-Berndt ja Himmelmann (2004) nimittävät vastaavaa elementtiä kontrolloijaksi (*controller*). Tätä termiä on nominaalisen predikaation kuvauksessa käyttänyt myös Nichols (1978; ks. erityisesti 1981: 8–9) ja se on käytössä kieli­typologiassa yleisesti (ks. esim. Creissels 2014).

Essiivisijaisen olotilanilmauksen suhde muuhun lauseeseen on sekundaarisessa predikaatissa kaksiportainen: yhtäältä se viittaa teeman tarkoitteen olotilaan, mutta samalla koko lauseen ilmaisema asiointila suhteutuu siihen teeman välityksellä (*Sairaana Pekka syö pitsaa; Syön omenan kypsänä*). Tällaisissa lauseissa essiivisijaisen lauseenjäsenen funktiona on toimia predikoivana määritteenä; toisin sanoen lauseessa voidaan tulkita olevan kaksi predikaattia (*Pekka on sairaana + Pekka syö pitsaa, Syön omenan + Omena on kypsä*)⁵². Sekundaaristen predikaattien teemana voi olla muukin elementti kuin subjekti tai objekti. Sen sijaan primaaristen nominaalipredikaattien ja predikaattikomplementtien teemasuhde on hyvin kiinteä. Lauseadverbiaaleina toimivilla essiivisijaisilla tilanilmauksilla ei ole lainkaan teemaa. Käsittelen essiivisijaisten tilanilmausten teemasuhdetta tarkemmin luvussa 6.

3.6 Lauseaseman kuvaaminen kenttämallin avulla: alkukenttä ja loppukenttä

Lauseasemaa jäsentelen tässä tutkimuksessa ISK:n (2004: § 1369) kenttämallin mukaan (vrt. Viikuna 1989: 37–40). Sen osista tässä olennaisia ovat alku- ja loppukenttä⁵³ (asetelma 3).

⁵¹ Samaa termiä käyttää lausetyyppikuvauksessaan myös ISK (§ 891), mutta eri merkityksessä, viittaamassa lauseen teemapaikassa eli predikaatin edellä olevaan lausekkeeseen.

⁵² Vastaavantyyppisen tulkinnan on esittänyt aikaisemmin Siro (1974: 43).

⁵³ Lauseessa on alku- ja loppukentän ohella avaus, johon kuuluvat esimerkiksi yleensä konjunktiot, ja lopetus, jossa sijaitsevat lausumanloppuiset lisäykset (ks. ISK 2004: § 1369).

ASETELMA 3. ESSIIVISIJAISIA OLOTILANILMAUKSIA ISK:N KENTTÄMALLISSA.

ALKUKENTTÄ		LOPPUKENTTÄ
<i>ESIKENTTÄ</i>	<i>TEEMAPAIKKA</i>	
	<i>Hän</i>	<i>on opettajana.</i>
	<i>Ruuhkan syynä</i>	<i>olivat Pokémon Go -pelaajat.</i>
	<i>Me aikuisina</i>	<i>olemme esikuvina.</i>
	<i>Näyttelijä</i>	<i>esiintyy myös stand up -koomikkona.</i>
<i>Merenrantakaupunkina</i>	<i>Turku</i>	<i>on usein tuulinen.</i>

Kenttämallissa teemapaikka ja loppukenttä sisältävät lauseen prototyypin: teemapaikalla on puheenaiheen ilmaiseva lauseeteema, oletusarvoisesti subjekti⁵⁴, loppukenttä alkaa tavallisesti finiittiverbistä. (Aiheesta tarkemmin ks. ISK 2004: § 1369–1393.)

Kenttämalli on olennainen erityisesti asetelmassa 3 kolmena alimmaisena tapauksena olevien sekundaaristen predikaattien kannalta, sillä niiden ryhmittely tukeutuu osin siihen, sijaitseeko essiivisijainen olotilanilmaus esi- vai loppukentässä. Lauseasemaa koskeva kriteeristö tarkentuu edelleen loppukentän sisäisen analyysin pohjalta: sijainti finiittiverbin tai sen täydennyksen jäljessä on ominainen depiktiiville, mikä tahansa aiempi lauseasema viittaa sirkumstantiaaliseen tai implisiittisesti temporaaliseen tulkintaan mutta voi aiheutua myös informaatorakenteen vaatimuksista tai depiktiivin kontrastiivisuudesta (*Uutuuskirja on moniulotteinen teos: dekkarina se onnistuu, proosarunona ei.*) Käsittelen lauseasemaa kriteerinä luvussa 7.4.4.1.

⁵⁴ Selvyyden vuoksi käytän lauseasemaan viitatessani käsitettä *lauseeteema*. ISK käyttää käsitettä *teema*.

4 ESSIIVIN TAUSTA JA OLOTILAA ILMAISEMATON KÄYTTÖ

Essiivin ainoa aidosti produktiivinen tehtävä on olotilan non-permanenssin ilmaiseminen. Fennistiikan traditiossa sijan historiallista paikanilmaisutehtävää on kuitenkin pidetty niin merkittävänä, että essiivi sijoitetaan yleensä edelleen paikallissijojen ryhmään, vaikka sillä ei esiinny samantyyppistä sisä- tai ulkopuoleen tai muuhun sijaintiin liittyvää merkitystä kuin muilla paikallissijoilla (vrt. Grünthal 2000: 47). Nyttemmin esimerkiksi ISK (2004: § 1235) tuo esiin essiivin paikkamerkityksen hämärtymisen kutsumalla essiiviä ja translatiivia abstrakteiksi paikallissijoiksi. Tässä tutkimuksessa otan tästäkin poikkeavan kannan ja nimitän essiiviä ja translatiivia olotilasijoiksi, jotka eivät niinkään kuuluisi paikallissijoihin vaan ns. kieliopillisiin sijoihin (vrt. Voutilainen 2011: 4–5). Essiivin taustaa ja sijastatusta käsittelen luvussa 4.1. Lisäksi tässä luvussa selvitän essiivin muita kuin olotilaan viittaavia funktioita. Jo lähes kokonaan produktiivisesta käytöstä hiipunutta paikanilmaisufunktiota käsittelee luku 4.2, hyvin säännönmukaista ajanilmaisufunktiota luku 4.3 ja erityisesti itämurteille ominaista liittomuotoihin kuuluvien partisiippien essiivimuotoisuutta luku 4.4.

4.1 Historiallinen tausta

Essiivi on taustaltaan uralilaisten kielten vanha lokatiivi: muodon **kala-na* päämerkitys oli 'kalassa', mutta todennäköisesti sillä oli myös olotilaan viittaava merkitys 'kalana'; lokation ilmaiseminen ei siis historiallisesta näkökulmasta ole välttämättä essiivisijan ainoa alkuperäinen funktio, vaan funktiot ovat alun alkuaan olleet päällekkäisiä siten, että tilan ilmaiseminen on ollut essiivin sivumerkitys (Erkki Ikonen 1966: 264; ks. myös Lehtinen 2007: 78–79). Toinen tapa kuvata kehityskulkua on sellainen, että spatiaalista suhdetta alun perin ilmaissut suomen essiivi on ajan myötä tullut käyttöön ei-spatiaalisissa yhteyksissä ja näin muuttunut lokatiivista funktiiviksi eli eräänlaiseksi roolin ilmaisimeksi⁵⁵ (Creissels 2008: 625). Paikanilmaisufunktio on toki konkreettisin ja sikäli primaarein essiivisijan funktioista; ajan ja olotilan ilmaiseminen edustavat paikan abstrahointia vähemmän konkreettisiin aihepiireihin. Ei ole esitetty, että essiivi ja translatiivi ylipäätään olisivat alkuaan kuuluneet samaan jonkin kantakielen paikallissijasarjaan, joskin essiivin paikanilmaisutaustasta on olemassa uskottavaa evidenssiä (Grünthal 2003: 126).

⁵⁵ Funktiivin käsite esitellään tarkemmin luvussa 5.2.1.

Essiivin varmoja geneettisiä vastineita⁵⁶ tavataan lähes kaikissa etäsukukielissäkin sa-
mojedikieliin asti:

suomi *kalana*, karjala *kalana*, vepsä *kalan* (=gen.), vatja *kalana*, viro *kalana*⁵⁷, saame *guollen*
(<**kalana*; vain yks.⁵⁸);

muissa etäsukukielissä yleensä vain lokatiivin päätteenä tai lokaalisena/temporaalisena johti-
mena: ersä *śokśna* 'syksyllä', hanti⁵⁹ *jiŋkna* 'vedessä', nenetsi *ŋudahana* 'kädessä'.

(Häkkinen 2002: 77.)

Suomen kaltaista merkitysoppositiota tavataan ainakin jossain määrin myös lähisuku-
kielissä liiviä lukuun ottamatta, joskin sen koodaus vaihtelee (ks. Vahtera 1981; Inaba
2015; de Groot tulossa). Lisäksi saamen kielistä on mahdollista löytää esimerkkejä siitä,
että essiiviä käytetään olotilanilmauksissa sekä nominaalipredikaatin että sekundaarisen
predikaatin sijana (ks. Bartens 1972: 59, 64–67). Muissa etäsukukielissäkin on non-per-
manenssin kieliopillista koodausta nominaalisissa predikaateissa, mutta sen muoto vaih-
telee (ks. Pajunen 2000: 41, Stassen 2001: 572, Winkler 2001: 25;65, Jalava 2015).

Essiivi on muodostanut partitiivin ja translatiivin kanssa samantyyppisen lokaalisen
kolmisarjan kuin nykyisetkin paikallissijat; tämä näkyy edelleen esimerkiksi eräissä ad-
verbiryhmissä, kuten *takana* : *takaa* : *taakse* (ks. Häkkinen 2002: 77). Tilan ja paikan il-
maisemisen ohella ajanilmaisufunktio (*tänä iltana*, *sinä yönä*) lienee varhaista perua (Ha-
kulinen 1979: 101). Suomalais-volgalaisessa kantakielessä paikanilmausfunktion vei uusi
sijamuoto inessiivi (**kala-sna* > sm. *kalassa*), jolloin *kala-na*-muodon funktioksi muotoutui
tilan ilmaiseminen (Erkki Itkonen 1966: 264). Hakulisen (1979: 101) mukaan essiivin
"kuvallisten merkitysten" eli olotilanilmaisufunktion taustalla ovat sekä paikan- että ajan-
ilmaisufunktio. Toisaalta on esitetty myös, että yleiset paikallissijat eivät olisi alun perin-
kään syntyneet pelkästään paikanilmaisukäyttöön⁶⁰ (ks. Onikki-Rantajääskö 2001: 14).
Pääsääntöisesti vallitsee kuitenkin se näkemys, että essiivi on alkuaan ollut merkityksel-
tään lokaalinen; temporaalinen ja predikoiva käyttö ovat syntyneet lokaalisen pohjalta tai
temporaalinen ensin ja predikoiva sen jälkeen (ks. esim. Hakulinen 1979, Pajunen 2000:
40). Myös nykyisin produktiivisesti paikanilmaisukäytössä toimivilla sisä- ja ulkopaikallis-

⁵⁶ Häkkinen mainitsee myös liivin *kalän*-datiivimuoton, jonka taustalle on oletettu lokatiivin päätte (ks. Kettunen 1956). Inaba (2015: 167; ks. myös 32–35) esittää kuitenkin todistelun, jonka perus-
teella tämä hypoteesi voidaan katsoa kumotuksi.

⁵⁷ Virossa translatiivi on essiiviä yleisempi, kun ilmaistaan tilassa olemista. Sillä on myös samanlai-
nen tilaan tulemisen merkitys kuin suomen kielessä.

⁵⁸ Merkitsee myös 'kalaksi', 'kaloina' ja 'kaloksi'. Monikon essiivin muoto *gūliin* (<**kalajna*) on
lokatiivinen ('kaloissa'). Saamen **na*-päätteen distribuutio edustaakin eräänlaista siirtymävaihetta
lokatiivista tilan ilmaisimeksi. (Häkkinen 2002: 78.)

⁵⁹ Hantissa essiivi ilmaisee myös olotilaa ('jonakin'; ks. Nikolaeva 1999).

⁶⁰ Translatiivin status paikallissijana on sen sijaan kyseenalaisempi, koska sen taustalla tulkitaan
olevan johdinaines (ks. Onikki-Rantajääskö 2001:14 ja Häkkinen 2002: 78–79). Evidenssiä tästä
voisi edustaa esimerkiksi demonstratiivipronominin se taivutusparadigma, jossa essiivin päätte
esiintyy sekä (nyky)essiivimuodossa (*sinä*) että inessiivin funktiota edustavassa lokatiivimuodossa
(*siinä*). Vastaava ilmiö toistuu partitiivissa ja elatiivissa (*sitä* vs. *siitä*), kun taas translatiivi (*siksi*) ja
illatiivi (*siihen*) ovat erilliset.

sijoilla on osin essiivin kanssa päällekkäistäkin olotilanilmaisukäyttöä. Lokaation ja olotilan kielipiillisen koodauksen yhteneväisyyttä tavataan myös muista kieliperheistä ja toisilta kielialueilta, joten tällaisten merkitysten koodauksen limittyminen ei ole poikkeuksellista (tästä laajemmin ks. Hynönen 2010).

Essiivin predikoivaan käyttöön sisältyvien erilaisten merkityspiirteiden, kuten tilapäisyyden, muutoksellisuuden ja vaihtoehtoisten olotilojen sekä erilaisten (kausaalisten, temporaalisten ynnä muiden) implikaatioiden historiallisesta kehityksestä on vähän tutkimustietoa samoin kuin siitä, miten essiivi on erilaiset syntaktiset funktionsa omaksumut. On mahdollista, että osa sekundaarisena predikaattina toimivan essiivisijaisen olotilanilmauksen syntaktisista funktioista ja näihin funktioihin sidoksissa olevista merkityspiirteistä on lainautunut esimerkiksi ruotsin kielestä (Tapani Lehtinen henk.koht. 27.1.2006). Tähän viittaisi myös se seikka, että esikentässä esiintyvät, kausaalista implikaatiota välittävät essiivisijaiset sekundaariset predikaatit ovat ominaisia nimenomaan kirjoitetulle kielelle. Predikoivan essiivin merkityksen moniulotteisuudella on puolestaan voinut olla vaikutusta sen sisältävään rakenteeseen: essiivin eri merkityspiirteet ovat voineet olla osaltaan motivoimassa essiivin sijapäätteen sisältävän kvasirakenteen (*olla tekevinään*) merkitystä (Salminen 2000: 154). Toisaalta ennen tämänkaltaisen johtopäätöksen tekemistä olisi syytä selvittää laajemmin, onko kausaalisen implikaation ja esikentässä esiintymisen välillä yhteyttä kielissä myös germaanisen kieliperheen ja Euroopan alueen ulkopuolella.

4.2 Lokationaalinen funktio

Essiivi luetaan osaksi paikallissijajärjestelmää historiallisista syistä. Nykysuomessa essiivin lokationaalinen käyttö on hyvin rajallista; varsinaisesti taivutukseksi olisi mahdollista tulkita essiivin käyttö komparoiduissa paikanilmauksissa, jotka ilmaisevat sijaintia suhteessa lekseemin tarkoitteeseen (*rannempana* : *rannimpana*; ks. ISK 2004: § 301). Katson, että osittaisesta produktiivisuudesta huolimatta essiivisijan lokaalinen käyttö on aina enemmän leksikaalistunutta kuin varsinaisen taivutuksen osaksi katsottavaa, esimerkiksi siksi, että kongruoivan määritteen käyttö ei niidenkään yhteydessä ole mahdollista (**kauniina rannempana* ~ **tänä rannempana*, vrt. *kauniilla rannalla* ~ *tässä rannempana*; ks. Hynönen 2013: 554). Tämän ominaisuuden voi toki tulkita liittyvän siihen, että komparaatioissa myös substantiivi omaksuu adjektiivisen käyttäytymisen, jolloin myös määritteiden käyttöä sääntelevät samat periaatteet kuin adjektiiveilla (*yhä rannempana, kaikkein rannimpana*). Itsenäisiksi lekseemeiksi komparoidut paikanilmaukset on tulkinut myös Nykysuomen sanakirja (= NS), jossa tällaisia muotoja esiintyy omina hakusanoinaan. Ainakin osittaisesta produktiivisuudesta on kuitenkin mahdollista puhua.

Essiivisijaiset paikanilmaukset on mahdollista jakaa leksikaalistuneisuuden asteen mukaan kolmeen ryhmään (ks. myös Hynönen 2013). Esimerkkeinä ovat NS:ssa (1951–1961) esiintyvät essiivi/lokatiivisijaiset leksikaalistumat⁶¹.

1) assimiloituneet leksikaalistumat:

a) vartalolekseemiin assimiloituneet: *alla* (<**al-na*), *yllä* (<**yl-nä*); *täällä* (<**täyäl-nä*), *tuolla* (<**tuolla* <<**tooyal-na*), *siellä* (<<**siyäl-nä*)⁶², *muualla*

b) essiivin päätteeseen assimiloituneet: *läsnä*, *yynnä*, *yynnä* ('yynnä')

2) transparentit leksikaalistumat:

a) vokaalivartaloiset: *erinä*, *kaukana*, *keskenä*, *kotona*, *luona*, *mukana*, *takana*, *tykönä*, *ulkona*

b) konsonanttivartaloiset: *alinna*, *uloinna*

3) komparaatiojohdokset: *rannempa-na*, *rannimpa-na*; *ylempä-nä*, *ylimpä-nä* jne.

Assimiloituneiden tapausten essiivisijaisuus on opaakkia: essiivi/lokatiivisijassa oleminen ei reaalistu kielenkäyttäjälle ilman taustatietoa. Näin voi katsoa käyneen nimenomaan vartalolekseemiin viimeiseen äänteeseen mukautuneissa tapauksissa, joissa essiivin päätte ei pintapuolisesti tarkastellen erotu. Sama koskee sellaisia tapauksia, joissa essiivin päätte liittyy vartaloon, jota ei ole selvästi välttämättä mahdollista tulkita tietyn lekseemin vartaloksi (*läsnä*, *yynnä*). Transparenttien leksikaalistumien essiivisijaisuus on näkyvässä ja vartalolekseemi on tunnistettavassa muodossa. Essiivisijaisuus on näillä vartaloilla ainoa käytössä oleva vaihtoehto lukuun ottamatta vaihtelupareja *erinään* ~ *erillään* ja *mukanaan* ~ *muassaan*.

Vertailumuotoisten paikanilmausten ryhmä sisältää muodoltaan lähinnä transparentteja essiivisijaisia muotoja, mutta se on niin johtimellisuutensa kuin (osittaisen) produktiivisuutensa tähden katsottu omaksi ryhmäkseen. Vertailumuotoiset paikanilmaukset vertaavat jonkin entiteetin sijaintia toisen entiteetin sijaintiin (komparatiivi) tai ilmaisevat entiteetin sijainnin olevan (entiteettien joukon jäsenten sijainneista) eniten mainitunlainen (superlatiivi). Ryhmään kuuluu "produktiivisesti" muodostettujen tapausten ohella myös selvästi leksikaalisen tason muodosteita, joiden kantana on epäitsenäinen, vajaissa taivutusparadigmoissa käytössä oleva vartalo, kuten *ala-*, *ylä-* tai *taka-*. Eräissä tapauksissa superlatiivimuoto on muodostettu konsonanttivartalosta, mutta essiivisijaisuus on transparenttia (*uloinna*). Leksikaalistuneiden essiivisijaisten lekseemien ryhmään olen siis lukenut myös vajaaparadigmaiset tapaukset sikäli kuin ne sisältävät komparaatiojohtimen, vaikka paikanilmauksia on mahdollista komparoida osin produktiivisestikin. Samaan ratkaisuun on päätynt jo NS, jossa on omina hakusanoinaan (partikkeleiksi luokiteltuina) 67 essiivisijaista komparatiivi- ja superlatiivimuotoa. Näistä hakusanoista seuraavia 59:ää käytetään paikanilmauksena:

⁶¹ Särkkä (1969) mainitsee myös seuraavat: *etäänä*, *loittona*, *alahana*, *likenä*, *etenä*, *myötänä*, *erinänsä*.

⁶² Rekonstruktiot Hakulinen (1979: 101).

alempana : *alimpana*⁶³, *alumpana*, *edempänä* ~ *etempänä*, *etelämpänä*, *etäämpänä* : *etäimpänä*, *idempänä*, *juurempana*, *jälepänä* ~ *jäljempänä*, *keulempana*, *kauempana* : *kauimpana*, *keskempänä*, *kiinnempänä*, *laidempana*, *latvempana*, *likempänä* : *likimpänä*, *loitompana*, *lähempänä* : *lähimpänä*, *lännpänä*, *perempänä*, *pinnempana*, *pohjoisempana*, *poikempana* 'kauempana', *pohjimpana*, *päällepänä* : *päällimpänä*, *rannempana* : *rannimpana*, *reunempana*, *seinempänä*, *sellepänä*, *sinnempänä*, *sisempänä* : *sisimpänä*, *sivumpana*, *suumpana*, *syrjempänä*, *syvempänä*, *taampana* ~ *taempana* : *taimpana*, *tuokempana* ~ *tuonnempana* : *tuonnimpana*, *tyvempänä*, *tännempänä* : *tännimpänä*, *ulohtaampana* ~ *ulompana* : *uloimpana* ~ *uloinna*, *ylempänä* : *ylimpanä*

Osa NS:n komparoiduista essiivisijaisista paikanilmauksista on vailla superlatiiviparia. Osalta komparatiivimuodoista se puuttuu (*idempänä* : **idimpänä*; *sinnempänä* : **sinnimpänä*), mutta osalla superlatiivimuoto on kyllä mahdollinen (*pohjoisimpana*, *keskimpänä*). Vain yksi superlatiivimuoto on puolestaan vailla komparatiiviparia (*pohjimpana*). Useimmilla komparaatiojohtimellisista vajaan paradigmatyypistä muodoista on (lähes) täydellinen sijataivutus, mutta paikanilmauksissa käytetään kuitenkin vanhoja paikallissijoja eli essiiviä ja translatiivia, osin jopa partitiivia⁶⁴ (*Pekka on kotoisin lähempää kuin Liisa*), mutta monissa tapauksissa myös ulkopaikallissijat ovat mahdollisia (*etäämmällä* ~ *etäimmällä*, *kauemmalla* ~ *kauimmalla*, *likemmällä* ~ *likimmällä*, *loitommalla*, *peremmällä*, *poikemmalla*). Vastaavasti ulkopaikallissijat tulevat kyseeseen täysparadigmatyypin muodoilla erityisesti silloin, kun lekseemi esiintyy muutenkin paikanilmauksissa ulkopai-
kallissijaisena (*pinnemmalla*, *syvimmällä*). Itsenäisenä lekseiminä esiintyvät kannat ilmaisevat sellaisenaankin paikkaa (esim. *laita*, *latva*, *pinta*, *seinä*, vrt. esim. ?*nukempana*, ?*paidempana*).

NS:n ratkaisun ohella on muitakin seikkoja, jotka puoltavat essiivisijaisten komparoitujen paikanilmausten määrittelyä ennemmin leksikaalistumiksi kuin produktiivisen taivutuksen piiriin kuuluviksi. Komparaatiojohtaminen on sidoksissa lokationaalisessa funktiossa olevaan sijaan. Etenkään itsenäisestä lekseemistä muodostettujen paikanilmausten komparatiivijohdoksia ei ilman yleisen paikallissijan päätettä tapaakaan (*tuonnemmaksi*, *tuonnempaa*; *rannemmaksi*, *rannempaa*, mutta ?*tuonnempi*, ?*rannempi*⁶⁵), vaikka ajatuksellisesti tällaiset muodot olisivat mahdollisia (?*Se on se rannempi hotellii*); ilman päätettä muoto on kuitenkin sen verran tunnusmerkkinen, että sitä voisi pitää päätteen sisältävästä muodosta lyhennettynä. Komparaatiojohtaminen ei myöskään ole välttämättä rajattoman produktiivista (?*tulivuorempana*).

⁶³ Konsonanttivartaloinen muoto *alinna* ei ole omana hakusananaan tai merkitysvarianttinaan, vaan se sisältyy *alin*-hakusananaan eli se on tulkittu produktiivisen taivutuksen osaksi (ks. NS s.v. *alin*).

⁶⁴ Itämurteissa erosijana on ollut ja on edelleen määrätapauksissa eksessiivi: *kotonta* 'kotoa' (ks. Särkkä 1969).

⁶⁵ Sen sijaan (-*nen*-johtimelliset) superlatiivijohdot ovat käytössä (*tuonninainen*, *ranninainen*). Substantiivien komparaatiota esiintyy muiden kuin paikanilmausten yhteydessä (ks. Erkki Itkonen 1966: 223).

Lauseopin arkiston aineistossani essiivisijaisia paikanilmauksia sisältäviä tietueita on 1128 (/9096 ≈ 12,4 %). Leksikaalistuneisuutensa vuoksi ainakaan opaakeimpia tapauksia ei ole korpukseen tunnistein merkitty systemaattisesti. Olen ottanut mukaan myös sellaisia tapauksia, joissa lokaation ilmaiseminen lähestyy merkitykseltään tai on päällekkäinen olotilan ilmaisemisen kanssa, kunhan muotoa voidaan pitää leksikaalistuneena. Taulukossa 3 ovat mukana esiintymien lukumäärät lähinnä havainnollistamassa sitä, voisiko kysymyksessä olla kertamuodoste tai vain tietyissä murteissa esiintyvä muoto

TAULUKKO 3. LAUSEOPIN ARKISTON AINEISTON ESSIIVIN SIJAPÄÄTTEEN SISÄLTÄVÄT PAIKKAA ILMAISEVAT LEKSEEMIT. Korostamattomat sanat ovat vajaaparadigmajaisia muotoa, kursivoidut muita lokaatiota ilmaisevia komparaatiomuotoja ja alleiviivatut produktiivista taivutusta muistuttavia.

Paikanilmaus	Määrä	<i>kauempana</i>	8	<i>idempänä</i>	1
kotona	439	siinä	8	<i>loitompana</i>	1
takana	154	erinään	6	loittona	1
mukana	138	likenä; likinä	5	läsnä	1
kaukana	71	<i>pohjoisempana</i>	5	<i>metsempänä</i>	1
ulkona	66	<i>etelämpänä</i>	4	<u>peränä</u>	1
luona	60	<i>jäljempänä</i>	3	<u>pihanperänä</u>	1
tykönä	50	<i>likimpänä</i>	3	syntymäkotona	1
<i>edempänä</i>	29	<i>tännempänä</i>	3	<u>tänä 'tässä'</u>	1
<i>alempana</i>	17	<i>ta(a)empana</i>	2	<i>ulompana</i>	1
<i>likempänä</i>	16	<i>tuonnempana</i>	2	ylhäänä	1
<i>ylempänä</i>	13	alimmaisena	1	<i>ylimpanä</i>	1
<i>lähempänä</i>	12	<i>etäämpänä</i>	1	Yhteensä	1128

Vajaaparadigmajaisiksi olen luokitellut tapaukset, joiden vartalo esiintyy vain rajatusti tietyissä taivutusmuodoissa mutta ei esimerkiksi nominatiivimuotoisena. Lisäksi olen luokitellut vajaaparadigmajaisiksi sellaiset tapaukset, joilla nominatiivimuotoisena esiintyvä vartalolekseemi on jollakin tapaa poikkeuksellinen suhteessa essiivisijaiseen muotoon. Näissä tapauksissa essiivisijainen muoto on tulkittavissa leksikaalistuneeksi merkityksensä puolesta. Esimerkiksi muoto *jäljempänä* hahmottuu merkityksensä puolesta osaksi vajaaparadigmaista sarjaa, johon kuuluu sisäpaikallissijainen ryhmä *jäljessä* : *jäljestä* : *jälkeen*.

Kiinnostavaa on, että selvä paikallissijainen rinnakkaistapaus on vain lekseemille *kotona* (*kodissa*). *Kotona* on tulkittavissa leksikaalistumaksi sen puolesta, että itsenäisenä lekseeminä esiintyvä *koto* on tyyliarvoltaan värittänyt, mutta *kotona* ilmaisee neutraalisti paikkaa ja muotoa käytetään *koti*-lekseemin produktiiviseen taivutukseen kuuluvan paikaniilmauksen *kodissa* rinnalla. Muotojen käyttöyhteydet tosin poikkeavat toisistaan jonkin verran sekä muotoon että merkitykseen liittyvien syiden vuoksi (vrt. Hynönen 2013). LA:n aineistossa on yksi tapaus, jossa *kotona*-muoto esiintyy yhdyssanan edusosana (*syntymäkotona*). Vastaaventyypisiä tapauksia tapaa muussakin kielenkäytössä, joten satunnaisesta lapsuksesta ei ole kysymys.

Produktiivista taivutusta muistuttavia tai edustavia tapauksia on LA:ssa kaksi. Ensimmäinen, *pihanperänä*, muistuttaa paikaniilmauksiin luettavia tapauksia ja sopii hyvin NS:ssä esitetyn luettelon jatkeeksi. Toinen, *alimmaisena*, on paikan ja olotilan ilmaisemisen rajatapaus. Kysymyksessä on absoluuttista ominaisuutta ilmaiseva adjektiivi, joka sisältää leksikaalisella tasollakin superlatiivisuusmerkityksen. Vaikka se ilmaisee paikkaa, sen rakenne on olotilanilmauksille ominainen, sillä kyseessä on adjektiivi: se käyttäytyy muutenkin olotilanilmauksen tavoin eli sallii NOM/ESS-vaihtelun nominaalipredikaatin funktiossa. Tämä ei ole poikkeuksellista vaan samantyyppistä käyttäytymistä kuin vajaa-paradigmaisten vartaloiden komparaatiojohtimellisilla muodoilla esiintyy (*alin* : *alimpana*).

Erityisesti on mainittava tapaukset, joiden tulkinta lokationaaliseksi on enemmän tai vähemmän horjuvaa. Jos kuitenkin ajatellaan, että konkreettinen merkitys on pohjana abstrakteille, lokaation ilmaisemista on mahdollista pitää lähtökohtana merkityksen laajentumiselle. Ensinnäkin lekseemin *ensinnä* konkreettisessa merkityksessä järjestyksen ilmauksissa ovat usein sekoittuneena lokaatio, ajankohta ja olotila, sillä ilmaus viittaa järjestykseen konkreettisessa merkitystehtävässään. Useimmiten *ensinnä* on metakielinen, sanottavan järjestystä jäsentävä adverbili. Tässä merkityksessä on mainittava erityistapaus *ensinnäkin*. Toiseksi abstraktistunutta merkitystä edustaa yleensä *keskenä(än)*, joka viittaa useamman entiteettien väliseen suhteeseen kuin konkreettiseen keskellä olemiseen. Kolmanneksi *mukana* on merkitykseltään lokationaalinen, mutta komitatiivisuutta ilmaisevana abstraktiona. Mukana oleminen on eräänlaista paikassa olemista, jossa sijaintia suhteutetaan muihin samassa viitekehyksessä oleviin entiteetteihin. Merkitykseltään useamman funktion alueelle ulottuvat tapaukset ilmentävät sitä, miten lokaatio ja olotila ovat useissa tapauksissa lähtökohtaisesti päällekkäisiä. Viimeisenä esimerkkinä on *lähinnä*, jota käytetään adverbina ensisijaisuuden ilmauksissa ja ominaisuutta määrittämässä (ks. myös KS s.v. *lähinnä*); taulukossa 3 ovat mukana kummatkin tapaukset. LA:ssa esimerkkejä tällaisesta käytöstä on vain yleiskielen aineistossa (1–2).

- (1) Vaikka näillä kaikilla termeillä on kiistattomia sisällöllisiä eroja, laajasti ottaen on kuitenkin lähinnä semanttinen ongelma, mitä nimitystä käytetään. (LA Radion esitelmät: 132:2)⁶⁶

⁶⁶ Lauseopin arkiston esimerkeistä on yksinkertaistamissyistä poistettu painoon viittaavat *- tarkkeet. Lisäksi olen korjannut yleiskielen aineiston merkit arkiston oppaan pohjalta; murreaineistossa merkinnät vastaavat hakutuloksessa olevia (ks. Ikola ym. 1985).

- (2) Molemmipuoliset liian pienet hilukset viittaavat lähinnä synnynnäiseen syanoottiseen sydänvikaan, jossa keuhkokierto on vähäistä. (LA Muiden alojen tutkimukset: 196:1)

Näissä tapauksissa *lähinnä* hahmottuu selvästi yhteydessä konkreettiseen merkitykseensä 'lähimpänä'. Käsittelen lokaation ja olotilan päällekkäisyyttä myös järjestystä ja dimensioita ilmaisevien essiivisijaisten olotilanilmausten yhteydessä luvussa 5.1.

4.3 Temporaalinen funktio

Essiiviä käytetään temporallisessa funktiossaan ajan adverbialin, tarkemmin sanottuna etupäässä ajankohdanilmauksen sijana⁶⁷ silloin, kun se on leksikaaliselta merkitykseltään aikaan viittaavan lekseemin päätteessä. Ajankohdan adverbit ilmaisevat olotilan tai tapahtuman ajallista sijaintia aikajatkumolla eli sijoittavat lauseen ilmaiseman tapahtuman aikajatkumon tiettyyn osaan (Sulkala 1981: 55). Määritelmä on mahdollista ulottaa kattamaan myös muut ajankohtaan viittaavat adverbialit kuin adverbit. Essiivisijaisista ajankohdanilmauksista adverbeiksi voi katsoa ainakin muodot *aikanaan* 'oikeaan aikaan', *aikanaan* ~ *aikoinaan*⁶⁸, *(yli)huomenna*, *ikinä* ~ *ikänä*, *konsana* ~ *konsanaan*, *lähiaikoina*, *milloinkana*, *myötänään*, *toisinaan*, *tänään ja yhtenään*, jotka ovat NS:ssa omina haksanoinaan. Adpositioksi on luokiteltavissa genetiivimääritettä vaativa (*jonkin*) *aikana*. LA:n korpuksessa selvästi temporaalista funktiota edustaa 2830 tapausta, kun essiivisijaisia lausekkeita on kaikkiaan 9096. Näin ollen selvän temporaalisen funktion osuus aineistoni on ~ 31,1 %.

Temporaalista funktiota edustavalla adverbialilla ei ole teemaa, vaan se viittaa lauseen ilmaiseman asiointilan temporaaliseen sijaintiin. Essiiviä ei sen sijaan käytetä merkitykseltään erityyppisten ajanilmausten sijana eli toistuvuuden (*iltais*) ja keston (*hetkessä*, *viikoksi*) ilmaisuissa, joskin se esiintyy vahvasti leksikaalistuneen, toistuvuutta ilmaisevan *toisinaan*-adverbin päätteessä. Temporaalinen funktio on essiivin funktioista tekstifrekvenssiltään yleisin, mikäli frekvenssiä tarkastellaan lekseemikohtaisesti. Esimerkiksi Parole-korpuksessa⁶⁹ kahdeksan kymmenestä⁷⁰ yleisimmästä essiivisijaisesta sanaesiintymästä on temporaalisia (*vuonna*, *aikana* ja viikonpäivien essiivimuodot lauantaita lukuun ottamatta). Mikäli essiivin funktioita siis tarkastellaan kokonaisuutena toteutumien valossa, ensi näkemältä kuva saattaa vinoutua, sillä temporaalista merkitystä kantavat lekseemit ovat yliedustuneita korpuksissa; täysin produktiivinen olotilanilmausfunktio ei reaalistu vastaavalla tavalla lekseemikohtaisina tiheinä edustumina. Ajankohdanilmaukset ovat kokonaisuutena hyvin toisenlainen ryhmä kuin paikan- ja olotilanilmaukset, sillä käytettävissä olevien vartalolekseemien määrä on rajallisempi: ajanilmauksena tulevat kysy-

⁶⁷ Essiivin käyttöä temporallisena ilmauksena esittelee kattavasti myös Penttilä (1963: § 248).

⁶⁸ *Aikanaan*-adverbilla on myös samamerkityksistä käyttöä kuin *aikoinaan*-adverbilla.

⁶⁹ Haku 20.6.2011.

⁷⁰ Kymmenen kärjessä ovat myös kiteytyneet paikanilmaukset *mukana* ja *takana*.

mykseen leksikaaliselta merkitykseltäänkin aikaan viittaavat lekseemit. Sen sijaan paikaksi tai olotilaksi on mahdollista käsitteistää hyvin laaja joukko lekseemejä (*Pekka on koulussa, Päiväkotirakennus on kouluna*).

Kielitypologisesti ei ole mitenkään harvinaista, että essiivin tyyppinen merkitykseltään abstrakti kieliopillinen koodauskeino on käytössä ajallisen sijainnin ilmaisuissa, sillä esimerkkejä vastaavasta ilmiöstä voidaan tavata useista kielistä (Haspelmath 1997: 114). Harvinaista ei myöskään ole se, että ajankohdanilmauksissa käytettävä kieliopillinen keino on sama kuin lokaatiota ilmaiseva; suomen kielessä koko perusjärjestelmä rakentuu sellaisille sijoille, jotka koodaavat lokaatiota joko produktiivisen taivutuksen piirissä (inessiivi, adessiivi) tai jo leksikaalistuneeksi tulkittavassa käytössä (essiivi). Käytän ilman tarkentavaa määritettä esiintyvien ja yhdistämättömien ajankohdanilmausten semanttiseen ryhmittelyyn Haspelmathin (1997) luokittelua, jossa omia kategorioitaan ovat viikonpäivät, juhlat, vuodet, vuorokauden osat, vuodenajat ja kuukaudet.

Suomessa essiivin reviiiri kattaa systemaattisesti viikonpäivät (*torstaina*; myös päivämäärät⁷¹: *helmikuun kolmantena*), juhlat (*jouluna, laskiaisena*, myös *aattona*⁷²) ja vuodet (*vuonna 1984*). Näistä ryhmistä vuodet kylläkin ovat aina tarkentavan määritteen kanssa esiintyviä. Tarkentavat määritteet vaikuttavat sijavalintaan, joten käsittelen niitä sisältävät ajankohdanilmaukset erikseen. Ainoastaan viikonpäivissä ja juhlissa essiivi esiintyy ajankohdanilmauksen sijana niin, että sijavalintaan ei selvästi ole muuta motivaatiota, kuten tarkentavaa määritettä tai monikollisuutta.

Kun katsotaan ajankohdanilmauksia laajempänä kokonaisuutena, huomiota herättää se, että adessiivin reviiiriin kuuluvat ajankohdanilmaukset ovat merkitykseltään sumearajaisempia kuin essiivin ja inessiivin reviiiriin kuuluvat: vuorokauden osien ja vuodenaikojen määritelmät vaihtelevat asiayhteyksittäin, kun taas viikonpäivät, kuukaudet ja vuodet ovat tarkkarajaisia. Järjestelmä on siinä mielessä aivan omanlaisensa, että esimerkiksi suomen lähisukukielessä virossa jakauma on homogeenisempi: adessiivin reviiiriin kuuluvat ne funktiot, joissa suomessa käytetään adessiivia ja essiiviä (ks. esim. Erelt ym. 1993: § 532). Essiivi ei tosin ole virossa ajankohdanilmauksissa produktiivinen sija muutenkaan, mutta sitä esiintyy murteissa (Metslang & Lindström tulossa). (Eri kielten ajan-

⁷¹ Päivämäärän järjestysnumerolla ilmaistun päivän voi tulkita olevan nominatiivimuotoinenkin (*Hän tuli helmikuun kolmas päivä ~ kolmantena päivänä ~ kolmas helmikuuta ~ kolmantena helmikuuta*). Aineistossani on suurimmassa osassa tapauksista kysymys korpuksen luokittelua tehneen henkilön valinnoista, sillä päivämäärät tai ainakin päivämääriin sisältyvät päivät on kirjattu numeroin: *Valittajien olisi niin ollen kaupunginvaltuuston pöytäkirjanotteeseen merkityn, lakiin perustuvan valitusosoituksen mukaan pitänyt toimittaa valituskirjansa lääninhallitukselle viimeistään 14 päivänä kaupunginvaltuuston pöytäkirjan nähtäville asettamisesta 29.11.1974 eli siis viimeistään 13.12.1974.* (LA Viranomaisten päätökset ja kirjelmät: 131:1.) Tällaisissa tapauksissa aineiston luokittelija on valinnut, käsittääkö hän järjestysluvun nominatiivi- vai essiivimuotoiseksi. Hakuni osuma-aluekin itsessään jo paljastaa, että päivämäärien päivänumeroa ei ole systemaattisesti luokiteltu essiivimuotoiseksi.

⁷² *Aattona* on merkityksensä perusteella luokiteltavissa myös genetiivimääritteisiin ajankohdanilmauksiin rinnastuvaksi tapaukseksi, sillä määritteettömänäkin se sisältää viittauksen edeltämänsä ajankohtaan, usein juhlapäivään, mutta määrätapauksissa myös pitempään ajanjaksoon (*olympialaisten aattona* 'ajanjaksona hieman ennen olympialaisia'). *Aatto* voi siis viitata myös muuta kuin juhlaa edeltävään ajankohtaan.

kohdanilmausjärjestelmistä ks. Haspelmath 1997: 152–156.) Suomessa järjestelmän monipuolisuus ruokkii erityisesti rajatapauksissa mahdollisuutta päätyä erilaisiin koodausvaihtoehtoihin: kun paikallissijojen tehtävät ovat semanttisesti samantyyppiset, lähinnä lekseemiryhmittäin määräytyvät, voi määritteellisillä ja yhdistämällä muodostetuilla ajankohdanilmauksilla olla päällekkäisiä koodausvaihtoehtoja. Tällöin samaan ajankohtaan viitattaessa on mahdollista käyttää eri sijoja (*viime viikoilla ~ viime viikkoina*); toisinaan sijan vaihtaminen ei muuta ajankohtamerkitystä vaan vaikuttaa tyyliin (*kesäkuussa ~ kesäkuulla*).

Aineistossani ajankohdanilmauksena (ilman tarkentavaa määritettä tai määriteosaa) esiintyvät seuraavat lekseemit (yksittäistapaukset olen merkinnyt erikseen):

viikonpäivät	<i>maanantaina, tiistaina, keskiviikkona, torstaina, perjantaina, lauantaina, sunnuntaina, arkena, pyhä</i>
juhlat	<i>aattona, helluntaina, jouluna, juhanina, juhannuksena, kekrinä (1), laskiaisena, mariana (1), pääsiäisenä, tapanina, valpurina (1), vappuna</i>
muut	<i>ehtona, poutana (1), talvena (1)</i>

Merkitysryhmäjako on melkein sama kuin Haspelmathilla (1997), joskin essiiviä tavataan myös adessiivin reviirillä *ehto-* ja *talvi-*lekseemien ajankohdanilmauskäytössä. *Ehto-*tapaukset, joita on 5, kuuluvat lounaismurteiden (esiintymämurteina Paimio ja Muurla-Halikko) ja lounaisten välimurteiden (Kokemäki) aineistoon, kun taas *talvena*-muoto on yksittäistapaus, samoin kuin *poutana* 'poudan aikana'.

Mikäli perustapauksessa adessiivissa tai inessiivissä olevaa ajankohdanilmausta määritetään jollakin tavalla, se saattaa esiintyä essiivissä. Määritteestä riippuu, kuinka vahva sijanmuutostendenssi on. Osassa tapauksista sijamuutos on pakollinen, kun taas osassa on kysymys lähinnä vapaasta vaihtelusta. Pakolliseksi sijamuutosta voi luonnehtia, mikäli ajankohdanilmauksen yhteydessä esiintyy demonstratiivinen, interrogatiivinen, kvantifioiva tai adjektiivinen määrite, jos ajankohdanilmaus on perustapauksessa adessiivissa (*illalla ~ tänä iltana; talvella ~ Minä talvena?; aamupäivällä ~ jonain aamupäivänä; kesällä ~ pilvisenä kesänä*). Haspelmath (1997: 118–119) arvioi, että selityksenä voisi olla essiivin vähäisempi tunnusmerkkisyys. Se ilmenee siten, että essiivi on adessiivia lyhyempi, ja siten, että essiivin ajankohdanilmaustehtävät ovat yleisluontoisempia kuin adessiivin, joka esiintyy vain vuorokauden osien (*yöllä*) ja vuodenaikojen (*syksyllä*) yhteydessä. Kielitypologisen tarkastelun valossa on nimittäin havaittavissa sellainen tendenssi, että ajankohdanilmaukset, joilla on määrite, merkitään kielissä mahdollisimman minimaalisesti. Suomen tapauksessa tämä siis tarkoittaa essiiviä, mutta monissa muissa kielissä sitä, että ajanilmausta ei tällaisissa tapauksissa lainkaan merkitä kieliopillisesti tai esimerkiksi adpositiolla, vaan se esiintyy sellaisenaan. (Haspelmath 1997: 116–117). Kvantifioivista määritteistä suomen kielessä tällaisia ovat universaalikvanttorit *joka* (*Hän kävi kahvilassa aamulla ~ joka aamu*) ja *kaikki* (*Hän oli mökillä kesällä ~ kaikki kesät*). Kumpikin kuitenkin esiintyy toisinaan myös essiivisijaisen ajankohdanilmauksen yhteydessä. *Kaikki*-kvanttorin yhteydessä on kysymys selvästä merkityserosta (*Hän oli mökillä kaikki kesät ~ kaik-*

kina kesinä). *Joka*-kvanttorin yhteydessä merkitysero on hämärämpi; ajankohdanilmauksen essiivisijaisuuteen voi olettaa syynä olevan muiden kvantifioivien määritteiden mallin. *Joka*-kvanttorin yhteydessä vaikutusta voi olla myös sillä, että määriterakenne [*joka* + järjestysluku] esiintyy sekä nominatiivin että essiivin kanssa, mikä selittynee sillä, että *joka* suosii nominatiivia mutta adjektiiveihin rinnastuva järjestyslukumäärite essiiviä (3–4).

(3) Kyl me on käyty väliste joskus ni / joka lauantankim mut joka toine lauanta / on olttu. (LA Rymättylä 1: 54:1)

(4) Ja Jumala sana al fyärätin kirkko viätti lapsi paljon ko lähtitti ja / ite oli vuarottaissi niet joka pyh... toinem pyhä päästettim palvelija ja joka toisem pyhä niin tota noi ite ja hevosten kans kulkkitti ja lapsi viättin kans kirkko ja / juu. // (LA Taivassalo: 104:6)

Joka-kvanttorin ohella essiivisijaisuuteen vaikuttavat myös ajankohtaa tarkentavat adjektiivimääritteet (5). Osa tällaisista tapauksista voidaan luokitella kiteytyneiksi; esimerkkinä on nykyhetkeen viittaava *tänä päivänä* (6; vrt. ISK 2004 § 566). Määrite voi myös luonnehtia ajankohtaa muusta kuin deiktisestä näkökulmasta (7).

(5) On ne / on ne saanu / aena saihan ne mennä k... mennä syksynäki saiko ne kaksi . / (LA Ylivieska 1: 124:3)

(6) Tänä päivänä Telluksellamme on yli neljä ja puoli miljardia ihmistä. (LA Radion hartauspuheet: 582:1)

(7) No niihän se tekköö ja sitte ko vielä sattuu lumen satammaa / ko / kauniina yönä niin tuota ja se pyssyy siinä se lumi ja se ei ennee sulakkaan niin tuota / se ov valamis jo sitte. (LA Sotkamo: 149:2)

Sen sijaan inessiivisijaisuus voi säilyä adjektiivimääritteen yhteydessä (*tulevassa marraskuussa*), joskin essiivikin on mahdollinen (*tulevana marraskuuna*), monikossa jopa pakollinen (*tulevina marraskuina* ~ **tulevissa marraskuissa*).

Määritteellisyyden ohella muodostustapa vaikuttaa sijavalintaan, sillä yhdistämällä muodostetut ajankohdanilmaukset käyttäytyvät samojen tendenssien mukaan kuin määritteelliset silloin, kun ei ole kysymys vakiintuneesta käsitteestä. Olennaista on määriteosan laatu: mikäli määriteosa tarkentaa edusosan merkitystä, ajankohdanilmaus voi olla essiivissä, vaikka edusosana oleva lekseemi olisi itsenäisenä adessiivimuotoinen (8–9).

(8) Ja ja / sitte laovantai-iltana tuas' tultiin sieltä / (kum mäntiin sinne / oltiin siellä majassa kolomseinäs'essä majassa muatti. / (LA Nilsia: 70:1)

(9) Oikeastaan se on toisarvoinen tuote, koska edellisiltana julkistettiin leivän ja makkaran hinnankorotukset. (LA Asia-artikkelit [aikakauslehti]: 166:2)

Tällaisissa tapauksissa kyseeseen kuitenkin tulisivat myös adessiivisijaiset muodot ainakin viikonpäivän + vuorokaudenajan tapauksessa (*lauantai-illalla, ?edellisillalla*). Yhdyssanamuotoiset ajankohdanilmaukset rinnastuvat tässä suhteessa määritteen sisältäviin ta-

pauksiin⁷³ (ks. myös Penttilä 1963: § 248, kohta 3). Määritteellisyyden ja yhdyssanamuoitoisuuden suhdetta ajankohdanilmausten perustapauskohtaiseen kategoriointiin voi tarkastella myös siitä näkökulmasta, että määrite tai yhdistäminen itse asiassa vaikuttaa osassa tapauksista ajankohdanilmauksen kategoriointiin. Kummankin tuloksena ajankohdanilmaus voi muuttua sumearajaisesta selvärajaiseksi, mikä käytännössä tarkoittaa perustapauksessa adessiivisijaisena esiintyvän ajankohdanilmauksen siirtymistä semanttisesti lähemmäs essiiviä (ja inessiiviä).

Monikollisuuden ilmaisemisessa käytetään yleensä distributiivisuuteen viittaavaa *-isin-* tai *-ittain-*adverbijohdinta (*aamuisin, päivittäin*). Horjuvuutta esiintyy myös silloin, kun adessiivissa perustapauksessa esiintyvä ajankohdanilmaus komparoidaan (*illemmalla ~ illempänä, syksymmällä ~ syksympänä*). Superlatiivimuotoja ei kuitenkaan tavata. Essiivin valintaan saattaa vaikuttaa paikanilmausten komparoinnin malli (*rannempänä > syksympänä*).⁷⁴

LA:n korpuksessa esiintyy jopa tapauksia, joissa ajankohdanilmaus ja merkitykseltään temporaalinen olotilanilmaus heittyvät yhteen (10–11):

(10) Iso valkkia oli / pesäs kon tommoset- oli tak... / takkavalkkeeks taik simmoteks nys sano-
taan kon tehrään takka kon / halvop pystyym pistettii sii hiilustal- oli eikä (siint mikkää
sem parempa ol- em mää muistak kumminkan- et mää olsin- isompana aikanan- (ennääs
saanus simmoska herkkuu. / (LA Koski TI: 34:9)

(11) Ei sitä näetä niin- kum mustikoettaek / ei niitä keitelty talaveksi / minu / nuorempana
oliinaekanani / niin- kun nyt. / (LA Kontiolahti: 255:1)

Esimerkissä 10 limittyvät eksplisiittisesti ajanjaksoon viittaava ja possessiivisuffiksin sisältävä adpositiomainen *aikanan* ja kehitysvaiheeseen viittaava adjektiivi *isompana*, joka yksinkin riittäisi ilmaisemaan lausekkeen merkityksen, vaikka tässä toimiikin määritteenä. Vastaavantyyppisiä rakenteita ei tapaa yleiskielestä. Kysymys voi olla samantyyppisestä temporaalisen olotilanilmauksen "kehitysvaiheesta" kuin *lapsena ollessa* -rakenteissa, joita käsittelen tarkemmin luvussa 7.4.3.3. Niissä essiivisijainen olotilanilmaus riittää yksinkin tarjoamaan saman informaation kuin rakenne kokonaisuutena. Vaikka kyse olisikin rakenteiden siirtymästä yksinkertaisemmiksi, on syytä korostaa, että "kehitysvaiheet" eivät kuitenkaan ole peräkkäisiä vaan päällekkäisiä. Näissä rakenteissa suuntaus näyttäisi olevan se, että redundanssi katoaa ja rakenne yksinkertaistuu. Sen sijaan esimerkki 11 on raken-

⁷³ Poikkeuksia ovat sellaiset yhdyssanamuoitoiset tapaukset, jotka ovat syntyneet yhdistämällä samaan ryhmään kuuluvia ajankohdanilmauksia. Tuloksena syntynyt yhdyssana hahmottuu saman ryhmän jäseneksi (*aamuyöllä, kevättalvella*).

⁷⁴ Lisäksi osa temporaalisista essiivisijaisista adverbiaaleista on funktioltaan sellaisia, etteivät ne esiinny lainkaan määritteettömänä tai yhdistämättömänä. Tarkentavan genetiivimääritteen kanssa esiintyvä ajanjaksonilmaus *aikana* on kiteytynyt, funktioltaan adposition kaltainen (vrt. myös *aikanaan*). Essiiviä tavataan muidenkin temporaalisten leksikaalistumien sijana. Joukosta erottuu vartalovaihteluun perustuva *vuonna ~ vuotena* -pari. Erona näiden muotojen käytössä on se, että olotilanilmauksessa konsonanttivartaloinen muoto ei tule kysymykseen; lauseilla *Muistin sen onnen vuotena* ja *Muistin sen onnen vuonna* voi siis olla merkitysero. Leksikaalistumista *Ikä-*lekseemin essiivimuotoon pohjautuva *ikinä ~ ikinään ~ ikänä ~ ikänään* -sarja on käytössä lähinnä kieltolauseissa.

teellisesti kompleksisempi siinä mielessä, että se ei yksinkertaisen poiston avulla ole purettavissa pelkistyneeksi kehitysvaiheen ilmaukseksi, sillä rakenne sisältää genetiivimäärin ja possessiivisuffiksin.

Essiivin temporaalinen funktio edustaa siis ajan käsitteellistämistä paikaksi, jos lähtökohdaksi otetaan essiivin lokaalinen funktio. Mikäli oletetaan paikan ja olotilan olevan lähtökohtaisesti päällekkäisiä essiivin merkityksiä, esiin nousee ajankohdan ja olotilan välinen semanttinen suhde. Eräissä tapauksissa, kuten esimerkkien 10 ja 11 temporaaleissa, olotilan ja ajankohdan kytkös on hyvin eksplisiittinen, mutta myös lähes kaikissa muissa essiivin olotilanilmausfunktioissa ajankohta tai -jakso on semanttisesti läsnä.

4.4 Essiivisijaisuus verbipredikaateissa

Savolaismurteissa ja paikoin niiden esiintymäalueen lähiseuduilla essiivi toimii liittotempuksissa (12–13) ja perfektitempuksisessa kieltolauseessa (14) osana partisiipin päätettä konsonanttivartaloon liittyneenä⁷⁵ (*Se ol' sanonu[n]na*, haplogoisesti lyhentyneenä myös muodossa *Se ol' sano[n]na*). Lyhyen ja pitkän muodon välillä ei ole missään murteessa selvää merkityseroa. Passiivissa (15) konsonanttivartaloista muotoa ei tietenkään esiinny.

(12) Minunnis sillen kumppalillen oli jo tuo / Poavo Sutinen- ennen nin / oli pannunna sen / suonirauvan taskuun. (LA Kontiolahti: 369:1)

(13) Ja / sittem minäkää en löytänt / sitte ku Eeva ol' panna piiloo sen tutin ni tuota / se ol' piilossa ja / kyllä poeka sit ties- että se löyty. (LA Haukivuori: 264:2)

(14) Ei se oom missääm maksamata jättännä. / (LA Pihtipudas: 345:1)

(15) No ne puusta on tehtynä ne / heinäharavat ja nii- ku / on niitä vielä meillä vielä nyttiin niitä / puuharavia ja. / (LA Konginkangas: 296:1)

Esimerkkien 12–14 essiivisijaisissa partisiipeissa on kysymys nimenomaan verbin liittomuotoon kuulumisesta, eli partisiippia ei ole mahdollista tulkita nominaaliseksi predikaattiksi; kieltoverbin imperfektin yhteydessä se ei olisi kieliopillisesti mahdollistakaan. Esimerkki 15 on tulkinnallisesti kaksijakoinen sikäli, että partisiipin voidaan katsoa olevan nominaalipredikaatti niin muodon kuin merkityksensä perusteella. Käsittelen tulkintaan liittyviä kysymyksiä luvussa 7.2.2.3. Essiivisijaisen finiittipartisiipin sisältävän peruslauseen rakenne on siis seuraavanlainen⁷⁶ (asetelma 4):

⁷⁵ Aihetta käsittelee tarkemmin Hynönen (tekeillä).

⁷⁶ Koska rakenne ei esiinny yleiskielessä, olen tuottanut esimerkit kotimurteeni eli Savonlinnan seudun välimurteen mukaan.

ASETELMA 4. PREDIKAATTIVERBIIN KUULUVAN PARTISIIPIN ESSIIVISIJAISSUUS.

S	V apuv. (=olla)	PCP(c-stem)-ESS
<i>Pekka</i>	<i>on/ol'</i>	<i>syönä ~ syönnä.</i>
S	V kieltov. (=ei)	(apuv.=olla) ⁷⁷ PCP(c-stem)-ESS
<i>Pekka</i>	<i>ei</i>	(<i>ou ~ ollu</i>) <i>syönä ~ syönnä.</i>

Erona nominaalipredikaatin funktiossa olevan finiittipartisiipin sisältäviin rakenteisiin on se, että finiittipartisiipin yhteydessä verbin paikalla on apuverbinä toimiva *olla*-verbi. Kopula ja apuverbi ovat muissa kuin liittotempuksissa funktioltaan hyvin samankaltaisia apuelementtejä, joiden yhteydessä leksikaalista merkitystä kantaa nominaalinen elementti (vrt. esim. Kangasmaa-Minn 1978: 284).

Lukumääräisesti essiivisijaiset finiittipartisiipit muodostavat melko kookkaan osan tämän tutkimuksen aineistosta: kiistattomia essiivisijaiseksi finiittipartisiipiksi luokitettavia esiintymiä on LA:ssa 1439, ja kaikki esiintymät ovat odotuksenmukaisesti murreaineistossa. Essiivisijainen finiittipartisiippi onkin tyypillinen savolaismurteisuus⁷⁸, jota tavaataan myös osassa kaakkoismurteita ja jopa Kaakkois-Hämeessä puhuttavissa murteissa; esimerkiksi Etelä-Savon murteessa essiivisijainen partisiipin päätte kattaa kaikki vartalotyypit ja liittotempukset (Mielikäinen 1978: 102; ks. myös Kettunen 1940: n:o 32).

Essiivin päätte ei verbipredikaatin osana koodaa non-permanenssia siten, että se muodostaisi opposition suhteessa nominatiiviseen muotoon, toisin kuin nominaalipredikaateissa, joissa permanenssikoodaus on essiivin semanttinen perusfunktio. Verbipredikaattiin kuuluva essiivin päätte on ainakin synkronisesta näkökulmasta siis erikoistapaus, sillä lähes kaikissa muissa funktioissa essiivi edustaa ainakin osittaisesti perusfunktioita, vaikka essiivisijaisuuden selityksenä olisivat myös rakenteen muodolliset vaatimukset. Rakenteen syntyä on selitetty sekä semanttisista (Mielikäinen 1978: 116–118) että päätteen uudelleenanalyysiin (Larjavaara 1995) perustuvista lähtökohdista. Toisin sanoen finiittipartisiipin essiivimuodon on tulkittu olevan yhtäältä kosketuksissa non-permanenssin ilmaisemiseen, mutta toisaalta muoto voi perustua myös siihen, että partisiipin päätteen *n* olisi tulkittu murteiden kontaktissa essiivin päätteeksi.

⁷⁷ Menneen ajan tempuksissa *olla* toimii apuverbin funktiossa.

⁷⁸ Tässä tutkimuksessa murrealueet määritellään Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nauhoitearkiston käytänteiden mukaisesti (paikkakuntakohtaisten tietojen pohjaksi ks. esim. <http://kaino.kotus.fi/naark/index.php>).

4.5 Kokoavaa tarkastelua

Tässä luvussa olen koonnut yhteen essiivin historiaa ja sellaisia käyttöjä, joissa essiivi ei viittaa olotilaan. Erityisesti paikan ilmaisemisessa sija on kiteytynyt vain tiettyihin leksemeihin, samoin ajan ilmaisemisessa sen funktiona on merkitä määräleksiemit ajankohdtaan viittaaviksi. Tässä kiinnostavaa on nimenomaan se, millaisen järjestelmän se muodostaa inessiivin ja adessiivin kanssa: sijojen merkitysero hahmottuu niiden keskinäisen suhteen perusteella. Essiivin voi katsoa olevan sellaisenaan nimenomaan lyhyiden jaksojen merkitsin, sillä sen hallussa ovat viikonpäivät ja juhlat. Vuosiin viitattaessa essiivi toimii rakenteeltaan leksikaalistuneen *vuonna*-määritteen sijana; ilman määritettä vuosiluku ilmaistaan nominatiivissa.

Finiittipartisiippien essiivisijaisuus on oma erillinen aihepiirinsä, jossa muodon kehityskulku kertoo erityisesti muotojen uudelleenanalysoinnin ja analogian asemasta kielen kehityksessä. Toisaalta muotoja tarkasteltaessa voidaan havainnoida myös analogian taustaa: essiivin päätte on semanttisesti mahdollinen partisiipin koodausvaihtoehto suhteellisen skemaattisen olotilaisuutensa vuoksi. Lisäksi vaikuttaa on voinut sekin, että essiivi toimii adjektiivin tavoin käytettyjen partisiippien sijana nominaalisessa predikaatiossa. Etenkin TAVA- ja TU-partisiipit ovat monessa suhteessa finiittipartisiippimaisia essiivimuotoisinakin.

5 ESSIIVISIJAISTEN OLOTILANILMAUSTEN SEMANTIikkaa

Essiivin semantiikkaa on fennistiikassa kuvattu yleensä käsitteillä, jotka yhtäältä liittyvät ajalliseen rajattuuteen ja toisaalta limittyvät aspektiin ja tilannetyyppeihin usein liittyviin käsitteisiin. Tunnetuimpia kuvauksia lienevät Setälän lauseoppinsa eri painoksissa käytämät käsitteistöt, joissa esiintyvät sanat tulevat vastaan monista myöhemmistäkin kieliopeista. Lauseoppinsa ensimmäisessä painoksessa Setälä (1880)⁷⁹ mainitsee, että essiivi ilmaisee tilaa, asemaa tai subjektin tai objektin (harvoin ajateltua) oloa jossakin ominaisuudessa. Tässä kiteytyksessä esiintyvät käsitteet sopisivat käyttöön edelleen, joskin hie-man täydennettynä. Tilan käsite kytkeytyy tilannetyyppeihin, asema rooliin tai tehtävään, ominaisuus adjektiivisiin nominaalipredikaatteihin ja ajateltu olo subjektiivisesti koettuihin olotiloihin, jotka liittyvät mielipiteeseen. Olotilan käsite toimisi näiden merkitysten yläkäsitteenä, joka tosin limittyy tilannetyyppitasoon kuuluvaan aspektuaaliseen tilaan.

Tässä luvussa tarkastelen olotilaa ilmaisevien essiivisijaisten lausekkeiden merkityksiä. Kattava merkitysten kuvaus on myös tärkeää kielitypologisen yhteensopivuuden kannalta, sillä kieliä vertaileva morfosyntaktinen tutkimus perustuu nimenomaan semantiikkaan (Haspelmath 2007: 126). Yhteys luvun 7 syntaktiseen tarkasteluun on jatkumoluonteinen, sillä essiivisijaisten olotilanilmausten syntaktisessa kategorioinnissa ei ole mahdollista sivuuttaa semanttisia kriteereitä. Tarkastelun kohteena on olotilaan viittaava merkitys; paikan ja ei-olotilaviitteisen ajan semantiikkaa käsittelemällä edellä luvuissa 4.2 ja 4.3. Paikkaa ja aikaa tässä luvussa kuitenkin käsitellään siltä osin kuin ne liittyvät olotilamerkityksen hahmottumiseen.

Otan semanttisen puolen huomioon hyvin laajana verkostona. Alaluvussa 5.1 luon tarkastelun pohjaksi essiivin olotilanilmaisufunktion kokonaismerkityksen, jonka hahmotte-len superskeemaksi. Luvun muut alaluvut tarkentavat tätä superskeemaa eri näkökulmista ja avaavat sen elaboraatiomahdollisuuksia. Ensinnäkin tätä näkökulmaa edustaa essiivin olotilanilmausfunktioon olennaisesti liittyvä aikaulottuvuus, joka ilmenee usein non-permanenssin erilaisina variantteina mutta hiipuu osassa sekundaarisia predikaatteja ekstensiomaiseksi: luvussa 5.2 tarkastelen olotilaa laajasti semanttisena kokonaisuutena jakamalla merkityksen komponentteihin. Toiseksi tarkastelen nominaalista predikaatiota tilapredikaattina rajatummin aspektinäkökulmasta. Essiivin koodaama tilan non-permanenssi implikoi muutoksellisuuden mukana prosessuaalisuutta, joskaan ei aivan kiistat-tomasti (luku 5.3). Kolmanneksi hahmotte-len essiivin semanttista reviiriä suhteessa lähi-

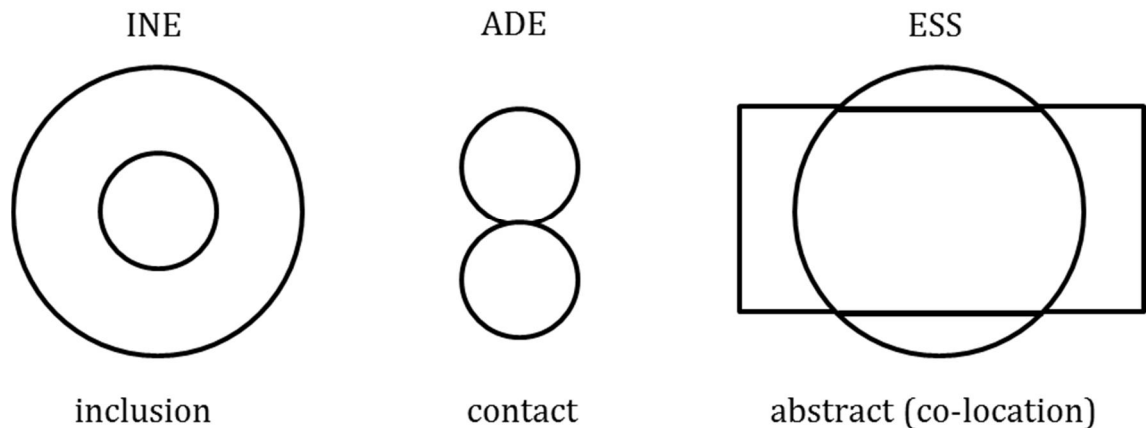
⁷⁹ Setälä on käyttänyt lauseopin oppikirjassaan hyväkseen aiempia aiheeseen liittyviä, erityisesti Jahnssoonin ja Budenzin kielioppeja (ks. Setälä 1880; Alhoniemi 1967).

merkityksiin johto- ja taivutusopillisiin kategorioihin (luku 5.4). Kokoan tarkasteluni luvussa 5.5.

5.1 Yleismerkitys: superskeema ja pääskeemat

Essiivin merkitystä voidaan tarkastella hierarkkisen kokonaisuutena, jos sille määritellään analogisiin yleistyksiin perustuva kokonaismerkitys, jollaista havainnollistan tässä luvussa kognitiivinen kielioppi ja sen skeemanäkemyksensä. Kognitiivisen kielitieteen piirissä voidaan lähtöolettamana pitää sitä, että kieliopilliset affiksit ovat polyseemisiä ja niiden käyttöä laajentavat metaforisuus ja metonymisyys (ks. Janda 2007: 642–642). Niiden semantiikkaa ei tarkastella kategorisista, rajaavista lähtökohdista vaan verkostoina, jotka muodostuvat usein hyvin abstrakteista skeemoista ja niiden käytöistä, elaboraatioista. Skeeman kattavuuden raja-alueella olevia käyttöjä kutsutaan ekstensioiksi. Merkitysverkon lähtökohtana on kaikki merkitykset kattava superskeema (ks. esim. Langacker 1987: 381; vrt. Evans 2007: 207). Kieliopin piiriin kuuluvista merkityksistä puhuttaessa se on yleensä erittäin sumea, sillä kieliopilliset elementit ovat tavallisesti monifunktioisia. Suomen essiivi on kieliopilliseksi kategoriaksi varsin suppeafunktiivinen, sillä sen ainoa aidosti produktiivinen funktio on olotilan ilmaiseminen, joskin sen ilmaisemista olotiloista voidaan erottaa erilaisia merkityskokonaisuuksia, jotka käsittelen aluvussa 5.2.

Langackerin (henk.koht.) mukaan suomen essiivisijan kannalta kognitiivisessa kieliopissa on haasteena sijan epätyypillisuus; essiivi edustaa englannin näkökulmasta osin preposition *at* merkitystä. *At* on lokationaalinen, kuten essiivikin: se edustaa liikettä, polkua, jossa edetään paikkojen – ja tässä tapauksessa olotilojen – läpi (*at-A > at-B > at-C* jne.). Esimerkiksi inkluusiivinen ja perusolemuksestaan staattisempi preposition *in* merkitys (vrt. inessiivi) eroaa *at*-merkityksestä siten, että *at* koodaa tilapäisyyttä. *In* on myös konkreettisemmalla tavalla lokationaalinen kuin *at*. Adessiivi puolestaan koodaa kontaktin ja edustaa sekin *at*-tyyppistä merkitystä. Inessiivin ja adessiivin erona essiiviin on abstraktiuden aste: essiivi on ensisijaisesti abstrakti, inessiivi ja adessiivi edustavat konkreettisia lokaalisia merkityksiä, jotka toisinaan toki reaalistuvat metaforisina (kuva 1). Langacker (henk.koht.) päätyykin siihen, että essiivin ilmaisema merkitys on kontaktipiirteestään huolimatta kokonaisuutena ennemminkin abstraktin yhteislokaation (*abstract co-location*) ilmaisin.

KUVA 1. SUOMEN OLOSIJAT KOGNITIIVISEN KIELIOPIN MUKAAN (RONALD W. LANGACKER HENK.KOHT. 2.6.2008).

Kuvassa 1 esitettävä Langackerin olosijanäkemyks ei poikkea olennaisesti siitä, miltä aiempien sijakuvausten selitys kognitiivisen kieliopin kielellä kuulostaisi. Nimenomaan tilan ilmaisimena essiivi voidaan kuitenkin tulkita abstraktiksi kontaktimaiseksi inklusioksi, jossa teeman tarkoitteen sijaintia inklusiossa rajataan temporaalisesti tai abstraktimmin temporaalisuutta hyödyntävällä tavalla. Kyse on siis eräänlaisesta osittaisesta inklusiosta (Tuomas Huomo henk.koht. 10.10.2013). *At*-preposition avulla selittäminen voi olla hyödyksi selittämisen kannalta yleisemminkin. Toisaalta selitys ei fennistiikan näkökulmasta tarjoa uutta, mutta ei tietenkään ole edes oletettavaa, että sijoista löytyisi (pääfunktion tai koko funktioston) skeematasolla kovin mullistavia uusia ulottuvuuksia, joskin eri viitekehysten lähtökohtien mukaisia uusia kielennyksiä tai määritelmiä on mahdollista kehittää.

Essiivin superskeemaa voi tarkastella kolmessa tasossa. Ensinnäkin on mahdollista ottaa huomioon koko funktiosto eli nykykielessä epäproduktiiviset mutta havaittavissa olevat kategoriat paikan ja ajan sekä ainoan varsinaisesti produktiivisen funktion eli non-permanentin tilan ilmaisemisen. Tällöin superskeema on erittäin yleisluontoinen: essiivi käsitteistää entiteetin spatiotemporaaliseen verkkoon. Tämä verkko aktivoituu siis paikan, ajankohdan tai non-permanentin tilan osalta sen mukaan, mikä essiivin funktiona kulloinkin on. Entiteetti on jossakin paikassa, ajankohdassa tai olotilassa. Tämäntyyppinen superskeema ei kielen käytön näkökulmasta ole kovin relevantti abstraktiutensa vuoksi. Toisaalta se yhdistää essiivin paikallissijoihin ja liittyy kognitiivisessa kielitieteessä usein esitettyyn metaforatyyppiin TILAT OVAT PAIKKOJA (ks. esim. Lakoff & Johnson 1980: 15 ja suhteessa suomen kieleen Onikki-Rantajääskö 2006).

Toiseksi essiivin superskeeman pohjaksi voi ottaa ainoan produktiivisen funktion eli olotilan ilmaisemisen. Tällöin superskeema on jo huomattavasti tarkempi, minkä syynä on se, että essiivi on kieliopilliseksi keinoksi produktiivisilta käytöiltään hyvin suppea. Se muodostuu tässä rajauksessa essiivin olotilanilmaisufunktion ja siihen erityispiirteensä

liittyvän aikaulottuvuuden aktivoinnin pohjalle eli jo essiivin merkityksen peruskuvauksen yhteydessä mainitsemakseni non-permanentiksi tilaksi. Tällaistaakin tulkintaa on mahdollista pitää liian tiukkana, sillä esimerkiksi kausaalista merkitystä edustava essiivisijainen olotilanilmaus voi viitata pysyväänkin tilaan (esimerkiksi lauseessa *Merenranta-kaupunkina Turku on usein tuulinen*). Tämä erityisominaisuus liittyy käyttöön, jossa essiivisijaisuuden määrää tai mahdollistaa verbi tai rakenne. Tällöin essiivin non-permanensimerkitys jää toisinaan taka-alalle. Jos aikaulottuvuus eliminoidaan, jäljelle jää teeman jonkinlaisen luonnehtimisen merkitys (vrt. Helasvuori 1990: 204). Lähtökohdaksi voidaan kuitenkin ottaa se, että metaforisesti kysymys on kontaktista: pysyvä tila hahmottuu säiliömäiseksi sisältyvyysuhteeksi, jossa entiteetti on tilan sisällä, essiivin ilmaisema tila ennemminkin kontaktiksi, jossa entiteetti on kosketuksissa tilaan kuin se olisi jonkinlainen pinta (Langacker henk.koht., ks. myös lukua 2.2). Toisaalta (paikallissijojen ilmaisema) olotila voidaan hahmottaa myös abstraktiksi inkluusioksi suhteessa tilan ajalliseen kokemiseen (Onikki-Rantajääskö 2011: 217; vrt. Lakoff & Johnson 1980: 30–32). Skee-mojen ero piilee ajallisuuden käsitteistämässä. Siinä, missä paikallissijojen abstrahoinnissa kannattaa ottaa huomioon myös paikassa olemisen merkitys, olotilaa primaarisesti ilmaisevilla sijoilla voi lähtökohtana olla nimenomaan non-permanenssi. Tämä on validi lähestymistapa erityisesti essiiviin, jonka keskeisin merkitys sidostuu tilan non-permanenssiin.

Kolmanneksi lähtökohta voisi olla konkreettis-diakronistinen. Tällöin lähtökohdaksi oletettaisiin essiivin alkuperäisenäkin pidetty konkreettinen paikanilmaisufunktio, jonka abstrahointeina toisia funktioita tarkasteltaisiin. Kuten edellä totesin, paikanilmaukset leviävät ilmaisemaan myös abstraktimpia merkityksiä (ks. esim. Lakoff & Johnson 1980; Croft 2003). Näkökulmaa kutsutaan lokalistiseksi, ja siihen nojaavaa paikallissijojen tarkastelua on fennistiikassa aiemmin tehty erityisesti konseptuaalisen semantiikan piirissä (ks. esim. Leino ym. 1990). Lokalistinen näkökulma jää kuitenkin diakronistiseksi, koska essiivin spatiaalinen käyttö ei nykykielessä enää ole produktiivista. Tilanne on siis osin vastaavantyyppinen kuin paikallissijaisilla olotilanilmauksilla. Spatiaalinen motivaatio on voinut vaikuttaa niiden syntyyn, mutta nykykielessä ilmaustyyppi laajenee merkitys- ja muotoryhmien mallivaikutuksen perusteella (Onikki-Rantajääskö 2001: 216–217). Essiivissä spatiaalisuus on ajan mittaan lähes kokonaan väljähtynyt. Jos essiivin pääskeemojen eli paikan, ajan ja olotilan keskinäistä suhdetta tarkastellaan, voidaan kuitenkin havaita, että olotilan suhde paikkaan ja aikaan on hyvin kiinteä. Essiivin tapauksessa funktioiden välille muodostuu ensinnäkin luvussa 4.1 esittelemäni diakroninen jatkumo, joka on luonteeltaan liimittainen tai jopa täysin päällekkäinen. Paikan, ajan ja olotilan ilmaiseminen samalla strategialla on odotuksenmukaista, ja essiivi jakaa tämän kolmifunktioisuuden muiden paikallissijojen kanssa. Lokalistinen superskeema tunnustaa myös kattavasti sen merkitysyhteyden, joka essiivillä on olotilan kanssa olotilanilmaustehtävässä.

Paikan, ajan ja olotilan päällekkäisyys hahmottuu kaksijakoisesti: siihen sisältyy essiivin koodaaman olotilan non-permanenssin eli aikaulottuvuuden ohella olotilan koodaus (metaforiseksi) paikaksi. Jos synkronisessa näkökulmassa sivuutetaan essiivisijan epäpro-

duktiiviset lokaaliset käytöt, metaforinen paikanilmaiseminen voidaan jättää tulkinnessa huomiotta. Tällöin paikkaa koodaava essiivi ei ole oma merkitysyksikkönsä, vaan se hahmottuu erottamattomaksi osaksi leksikaalistuneen paikanilmauksen (semanttista) rakennetta. Ajanilmaukset ovat synkronian kannalta sikäli haasteellinen ryhmä, että niissäkin essiivin voi semanttisesta näkökulmasta katsoa olevan melkoisen kiteytyneet. Eri paikallissijojen merkityserot ajanilmauksissa ovat hyvin sumeat, ja lisäksi sijojen käyttäminen on hyvin säännönmukaista, ts. monissa tapauksissa sijat ovat täydennysjakaumassa, jos ne kuuluvat samaan temporaaliseen funktioon. Esimerkiksi olosijojen keskinäinen työnjako on niin suoraviivainen, että sijamuutos johtaa yleensä merkityksen muuttumisen sijaan epäkieliopillisuuteen tai variaatioon perustuvaan muutokseen (*Tapasimme tiistaina ~ *tiistailta ~ *tiistaisa*). Esimerkissä sijavalinta on automaattinen: essiivi on ainoa normimukainen vaihtoehto. Kognitiivisen kieliopin kriteereiden mukaan sen voi myös tulkita olevan yksikön asemassa eli vakiintunut kokonaisuus, jota kielenkäyttäjän ei tarvitse prosessoida muodostamisen yhteydessä. Essiivin merkitys ei ajanilmauksissa hahmotu omanlaisekseen, jos sitä verrataan paikallisosijoihin, vaan kyse on ennemminkin täydennysjakaumasta (*tiistaina ~ marraskuussa ~ illalla*). Toisaalta ajanilmauksissa sijat voivat olla myös vapaassa vaihtelussa (*tulevana viikkona ~ tulevalla viikolla*). Tämäkin osoittaa sijapäätteen semanttista laimentumista: ajanilmaus merkitään ajankohtaan viittaavaksi olosijalla, mutta olosijojen merkityserot eivät ole ajan ilmaisemisen kannalta olennaisia, vaikka käsitteistysero niissä onkin. Ajanilmausjärjestelmä haastaa ajatuksen siitä, että essiivisijan funktioiden kuvauksessa pitäisi välttämättä painottaa olotilaviitteettömien ajanilmausten kuulumista essiivin produktiivisten käyttöjen piiriin. Näiden käyttöjen erittelemisen semanttisesta näkökulmasta ei siis olotilan ilmaisemisen näkökulmasta ole tarpeen. Sen sijaan olotilanilmausten aikaulottuvuuden luonteen kannalta yleisemmän tason aikaviitteisyyden suhteuttaminen ajanilmausfunktioon on tarpeen, samoin olotilanilmausten aikaulottuvuuden luonteen tarkastelu kokonaisuutena.

Kenties selvimmin paikan, ajan ja olotilan semanttinen limittyminen näkyy järjestysluvuissa, jotka ovat eksplisiittisemmin spatiotemporaalisia kuin monet olotilanilmaukset (*Hän on kolmantena*). Järjestys hahmottuu konkreettisesti tai abstraktisti suhteessa paikkaan, aikaan tai molempiin. Perustapauksessa esimerkiksi juoksukilpailussa ensimmäisenä oleva entiteetti on sijainniltaan mutta myös havainnon ajankohdan näkökulmasta ensimmäisenä, ts. esimerkiksi suorittaa jonkin matkan lyhimmässä ajassa tai saavuttaa minkä tahansa kohdan suljetulla väylällä aikaisemmin kuin toiset. Ajallis-paikallinen havainto on tässä absoluuttinen, ei sidoksissa tarkastelijaan (aikaan ja paikkaan liittyvistä viitepisteistä ks. tarkemmin Tenbrink 2011). Essiivisijaisuus tuo merkitykseen tilapäisyyskomponentin, mutta nostaa esiin myös yleisemmän spatiotemporaalisen kehyksen, johon tilanne suhteutuu. Mikäli järjestysluku olisi nominatiivimuotoinen, se rajaisi teeman tarkoitteen tilan pysyväksi, eivätkä paikka ja aika nousisi esiin samalla tavalla. Tässä essiivin predikaattiin tuoma non-permanenssimerkitys on erityisen selvä.

Essiivin olotilanilmausfunktion pääskeemat on mahdollista jakaa non-permanenssipiirien esiintyvyyden mukaan. Tällöin skeemojen pohjana ei ole yksinkertaisten non-perma-

nenttia tilaa ilmaisevien nominaalisten predikaatioiden joukko, vaan non-permanenssi-piirteen sumeneminen tai jopa täydellinen eliminoituminen selittyy kontekstuaalisesti. Tästä näkökulmasta essiivi olisi skeemojen jatkumolla myös pelkän tilanilmaisimen funktiossa ilman non-permanenssikomponenttia. Essiivin pääskeemat olisivat siis neutraali tila ja non-permanentti tila, joka on neutraalin tilan elaboraatio. Tällainen näkökulma voidaan kuitenkin sulkea pois, jos essiivin ajatellaan aina sisältävän jonkinlaisen ajallisesti rajaavan merkityksen, joka voi ilmetä myös esimerkiksi lauseyhteyttä rajaavana kokonaisuutena. Lause *Merenrantakaupunkina Turku on usein tuulinen* ei rajaa ajallisesti Turun olemista merenrantakaupunkina, mutta tuulisena oleminen rajautuu suhteessa syy–seuraus-suhteeseen.

Essiivin pääskeemoja voidaan jaotella suhteessa essiiviin sitoutuvan aikaulottuvuuden luonteeseen. Pääsääntöisesti essiivi hahmotetaan nimenomaan suhteessa tilapäisyyteen tai muutokseen, mutta se voi vaikuttaa leksikaaliseen merkitykseen myös tarkentavasti tai jopa ohjata tulkintaa leksikaalisen merkityksen ekstensioihin, kuten similitiivisuuteen. Ajallisessa ulottuvuudessa tämä merkitsee sitä, että essiivi paitsi tuo mukaan non-permanenssi-piirteen myös vahvasti rajaa mahdollisia tulkintavaihtoehtoja. Esimerkiksi NOM/ESS-parissa *Auto on leveä ~ leveänä* essiivi ohjaa tulkinnan dimensionaaliseksi, kun taas nominatiivi viittaa kokoon. Merkityksen dimensionaalisuutta voidaan korostaa lisäämällä paikallissijaisille olotilanilmauksille ominainen possessiivisuffiksi (*Auto on leveänä* 'parkkeerattu tilaa vievästi').

Kokoavasti totean, että erityyppisistä superskeemavaihtoehdoista synkronisesti eli essiivin nykyisen tehtävän kannalta relevantein on sellainen, jossa lähtökohtana on olotila, non-permanentin luokan ja ominaisuuden kokonaisuus. Kuvan 1 kiteytys havainnollistaa myös tätä merkitystä, jos siinä esiintyvien ympyrän ja nelikulmion suhde ajatellaan teeman ja olotilan väliseksi aikasuhteeksi, eräänlaiseksi määrämittäiseksi yhteisesiintymäksi. Konkreettisemmin tämä suhde käy ilmi kuvasta 2.

KUVA 2. NON-PERMANENTTI LUOKKA JA OMINAISUUS.

Kuvassa 2 on essiivisijaisen olotilanilmauksen perusmerkitys diagrammimuodossa. Sininen osa kuvaa luokkaa tai ominaisuutta, joka sijaitsee aikajatkumolla. Se voidaan ilmaista joko päättyväksi (yläpuoli) tai muuttuvaksi (alapuoli): oranssi osa kuvaa muutoksenjälkeistä tilaa. Täydennän ja puran tätä skeemaa seuraavaksi jakamalla olotilan perusmerkityksiinsä ja niiden ekstensioihin.

5.2 Olotilan tilapäisyys ja muutos sekä niiden ekstensiot

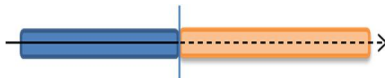
Essiivin skemaattinen merkitys hahmottuu ensisijaisesti suhteessa olotilassa tapahtuvaan muutokseen. Tämä viittaa paitsi varsinaiseen muutokseen tilasta a tilaan b, myös laajemmin olotilojen ajalliseen rajattuuteen. Selvyyden vuoksi käsittelen tässä tilapäisyyttä (kuva 3a) erillään muutoksesta (kuvat 3c ja 3d), vaikka semanttinen yhteys voidaan ymmärtää. Samoin tässä luvussa erotetaan asiaintilan kannalta olennainen vaihtoehdoisen tilan merkitys (kuva 3e; *Hän oli kokouksessa puheenjohtajana*), jossa tilapäisyys ja muutos eivät profiloitu yhtä selvästi, ja similitiivis-metaforiset (*ulvoa sutena*) ja subjektiivisesti koetut olotilat (*ostaa helmi aitona*), jotka ovat ennemminkin muutoksen tai tilapäisyyden ekstensioita kuin selviä esimerkkejä niistä (molemmat kuvassa 3f). Muutokseen liittyvä komponentti saattaa myös jäädä profiloitumatta (kuva 3b).

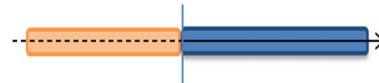
KUVA 3A. TILAPÄISYYS.

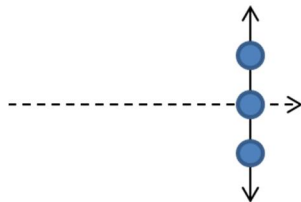
KUVA 3B. AJALLINEN
PROFILOIMATTOMUUS.

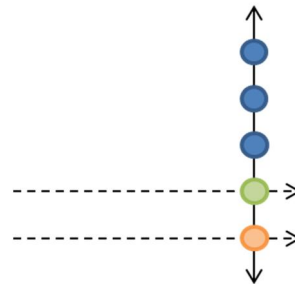
KUVA 3C. MUUTOSALTTIUS.

KUVA 3D. MUUTOKSEN TULOSENA
OLEMINEN.

KUVA 3E. VAIHTOEHTOINEN
OLOTLA.

KUVA 3F. SIMILATIIVINEN JA
SUBJEKTIIVISESTI KOETTU OLOTILA.

Kuvassa 3a sinisellä merkitty tilapäinen olotila (esimerkiksi *Hän on opettajana*; alaluku 5.2.1) sijaitsee yhtäjaksoisen nuolen osoittamalla aikajakumolla ja implikoituu päättyväksi pystyviivan osoittamalla ajanhetkellä. Vastaavasti ajallisesti profiloitumattomat olotilat (kuva 3b; *Kirjan aiheena on grammatiikan historia*) koodataan essiivisijalla ja käsitteistään tilapäisiksi, mutta katkoviivalla osoitettu aikajakumo on abstrakti (alaluku 5.2.6). Muutoksen lajit, muutosalttius (kuva 3c; *Hän on sairaana*) ja muutoksen tuloksena oleminen (kuva 3d; *Vilja on laonneena*) implikoivat toisen olotilan (kuvissa oranssilla): muutosalttiudessa essiivisijaisen lausekkeen ilmaisema olotila profiloituu implikoitua olotilaa

aiemmas, tuloksena olemisessa sen jälkeiseksi. Käsittelen muutosta kokonaisuutena alaluvussa 5.2.2.

Vaihtoehtoisessa olotilassa (kuva 3e; *Hän oli kokouksessa puheenjohtajana*) aikajatkumo ei ole korostainen, mutta se on kuitenkin olemassa suhteessa lauseen ilmaisemaan asiintilaan: tilannetta kehystävä olotila poimitaan teeman tarkoitteen ajanhetkenä mahdollisista olotiloista, joita kuvaan on merkitty kolmella sinisellä ympyrällä. Kaksikätkäinen pystynuoli havainnollistaa mahdollisuutta poimia mikä tahansa lauseeseen sopiva olotila. Tarkastelen tätä merkitystä luvussa 5.2.3. Similatiivisessa/metaforisessa ja subjektiivisesti koetussa olotilassa (kuva 3f; *Hän ulvoo sutena ~ Ostin helmen aitona*) vaihtoehtoinen olotila valikoituu muista kuin teeman tarkoitteen todellisista olotiloista. Vihreä väri ja vierekkäisyys symboloivat kuitenkin sitä, että similatiivi tai metafora (alaluku 5.2.4) on ymmärrettävissä todellista olotilaa kuvaavaksi, kun taas oranssilla merkitty subjektiivisesti koettu olotila (alaluku 5.2.5) perustuu väärään oletukseen tai hahmottuu käsitteistäjän mieliteeksi.

5.2.1 Tilapäisyys

Tilapäisyys rinnastuu intransitiivisen predikaation typologiaa kuvanneen Stassenin (1997) käyttämään pysyvyys-parametriin: essiivi lokaalisena koodauksena ilmaisee tilan rajattomuutta. Se on essiivin funktioista siinä mielessä keskeisin, että se edustaa pelkistynyttä olotilan päättymistendenssiä, joka on tyypillinen essiivin ilmaisema merkitys. Olotila hahmottuu tietynmittaiseksi jaksoksi temporaalisella jatkumolla, ja tulkinnessa aktiivisena on nimenomaan tilan päätepisteen olemassaolo tai ainakin tendenssi olla tilapäinen. Tilapäisyys on merkityskomponenttina mukana myös essiivin muissa perusmerkityksissä, joita käsitellään luvuissa 5.2.2–5.2.4. Nämä muut merkitykset ovat kuitenkin tilapäisyyttä konkreettisempia ja tarkempia.

Tilapäisyys profiloi nimenomaan temporaalisen ulottuvuuden, joka nominatiivisella nominaalipredikaatilla ei ole profiloituna (*Hän on opettaja ~ opettajana*). Se ei sellaisenaan kuitenkaan sisällä (konkreettista) tilanmuutosta (vrt. Pajunen 2001: 80), joskin sen ja muutoksen välinen suhde on jatkumoluonteinen: päätyminen voi implikoida muutoksen. Kysymys on pääsääntöisesti inklusiosta. Esimerkiksi lauseessa *Kenkä on vasarana* on kysymys siitä, että kenkä ei muutu vasaraksi vaan on tilapäisesti vasarana. Vastaavasti vasarana oleva kenkä ei voi myöskään muuttua takaisin joksikin toiseksi, vaan ainoastaan sen käyttötapa voi muuttua toiseksi. Sen sijaan lauseessa *Hän on opettajana* tilanne on kompleksisempi, sillä tilapäisyys tulkitaan siinä ennemminkin suhteessa asiintilan keston ottamatta kuitenkaan kantaa siihen, kuuluuko subjektin tarkoite opettajien luokkaan pysyvästi vai ei. Vastaavantyyppinen tilapäisyyden sijavaihtelu esiintyy nominaalipredikaateilla myös possessiossa, jossa se on genetiivin ja adessiivin välinen silloin, kun nominaalipredikaatti esiintyy lauseen loppukentässä (*Kirja on minun ~ minulla*).

Puhtaasti tilapäisyyteen liittyviä semanttisia funktioita voi alaryhmitellä rooliksi ja funktioksi⁸⁰. Rooli viittaa pääsääntöisesti ihmistarkoitteen tilapäiseen tilaan, funktio myös muuntyyppisen tarkoitteen, mutta rooliksi voidaan käsitteistää myös erityisesti abstraktien teemojen olotiloja (*Yleisönosastokirjoitus on keskustelunavaajana*), joissa on joko kyse intentionaalisen toiminnan metaforasta (roolimetaforasta) tai toimimisen käsitteen erityyppisestä abstraktiotasosta kuin intentionaalisen roolissa olemisen tai toimimisen käsitteessä. Esimerkit havainnollistavat tilapäisyydelle ominaista merkitystä, jossa teeman tarkoitteen tila ei konkreettisesti muutu. Merkityspiirre tulee esiin nominaalipredikaateissa (16), depiktiiveissä (17–18) ja predikaattikomplementeissa⁸¹ (19).

- (16) Jumalanpalveluksen liturgina oli pastori Hannu Konola, uruissa dipl.urkuri Erkki Alikoski ja kanttorina dir.cant. Veikko Viirtomaa, joka myös johti Tuomiokirkon kuoroa. (LA Uutiset: 82:1)
- (17) Tämä valittu kansa piti maan mustia alkuasukkaita vain alempina, Haamista polveutuneina olentoina, joiden raamatunmukainen tehtävä oli palvella herrojaan halonhakkaajina, vedenkantajina ja muissa alemmissä tehtävissä. (LA Matkakuvaukset: 185:2)
- (18) Kohtaus vaikuttaa ehkä hieman pitkitetyltä, varsinkin kun Kaisa Korhonen joutuu Minnana yksinään hallitsemaan näyttämöä pitkät tovit. (LA Kirjallisuus-, musiikki-, teatteri-, elokuva- ja taidearvostelut: 23:2)
- (19) Mahdolliset ilmakuplat on helppo poistaa käyttämällä viivainta jyränä; – – . (LA Muiden alojen tietokirjat: 476:1)

Esimerkeissä 16, 17 ja 18 essiivisijainen tilanilmaus hahmottuu rooliksi, koska kyse ei ole konkreettisesta tilanmuutoksesta vaan toimimisesta tilannesidonnaisessa tai esiintymisestä fiktiivisessä roolissa. Tilapäisyysmerkitys on selvin kopulalauseessa. Vastaavasti esimerkissä 19 on kysymys asiaintilasta, jossa viivain ei muutu jyräksi vaan sen funktiona on toimia jyränä. Kysymys on yhdestä mahdollisesta funktiosta, jossa viivainta voidaan käyttää.

Rooli ja funktio ovat käsitteinä sidoksissa myös depiktiivien lajiin, jota kutsutaan kieli-tytologiassa funktiiviksi (ks. Haspelmath & Buchholz 1998: 324; Haspelmath 2009; Creissels 2014: 2). Creissels (2014: 606) esittää funktiivin määritelmään semanttisia rajoituksia, joiden perusteella funktiivi viittaa ololliseen oloon tai konkreettiseen asiaan. Se ei saa olla funktioltaan identifioiva, ja se on syntaktisesti riippuvainen lausetta hallitsevasta verbistä (Creissels 2014: 606). Verbi tulkitaan tässä laajasti siten, että funktiivi voi esiintyä myös kopulalauseessa, vaikka funktiivinmerkitsin onkin niissä harvinainen (Creissels 2014: 610–611). Funktiivi ei myöskään kata fiktiivisiä ja simlatiivisia rooleja (Creissels 2014: 625–626), joita käsitellen luvussa 5.2.4. Käsitteen rajausta on suomen essiivin kannalta siis jonkin verran ongelmallinen, joten en käytä sitä tässä tutkimuksessa.

Kielitytologiassa tilapäisyyttä (*temporality*) kuvataan myös ajallisen pysyvyyden (*time stability*) jatkumolla (ks. esim. Givón 1979; 1984; Stassen 1997: 15 Pustet 2002: 20–22).

⁸⁰ Kielitytologiassa roolin käsite voi kattaa myös funktiot (vrt. Haspelmath & Buchholz 1998).

⁸¹ Toimimisarakennetta (*toimia jnak*) ja funktiorakennetta (*käyttää jtk jnak*) käsitellään luvuissa 7.3.3–7.3.4.

Ilmiöstä on käytetty tilaviitteisesti myös nimitystä *transiensi* (*transience*; Stassen 1997; Pustet 2002). Käsitteet ovat hyvin lähimerkityksisiä (Pustet 2002: 23). Lisäksi tilapäiseen viitataan termillä *kontingentti* (*contingent*; Stassen 1997: 162). Esimerkiksi Stassen (1997: 20) luonnehtii suomen NOM/ESS-vaihtelua lauseissa *Ystäväni on pappi* ja *Hän on siellä opettajana* roolin ja luokan tulkintaeroksi, joka voidaan tulkita luokkaan kuulumisen ajallisen pysyvyyden erona. Luonnehdinnassa roolin käsitettä käytetään samaan tapaan kuin edellä mainituissa kielitypologisissa tutkimuksissa, joskaan sitä ei nosteta esiin luokan alakäsitteenä vaan ennemminkin sen vastaparina. Tilapäisyyteen viittaavien termien vastaparina käytetään esimerkiksi ilmauksia pysyvä (*permanent*), inherentti (*inherent*) ja tunnusomainen (*characteristic*; ks. Stassen 1997: 162). Yleislingvistiksessä tutkimuksessa tilapäisen ja pysyvän merkityseroa on luonnehdittu myös predikaatteja koskevalla käsiteparilla⁸² tilannetaso (*stage-level*; "tilapäisyys") ja yksilötaso (*individual-level*; "pysyvyys"; käsitteet ks. Carlson 1977). Tässä oppositiossa yksilötaso sisältää oletuksen predikaatin voimassaolon päättymättömyydestä ja vaihetaso vastaavasti tilapäisyydestä. Yksilötasoinen nominaalipredikaatti koodaa tilan, johon ei voi tulla muutosta (*Hän on opettaja* 'opettajan pätevyyden saavuttanut').

Jos essiivin tilapäisyysmerkitystä halutaan kuvata oppositiona, selvin vastakohta on pelkistetty ja ajallisesti rajaamaton ekvaatiopredikaatti, jonka suhde teemaansa on mahdollisimman samastava (*Aamutähti on iltatähti*). Identifioinnissa (tai ekvaatiossa) on kysymys samastamisesta, eli subjektin ja nominaalipredikaatin tarkoitteet ovat samat ja identifioiva predikaatti on tyypillisesti substantiivi (vrt. Kelomäki 1997: 12–13). Identifioinnin ilmaiseman koekstensionaalisuuden tunnistaminen on kuitenkin vaikeaa lausekontekstissakin (Kelomäki 1997: 12). Identifiointi ei peruspredikaationa voi kuulua kielipiillisen non-permanenssin piiriin. Kyse on nimenomaan koodausstrategiasta ja samuuden merkityksestä; ekvaatiopredikaatti voi tuki viitata entiteettiin, joka on olemassa vain hetkellisesti (*Se pamaus oli lähelle iskenyt salama*). Sen sijaan luokka ei ilmaise samuutta, joten se voi esiintyä non-permanentiksi koodattuna nominaalilauseessa. Tilapäiseksi koodaaminen essiivillä on yksi keino testata, voisiko ekvatiivilauseeksi epäilty rakenne sittenkin edustaa inkluusiota (ks. Kelomäki 1997: 42, 45, 50). Jos jompikumpi nominaalilauseen nominatiivisijaisista NP:istä kuulostaa luontevalta myös essiivisijaisena, kysymyksessä ei ole selvä ekvatiivilause. Testi ei kuitenkaan ole aukoton, sillä osa inkluusion nominaalipredikaateista hylkii essiivisijaa, mutta usein nämä hylkivät tapaukset ovat semanttisesti-kin erotettavissa ekvatiivilauseen nominaalisista elementeistä.

⁸² Muitakin predikaattityyppejä on (esimerkiksi lajitaso eli *kind level*), mutta tässä käsitellään vain tilapäisyyden ja pysyvyyden oppositiota.

5.2.2 Muutos

Essiivillä koodataan myös tilanmuutosta. Sitä voidaan koodata predikaatteihin, joiden ilmaisema olotila voi muuttua toiseksi siten, että aiemman predikaatin merkitys ei enää ole voimassa. Samoin sitä voidaan koodata predikaatteihin, joiden ilmaisema tila seuraa muutoksesta. Kysymys on lähinnä attribuutiosta, jossa essiivisijaisen olotilanilmauksen tarkoite ei luokittele teeman tarkoitetta vaan tuo esiin yksittäisen piirteen, jonka voimassaolo voi konkreettisesti alkaa tai loppua (*olla sairaana ~ valmiina*). Toisaalta muutos on merkityspiirteenä myös temporaaleissa eli ajallisen jatkumon aktivoivissa sekundaarisissa predikaateissa (*Nuorena ulkoilin paljon*).

Muutos on siis erityisesti ominaisuuden non-permanenssiin liittyvä merkityspiirre. Pajunen (2001: 108) tuo esiin, että attribuutiosta essiivisijainen predikaatti ilmaisee teeman tarkoitteen ominaisuuden (vähittäistä) muutosta (tai sen lopputulosta). Nämä merkitykset ovat erottamattomat, sillä essiivisijaisen nominaalipredikaatin, yleensä muutoksesta puhuttaessa siis adjektiivin, ilmaisema tila on usein sekä alku- että loppupäästään muuttuva.

Muutosalttius. Muutosalttiudeksi kutsun sellaista essiivin merkitystehtävää, joka viittaa mahdolliseen tulevaan tilanmuutokseen: essiivisijaisen NP:n ilmaiseman tilan ajatellaan päättyvän ja vaihtuvan toiseen (20–21).

(20) Hastings on toisena pistein 71. (LA Urheiluselostukset: 90:1)

(21) Myö oltiiv viel / melkeil lapsena ku isän takaha ku yks / takkauksen takia män kot' ja meil ol sillo hyvä kot. / (LA Lumivaara: 33:1)

Termiä on käytetty konseptuaalisen semantiikan piirissä: muutosalttiudessa on kysymys potentiaalisesta muutoksesta, jossa tilanteen muuttumattomuus ei ole välttämättä lopullista toisin kuin staattisena, ikään kuin valokuvana esitettävässä tilanteessa (Nikanne 1990: 80). Käsitettä *inclined to change* ('muutosaltis') käyttää käsitteen *temporary* ('tilapäinen') ohessa myös Salminen (2002: 299) kuvatessaan essiivin perusmerkitystehtäviä kielipölistumisen viitekehysessä. Voidaan ajatella, että muutokseen liittyy usein myös tilan aktiivisen voimassa pitämisen merkitys, eräänlainen kontrollointi (*olla kilpailussa ensimmäisenä*), mutta tila voi olla myös kontrolloinnin ulkopuolella (*olla sairaana > tulla terveeksi*). Olennaista on kuitenkin, että muutoksen mahdollisuus käsitteistetään, vaikka essiivisanan tulkinta kontekstissaan olisikin pysyvä (*olla sairaana ikuisesti*).

Selvimmän muutos on hahmotettavissa silloin, kun tila assosioituu osaksi eri tilojen jatkumoa. Esimerkiksi adjektiivi *raaka* hahmotuu osaksi kehitysvaiheiden jatkumoa (vrt. Hentschl 2008: 114). Tällaiset adjektiivit eivät ole tyypillisiä essiivisijaisia nominaalipredikaatteja, mihin syyksi voidaan olettaa se, että tilanmuutos kuuluu jo leksikaaliseen tasoon. Vastaavaan merkityskenttään kuuluvat myös ikään ja kehitysvaiheeseen viittaavat lekseemit, niin substantiivit kuin adjektiivitkin (*lapsena ~ aikuisena; nuorena ~ vanhana*; ks. lukua 7.4.2.4). Sen sijaan lekseemit, jotka ovat muutosmerkityksen osalta ambivalent-

teja, voidaan koodata muutosalttiiksi essiivisijalla (*olla sairas ~ sairaana; valmis ~ valmiina*).

Muutoksen tuloksena oleminen. Muutoksen tuloksena oleminen on kokonaisuutena varsin moniulotteinen merkitystehtävä. Tämän tyyppinen merkityspiirre rinnastuu Stassenin (1997) käyttämään muuttuvuus-parametriin, jonka mukaan lokaalinen koodaus (tässä tapauksessa essiivisijaisuus) viittaa siihen, että ominaisuus on muutoksen päätepiste; nominaalinen koodaus ei ilmaise tällaista ajallista rajausta. Essiivin kannalta se on eräänlainen muutosalttiuden ”käänteismerkitys” (22).

(22) – – budjetin lopullisen käsittelyn arvellaan olevan valmiina puheineen ja äänestyksineen puolentoista viikon kuluttua, juuri ennen jouluviikkoa. (LA Radion ja television ajankohtaiset katsaukset: 84:2)

Ambivalenssi on tässä kuitenkin näennäistä: kestoltaan rajattuun tilaan tuleminen on muutos samoin kuin tilasta poistuminen. Rajausta on mahdollista tarkastella sekä alku-että päätepisteen näkökulmasta.

Vaikka essiivin koodaama muutos hahmottuu helposti nimenomaan olotilan loppuun, on fennistiikassa merkitystä kuvattu myös päinvastaiseksi. Esim. Penttilä (1963: § 253) luonnehtii essiivin merkitystä seuraavasti:

Puheena olevan essiivitäydennyksen avulla tuodaan esille muun ohessa se käsitys, että *ess:n* ilmaisema asema, tila, tehtävä, asento, lukumäärä on jonkin muutoksen tulos. Esim. *Veljeni on sairaana* verrattuna lauseeseen *Veljeni on sairas* ilmaisee toisin kuin jälkimmäinen lause, että *veljeni* on tällä haavaa sairas oltuaan aikaisemmin terve; vastaava lisäilmoitus sisältyy myös sellaiseen lauseeseen kuin *Huoneet ovat kylminä* vrt. sitä lauseisiin *Huoneet ovat kylmät ~ kylmiä*).

Penttilän samassa pykälässä esittämien muiden esimerkkien valossa voidaan todeta, että muutoksen tuloksiksi tulkitaan myös sellaiset olotilat, joita edellisessä alaluvussa käsitte-
lin ennemminkin tilapäisyyden merkityskomponentin sisältävinä, ts. roolit ja funktiotkin. Niiden muutoksellisuus on kuitenkin hyvin eritasoista.

Puhtaimmillaan muutoksen tuloksena oleminen on essiivin merkityksistä kenties erikoisin: predikoivista sijoista translatiivi ilmaisee tilaan tulemistä, mutta essiivillä on mahdollista koodata tilaantulo-prosessin päätöspistettä. Selvimmin tällaisesta koodauksesta on kysymys silloin, kun essiivi on sijana sellaisella nominaalipredikaatilla, jonka ilmaisema tila ei voi muuttua (*Vilja on laonneena, Ruoka on valmiina*). Selvimmilläänkin merkitys on tulkinnanvarainen: kun nominaalipredikaattina on ominaisuuteen viittaava partisiippi (esim. *laonneena*), essiivisijaisuuden motivaationa voikin olla se, että halutaan välttää väärä tulkinta verbimuodon suhteen. Mikäli partisiippi on nominatiivissa, se voidaan tulkita verbin liittomuodon osaksi, jolloin tilatulkinnan sijaan lauseen voi käsittää ilmaisevan toimintaa ja sen tulosta (ks. lukua 7.2.2.3). Sen sijaan valmiina olemista kuvaavassa lauseessa olotilan aloittava muutos on jo tapahtunut eikä tulevaa muutosta implikoida välttämättä ollenkaan. Se on kuitenkin tulkinnassa läsnä, mikäli teeman tarkoite sen sallii (‘Ruoka on valmiina nyt, mutta se ei ole tarjolla ikuisesti’). On kuitenkin monia valmiina olemisen muotoja, joihin tulevan tilanmuutoksen implikaatio ei tulkinnallisesti sovi (*Bud-*

jetin käsittely on valmiina). Vastaavasti nominatiivimuotoinen nominaalipredikaatti (*Ruoka on valmis*) voi viitata tilapäiseen tilaan, mutta se ei aktivoi muutoskomponenttia.

5.2.3 Vaihtoehtoinen olotila

Vaihtoehtoinen tila on non-permanenssin ekstensio nimenomaan suhteessa siihen tulkintaan, että non-permanenssi edustaa jaksoa aikajatkumolla. Sen suhde tällaiseen temporaaliseen keston perustuvaan non-permanenssiin on vastakohtainen, sillä sitä koodaava essiivisijainen tilanilmaus profiloi teeman tarkoitteen samaan aikaan voimassa olevista olotiloista yhden ilman, että ajallinen eli tilapäisyyteen tai muutokseen viittaava ulottuvuus korostuu (23). Tällainen merkityspiirre ei ilmene primaarisissa nominaalipredikaateissa kuin korkeintaan hyvin laajasti tulkittuna silloin, kun nominaalipredikaatti ei profiloitu temporaalisesti (24, ks. lukua 5.2.6).

(23) Mistään "Kainuun heimosta" – joka vielä äskettäin kummitteli jopa kielitieteellisessä kirjallisuudessa suorastaan kantasuomalaisena – ei käy puhuminen – – (LA Humanistiset tutkimukset: 16:1)

(24) Tämän tieteen tutkimuksen seminaarin aiheena ovat tieteelliset perinteet, nimenomaan Suomen tutkimuksen kehitystä ajatellen toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. (LA Konferenssien, seminaarien ym. kirjoitetut puheet ja esitelmät: 53:1)

Vaihtoehtoisen tilan merkitys on ominainen erityisesti depiktiiveille (*Pekka osallistuu kokoukseen vanhempien edustajana, Tie jatkuu portille asti huonokuntoisena*) ja sirkumstantiaaleille (*Opettajana hänellä on pitkä kesäloma*). Kummassakin ajallinen ulottuvuus on pelkistynyt, eikä edes sen ekstensioksi luonnehdittavaa aiheuttamis- tai aiheutumistulkintaakaan esiinny, eli kyse on puhtaasti samanaikaisesta tilasta, jota voisi luonnehtia myös essiivisijaisten appositioadverbiaalien merkityksestä käytetyn määritelmän mukaan olosuhteiksi (ks. Setälä 1919: 23⁸³). Olosuhteiden käsite on sopiva myös siinä mielessä, että depiktiivin määritelmän mukainen riippumattomuus kausaalisuhteista on siinä läsnä. Toisaalta tällainen semanttinen määritelmä myös vaikeuttaa sirkumstantiaalain erottamista depiktiivistä.

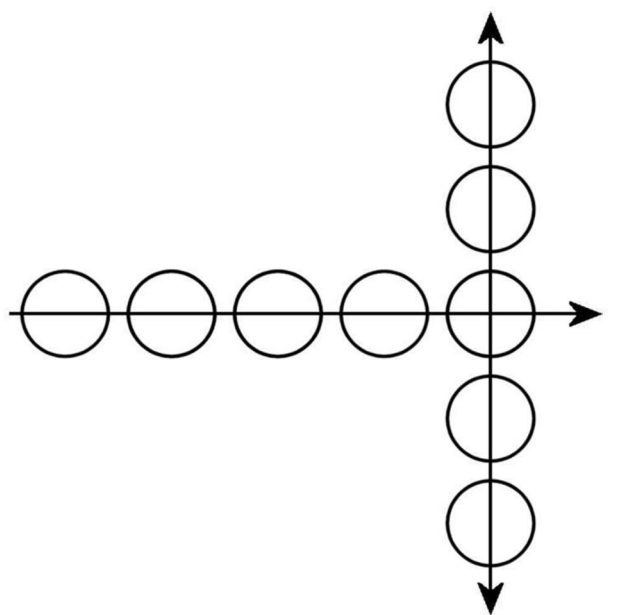
Vaihtoehtoinen olotila on niin keskeinen sekundaarisen predikaatin merkitys, että sen ilmaiseminen on joskus jopa nostettu essiivin perusfunktiksi. Tällaisen tulkinnan on nostanut esiin Kirsi Vanttinen (suullisesti, ks. Onikki-Rantajääskö 2001: 245–246), jonka mukaan suomen essiivi hahmottaa asiointilan, jonka merkitystaustana on vertailu johonkin toiseen tilaan. Vertailu kohdistuu toteutuneeseen olotilaan (*Ostin helmen aitona 'luulin sitä aidoksi, mutta se ei ehkä olekaan'*) tai muutoksen mahdollisuuteen: *Hän on sairaana* implikoi, ettei hän ole aina ollut sairas ja hänen odotetaan paranevan (Onikki-Rantajääskö

⁸³ Setälä (1919: 23) viittaa olosuhteilla nimenomaan temporaaliseen olotilanilmaukseen (*Nuorena hän oli iloinen veitikka*), mutta termi sopii laajemmin ymmärrettynä nimenomaan depiktiivien kuvaukseen ja vaihtoehtoisen olotilan käsitteeseen.

2001: 245–246, ks. myös Salminen 2000: 153; 2002: 299–300; vrt. Hynönen 2004). Käsitelien vertailua toteutuneeseen olotilaan vaihtoehtoisen olotilan erikoistapauksena tuonempana tässä luvussa.

Essiivin voi katsoa myös aktivoivan mahdollisuuksien maiseman (Ronald Langacker henk.koht. 2.6.2008). Venäjän instrumentaalia koskevassa kuvauksessa on päädytty luonnehdintaan, joka sopii hyvin myös essiiville: Potebnjan (1958: 505–516 < Janda 1997) mukaan instrumentaali tuo esiin implisiittisen kontrastin suhteessa muihin sellaisiin predikaatioihin, jotka sopivat samaan subjektiin. Kaikki nämä luonnehdinnat ovat skemaattisia suhteessa tilapäisyyteen ja muutokseen viittaaviin määritelmiin, joten niitä voi tarkastella myös superskeeman näkökulmasta. On kuitenkin kyseenalaista, voisiko lähinnä sekundaarisiin predikaatteihin kytkeytyvän merkityspiirteen eli vaihtoehtoisen tilan hahmottaa superskeemaksi ajalliseen rajallisuuteen perustuvalla non-permanenssille, joka on essiivin merkityksenä kaikkein pelkistyneimmissä kopulalauseissa ja sopii myös semanttisesti yhteen sekundaarisessa predikaatiossa esiintyvien merkitysten kanssa. Vaihtoehtoinen olotila voidaan siis tulkita non-permanenssin ekstensioksi, jonka ominaisuutena on ajallisuuden hahmottuminen lauseen ilmaiseman asiointilan suhteen. Koska essiivin päate on yksi sekundaarisen predikaatin kieliopillinen merkitsin, non-permanenssimerkityksen joustaminen on odotuksenmukaista. Sijavalintaa eivät määritä yksin semanttiset seikat, joskin essiivin käyttö depiktiivin ja sirkumstantiaalin sijana sopii luontevasti yhteen essiivin merkityksen kanssa.

Temporaalisen ja vaihtoehtoisen olotilan välillä vallitsevaa vastakohtasuhdetta havainnollistaa kuva 4, jossa ympyrät edustavat teeman olotiloja. Vaaka-akselilla on temporaalinen jatkumo, joka on yksisuuntainen. Pystyakselilla ovat primaarisen predikaatin ilmaiseman tilan tai toiminnan tapahtumisaikana voimassa olevat olotilat, joista lauseeseen valitaan sopiva vaihtoehto samanaikaista olotilaa, olosuhdetta ilmaisemaan. Akselien leikkauspisteessä oleva olotila on se, jonka puhuja on valinnut lauseeseen sekundaariseksi predikaatiksi. Kuvassa 4 sekundaarinen predikaatti on ambivalentti sen suhteen, onko kyse aikajatkumon osaksi tulkittavasta temporaalisesta vai samaan aikaan voimassa olevasta vaihtoehtoisesta olotilasta, sillä akselit ja niillä olevat olotilat ovat yhtä korostuneet.

KUVA 4. NON-PERMANENTTI JA VAIHTOEHTOINEN TILA TILOJEN JATKUMONA (vrt. Hynönen 2004: 27).

Vaihtoehtoinen olotila ei siis kuitenkaan ole täysin vailla non-permanenssimerkitystä, vaikka se ei asiayhteydessä välttämättä korostukaan. Esimerkiksi nominatiivisijaisen nominaalipredikaatin sisältävässä rakenteessa essiivisijainen depiktiivi rajaa ominaisuutta tiettyyn asiaintilaan sisältyväksi. Tarkemmin on kysymys siitä, että depiktiivi ilmaisee jonkinlaista suhdetta tai mittaa sitä, missä määrin tai missä suhteessa teeman tarkoitteella on kuvatuista ominaisuutta (vrt. *olla arvoltaan/luonteeltaan jonkinlainen*; Helasvuo 1990: 208). Esimerkeissä 25 ja 26 essiivisijainen depiktiivi rajaa attribuution predikaatin voimassaoloa suhteuttamalla sen tiettyyn luokkaan. Lisäksi esimerkissä 26 suhteutus on kompleksisempi siten, että sen tarkoituksena on tuoda esiin lekseemin metatekstuaalinen käyttö (vrt. *Pakaste on rajatumpi*).

- (25) Se- on siälä vällan semmosena hoitajana sis semmosien / heikkojen ihmiste hoitajana ja saarnamiähenä se on niin tavaton. / (LA Tammela: 364:2)
- (26) Pakastetulla elintarvikkeella tarkoitetaan elintarviketta, joka on pakastettu asetuksen edellytysten mukaan. Pakaste on käsitteenä rajatumpi: se on myyntipäällykseen pakattu, pakastettu elintarvike. (LA Tietosanakirjat: 37–38:1)

Vaihtoehtoinen olotila ei muutenkaan ole vakavassa ristiriidassa sen kanssa, että essiivin funktioksi määritellään olotilan non-permanenssin koodaaminen. Non-permanenssi ilmenee vaihtoehtoisissakin olotiloissa, koska nekin ovat luonteeltaan ajallisesti rajattu-

ja⁸⁴, joskaan olotilan ajallinen rajattuus ei ole keskeinen tulkinnan kannalta. Temporaalisuus kuitenkin nousee esiin, kun sekundaarisen predikaatin ilmaisema tila suhteutuu primaarisen predikaatin ilmaisemaan tilaan tai toimintaan. Samanaikaisuuskin on ajallista profiloitua: sekundaarisen predikaatin ilmaisema tila on non-permanentisti korostainen, sillä se on sidoksissa primaarisen predikaatin ilmaisemaan tilaan ja toimintaan. Kun essiivisijainen olotilanilmaus on sekundaarisena predikaattina, se on lauseessa teemansa välityksellä primaarisen predikaatin määrite. Mikäli primaarisen predikaatin ilmaisema tila on non-permanentti tai se ilmaisee toimintaa, on essiivisijaisen sekundaarisen predikaatin ilmaisema tila non-permanentti siinä suhteessa, että se on lauseen ilmaiseman asiointilan kannalta olennainen vain asiointilan keston ajan.

Vaihtoehtoisuus istuu jokseenkin luontevasti perusfunktioiksi, jos lähtökohdaksi otetaan essiivin käyttö olotilanilmauksen sijana lauseissa, joissa on primaarisena predikaattina verbi. Tällöin depiktiivit kantaisivat merkityspiirrettä selvimmillään. Sen sijaan nominaalipredikaattien yhteydessä on vaikeaa niputtaa olotiloja aina vertailtaviksi: verra taanko esimerkiksi sairaana olemista aina terveenä olemiseen, ja miten essiivisijaisuus rakenteessa *olla sairaana* tässä suhteessa olisi vertailua enemmän kuin nominatiivisijaisuus rakenteessa *olla sairas*? Voidaan siis pohtia, onko tarkoituksenmukaista määritellä perusmerkitys sellaisen lauseopillisen funktion pohjalta, jossa toimivan lauseenjäsenen sijan voi tulkita olevan rakenteen määräämä. Pelkästään nominaalisen predikaation pohjalta ei olotilojen vertailu hahmotu perusmerkitykseksi, vaan tällainen tulkinta motivoituu voimakkaammin depiktiivin merkityksestä. Luotettavampi lähtökohta on rakenne, jossa on mahdollisimman vähän ”hälyä” eli nominaalinen predikaatio.

Oloilojen vertailun ja non-permanenssin suhde olotilaa koodaavan essiivin merkityskuvaukseen on siis sellainen, että non-permanenssi määrittyy perusmerkitykseksi nimenomaan mahdollisimman pelkistyneen essiivin käyttöyhteyden mukaan. Olotilojen vertailuksi määrittelemisen perustana on puolestaan se, että jo lähtökohtaisesti otetaan huomioon kaikki olotilaa koodaavan essiivin funktiot, ja perusmerkitykseksi määritellään se, joka kattaa kaikki tapaukset mahdollisimman selvästi. Kumpikin määritelmä on käyttökelpoinen essiivin kuvauksessa.

5.2.4 Similatiivisuus ja metaforinen olotilassa oleminen

Similatiivisuus tarkoittaa samankaltaisuutta, tarkemmin sanottuna entiteettien välistä vertailua. Täten se on selvästi sidoksissa edellisessä alaluvussa käsiteltyyn vaihtoehtoi-

⁸⁴ Salminen (2000: 154) esittää, että appositiomaisetkin essiivisijaiset olotilanilmaukset voidaan katsoa vaihtoehtoista asiointilaa koodaaviksi. Esimerkkinä on seuraava lause: *Monien lääkäripolvien opettajana, monien valistuskampanjoiden käynnistäjänä ja hankkeiden organisaattorina sekä äitiys- ja lastenneuvolajärjestelmän kehittäjänä hänestä on tullut yksi tämän vuosisadan keskeisimmistä vaikuttajista*. Tämän tutkimuksen tulkinta on hienojakoisempi: kyse ei ole vaihtoehtoisesta olotilasta depiktiivisessä mielessä, vaan olennaista on myös essiivisijaisen NP:n kausaalinen (sirkumstantiaalinen merkitys).

suuteen ja todenvastaisuuteen ja oikeastaan näiden merkitysten eräänlainen alalaji (*Kotini on kuin sirkus; Juoru leviää kulovalkeana*). Sen pariksi hahmottuu ominaisuuksien yhdenmukaisuus, joka puolestaan ilmaisee entiteettien ominaisuuden samuutta. Similatiivisuuden ja yhdenmukaisuuden ilmaisemisen voi määritellä siten, että similatiivisuus on samanveroisen tavan ja yhdenmukaisuus samanveroisen määrän ilmaisemista (Haspelmath & Buchholz 1998: 310). Tapa ja määrä koskevat tässä ominaisuuksia: yhdenmukaisuus on sitä, että entiteeteillä on sama määrä jotakin ominaisuutta (*Anni on yhtä vahva kuin Tommi*), kun taas similatiivisuudessa entiteetti on samalla tavalla jossakin tilassa tai suorittaa jonkin toiminnan samalla tavalla kuin se entiteetti, joka on vertaamisen kohteena (*Maija laulaa kuin satakieli ~ satakielenä*). Similatiivisuudessa siis on kyse entiteetin suhteuttamisesta johonkin luokkaan, kuitenkin siten, että entiteettiä ei varsinaisesti määritellä luokan jäseneksi, ja suomen kielessä sitä ilmaistaan tavallisesti vertausrakenteella⁸⁵, jossa on verrattava, predikaatti, vertauskuvan merkitseminen ja vertauskuva (Heinonen 2010: 350). Sekä yhdenmukaisuutta että similatiivisuutta ilmaisevassa rakenteessa on tyypillisesti merkittävänä *kuin*-konjunktio, joten suomessa rakenteet ovat tältä osin yhtäläisesti koodattuja. Essiivimuodoissa similatiivisuus paljastuu yleensä kontekstin tai maailmantiedon nojalla.

Vastaavasti similatiivisuutta lähellä olevassa metaforassa⁸⁶ on usein kyse siitä, että entiteetti määritellään luokan jäseneksi, vaikka se ei luokkaan faktisesti kuuluakaan, jolloin tarkoituksena on korostaa luokan ominaispiirteiden toteutumista entiteetissä (*Se tyyppi on takiainen*). Vaihtoehtoisesti voi olla kyse myös ominaisuudesta, jota ei tulkitse konkreettisesti vaan esimerkiksi synesteettisesti (*Raivo on kiehuva; Mieli on mustana*). Kuten similatiivisuudessa, myös metaforassa on kysymys luokkaan suhteuttamisesta ilman konkreettista luokkajäsenyyttä. Metafora on analogian alalaji: metaforisen suhteen osapuolten on kuuluttava erilaisiin käsittealueisiin, joiden tarkka määrittely ei ole aina mahdollista (Esa Itkonen 2005a: 42). Esimerkiksi paikka voi olla olotilan metafora, kuten essiivissä diakronisessa mielessä. Todenvastaisuudesta metafora poikkeaa rakenteellisesti siinä, että prototyyppisessä metaforassa on kyse nominaalisesta predikaatiosta, jossa predikaatti aina ilmaisee luokkaa eikä ole essiivisijassa. Semanttisesti todenvastaisuus ja metafora muistuttavat toki toisiaan siinä, että kummassakin predikoitu luokka ei ole sen jäseneksi esitetyn entiteetin todellinen luokka, mutta se ilmaistaan siten, että luokkajäsenyyden voisi tai olisi voinut kuvitella toteutuvan. Todenvastaisuudessa luokkaan kuulumattomuus on kuitenkin korosteista, kun taas metaforassa mahdollisuutta kuulua luokkaan korostetaan. Vastaavasti ominaisuuksissa todenvastaisuus aktivoi adjektiivin merkityksen sellaisenaan, kun taas metaforassa merkitys ei voi olla kirjaimellinen (*ostaa helmi aitona vs. juoda viski kuivana*). Metaforisuus onkin ominaisuuksiltaan similatiivisuuden kaltaista, mutta erona

⁸⁵ Heinonen (2010: 349) painottaa, että vertailu ja vertaus ovat eri asioita: vertailussa esiintyy vertailusana, jota vertauksessa ei ole. Vertailussa on kyse ominaisuudesta tai määrästä, jota toisella vertailtavista on enemmän kuin toisella (*Inka on pitempi kuin Ida*). Similatiivisuus on siis aina vertaamista, ei vertailemista.

⁸⁶ Kokonaisuutena metaforisuus on kuitenkin näitä prototyyppitapauksia laajempi ilmiö, jossa esimerkiksi prosessia voidaan kuvata verbillä, joka viittaa konkreettisen tulkinnan mukaan toisentyypiseen toimintaan (*Hinnat nousevat*).

on se, että metaforassa entiteetti kytkeytyy luokkaan tai ominaisuuteen ilman rakenteesseen koodattua vihjettä.

Similatiivisuus on essiivin ominaisuus kahdessakin tasossa: essiivisijan merkitystä on kuvattu olotilojen vertailuksi (ks. edellistä lukua ja Onikki-Rantajääskö 2001: 245–246). Tästä näkökulmasta essiivin olotilanilmausfunktio on aina similatiivinen. Similatiivisuus sidostuu erityisen vahvasti leksikaalistuneisiin olotilanilmauksiin, joiden merkitys ei ole enää osien summa (*olla paksuna, lähteä viivana*; ks. Hynönen 2013). Luokkaa ilmaisevissa lekseemeissä essiivi aiheuttaa usein siirtymän kohti ominaisuuden ilmaisemista: essiivin pääte nostaa esiin jonkin luokan jäseniä koskevan yksittäisen piirteen (Hynönen 2013: 573–574).

Similatiivisuuden ilmaisimena essiivi on selvästi tunnusmerkkisempi kuin *kuin*-rakenne, ja sitä voi luonnehtia jopa tyyliiltään kohosteiseksi. Esimerkiksi Virkkunen (1977: 6–7) nostaa esiin lauseen *Veneväylässäkin vesi koskena pauhasi* ('kosken lailla'), johon sopi myös *kuin*-rakenne (*kuin koski ~ kuin koskena*). Lisäksi essiivisijaisten similatiivien käyttöä rajoittaa se, että niissä on läsnä non-permanenssikomponentti. *Kuin*-konjunktion sisältävä rakenne on vertauskuvan muodon suhteen sallivampi kuin sidonnaisen päätteen sisältävä rakenne: se sallii vertauskuvaksi esimerkiksi infiniittimuodon tai jo sijaan taipuneen NP:n (*Se kävi kuin varkain; Olo on kuin osuuskaupanhoitajalla*; ks. Heinonen 2010: 351). Tällaisessa tapauksessa vertauskuva voi siis olla essiivimuotoinen, eikä kyse ole kuitenkaan strategioiden päällekkäisyydestä, mutta raja on horjuva (*olla [kuin] narrina*). Toiseksi *kuin*-rakenteessa voi esiintyä nominaalinen predikaatti, joka ilmaisee verrattavaa ominaisuutta (*Se on iso kuin leijona*), kun taas essiivisijainen vertauskuva hakeutuu predikaatiksi nominaalilauseessa (ks. myös Heinonen 2010: 351). Toisin sanoen morfologinen sidonnaisuus ja syntaktis-semanticinen monifunktioisuus rajoittavat essiivin käyttöä similatiivisuuden koodauskeinona. Monifunktioista koodauskeinoa käytettäessä merkityksen virhetulkintojen riski on olemassa toisin kuin *kuin*-rakenteessa.

Euroopan kielissä on yleistä, että yhdenmukaisuuden, similatiivisuuden ja roolin merkitsin on sama, ja tilanne on tämä esimerkiksi venäjässä ja ruotsissa (Haspelmath & Buchholz 1998: 322). Vastaavanlaisia päällekkäisyyksiä esiintyy muuallakin kuin Euroopassa, esimerkiksi dravidakieliin kuuluvassa telugussa (ks. Krishnamurti & Gwynn 1985: 273–275) ja eskimokieliin kuuluvassa länsi-grönlannissa (ks. Fortescue 1984). Suomessa yhdenmukaisuus ja similatiivisuus limittyvät *kuin*-konjunktion käytössä, mutta roolia ilmaistaan omalla merkitsimellään. Ei ole mahdotonta, että areaaliset mallit olisivat vaikuttaneet essiivisijan similatiivikäyttöön. Tämäntyyppiseen essiivin käyttöön on kiinnittänyt huomiota jo Jahnsson (1871), joka nostaa esiin runoudessa esiintyvän erikoiskäytön *Tulin kukkana* (ruots. *lik en blomma*) *kotihin* – -. Ruotsinkielisessä käännöksessä similatiivikoodaus on eksplisiittisemmin näkyvissä. Venäjässä puolestaan instrumentaalisijaa käytetään myös similatiivisuuden ja roolin merkitsemiseen (ks. Janda 1993: 171; Timberlake 2004: 334). Päällekkäisistä strategioista huolimatta on melko selvää, että similatiivinen suhde perustuu samankaltaisuuteen, kun taas rooli hahmottuu konkreettisemmin teeman tarkoitteen (eli kontrolloijan) tilapäiseksi olotilaksi (vrt. myös Creissels 2014: 638–639).

5.2.5 Subjektiiivisesti koettu olotila

Toisinaan essiivisijaisissa olotilanilmauksissa korostuu vaihtoehtoisen olotilan (mahdollinen) todenvastaisuus, kuten usein konditionaalisen primaarisen predikaatin yhteydessä ja arviointirakenteessa (*pitää jotakuta asiantuntijana*; ks. lukua 7.3.4), mutta myös depiktiiveissä, joiden tulkinta vaatii taustatietoa. Mielenkiintoisen erityistapauksen vaihtoehtoisten olotilojen ryhmässä muodostavat essiivisijaiset depiktiivit, joiden ilmaisema olotila on epätosi tai epätodeksi epäilty. Olotilanilmauksen suhde teemaansa on tällöin se, että olotila ilmaistaan teeman tarkoitteen todellisena tilana, mutta taustatiedon tai osin rakenteen itsensä perusteella voidaan päätellä, että teeman tarkoite ei ole koskaan kyseisessä tilassa ollut (27) tai lauseesta välittyä ainakin epäilyä tilassa olemattomuudesta (28).

(27) Metsästäjää ammuttiin hirvenä kantapähän.

(28) Ostin helmen aitona. (Onikki-Rantajääskö 2001)

Esimerkeistä kummassakin esiintyy merkitykseltään permanentti olotila. Esimerkissä 27 sekundaarinen predikaatti viittaa elolliseen entiteettiin; tämä semanttinen kategoria on jo leksikaalisella tasolla hyvin permanentti, ellei konteksti paljasta, että olotilanilmaus viittaa kuvitteelliseen rooliin esimerkiksi näytelmässä. Samoin esimerkissä 28 on kysymys ominaisuudesta, joka on perustasolla permanentti, absoluuttista evaluaatiota ilmaiseva: helmi joko on tai ei ole aito, aitoudella ei tässä merkityksessä ole aste-eroja. Esimerkki 28 poikkeaa esimerkistä 27 siinäkin, että siinä olotilanilmauksen todenvastaisuus voi olla paitsi objektiivisesti todettua myös luuloteltua (ks. Onikki-Rantajääskö 2001: 245–246 ja Salmi 2000: 153). Kumpaankin esimerkkiin sopii se Salmisen (2000: 153) esittämä tulkinta, että puhuja voi tämäntyyppisissä intensionaalisissa rakenteissa luoda essiivillä kaksi erillistä (mahdollista) maailmaa eli esimerkissä 28 nämä maailmat ovat se, jossa helmi on aito (ostohetki), ja se, jossa helmi ei ole aito (puhehetki).

Vaihtoehtoinen ja subjektiiivisesti koettu tila esiintyvät parina jo Setälällä (1891), joka mainitsee essiivisijaisen olotilanilmauksen yhdeksi funktioksi todellisen tai ajatellun tilan (ominaisuuden) ilmaisemisen. Jos sekundaarinen predikaatti ilmaisee permanenttia luokkaa tai ominaisuutta, se voidaan tulkita myös sirkumstantiaaliseksi (kausaaliseksi). Vihjeen tulkinnasta voi antaa se, että essiivisijainen lauseke on depiktiiville ominaisella paikalla, vaikka se viittaa permanenttiin tilaan. Depiktiivin oletustulkinta on vaihtoehtoinen olotila, jonka totuusarvo siis kumoutuu Todenvastaista tilaa ilmaisevilla sekundaarisilla predikaateilla semanttisten tai kontekstuaalisten tekijöiden nojalla. Toisaalta erityisesti adjektiivit käyttäytyvät depiktiivien tavoin, vaikka niissä olisi kausaalinen implikaatio. Tulkinnan ratkaisee siis teeman tarkoitteen, lauseen ilmaiseman asiointilan ja näitä määrittävän olotilan merkitysten keskinäinen suhde. On myös mahdollista, että depiktiiville ominaisessa lauseasemassa majoileekin kausaalista implikaatiota kantava sirkumstantiaali, jolloin permanentti tila voi hahmottua todelliseksi. Esimerkki 29 edustaa tapausta, jonka tulkinta riippuu kontekstuaalis-pragmaattisista vihjeistä; siinä sekundaarinen predikaatti sijaitsee predikaattikomplementtien jäljessä depiktiivin lauseasemassa.

(29) Hän oli alkanut kirjoittaa runoja viettäessään 11 kuukautta vankilassa bolshevikkina. (HS 16.8.2003)

Esimerkin tulkinta riippuu siis siitä, onko teeman tarkoite ollut bolshevikki vai ei. Tulkintavaihtoehtoina ovat kausaalinen ('viettänyt 11 kuukautta vankilassa, koska hän on bolshevikki'), temporaalinen ('– – silloin kun oli bolshevikki') ja todenvastainen olotila ('– – koska häntä on luultu bolshevikiksi, mutta hän ei ole bolshevikki'). Depiktiivinen vaihtoehtoisen olotilan merkitys ei tähän asiayhteyteen sovi, jos ajatellaan vaihtoehtoisen olotilan olevan pelkistynyt rooli, johon ei liity kausaalista implikaatiota (vrt. *Hän oli vankilassa vartijana*).

Todenvastaisuuden koodaaminen on funktiona läheinen mielipiteen koodaamisen kanssa. Arviointirakenteessa koodataan olotilaa, joka on subjektin mielipide eli ei välttämättä teeman tarkoitteen todellinen olotila, kun taas todenvastaisessa predikaatiossa teeman tarkoitteen olotila on lähtökohtaisesti epätosi (vrt. Nichols 1981: 37). Kumpaankin yllä olevaan esimerkkiin (27–28) sopii parafrasiksi arviointirakenne ('Metsästäjää ammuttiin kantapähän, koska häntä luultiin hirveksi', 'Ostin helmen, koska pidin sitä aitona'). On kuitenkin muistettava, että arviointirakenteessa on aina mahdollista, että teeman tarkoitteen olotila on todellinen, vaikka se onkin subjektiivisen arvion tulosta: aitona pidetty helmi voi olla todellisuudessaikin aito. Sen sijaan todenvastaiseen olotilaan liittyvä aina sellainen merkitys, vähintäänkin implikaatio, että olotila ei ole todellinen.

Todenvastaisuutta edustaa myös partisiippilähtöinen kvasirakenne eli *olla tekevinään* -rakenne, jonka nippupääte sisältää myös essiivin päätteen (30). Rakenne esittää lauseen kuvaaman tilanteen todellisuudesta etäännyttynä, esimerkiksi teeskentelynä tai kuvitelmana (Salminen 2000, ks. myös ISK 2004: § 453 ja Hynönen 2013).

(30) Sitähä sitä lykättiin sittem miehestä miehelle ja / toset jotk- ol olevannaa jo hienompi/luontosija ni / ne ei oikein / tahtovat vaa moittija ku siin- ol semmosija partaääijjä ja / ne viikset ku ne men siihem piimätu... / piimää ja / sitten ne / nek / keäri niitä / ja / kiärätti ympäril ja / ja ryysti niitä / viiksijää / nin ne / toset tahto sitte sieltä / ihar ryy-pätäs se / korvav vierestä / että ne ei keskeltä. (LA Multia: 171:2)

Essiivisyys näkyy rakenteessa nimenomaan luulottelun ilmaisimena, mutta kokonaisuutena merkitys kytkeytyy myös muihin essiivimuotoihin, joille nippupääte on ominainen: tämäntyyppisten essiivisijaisten leksikaalistumien attraktiokeskuksena on paljouden ilmaiseminen, joka on semanttisesti liikeistä liioittelun kanssa.

5.2.6 Ajallinen profiloitumattomuus

Omana ryhmänään on mainittava vielä ne tapaukset, joissa non-permanenssimerkitys hämärtyy. Tällaisia tapauksia on laaja-alaisesti non-permanenssia tulkitsevasta näkökulmasta melko vähän. Näkökulma voisi olla toinenkin, sillä nominaalipredikaattien NOM/ESS-sijavaihteluakin on tulkittu joskus siten, että koodausvaihtelu ei sisällä läheskään kaikissa tapauksissa minkäänlaista semanttista eroa. Tällaiseen tulokseen on tullut

esimerkiksi O. Ikola (2001: 166), jonka mukaan nominatiivin (*Hän on yliopiston rehtori*) ja essiivin (*Hän on yliopiston rehtorina*) ero on joskus pieni (vrt. myös Shore 1996: 235). Kysymys olisi siis toisin sanoen lähinnä käsitteistyserosta, jossa kielenkäyttäjä joko korostaa non-permanenssia tai jättää sen vastaanottajan tulkittavaksi. Mahdollista on myös, että tyyli vaikuttaa essiivin käyttöön (ks. Kalliokoski 1996: 73).

Lisäksi profiloitumattomuus on mahdollista ajatella vaihtoehtoiseksi tilaksi (ks. lukua 5.2.3). Merkittävimmät ryhmät, jossa non-permanenssimerkitys jää taka-alalle tai jopa kokonaan hiipuu, ovatkin depiktiivit ja sirkumstantiaalit, jotka eivät ilmaise selvästi non-permanenssia aikajatkumolla. Näissä kategorioissa essiivin päätteen voi tulkita olevan sekundaarisen predikaatin merkitsin, jolloin sen käytön on laajennuttava non-permanenssin ulkopuolelle, sillä kaikkiin sekundaarisiin predikaatteihin ei liity tilapäisyyteen tai tilanmuutokseen liittyvää implikaatiota ollenkaan (*Merenrantakaupunkina Turku on usein tuulinen*). Tämä tulkinta ei olisi ristiriitainen edes suhteessa temporaaleihin, sillä niissä non-permanenssi ilmenee vartalolekseemistä eikä essiivin non-permanenssimerkitys korostu (*Pekka osallistui kokouksiin 15-vuotiaana*). Toisaalta myös sekundaarisissa predikaateissa ilmenevät merkityspiirteet suhteutuvat non-permanenssiin lauseen ilmaiseman asiointilan välityksellä (ks. lukua 5.2.3). Sekundaariset predikaatit ja niiden merkitykset käsitellään tarkemmin luvussa 7.4. Tässä luvussa keskityn muihin merkitysryhmiin.

Kielitypologisen tarkastelun pohjalta on todettavissa, että non-permanenssimerkitys voi hiipua siten, että non-permanenssin ilmaisimet muuttuvat modaalisuuden ja aspektin ilmaisimiksi tai jopa stilistisiksi valinnoiksi (Stassen 2001: 587; vrt. Nichols 1981: 301–302). Vaikka jonkinlainen tilapäisyyden tai muutoksen implikaatio olisikin mukana, se ei välity kaikista esiintymistä. Lisäksi koodauksen esiintymiseen vaikuttaa se, käykö non-permanenssi ilmi kontekstista, esimerkiksi tempuksesta. Toisaalta on myös tapauksia, joissa non-permanenssikoodaus on niin kiinteässä yhteydessä esimerkiksi koodaamansa nominaalipredikaatin leksikaaliseen merkitykseen, että sen funktio on epäselvä (esimerkiksi *lapsena ollessa* -rakenteessa). Lähtökohtana on kuitenkin se, että strategia voi edustaa kieliopin sääntöjen tasolla non-permanenssikoodausta, vaikka leksikaalis-kontekstuaaliset seikat vaikuttaisivat siten, että merkitys ei aina olisi kovin selvä.

Suomen kielessä non-permanenssimerkityksen hämärtymistä voi nominaalipredikaateissa tavata erityisesti silloin, kun kyseessä on merkitykseltään abstrakti substantiivi (*Tämän seminaarin aihe ~ aiheena on uudisrakentaminen*). Tällaisissa tapauksissa substantiivipredikaatin merkitys voi olla jopa lähellä väljästi määriteltyä ekvatiivisuutta, vaikka koodausstrategia viittaisi non-permanenttiin luokkajäsenyyteen. Kelomäki (1997: 48) mainitsee identifioivaksi esimerkin 31. Vastaava essiivisijainen rakenne 32 on merkitykseltään hyvin lähellä.

(31) Ensimmäinen periaate on, että asiakas on saatava kulkemaan myyntiloissa [sic] mahdollisimman paljon. (Kelomäki 1997: 48)

(32) Ensimmäisenä periaatteena on, että asiakas on saatava kulkemaan myyntiloissa mahdollisimman paljon.

Essiivisijaisuuteen voivat rakenteessa vaikuttaa sekä semanttiset tekijät että vastaaventyypisiin rakenteisiin liittyvä analogiakehitys; jälkimmäisessä selitysvaihtoehdossa pitäisi määritellä myös lause merkitykseltään ekvatiiviseksi, vaikka rakenne on non-permanenttia inklusiota koodaava. Käsittelen rakennetta tarkemmin luvussa 7.2.3.3.

Non-permanenssi jää taka-alalle myös silloin, kun essiivisijainen nominaalipredikaatti esiintyy nominatiivisijaisen tilalla siksi, että nominatiivi ei sovi lauseyhteyteen. Kopulatomissa rakenteissa, esimerkiksi otsikoissa, essiivisijaisuus voi selittyä sillä, että kaksi peräkkäistä eri lausekkeisiin kuuluvaa nominatiivia eivät aina hahmotu eri lausekkeisiin kuuluviksi, kokonaisuus voi hahmottua appositiorakenteeksi (*Virtanen sairauslomalle – sijaisena ~ *sijainen Korhonen*). Sijojen vaihtelu edellyttää kuitenkin tässä tapauksessa sitä, että essiivin non-permanenssimerkitys sopii tulkintaan, sillä rakenteesta pois jääväksi komponentiksi tulkitaan kopula⁸⁷.

Lisäksi essiivimuoto voi irrota NOM/ESS-vaihtelusta siten, että sen merkitys ei enää ole vartalolekseemin ja non-permanenssimerkityksen summa. Tällöin on kysymys leksikaalisumisesta, jossa taivutusmuodolla on itsenäinen, erillinen merkityksensä (ks. Hynönen 2013). Usein tämä merkitys kuitenkin on sidoksissa tilapäisyyteen tai muutokseen, mutta eräät leksikaalistuneet essiivisijaiset olotilanilmaukset ovat eriytyneet merkitykseltään niin kauas non-permanentin tilan ilmaisemisesta, että niiden voi katsoa olevan essiivin perusmerkityksen ekstensioita. Ne eivät myöskään edusta nominaalista predikaatiota. Esimerkkinä on ensinnäkin intensiivisyyteen ja suureen määrään viittaava arkikielinen rakennetyyppi (*olla*) (*ihan*) N+ess, jonka merkitys on kutakuinkin 'todella paljon' tai 'innokkaasti' (*Pihalla on sikana porukkaa; Tykkään ristikoista ihan simona*). Vaikka essiivin merkitys onkin hämärtynyt, on kuitenkin vaikea keksiä rakenteeseen muutakaan sijaa, joka olisi vastaavalla tavalla merkitykseltään niin ylimalkainen, että se sopisi rakenteeseen⁸⁸. Sen sijaan rakenteeseen sopii osassa tapauksista *sti*-johdin, jota käytetään vastaavissa intensiteetin ilmauksissa adjektiiveissa (*siasti ~ kovasti*; vrt. Hynönen 2013). Toisena esimerkkinä on *sti*-johtimen ja essiivin päätteen limittymisestä on modaalinen adverbijohde *varmana* 'varmasti'. Se viittaa selvemmin tapaan kuin intensiteetin ilmaukset.

5.2.7 Kielitypologinen näkökulma non-permanentin tilan koodaamiseen

Suomen kielessä käytetty luokka- ja ominaisuuspredikaation non-permanenssikoodausstrategia eli paikallissijalla merkitseminen on kielitypologisesti erikoinen (Pajunen 2000: 36). Paikallissijan käsite viittaa essiivin taustaan, mutta myös sisä- ja ulkopaikallissijojen käyttöön olotilanilmauksissa. Aivan vastaavaa en löytänyt niiden 43 kielen joukosta, joi-

⁸⁷ Kaikkien sijojen yhteydessä semanttisten roolien tulkinta ei ole näin yksioikoista (ks. Västi 2012).

⁸⁸ Määrätapauksissa on kuitenkin mahdollista käyttää vastaaventyypisessä merkityksessä possessiivisuffiksillista translatiivimuotoa (*Pihalla on ihan hitokseen ~ älykseen porukkaa*), mutta pelkkä translatiivin päätte ei sellaisenaan riitä merkityksen tuottamiseen.

den non-permanenssikoodausstrategioita olen vertaillut (Hynönen 2010). Mukana olleista lähisukukielistä vatjassa ja virossa kyllä on non-permanenssikoodaus, jossa on mukana essiivi (ja virossa myös translatiivi), mutta se ei ole attribuutiolla samalla tavalla produktiivinen kuin suomessa (ks. vatjasta esim. Ariste 1948, virosta Lehiste 1972). Sijalla, nimittäin instrumentaalilla, non-permanenssia koodataan sekä inkluusiossa että attribuutiolla ainakin venäjässä ja puolassa, mutta niiden strategiaa luonnehditaan tutkimuksissa (osin) sellaiseksi, että non-permanenssimerkitys ei välity ollenkaan, vaan sija hahmottuu rakenteen vaatimaksi tai stilistiseksi ratkaisuksi (ks. venäjältä esim. Krasovitsky ym.. 2008: 101–102; Wade 1992, puolasta Stassen 2001: 574 ja Swan 2002: 364–366).

Kun tarkasteluun otetaan muutkin strategiat kuin sijavaihtelu, tarkasteltavissa olevien kielten valikoima on tietenkin laajempi; lokaation ja tilan non-permanenssin koodausstrategioiden yhteneväisyyttä tavataan monista kielistä, kuten esimerkiksi iiristä (Stassen 2001: 581), espanjasta (Hengeveld 1986), baskista (Stassen 2001: 579), lezgistä (Haspelmath 1993: 323), lugandasta (Stassen 1997: 203) ja Nigerian pidginistä (Faraclas 1996: 45–46; kokoavasti ks. Hynönen 2010: 83); vastaavasti sekundaarisissa predikaateissa lokaalista koodausta esiintyy esimerkiksi dijarissa (Austin 2013). Huomionarvoista kuitenkin on se, että non-permanenssin kieliopillinen koodaaminen ylipäätään on ominaista areaalisesti nimenomaan Itämeren alueelle (itämerensuomalaisille, balttilaisille ja slaavilaisille kielille) ja laajemminkin indoeurooppalaisen kielialueen laidoille (Stassen 2001: 588). Strategiat vaihtelevat; lokaalisen sijakoodauksen ohella käytössä ovat esimerkiksi muuntyyppiset sijat (venäjässä instrumentaali, baskissa partitiivi ja unkarissa essiiviformaali), erilaiset kopulaa koskevat muutokset (esimerkiksi espanjassa ja pohjoisissa dravidakielissä), adverbialineukset (kaukasialaiskielistä ainakin archissa) ja erilaiset näiden sekoitukset (esimerkiksi liettuassa ja dagestanilaiskieliin kuuluvassa lezgissä; Hynönen 2010: 31–58; vrt. Stassen 2001). Sijavalinnan ohella näistä strategioista lokaaliseen koodaukseen voi liittyä myös kopulavaihtelu, jossa tilan non-permanenssimerkitys ilmenee siten, että luokka- tai ominaisuuspredikaatiossa käytettävä kopula on sama kuin paikannilmausten yhteydessä käytettävä. Tällainen koodausstrategia on otokseni kielistä ainakin kahdeksassa (espanjassa, baskissa, maltassa, lezgissä, tupissa, shoshonessa, lugandassa ja Nigerian pidginissä). Espanjan tapauksessa kopulavaihtelu näyttäytyy myös statiivisen ja progressiivisen aspektin vaihtelun kaltaisena (ks. Hengeveld 186: 399–400). Kieliä on enemmänkin, mikäli huomioon otetaan tapaukset, joissa kopulan ohella lauseessa on jokin toinenkin non-permanenssitulkinnan syntymiseen liittyvä elementti. (Hynönen 2010: 83.)

Kiinnostavaa suomen essiivin ja ylipäätään suomen aspektikoodauksen kannalta on se, että eräissä kielissä tilan non-permanenssikoodaukseen liittyy jonkinlainen verbimorfologinen progressiivis-kontinuaatiivinen aspektimerkitys tai nomini- ja verbimorfologista koodausta yhdistelevä strategia, jossa permanentti tila koodataan nominaalisesti ja non-permanenssimerkitys tuodaan mukaan verbimäistä strategiaa hyödyntämällä. Tällainen järjestelmä on ominainen nimenomaan kielille, joissa substantiivi- ja verbikategorioiden raja on häilyvä, esimerkiksi eräissä austronesialaisissa kielissä ja niger-kongolaisiin kielisiin kuuluvassa jorubassa. (Hynönen 2010; ks. myös Rowlands 1969: 60–61; Topping &

Dungca 1973: 200; Wetzler 1996: 253.) Suomen kielessä aspektin koodaaminen (jota käsitelän seuraavassa luvussa) on monelta osin nominaalisten elementtien tehtävä, ja essiivi sopii hyvin tähän kokonaiskuvaan. Toisaalta verbien infinitiivimuotojen ja essentiaalisten verbijohdosten sekä essiivin ja nominatiivin limittyminen osoittavat, että suomen kielessä on samantyyppistä koodausstrategista jatkumoluonnetta kuin kielissä, joissa nominien ja verbien kategoriaraja ei ole aina aivan selvä.

5.3 Non-permanenssi ja nominaalinen aspekti

Aspekti on merkityskategoria, jota jäsennetään eri kielissä eri tavoin, ja sen tehtävänä on ilmaista, millainen on tekemisen luonne tai millaisena se esitetään (Esa Itkonen 2008: 231). Aspektit ovat tapoja hahmottaa tapahtumien sisäistä ajallista koostumusta (Comrie 1981: 3; vrt. Holt 1943: 6). Suomen kielessä tyypillinen aspektiesimerkki on objektin sijavaihteluun perustuva minimipari *Hän luki kirjan* ja *Hän luki kirjaa*. Lauseista ensimmäinen tulkitaan aspektiltaan perfektiiviseksi eli kirja luettiin loppuun, partitiiviobjekti puolestaan nostaa esiin imperfektiivisen tulkinnan eli lukeminen on vielä kesken. Ilmiö on kuitenkin paljon tämäntyyppisten merkitysten koodaamista laajempi, ja kyse on nimenomaan tilanteen subjektiivisesta tulkinnasta. Aspektivalinta perustuu siihen, miten kielenpuhujan tilanteen käsitteistää, ei niinkään objektiiviseen havaintoon (vrt. Comrie 1981: 4). Suomen kielessä aspektia ei voi redusoida yksittäisiin kieliopillisiin kategorioihin, vaan tulkinta syntyy lauseen kokonaisuuden perusteella (Heinämäki 1984: 153).

Essiivi tuo nominaalipredikaattiin dynaamisia ominaisuuksia: esimerkiksi lauseessa *Hän on opettajana* tilan käsitteistys sisältää implisiittisen loppupisteen. Siihen liittyvät aspektipiirteet ovat kuitenkin luonteeltaan hyvin toisenlaisia kuin paljon tutkitun nominatiivin ja partitiivin vaihtelun, vaikka sijakolmikkoa voidaan jonkin verran suhteuttaa myös toisiinsa. Esimerkiksi kiellolla ei ole vaikutusta nominaalipredikaatin NOM/ESS-vaihtelun perustana olevaan merkityseroon samaan tapaan kuin ei nominatiivin ja partitiivinkaan väliseen vaihteluun kopulalauseissa. Tilanne voisi olla toinenkin; esimerkiksi venäjässä NOM/ESS-vaihtelua muistuttavassa nominatiivin ja instrumentaalien välisessä vaihtelussa kiellon vaikutus näkyy (Nichols 1981: 161–162). Lisäksi klassinen imperfektiivisyyden ja perfektiivisyyden merkitysvaihtelu ei juurikaan liity essiiviin, mutta tätä paria merkitykseltään lähellä olevat (ir)resultatiivisuus ja (a)teelisyys kyllä. Imperfektiivisyys ja perfektiivisyys eivät erotu toisistaan: essiivillä koodattu olotila implikoi päättymistään (toisinaan myös alkamistaan) mutta predikoidaan meneillään olevaksi.

Tässä luvussa keskityn kopulalauseen semanttisen predikaatin NOM/ESS-vaihteluun aspektinäkökulmasta. Kuten edellä olen eri näkökulmasta osoittanut, nominaalilauseessa NOM/ESS-vaihtelun semanttinen ulottuvuus perustuu permanenssin ja non-permanenssin väliseen oppositioon. Merkitystä kantavan verbin sisältävissä lauseissa vastaavan oppositio muodostavat pysyvää tilaa ilmaisevat verbit ja muut tilaverbit (pysyvän tilan käsitteestä ks. ISK 2004: § 1504). Semanttisesti nominaalipredikaatin aspektuaalisuus on yhtä

kompleksinen ilmiö kuin non-permanenssimerkityksen hahmottuminen, eli käytössä aspektuaaliseen merkitykseen vaikuttaa muukin kuin nominaalipredikaatin sija.

Myös sekundaarisilla predikaateilla on aspektuaalisia ominaisuuksia, mutta tässä suhteessa ne ovat osin toisentyypinen kategoria kuin nominaalipredikaatit. Niiden tehtävänä on rajata lauseen ilmaisemaa asiaintilaa teeman tarkoitteen luokan tai ominaisuuden välityksellä (*Minä ostan nämä housut vihreinä*). Usein tähän luokkaan tai ominaisuuteen sisältyy myös aikaan, syyhyn tai ehtoon liittyvä lisämerkitys, joka edelleen tarkentaa rajausta. Selvimmin aspektitulkintaan vaikuttaa näistä merkityksistä luonnollisesti aikarajaus, joka osoittaa, minä ajankohtana asiaintila on tai on ollut voimassa (*Lapsena käytin ~ Vanhana käytän vain vihreitä housuja*). Tässä keskityn kuitenkin vain primaarisiin nominaalipredikaatteihin, koska niiden sijavaihtelu on essiivin aspektinilmaisutehtävän ydin, johon sekundaaristen predikaattien merkitykset liittyvät.

Tarkoitukseni on selvittää ensisijaisesti essiivin lauseeseen tuomaa merkityspiirrettä ilman määritteiden tai esimerkiksi tempuksen vaikutusta aspektimerkitykseen. Välttämättä huomioon kontekstia niin pitkälti kuin mahdollista; asiaa havainnollistan peruslausetasolla, en aineistoesimerkeillä⁸⁹. Aihepiiri limittyy osin edellisessä luvussa esittämäni yleisempään semanttiseen tarkasteluun. Tarkastelen essiiviä niin tilannetyyppien kuin erilaisten aspektiin liittyvien semanttisten oppositioiden valossa. Alaluku 5.3.1 tarkastelee tilannetyyppejä eli tilaa, toimintaa ja tekoa jatkumona: essiivi tuo tilaan eräänlaisen toimintakomponentin. Alaluku 5.3.2 käsittelee essiiviin liittyvää muutosmerkitystä suhteessa resultatiivisuuteen ja teelisytyteen. Alaluvussa 5.3.3 selvitän, millaista progressiivisuutta essiivisijaisella olotilanilmauksella tuodaan esiin. Alaluvussa 5.3.4 aiheena on nominaalinen aspekti, jossa nominaalipredikaatin sijavaihtelulla rajataan joko tilannetta tai sen tarkastelutapaa.

5.3.1 Tilannetyyppien jatkumo: toimintakomponentin sisältävä tila

Tilaksi kutsuttua tilannetyyppejä koodataan suomessa hyvin monipuolisesti. Nominaalissa predikaatiossa kieliopillisten sijojen nominatiivin sekä partitiivin ja essiivin ohella käytössä ovat myös paikallissijat ja translatiivi. Lisäksi käytetään nominaalisen ja verbi-morfologisen koodauksen jatkumoon kuuluvien verbin nominaalimuotojen sijataivutusta. Vastaavasti suomen kielessä on vain niukasti tilaverbejä (ks. Pajunen 2001: 104–120).

Jos tarkastellaan *olla*-verbiä suhteessa verbien aspektimerkityksiin, hahmottuu tyyppilinen *olla*-verbi käytöltään rajapakoiseksi, mikä viittaa siis lausetasolla rajaamattomaan aspektiin (ks. ISK 2004: § 1508). Myös Huumon (2007: 19) alkuoletuksena on aiemman tutkimuksen perusteella se, että *olla*-verbin varaan rakentuvan kopulalauseen aspekti on periaatteessa rajaamaton ja lause ilmaisee staattista tilaa. Verbilähtöisestäkin näkökulmasta essiivisijaisen nominaalipredikaatin sisältävä lause olisi aspektiltaan rajaamaton.

⁸⁹ Kopulalauseiden aspektiproblematiikkaa käsittelee aineistopohjaisesti Nurminen (2015).

On toisaalta kyseenalaista, onko *olla*-kopula otettava huomioon, kun nominaalilauseissa tarkastellaan verbin suhdetta lauseen aspektiin. *Olla*-verbin tarkasteleminen itsenäisenä aspektifunktion kantajana liittyy enemmän eksistenssiin ja oleskeluun viittaavaan, semanttista sisältöä kantavaan käyttöön.

Essiivin aspektuaalista olemusta luonnehtii tilan ja teon jatkumoluonne. Jatkumo on näiden ontologisten kategorioiden perusominaisuus: on mahdotonta ilmoittaa tarkasti, missä teko päättyy ja tila alkaa (Esa Itkonen 2008: 26–27). Tilan ja (intentionaalis-agentiivisen) teon väliin sijoitetaan tilannetyyppiluokittelussa usein toiminta, joka on dynaaminen muttei samalla tavalla tulokseen johtava tilannetyyppi kuin teko. Kun teon ilmaiseminen on verbin keskeinen funktio, on odotuksenmukaista, että tilaa ilmaistaan kategoriajatkumon pysyvyyttä edustavaan osaan kuuluvissa ilmaisukeinoissa (vrt. Croft 1991: 139). Inklusion ja attribuution nominatiiviset nominaalipredikaatit edustavat selvästi tilaa, mutta essiivi ei ole aivan prototyyppinen tapaus.

Voidaan spekulatiivisesti pohtia, että essiivisijainen nominaalipredikaatti ei määrittyisi aspektuaalisesti tila- vaan tapahtumapredikaatiksi: sen sisältävä lause on merkitykseltään teellinen ja tapauskohtaisesti joko agentiivinen tai epäagentiivinen. Tekona essiivisijaisen nominaalipredikaatin koodaama luokka tai ominaisuus hahmottuu resultatiivisuuden suhteen avoimeksi, eli sen paralleleja transitiivisten verbilauseiden suunnalla olisivat tästä näkökulmasta partitiiviobjektin sisältävät lauseet (*Pekka rakentaa palapeliä*; ks. ISK 2004: § 1506). Partitiivi toimii näin ollen objektin sijana samantyyppisessä tehtävässä kuin essiivi nominaalipredikaatin sijana. Vastaava asetelma toimii myös, kun asiointi sijoittuu menneeseen: lauseparissa *Luin kirjaa* ja *Olin opettajana* komplementtina toimiva lauseenjäsen rajaa tilannetta eri tavalla kuin lauseiden *Luin kirjan* ja *Olin opettaja*.

Essiivisijainen nominaalipredikaatti on siis kolmijakoinen (ISK:n määrittelemän) tilannetyypin suhteen: se edustaa kriteerikohtaisesti joko tilaa tai sen vastaparina tapahtumaa, joka jakautuu tekoihin ja prosesseihin. Kaikkien näiden tilannetyyppien edustajana se on epätyypillinen, sillä se edustaa ennemminkin tilan ja tapahtuman raja-aluetta kuin selvästi kumpaakaan näistä. Koska päätepiste on vain implikoitu, lienee luontevampaa määritellä essiivisijaisen nominaalipredikaatin sisältävä lause tilaksi kuin toiminnaksi etenkin, kun kysymyksessä kuitenkin on nominaalinen predikaatti. Essiivisijainen nominaalipredikaatti poikkeaa nominatiivisijaisesta siis siten, että sen ilmaisemaa tilaa on mahdollista luonnehtia tarvittaessa tapahtumamaiseksi tai implisiittisesti teeliseksi tilaksi (ks. seuraava luku). Kokoavasti voidaan todeta, että semanttisesti essiivi koodaa tilaan toimintamaisia piirteitä ja tekee tilasta vähemmän prototyyppisen implikoimalla sen tendenssin päättyä joko voimassaolon näkökulmasta (inklusiiossa) tai tilanmuutoksena (attribuutiiossa). Toisin sanoen essiivillä on semanttinen sidos kumpaankin tilannetyyppiin, vaikka tilamerkitys on näistä lähempänä essiivin merkitysydintä.

5.3.2 Muutos, resultatiivisuus ja teelisyys

Essiivin merkitystä on mahdollista suhteuttaa resultatiivisuuteen ja teelisyteen, jotka kumpikin liittyvät essiivin sisältämään tilanmuutoskomponenttiin. Resultatiivisuuden ja irresultatiivisuuden semanttinen oppositio liittyy siihen, että resultatiivisuus on muutoksellista totaalisuutta (*Laiva kaatui* 'laivan asento muuttui absoluuttisesti'), kun taas irresultatiivisuus ei (*Laiva kallistui* 'laiva kallistui epämääräisen asteisesti; Larjavaara 1991: 375). Vastaavasti teelisyden ja ateelisyyden opposition määrää se, onko tilanteessa luontainen päätepiste tai tulos (vrt. P. Leino 1991: 152; ISK 2004: § 1500). P. Leino (mp.) tosin määrittelee, että teelisydessä kysymys on nimenomaan dynaamisesta tilanteesta, mutta tähänastisessa essiivin aspektipiirteisyyden käsittelyssä esiin tulleiden seikkojen perusteella lienee mahdollista olettaa essiivin merkitys tässä suhteessa dynaamiseksi. Resultatiivisuus toisin sanoen keskittyy käsitteellisesti muutokseen, teelisyys ottaa mukaan myös päätepisteen merkityksen. Tässä voidaan nähdä yhteys luvuissa 5.2.1 ja 5.2.2 käsiteltyihin tilapäisyys- ja tilanmuutosmerkityksiin.

Lähtöoletuksena voisi olla, että resultatiivisuusproblematiikka ei liity essiiviin, koska tällaisen aspektimerkityksen kielipöllinen koodaaminen liitetään usein transitiivilauseisiin ja objektin NOM/PART-sijavaihteluun (ks. esim. Larjavaara 1991: 376). Lisäksi tilasijoista resultatiivisuus on selvemmin translatiivin merkityspiirre (*Tehtävä tulee valmiiksi*). Tässä voidaan kuitenkin nostaa esiin tilanmuutoksen ja tuloksellisuuden semanttinen suhde: essiivihän tuo attribuution nominaalipredikaatin merkitykseen osin totaalisenkin muutoksen merkityksen (*Hän on opettajana* 'Hän toimii nyt opettajana, mutta toimiminen voi loppua kokonaan'). Lisäksi voidaan ottaa esiin ei-totaalinen rajattuus, jonka ilmaisemiseen suomessa käytetään yleensä osmia (*Nukuimme tunnin*; ks. Tommola 1986: 186–194; Larjavaara 1991: 378). Essiivi implikoi tilanmuutosta eli eräänlaista resultatiivisuutta, mutta kysymyksessä on nimenomaan statiiviseen tilaan sisällytettävä implikaatio. Esimerkiksi lauseessa *Hän on sairaana* implikoidaan muutosta sekä tilan alkuun että loppuun, mutta tilaa ei esitetä yksiselitteisesti päättyväksi kuten esimerkiksi lauseessa *Hän lukee kirjan*. Voitaneen ajatella, että kysymys on osmaa epämääräisemmästä mutta samaan merkityskenttään kuuluvasta rajauksesta, jolloin essiivi toisi nominaalipredikaattiin ei-totaalisen rajattuuden merkitystä (vrt. Nurminen 2015: 168, 205). Asiaa mutkistaa kuitenkin se, että essiivin koodaama rajattuus voi liittyä nominaalipredikaatin ilmaiseman ominaisuuden alkamiseen tai päättymiseen tai jopa molempiin.

Teelisyden näkökulmasta essiivisijainen nominaalipredikaatti on kiinnostava myös siksi, että se implikoi usein myös olotilan päätepisteen; teelisydessä on kysymys siitä, että tilanteella on päätepiste, jonka jälkeen se ei enää voi jatkua (ks. P. Leino 1991: 152–153). Essiivisijainen olotilanilmaus jättää kuitenkin tilan päättymisen siinä mielessä avoimeksi, ettei sitä ilmaista väistämättömänä. Tilan käsitteeseen kuuluu oletus ateelisyydestä, päättymättömyydestä (ks. esim. ISK 2004: § 1501), mutta muutoksen implikaatio voi tilapredikaatissakin olla (ISK 2004: § 1502).

Tilan non-permanenssi on essiivin ydinfunktio, joten pohdinnan kohteeksi nousee myös se, voiko non-permanenssimerkityksiä ylipäättään luonnehtia implikaatioiksi. Non-permanenssia voi pitää luonteeltaan implisiittisenä, jos ajatellaan, että essiivin koodaama non-permanenssi ei ole kovin ehdotonta, kun sitä tarkastellaan suhteessa siihen, miten essiivisijaisen nominaalipredikaatin ilmaisema tila on mahdollista tarkkaan ottaen tulkita. Esimerkiksi lause *Hän on opettajana* sisältää essiivin koodaaman non-permanenssikomponentin, mutta se kuvaa asiaintilaa täysin hyväksyttävästi, vaikka opettajana oleminen ei olisikaan siinä suhteessa non-permanenttia, jossa essiivikoodaus sen antaa olettaa olevan. Toisin sanoen tila voi hyvinkin olla niin pysyvä kuin sen on mahdollista olla, mutta essiivisijaisuus tuo esiin sen, että tilalla on tendenssi päättyä tai on olemassa muutoksen mahdollisuus. Tässä suhteessa on siis mahdollista käyttää termiä implikaatio. Implisiittisyydessäkin on kuitenkin aste-eroja, mitä havainnollistaa se, millainen ero on nominatiivilla ja partitiivilla lauseissa *Vaatteet ovat kuivat* ja *Vaatteet ovat kuivia* (ks. myös Huumo 2007: 5). Myöskään essiivi ei ole mahdoton nominaalipredikaatin sija: lauseessa *Vaatteet ovat kuivina*⁹⁰ nominaalipredikaatin ilmaiseman tilan non-permanenssi tulee esiin selvemmin kuin nominatiivin ja partitiivin yhteydessä. Ehdottomuuden astetta havainnollistaa esimerkiksi vertailu selvemmin teelisiin tilanteisiin *Hän käveli kotiin* ja *Pekka tekee täytekkä-kua*, joissa päätepiste on selvä. Toisaalta ateelisyys määrittyy siten, että päätepidettä ei ole. Tämän määritelmän yhteensopivuus essiivin funktion kanssa on vielä vähäisempää kuin teelisyiden; essiivi ilmentää siis teelisyidenkin suhteen kategorioiden jatkumoluonnetta. Essiivisijainen nominaalipredikaatti koodaa toisin sanoen yleensä implisiittisesti rajatun tilan, joka on kuitenkin luonteeltaan statiivinen, mutta implikoi dynaamisuutta muutoksellisuutena.

Muutosalttius on tilapäisyyden merkitysparina analoginen suhteessa aspektipariin teelinen–ateelinen siten, että teelisessä tilanteessa alku- ja lopputilat ovat erilaiset (vrt. P. Leino 1991: 168). Muutosalttiudessa voi olla kysymys juuri tällaisesta poikkeamasta, mutta muutos ei välttämättä ilmene niin eksplisiittisesti kuin Leinon (1991: 152–153) esimerkeissä, jotka havainnollistavat teelisen tilanteen päätepidteen lopullisuutta (*Maalari maalaa taloa*; *Pekka ui rantaan*). Näin ollen voidaan todeta, että NOM/ESS-vaihtelu on osin irrallaan (a)teelisyiden käsitteestä. Toisaalta *maalari*-esimerkki sisältää tilanteen progressiivisuutta sietävän päätepidteen. Tässäkin suhteessa essiivin merkityksen samastaminen eräänlaiseen implisiittiseen teelisyteen lienee oikeansuuntaista.

5.3.3 Statiivisuuden ja progressiivisuuden jatkumo: essiivin ja progressiivirakenteen vertailua

Essiivin tutkimuksessa aspektinäkökulman on tuonut esiin Pajunen (2001: 107–108), joka toteaa, että essiivin valinta on ainakin osin semanttisehtoinen ja antaa (predikaat-

⁹⁰ Lisäksi essiivissä on mahdollista valita yksiköllinen muoto (*Vaatteet ovat kuivana*).

ti)nominaalille aspektuaalisia ominaisuuksia, jotka ovat tyypillisiä verbille. Essiivisijaisilla primaarisilla nominaalipredikaateilla aspekti on lähtökohtaisesti sidoksissa predikaatio-tyyppiin eli tilapäisyyteen ja muutokseen. Sijan voi katsoa edustavan eräänlaista nominaalilauseen progressiivisen aspektin koodauskeinoa; *olla*-verbin progressiivimuoto on merkitykseltään eksistentiaalinen (*olla olemassa*; vrt. myös Ikola ym. 1989: 367–368; Nurminen 2015: 233–234), eikä se esiinny rakenteessa, jossa on (primaarinen) nominaalipredikaatti (**Pekka on olemassa opettaja ~ sairaa*; ks. myös ISK 2004: § 1519). Nominaalilauseissa on siis progressiivisuuden ilmaisemiseen käytettävä muita keinoja eli esimerkiksi hyödynnettävä sijajärjestelmää tai leksikaalisia elementtejä.

Nominaalinen predikaatio on itsessään perusluonteeltaan statiivinen. Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että ekvaatiota eli samuutta koodataan maailman kielissä ylipäätään melkein poikkeuksetta nominaalisesti (ks. Pajunen 2001:104). Statiivinen relaatio predikoi tyypillisesti "olemista" eli entiteetin enemmän tai vähemmän statiivista tilaa tai suhdetta ympäröivään maailmaan (ks. esim. Hamari 2007: 14). Kognitiivisen kieliopin näkökulma on suureksi osaksi samantyyppinen: Langackerin englantia koskevan kuvauksen (1987: 214–222) mukaan sijapredikaatin sisältävä relaatio on atemporaalinen, eli ajallinen ulottuvuus ei ole siinä korostainen, joskin *olla*-verbi prosessuaalistaa lausekokonaisuuden.

Essiivin ilmaisema aspekti kuuluu statiivisuuden ja progressiivisuuden jatkumolle; tilannetyyppi on ennemminkin toimintakomponentin sisältävä tila kuin tilakomponentin sisältävä toiminta. Essiivisijaisen nominaalipredikaatin ilmaisema asiointi lauseessa *Hän on opettajana* tulkitaan yhtäältä statiiviseksi tilaksi, mutta toisaalta se sisältää progressiivisen merkityspiirteitä, joka tulee esiin erityisesti, jos vertailukohtaksi otetaan lause *Hän on opettaja*. Tässä siis progressiivisuus ei hahmotu vastakohtasuhteessa ei-progressiivisuuteen (*oli lukemassa vs. astui sisään*, ks. Comrie 1976: 3) vaan jatkumoluonteisessa suhteessa statiivisuuteen. Essiivimuoto lähestyy merkitykseltään MA-rakenteen inessiivimuotoa erityisesti niissä tapauksissa, joissa predikaattina on TAVA-partisiippi (*Asia on tutkittavana ~ Asiaa ollaan tutkimassa*). Murteissa esiintyy VA-partisiippiakin, mutta se on osin leksikaalistunut kvasirakenteen (*olla olevana 'olla olevinaan'*) tehtävään.

Maailman kielissä progressiivisuutta ilmaisevat verbirakenteet kehittyvät usein lokaalililmauksista (Bybee ym. 1994: 129, 132; Stassen 1997: 242), joten suomen progressiivikoodauskin on varsin odotuksenmukainen suhteessa essiivisijan historiaan ja käytöltään usein samankaltaisten paikallissijaisten olotilanilmausten koodaukseen. Suomen progressiivirakenne eli *olla -mAssA*-verbiliitto ei varsinaisesti limity semanttiselta reviiriltään essiivin kanssa, vaan on sen kanssa eräänlaisessa täydennysjakaumassa, sillä essiivin voi tulkita edustavan nominaalipredikaateissa vastaavaa merkitystä kuin *olla -mAssA*-rakenne verbeissä. Tilan määrittäminen progressiiviseksi on kuitenkin siinä mielessä kyseenalaista, että progressiivisuus liittyy ominaisuutena yleensä tapahtumiin. Essiivillä ilmaistut tilat voivat myös olla hyvinkin statiivisia, mikäli kriteerinä on nimenomaan tilan sisältämä dynamiikka, erityisesti agentiivisuus (*Hän on elinkautisvankina ~ Tutkinto on valmiina ~ Kirjan aiheena on grammatiikan historia*). Koska kyse on implisiitti-

sestä tilanmuutoksesta (joko päättymistä tai muuttumista profiloiden), nominatiivin ja essiivin merkitysoppositiota olisi mahdollista kuvata myös statiivisuuden ja ingressiivisyyden käsittein: ingressiivisyys viittaa tilanmuutokseen, tarkemmin sanottuna tilan alkamiseen (ks. esim. Comrie 1976: 19–20; samankaltaisessa merkityksessä käytetään myös käsitettä inkoatiivisuus, ks. esim. Hakulinen & Ojanen 1993). Näissä kuitenkin on ennemminkin profiloituneena alkava kuin päättyvä tila, joten ingressiivisyys tai inkoatiivisuus olisi nominaalisissa predikaateissa ennemminkin translatiivilla ilmaistava merkitys.

Hieman vastaaventyyppinen merkitysoppositio voidaan ajatella myös akkusatiivin ja partitiivin välille silloin, kun partitiivisijaisen objektin funktiona on ilmaista tilanteen päättymättömyyttä (*Maalari maalaa taloa*). Tätä merkitystä voi korostaa progressiivirakenteella (*Maalari on maalaamassa taloa*). Esimerkiksi Hakulinen ja Karlsson (1979: 213) ottavat esiin nominatiivin ja essiivin välisen opposition suhteen tilanmuutoksen implikaation näkökulmasta: semanttinen ero tulee esiin esimerkiksi ammatteja ja terveydentilaa tai kuntoa koskevien nominien yhteydessä (*olla ala-asteen rehtori ≠ rehtorina ~ sairas ≠ sairaana ~ hieno ≠ hienona; Auto on käyttökelvoton ≠ käyttökelvottomana nurkassa*), mutta Hakulinen ja Karlsson (mp.) toteavat kuitenkin myös, että merkityseron toteutuminen on lekseemikohtaista eikä välttämättä aina muutenkaan systemaattista.

Nominaalipredikaatin essiivisijaisuuden yhdistäminen progressiivisuuteen suhteuttaa essiiviä myös rajattuuteen. Progressiivisen *olla tekemässä* -rakenteen sisältävä lause on aspektiltaan rajaamaton, vaikka se implikoikin, että jossain vaiheessa on tapahtumassa muutos (Nurminen 2010: 76). Jos essiivisijainen nominaalipredikaatti käsitetään *olla tekemässä* -rakenteen funktionaaliseksi paralleeliksi, on sen sisältävä lause tulkittava aspektiltaan rajaamattomaksi. Se ei siis rajattuuden suhteen kontrastoidu nominatiivisijaisen nominaalipredikaatin kanssa kategorisella tasolla, vaikka semanttinen ero onkin lähtökohdaisesti selvä.

Progressiivisuuden⁹¹ ilmaisemisen vertailukohtaksi voi tässä ottaa englannin, jossa tilaan voidaan tuoda progressiivikoodaus yhdistämällä *ing*-pääte *be*-verbiin. (Englannin progressiivirakenteen käytöstä ks. esim. Comrie 1976.) Tällöin lauseeseen tulee tilapäisyyden tai jopa vaihtoehtoisen tilan merkitys (*Robin is being quiet ~ polite*; vrt. esim. Dowty 1975: 580–581). Englannin progressiivimuotoinen verbirakenne esittää tapahtuman toteutumisen aikana eli alkaneena vaan ei vielä päättyneenä (Hatcher 1951: 254), ja sama luonnehdinta sopii myös paitsi suomen progressiivirakenteeseen, myös essiivisijaisen nominaalipredikaatin sisältävään rakenteeseen, joka ikään kuin vastaa inklusion ja attribuution progressiivirakennetta. Toisaalta Langackerin (1991: 92) englannin pohjalta luoma progressiivisuuden määritelmä on ristiriidassa essiivin merkityksen kanssa: englannin ING-progressiivissa on kysymys siitä, että yhtenäinen osa prosessista profiloituu,

⁹¹ Ominaisuuden tilapäisyyttä koodataan nimenomaan progressiivisesti esimerkiksi austronesialaiskieliin kuuluvassa tsamorossa, jossa adjektiiveilla on sekä substantiivien että verbien piirteitä. Muitakin verbimorfologista aspektuaaliseksi tulkittavaa koodausstrategiaa ominaisuuden tilapäisyyden ilmaisemiseen käytäviä kieliä on olemassa, joskin tilapäisyys voi olla ennemminkin sidoksissa inkoatiivisuuteen (ks. Hynönen 2010).

mutta sen alku ja loppu jäävät profiilin ulkopuolelle. Jos alku ja loppu eksplikoidaan kokonaan ulos ING-progressiivirakenteesta, se hahmottuu selvästi essiivisijaisen nominaalipredikaatin merkityksestä poikkeavaksi kokonaisuudeksi.

Progressiivirakennetta ja essiiviä voi verrata käytön osalta myös siinä, käytetäänkö essiivisijaisen nominaalipredikaatin sisältävää rakennetta samantyyppisissä konteksteissa kuin progressiivirakennetta. Tässä käytän vertailukohteena Bertinetton ym. (2000) Euroopan kieliä koskevassa tutkimuksessaan määrittelemiä progressiivityyppejä, jotka kaikki esiintyvät suomen kielessä. Yleisiä progressiivirakenteen funktioita ovat fokalisoinnin (33), duratiivisuuden (34) ja absentiivisuuden (35) ilmaiseminen, ja kaikkia näitä koodataan suomen kielessä *olla -mAssA*-rakenteella (Bertinetto ym. 2000; esimerkit 527–530 Bertinetto ym. 2000 mp.):

(33) Kun lamppu putosi pöydälle, Hannu oli syömässä.

(34) Viime tiistaina Nina oli pitämässä esitelmän Helsingissä.

(35) Jouko oli lippuja myymässä.

Fokalisointi viittaa siihen, että progressiivirakenne viittaa tilanteen tarkasteluun sellaisena, että se on meneillään yksittäisenä ajanhetkenä, ns. fokalisaatiopisteessä, joka ei välttämättä paikanna tilaa kokonaisuutena, vaan saattaa olla progressiivirakenteen ilmaiseman tilan kanssa vain osittain päällekkäinen (Bertinetto ym. 2000: 527). Merkittävän progressiivirakenteen käyttökohteen muodostavat tapahtumien samanaikaisuutta ilmaisevat yhdyslause rakenteet, kuten *kun*-lause (*Kun olin tekemässä tutkimusta, joku soitti ovikelloa*; vrt. Cannelin 1888; Herlin 1998: 60; Tommola 2000: 676; Onikki-Rantajääskö 2001: 251–252). Tällöin odotuksenmukainen paralleelinen virkerakenne olisi sentyyppiinen kuin *Kun olin sairaana, joku soitti ovikelloa*.

Toisen progressiivikategorian muodostavat duratiiviset progressiivirakenteet, joissa progressiivisena ilmaistavaa tapahtumaa ei ilmaista toisen tapahtuman kehyksenä eikä mahdollinen lausekontekstissa esiintyvä ajanmääräite rajaa kestoa vaan ennemminkin esittää näkökulman, josta tapahtumaa tarkastellaan (Bertinetto ym. 2000: 527). Essiivisijaisen nominaalipredikaatin sisältävä rakenne sopii semanttisesti yhteen tämänkin määritelmän kanssa. Myös ajanilmauksen esiintymiseen liittyvä huomio sopii hyvin essiivin merkityksen tulkintaan, mikäli aikaa ilmaistaan olosijaisella ajankohdan adverbialilla (*Olin lauantaina opettajana*). Toisaalta lause voi sallia myös ajankeston adverbialin, jolloin aikarajaus toteutuu (*Olin lauantain opettajana*).

Kolmantena kategoriana ovat absentiivit, joiden ilmaisema tapahtuma sijoittuu puhehetken kontekstin ulkopuoliseen lokaatioon (Bertinetto ym. 2000: 527). Kysymys ei siis ole samantyyppisestä progressiivisuudesta kuin kahdessa muussa kategoriassa, vaan sananmukaisesti poissa olemisen kieliopillisesta ilmaisemisesta (ks. de Groot 2000: 695), joka on puhutussa suomessa kehittymässä *tekeen*-tyyppisten 3. infinitiivin illatiivimuotojen merkitystehtäväksi (*Se on kotona kirjottaan gradua*; Ylikoski 2005: 199). Absentiivisuutta ilmaiseva rakenne on kuitenkin suomen ohella kahdeksassa muussakin Euroopan

kielessä, ja näistä ainakin yhdessä (fäärissä) absentiivisuutta ilmaistaan suomen tavoin samalla rakenteella kuin progressiivisuutta (Bertinetto ym. 2000: 529; vrt. de Groot 2000: 696). Absentiivirakenteella voi vastata kysymykseen ”Missä X on?”, eikä se monissa kielissä sovi käytettäväksi deonttisen modaliteetin kanssa (de Groot 2000: 701). Absentiivisuutta voikin ajatella myös osana laajempaa johonkin paikkaan sidoksissa olemisen merkitystä (Onikki-Rantajääskö 2005: 182). Kysymykseen olinpaikasta voi vastata myös essiivisijaisella nominaalipredikaatilla, vaikka se ei välttämättä hahmotu aivan yhtä luontevaksi vaihtoehdoksi kuin progressiivirakenteella vastaaminen (– *Missä X on?* – *Välituntivalvojana*). Essiivin voi siis katsoa sopivan myös absentiivisuuden ilmaisemiseen.

5.3.4 Seriaalisuus ja ajallinen rajattuus

Huumo (2007) kiinnittää huomiota siihen, että partitiivisijainen adjektiivipredikaatti viittaa luonnehdinnan seriaalisuuteen ja rajaamattomuuteen, vaikka subjekti on nominatiivisijassa (*Metsä on tiheää; Tässä kohtaa tie on tällaista kapeampaa*); samantyyppinen merkitys voidaan havaita myös substantiivipredikaateilla (*Kahden päivän ajan tie oli pelkkää mutaista polkua*; Huumo 2007: 7; 19–20). Nominaalisen aspektin yhteydessä olennaista on myös ajan adverbiaalinen vaikutus lauseen tulkintaan. Nominaalipredikaatin sijavalinnan ja ajan adverbiaalisen suhde sisältää sekin aspektuaalisia piirteitä. Esimerkiksi nominatiivi- ja partitiivisijaisten nominaalipredikaattien lausekontekstissa esiintyvä osma voi pakottaa esiin tarkastelun holistisuus–seriaalisuus-oppositio (*Kahden päivän ajan tie oli pelkkä mutainen polku ~ pelkkää mutaista polkua*; Huumo 2007: 11). Essiivisijainen nominaalipredikaatti on ajan adverbiaalisen suhteen indifferentti, koska se sisältää itsessään non-permanenssimerkityksen, mutta kiinnostavaa on sen sijaan, kontrastoituuko se vastaavantyyppisessä tapauksessa holistisesti tilannetta tarkastelemaan nominatiiviin vai seriaalista näkökulmaa edustavaan partitiiviin. Tässä nousee esiin nimenomaan essiivin suhde nominatiiviin: lause *Kahden päivän ajan tie oli pelkkänä mutaisena polkuna* hakeutuu ennemminkin holistiseen kuin seriaaliseen tarkastelukulmaan. Partitiivin ja nominatiivin oppositio näyttääkin olevan pääsääntöisesti aspektuaalisesti toisentyypinen kuin essiivin ja nominatiivin.

Essiivi ei kuitenkaan tuo välttämättä esiin tämän tyyppisiä merkityksiä: jos *tie on kapeampana*, sitä esimerkiksi on kavennettu tai sitä ympäröivä kasvillisuus ei ulotu tien reunojen sisäpuolelle, mutta tilanteen implikoidaan muuttuneen tai muuttuvan, joskin tietä kuljettaessa voidaan myös tilannetta tarkastella etenemisen kannalta temporaalisena, jolloin tie on kapeampana osan ajomatkasta. Vastaavasti jos tie on mutaisena polkuna, tilapäisyysmerkitys nousee essiivissä esiin, vaikka alkuperäisen esimerkin ajanilmaus jätettäisiin pois lauseesta.

NOM/PART-vaihtelusta nousee esiin myös eksplisiittisemmin permanenssiinkin limityviä ilmiöitä, kuten se jo aiemmassa tutkimuksessa esiin noussut seikka, että partitiivi hahmottuu ajallisesti pysyvämpää tilannetta ilmaisevaksi kuin nominatiivi, joka todennä-

köisemmin implikoi muutosta (*Vaatteet ovat kuivat ~ kuivia*; Huumo 2007: 5, Ravila 1952: 35, Yli-Vakkuri 1969: 263–264). Havainto on siitä mielenkiintoinen, että NOM/ESS-vaihtelussa nimenomaan nominatiivi kontrastoidaan essiivin kanssa, kun puheena on nominaalisessa predikaatiossa ilmaistun tilan permanenssi. Laajasti ottaen permanenssijatkumo hahmottuu kuitenkin siten, että partitiivi, jossa asiaintilaa koskeva tarkastelu on luonteeltaan seriaalista, viittaakin voimakkaampaan permanenssiin kuin nominatiivi. Partitiivisijaisen predikaatin esiintyminen on kuitenkin rajoitetumpaa kuin nominatiivi- ja essiivisijaisen predikaatin.

5.4 Essiivin semanttinen reviiiri

Tässä luvussa huomion kohteena on essiivin ja muiden kieli- ja johto-opillisten ainesten lähimerkityksisyys. Tarkastelen sitä, millaisten kieli- ja johto-opillisten ainesten kanssa essiivi on käytöltään likeinen ja millä tavoilla tämä likeisyys ilmenee. Näiden ainesten ja essiivin merkityksen välisten erojen ja yhtäläisyyksien avulla essiiville on mahdollista määritellä semanttinen reviiiri. Semanttiseksi reviiiriksi kutsun sitä (kognitiivista) aluetta, jonka essiivisijan funktiot kattavat osin yhdessä muiden kieli- tai johto-opillisten ilmiöiden kanssa. Näissä merkitykset voivat kietoutua yhteen myös morfologisella tasolla siten, että semanttisesti likeiset strategiat voivat koodautua samantyyppisesti sijalla, mutta tämä ei ole välttämätöntä. Olotilaa ilmaisevan essiivin ja reviiiriltään päällekkäisen kieli- tai johto-opillisen affiksin tai kokonaisrakenteen voi katsoa olevan lähimerkityksiset tai lähes synonyymiset, mutta täydellistä synonymiaa tai funktioiden päällekkäisyyttä ei esiinny (vrt. Janda 2007: 644). Kysymys on ennemminkin funktioiden limittymisestä kuin päätteiden tai rakenteiden vapaasta vaihtelusta. Reviiirien kartoittamisen avulla on mahdollista muodostaa kokonaiskuva siitä, millaisia semanttisia jatkumoa essiivin ja osin samafunktioiden ainesten välille muodostuu. Jatkumot auttavat osaltaan myös ymmärtämään synonymian käsitteen ongelmaa.

Semanttiseksi reviiireiksi kutsumaani ilmiöön liittyvää tutkimusta on kognitiivisen kieli-tieteen piirissä tehnyt esimerkiksi Janda (2004), joka on selvittänyt venäjän sijojen funktioiden keskinäisiä raja-alueita (*border zones*). Janda (2004: 1; 5) esittää, että tällaiset raja-alueet pitävät sijajärjestelmää koossa ja muodostavat alueita, joilla puhujalla on valtuudet valita eri ilmaisutapojen välillä sen mukaan, miten hän haluaa tilanteen käsitteistää. Näin ollen esimerkiksi suomen nominaalipredikaatin sijavalinta olisi enemmän tai vähemmän tietoinen prosessi. Tällainen näkemys sopii hyvin tapauksiin, joissa merkitysero on kielenkäyttäjän tiedostamalla tasolla, ja melko hyvin myös muihin tapauksiin, joissa sijojen vaihtelun voidaan katsoa motivoituvan jonkinasteisen valinnan välityksellä. Toisaalta on myös paljon konteksteja, joissa olisi mahdollista merkityksen puolesta käyttää kumpaakin lähi- tai päällekkäisreviiiristä sijaa, mutta todellisuudessa vain toinen on käytössä. Tässä luvussa keskityn käsittelemään reviiirejä selvähköstä semanttisesta näkökulmasta, jossa käsitellään lähinnä minimipareja.

Semanttisen reviiirin hahmottelussa on myös läsnä ajatus kieliopillisen merkityksen laaja-alaisuudesta, kieliopillisten yksiköiden polysemiasta ja kieliopillisen merkityksen metaforisesta ja metonymisesta laajentumisesta (ks. myös Janda 2004: 1). Esimerkiksi essiivin ja inessiivin reviiirien päällekkäisyys hahmottuu olotilaa ilmaisevissa tapauksissa siten, että olotilamerkitys on inessiivin konkreettismarkityksisen primaarifunktion (paikan) laajentuma, kun taas essiivillä olotilan ilmaiseminen on primaarifunktio, kun taas muissa kielissä tilan non-permanenssin kieliopillinen koodaus on useimmiten yksi jonkin kieliopillisen aineksen monista funktioista. Olotilamainen merkitys voi sidostua esimerkiksi lokaatioon (kuten suomen essiivikin historiallisesti), tapaan, resultatiivisuuteen ja inkoatiivisuuteen, prosessuaalisuuteen ja progressiivisuuteen (Hynönen 2010: 81–85). Monet näistä kategorioista liittyvät myös suomen essiivin merkitykseen; oikeastaan resultatiivisuus ja tapa ovat merkityksiä, joita suomen essiivillä ei ole. Kumpikin silti liittyy essiiviin läheisesti.

Essiivisijan kanssa lähireviirisiä kieliopillisiä keinoja esiintyy lähinnä sijajärjestelmässä. Selvä tapaus on ensinnäkin nominaalipredikaattina toimiva nominatiivi- (/partitiivi)muoto. Sen merkitysero suhteessa essiiviin perustuu minimitasolla non-permanenssiipirteeseen, joka koodautuu nominaalipredikaatin ilmaisemaan luokkaan tai ominaisuuteen nimenomaan essiivin päätteen välityksellä. Alaluvussa 5.4.1 käsitelen nimenomaan NOM/ESS-oppositiota; partitiivia olen käsitellyt aspektin yhteydessä luvussa 5.3.4. Toisen sijajärjestelmään kuuluvan kategorian, jolla on semanttista läheisyyttä essiivin kanssa, muodostavat semanttisesti likeiset obliikvisijat, joita ovat olotilasijoista toinen eli kielitypologisin termein resultatiivisuutta koodaava translatiivi (5.4.2) ja paikallissijat (5.4.3)⁹². Sijajärjestelmän (tärkeimpien) tapausryhmien ohella essiivin reviiiri on päällekkäinen tai likeinen kahden johdinryhmän kanssa. Ensinnäkin merkitykseltään likeinen on tapaa ilmaiseva *sti*-johdin (5.4.4). Toiseksi lähekkäisiä ovat essiivi sekä essentiaalisten verbien (tyyppi *emännöidä, pomoilla, sijaistaa*) ja eräiden adjektiivikantaisten verbien (tyyppi *punoittaa, sinertää*) johdinainekset (5.4.5). Läheisiä ovat myös E-infinitiivin inessiivimuodon sisältävä temporaalirakenne⁹³ ja statusrakenne (5.4.6). Tällaisten rakenteiden semanttinen läheisyys, osin jopa päällekkäisyys, on sikäli kerroksellista, että ne voivat itsessään sisältää essiivisijaisen nominaalipredikaatin, joka erityisesti kopulan sisältävässä temporaalirakenteessa vastaa usein merkitykseltään itsenäistä sekundaarista predikaattia.

⁹² Essiivin semanttinen reviiiri on osin limittäinen myös instruktiivin kanssa. Merkitysten läheisyys ilmenee erityisesti harvinaisehkossa nominaalisen predikaatin sisältävässä EN-rakenteessa (*Joukkue säilytti sarjapaikkansa ollen alueen paras ~ alueen parhaana*; ks. alalukua 5.4.56). Muutoin essiivin ja instruktiivin semanttinen läheisyys on harvinaisen, mutta mahdollinen tapauksissa, joissa on kysymys mittayksiköistä. Tapaukset rinnastuvat essiivin ja inessiivin semanttiseen rajankäyntiin vastaavatyypisissä mitan ilmauksissa: *Koska hevosten voimasuhteet on arvioitu prosenttein, erillistä rankinglistaa ei enää julkaista* (HS 2.12.2003; vrt. *prosentteina ~ prosenteissa*).

⁹³ Vastedes termi *temporaalirakenne* viittaa sellaisenaan E-infinitiivin inessiivimuodon sisältäviin temporaalirakenteisiin.

5.4.1 Nominatiivi nominaalipredikaatin sijana

Nominatiivi on mahdollista tulkita nominaalipredikaatin sijana joko ajallisesti neutraaliksi tai permanentiksi, jos kontrastointikohteenä on essiivi. Luvussa 5.3 olen tarkastellut tätä suhdetta aspektuaalisesta näkökulmasta, mutta tässä luvussa tarkastelu koskee yleisemmin permanenssin, ajallisen neutraaliuden ja non-permanenssin suhdetta. Suhde on kuitenkin monissa tapauksissa tätäkin kolmikkoa kompleksisempi, vaikka essiivin selvää non-permanenssimerkitystä voidaan pitää vaihtelun lähtökohtana.

Nominatiivia voidaan siis ensinnäkin luonnehtia permanenssia eli karkeasti pysyvyyttä ja muutoksettomuutta ilmaisevaksi sijaksi. Eräänlainen permanenssin ja non-permanenssin välinen oppositio on lähtökohtana esimerkiksi Pajusen (2000) ominaisuuspredikaattia koskevassa tutkimuksessa. Siinä lokaalisen koodauksen (tässä tapauksessa essiivisijaisuuden) merkitykseksi todetaan ominaisuuden tilapäisyyden tai muutoksen korostaminen, kun taas nominaalinen koodaus (nominatiivi) ilmaisisi aina ominaisuutta pysyvänä (Pajunen 2000: 74). Tämä sopii lähtökohdaksi hyvin, sillä merkitysoppositio on todella olemassa kieliopin tasolla. Kun mukaan tuodaan leksikaaliset merkitykset, tilanne ei tietenkään ole näin selvä. Viime kädessä lokaalinen koodaus on semanttisesti ehdollista ja sen taustalla on useita semanttisia selityksiä, joita voidaan kuitenkin jäsentää jossain määrin suhteessa ominaisuuden semanttiseen tyyppiin: kielenpuhuja ymmärtää, että lauseen *Hän on sairas* nominatiivimuotoinen nominaalipredikaatti ei väistämättä implikoi sairaanaolon pysyvyyttä (Pajunen 2000: 76). Sama pätee luokkapredikaatioonkin, ainakin osin (*Hän on lautakunnan puheenjohtaja*; ks. myös lukua 5.2.1). Kyse on siis koodauserosta ja kielenkäyttäjän valinnasta.

Ajallinen neutraalius on toinen nominatiivin merkitystä kuvaava käsite, joka on erilainen kuin ajatus siitä, että nominatiiviin koodautuisi permanenssimerkitys. Se liittyy siihen, että nominatiivia voidaan pitää myös permanenssin osalta neutraalina perusmuotona. Ajatuksena on siis, että essiivi tuo esiin määräaikaisuuden ja muutosalttiuden, kun taas nominatiivi kuvaa luokkaa tai ominaisuutta tilana kiinnittämättä huomiota aikaulottuvuuteen (Helasvuo 1990: 205). Tällöin nominatiivi on ajallisen pysyvyyden suhteen merkitsemätön (*non-marked*) muoto (Erelt & Metslang 2003: 167). Helasvuon (1990) näkökulma kytkeytyy konseptuaalisen semantiikan kuvausmalliin, jossa tällainen lähtökohta on perusteltavissa formaalisilla seikoilla, kun taas Ereltin ja Metslangin (2003) viroa ja suomea koskevan tutkimuksen käsitys nominatiivista neutraalina sijana haastaa eksplisiittisesti Stassenin (1997) ja Pajusen (2000) esittämän ajatuksen nominatiiviin liittyvästä permanenssimerkityksestä. Esimerkki on virosta: lauseessa *Kaja on Eesti suursaadik Inglismaal* (sananmukainen käännös 'Kaja on Viron suurlähettiläs Englannissa') esiintyvä nominatiivi *suursaadik* ei ole tulkittavissa pysyvyyttä ilmaisevaksi: vaikka tiedetään, että suurlähettilään asema ei ole pysyvä, nominatiivia voidaan silti käyttää (Erelt & Metslang 2003: 167). Suomessa vastaavassa esimerkissä käytettäisiin ensisijaisesti essiivisijaista nominaalipredikaattia, mutta hieman muokkaamalla voidaan saada esiin vastaavanlainen nominatiivisijainen nominaalipredikaatti (*Kaja on Viron Englannin-suurlähettiläs*). Essiivi käsitteis-

tää non-permanenssin, nominatiivi jättää sen taka-alalle, vaikka tiedettäisiin, että suurlähettillään toimi on kestoaltaan rajallinen.

Permanenssin ja ajallisen neutraaliuden välinen ero piilee siinä, ajatellaanko nominatiivisijaiseen nominaalipredikaattiin itseensä liittyvän aikasidonnainen merkitys vai ei. Suhteessa essiiviin tai muihin päätteellisiin sijoihin tämä tarkoittaa minimiparitasolla karkeasti ajateltuna sitä, että sijapäätteen funktiona on permanenssi/non-permanenssi-oppositiossa muuttaa merkitys toiseksi, kun taas neutraalius/merkittyys-oppositiossa kyse on siitä, että päätteen tarkoituksena on tuoda lisäinformaatiota nominaalipredikaatin merkityksestä tai täsmentää sitä. Permanenssi/non-permanenssi-oppositiossa merkitystä vaihdetaan, neutraalius/merkittyys-oppositiossa se lisätään. Ajatus neutraaliudesta sisältää olettamuksen, jonka mukaan nominatiivi ei sisällä itsessään permanenssiin liittyvää kieliopillista merkitystä, vaan pelkän leksikaalisen merkityksen. Toisin sanoen permanenssia ei merkittäisi nominaaliseen predikaattiin kieliopillisesti, kun taas siitä poikkeaminen merkittäisiin.

Vaikka tässä tutkimuksessa ei ole tarkoituksena ruotia nominatiivin sijastatusta, on kuitenkin nominaalipredikaatin essiivisijaisuuden kannalta olennaista pohtia, onko sijapäätteen funktiona muuttaa merkitystä vai tarkentaa sitä. Nominatiivinen nominaalipredikaatti on ominainen kolmentyyppiselle nominaaliselle predikaatiolle eli ekvaatiolle, inkluusiolle ja attribuutiolle. Näistä inkluusion ja attribuution keskeinen ero liittyy merkitykseen ja sen välityksellä nominaalipredikaatin sanaluokkaan, jota on käsitelty luvussa 3.3. Ekvaatio puolestaan rajaa nominaalipredikaatin (sija)muotoa, mutta on muuten kompleksisempi erottaa inkluusiosta. Lähtökohtana rajauksessa voidaan kuitenkin pitää sitä, että ekvaatioon kiistämättä liittyy permanenssimerkitys, mikä on olennaista jo ekvatiivisuuden määritelmän eli samuuteen viittaamisen (referentiaalisuuden) kannalta. Tässä kahtiajaossa näkyy myös se, että substantiivisilla nominaalipredikaateilla on kaksi erilaista tehtävää, luokittelu ja referentiaalisuus (vrt. Esa Itkonen 2008: 27). Näin ollen voitaisiin päätyä substantiivisten nominaalipredikaattien osalta kolmiportaiseenkin jakoon, jossa ekvaatio sisältää väistämättömästi permanenssimerkityksen, inkluusio on nominatiivipredikaatillisena permanenssin osalta neutraali ja essiivi- tai paikallissijaisena merkitykseltään non-permanentti. Vastaavasti attribuutio, joka ei entiteetin yksittäiseen piirteeseen viittaavana voi olla ekvatiivinen, sisältää vain kaksi porrasta.

Asiaa voi tarkastella koodauksen tasolla myös siten, että inkluusiolla ja attribuutiolla on permanenssia implikoiva ekvatiivinen koodausstrategia ja non-permanenssia implikoiva koodausstrategia, jota voidaan myös nimittää lokaaliseksi (vrt. Pajunen 2000; Stassen 1997). Näiden kahden väliin jäävät inkluusio- ja attribuutiotaapaukset, joissa nominaalipredikaatti ei varsinaisesti noudata ekvatiivilauseen olettamaa nominatiivivaatimusta vaan esiintyy esimerkiksi aspektuaalisista syistä partitiivissa. Adjektiivipredikaateissa partitiivi saattaa laukaista jopa nominatiivia suurempaan permanenssiin viittaavan tulkinnan (*Vaatteet ovat kuivat ~ kuivia*; ks. lukua 5.3.4). Nominatiivi ja partitiivi voivat lisäksi ohjata tulkintaa generiseen suuntaan, yleistyksen, essiivi puolestaan spesifiseen (*Suunnitteluosaston päällikkö on työryhmän puheenjohtaja ~ puheenjohtajana*; *Ruoho on*

vihreää ~ vihreänä). Kuten esimerkeistä voi huomata, nominatiivi- ja partitiivisijaiset nominaalipredikaatit vain ohjaavat tulkintaa, eivät yksiselitteisesti rajaa sitä geneeriseksi. Nominatiivi nostaa *päällikkö*-esimerkissä esiin tulkinnan, jonka mukaan puheenjohtajuus kuuluu päällikölle, oli toimessa kuka tahansa. Se ei kuitenkaan sulje pois yksilöivääkään tulkintaa, jota essiivi korostaa. Tilapäiset tilat eivät predikoi geneerisesti (Vilkuna 1992: 146). Tämä koskee primaarisia nominaalipredikaatteja, sekundaarisessa predikaatiossa geneerinen tulkinta on mahdollinen: lause *Ostin nuo verhot keltaisina* voi värimuutoksen sijaan viitata valikoimaan. Käsittelen aihetta luvussa 7.4.4.7.

Kuten tutkimuksen kuluessa on voinut havaita, lähten määritelmästä, jossa nominatiivisijainen nominaalipredikaatti tulkitaan permanenssia koodaavaksi, essiivisijainen puolestaan koodaa non-permanenssia. Tausta-ajatuksena on pelkistää koodausta koskevaa ajattelua siten, että leksikaalis-kontekstuaaliset seikat jäävät puhtaasti kieliopillisten prototyyppien ulkopuolelle. Kysymys on nimenomaan valinnasta; nominatiivin temporaalinen neutraalius voisi olla mahdollinen lähtökohta sekin. Ajatusta tukee sekin ajatus, että entiteetit muodostavat jatkumon nimenomaan suhteessa siihen, miten pysyviä ne ovat (Esa Itkonen 2008: 26). Jatkumoon sisältyvät toisin sanoen ääripäät pysyvä ja ei-pysyvä; minkäänlaista neutraalin entiteetin käsitettä se ei sisällä. Tässä jatkumossa pysyvimmiksi hahmottuvat esineet, ei-pysyvimmiksi teot; näiden väliin jäävät ominaisuudet ja tilat; esineet ovat sanaluokaltaan substantiiveja, ominaisuudet adjektiiveja, tilat ja teot verbejä (Esa Itkonen 2008: 27, ks. myös tarkennus s. 27–28). Voidaan siis ajatella, että permanenssiin liittyvä merkitys on niin olennainen, että sitä ei ole syytä kuvauksenkaan yksinkertaistamiseksi olettaa puuttuvaksi joltakin predikaattityypiltä. Näin ollen NOM/ESS-vaihtelu perustuu permanenssin ja non-permanenssin vaihteluun koodausstrategian tasolla. Reaalistuva merkitys perustuu kuitenkin aina nominaalipredikaatin leksikaaliseen merkitykseen, samoin kuin muiden lauseenjäsenten tulkintaa koskevaan vaikutukseen, esim. kopulan verbimorfologiseen koodaukseen.

5.4.2 Translatiivi

Olotilasijoista essiivi implikoi yleensä olotilan tilannesidonnaisuutta tai tendenssiä päättyä, translatiivi puolestaan ilmaisee prototyyppisesti olotilaan tulemisen, olotilan alun siten, että profiloituneena on muutos⁹⁴. Translatiivilla koodattu olotila voidaan myös ymmärtää eräänlaiseksi päätepisteeksi: alkava olotila on lauseessa ilmaistun tilanteen tulos (*Hän kypsensi sen kuivaksi*). Usein sijavalinnassa on kyse nk. saattoilmiöstä, jossa translatiivisuus liittyy intransitiivisiin muutosverbeihin (*tulla joksikin; muuttua joksikin*) tai transitiiviverbien resultatiivisiin objekteihin (*Jalka hierottiin terveeksi*), kun taas essiivisyys liittyy oloverbeihin (*Ruoka säilyy kylmänä jääkaapissa*; Hakulinen & Karlsson 1979: 213).

⁹⁴ Translatiivin merkityksiä käsittelee tarkemmin Voutilainen (2011). Generativistisesta näkökulmasta essiivin ja translatiivin suhdetta on tarkastellut aiemmin Fong (2003).

Translatiivi on siis merkitykseltään resultatiivis-inkoatiivinen, essiivi non-permanenttis-statiivinen. Sen perusteella, että translatiivi ei implikoi koodaamansa tilan tilapäisyyttä tai odotettavissa olevaa muutosta, ei sijojen välistä eroa ole mahdollista tehdä. Tämä johtuu siitä, että essiivisijaisuus on kuitenkin mahdollinen myös sellaisissa predikaateissa, joissa ei ole tilan tilapäisyyteen tai tulevaan muutokseen liittyvää implikaatiota (*olla valmiina*). Näkökulma on tällaisissa tapauksissa tilassa olemisessa, ei sen alkamisessa tai päätepis-teenä olemisessä.

Essiivin ja translatiivin semanttiset reviirit ovat monissa merkityksissä hyvin likeiset, jopa päällekkäiset monin paikoin. Jos asiaa tarkastellaan laajemmin, voidaan havaita, että vastaavantyyppiset merkitykset voidaan jopa koodata samalla keinolla. Esimerkiksi virossa translatiivina käytetään inkluusiossa sekä resultatiivisessa että statiivisessa merkityksessä. Essiivikään ei ole käytöstä kadonnut, vaikka sen sijamuotomaisuus on väljähtynyt⁹⁵ (ks. Erelt & Metslang 2003). Non-permanentin tilan ja resultatiivisuuden koodaaminen on limittäistä myös eräissä muissa maailman kielissä⁹⁶. Esimerkiksi suomea opiskelevan skandinaavin voi olla vaikeaa hahmottaa tilan (essiivin) ja tilanmuutoksen (translatiivin) eroa (Holm 1999: 104). Jos depiktiivisyyden ja resultatiivisuuden koodauskeino on sama, rakenne tai asyayhteys ohjaa oikeaan tulkintaan, joskin monitulkintaisuuttakin voi esiintyä. Esimerkiksi englannissa depiktiivin ja resultatiivin välinen merkitysero on joskus pääteltävä asyayhteydestä: lause *She cooked it dry* voi olla merkitykseltään 'hän kypsensi sen kuivana' tai 'hän kypsensi sen kuivaksi' (Halliday 1967: 65).

Sen lisäksi, että essiivi ja translatiivi täydentävät toisiaan, niillä on limittäistä käyttöä kaikissa predikoivissa olotilamerkityksissä. Primaarisen predikaatin sijana translatiivi esiintyy tosin vain harvoissa rakenteissa. Näistäkin osa on *olla*-verbin kopulakäytön rajamailla: esimerkiksi idiomissa *Olkaa ihmisiksi olla*-verbi ymmärretään käyttäytymiseen viittaavaksi, ei siis varsinaisesti kopulaksi. Essiivisijainen nominaalipredikaatti esiintyy kopulalauseessa, kun taas translatiivi pääsee yleisistä käytöistään funktioltaan lähimmäs nominaalipredikaattia esiintyessään resultatiivisen, semikopulamaisen *tulla*-verbin komplementin sijana (*Pekka tuli opettajaksi ~ vihaiseksi*). Translatiivi voi kuitenkin toimia myös nominaalipredikaatin sijana (*Ruokana ~ Ruoaksi on lasagnea; Hän on meille apuna ~ avuksina*).

⁹⁵ Virossa essiiviä käytetään olotilanilmauksissa seuraavasti: toimimisverbien yhteydessä (*Mari töötab ülikoolis lektorina*), perkeptioverbien yhteydessä (*Ilm tundub soojana / soe*), pysymisverbien yhteydessä (*Külmas püsib salat värskena / värske*), tilavälitteisen tavan ja tarkoituksen ilmauksissa (*Lõpetasin ülikooli emakeeleõpetajana*), vapaana määritteenä (*Eesti saadikuna peab ta hoolt kandma ka kultuurisuhete eest*) ja kopulalauseessa muun määritteen yhteydessä (*Ta on Eesti saadikuna Inglismaal*). Lisäksi essiivimuotoiset olotilanilmaukset esiintyvät partisiipeista muodostettuina *nuna-* ja *tuna-*rakenteina (*Pikast teekonnast väsinuna jäi ta kohe magama*), ikään tai kehitysvaiheeseen viittaavina (*Noorena käis ta palju ujumisvõistlustel*) ja substantiivin täsmennyksenä *kui*-rakenteen tapaan (*Mari Eesti saadikuna / Mari kui Eesti saadik peab hoolt kandma ka kultuurisuhete eest*). (Metslang 2007: 147–149.) Essiivi kuitenkin tuntuu kielenkäyttäjistä usein tunnusmerkittävä ratkaisulta, minkä vuoksi tämä voi päätyä toisentyypiseen koodausstrategiaan (Metslang 2007: 162).

⁹⁶ Esimerkkejä ovat liettua, joruba, nakanai, maori ja tok pisin (Hynönen 2010: 81).

Predikaattikomplementtien sijoina essiivi ja translatiivi ovat käytössä merkitykseltään läheisissä tehtävissä (*pysyä jonakin ~ jäädä joksikin; nähdä jonakin ~ katsoa joksikin; käyttää mallina ~ malliksi*). Semanttisesti likeisten ja päällekkäistenkin tapausten merkityksiin on mahdollista koodauseron vuoksi olettaa sama merkitysero, joka essiivillä ja translatiivilla olotilan ilmaisemisessa muutenkin on: essiivi on staattinen, joskin muutosta impliikoiva, kun taas translatiivissa muutoskomponentti on aktiivinen. Tätä lähimerkityksisyyttä voidaan tarkastella esimerkiksi suhteessa semikopulan sisältävään pariin *pysyä opettajana ~ jäädä opettajaksi*, jonka osapuolista pysyminen hahmottuu (lähinnä täydennyksensä vuoksi) staattisemmaksi kuin jääminen. Huumo (2005: 507–508) toteaa, että pysyminen ilmaisee staattisen tilan sellaisenaan, kun taas jäämiseen liittyy kontrastointi, jossa ovat läsnä muutos ja fiktiivinen siirtyminen siitä pois. Tulkintaa tukee *jäädä*-verbin selvemmin resultatiivinen käyttö (*jäädä leskeksi*), jolle ei ole essiivisijaista paralleelia (vrt. *pysyä leskenä*)⁹⁷. Vastaavantuoppinen pari on transitiivinen *pitää jonakin ~ jättää joksikin (pitää ovi avoimena ~ jättää ovi avoimeksi)*, jossa *pitää*-verbi viittaa enemmän aktiivisesti ylläpidettyyn tilaan. Huomion voi kohdistaa myös objektin sijaan (*pitää ovea avoimena*), joka sisältää vieläkin aktiivisemmän merkityksen.

Merkitysero on selvin sekundaarisissa predikaateissa. Tässä käytössä ne ovat funktioltaan useimmiten erilaiset ja esiintyvät näin ollen pääasiassa eri yhteyksissä (*Merivesi kuuluttaa vihreänä ~ värjäytyi vihreäksi*), mutta päällekkäisyyttäkin esiintyy (*Hän antoi palkkiota ~ palkkioksi sata euroa*). Translatiivi kytkeytyy verbiin kiinteämmin ja ilmaisee tulosta, kun taas essiivi on sekundaarisen predikaatin merkitsimenä joko teemansa ohella verbiin kiinteämmin kytkeytyvä depiktiivi tai ennemminkin koko lausetta määrittävä sirkumstantiaali tai temporaali. Translatiivilla on myös muuta kuin selvästi resultatiivista käyttöä, ja tällaisissa tapauksissa se saattaa limittyä essiivin kanssa.

Essiivin ja translatiivin funktiot ovat päällekkäiset erityisesti perkeptioverbien yhteydessä sekä komplementeissa että sekundaarisissa predikaateissa. Kyse on tällöin perkeption evaluatiivisesta ekstensiosta (*kokea jonakin ~ joksikin, nähdä jonakin vs. katsoa joksikin*), joka rinnastuu merkitykseltään varsinaisiin evaluaatioihin, essiivillä erityisesti *pitää jonakin* -rakenteeseen (vrt. myös *havaita ~ kuvitella ~ olettaa ~ todeta joksikin*). Eroa essiivin ja translatiivin välillä voi kuitenkin olla, sillä essiivisijainen lauseenjäsen on funktioltaan moninaisempi (36–37).

(36) Suurvallan kansalainen voi kokea vihansa voiman tunteena: pienen maan kansalainen kokee vihansa vain raivostuttavana voimattomuutena. (LA Kolummit [sic] ja pakinat ym. kevyet jutut: 3:1) vrt. – – *raivostuttavaksi voimattomuudeksi*.

(37) Tämän määritelmän mukaan tiedepolitiikka voidaan ymmärtää joko ohjelmana tai toimenpidejoukkona, toimintana. (LA Konferenssien, seminaarien ym. kirjoitetut puheet ja esitelmät: 6:1) vrt. – – *ohjelmaksi tai toimenpidejoukoksi, toiminnaksi*.

Dubois (2014: 74) katsoo, että tällaisissa tapauksissa essiivi korostaa olosijana patienttia, translatiivi dynaamisena muutossijana agenttia: translatiivin valinta tuo esiin subjektin

⁹⁷ Tähän huomioni kiinnitti Tuomas Huumo (henk.koht. 5.2.2009).

tarkoitteen subjektiivisuuden ja korostaa sitä, että arviointi on agentiivinen teko. Sijojen tasolla kyse voi hyvinkin olla käsitteistykseen sisältyvästä dynamiikkaerosta, mutta se ei välttämättä liity agentiivisuuden asteeseen vaan ennemminkin statiivisuuden ja resultatiivisuuden merkityksiin: translatiivi koodaa arvioinnin eräänlaiseksi muutoksen päätepisteeksi, essiivi vallitsevaksi tilaksi. Voutilainen (2011: 43; 98) tulkitsee perkeptioverbien komplementtien sijavaihtelua siten, että translatiivin voi katsoa linkittyvän näissäkin tapauksissa semanttisesti dynaamisen tekemisen tai tapahtumisen tuloksena olemiseen, jolloin essiivi viittaa puolestaan ennemminkin ominaisuuteen. Kyse on Voutilaisen (mp.) mukaan fiktiivisestä tai subjektiivisesta muutoksesta, joka tapahtuu käsitteistykseen tasolla (ks. myös ISK 2004: § 1260). Jatkan arviointirakenteen käsittelyä syntaktisesta näkökulmasta luvussa 7.4.

Sen sijaan osin samaan merkityskenttään kuuluvilla, vastaavasti arviointiin perustuvilla subjektiivisen vaikutelman ilmauksilla on selvemmat, joskin merkitykseltään lähemmät reviiirit (*esiintyä jnak ~ naamioitua/tekeytyä jksik*). Päällekkäisyyttä esiintyy myös silloin, kun verbi ilmaisee puheaktia (38–39).

(38) Taustana tälle seminaarille mainittakoon Tieteen päivien 82 aikana tammikuussa tänä vuonna pidetty esitelmäsarja Tieteen traditio, joka käsitteli Suomen tieteellisiä perinteitä lähinnä ennen toista maailmansotaa. (LA Konferenssien, seminaarien ym. kirjoitetut puheet ja esitelmät: 56:1) vrt. *Taustaksi* – –.

(39) Saarnassaan virkaanasetettu pastori Heikola luonnehti Jeesusta ajallisen, iankaikkisen ja uuden elämän antajana. (LA Uutiset: 78:1) vrt. – – *antajaksi*.

Esimerkissä 39 näkyy jälleen se, että essiivi aktivoi muitakin merkityksiä kuin translatiivi: essiivisijainen depiktiivi ei välttämättä viittaa siihen, mihin kategoriaan Heikola Jeesuksen sijoittaa (vrt. *luonnehtii antajaksi*), vaan se voi myös osoittaa laajemman taustan asiaintilalle: *Heikola luonnehtii Jeesusta – – antajana* (joksikin tai jonkinlaiseksi).

Myös järjestyksen ilmaisemisessa essiivi ja translatiivi ovat päällekkäiset, eikä semanttinen ero ole kovin selvä. Järjestyslukujen ohella vaihtelu esiintyy myös muissa järjestykseen viittaavissa lekseemeissä (esim. *seuraavana ~ seuraavaksi, viimeisenä ~ viimeiseksi*; (40).

(40) Ja / äiti tapas toimittaja jotta ku hän sitte siihen tuphan tuli kun se oli / asuttu / ja oli jo uur... uurehko niin / niin se pyyti ensimmäähän maallista kortteeria huaneehaltialta / – – (LA Laihia: 18:6) vrt. – – *ensimmäiseksi* – –.

Merkitys on päällekkäinen nimenomaan aikajärjestykseen viitattaessa. Sen sijaan konkreettisemmin tarkoitteiden järjestystä kuvattaessa merkityseroa esiintyy: essiivillä voidaan koodata tarkoitteen paikkaa, translatiivilla ei, vaan translatiivi pelkistyy päätepiirteenä olevan tilan merkitykseen ja edustaa resultatiivisuutta (*Pekka juoksee viimeisenä ~ viimeiseksi*).⁹⁸ Kumpikin voi toisaalta myös viitata ryhmän jäsenten keskinäiseen järjestyk-

⁹⁸ Huomio Tuomas Huumon (11.8.2015).

seen ('Pekka on ryhmän viimeinen, joka juoksee'). Käsittelem järjestyksen ilmaisemista myös luvussa 7.4.2.4.

Muissakin rakenteissa essiivillä ja translatiivilla esiintyy päällekkäisiä funktioita. Esimerkiksi *tulla*-verbin semikopulamaaisessa⁹⁹ käytössä resultatiivisuus voi olla joskus takalalla siten, että essiivi sopisi depiktiivin sijaksi. Esimerkissä 41 essiivisijan valinnan tosin eliminoi lauseen loppuosassa esiintyvä tarkentava depiktiivi *Nuorliberaalien edustajana*. Esimerkissä 42 essiivimuoto *täynnä* esiintyy poikkeuksellisesti odotuksenmukaisen translatiivi- tai illatiivimuodon sijaan. Samoin olotilassa oleminen ja tilanmuutos voivat selvästi limittyä, kuten esimerkissä 43.

(41) Johtokuntaan tulivat varsinaisiksi jäseniksi Kalevi Hakala, Erkki Virolainen, Ulla-Maija Hietalahti, Hilikka Piironen, Kaija Leppänen, Teuvo Röksä, Arvi Tuuranen ja Onni Haapaniemi sekä varajäseniksi Raija Suihkonen, Bertel Heinonen ja Nuorliberaalien edustajana Yrjö Pullo. (LA Uutiset: 513:1) vrt. – – *varsinaisina jäseninä* – –.

(42) Se tuli ihan täynä partaalleen / kalaa / että oli tyyni aamu kuitenkin että jos- ois ollut tuulinen nin se ois lyöny vettä täyteen / että tyyni aamu oli. / (LA Salla: 440:1) vrt. – – *täydeksi* – –.

(43) Janakkalassa ratamestarin tyttärenä 4. 12. 1857 syntynyt Aalberg liittyi Kaarlo Bergbomin johtamaan Suomalaiseen Teatteriin 1874 – –. (LA Tietosanakirjat: 340:1) vrt. – – *tyttöreksi* – –.

Suuntaisuuteen liittyvä merkitysero nousee esiin tapauksissa, joissa essiivi on vastavaan tapaan odotuksenvastainen (44). Onkin mahdollista, että kyse on temporaalisesta tulkinnasta ('kun on jätkä').

(44) Muistan semmosenki tappauksen kun äitipuoleni meni tuone / Putasjärvelle / sieltä noutaan että sieltä sitte kon / pääsee laotalle jätkänä nin siitä saa rahhaa. / (LA Yli-li: 194:3) vrt. – – *jätkäksi* – –.

Toisaalta *jätkänä* saattaa sisältää eräänlaisen roolitulkinnan, jossa subjektin tarkoite on jätkä jo ennen lautalle pääsemistä.

Essiivi voi olla translatiivin kanssa vaihdettavissa silloin, kun olotilanilmaus rajaa primääriseen nominaalipredikaatin ilmaiseman tilan alaa. Tällaisissa tapauksissa merkitysero on vähäinen (45). Semanttisesta läheisyydestä hyvänä esimerkkinä on rinnastaminen, joka käy päinsä silloin, kun merkitykset ovat päällekkäisiä (46).

(45) Pyörän myynyt halpahalli saattaa olla varsin vaikea erikoisempien osien hankintapaikana. (LA Muiden alojen tietokirjat: 406:1) vrt. – – *hankintapaikaksi*.

(46) No / se- oli ainaki ku yökunnisa olttiin nii se oli / puolisena oli puurua ja sitte il... iltapuoliseksi oli / piimää ja leipää ja kallaa. / (LA Ylivieska 1: 101:4)

⁹⁹ Semikopuloita ovat elementit, jotka sijoittuvat leksikaalista merkitystä kantavan verbin ja merkitykseltään tyhjän kopulan raja-alueelle. Esimerkiksi semikopulamaaisesta verbistä sopii *pysyä*, jonka komplementti voi olla essiivissäkin (*Hän pysyy hoikkana, vaikka söisi mitä*). Aihetta käsittelevät tarkemmin esim. Hengeveld (1992: 34–39) ja Pustet (2002).

Esimerkkiin 45 sopisi myös nominatiivi, jolloin *vaikea* toimisi NP:ssä adjektiivimääritteenä (*vaikea erikoisempien osien hankintapaikka*), ei depiktiivinä tai resultatiivina. Merkitystä tämä ei juurikaan muuttaisi, joskin näkökulma ei olisi samalla tavalla rajaava kuin sekundaarisen predikaatin yhteydessä. Essiivi viittaa siihen, milloin nominaalipredikaatin ilmaisema ominaisuus on voimassa, eli ilmaisee ominaisuuden temporaalista kehystä. Tällaisissa rakenteissa translatiivisijaisen sekundaarisen predikaatin tehtävänä on ensinnäkin viitata luokan jäsenten joukkoon, jolloin translatiivisijaisen sekundaarisen predikaatin ilmaisema ominaisuus voi hahmottua sellaiseksi, jota subjektin tarkoitteella on enemmän kuin muilla luokan jäsenillä; kysymyksessä on siis suhteutus (ISK 2004: § 1259). Toiseksi translatiivisijainen sekundaarinen predikaatti voi myös viitata luokkaan, jonka jäsenyyteen subjektin tarkoite on kelpoinen tai soveltuva (vrt. ISK 2004: § 1259–1260). Kummassakaan translatiivitapauksessa kyse ei ole temporaalisesta kehyksestä, vaan eräänlaisesta resultatiivisuuden ekstensiosta, joka suhteuttamisessa on melko abstrakti. Kelpoisuuteen ja soveltuvuuteen viitattaessa resultatiivisuus on selvempää ja ilmenee tarkoitukseksi tai asiaintilasta seuraavana olotilana (vrt. ISK 2004: § 1260): *Pekka on sihteerinä ~ sihteeriksi huolimaton. Pekka on pätevä opettajana ~ opettajaksi* (vrt. – – *opettajaksi pätevä*).

5.4.3 Paikallissijat

Yhteys paikallissijojen ja essiivin välillä on olotilanilmauksissa odotuksenmukainen, onhan essiivikin lähtökohdiltaan lokaalinen. Toisin sanoen lokaaliset olosijat ovat paitsi omineet essiivi/lokatiivin lokaalisen funktion itselleen myös levittäytyneet olotilan ilmaisemisessa essiivin alueelle. Lokaation ja olotilan semanttinen yhteys on vahva, mikä ilmenee siinä, että ne ovat konseptuaalisesti paralleelleja¹⁰⁰: ne voi esimerkiksi rinnastaa erityisesti silloin, jos niihin liittyy jonkinasteinen implikaatiosuhde (*Hän on sairas/sairaana ja vuodeosastolla ~ ?ravintolassa*). Vertailun vuoksi voidaan todeta, että esimerkiksi instrumenttia ja tapaa ei samalla tavalla voida rinnastaa, vaikka niillä on samoja koodausstrategioita (**Hän siivutti paistia veitsellä ja suurella ammattitaidolla*). Käsittelem rinnastusta sekundaaristen predikaattien ja adverbiaalien näkökulmasta tarkemmin luvussa 7.4.4.4.

Essiivin kanssa merkitykseltään läheisiä paikallissijaisia ilmauksia kutsutaan paikallissijaisiksi olotilanilmauksiksi (aiheesta kattavasti ks. Onikki-Rantajääskö 2001). Paikallissijaisia olotilanilmauksia ovat esimerkiksi muodot *tolkuissaan, vinossa ja erillään*. Päällekkäistä käyttöä rajaa ensinnäkin (varsinaisten) paikallissijojen lokationaalinen (adessiivilla myös habitiivinen) merkitys, jonka vuoksi paikallissijojen olotilaan viittaava käyttö on rajoittuneempaa kuin essiivin. Toiseksi mahdollisesti päällekkäistä käyttöä säätelee eri merkitystehtävien kasautuminen joko paikallissijaisille olotilanilmauksille tai essiiville

¹⁰⁰ Asiaan ovat kiinnittäneet huomioni sekä Esa Itkonen että Ronald W. Langacker (henk.koht.).

(vrt. Onikki-Rantajääskö 2001: 246, Pajunen 2000). Kolmanneksi täyttä päällekkäisyyttä on vähän siksi, että paikallissijojen ja essiivin yhteydessä käytetään eri lekseemejä, vaikka merkitykset olisivatkin hyvin likeisiä (*humalassa* ~ *humalaisena*). Onikki-Rantajääskö (2001: 183) luonnehtiikin paikallissijaisia olotilanilmauksia osuvasti tulkinnaltaan konventionaalistuneeksi konstruktioityypiksi.

Paikallissijaisten olotilanilmausten voi katsoa olevan merkitykseltään samaan tapaan progressiivisia kuin essiivisijaisten olotilanilmaustenkin. Toisaalta Onikki-Rantajääskö (2006: 72) toteaa essiivisijaisia tilanilmauksia monin tavoin myös aspektuaalisesti muistuttavista paikallissijaisista olotilanilmauksista, että niitä sisältävät rakenteet (esim. *Hän on makuulla*) toimivat jatkuvan statiivisen predikaation ilmaisimina, eivät erikoistuneena progressiivina. Tämäntyyppiset verbivartaloiset rakenteet kontrastoituvat selvemmin varsinaisiin progressiivirakennetapauksiin (*olla makaamassa* ~ *makuulla*). Essiivisijaisilla nominaalipredikaateilla ei kuitenkaan ole pääsääntöisesti tällaista paria, vaan vartalolekseeminä on substantiivi tai adjektiivi. Verbivartaloisissa tapauksissa, joissa vartalolekseeminä on partisiippimuoto, essiivin funktio hahmottuu toisentyypiseksi.

Kun NOM/ESS-vaihtelua hahmotetaan metaforisesti suhteessa paikkamerkitykseen, essiivin voidaan todeta edustavan olotilanilmaisufunktionsa tähden kontaktia, nominatiivin taas pysyvän tilan koodauskeinona sisältyvyysuhdetta (ks. lukua 5.1). Tässä kohdin nominatiivi ja essiivi muodostavat toisin sanoen semanttisesti inessiivin ja adessiivin tapaisen parin, jossa inessiivi viittaa sisältyvyyteen, adessiivi lähellä tai kosketuksissa olemiseen. Tällä hahmotustavalla ei kuitenkaan näytä konkreettisesti olevan semanttista yhteyttä, sillä inessiivi ja adessiivi eivät tilanilmauksissa ole nominatiivin ja essiivin tyyppinen permanenssimerkityseroa ilmaiseva pari, vaan kumpikin ilmaisee nimenomaan tilassa olemista. Niitä luonnehtiikin toisenlainen skemaattinen yhteys: kontakti voidaan hahmottaa inessiivin superskeeman eli inklusion ekstensioksi, ja adessiivin superskeemana on puolestaan assosiaatio, jonka ekstensioksi päälläolo voidaan tulkita (Onikki-Rantajääskö 2001: 217; vrt. Leino 1989).

Raja inessiivin/adessiivin ja essiivin välillä on kuitenkin suureksi osaksi selvä, jos vertailukohdaksi otetaan vartalolekseemit: inessiivi ja adessiivi ovat paikallissijaisten olotilanilmausten sijoja, ja olotilanilmauksille on ominaista se, että niiden vartalolekseemi on usein ominaisuusmerkityksessä sidoksissa paikallissijassa olemiseen (*humala* > [*Hän on*] *humalassa* ~ **humalana*; *jalka* > [*Hän on*] *jaloillaan* ~ **jalkoina*). Tässä suhteessa paikallissijaiset olotilanilmaukset rinnastuvat semanttisesti predikoiviksi adjektiiveiksi (*predicative adjectives*) kielityologiassa kutsuttuun kategoriaan, johon kuuluvat verbeiksi luokituttomat, predikaatin funktiossa käytettävät muodot, joita ei käytetä attribuutteinä (esim. englannin *awake*, *asleep*, saksan *bläckföß*; vastaavia tavataan myös australialaiskielistä; ks. Schultze-Berndt & Himmelmann 2004: 95–96). On kuitenkin pantava merkille, että suomen kielessä kyse ei ole tarkkarajaisesta kategoriasta, vaan uusia olotilanilmauksia syntyy mallin pohjalta. Sen sijaan essiivisijaisen olotilanilmauksen vartalolekseemi ilmaisee eräitä leksikaalistuneita poikkeuksia lukuun ottamatta itsessään luokan tai ominaisuuden, johon essiivin päätte lisää vain non-permanenssikomponentin. Essiivisijais-

ten ja paikallissijaisten olotilanilmausten syntaktiset funktiot ovat kutakuinkin samat, mutta muutoin reviiiri on useasta kohdin selvärajainen.

Varsinaista päällekkäistä käyttöä, jossa sama vartalolekseemi esiintyisi samassa merkityksessä sekä essiivissä että paikallissijoissa, on vain niukasti, ja kyse on etupäässä leksikaalistuneista muodoista, joiden voi olettaa olevan jäänteitä jostakin vanhemmasta eriytymättömämmästä vaiheesta (Onikki-Rantajääskö 2001: 246). Vastaavasti essiivi ei enää toimi produktiivisesti paikanilmaisimena. Essiivi- ja paikallissijaisten olotilanilmausten semanttisten reviiirien päällekkäisyys on tehtävien painopiste-eroista huolimatta kuitenkin varsin laajaa. Yksittäisten lekseemien tasolla on kuitenkin yleensä niin, että jompikumpi strategia dominoi. Samaan merkityskenttään kuuluvat tapaukset eivät kuitenkaan aina noudata samaa strategiaa (vrt. esim. substantiivi + inessiivi *humalassa* vs. adjektiivi + essiivi *selvänä*; ks. Leinonen 2008: 173). Sijat voivat myös rajata olotilaa eri tavoin esimerkiksi elollistarkoitteiseksi ja kokemukselliseksi tai merkitykseltään enemmän ulkoiseksi havainnoksi tai vertailukohdaksi (*Uimari oli kylmissään* vs. *Mökki oli kylmänä ~ kylmillään*). Samasta kantalekseemistä johdettua adjektiivia ja vastaavaa inessiivi-/adessiivisijaista olotilanilmausta voidaan käyttää samantyyppisissäkin merkitystehtävissä (*olla vihoissaan ~ vihaisena*). Kyse ei ole niin suoraviivaisesta suhteesta kuin täsmälleen samaa vartalolekseemiä käytettäessä. Tässä paikallissijojen ja essiivin välistä suhdetta voi kuvata ennemminkin työnjaoksi kuin vapaaksi vaihteluksi (Onikki-Rantajääskö 2001: 247).

Essiivin ja paikallissijaisten olotilanilmausten suhde hahmottuu läheiseksi myös syntaktisesta näkökulmasta, sillä paikallis(olo)sijaisia olotilanilmauksia käytetään samoissa lauseenjäsentehävissä kuin essiivisijaisiakin (esim. nominaalipredikaattina *Hän on humalassa ~ selvänä*; depiktiivinä *Hän meni kauppaan humalassa ~ selvänä*). Paikallis(olo)sijaiset olotilanilmaukset toimivat rinnakkain essiivisijaisten kanssa myös predikaattikomplementtina samojen verbipredikaattien yhteydessä (*pysyä humalassa ~ selvänä*; *pitää potilas nälissään ~ nälkäisenä*). Syntaktisten funktioiden ja merkityksen päällekkäisyyttä ilmentää sekin, että essiivisijaisia olotilanilmauksia voi myös rinnastaa paikallis(olo)sijaisten kanssa samojen periaatteiden mukaan kuin kategorioiden jäseniä voi keskenäänkin rinnastaa (*Hän oli koko illan sairaana ja kylmissään, Hän katseli marketin ikkunaa nälissään ja viluisena*) tai käyttää samassa lauseessa keskenään rinnastamatta (*Hän kaatui sänkyyn väsyneenä puolipukeissaan*).

Essiivin ja paikallissijaisten olotilanilmausten funktionaalinen rinnakkaisuus ja päällekkäisyys näkyvät myös siten, että paikallissijaisten olotilanilmausten muotoon liittyvät erityispiirteet (monikon tunnus *-i-* ja possessiivisuffiksi; esim. *yksinään*¹⁰¹, vrt. *yhtenä*); ks. myös Lundgren 1992: 35–36) esiintyvät myös osassa leksikaalistuneiksi luokittelemiani essiivin käyttötapoja. Essiivillä on samantyyppisiä analogisesti muodostettuja muotosarjoja, joiden attraktiokeskuksia ovat erityisesti erilaiset paljouden ilmaukset, tarkemmin

¹⁰¹ *Yhtenä(än)* ja *yksinään* toimivat myös kantana adjektiiveissa *yhtenäinen* ja *yksinäinen*; vastaa-vasti on muodostettu myös *kokonainen* (Hakulinen 1979).

esimerkiksi määrän (*kokonaan, mustanaan, valtoimenaan*) ja venymiseen liittyvän dimensio (*oikonaan, pitkänään*) ilmaukset (ks. tarkemmin Hynönen 2013). Määräryhmästä voidaan erikseen nostaa tapaukset, joissa korostuu keskinäisen sijainnin merkitys (*sakeanaan, tiheänään*); tällä merkityskeskittymällä on limittäinen suhde olotilanilmauksiin (*sakeassa, tiheässä*; Sirelius 1894: 71; Pajunen 2000: 69; Onikki-Rantajääskö 2001: 246; Hynönen 2013). Onikki-Rantajääskö (2001: 73–117) on jaotellut paikallissijaisten olotilanilmausten käyttöä semanttisiin kategorioihin, joihin tässä suhteutan essiivin käyttöä.

Toiminnan kohteen ilmauksissa essiivi sekä inessiivi ja adessiivi kohtaavat rooliskeemassa, mikä essiivin perusmerkityksen kannalta on toki odotuksenmukaistakin (*olla paimenena ~ paimenessa; olla vieraana ~ vieraisilla*; vrt. Onikki-Rantajääskö 2001: 80). Toisaalta roolin ilmaiseminen on nimenomaan essiivin keskeisiä funktioita, joten (varsinaiset) paikallissijat hahmottuvat osin lokaalisiksi ainakin, jos niitä vertaa essiivisijaisten pariensa pelkistettyyn roolimerkitykseen. Konkreettisissa tilanilmauksissa (ks. Onikki-Rantajääskö 2001: 85–86) esiin tulevat vartaloa koskevat rajoitteet: paikallissijainen olotilanilmaus sisältää substantiivin, essiivisijainen (siitä johdetun) adjektiivin, jos sellainen on olemassa. Poikkeuksiakin on; esimerkiksi kehitymisasteen ilmauksissa (*Pelto on oraalla; Koivu on lehdessä*; ks. Penttilä 1963: § 283) määrätapauksissa essiivikin käy (*Vilja on oraana; Pelto on kesantona*). Tällöin teeman tarkoite on voitava luokitella kokonaisuutena kehitymisasteeseen kuuluvaksi.

Essiivin ja inessiivin funktiot kohtaavat myös määrissä, esimerkiksi mittayksiköissä, joissa sekä essiivi että inessiivi tulevat kysymykseen (47–49).

(47) Oulunsalossa mittaukset tehdään kahdesti vuorokaudessa niin, että lumi sulatetaan vedeksi ja virallinen lukema ilmoitetaan vesimillimetreinä. (LA Uutiset: 348:3) vrt. – – *vesimillimetreissä*.

(48) Palstamääriä ei mitattu millimetreissä vaan metreissä. (HS 9.4.2006) vrt.– – *millimetreinä vaan metreinä*.

(49) Prosenteissa laskien konsernin kovinta kasvua pitänyt Terhi Okkosen vetämä Seppälä nakutti taas hyvää tulosta, vaikka se jäi viimevuotiselle noin 21 miljoonan euron tasolle. (HS 8.2.2008) vrt. *Prosentteina* – –.

Tavallaan dimensionaalisia ovat myös pinnanmuodon ja hahmon ilmaukset (ks. Onikki-Rantajääskö 2001: 87). Niissäkin sekä essiivimuotoinen että paikallissijainen olotilanilmaus ovat mahdollisia, mikäli essiivisijainen ilmaisee olotilan, joka kattaa teeman tarkoitteen kokonaan. Esimerkiksi haava voi olla *märkänä* tai *märillä*.

Lähikategorioita ovat myös mittaamiseen liittyvät olotilat. Ryhmässä keskeinen alatapaus ovat maksuvälineet (*maksaa euroina ~ euroissa; hinta dollareina ~ dollareissa*; (50–51). Näistä essiivi on ollut kielenhuollon suosima muoto (ks. esim. Saarimaa 1967; T. Itkonen 2000; Ikola 2001). Kolehmainen (2001) kiinnittää huomiota siihen, että inessiivimuoto hakeutuu erityisesti sellaisiin lauseyhteyksiin, joissa arvo ilmaistaan mitattuna tai mitataan, ilmaistaan, hinnoitellaan tms. Samoin mittaamiseen rinnastuvat erilaiset sarjat, jaksot, annokset ja erät (52–53).

(50) Saksankielinen Amazon.de näyttää hinnat euroissa. (HS 14.6.2016) vrt. – – *euroina*.

- (51) Uskomattomalta tuntuu väite, että jossakin Gotska Sandön pohjoispuolella uponnut klipperi Orkney olisi ollut kuljettamassa kahden miljoonan dollarin suuruisia osaa kullassa maksetusta kauppahinnasta, jonka Yhdysvallat antoi Alaskasta vuonna 1867. (HS 17.2.2001) vrt. -- *kultana* --.
- (52) EU:n komission mukaan säännöt astuvat voimaan marraskuun alussa. Niiden mukaan nesteet pitää viedä turvatarkastuksen läpi korkeintaan desin annoksissa, joiden purkkien pitää mahtua läpinäkyvään muovipussiin. (HS 28.9.2006) vrt. -- *annoksina* --.
- (53) Tutkimukseen osallistuvilla nuorilla annetaan kolmen pistoksen sarjoina englantilaisen yhtiön rokotteita, joiden tarkoitus on suojata papillooma- ja hepatiittiviruksia vastaan. (HS 12.8.2008) --vrt. *sarjoina* --.

Rakenne saattaa rahailmauksissa hylkiä essiiviä, mikäli teemasuhde on jäämässä epäselväksi tai lauseessa on muukin essiivisijainen lauseke (Kolehmainen 2001). Sama periaate koskee muitakin mittayksikköjä ja niihin rinnastuvia tapauksia. Mikäli predikaattina on *maksaa*-verbi, voi maksuvälineeseen viittaava lekseemi esiintyä essiivin ja inessiivin ohella adessiivissa (54).

- (54) Ensinnäkin suomenruotsalaiset saivat suuren edun voidessaan maksaa rahalla "osansa" sodanjälkeisistä asutuskustannuksista. (HS 18.2.1998) vrt. -- *rahana* ~ *rahassa* --

Adessiivi on tällaisissa tapauksissa essiiviä ja inessiiviä tunnusmerkittävämpi vaihtoehto, minkä selityksenä on sijan käyttö välineen koodaamisessa; essiivi ja inessiivi viittaavat ennemminkin muotoon.

Dimension- eli asennonilmauksissa essiivin ja inessiivin limittyminen on tavallista (*suorana* ~ *suorassa*; *ojona* ~ *ojossa*; vrt. Onikki-Rantajääskö 2001: 91–93). Merkitysero on vähäinen mutta olemassa; jälleen voidaan puhua lähinnä kielenkäyttäjän käsitteistyserosta (dimensio olotilana vs. paikkana). Eron voi hahmottaa siten, että paikallissija koodaa teeman asennon suhteessa ympäristön vertailuakseleihin, kun taas essiivissä on kyse vertailusta, jonka taustana ovat teeman omat tilat ja sisäiset ulottuvuudet (Onikki-Rantajääskö 2001: 246). Asennonilmauksissa essiiviä käytetään usein osana leksi-kaalistumia, joissa on paikallissijaisen olotilanilmauksen piirteitä (erityisesti possessiivisuffiksi), joten tässä suhteessa essiivi ja paikallissijat limittyvät käytöltään (*erinään* ~ *erillään*; *ojonaan* ~ *ojollaan*). Aina paikallissijaisiin olotilanilmauksiin liittyviä erityispiirteitä ei kuitenkaan esiinny (55–56).

- (55) Ja kyllä nyt siinä näen että se mato tul' ja siitä siinä ol / turniskoo ne pihamoalla se siitä / turniskahalameesta tul' / vaa- et jotta ei ies / niin- kun tavallaam mato koukussa mut se tul hyvi suorana vua ja otti ae että sill- on kylmä kieli. / (LA Riistavesi 1: 293:7) vrt. -- *suorassa* --
- (56) Ei nee sillon- ollu ollenkaan / (vinonakan kun / varrottiiv vähän kovin kun- elonaika tuli . (LA Somero: 76:1) vrt. -- *vinossakaan* --¹⁰²

¹⁰² Semanttiset reviiirit kuitenkin poikkeavat, kun vinous on metaforista: asiat voivat olla vinossa, mutta eivät vino(i)na.

Tämäntyyppisten essiivisijaisten muotojen voi katsoa muodostuvan samojen analogiaperiaatteiden mukaan kuin vastaavien inessiivi- ja adessiivisijaisten muotojenkin (Pajunen 2000: 79–80). Merkittävimpänä erona voi pitää sitä, että monikkomuotoisesta tarkoitteesta puhuttaessa essiivi mahdollistaa adjektiiveilla lukukongruenssin, inessiivi ei.

Osittaista limittymistä on myös fysikaalis-funktionaalisissa olotiloissa (*olla sulana ~ sullilla*; myös aiemmin mainitsemani *olla kylmänä ~ kylmillään*). Adessiivisijainen pari kantaa tässä muutokseen liittyvää kontrastiivista näkökulmaa: kylmillään oleminen hahmottuu lämmön puutteeksi (Onikki-Rantajääskö 2001: 115). Lähikategorioista myös abstraktit vaiheen ilmaukset sisältävät limittäisiä merkityksiä, kuten suolen toiminnan ilmauksissa (*Vatsa kovana/löysänä ~ kovalla/löysällä*) ja yleisemmin pingotuksen tai kiinnityksen lujuuden ilmauksissa (*Pingotus/kiinnitys tiukkana/löysänä ~ tiukalla/löysällä*), samoin kuin sellaisissa vaiheen ilmauksissa, jotka kuvaavat täyttymisastetta (*Sälliö kukkuraan/tyhjänä[än] ~ kukkuroillaan/tyhjillään*; vrt. Onikki-Rantajääskö 2001: 117). Rajankäyntiä on myös eräissä abstrakteissa merkityssuhteissa, joissa paikallissijojen lokatio-naalinen merkitys ei ole kovin suuri. Tällaisia ovat esimerkiksi hallinta- ja huoltosuhteiden ilmaukset (*olla jonkun vastuuna ~ vastuulla*; vrt. Onikki-Rantajääskö 2001: 107–108).

Essiivin ja inessiivin lähimerkityksisyys laajenee dimension ja mittayksikön ilmauksista marginaalisesti myös laajemmalle. *Kuvissa ~ kuvina* -tyyppinen merkitysero (*Kalevala kuvissa -näyttely*) hahmottuu sijojen primaarifunktioista: inessiivissä predikoidaan teeman tarkoite siten, että se suhteutuu paikan funktiossa oleviin kuviin, kun taas essiivissä on kyse olotilasta (vrt. myös Mikkola 1944: 266). Merkitykset ovat kuitenkin osin päällekkäiset, jos teeman tarkoitteen on mahdollista käsittää kattavan koko kuvan, jolloin sija-valinta riippuu täysin käsitteistäjän ratkaisusta.

Valintaa essiivi- ja paikallissijaisen olotilanilmauksen välillä voivat toisinaan hienova-raisten merkityserojen ohella säädellä muutkin seikat. Kun kyseessä on sekundaarinen predikaatio, olotilanilmauksen valinnalla voi säädellä teematulkintaa. Paikallissijaisten olotilanilmausten teema on yleensä suhdeseännön mukainen, ts. intransitiivilauseessa subjekti tai transitiivilauseessa objekti (Onikki-Rantajääskö 2001: 17, vrt. Siro 1964: 28), vaikkakin poikkeuksia esiintyy. Essiivisijaisten sekundaaristen predikaattien teemasuhde on vapaampi ja eräissä tapauksissa jopa lähtökohtaisesti suhdeseännön vastainen (ks. lukua 6.1). Esimerkiksi lauseessa *Kadonnut kalamies löydettiin humalaisena saarelta* (TS 14.10.2013) paikallissijainen olotilanilmaus saattaisi herättää implikaation siitä, että etsijät olivat humalassa, ei etsittävä, sillä – osin suhdeseäntöä haastaen – *humalassa*-muoto hakee teemakseen helposti myös passiivimuodon ilmaisevan toiminnan suorittajat.

Erikseen on syytä ottaa esiin se, millaisen kokonaisuuden olotilasijat muodostavat suhteessa paikallissijoihin. Olotilasijojen ja paikallissijojen yhteys on se, että paikallissijat täydentävät predikoivien sijojen sarjaa luokan ja ominaisuuden siirtymää ja vaikutelmaa ilmaisevissa rakenteissa. Näissä tapauksissa essiivin ja translatiivin rinnalla ovat käytössä molemmat erosijat, siirtymärakenteessa elatiivi (murteissa myös eksessiivi) ja vaikutelmarakenteessa (ts. vaikutelmaverbien yhteydessä) ablatiivi tai allatiivi. Tämä (varsinais-

ten) paikallissijojen täydentävä tehtävä sopii yhteen essiivin historiallisen taustan ja muun paikallissijojen olotilaviitteisen käytön kanssa.

Siirtymää ilmaisevissa rakenteissa elatiivi täydentää predikoivien sijojen sarjaa odotuksenmukaisesti ilmaisemalla lähtökohtana olevan olotilan (*Pekka ylennettiin toimistopäälliköstä talousjohtajaksi*; ks. myös Siro 1964: 32; vrt. Setälä 1919, Alhoniemi 1967: 31). P. Leino (1993: 226) kutsuu tätä identifioivaksi suhteeksi, jossa olio saa uuden ominaisuuden tai siirtyy uuteen rooliin. Odotuksenmukaisuuteen on kaksikin lokaalisuuteen liittyvää näkökulmaa, predikoivien sijojen, ainakin essiivin, historiallinen status lokationaalisen sijana, ja se, että nominaalisen predikaation piirissä olotilat hahmotetaan paikoiksi, joten niiden ilmaisemisessa on luontevaa lainata systeemin puuttuva osan lokationaalisten sijojen ryhmästä. Lisäksi elatiivia käytetään muutoinkin ilmaisemassa olotilan lähdeä (*Vatsani on kahvista ~ kahvin juomisesta kipeänä*).

Vaikutelmaa ja aistihavaintoa predikoitaessa predikaattikomplementin tai predikoivan määritteen sijana on usein ablatiivi (*Maastaveto tuntuu hyvältä; Kelan talo näyttää kauniilta*; vaikutelmarakenteesta ks. ISK 2004: § 488 ja § 979). Tällaisissa tapauksissa suhde predikoiviin sijoihin on kompleksisempi siinä mielessä, että kysymyksessä ei ole suuntaisuuteen liittyvän aukon täyttäminen, kuten siirtymissä, sillä ablatiivin rinnalla on käytössä myös päinvastaista suuntaa ilmaiseva allatiivi (*Ruusu tuoksuu hyvältä ~ hyvälle*). Kumpikaan varsinaisista tilasijoista ei istu merkityksensä puolesta kovin ongelmattomasti vaikutelmarakenteeseen. Essiivin non-permanenssikomponentti on niin selvä, että se ohjaa tulkintaa harhaan (*Pulla maistuu tuoreelta ≠ tuoreena* 'kun se on tuoretta'). Translatiiville tällainen tehtävä kävisi siinä, missä se käy allatiivillekin, mutta sen erikoistuminen resultatiivisuuden ja tilanmuutoksen ilmaisukeinoksi lienee liian voimakasta. Sitä on kuitenkin käytetty aistihavaintoverbienkin yhteydessä yleisesti vanhassa kirjasuomessa: Forsman Svenssonin (2002: 422) 1700-luvun kirjoitetun kielen aineistossa se on yleisin aistiverbien täydennyksen sija (esim. Ganander 1784¹⁰³: 12 *se näkyi mahdottomaksi sitä [kapinaa] hillitä*). Varhaisnykysuomessa se on Forsman Svenssonin (mp.) mukaan jo huomattavasti harvinaisempi. Ablatiivin ja allatiivin käyttöä vaikutelmarakenteessa olisi mahdollista pitää "puhtaana" rektiona, jossa sijan valinnalle ei ole selviä semanttisia perusteita; allatiivi voi olla jopa monitulkintainen (*Kaurahiutaleet maistuvat kanalle* 'hiutaleet ovat kanan makuisia' ~ 'kana pitää hiutaleista'). Käsitteistyksessä ero kuitenkin on. Jonkinasteista odotuksenmukaisuutta on kuitenkin siinä, että nimenomaan lokationaalinen sija on käytössä predikoinnissa myös vaikutelmarakenteessa, kun lokaation ja olotilan semanttinen yhteys on niin selvä.

¹⁰³ Forsman Svenssonin aineslähde on Christfried Gananderin vuonna 1784 ilmestynyt *Uudempia uloswalituia satuja. Nuorten peränajatuxen teroituxexi, ja yhteisesä elämäsä opixi, waroituxexi ja neuwoxi, ajan huwituxexi ja kuluxi, mutta myös hyväin tapain ja kaunisten awuin harjoittamisexi kootut, ja suomexi tulkitut vuonna 1783. Christfried Gananderilda. Philos. mag:ta*.

5.4.4 Tapaa ilmaisevat johdokset

Essiivin adverbiaalimaisimpiin käyttöihin kuuluu ominaisuusmerkityksen koodaaminen siten, että se vaikuttaa viittaavan tekemisen tapaan. Tässä tutkimuksessa tapaa ei suoraan katsota essiivisijan merkitystehtäväksi, mutta olotilan ja tavan merkitykset muodostavat jatkumon. Niiden ero perustuu siihen, että tapa on sidoksissa verbin ilmaisemaan toimintaan tai olotilaan kiinteästi, kun taas olotila on sidoksissa teemaan ja teeman välityksellä lauseen ilmaisemaan asiintilaan. Viikunan (2000: 170) mukaan lievä merkitysero hahmottuu lauseenjäsenten funktion välityksellä. Ero näkyy esimerkiksi lauseissa *Jaakko hämmentää puuroaan vihaisesti* ja *Jaakko hämmentää puuroaan vihaisena*. Ensimmäisessä esimerkissä *vihaisesti* viittaa selvästi tapaan, jolla Jaakko puuroaan hämmentää, kun taas toisessa esimerkissä on kysymys Jaakon mielentilasta puuronhämmentyksen hetkellä ilman, että otetaan kantaa siihen, näkyykö mielentila tavassa, jolla Jaakko puuroaan hämmentää (vrt. Schultze-Berndt & Himmelmann 2004: 61; Nichols 1978: 327–328). Vastaavasti se, että Jaakko hämmentää puuroa vihaisesti, ei tarkoita, että Jaakko välttämättä on vihaisessa mielentilassa (vrt. Schultze-Berndt & Himmelmann 2004: 61). *sti*-adverbin sisältävä lause voidaan esittää myös muodossa *Jaakko hämmentää puuroaan vihaisella tavalla*, essiivisen depiktiivin sisältävää lausetta ei (tämäntyyppisestä substituutiotestistä ks. esim. Hakulinen 1979: 577, Karlsson 1995: 55).

Maailman kielissä tapaa ja olotilaa koodataan usein samoillakin strategioilla¹⁰⁴ (ks. Schultze-Berndt & Himmelmann 2004: 61 ja 2005: 32, vrt. de Groot 2008: 92–93), mitä selittää kategorioiden osittainen semanttinen limittyminen. Suomen kielessä tapaa koodataan erilaisilla taivutus- ja johto-opillisilla sekä leksikaalisilla strategioilla. Myös paikallissijajärjestelmä on käytössä, sillä tavan ilmaiseminen on eräs adessiivin keskeisistä funktioista (*Kuuntelin esitelmää innolla*; laajasti esimerkkejä esittää esim. Penttilä 1963: § 289). Toisaalta adessiivisijaiset olotilanilmaukset erottuvat tavallisesti selvästi tavan adessiivista, joskin tapa ja olotila tulevat joskus lähelle toisiaan (*Sairaalat toimivat ~ ovat vajaateholla*; *Hän on varpailaan*; Onikki-Rantajääskö 2001: 130–131, ks. myös 193–194). Essiiviä ei yleensä pidetä tavan koodauskeinona (ks. Lundgren 1992: 36), mutta toisenlaisiakin näkökulmia on esitetty (esim. Virkkunen 1977: 6; Hakulinen & Karlsson 1979: 219); palaan niihin tässä luvussa tuonnempana. Essiivillä on joka tapauksessa kiinnostavia rajapintoja tavan kieli- ja johto-opillisten koodausstrategioiden kanssa. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, miten Penttilä (1963: § 405) luokittelee adverbialityypin, joka esiintyy esimerkiksi lauseissa *Ole hiljaa!* ja *Asiat ovat hullusti*: kysymyksessä on hänen mukaansa olotilan tai tavan adverbiali. Nimike *tavan adverbiali* ei yleisesti ottaen ole kovin tarkka-

¹⁰⁴ Koodausvaihtelun suoraviivainen semanttinen rajaaminen on tietenkin aina ongelmallista, sillä kieliä vertailemalla voi huomata, että kaikissa tapauksissa raja ei mene samasta kohdista. Esimerkiksi englannissa tapaa(kin) koodaava *-ly*-johdin on käytössä sellaisissakin yhteyksissä, joissa suomessa käytettäisiin olotilaan viittaavaa essiiviä (*He returned angry* 'Hän palasi vihaisena' vs. *He read the review of his book angrily* (*?angry*); ks. Geuder 2000: 192). Kuitenkin englannissakin on mahdollista olla selvä koodausero samanaikaisen olotilan ja tavan välillä, sillä depiktiivit ja tavan adverbialit koodataan eri strategioilla (ks. Himmelmann & Schultze-Berndt 2005: 2).

rajainen, sillä kategoriaan kuuluu merkitykseltään muunkinlaisia adverbiaaleja, kuten määrän tai välineen adverbiaalit (ISK 2004: § 988).

Toisaalta Penttilä (1963: § 254) osin samastaa tavan adverbiaalit ja essiivisijaiset olotilanilmaukset: lause *Elä onnellisena* voitaisiin ajatella korvattavan lauseella *Elä onnellisesti* (ks. myös Alhoniemi 1967: 40). Tavan ja vaihtoehdoisen olotilan rajaaminen erilleen onkin eräs adverbiaalin ja sekundaarisen predikaatin kategorioihin liittyvistä ongelmista, kuten tämän alaluvun alussa esittämäni melko skemaattinen luonnehdintakin osoittaa. Rajanveto on osin sidoksissa myös käyttämäni syntaktiseen luokitteluun, jossa sekundaariset predikaatit erotetaan adverbiaaleista. Määrittelyssä voidaan ottaa huomioon sellainenkin käsitys, että sekundaariset predikaatit voivat kongruoida luvussa teemansa kanssa, tapaa ilmaisevat adverbiaalit eivät (vrt. Manninen 2003: 11). Erilaiset muotopiirteet eivät kuitenkaan riitä siihen, että niiden perusteella essiivisijaisuus tulkitaan yksiselitteisesti muuksi kuin tavan koodauskeinoksi, vaan viime kädessä kyse on tämän alaluvun alussa määritellystä merkityserosta.

Kielitypologisessa viitekehyksessä kiinnostava on Schultze-Berndtin ja Himmelmannin (2004) esittämä ilmaisustrategioiden jatkumo, jossa toisena ääripäänä ovat luvussa 3.1.2 esittelemäni tilanneorientoituneet (*stage-level*) ja toisessa osallistujaorientoituneet (*individual-level*) koodausstrategiat; tavan ilmaiseminen on tässä jatkumossa keskivaiheilla. Tilanneorientoituneille tapauksille on ominaista adverbiaaliksi koodaaminen. Niihin kuuluvat esimerkiksi ajanilmaukset, kun taas fyysistä kuntoa ilmaistaan tyypillisesti osallistujaorientoituneella strategialla (depiktiiveillä). Tavanilmausten strategiat vaihtelevat. Tapaa ilmaisevat lauseenjäsenet ovat pääsääntöisesti verbin määritteitä ja semanttisesti tilanneorientoituneita, kun taas sekundaariset predikaatit ovat osallistujaorientoituneita (vrt. Himmelmann & Schultze-Berndt 2005: 4). Himmelmannin ja Schultze-Berndtin (2005: 64) mukaan essiivisijainen olotilanilmaus lauseessa *Hän lähti hiljaisena huoneesta* on kuitenkin osallistujaorientoitunut tavanilmaus (*participant-oriented manner expression*). Tässä olennaista on se, että olotilanilmausta luonnehditaan osallistujaorientoituneeksi. Viittausta sen tavanilmauskäyttöön pidän silti erikoisena, kun esimerkissä hiljaisena oleminen ei välttämättä viittaa lähtemisen tapaan (kuten adverbi *hiljaa* viittaisi) vaan ennemminkin siihen, että subjektin tarkoite poistui sanomatta mitään. Kysymys on siis selvästi depiktiivistä.

Essiivin yhteydet tavan ilmaisemiseen liittyvät depiktiivisyyteen ja essiivisijaisten olotilanilmausten merkityspiirteistä vaihtoehdoiseen olotilaan. Kysymys ei siis ole tilapäisyyden ja muutoksen yhteydestä tapaan, vaan lähinnä siitä, miten olotilan ja tavan merkitys profiloituu koodausstrategiaakohtaisesti. Yhtenä vaihtoehtona on olettaa, että essiivi ei koodaa lainkaan tapaa, vaikka merkitysero ei välttämättä aina ole kovin merkittävä. Esimerkiksi lauseparissa *Opettaja kuunteli tarkkaavaisesti ~ tarkkaavaisena* tavan ja olotilan merkitysero ei ole järin suuri. Sen sijaan lauseparin *Liisa laulaa puhtaasti ~ puhtaana* tapauksessa merkitysero on huomattava: johdoksen ilmaisema ominaisuus kohdistuu verbin ilmaisemaan toimintaan eli laulamiseen, essiivisijaisen olotilanilmaus predikoi teeman tarkoitteen tilan. Essiivin päätteen ja erittäin produktiivisen *sti*-johtimen välistä tehtäväja-

koa voidaan rajatapauksista huolimatta pitää selvänä: *sti*-johdin koodaa tapaa, essiivin pääte olotilaa¹⁰⁵. Koska tämä olotila ilmaistaan sekundaarisella predikaatilla, se hahmotuu asiaintilan teemavälitteiseksi kehykseksi, jolloin se toki suhteutuu myös verbin ilmaisemaan toimintaan, mutta ei primaarisesti kuitenkaan ilmaise sen tapaa. Tätä jakoa voidaan kyllä arvostella, sillä vastaavantyyppinen koodausstrategiaero näyttäytyy eri kielissä eri tavalla. Kysymys onkin nimenomaan siitä, mikä strategia milloinkin valitaan eli koodaanko jokin ominaisuus tavaksi vai ei.

Tavan ja olotilan semanttinen läheisyys ilmenee erityisesti *opettaja*-esimerkin tyyppisten mentaalista ominaisuutta¹⁰⁶ ilmaisevien adjektiivien yhteydessä, ja samoin on emootiota ilmaisevien adjektiivien laita (*Liisa karjuu raivokkaasti ~ raivokkaana*). Johdoksen tulkinta voi viitata myös äänenvoimakkuuteen ('kovaa'). Vastaavantyyppinen pari ovat myös intensiteettiä ilmaisevat adjektiivit silloin, kun ne viittaavat abstraktiin ominaisuuteen (*Sodan tunnelma heijastuu voimakkaana ~ voimakkaasti orkesterisovituksessa*). Intensiteettiä ilmaisevat tapaukset muodostavat oman ryhmänsä, sillä niissä ei ole kysymys varsinaisesti tavan ilmaisemisesta.

Erona tavan ja olotilan merkityksessä on lähtökohtaisesti siis se, että tavan adverbialia määrittää lauseen primaarisen predikaatin¹⁰⁷ ilmaisema tilaa tai toimintaa. Verbi- ja toimintakeskeisyyttä on mahdollista havainnollistaa substantiivijohdoksen sisältävällä parafrasilla, jota Geuder (2000: 36) käyttää analyysissa silloin, kun kielessä koodausstrategiat ovat päällekkäiset. Esimerkiksi lauseen *Pekka souti epätoivoisesti* ilmaisema tilanne on mahdollista ilmaista teonnimen sisältävällä rakenteella (*Pekan soutu ~ soutaminen oli epätoivoista*; tavanilmauksen parafrasintamisesta ks. Geuder 2000: 36; Himmelmann & Schultze-Berndt 2005: 11). Sen sijaan essiivisijaiseen adjektiiviin parafrasi ei merkityksensä puolesta rinnastu samalla tavalla, vaan sen depiktiivisyys on mahdollista havainnollistaa avaamalla temporaalinen päällekkäisyys sivulauseeseen (*Pekka oli epätoivoinen, kun hän souti*; vrt. Himmelmann & Schultze-Berndt 2005: 12). Kun kyse on samanaikaisesta olotilasta, depiktiivi linkittyy primaarisesti lauseen subjektiin tai tilanteen mukaan muuhun teemaan, ja muun lauseen ilmaisema asiaintila suhteutuu teeman olotilaan (ks. tarkemmin lukua 7.4.2). Lisäksi *sti*-johdin voi osoittaa toiminnan tahalliseksi sellaisten verbien yhteydessä, joiden ilmaisema tila tai toiminta voi hahmottua tahattomaksikin; essiivi ei tällaista implikaatiota välitä (*Hän hymyili iloisenä ~ iloisesti*; ks. ISK 2004: § 975). Syn-

¹⁰⁵ Tapauksissa, joissa adjektiivi ilmaisee tulosta, *sti*-johdin hahmotuu translatiivin vastinpariksi: *He sisustivat huoneen kauniisti ~ kauniiksi* (vrt. Geuder 2000: 71).

¹⁰⁶ Mentaalisten ominaisuuksien yhteydessä on otettava huomioon se, että tällaisten ominaisuuksien permanenssiaste vaihtelee ja sama lekseemi voi viitata permanenttiin tai non-permanenttiin ominaisuuteen, joka merkitykseltään lähestyy emootiota. Tässä mainitut tapaukset ovat sellaisia, joissa adjektiivi viittaa non-permanenttiin ominaisuuteen. Mentaaliseen ominaisuuteen viittaavana adjektiivina käytetään vain harvoin permanenttiin ominaisuuteen viittaavana sekundaarisena predikaattina sellaisenaan. Jos pysyvän (esimerkiksi mentaalisen) ominaisuuden kausaalisuuteen halutaan viitata, sen yhteyteen liitetään substantiivi, joka on merkitykseltään skemaattinen (*Idearikaana ihmisenä Pekka keksi monta parannusta taloyhtiön käytänteisiin*).

¹⁰⁷ Tapaa ilmaisevana *sti*-adverbi voi esiintyä muidenkin sanaluokkien edustajien kuin verbien määrittäjänä. Se voi siis määrittää myös nominaalista predikaattia, mutta myös muita lauseenjäseniä kuin predikaattia (*Hänellä oli yllään ihanasti kimaltava iltapuku*; ks. ISK 2004: § 646).

taktisena erona on myös se, että tapaa ilmaiseva *sti*-adverbi on selvemmin verbin määräite ja se ilmaisee lauseen subjektin tarkoitteen tilan tai toiminnan tapaa, kun taas essiivisijaisen sekundaarisen predikaatin ilmaisemassa tilassa olijaksi voi hahmottaa muunkin nominaalisen elementin tarkoite. *sti*-johtimen ja essiivisuffiksin likeisyyttä ei kuitenkaan ole syytä yleistää liikaa adjektiiviryhmäkohtaisesti, vaan lauseen ilmaisema asiointila vaikuttaa siihen, milloin tapa ja (teeman tarkoitteen) samanaikainen olotila ovat semanttisesti läheiset, ja myös verbien tendenssi tulla tavan suhteen määritellyksi vaihtelee (ks. Geuder 2000: 192).

Oman erityisryhmänsä muodostavat lauseet, joissa *olla*-verbi esiintyy joko kopulana tai merkitystä kantavana verbinä. Tällaisissa lauseissa semanttinen päällekkäisyys on selvempää kuin lauseissa, joissa *sti*-adverbin voi todeta ilmaisevan verbin tarkoitteena olevan toiminnan tai tilan tavan. Toisaalta (essiivisijaisen) nominaalipredikaatin ja *sti*-adverbin työnjako on näissä tapauksissa jokseenkin selvä (57–58).

(57) Asiat ovat hullusti ~ ??hullu(i)na ~ ?hulluja.

(58) Housuni ovat huonosti ~ ??huono(i)na ~ huonot ~ huonoja.

Esimerkissä 57 ainoastaan *sti*-adverbi on luonteva, kun taas nominaalipredikaatin käyttö vaatisi tuekseen kontekstia. Esimerkissä 58 puolestaan tulee selvemmin esiin *sti*-adverbin ja nominaalipredikaatin merkitysero: *sti*-adverbin tavanilmausmerkitys tulee esiin myös *olla*-verbin yhteydessä, eli lauseessa adverbi *huonosti* ilmaisee olemisen tapaa. Adverbin voi tulkita myös menevän essiivisijaisen nominaalipredikaatin reviiirille siten, että se ilmaisee olotilaa: nominatiivi- tai partitiivisijainen nominaalipredikaattikin on tällaisessa tapauksessa mahdollinen, ja se ilmaisee permanenttia ominaisuutta, joskin partitiivin voi katsoa tässä edustavan nominatiiviakin vahvempaa permanenssia (ks. lukua 5.3.4; vrt. Huumo 2007: 5, Ravila 1952: 35, Yli-Vakkuri 1969: 263–264.)

Kuten alussa mainitsin, essiivisijaisten olotilanilmausten on tulkittu myös ilmaisevan tapaa. Tällainen tulkinta on tehty ainakin statusrakenteesta (ISK 2004: § 877) ja toisinaan myös predikatiiviadverbiaaleista (Hakulinen & Karlsson 1979: 219; ISK 2004: § 683). Jälkimmäisessä tapauksessa ISK (2004: § 683) jopa määrittelee tavan ilmaisutehtävänä olotilan vaihtoehdoksi. Esimerkkien¹⁰⁸ perusteella ei kuitenkaan ole aivan selvää, milloin essiivisijainen AP on nimenomaan tavan ilmaisimen funktiossa, tulkitaanpa olotilan ja tavan ilmaiseminen sitten päällekkäiseksi tai erilliseksi. Vastaavasti Hakulinen ja Karlsson (1979: 219) sekä Siro (1964: 38–39) ottavat esiin sen, että essiivimuoto ja tietyyntyyppinen tavan adverbiaali ovat rinnastettavissa keskenään. Näin ollen niiden välillä ei ole semanttis-funktionaalista eroa, vaan kumpikin voi ilmaista tapaa (*Isä silmäilee ujona ja hellästi tytärtään*; Hakulinen & Karlsson mp.; Siro mp.). Tämantyyppinen ns. rinnastustesti viittaa toisin sanoen siihen, että lauseenjäsenet kuuluvat samaan kategoriaan (Hakulinen & Karlsson 1979: 219; vrt. myös Ahlman 1933; Steinitz 1969). Rinnastustesti ei kuitenkaan

¹⁰⁸ – – moottori käynnistetään kylmänä; Isä oli kipeänä; Kaikki sarjan osakilpailut näytetään tänäkin vuonna, kahdeksan suorana, loput nauhoitettuna koosteina. (ISK 2004: § 683).

ole luotettava semanttinen mittari, sillä se horjuu jo tavanilmauskategorian sisälläkin (vrt. esim. edellisessä alaluvussa mainittuun esimerkkiin *?Hän siivutti paistia veitsellä ja suurella ammattitaidolla*, ks. myös lukua 7.4.4.4). Orpana (1988: 89) puolestaan toteaa, että kyseessä on tekijän ja tekijyyden merkitysero; olotilanilmaus ja *sti*-adverbi ovat rinnastettavissa, mutta eivät keskenään vaihdettavissa. Tämä ajatus sopii esimerkiksi Hakulisen ja Karlssonin (1979: 219) esimerkkiin: *Isä katseli ujona ja hellästi tytärtään ~ ?ujosti ja hellänä*.

Myös Virkkunen (1977: 6–7) tulkitsee essiivin tavanilmausfunktiota näkökulmasta, jonka mukaan tavan essiivin voi katsoa suorastaan muodostavan oman kategoriansa essiivin funktioiden joukossa; esimerkkinä on lause *Veneväylässäkin vesi koskena pauhasi*. Esimerkki ei samastu *sti*-adverbeihin yhtä selvästi kuin aiemmat, sillä siinä essiivisijaisena olotilanilmauksena on substantiivi. Tällaisessa käytössä essiivisijainen ilmaus on ennemminkin merkitykseltään läheinen simulaatiivisuuden ilmaisemisen kanssa kuin tapaa ilmaiseva. Samaan tapaan VA-partisiippien essiivimuoto törmää tavan ilmaisemiseen myös E-infinitiivin rinnakkaistapauksena, jota käsitelen seuraavassa luvussa (*Hän käveli aulaan vettä valuvana ~ valuen*).

Halliday (1967: 64) kiinnittää huomiota siihen, että adjektiiviset sekundaariset predikaatit (Hallidayn termien attributiivit) eivät sisällä samantyyppisiä leksikaalisia rajoituksia kuin tavanilmaukset, joita ei voi muodostaa kaikentyyppisistä adjektiiveista; tyypillinen esimerkki ovat värisanat. Vastaavantyyppisiä rajoituksia voidaan havaita myös suomen kielestä, ja niitä esiintyy myös adjektiiveissa, joista voisi merkityksen perusteella odottaa tavanilmauskäyttöä. Vaikka oletettaisiin, että essiivi ei koodaa tapaa, voidaan kuitenkin huomata, että monissa sellaisissa tarkoituksissa, joissa *sti*-johdokset ja essiivisijaiset depiktiivit ovat lähimerkityksisiä, *sti*-muoto ei tunnu luontevalta. Erityisesti tällainen depiktiivikeskeisyys on ominaista psykologisille tiloille silloin, kun depiktiivin merkitys muutoinkin tulisi lähelle tavan adverbiaalisen merkitystä. Esimerkiksi lause *Pete lähti luokasta vihaisena* on huomattavasti luontevampi kuin lause *Pete lähti luokasta vihaisesti* (tai *vihaisella tavalla*). On kuitenkin vaikea tämän johdosta päätellä, että suomen kielessä ei olisi mahdollista kielentää tilannetta siten, että Peten lähtemisen tapaan viitattaisiin psykologiseen tilaan viittaavalla adjektiivilla. Tässä depiktiivi tosin vaikuttaa ainoalta sopivalta vaihtoehdolta. Lauseen ilmaisema asiointi on kuitenkin sellainen, että olotilan ilmeminen lähtemistavassa jää pääteltäväksi. Essiivi koodaa vaihtoehtoista olotilaa ja jättää tulkinnanvaraa siihen, miten tila suhteutuu verbin ilmaisemaan toimintaan. Psykologisia tiloja käsitteistetään kuitenkin myös tavaksi (*Pete tuijotti vihaisesti takaisin*) silloin, kun depiktiivin ja tavan adverbiaalisen merkitysero on ilmeisempi.

Mielenkiintoista on, että tavan ja vaihtoehtoisen tilan koodausstrategiat limittyvät kummankin perusmerkityksen reuna-alueella. Intensiiteetin ilmauksissa (*ihan sikana ~ homona*) koodausstrategioiden päällekkäisyys on kokonaisvaltaisempaa, sillä rajaa ei ole mahdollista vetää kuin keinotekoisesti: sekä essiivisijainen tilanilmaus että *sti*-johdos voivat ilmaista intensiteettiä (*ihan sikana* vrt. *ihan älyttömästi*). Merkityseroa voi kuitenkin hahmotella tavan ja ominaisuuden koodauserona, jos intensiiteetin tulkitsee tavan ja omi-

naisuuden ekstensioiksi. Tällöin *sti*-johtimella muodostettu intensiteetin ilmaus kytkeytyisi tiiviimmin verbin ilmaisemaan tilaan tai toimintaan, essiivisijainen puolestaan teemaansa. Analyysi on tässä kuitenkin sidoksissa käsitteistystapaan; semanttisen eron hahmottaminen on vaikeaa.

5.4.5 Merkitykseltään essentiaaliset verbijohdokset

Maailman kielissä tilaa ilmaistaan niin verbeillä, adjektiiveilla kuin substantiiveillakin, eikä mitään näistä strategioista voi luonnehtia ensisijaiseksi (ks. esim. Croft 1991, Wetzer 1996, Stassen 1997). Suomen kielessä tilaverbejä on vähän mutta olemisen tapaa koodaavia paljon (Pajunen 2001). Olotilan ilmaisimena essiivisijainen nominaalipredikaatti sijoittuu permanenssijatkumolla nominatiivimuotoisen nominaalipredikaatin ja tilaa ilmaisevien verbien välille samaan tapaan kuin perustapauksessa myös paikallissijaiset olotilanilmaukset. Essiivisijaisten olotilanilmausten lähikategorioiksi muodostuvat erityisesti seuraavat verbimuodot (vrt. Onikki-Rantajääskö 2001: 236):

Tilaverbit: Erityisesti essentiaaliset verbijohdokset (*Hän tuomaroï*) mutta myös deskriptiiviset johdokset (*Hänen kasvonsa punoittavat ~ hiuksensa punertavat*).

MA-infinitiivin inessiivi: *Hän on makaamassa / nukkumassa / tuomaroimassa* (ks. lukua 5.3.3).

E-infinitiivirakenne, jossa verbinä *olla*: *Tuomarina ollessaan hän nukkui* (ks. lukua 5.4.6).

Possessiivilause: *Hänellä on kuuma*.

Verbikantaiset paikallissijaiset olotilanilmaukset: *Hän on makuulla / unessa / kuumissaan* (ks. lukua 5.4.3).

Essiivisijainen nominaalipredikaatti on siis merkitykseltään läheinen sellaisten johdosverbien kanssa, jotka ovat merkitykseltään essentiaalisia tai deskriptiivisiä. Essentiaalisten verbien johdinainekset vaihtelevat; yleisin ja essiivisijaisen nominaalipredikaatin kanssa merkitykseltään selvimmin läheinen on *-Oi-*, mutta myös frekventatiivijohdin *-le-* ja eräät muut johtimet ovat merkitykseltään essentiaalisessa käytössä (*häiriköidä, pumoilla, sijaistaa, solisteerata*; ks. ISK 2004: § 308). Tällaisen verbijohdoksen sisältävän lauseen subjekti on yleensä ihmistarkoitteinen, ja johdosryhmä on hyvin produktiivinen¹⁰⁹ erityisesti *le*-johtimella muodostettujen verbien osalta (ISK 2004: § 308). Ryhmän ohella muita nominikantaisia johdosverbejä ovat muuttamis- ja muuttumisjohdokset (esimerkiksi *satuloida* tai *punertua*; ISK 2004: § 308.) Nekin kuuluvat merkitykseltään yleisten paikallissijojen yhteyteen, koska niiden merkitys on lähellä verbin ja translatiivisijaisen täydennyksen yhdistelmää.

¹⁰⁹ Ryhmään syntyy erityisesti monenlaisia tilapäismuodosteita, joiden johdinaines on sidoksissa vartalon muotoon.

Verbiksi muuttaminen on odotuksenmukainen strategia siihen, että tilaan tuodaan non-permanenttisiipiirre, sillä lähtökohtaisesti verbit ilmaisevat dynaamisempaa tilannetta kuin nominit. Monissa kielissä¹¹⁰ tila dynaamistetaan nimenomaan (morfologisen) sanaluokkarajan ylityksellä, jossa vartalo kuuluu tilan pysyvyyden perusteella joko nomini- tai verbitaivutuksen piiriin. Suomessa tällainen muutos vaatii johtimen käyttöä. Esimerkiksi muutosverbeistä voidaan johtaa muutoksen lopputulosta tai parhaillaan toteutuvaa tilaa kuvaavia paikallissijaisia olotilanilmauksia (*suuttua* > *suutuksissa*; *herätä* > *hereillä*; Karlsson 1957: 144).

Fennistiikan traditiossa essentiaalisten johdosverbien ryhmää on käytetty essiivin merkityksen parafrasointamiseen. Esimerkiksi Penttilä (1963: § 254) esittää essiivisijaisen olotilanilmauksen yhdeksi tunnusmerkiksi sen, että verbin ja essiivisijaisen sanan yhteys on niin kiinteä, että ne voitaisiin korvata yhdellä sanalla (*toimia opettajana* > *opettajoida*). Essiivin funktioihin kuuluu myös verbimäisyyden lisääminen adjektiivipredikaattiin (Pajunen 2000: 80); saman tulkinnan voi ulottaa koskemaan myös usein substantiiveja. Myös monissa leksikaalistumissa voidaan havaita tällainen piirre. Essiivin verbimäisen merkityksen puolesta rajankäynti semanttisesti läheisimmän verbiryhmän kanssa on hyvin kiinnostavaa. Nominaalipredikaatin sijavaihtelun ja roolijohdosverbien välinen verbimäisyysjatkumo hahmottuu neliportaiseksi seuraavasti:

Permanentti luokka:	<i>Hän on pesäpallotuomari.</i>
Olotila:	<i>Hän on pesäpallotuomarina.</i>
Prosessi:	<i>Hän on tuomaroimassa ~ tuomaroï pesäpallo-otteluissa ~ pesäpallo-otteluja.</i>
Teko:	<i>Hän tuomaroï pesäpallo-otteluja.</i>

Jatkumon päätepisteenä voisi vielä mainita *tuomari*-lekseemin kantaverbin *tuomita* käytöt.

Jatkumolla permanentti luokka voidaan luokitella yleisemmällä tasolla myös permanentiksi tilaksi, mikäli oletetaan tilan käsitteenä kattavan myös aika-akselia aktivoimattomat luokat. Olotila eli non-permanentti tila tuo esiin ajallisen ulottuvuuden, joka verbijohdoksissa hahmottuu vielä selvemmin; on tosin huomattava, että verbijohdoksen sisältävät esimerkit eivät ole semanttisesti täysin yhteismitallisia nominaalipredikaattiesimerkkien kanssa. Merkitysero hahmottuu myös vertailemalla lauseita *Hän on (pesäpallo)tuomari* ~ *(pesäpallo)tuomarina* ~ *Hän tuomaroï pesäpallo-ottelua* ~ *pesäpallo-otteluja*. Nominatiivissa kyse on pysyvästä tehtävästä, esimerkiksi suoritetusta pätevydestä, essiivissä voimassa olevasta roolista, joka implikoidaan tilapäiseksi. *Tuomaroida*-verbin sisältävissä lauseissa tulkinta on samoin tilapäinen, mutta ennemminkin aktiivinen ja prosessuaalinen, monikollisen objektin yhteydessä habituaalinen.

¹¹⁰ Esimerkiksi (Tongan) tongassa, mundarissa, turkanassa, maorissa, luossa ja diyarissa (ks. Hynönen 2010: 65–69). Kielissä, jotka sallivat saman vartalon suoran nomini- ja verbitaivutuksen, vastaavantyyppinen kategoriavaihdos voi olla hyvinkin produktiivinen, mutta merkitys kontekstikohdainen (*John is a judge* ~ *John is judging* vs. *I lipstickted my shirt*).

Essentiaalisten verbijohdosten ja essiivisijaisen nominaalipredikaatin vertailussa on otettava huomioon myös se, että essentiaalisten verbien johtaminen on produktiivisuudesta huolimatta harvinaisempaa kuin nominaalipredikaatin essiivisijaisuus. Usein tämäntyyppiset verbijohdokset ovat luonteeltaan lisäksi tilapäisiä ja tyylliltään värittyneitä, toisin sanoen tunnusmerkkisempiä tapauksia kuin essiivisijaiset nominaalipredikaatit. Ne liittyvät osin nimenomaan asiayhteyksiin, joissa tilannetta tarkastellaan arvostelevasta näkökulmasta (esim. *keikaroida*, *mestaroida*, *hupakoida*, *päsmäroidä*). Essiivin ja essentiaalisten verbijohdosten reviirien voikin katsoa olevan limittäiset kvasirakenteen ja essiivin todenvastaista tilaa ilmaisevan merkityksen kanssa. Finiittiverbeinä niihin kuitenkin sisältyy toiminnallisuuden komponentti. Reviirien rajaa osoittaa myös se, että vartalolekseemi ei välttämättä luontevasti sovi essiivisijaiseksi nominaalipredikaatiksi (*?olla hupakkona ~ keikarina*). Verbiksi johtaminen on essiivin käyttöä todennäköisempi valinta myös silloin, kun ilmaistaan similitiivisuutta ilman tarkennusta (*alvaraaltoilla*, *pekkaroida*, *koiralla 'räksyttää' vrt. räksyttää koirana*)¹¹¹.

Essentiaalisia verbijohdoksia muodostetaan myös adjektiivivartaloista (*vaisuilla*, *huimistella*, *kiltteillä*)¹¹², jolloin johdos on funktioltaan lähellä essiivimuotoista nominaalipredikaattia (*olla vaisuna ~ huimana ~ kilttinä*). Verbimuotoisuus toiminnallistaa adjektiivin ilmaisemaa ominaisuutta; verbijohdoksen ilmaisema toiminta hahmottuu myös osin intentionalisemmaksi kuin essiivisijaisen nominaalipredikaatin. Verbijohdoksissa vartalolekseemiin ei myöskään liity samantyyppisiä semanttisia rajoitteita kuin nominaalipredikaateilla, joista vain osa suosii essiiviä.

Adjektiivikantaisista johdoksista merkitykseltään lähelle essiiviä sijoittuvat myös ominaisuuksien muutosalttiutta ilmaisevat *punoittaa-* ja *sinertää-*tyyppiset johdokset. Näissäkin verbijohdos käsitteistää tilan aktiivisemmaksi kuin essiivisijainen nominaalipredikaatti, mutta merkitysero voi olla hyvin lievä. Lisäksi se voi liittyä ominaisuuden intensiteettiin: jos huulet sinertävät, värimuutos hahmottuu lievemäksi kuin siinä tapauksessa, että huulet ovat sinisinä. Essiivimuodossa esiin nousee ensisijaisesti tilan muutosalttius, ei väriskaala, mutta mukana on myös subjektiivisen kokemuksen komponentti. Se puolestaan pitää yllä mahdollisuutta tulkita värimuutos lieväksikin. Johdoksen skaalamerkitys korostuu erityisesti permanenttiin tilaan viittaamisen mahdollisuudessa: esimerkiksi hiukset voivat punertaa hyvin pysyvästikin ilman muutosimplikaatiota.

¹¹¹ Nämä tilapäismuodosteet on lehdistä koontanut Leena Kytömäki vuosina 2003–2006. Aineisto on kirjoittajan hallussa ja sisältää myös painamattomista lähteistä kerättyjä ilmauksia.

¹¹² Edellä mainittua Kytömäen aineistoa.

5.4.6 Temporaalirakenne ja statusrakenne

Konverbeistä eli infiniittisistä verbirakenteista¹¹³ essiivisijaisten sekundaaristen predikaattien kanssa lähi- ja päällekkäisreviiri on samanaikaisuutta ilmaisevalla temporaalirakenteella (59).¹¹⁴ Lisäksi semanttisesti lähekkäisenä, osin myös päällekkäisenä voi pitää statusrakennetta eli nominativus absolutus -rakennetta (60).

(59) em minä tiäk kuka kain ne tām pesemättömä...nä tāv viimmesen isännän sitte pisti sinne / kum... saunassa völjäsivät siinä kippeenä ollessa. (LA Luopioinen: 90:7)

(60) Niin, että maisteri on nyt sitten silmä tarkkana. (LA Näytelmät: 131:1)

Edellä luvussa 5.3.2 olen jo käsitellyt essiivin ja progressiivisuutta ilmaisevan *mAssA*-rakenteen semanttista läheisyyttä, joka liittyy aspektimerkitykseen ja on toisentyypistä kuin temporaalirakenteen limittyminen essiivin käytön kanssa.

Temporaalirakenne ilmaisee päälauseen kanssa samanaikaista tilannetta, joten se on merkitykseltään hyvin samankaltainen kuin essiivisijainen temporaali myös silloin, kun se sisältää merkitystä kantavan verbin (*Tehdessään läksyjä hän huomasi ikkunasta oravan*). Lisäksi rakenne voi essiivisijaisten olotilanilmausten tapaan olla sirkumstantiaalinen (*Vioittuessaan lamppu olisi saattanut aiheuttaa sähköiskun*). Myös depiktiivimäinen¹¹⁵ käyttö on mahdollista, joskin se usein sisältää ainakin lievän kontrastiivisen implikaation (*Voittaja sai äänistä 30 % toiseksi tulleen saadessa 24 %*). Temporaalirakenne on essiivisijaisen olotilanilmauksen kanssa jopa lähes synonyyminen, etenkin, jos rakenne sisältää essiivisijaisen nominaalipredikaatin (*Ollessani opettaja ~ Ollessani opettajana ~ Opettajana pääsin lähtemään kotiin ennen neljää*). Tämäntyyppinen temporaalirakenne on merkitykseltään temporaalisen *kun*-lauseen kaltainen samaan tapaan kuin vastaava essiivisijainen temporaali (*Ollessaan sairaana hän makasi päivät pitkät* 'Kun hän oli sairaana, – –'; ks. ISK 2004: § 543; ks. myös Koskinen 1860, Setälä 1919, Alhoniemi 1967, Ikola 1974). Infinitiiviä käyttämällä on kuitenkin mahdollista korostaa sekundaarisen predikaatin temporaalista merkitystä, joten se ei kuitenkaan hahmotu redundantiksi merkityksen muodostumisen kannalta. Käsitteiden rakenteiden välistä suhdetta tarkemmin luvussa 7.4.3.3.

¹¹³ Käytän termiä konverbi kielitypologisen viitekehäksen, selvyyden ja yksinkertaisuuden vuoksi. Konverbiksi kutsutaan adverbialaisia ei-finiittisiä verbimuotoja (ks. esim. Ojutkangas ym. 2009). Tämäntyyppisiä verbimuotoja koskevaa terminologiaa käsittelee tarkemmin Ylikoski (2003).

¹¹⁴ Marginaalisemmin essiivisijaisten sekundaaristen predikaattien kanssa semanttisesti läheisenä voi pitää myös E-infinitiiivin instruktiivimuotoon pohjautuvaa EN-rakennetta, jonka funktiona on ilmaista samanaikaista tilannetta ja tapaa (ks. ISK 2004: § 516; vrt. Eriksen 2006: 205–207), jolloin sen voi katsoa olevan syntaktiselta funktioltaan depiktiivinen (*Perinataalikuolleisuus on laskenut ollen 5.4/100*; Leinonen 2008: 180–181). Toisaalta Setälä (1880) mainitsee rakenteen essiivisijaisen apposition (tämän tutkimuksen mukaan sirkumstantiaalinen) parafrasiksi (*Kansalaisena [so. ollen] minun on sotaan lähteminen* 'koska olen kansalainen'). Lisäksi EN-rakenteiden suhteen huomio kiinnittyy merkitystä kantavan verbin en-infinitiiivin ja aktiivin VA-partisiippiin essiivimuodon väliseen merkityseroon (*Hän kulki ontuen ~ ontuvana*; vrt. Eriksen 2006: 206–207). TU-partisiippiin essiivimuodot ovat puolestaan rinnakkaisia sellaisten subjektitulkinnaltaan avointen EN-rakenteiden kanssa, jotka ovat funktioltaan depiktiivejä (*Tarkkaan katsoen se osoittautuikin aidoksi ~ Tarkkaan katsottuna se – –*).

¹¹⁵ Leinonen (2008) ei kuitenkaan mainitse temporaalirakennetta depiktiivien joukossa.

Essiivisijainen depiktiivi on merkitykseltään läheinen myös statusrakenteen kanssa. Päällekkäisyys on luonteeltaan pitkälti samantyyppistä kuin essiivisijaisten sekundaarisien predikaattien ja edellä alaviitteessä mainitsemani EN-rakenteenkin, mikä on tietysti odotuksenmukaista siinä suhteessa, että rakenteiden funktio itsessään on samantyyppinen: kumpikin ilmaisee samanaikaista tilaa tai toimintaa ja viittaa myös usein tapaan (vrt. Hakanen 1972: 67–68). Statusrakenteessa on (nominatiivimuotoinen) subjekti tai (partitiivimuotoinen) e-NP¹¹⁶ ja nominaalipredikaatti tai -infinitiivi, ja sen teemana toimii pääasiallisesti hallitsevan rakenteen subjekti tai objekti, mutta muukin teema on mahdollinen samojen sääntöjen mukaan kuin essiivisijaisilla olotilanilmauksilla (*Side silmillä minulla oli vaikeuksia hahmottaa tuolien paikkoja*). Statusrakenteen predikoivana osana voi olla paikallissijainen NP tai AP, PP, ADVP tai E-infinitiivin instruktiivin muodostama lauseke (ISK 2004: § 877); paikallissijoihin luetaan tässä siis myös essiivi (ks. myös Ikola 1974: 52–55). Kysymys on eräänlaisesta osan ja kokonaisuuden suhteesta (61–65):

- (61) Kuljin pihalla rukkaset kädessä.
- (62) Opettaja puhui meille kasvot vakavina.
- (63) Istuimme tien vieressä ämpärit täynnä marjoja.¹¹⁷
- (64) Katselen televisiota ikkunaverhot auki.
- (65) Kävelen kohti juhlia housunlahkeet lepattaen.

Fennistiikan traditiossa statusrakenne on syntaktisesti luokiteltu toisinaan appositioadverbiaaliksi, ts. lauseenjäsenkategoriaksi, joka jakautuu tässä tutkimuksessa essiivin näkökulmasta sirkumstantiaaleihin ja temporaaleihin (ks. esim. Jahnsson 1871; Setälä 1884; vrt. Alhoniemi 1967: 35; Siro 1964: 55; Hakulinen 1979: 563–564). Lisäksi se on sijoitettu lauseenvastikkeiden ryhmään (esim. Ikola ym. 1989: 507). Leinonen (2008: 185) luokittelee esimerkkien kaltaisen statusrakenteen hyväksi depiktiiviehdokkaaksi. Tällöin statusrakenteen merkitystä on tarkasteltava siltä kannalta, että se viittaisi teeman tarkoitteen olotilaan mutta ei ensisijaisesti verbin ilmaiseman tilan tai toiminnan tapaan. Tämä on vaikeaa ainakin esimerkeissä 63 ja 64, joissa teeman tarkoitteen sidos statusrakenteen ilmaisemaan olotilaan on kompleksinen. Statusrakenteen suhde tavan ilmaisemiseen onkin määrittelykysymys siinä missä essiivisijaisten olotilanilmaustenkin.

Rakenteen on mahdollista toimia myös kopulalauseessa primaarisena nominaalipredikaattina (66):

- (66) Se ymmärtää sen että ne o höyhenet pörrössä jos se / vastatuuleeq istuu / elikä tuota purjettuuleeq istuu mut / mutta tuota / peä tuuleem päe / mistä kerran tuulehenk käv nii sinnep päim piä. / (LaX¹¹⁸)

¹¹⁶ Statusrakenteen sisäisestäikin voi puhua teemasta samaan tapaan kuin varsinaisessa nominaalilauseessakin, mutta teemana on aina rakenteen subjekti- tai e-NP-jäsen. Statusrakenne on kopulattoman nominaalilauseen kaltainen sekundaarinen predikaatti, jolla on kokonaisuutena vielä oma lausetason teemansa samaan tapaan kuin muillakin sekundaarisilla predikaateilla.

¹¹⁷ *Täynnä*-rakennetta käsittelee kattavammin Hynönen (2013).

Predikaattikomplementiksikin statusrakenne sopii; essiivisijaisen komplementin vaativista verbeistä intransitiivinen *pysyä* on sellainen, jonka yhteydessä merkitykseltään sopiva statusrakenne tuntuu sopivan komplementiksi samantyyppisin semanttisin ehdoin kuin nominaalipredikaatiksikin (*Maisteri pysyy nyt sitten silmä tarkkana, Ne pysyvät höyhenet pörrössä. Pysyä*-verbin yhteydessä huomionarvoista lausekkeen osien välisen hierarkian kannalta on se, että syntaktisesti essiivisijainen tilanilmaus hahmottuu komplementiksi (*pysyä tarkkana*).

5.5 Kokoavaa tarkastelua

Olen tarkastellut tässä luvussa essiiviä olotilanilmauksen sijana ensin merkityksiä kokoavasti, sitten alalajeittain. Painopiste on ollut siinä, millaista on essiivin nominaalipredikaattiin tuoma tilan ajallisen pysymättömyyden eli non-permanenssin ilmeneminen ja miten se suhteutuu elaboraatioihinsa eli alamerkityksiinsä sekä ekstensioihinsa eli sellaisiin merkityksiin, jotka voidaan luokitella non-permanenteiksi vain marginaalisesti. Kokonaisuutena essiivi hahmottuu olotilanilmauksen sijana non-permanenssikomponentiksi, joka tuodaan nominaaliseen predikaattiin. Se voi käytössä rajata nominaalipredikaatin merkitystä enemmänkin. Tulkinnat ovat aina sidoksissa siihen, millainen nominaalipredikaatti on kysymyksessä. Kun tarkastellaan laajemmin kaikkea essiivisijaisten olotilanilmausten käyttöä, voidaan havaita, että essiivi on sijana pakollinen eräissä predikaattikomplementeissa ja sekundaarisissa predikaateissa. Tällöin sen non-permanenssimerkitys joustaa, ja toisinaan se jopa miltei neutraalistuu.

Essiivi on kiinnostava myös sen kannalta, miten nominaalilauseen aspekti määräytyy. Koska nominaalisessa predikaatiossa on täyden verbin sijaan kopulafunktionen elementti, aspektia koskevat yksityiskohdat määräytyvät pelkistyneissä nominaalilauseissa semanttisen predikaatin eli nominaalipredikaatin mukaan. Essiivisijaisuus tuo mukaan progressiivisuusmerkitystä, mutta ei täysin ongelmattomasti sovi yhteen progressiivisuutta koskevien määritelmien kanssa. Aspektimerkitys limittyy tilan non-permanenssin kanssa kuitenkin siinä mielessä, että essiivisyys implikoi tilan voimassaololle rajat. Tässäkin, kuten aikaulottuvuuden suhteen yleisemmin, vastapariksi hahmottuu nominatiivi (ja osin partitiivikin). Monissa tapauksissa sijojen merkitysero ei hahmotu merkittäväksi, koska vartalolekseemi voi viitata nominatiivissakin tilapäiseen tilaan (erityisesti attributiivissa).

Semanttisen reviiirin osalta essiivi hahmottuu varsin selvästi omanlaisekseen merkityskomponentiksi, joka vain harvoin esiintyy olotilanilmauksen sijana siten, että (lähes) saman merkityksen voisi ilmaista jollakin toisella tavalla. Rajasin tapaa ilmaisevat adverbiaalit kokonaan omaksi ryhmäkseen, vaikka määrätapauksissa *sti*-johdoksen ja essiivi-

¹¹⁸ LaX = Lauseopin X-arkisto. Aineisto: Murteisto/KAIKKI/Tervo, XPath: //cl[w[contains(text(), 'pörrössä')]]/ancestor-or-self::s (ks. <http://syntaxarchives.suo.utu.fi/Viittausohjeet/>).

visijaisen olotilanilmauksen merkitykset ovat varsin lähellä toisiaan. Sen sijaan vastaaventyypistä rajausta on vaikea tehdä eräisiin sellaisiin päätteisiin, jotka intuitiivisesti voisivat hahmottua essiivistä erillisiksi. Essiivi esimerkiksi hahmottuu olotilasijana translatiivin pariin, mutta näiden sijojen merkitykset limittyvät siitä huolimatta, että translatiivi on nimenomaan resultatiivisuutta ilmaiseva sija. Vastaavasti paikallissijojen ja statusrakenteen olotilaa ilmaisevat käytöt ovat essiivin käytön suhteen lähinnä komplementaarisia, samoin kuin tilaverbien, joilla on essiivimäisiä merkityksiä. Konverbeissä merkitys sen sijaan limittyy essiivin kanssa, mikäli niissä on kopula ja ne ilmaisevat olotilaa.

6 ESSIIVISIJAISTEN OLOTILANILMAUSTEN TEEMASUHDE

Tässä luvussa käsittelen sitä, millainen on teeman ja essiivisijaisen olotilanilmauksen yhteys. Kysymys on ensinnäkin siitä, miten teema ylipäättään käy ilmi lauseyhteydestä. Tässä ratkaisevinta on merkitys, mutta apuna voivat olla myös muotoon liittyvät piirteet. Käsittelen teeman määräytymistä alaluvussa 6.1. Toiseksi teeman ja olotilanilmauksen suhde on erityinen lukukongruenssin osalta: olotilanilmauksen luvun määrää ensisijaisesti merkitys, joka ei tosin aina hahmotu kovin selvästi. Käsittelen aihetta alaluvussa 6.2. Luvussa 6.3 käsittelen teeman ja nominaalisen predikoinnin kannalta poikkeuksellista lauseadverbiaalien ryhmää eli essiivisijaisia olotilanilmauksia, jotka ilmaisevat koko lausetta kehystävän olotilan ilman varsinaista teemaa.

6.1 Teeman määräytyminen

Essiivisijainen olotilanilmaus on lauseadverbiaalikäyttöään lukuun ottamatta aina semanttisesti sidoksissa teemaansa, jonka tarkoitteen olotilan se ilmaisee. Se, mikä teemaksi tulkitaan, määräytyy monien seikkojen summana; viime kädessä merkitys ja asiayhteys ratkaisevat. Lähtökohtaisesti voidaan kuitenkin todeta, että teema voi olla tarkoitteeltaan hyvin monenlainen: tarkoite voi olla esimerkiksi yhtä hyvin elollinen kuin elotonkin, konkreettinen kuin abstraktikin. Teemaa ei tarvitse eksplikoida lauseessa välttämättä mitenkään. Primaaristen nominaalipredikaattien teemana on lauseen subjekti, oli se muodoltaan millainen hyvänsä (NP, infinitiivi, lause). Predikaattikomplementtien teemana on intransitiivisissa rakenteissa subjekti, transitiivisissa objekti. Keskityn siis tässä sekundaaristen predikaattien teemasuhteeseen, joka on hyvin monipuolinen.

Depiktiivien ja erityisesti sirkumstantiaalien (mutta myös temporaalien) teemasuhde on joustava muissakin kielissä; esim. Haspelmath ja Buchholz (1998: 332) mainitsevat, että roolilauseen kontrolloija (tässä tutkimuksessa siis depiktiivin teema) on konteksti-kohtaisesti joko subjekti tai objekti. Varsin vapaata teemasuhdetta voi pitää osoituksena siitä, että tämäntyyppiset olotilanilmaukset todella ovat sekundaarisia predikaatteja, eivät adverbiaaleja. Siron suhdesääntö, joka koskee adverbiaaleja, on seuraava:

Verbin määräyksenä olevan adverbiaalin kvasipredikaatti viittaa intransitiivisessa lauseessa subjektiin ja transitiivisessa lauseessa objektiin (Siro 1964: 28).

Kvasipredikaatti tarkoittaa adverbiaalina toimivan lausekkeen sijapäätettä tai lausekkeen sisältämää adpositiota. Esimerkiksi lauseessa *Poika tuli huoneeseen* kvasipredikaattina on illatiivin pääte. Jos määritelmää tarkastellaan essiivisijaisten olotilanilmausten valossa,

edellä olevat esimerkit selventävät omalta osaltaan sitä, että essiivisijaiset sekundaariset predikaatit eivät tätä verbin määräyksiin (täydennyksiin tai määritteisiin) liittyvää sääntöä noudata. Toisaalta asia ei ole niin yksiselitteinen, sillä myös muut adverbiaaleiksi tulkittavat lauseenjäsenet rikkovat suhdesääntöä (ks. esim. Alhoniemi 1975: 8–9; Sadeniemi 1966: 141–142; P. Leino 1989: 164–165, Huumo 1997); tilanne on problemaattinen erityisesti olosijoissa.

Sekundaarisen predikaatin suhdesääntöä noudattamaton teemasuhde ei ole poikkeus säännöstä, vaan sitä voi luonnehtia tendenssikimpuksi, jossa limittyvät niin sekundaarisen predikaatin tyyppi ja lauseasema kuin semantiikan ohjaavuuskin. Erityisesti depiktiivit käyttäytyvät lauseen ytimen yhteyteen sijoittuvina elementteinä usein samaan tapaan kuin suhdesääntöä noudattavat adverbiaalit ja muut olotilaan viittaavat lausekkeet, kuten translatiivisijaiset NP:t ja AP:t. Essiivin moniulotteisuutta kuvastaa hyvin esimerkiksi tapaus, jossa essiivi ja translatiivi limittyvät osittain: lauseessa *Liisa löysi ensimmäisenä Marinin* essiivisijainen olotilanilmaus voi viitata siihen, että Liisa oli ensimmäinen löytäjä, mutta myös siihen, että Mari oli ensimmäinen löydetty. Sen sijaan lauseessa *Liisa löysi ensimmäiseksi Marinin* ainoastaan jälkimmäinen tulkinta tulee kyseeseen.

ISK:n (2004: § 968, § 975, ks. myös § 977) kuva essiivisijaisten tilanilmausten teemasuhteesta on varsin monipuolinen: tällaiset muodot luonnehtivat intransitiivilauseessa subjektin, passiivilauseeseen implisiittisen tekijän tai verbikantaisen substantiivin laajennuksena olevaa subjekti- tai objektigenetiivin olotilaa, kun taas transitiivilauseessa luonnehtimisen kohde on sidoksissa objektin tarkoitteeseen siten, että essiivimuoto luonnehtii ihmistarkoitteista objektia, kun taas ei-ihmistarkoitteisen objektin sisältävässä lauseessa se voi luonnehtia joko subjektia tai objektia sen mukaan, mikä sen merkitys on. Lisäksi ISK:n (§ 977 ja § 968) mukaan essiivisijainen olotilanilmaus voi luonnehtia myös paikallisijaista adverbialia ja partitiiviobjektin yhteydessä subjektia silloin, kun partitiiviobjekti esiintyy esimerkiksi katsomista tai odottamista ilmaisevan verbin yhteydessä (ks. myös Hakulinen & Karlsson 1979: 175–176).

Sekundaaristen predikaattien teemasuhteeseen otetaan kantaa myös kielitypologisessa tutkimuksessa. Himmelmann ja Schultze-Berndt (2005: 1; 54) tuovat esiin, että depiktiivien teemana (*subject/controller*) voi yleensä olla vain ydinargumentti eli subjekti tai objekti, mutta poikkeuksiakin on (esimerkkinä suomen kieli; ks. myös Nichols 1978). Creissels (2014: 620) puolestaan toteaa, että funktiivien rooliin viittaavien depiktiivien teemana voivat olla niin intransitiivilauseeseen subjekti kuin transitiivilauseeseen subjekti ja objektikin, eikä muodosta yleistystä muiden lauseenjäsenten mahdollisuudesta toimia teemana.

Esimerkeistä 67–78 käy ilmi, millaisia erityyppisiä teemoja sekundaarisilla predikaateilla perussubjektin ja objektin ohella esiintyy¹¹⁹. Osa esimerkeistä voi vaikuttaa kielenkäyttäjältä erikoiselta (vrt. myös Helasvuo 1990: 217), mutta mikään rakenteista ei ole kovin marginaalinen aineistoni valossa (teemat alleviivattu).

¹¹⁹ Vastaavia esimerkkitapauksia esittelee myös Lundberg (1992: 55–61).

- (67) E-NP: Niitä esiintyy pitkin rantoja kapealla vyöhykkeellä Säkkijärveltä idässä Peräpohjo-
laan saakka pohjoisessa, osaksi yksinäisinä, osaksi suurin ryhmin. (LA Historian tietokir-
jat: 29:1)
- (68) Omistettavaa tms. ilmaiseva NP: meil ol pyy... pyyvyyksen verkkoja / nii ja sitte / rysiä. /
(LA Sortavalan mlk.: 324:1)
- (69) Genetiivisubjekti (nesessiivirakenne): Jumala on armahtanut meitä niin, ett- ei meidän
tarvitse langenneina olentoina elää tässä fyysisessä majassa iankaikkisesti. (LA Hartaus-
kirjat: 504:2)
- (70) Omistuslauseen adessiivi-NP: Valtakunnan suulaimpana oliona Yleisradiolla on väis-
tämätön vastuu viljelemästään ohjelmiston kielestä. (LA Konferenssien, seminaarien ym.
kirjoitetut puheet ja esitelmät: 155:1)
- (71) Muu adverbialiaali: Tiettyä valkyyriamaisuutta Karita Mattilassa on lied-laulajana. (LA
Kirjallisuus-, musiikki-, teatteri-, elokuva- ja taidearvostelut: 87:1)
- (72) Passiivimuotoisen verbin sisältämä persoonakoodaus (verbin ilmaiseman toimin-
nan suorittaja): Ne koottiin ympyräksi, joiden sisäpuolelle leiriytyneinä puolustauduttiin
vihamielisiä mustia alkuasukkaita vastaan. (LA Matkakuvaukset: 176:2)
- (73) Genetiivimäärite: Jorma Gallen-Kallelan elämä päättyi viimeksi käydyissä sodissa, taiste-
lurintamalle jääneenä ensimmäisenä upseerina. (LA Reportaasit [aikakauslehti]:
618:1)
- (74) Nolla (nollapersoonan ilmaiseman toiminnan suorittaja): Siinä on selvästi urheilulli-
sempi fiilinki kuin selvänä kaahatessa. (LA Kolummit [sic] ja pakinat ym. kevyet jutut:
222:1)
- (75) Osma: Pieni itäsaksalainen liiteli mäkiennätyksenä 108 metriä ja keräsi 222,2 pistettä.
(LA Urheiluselostukset: 66:1)¹²⁰
- (76) Saman virkkeen eri lauseen sisältämä elementti: 3-vuotiaana perhe muuttaa Parai-
sille, jossa Hursti asuu nuoruutensa. (HS 24.1.2000)
- (77) Aiemman virkkeen sisältämä elementti: – Kyllä se minun ilmoitukseni on. Voi suokaa
nyt anteeks, mutta minä aloin olla jo niin väsynyt, teen nääs ilmoituksen lauantai-iltana
saunan jälkeen, niin, tämä se on, Armas Miikael. Sitä kirjottaa miten sanotaan, kun kaikki
sanoivat lapsena Miikael, ei kukaan Mikael. (LA Taideproosa: 516–518:3)
- (78) Possessiivisuffiksi: Pienenä poikana tätini pienen kodin ikkunalla oli muiden joulukuk-
kien joukossa kukka tai kasvi. (HS 16.3.2008: D8)

Teematulkinnassa otetaan huomioon ensisijaisesti semantiikka eli se, mitkä lähikon-
tekstissa esiintyvät lekseemit kelpaavat teemaksi sekundaarisen predikaatin merkityksen
perusteella. Mikäli vaihtoehtoja on useampia kuin yksi, tulkinnassa käytetään hyväksi se-
kundaarisen predikaatin lauseasemaa ja teemaksi sopivien lekseemien lauseenjäsen-
statusta: määrite hahmottuu teemaksi lähinnä siinä tapauksessa, että lausekkeiden edus-
sanana toimivat lekseemit eivät merkityksensä puolesta tehtävään sovi. Lisävihjeen voi
antaa monikkotapauksissa myös sekundaarisen predikaatin mahdollinen lukukong-
ruenssi, jota käsittelem tarkemmin alaluvussa 6.2. Jos teema kuitenkin on syntaktisesti

¹²⁰ Vrt. myös Helasvuo 1990: 207.

odotuksenvastainen, vaikka semanttinen päättely johtaa yksiselitteiseen tulokseen, vastaanottaja voi kiinnittää huomiota monitulkintaisuuteen (verkkokeskusteluun perustuva¹²¹ esimerkki: *Minkä ikäisenä aloit antaa vauvalle kiinteitä ruokia?* 'vastaanottajan ikä' tai 'vauvan ikä').

Tapausten määrät LA:n aineistossa käyvät ilmi taulukosta 4, joissa ovat mukana kaikki produktiivisen taivutukseen piiriin kuuluvat sekundaariset predikaatit lukuun ottamatta statusrakennetta.

TAULUKKO 4. ESSIIIVISIAISTEN SEKUNDAARISTEN PREDIKAATTIEN¹²² TEEMAT LA:N AINEISTOSSA.

Teema	depiktiivit	temporaalit	sirkumstantiaalit	yhteensä
subjekti	693	240	39	972
objekti	309	17	6	332
omistuslauseeseen ades-siivi-NP	52	11	2	65
e-NP	36	3	0	39
aiemmassa virkkeessä tai muuten kontekstissa	10	18	0	28
passiivin persoonakoodaus	6	15	0	21
adverbiaali	10	8	1	19
genetiivimäärite	13	2	0	15
nolla	9	2	0	11
omistettavaan viittaava NP	9	0	0	9
genetiivisubjekti	5	0	1	6
epäselvä	0	3	0	3
osma	2	0	0	2
yhteensä	1154	319	49	1522

Temporaalien subjektiteemaisuuden yleisyyttä selittää se, että murreaineiston haastatte-luissa puhuja viittaa usein itseensä ja sijoittaa tapahtumat omaan henkilöhistoriaansa. Lisäksi temporaalien passiivitapaukset ovat kahta yleiskielistä virkettä lukuun ottamatta sellaisia, joissa passiivimuotoinen predikaatti on merkitykseltään monikon 1. persoonan kaltainen. Aineistossa ei ole ainuttakaan tapausta, jossa possessiivisuffiksi olisi teemana, vaikka epäsystemaattinen keruu osoittaa, että tällaisia tapauksia on olemassa.

Esimerkissä 77 voi tulkita essiivisijaisen sekundaarisen predikaatin teeman tarkoitteeksi nollapersoonalla ilmaistun puhujan itsensä, mutta aivan itsestään selvä tällainen viittaussuhde ei ole. Tukea sille, että virkkeen tai jopa tekstin mittaisessa kontekstissa implisiittiseksi jäävä teema olisi nimenomaan puhujaan itseensä viittaaville tapauksille mahdollinen, antavat muutkin esimerkit, joissa teema implikoituu verbimuodosta (79–

¹²¹ Keskustelu on jo poistunut lähteestään (vauva.fi), mutta samantyyppisiä esimerkkejä tapaa arkikeskustelusta muutenkin.

¹²² Taulukossa ei ole sellaisia sekundaarisia predikaatteja, joiden yksiselitteinen luokittelu ei ole mahdollista.

80). Samoin nollapersoonaa voi aiemman kontekstin perusteella implikoida, että yleistys kuuluu puhujan subjektiivisen kokemuksen piiriin (81).

(79) Teknologiafriikkinä Hesarin iPad-lehti oli odotettu juttu. (HS 4.12.2010, haastattelun ensimmäinen virke)

(80) Gergijevitä ja Hannu Lintua edellisinä päivinä kuunnelleena Jan Latham-Koenig tuntui ensin hosuvalta ja sitten vähän pliisulta kapellimestarilta. (HS 8.7.2014, kappaleen ensimmäinen virke)

(81) "Hänellä on ehdottomasti mielipide tällaisista asioista, hyvin fiksu ja perusteltu." Ja minkälainen kuningas on työkaverina? "Jaa, en osaa sanoa, en pidä häntä työkaverina. Mutta hän on suora ja rehellinen. Suomalaisena se on sellainen piirre, josta pitää. Hän tekee selviä päätöksiä." (HS 11.7.2016)

Esimerkkitapauksissa essiivisijainen sekundaarinen predikaatti siis viittaa puhujaan itseensä, vaikka primaarisesti ajatellaan teeman viittaavan passiivisen tai nollapersoonaisen verbin ilmaiseman toiminnan suorittajaan. Tulkintaan ohjaa tilanteinen motivaatio, pragmaattinen salienssi, joka henkilöhaastattelussa antaa oletuksen, että puhuja kertoo itsestään. (Pragmaattisesta salienssista käsitteenä ks. esim. Aikhenvald 2006: 26–27.) Tällaiset esimerkit havainnollistavat myös sitä, kuinka teemasuhteessa semanttinen ulottuvuus on korosteisena.

Essiivisijaisten olotilanilmausten teemasuhteen vapautteen voi olla yhtenä selityksenä sija itsessään: essiivin ainoana produktiivisena tehtävänä on ilmaista olotilaa. Vastaavasti muissakin kielissä esiintyy yhteys vapaan teemasuhteen (ja avoimen referenssin) sekä erillisen predikoivan koodausstrategian esiintymisen välillä (Schultze-Berndt & Himmelmann 2004: 93). Jos essiivisijaista olotilanilmausta ei ole mahdollista tulkita primaarisesti predikaatiksi tai komplementiksi, ei sille jää muuta syntaktista tulkintavaihtoehtoa kuin se, että kysymyksessä on sekundaarinen predikaatti. Sen sijaan kielissä, joissa sekundaarisia predikaatteja merkitään monifunktiolisella kieliopillisella strategialla, on funktiokohtaisia tulkintamahdollisuuksia lähtökohtaisesti enemmän. Mikäli predikoivat määritteet koodattaisiin strategialla, joka on muussakin kuin predikoivassa käytössä, monitulkintaisuuden riski olisi suurempi, jos määritteen vartaloleksemin merkitys mahdollistaisi useampia tulkintavaihtoehtoja. Tilanne olisi tällainen esimerkiksi kielissä, joissa predikoivuus ja instrumentaalisuus tai komitatiivisuus koodataan samalla strategialla.

Toisena vapaan teemasuhteen kulmakivenä on mahdollista pitää sitä, että suomen kielessä verbin ja lauseen määritteiden paikka ei ole kovin tiukasti määritelty. Tämän vuoksi myös lauseasema voi ohjata oikeaan tulkintaan, mikäli tulkintavaihtoehtoja muuten on useita. Sekundaarisissa predikaateissa esiintyy samantyyppisiä tulkinnallisia piirteitä kuin esikenttään ja lauseen ytimen yhteyteen sijoittuvissa adverbiaaleissakin (ks. Hynönen 2004: 18; vrt. Huomo 1997; 82–83).

(82) Puheenjohtajana tunnen hänet hyvin. (Teemana on subjekti, marginaalisemmin objekti.)

(83) Tunnen hänet hyvin puheenjohtajana. (Teemana on objekti, marginaalisemmin subjekti.)

Toisaalta lauseaseman hyväksikäyttö yksiselitteisyyden varmistamisessa ei ole välttämättä kovin aukoton strategia, sillä depiktiivin nostaminen esikenttään voi johtaa siihen, että predikoiva määrite saa toisenlaisen tulkinnan kuin on tarkoitus. Mikäli depiktiivi on sirkumstantiaalille ominaisessa paikassa eli verbin edellä, siihen voi ankkuroitua temporaalinen tai kausaalinen implikaatio, jos se semanttisesti olotilanilmaukseen ja sen asia-yhteyteen sopii. On kuitenkin lekseemiryhmiä, joiden merkitykseen esikenttään siirtäminen ei vaikuta. Esimerkkinä mainitsen ikään ja kehitysvaiheeseen viittaavat temporaalit, jotka ovat monessa suhteessa poikkeuksellinen tapausryhmä (84–86). Presensmuotoisen verbin yhteydessä temporaalin viittaussuhde on sikäli erikoinen, että subjektin tulkitseminen teemaksi edellyttäisi futuurista luentaa. Ikään ja kehityskauteen viittaavat lekseemit ilmaisevat vain hyvin poikkeuksellisissa konteksteissa kausaalista olotilaa (87).

(84) Tunsin hänet lapsena. (teema voi olla subjekti tai objekti; vrt. Nichols 1978: 123)

(85) Lapsena tunsin hänet. (teema on subjekti; ks. Leinonen 2008: 270)

(86) Muistan hänet lapsena. (teema on objekti; vrt. Nichols 1981: 79)

(87) Alaikäisenä hän ei saa ostaa savukkeita.

Pääsääntöisesti temporaalit kuitenkin viittaavat subjektin tarkoitteen olotilaan, mikäli siihen ei ole semanttista estettä.

6.2 Suhde teeman lukuun

Maailman kielissä on tavallista, että sekundaarinen predikaatti, erityisesti depiktiivi, kongruoi teemansa kanssa ainakin jollakin tavalla (Himmelmann & Schultze-Berndt 2005: 30). Suomen kielessä ilmiö näkyy kaikissa essiivisijaisten olotilanilmausten ryhmissä osittaisena lukukongruenssina, joka ulottuu kaikkiin essiivisijaisiin olotilanilmauksiin ainakin jossain määrin. Lukukongruenssista on kysymys silloin, kun lekseemi mukautuu luvultaan toisen samassa rakenteessa olevan lekseemiin (*punaiset kengät; kengät ovat punaiset ~ punaisia*). Essiivisijaisten olotilanilmausten lukuun vaikuttavat erilaiset tekijät, ja monissa tapauksissa lukuun mukautuminen tuntuu semanttisesti suorastaan yhdentekevältä, enintään tarkastelutapaan käsitteistyksen tasolla vaikuttavalta (*Siellä pidettiin lehtiä kotieläimenä ~ kotieläiminä*). Tässä suhteessa essiivi on samankaltainen kuin translatiivi- ja ablatiivisijaiset¹²³ olotilanilmaukset, mutta toisenlainen kuin luokka- ja ominaisuus-predikaatioissa sen parina toimiva nominatiivi- tai partitiivisijainen nominaalipredikaatti.

Essiivitapaukset ovat jaoteltavissa periaatteessa kolmeen ryhmään. Ensimmäisessä (in)kongruenssin syynä on merkitys, eli yksikön ja monikon valinta perustuu selvästi siihen, että vain toinen on oikean merkityksen kannalta sopiva vaihtoehto (88). Toinen

¹²³ Ablatiivin ja elatiivin mainitsevat predikaatiiviverbiaalin sijoiksi ensimmäisen kerran Hakulinen ja Karlsson (1979: 211–213).

ryhmä koostuu merkityksen suhteen läpinäkymättömämmistä tapauksista, joissa lukuvalinnan takana on muototekijä, kuten esimerkiksi jonkinasteinen kiteytyminen (89); kiteytymisen taustalla voi toki olla sellaisiakin semanttisia tekijöitä, jotka näyttäytyvät selvinä. Kolmannessa ryhmässä ovat tapaukset, joiden kohdalla voidaan perinteisen kieliopin näkökulmasta käyttää termiä *vapaa vaihtelu* (90). Käsitteistyksen kannalta niitäkin voidaan toki tarkastella valintoina suhteessa kollektiivisuuteen ja distributiivisuuteen. Ryhmät ovat jatkumoluonteisia.

(88) Maria Bretus tanssi taitavasti ihmisenä luonnon armoilla ja luonto (muut tanssijat kuorona) selvitti osuutensa kunnialla. (LA Kirjallisuus-, musiikki-, teatteri-, elokuva- ja taidearvostelut: 327:2) vrt. – – *kuoroina* – –.

(89) Miähet ei kylä mittään tehnee / muuta... olivat niitä / naisillen niitä niinkun ne semmosia pellaviakil loukuttamassa ja / sillä lailla että / niille / niillä apuna. // (LA Pirkkala: 223:2) vrt. – – ?*apuina*.

(90) Jumalan eteen saamme tulla juuri niin avuttomina ja osaamattomina kuin olemme. (LA Radion hartauspuheet: 129:1) vrt. – – *avuttomana ja osaamattomana* – –.

Essiivi- ja translatiivisijaisia olotilanilmauksia on aiemmin tutkinut laajasti Lauseopin arkiston yleiskielen aineiston avulla Lundgren (1992), joka on havainnut, että ne kongruoivat monikollisen teemansa kanssa, mikäli se on merkityksen kannalta välttämättömyyttä, mutta kongruoimistendenssiä esiintyy myös siinä tapauksessa, että teema ja olotilanilmaus ovat yksilöiviä ja päinvastoin. Lundgrenin aineiston essiivi- ja lausekkeista 9,8 % on yksikössä, kun teema on monikossa, ja 1,7 % on monikossa, kun teema on yksikössä. Tapauksista 85,6 % noudattaa teeman lukua; loput 2,9 % ovat erikoistapauksia, joissa teema ei ole selvästi yksiköllinen tai monikollinen; ryhmään kuuluu esimerkiksi passiivimuotoisen verbin persoonapäätte. Tapauksista 26 %:ssa inkongruenssia motivoivat selvästi semanttis-pragmaattiset seikat. Yksikkömuotoisuus monikollisen teeman yhteydessä on kuitenkin essiivissä yleisempää kuin translatiivissa. Kongruoimattomuus on myös luonteenomaista teemapaikeille abstrakteille nominaalipredikaateille, joissa essiivin ja nominatiivin merkitysero on vähäinen (*Murtojen kohteena olivat kioskit*). (Ks. Lundgren 1992; vrt. Penttilä 1963: § 298.) Tässä luvussa täydennän Lundgrenin tarkastelua hyödyntämällä tarkempaa essiivisijaisten olotilanilmausten luokittelua ja suhteuttamalla sitä luvunmääräytymisproblematiikkaan. Toisin kuin Lundgren, hyödynnän tarkastelussa myös murreaineistoa.

Essiivisijainen olotilanilmaus on siis teemansa luvun suhteen ambivalentti, joten sitä tarkasteltaessa on mahdollista ottaa erilaisia lähestymistapoja koko lukukongruenssikysymykseen. Sen käyttäytymistä on mahdollista selittää siten, että luvussa kongruoiminen ei ole perustapaus, josta on poikkeuksia, vaan ensisijaisesti kyse on semantiikasta ja asiaintilojen käsitteistä. Tämä tarkoittaa sitä, että essiivisijaisten olotilanilmausten tapauksessa voidaan yleisemmin pohtia, onko kyse ylipäätään lukukongruenssista vai ennemminkin jonkinlaisesta osittaisesta mukautumisilmiöstä, joka ilmenee silloin, kun monikollisen teeman tarkoitteen tilaa ilmaisevan lausekkeen yksikkö- ja monikkomuoto

eivät tulkinnaltaan poikkea toisistaan ratkaisevasti. Yksiköllisten teemojen yhteydessä monikollisuus motivoituu aina semanttisesti.

Lukukongruenssi horjuu kaikissa teemallisten essiivisijaisten olotilanilmausten syntaktisissa kategorioissa. Taulukosta 5 käy ilmi se, miten essiivisijaiset olotilanilmaukset kongruoivat monikollisen teemansa kanssa LA:n aineistossani. Mukana ovat selviksi tapauksiksi¹²⁴ luokittelemani lauseenjäsenkategorioiden edustajat; leksikaalistumat, statusrakenteen ja luvultaan epäselvät tapaukset (esimerkiksi *valmiina*) olen jättänyt pois. Taulukossa eivät ole mukana myöskään essiivisijaiset lausekkeet, joiden teemana on passiivimuotoisen verbin persoonapäätte.

TAULUKKO 5. MONIKKOMUOTOISEN TEEMAN TARKOITTEEN OLOTILAAN VIITTAAVAN
ESSIIVISIJAISEN NP:N JA AP:N LUKU LAUSEENJÄSENKATEGORIOITTAIN LA:N AINEISTOSSA¹²⁵.

Syntaktiset kategoriat	Yksikkö	Monikko	Yhteensä
Nominaalipredikaatit	115	26	141
- yleiskieli	32	15	47
- murteet	83	11	94
Predikaattikomplementit	63	47	110
- yleiskieli	24	41	65
- murteet	39	6	45
Depiktiivit	133	112	245
- yleiskieli	44	101	145
- murteet	89	11	100
Sirkumstantiaalit	1	5	6
- yleiskieli	1	5	6
- murteet	0	0	0

¹²⁴ Taulukossa 5 ja 6 tarkastelusta jäävät pois kategorioiden väliselle jatkumolle sijoittuvat tapaukset, jotka eivät pelkän LA:n haussa esiin tulevan virkekontekstin perusteella ole määriteltävissä selvästi tietyn lauseenjäsenkategorian edustajiksi. Näitä on aineiston olotilaa ilmaisevista essiivimuodoista 77.

¹²⁵ Kirjoitetun kielen aineiston tulkintaa mutkistaa omalta osaltaan preskriptiivinen kielioppi, joka vaikuttaa siihen, miten ammattikirjoittaja essiivisijaisen olotilanilmauksen lukukysymyksen ratkaisee. Kirjoitetun kielen aineiston esiintymiin vaikuttavat kielenhuollon ohjeet, jotka ovat essiivisijaisten nominaalipredikaattien ja predikoivien adverbiaalien suhteen monitahoiset. Iolan (2001: 166) mukaan predikatiivadverbiaali (so. essiivi-, translatiivi- tai ablatiivisijainen nominaalipredikaatti tai predikoiva adverbiaali) noudattaa yleensä teeman lukua, mutta tästä säännöstä on poikkeuksia, joita Ikola ei kuitenkaan systemaattisesti esittelen. T. Itkosen Uusi kieliopas (2007: 62) ei anna sen yksiselitteisempiä ohjeita, vaan toteaa, että essiivi-, translatiivi- ja ablatiivimuotoinen predikatiivadverbiaali ovat monikollisen subjektin tai objektin yhteydessä nykyään tavallisesti monikossa, joskaan käytäntö ei ole ehdoton, eli yksikkömuodon käyttöä ei ole katsottava virheelliseksi.

Temporaalit	37	4	41
- yleiskieli	0	1	1
- murteet	37	3	40
Yhteensä	349	194	543
- yleiskieli	101	163	264
- murteet	248	31	279

Koska selviä sirkumstantiaaleja on niukasti, yleisyydestä ei voi tehdä kattavia johtopäätöksiä. Primaaristen nominaalipredikaattien ohella temporaalit kongruoivat suhteellisen harvoin. Murreaineisto paljastaa, että itsenäisen essiivisijaisen temporaalin taustalla voi piillä luvussa 5.4.6 käsitelty temporaalirakenne, josta inessiivimuotoinen kopula *ollessa* on pudonnut pois. Kyse olisi eräänlaisesta kiteytymiskehityksestä. Räsänen (2007) esittää, että subjektia tai objektia luonnehtivana pakollisena jäsenenä essiivisijainen oltilanilmaus yleensä kongruoi eli syntyy monikkohakuisia ilmauksia (vrt. myös T. Itkosen *Kieliopas 2007: 62*). Monikollisuuden dominanssi ei kuitenkaan aineistossani toteudu. Pakollisiksi tulkittavat kategoriat eli nominaalipredikaatti ja -komplementti ovat aineistossani useammin yksikössä monikkomuotoisen teeman yhteydessä. Predikaattikomplementeilla tosin lukukongruenssi on varsin yleistä, kun sitä verrataan muihin tapausryhmiin.

Temporaalit ja merkitykseltään temporaaliset nominaalipredikaatit suosivat yksikköä. Passiivissa persoonapäätteen merkitys voi tilanteen mukaan olla 'minä ja muut' (91), mutta aidosti passiivisiakin esimerkkejä aineistossa esiintyy (92). Ainoa monikollinen temporaali (93) esiintyy yleiskielen aineistossa ja kuuluu samaan tekstiin kuin sitä edeltävä esimerkki.

(91) No oikein pikkupoikan sit koitettih semmosel loukun kans ja / kun noin / kun lyätih seipähii pystyh ja. / (LA Lapinjärvi: 171:1)

(92) Nuoruusiän alkaessa, 11–13-vuotiaana, joudutaan ottamaan kantaa omaan mahdolliseen alkoholinkäyttöön. (LA Asia-artikkelit [sanomalehti]: 135:1)

(93) Karkeat suuntaviivat osoittavat, että tyttöjen alkoholinkäyttötavat lähenevät poikien tapoja, että alkoholiin tutustutaan suhteellisen laajalla ikäalueella, 12–18-vuotiaana, ja että lakisääteiset ostoikärajat alitetaan yleensä parilla vuodella. (LA Asia-artikkelit [sanomalehti]: 142:3)

Muuntyyppisiä "erikoisteemoja" (adverbiaaleja, genetiivimääritteitä) on aineistossani niin niukasti, että kattavia yleistyksiä on mahdotonta aineistopohjaisesti tehdä. Intuitiivipohjaisesti voin kuitenkin tulla siihen johtopäätökseen, että teematyyppi ei itsessään säätele oltilanilmauksen lukua, vaan kyse on ennemminkin oltilanilmaukseen ja sen teemasuhteeseen kuuluvista merkityksistä. Säännönmukaisuusiakin esiintyy: nollapersoonan yhteydessä käytetään yksikköä (*Kesällä pysyy lämpimänä ~ *lämpiminä*). Myös nominaalipredikaatit, joiden teemana on lause tai infinitiivirakenne, ovat aineistossani yksikömuotoisia. Lundgrenin (1992) mukaan essiivi- ja translatiivisijaisen oltilanilmauksen luvun valintaa selittää noin neljänneksessä tapauksista merkitys. Karlsson (1967: 274–

275) puolestaan toteaa, että essiivisijaiset olotilanilmaukset eivät ole ehdottoman lukukongruenssin piirissä, minkä vuoksi niissä helposti toteutuu lukusanojen yhteydessä looginen kongruenssi muodollisen kustannuksella.

Teeman monikkokongruenssissa on kyse usein distributiivisuuden ilmaisemisesta. Tällaisessa merkityksessä essiivisijaisen olotilanilmauksen ilmaisema luokka tai ominaisuus kattaa teeman tarkoitteena olevan joukon jäsenet tai jaollistarkoitteisen teeman ilmaisevan tarkoittepaljouden kaikki osat (vrt. ISK 2004: § 946; esimerkit 94–95). Distributiivinen ilmaus hahmottaa tilanteen, johon sisältyy luonnostaan useampia osakäsitteistyksiä (Räsänen 2007).

(94) Elokuva tekee kunniaa yksinkertaisille tunteille, tavallisille tunteille ihmisille, jotka halusivat puolustaa kotejaan ja omaisuuttaan, joutuivat tahtomattaan ristiriitaisiin, väkivaltaisiin kahakoihin, joissa veljet ja tutut, omaiset ja ystävät ovat pakotettuja katsomaan toisiaan vihollisina – –. (LA Kirjallisuus-, musiikki-, teatteri-, elokuva- ja taidearvostelut: 94:4) vrt. – – *vihollisena* – –.

(95) Kun doorilaiset heimot Epeiroksesta alkoivat tunkeutua itään ja etelään, akhaialaiset vain muutamissa Kreikan mantereen osissa (Itä-Thessaliassa Arkadiassa, Etelä-Eliksessä) säilyttivät kansallisuutensa ja kielensä puhtaina – – (LA Tietosanakirjat: 443:2) vrt. – – *puhtaana* – –.

Esimerkeissä 94 ja 95 yksikkö ja monikko sopivat essiivisanan luvuksi kumpainkin. Virkkeet osoittavat, että essiivisijaisten olotilanilmausten monikollisuuden selittäminen distributiivisuuden ilmaisemiseksi ei aina ole kovin mutkatonta. Tällaisissa tapauksissa distributiivisuutta on mahdollisuus selittää muoto-orientoituneesti (monikko = distributiivinen) tai lähestyä merkitystä synonymian tai lähimerkityksisyyden näkökulmasta, jolloin kuvaavin termivalinta olisi vapaa vaihtelu. Ajatusta täydellisestä synonymiasta voi kuitenkin kyseenalaista näissäkin tapauksissa: kielenkäyttäjä kuitenkin käsitteistää tilan joko kokonaisuudeksi tai joukon jäseniin tai osiin viitaten.

Tapauksissa, joissa on kysymys ns. vapaasta vaihtelusta, luvun valinta voi periaatteessa selittyä myös analogiaperusteisesti, mikäli distributiivisuuden ilmaiseminen ei semanttisena selityksenä ole luonteva. Selvimmissä distributiivisuustapauksissa yksiköllinen olotilanilmaus olisi kuitenkin semanttisesti mahdoton (96–97):

(96) Vasemman alalohkon laskimot nähdään konvergoivina varjoina hiluksen alaosan etupuolella. (LA Muiden alojen tutkimukset: 192:1) vrt. – – *konvergoivana varjona* – –.

(97) Ne kiskottiim muutej juurina ylös. (LA Asikkala: 323:1) vrt. – – *juurena* – –.

Selvästä merkityserosta on kyse, jos essiivisijainen olotilanilmaus viittaa ainemaiseen tai kollektiiviseen kokonaisuuteen. Kollektiivisuudessa on kyse siitä, että joukkoa käsitellään kokonaisuutena, ts. substantiivin tarkoite koostuu monista entiteeteistä, mutta siihen viitataan yksiköllisesti (ks. myös ISK 2004: § 557; § 943–944; § 948; § 1284–1285). Tällöin nominaalisen predikaatin ilmaisema luokka tai ominaisuus suhteutuu ryhmään siten, että ryhmä hahmottuu jaottomaksi kokonaisuudeksi päinvastoin kuin distributiivisessa predikoinnissa (98, ks. myös esim. 88 edellä). (Kollektiivisuudesta ks. myös Räsänen 2007.)

(98) Hallinnollisesti saaret kuuluvat kreivikuntana Skotlantiin, mutta niillä on perinteisiin nojaava suhteellisen laaja itsehallinto. (LA Tietosanakirjat: 5:1) vrt. – – *kreivikuntina* – –.

Esimerkissä 98 on yksikön ja monikon välinen semanttinen oppositio: monikollisena olotilanilmaus joko saisi tulkinnan, jota ei tarkoiteta ('monena kreivikuntana'). Kun kollektiiviseen tulkintaan tai sen välttämiseen pyritään, olotilanilmauksen luvulla on semanttinen motivaatio. Silloinkin, kun semanttinen ero ei ole selvä, voidaan yksikkömuotoista olotilanilmausta tarkastella kollektiivisena käsitteistyksenä. Tämä on yksi tapa selittää se, miksi kielenkäyttäjät valitse yksikön, vaikka teema on monikossa (99–100).

(99) Sitten kun siin- ol' / mylly ja ne / mylläri! lehmät ni / ne tul' viimeksenä ja ne / niistä jälistä sitten tarkast- että / ne lehmät ol' väliin keäntynny päi / niitä / jahtoajijaa. (LA Jämsä: 27:2) vrt. – – *viimeisinä* – –.

(100) Töiden valvojana toimivat Matti Ventelä ja Timo Luodes. (LA Uutiset: 284:1) vrt. – – *valvojana* – –.

Selvästi yksikölliseen teemaan viittaavat monikolliset olotilanilmaukset ovat aineistosani pelkästään substantiivivartaloisia. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että distributiivisuus liittyy ennen kaikkea substantiiveihin, kun taas adjektiivit, joilla ei ole vastaavantyyppistä jaollisuuteen ja jaottomuuteen perustuvaa oppositiota, koodataan monikollisiksi lähinnä substantiivisten predikoivien olotilanilmausten semanttisen koodauseron mallin mukaan. Yksikkömuotoisiin teemoihin liittyvä distributiivisuus ilmenee aineistossa taulukon 6 mukaisesti (vertailun vuoksi mukaan on sisällytetty myös yksikkömuotoisen teeman kanssa samassa luvussa olevat nominaaliset predikaatit).

TAULUKKO 6. YKSIKKÖMUOTOISEN TEEMAN TARKOITTEEN OLOTILAAN VIITTAAVAN ESSIIVISIJAISEN NP:N JA AP:N LUKU LAUSEENJÄSENKATEGORIOITTAIN LA:N AINEISTOSSA.

Syntaktiset kategoriat	Yksikkö	Monikko	Yhteensä
Nominaalipredikaatit	794	10	804
- yleiskieli	264	3	267
- murteet	530	7	537
Predikaattikomplementit	433	6	439
- yleiskieli	281	5	286
- murteet	152	1	153
Depiktiivit	869	25	894
- yleiskieli	448	21	469
- murteet	421	4	425
Sirkumstantiaalit	41	2	43
- yleiskieli	41	2	43
- murteet	0	0	0
Temporaalit	263	0	263
- yleiskieli	17	0	17
- murteet	246	0	246

Yhteensä	2400	43	2443
- yleiskieli	1051	31	1082
- murteet	1349	12	1361

Jos teemana on passiivimuotoisen verbin persoonapäätte, olotilanilmaus voi olla kummassa luvussa hyvänsä. Aineistossa passiivimuodon ilmaiseman toiminnan suorittajan tilaan viittaavia essiivisijaisia lausekkeita on yhteensä 31, kiteymät pois lukien 24 (nominiaalipredikaatteja 3, depiktiivejä 6 ja temporaaleja 15). Näistä 24 tapauksesta 19 on yksiköllisiä, 5 monikollisia. Yksikkömuodoista yleiskieltä edustaa 3 ja murteita 16; monikko-
muodoista yleiskieleen kuuluu 2, murteisiin 3. Esimerkit 101 ja 102 edustavat olotilanilmauksia, joiden lukuun eivät selvimmin yksikköhakuisuutta aiheuttavat seikat vaikuta.

(101) Ne koottiin ympyräksi, joiden sisäpuolelle leiriytyneinä puolustauduttiin vihamielisiä mustia alkuasukkaita vastaan. (LA Matkakuvaukset: 176:2)

(102) – – mää näin- et kyl siäl terveinä sentään- ollaan kosk- äiti käy kaivolla ja / tullee korsteenista sauhu. / (LA Kokemäki: 88:15)

Esimerkissä 101 essiivisijainen olotilanilmaus toimii depiktiivinä, esimerkissä 102 primaarisena nominaalipredikaattina tai depiktiivinä sen mukaan, tulkitaanko paikkaa ilmaiseva *siäl* rakenteessa lokaatiopredikaatiksi vai adverbiaaliksi. Depiktiiveissä ja primaarisissa nominaalipredikaateissa luku vaihtelee, joskin jälkimmäinen ryhmä näyttää aineistoni perusteella suosivan yksikköä. Esimerkin 102 lukuvalinta saattaa selittyä selventämisellä: aiheen arkuuden vuoksi myös yksilötarkoitteeseen voidaan viitata passiivilla etäännyttämistarkoituksessa.

Viime kädessä lukuun voi vaikuttaa teeman tulkinta. Koska merkitysero ei aina ole kovin olennainen, luku voi valikoitua esimerkiksi monitulkitaisuuden välttämisen perusteella. Tähän voi johtaa esimerkiksi se, että teeman määräytyminen on toisinaan sidoksissa kontekstuaalisiin vaikutuksiin (103–104).

(103) Hän tapasi pojat iloisena ~ iloisina.

(104) Kaksi vaimoa hän menetti aivan nuorina. (Waltari 1952: 63)

Tämäntyyppiset esimerkit ovat ominaisia kirjalliselle tyylille. Puhutussa kielessä konteksti sisältää usein muitakin tulkinnallisia vihjeitä.

Essiivisijaisten ja muidenkin olotilanilmausten lukukongruenssin horjumuuteen voi havaita yhteyden siinä, miten paikallissijaiset olotilanilmaukset käyttäytyvät (näistä ks. myös lukua 5.4.3). Niissä monikollisuus näyttäytyy hyvin moniulotteisena: se voi olla kiteytyntä pakolliseksi (*olla hengissä*), joskus semanttisesti hyvinkin opaakisti (*olla nukuksissa*) tai merkityksen leksikaalistumista osoittavaksi (*olla merillä ~ merellä, olla elokuvassa ~ elokuvissa*; ks. Onikki-Rantajääskö 2001: 61–65). Luku voi vaihdella vapaasti (*olla pilalla ~ piloilla*), mutta teeman luvun kanssa paikallissijainen olotilanilmaus ei kongruoi silloinkaan, kun se ilmaisee selvästi ominaisuuden kaltaista olotilaa (*olla humalassa, olla kuivilla*; ks. myös Onikki-Rantajääskö 2001: 245–248). Näin ei käy niissäkään varsin harvoissa

tapausryhmissä, joissa esiintyy samoja vartalolekseemejä kuin essiivisijaisissa olotilanilmauksissa (*olla vinossa ~ vinona : vinoina*; vrt. Onikki-Rantajääskö mp.). Koska paikallissijaisten olotilanilmausten suhde lukuun on kuitenkin kompleksisempi ja opaakimpi kuin nominatiivi- ja partitiivisijaisten luokkaa ja ominaisuutta ilmaisevien nominaalipredikaattien, on mahdollista, että kongruenssissa analogian lähtökohtana ovat ennemminkin nominatiivi- ja partitiivimuodot kuin olotilanilmaukset. Essiivisijaiset olotilanilmaukset eivät olisi noudattaneet alkuaan lukukongruenssia, vaan luku olisi mahdollisesti selittynyt semanttisesti, kuten paikan- ja ajanilmauksissa. Subjektin ja nominatiivi- tai partitiivisijaisen nominaalipredikaatin välinen lukukongruenssi on luonteeltaan enemmän morfologista kuin semanttista eli nämä nominaaliset predikaatit noudattavat pääsääntöisesti subjektin lukua (ks. myös ISK 2004: § 946–957; § 1267).

Oman ryhmänsä muodostavat leksikaalistumisjatkumoon sijoittuvat essiivisijaiset olotilanilmaukset. Jompaankumpaan lukuun, yleensä yksikköön, vakiintuminen on niille tavallista, ja piirre muistuttaa osaltaan paikallissijaisten olotilanilmausten tapaa kiteytyä tiettyyn lukuun (ks. Hynönen 2013). Kaikki kiteytymät eivät kuitenkaan ole vakiintuneet jompaankumpaan lukuun, vaan osa noudattaa produktiivisen taivutuksen piiriin kuuluvien olotilanilmausten häilyvää lukukongruenssitaipumusta. Esimerkkinä tällaisesta tapauksesta on *sellaisenaan* (ja *semmoisenaan*), joka voi monikkomuotoisen subjektin yhteydessä noudattaa tai olla noudattamatta teeman lukua melkoisen vapaasti. Merkitysero on tuskin havaittava, mahdollisesti distributiivisuuteen liittyvä (105–106).

(105) Joo kun ei niitä oikeen kuivattu riihis / kun ne pannahav vaan koneella sellaaahnansa pelloilta päi / sittek kun ne siälä nyt vähä / kuivivat. (LA Nurmo 2 86:3)

(106) Nämä aaltoryhmät voidaan havaita sellaisinaan, ja niiden on todettu etenevän nopeudella, joka on puolet ilmiöön osallisten aaltojen keskimääräisestä nopeudesta. (LA Tietosanakirjat: 418:1)

Osin luvultaan kiteytyneenä voi pitää myös yksikköhakuisia essiivisijaisia muotoja (esim. *apuna*, *myytävänä*, *turvana*). Ne ovat merkitykseltään usein abstrakteja ja ainesnamaisia, jolloin distributiivisuus ei niihin merkityspiirteinä edes sovi. Muodot *apuna* ja *turvana* esiintyvät aineistossani ainoastaan yksiköllisinä, mutta niiden monikkomuodotkaan eivät ole täysin intuitionvastaisia, joskin *turvina* hahmottuu paikallissijaisen olotilanilmauksen *turvissa* rinnakkaismuodoksi. *Apuina* puolestaan sopii merkityksiin, joihin konkreettisuus tuo distributiivisuuden mahdollisuuden (*Suuria summia maksetaan apuina*).

Abstraktitarkoitteisista essiivisijaisista olotilanilmauksista omana ryhmänään voi pitää ns. *tavoitteena on* -rakenteen substantiivista nominaalipredikaattia. Rakenteessa subjekti on loppukentässä ja usein muodoltaan kompleksinen. Osa tapauksista on vähintäänkin kiteytymässä yksikköön (107), mutta osa voi vaihdella luvussa (108–109). Konkreettistarkoitteisia teemapaikkaisia nominaalipredikaattejakin aineistossani esiintyy (110).

(107) Tulen irtipääsyn syynä olivat ilmeisesti sähkölämmittimen päälle kuivumaan jätetyt vaatteet. (LA Uutiset: 94:1) vrt. – –?syinä – –

- (108) Seurauksena on ollut tonttien hinnan huima nousu ja asumiskustannusten kallistuminen. (LA Pääkirjoitukset [sanomalehti]: 382:1) vrt. *Seurauksina (ovat olleef)* – –
- (109) Piilevä yleinen mielipide muuntuu ilmaistuksi ryhmän pyrkiessä vähentämään ilmennyttä konfliktia tai ahdistuneisuutta. Taustoina ovat yksilöjen emootiot, ajatuskaavoittumat ja kulttuurin perintönä kulkevat ennakkoluulot. (LA Tietosanakirjat: 469–470:1) vrt. *Taustana* – –.
- (110) Virkaanasettajaistilaisuuden avustajina olivat tuomiorovasti Lauri Huovinen, rovastit Miika Tarna ja K. R. Honkasalo, lääninrovasti Yrjö Heinonen, pastori Jukka Suokivi ja asessori Risto Heikkilä. (LA Uutiset: 76:1) vrt. – – *avustajana* – –.

Rakenteessa yksikkömuotoa tukevat sekä essiivimuodon merkityksen abstraktius että poikkeuksellinen lauseasema, osassa tapauksista on kyse myös kollektiivisesta luennasta, jopa kiteytymisestä (*olla jonkin osana ~ syynä*). Huomionarvoista on, että yksiköllisyys voi mahdollisesti laukaista myös kopulan inkongruenssin, kun subjekti on loppukentässä (108). Voidaankin pohtia, saako nominaalipredikaattialkuinen kopulalause eksistentiaalilauseen piirteitä. Koska teemapaikkaisia monikollisia nominaalipredikaatteja on aineistosani niukasti, kovin pitkälle meneviä yleistyksiä ei kuitenkaan ole mahdollista tehdä.

Lukukongruenssin mahdollisuutta voidaan pitää eräänä seikkana, joka tukee essiivisijaisten predikoivien olotilanilmausten rajaamista pois adverbiaalikategoriasta (vrt. Halliday 1967; Manninen 2003.) Tällaisen analyysin pohjalta onkin perusteltavissa se, että tämäntyyppiset olotilanilmaukset samastetaan nominaalisiin predikaatteihin. Selvimmin eron voi nähdä silloin, kun kongruenssi vaikuttaa tulkintaan (111):

- (111) Siksi pitkät aallot ylittävätkin ensimmäisinä sen tuulen rajan, joka ne on synnyttänyt. (LA Tietosanakirjat: 402:1) vrt. – – *ensimmäisenä* —.

Esimerkissä merkitys selvenee depiktiiviseksi, olotilaan viittaavaksi ('ovat ensimmäisiä, jotka ylittävät'), kun essiivisana on monikossa; lukukongruenssi on mahdollista vain predikoinnissa. Sen sijaan yksiköllisenä essiivisana muistuttaa ennemminkin ajan ja paikan adverbialia (vrt. *ensinnä* ja *ensiksi*). Tällainen merkitysten erottelu on mahdollista käytännössä vain silloin, kun ilmaistaan monikollisen tarkoitteen sijaintia jossakin järjestyksessä, joten kysymys on melko marginaalisesta ilmiöstä.

Kokoavasti on voidaan todeta, että essiivisijaisten olotilanilmausten osittainen lukukongruenssi on mutkikas ilmiö, jota säätelee pääsääntöisesti semantiikka. Aina yksikön ja monikon merkitysero ei kuitenkaan vaikuta olennaisesti tulkintaan. Kielenpuhuja joko pyrkii kollektiiviseen tai distributiiviseen merkitykseen taikka käyttää lukukongruenssia muuten merkitystä ohjaavana keinona esimerkiksi teeman täsmentämiseksi. Vastaavasti hän voi hyödyntää lukuvalintaa poistaakseen ei-toivotun kollektiivisen tai distributiivisen tulkinnan. Silloin kun monikollisen teeman yhteydessä kongruenssia ei ymmärrettävyyden takia vaadita, essiivimuodon luku voi olla ymmärrettävyyden kannalta yhdentekevä, jolloin kielenkäyttäjä päätyy yksinkertaisempaan vaihtoehtoon eli yksikköön tai yhdenmukaisuuteen teeman luvun kanssa. Tämäkin valinta voidaan tulkita käsitteistyserona: kielenkäyttäjä valitsee kollektiivisen ja distributiivisen koodauksen väliltä.

6.3 Teemattomuus: olotilaa ilmaisevat essiivisijaiset lauseadverbiaalit

Essiivisijaisilla olotilanilmauksilla on myös selvästi adverbiaalista käyttöä, jos kriteeriksi otetaan teeman olemassaolo: lauseadverbiaalina toimivalla essiivisijaisella olotilanilmauksella ei ole yksittäistä teemaa, vaan se viittaa pelkästään lauseen ilmaiseman asiaintilan tilaan (112–115). Lauseadverbiaalina¹²⁶ toimivat essiivisijaiset olotilanilmaukset ovat merkitykseltään abstrakteja substantiiveja. Ne kuuluvat leksikaalistumisjatkumoon eli ne ovat luokiteltavissa myös adverbeiksi ja käytettävissä adpositioina (Hynönen 2013: 568).

- (112) Hän on päättänyt erota virastaan protestina kaikkia niitä pohjoisia kollegojaan vastaan, jotka ovat tahranneet väkivaltaisilla ja laittomilla toimillaan koko poliisikunnan maineen. (HS 21.5.2009)
- (113) Suhteellisen pitkäkestoisen rasituksen (koripallopeli) aikana eräät suun kautta nautitut lääkkeaineet (tetrasykliini, doksisykliini, sulfametisoli, prokaiiniamidi) imeytyivät tavanomaisen hyvin, erittyvät tavallista hitaammin, jakautuvat mahdollisesti uudella tavalla, ja kaiken tämän seurauksena niiden seerumista mitatut pitoisuudet ovat tavallista suurempia. (LA Muiden alojen tutkimukset: 252:4)
- (114) Kova energiajärjestelmä tarjoaa rajattomia energiamääriä pitkien, vaikeiden ja kalliiden yhteisponnistelujen tuloksena. (LA Yhteiskunnalliset tietokirjat: 431:1)
- (115) Jos päästäisiin 10–13 vuotta eteenpäin niin ettei puukaupunkia sinä aikana revittäisi, olisi kaupunki pelastettu, sanoo Jouko Rantamäki mielipiteenään. (LA Reportaasit [aika-kauslehti]: 275:4)

Rakenteet ovat asiatekstille ominaisia, eikä LA:n murreaineistossa ole yhtään täysin kiistatonta lauseadverbiaalia, lähitapauksia kyllä. Yleiskielen aineistossa lauseadverbiaaleja on 20. Teeman olemassaolo vaatisi olotilanilmaukselta sitä, että lauseessa tai sen kontekstissa esiintyisi elementti, jonka tarkoituksen olotilaan essiivisijainen tilanilmaus viittaa. Esimerkeissä 112–115 essiivisijainen olotilanilmaus kuitenkin luonnehtii suoraan sen lauseen ilmaisemaa asiaintilaa, jossa se esiintyy. Keskeinen piirre tässä suhteessa on tietenkin se, että olotilaan viittaava lauseadverbiaali vaatii suomessa kielipillisen merkityksen eli tässä tapauksessa essiivin päätteen samaan tapaan kuin sekundaarinen predikaattikin. Kun muotoseikat vaativat määräsijaa, sijavalinnan perusteena ei ole semanttisen eron tekeminen. Sijan merkitys ei välttämättä kuitenkaan neutraloidu. Kysymykseksi noussekin, onko teemattoman lauseadverbiaalin essiivisijaisuus missään suhteessa non-permanenssiin, joka liittyy merkityspiirteensä useimpiin sekundaarisiin predikaatteihin. Non-permanenssimerkitys ei niissä erityisesti profiloidu.

Lauseen merkityksen kannalta ei ole suurta vaikutusta sillä, katsotaanko essiivisijaisen olotilanilmauksen teemana olevan yksittäinen elementti vai katsotaanko sen viittaavan suoraan lauseen ilmaiseman asiaintilan tilaan (116). Sen sijaan monitulkintaisissa tapauk-

¹²⁶ Lauseadverbiaali on yleisemmin määriteltynä koko lausetta määrittelevä adverbiaali (ks. Hakulinen & Ojanen 1993; vrt. Ojutkangas ym. 2009). Sillä ei ole predikoivaa suhdetta mihinkään yksittäiseen lauseenjäseneen tai kontekstissa esiintyvään elementtiin.

sisä teeman hämäryydestä on tulkinnan kannalta haittaa tai se hämärtää hahmotusta (117; ks. myös Maamies 1994 ja T. Itkonen 2007: 73).

(116) Sopimusluonnokset olivat varsin valmiit vuosien neuvottelujen tuloksena. (LA Asia-artikkelit (aikakauslehti): 340:1)

(117) Neuvottelujen tuloksena Ryti lähetti Hitlerille kirjeen. (T. Itkonen 2007: 71)

Esimerkissä 116 ei liene tulkinnan kannalta olennaista, ajatellaanko lauseeseen teema vai ei. *Sopimusluonnokset olivat varsin valmiit* sopii tulkittavaksi siten, että essiivisijainen olotilanilmaus määrittää suoraan asiointilaa. Lause voidaan kuitenkin hahmottaa myös teemalliseksi ('sopimusluonnokset ovat neuvottelujen tulos' + 'sopimusluonnokset ovat valmiit'). Ongelmia syntyy lähinnä määrittelyssä: essiivisijainen olotilanilmaus on lauseadverbiaali- ja depiktiivikategorioiden harmaalla alueella. Esimerkissä 117 on puolestaan T. Itkonen (2007: 71) mukaan kysymys "häiritsevistä hahmotuksesta"¹²⁷. Varsinaista monitulkintaisuutta tapauksessa ei voi maailmantiedon nojalla tulkita olevan, koska se vaatisi, että subjekti (*Ryti*) voisi olla teema, joten häiritsevä hahmotus tarkoittaa tässä jotakin muuta. Lause muistuttaakin esimerkkiä 116, jossa on tulkinnallisesti yhdenkään, tulkitaanko essiivisijainen olotilanilmaus sekundaarisesti predikaatiksi vai lauseadverbiaaliksi, koska sekä kirje että sen lähettäminen ovat neuvottelujen tulosta. Häiritsevä hahmotus tarkoittaneekin tässä (kielenhuollon) normin rikkomista ja essiivisijaisten olotilanilmausten leviämistä uuteen käyttöön.

Päällekkäisten tulkintojen esiintymistä on mahdollista pitää jopa predikoimattomien essiivisijaisten lauseadverbiaalien eräänlaisena syntymekanismina: T. Itkonen (1956: 421–422) esittää, että tämäntyyppiset tapaukset ovat voineet toimia syntaktisen siirtymän ponnahduslautana, joskin kehitykseen ovat voineet vaikuttaa myös muiden kielen vastaaventyypiset rakenteet, erityisesti ruotsin *som*-rakenne (*Rälsen har sprungit sönder som följd av den starka kölden* 'Raide on mennyt rikki kovan pakkasen seurauksena'). Tätä seikkaa en tutkimukseni rajauksen takia selvittä enempää, mutta hypoteesia olisi mahdollista tarkastella eri-ikäisten kielimuotojen korpusten valossa: T. Itkonen (1979: 87) toteaa, että seurauksena- ja tuloksena-muotojen käyttö predikoimattomana lauseadverbiaalina olisi ollut tuntematonta vielä 1930-luvulla. Ilmaustyyppien yleistymiseen on voinut vaikuttaa sekin, millaisissa yhteyksissä tyypillisesti lauseadverbiaaleina käytettävät essiivisijaiset olotilanilmaukset esiintyvät nominaalipredikaatteina.

Kun *seurauksena*-muoto (esimerkki 113) saa genetiivimääritteen, se on mahdollista luokitella myös adpositioksi (ISK 2004: § 976; ks. myös Hynönen 2013: 568). Samaan syytä tai näkökulmaa ilmaisevien adpositioiden ryhmään kuuluvat ISK:n (§ 689) mukaan myös essiivisijaisista olotilanilmauksista ainakin (*jonkin*) *seurauksena* ja (*johonkin*) *suhteutettuna* (ks. Hynönen 2013). Ne edustavat hyvin merkittävää osaa kaikista lauseadverbiaaleista. Esimerkiksi LA:n korpuksessa ei esiinny muita lauseadverbiaalin määritelmään sopivia tapauksia kuin sellaisia, joissa esiintyvä essiivisijainen olotilanilmaus kuuluu kiin-

¹²⁷ Vastaaventyypisiä esimerkkejä antaa myös Ikola (2001: 29–30).

teästi yhteen määritteen kanssa siten, että olotilanilmaus voi ISK:n määritelmän mukaan olla kategorioitavissa adpositioksi.

Kuten edellä esimerkin 117 analyysistä voi päätellä, essiivisijaisten lauseadverbiaalien ryhmä on kokonaisuutena ollut kielenhuollon kritiikin kohteena¹²⁸. Ensimmäisenä syynä on se, ettei essiivisijaisten olotilanilmausten funktioksi ole katsottu predikoimattomana adverbiaalina toimimista. Kritiikin voi katsoa perustuvan siihen, että essiivisijaisten olotilanilmausten tulkintaan kuuluu odotus predikoivuudesta eli siitä, että olotilanilmauksella on teemana jokin yksittäinen lauseessa esiintyvä elementti. Tämä oletus voi johtaa periaatteessa siihen, että essiivisijaisen olotilanilmauksen sisältävästä lauseesta tai sen kontekstista pyritään löytämään sopiva teema silloinkin, kun kyse on lauseadverbiaalista, jolloin tulkinta voi ajautua harhapoluille. Todellisuudessa tämä ongelma on samantyyppinen kuin teeman tunnistamiseen liittyvät tulkintakysymykset muutenkin: essiivisijaisten olotilanilmausten yhteydessä teemasuhde tai sen puuttuminen tulkitaan aina tilannekohtaisesti, ja tulkintaan liittyy edellisissä luvuissa mainitsemiani vihjeitä. Itse asiassa lauseadverbiaaleissa vihjeen teemattomiksi tulkitsemisesta antaa se, että essiivisijaisena olotilanilmauksena esiintyvä lekseemi on merkitykseltään abstrakti substantiivi. Myös muut tämän luvun alussa luetellut lekseemit ovat jo varsin vakiintuneita lauseadverbiaalifunktion, joten teemattomuutta voi odottaa. Maamies (1994) myös mainitsee, että *seurauksena* ja *tuloksena*-rakenteiden subjektina on usein *-minen*-johdos tai muu verbistä johdettu substantiivi. Tulkintaa vahvistavana elementtinä voi lisäksi olla se, että lause tai sen lähi-konteksti ei sisällä lekseemiä, joka merkitykseltään selvästi sopisi teemaksi.

Vakiintumista lauseadverbiaaliseen käyttöön on tarkasteltu myös aineiston valossa. Maamies (1994) on laskenut, että Suomen Kuvalehden vuoden 1987 vuosikerran sisältämistä *seurauksena*-tapauksista lauseadverbiaaleiksi määrittäyty 49 tapausta 109:stä, kun taas *tuloksena*-tapauksista lauseadverbiaaleja on 20/86. Muissa tapauksissa olotilanilmauksilla on ollut teema (subjekti tai objekti) tai ne ovat esiintyneet nominaalipredikaatin funktiossa rakenteissa, joissa subjektiksi on tulkittu *että*-lause (ks. Maamies 1994). Maamiehen (1994) mukaan voidaan katsoa, että nykypuhujan kielitajussa *seurauksena* ja *tuloksena* voivat määrittää koko lausetta.

Lauseopin arkiston aineiston esiintymät edustavat kuutta eri lekseemiä (*ensinnä[kin]*, *mielipiteenä*, *seurauksena*, *tarkasteltuna*, *tuloksena* ja *verrattuna*). Esiintymät ovat erityyppisiä: *ensinnä* ja *ensinnäkin* ovat pitkälti leksikaalistuneita järjestyksen ilmaisimia, joita käytetään myös lauseadverbiaaleina, kun halutaan ilmaista metakielisesti asioiden järjestystä. Toisin sanoen yksi kuudesta lekseemistä on kiteytynyt tai kiteytymässä, partisiipit *tarkasteltuna* ja *verrattuna* kuuluvat produktiivisen taivutuksen piiriin, samoin kuin lauseadverbiaalikäyttöön suorastaan vakiintuneet *seurauksena* ja *tuloksena* sekä erityisesti sitaattien yhteydessä esiintyvä *mielipiteenä*. Lisäksi mainittakoon erikseen selvä leksika-

¹²⁸ Suosituksena on vuodesta 1994 ollut se, että *tarkoituksena*- ja *tuloksena*-rakenteita saa käyttää yleiskielessä myös lauseadverbiaaleina, joskin sanonnan onnistuneisuutta on arvioitava aina tapauskohtaisesti. Myös lauserakenteen monimutkaisuutta on pyrittävä välttämään ja käyttämään tilanteen mukaan näiden rakenteiden sijaan adpositioita. (Maamies 1994).

listuma *kaikkinaan* 'kaiken kaikkiaan', joka esiintyy sekin metakielisenä kiteytyksen ilmaisimena. Läheskään kaikki lause- tai verbirakennesubjektin yhteydessä esiintyvät abstraktit nominaalipredikaatit eivät siis esiinny LA:n aineistossa ainakaan kiistattomina lauseadverbiaaleina. ISK:n (2004, § 976) luettelon sisältämistä abstrakteista lekseemeistä ei lauseadverbiaalin funktiossa ole ainuttakaan esiintymää seuraavista:

aihe, este, haave, kohde, periaate, peruste, piirre, sivutuote, tavoite, todiste, ehto, idea, ongelma, tehtävä, ajatus, edellytys, pyrkimys, tarkoitus, tulos, yllätys, vaikeus, panos.

Sen sijaan esiintymiä on muissa tehtävissä, erityisesti tavoitteena on -tyyppisissä rakenteissa primaareina nominaalipredikaatteina (ks. lukua 7.2.3.3). Nämä abstraktit lekseemit voisivat kuitenkin toimia tilaa ilmaisevina lauseadverbiaaleina.

Oman tapausryhmänsä kategorian sisällä muodostavat passiiviset partisiippilausekkeet, jotka ISK:n (§ 976) mukaan ovat "epämääräisemmin suhteuttavia tavan adverbialleja" eli eivät nekään lukeudu predikoiviin adverbialleihin (118–121).

(118) Kivelä arvioi, että toteutettuna laki laajentaisi ja vahvistaisi merkittäväällä tavalla kulttuurielämämme perustaa. (LA Uutiset: 45:2).

(119) Tätä järjestelyä saattaisi auttaa peruskoulutuksen ja täydennyskoulutuksen järjestäminen osaksi toisiinsa integroituina. (LA Komitean mietinnöt: 77:1)

(120) Niinpä tarvitaan kahden kolmasosan enemmistö saapuvilla olevista valtuutetuista laskettuna – mm. kiinteän omaisuuden ostamiseen, myymiseen ja vaihtamiseen, pysyvien rahastojen perustamiseen ja lakkauttamiseen, verotuksella koottavan määrän korottamiseen, uuden määrärahan myöntämiseen tai aikaisemman korottamiseen, lainan ottamiseen ja uuden viran perustamiseen. (LA Yhteiskunnalliset tietokirjat: 300:1)

(121) Liikevaihto on noussut huomattavasti edelliseen vuoteen verrattuna kun samanaikaisesti korko- ja vuokramenojen prosentuaalinen osuus liikevaihdosta on kuitenkin alentunut ollen niiden osuus 0,25 ja 0,28 prosenttia liikevaihdosta. (LA Viranomaisen päätökset ja kirjelmät: 228:1)

ISK:n (§ 976) mukaan tällainen passiivinen partisiippilauseke luo koko propositiolle tulkintakehyksen. Aineistoni perusteella näin todella näyttää olevan, mutta on silti kyseenalaista, onko tätäkään ryhmää mielekästä katsoa predikoimattomaksi ja näin ollen erottaa sekundaarisista predikaateista, sillä esimerkkien 118–121 tapaiset partisiipit viittaavat kyllä teeman tarkoitteen tilaan. Funktioltaan esimerkkien essiivisijaiset NP:t ovat siis käytännössä konditionaalisia sirkumstantiaaleja. Toisaalta partisiippitapausten joukossa esiintyy myös esimerkki hyvin lauseadverbiaalisesta rakenteesta, *verrattuna*-partisiippirakenne (121), joka on vakiintunut jo likimain konventionaalistuneen yksikön asemaan. Tulkinnassa olennaista on se, että verrattuna oleminen ei ole liikevaihdon tila samalla tavalla kuin toteutettuna oleminen on lain ja integroituna oleminen puolestaan koulutuksen.

6.4 Kokoavaa tarkastelua

Essiivisijaisten tilanilmausten suhde teemaansa on hyvin moniulotteinen. Sen säännönmuokaisuudet perustuvat pitkälti semantiikkaan: essiivimuodon monikollisuus aktivoi distributiivisen tulkinnan, joka lekseemikohtaisesti voi olla hyvin selvä mutta myös lähimerkityksinen yksikkömuodon kanssa. Monikkomuotoisten teemojen yhteydessä esiintyvä yksiköllinen essiivisijainen olotilanilmaus vastaavasti ilmaisee kollektiivisuutta enemmän tai vähemmän selvästi. Semantiikka antaa siis rajat: jos kollektiivisuutta ja distributiivisuutta ei ole tarpeen kontrastoida, luvun valinnan tausta hämärtyy tai selittyy esimerkiksi teemaa täsmentäväksi.

Sama semantiikan ensisijaisuus korostuu myös essiivisijaisen sekundaaristen predikaattien ja teeman keskinäisessä suhteessa. Teema ei toisin sanoen määräydy tiukkojen syntaktisten periaatteiden mukaan, joskin syntaksi voi auttaa tulkinnassa, mikäli teema ei ole aivan selvä. Erityisesti leksikaaliset temporaalit hahmottuvat laajasti määritteenomaisiksi, sillä niiden sijainti suhteessa teemaansa on hyvin vapaa. Toisaalta hyvin poikkeukselliset teemasuhteet voivat hahmottua tunnusmerkkisiksi: esikentässä olevan sekundaarisen predikaatin oletusteema on teemapaikassa, ei loppukentässä. Teemasuhteessa voidaan siis havaita toistuvia piirteitä, mutta kovin säännönmukaisena sitä ei voi pitää.

Lisäksi essiivisijainen olotilanilmaus voi toimia lauseadverbiaalina, jolloin sillä ei ole predikoivaa funktiota. Syntaktisesti se muistuttaa depiktiiviä: lauseadverbiaali esiintyy määritteenä ja ilmaisee vaihtoehtoista olotilaa. Ratkaisevana erona on kuitenkin se, että sillä ei ole lauseenjäsentasoista teemaa, jonka olotilan se ilmaisisi lauseen kehykseksi. Se on siis eräänlainen vastaesimerkki, sillä muut olotilaa ilmaisevat essiivimuodot luokitellaan tässä tutkimuksessa tavalla tai toisella predikoiviksi; essiivillä on myös selvästi adverbialisuutta koodaavaa käyttöä, vaikka se onkin semanttisesti hyvin läheistä predikoivan käytön kanssa. Toisaalta se osoittaa, miten joustavia olotilan ilmaukset ovat: lauseen asiantilan rajaaminen on essiivissä mahdollista myös yksittäisen tarkoitteen olotilaan viittaamatta.

7 ESSIIVISIJAISTEN PREDIKOIVIEN OLOTILANILMAUSTEN SYNTAKTINEN KATEGORIOINTI

Tässä luvussa syvennän aineistolähtöisesti luvussa 3.1.2 esittämäni suomen essiivin syntaktista kuvausta, joka pohjautuu kielitypologiassa käytettyyn predikoivien nominaalien luokitteluun. Se on pitkälti samankaltainen kuin Nicholsin (1979; 1981) esittämät luokittelut, joista etenkin jälkimmäinen kuvaa nimenomaan venäjän kielen nominaalisia predikaatteja. Kuvaustapa poikkeaa selvästi siitä, miten yleensä fennistiikassa on aiemmin tilaa ilmaisevia essiivisijaisia olotilanilmauksia lauseopillisesti luokiteltu, sillä se ei ole predikoivien nominaalisten lauseenjäsenten kuuluvan ensisijaisesti adverbiaalien vaan predikaattien luokkaan joko itsenäisinä nominaalisina predikaatteina tai predikaattikomplementteina.

Tässä luvussa käsittelen siis olotilaa ilmaisevaa essiiviä syntaktisesta näkökulmasta. Jaottelen syntaktisen funktion kolmeen kategoriaan. Alaluku 7.1 tarkentaa kategorioiden määritelmiä. Alaluvussa 7.2 on huomion kohteena kopulalauseen essiivisijainen nominaalipredikaatti. Alaluku 7.3 käsittelee predikaattikomplementteja eli sellaisia essiivisijaisia olotilanilmauksia, joiden sijavalinnan määrää verbi tai yleisemmin se rakenne, johon olotilanilmaus kuuluu. Luku 7.4. keskittyy sekundaarisina predikaatteina toimiviin essiivisijaisiin olotilanilmauksiin, jotka samanaikaisesti ilmaisevat jonkin lauseessa tai sen kontekstissa esiintyvän elementin tarkoitteen olotilan ja lauseen ilmaiseman asiointilan kehyyksen. Luvussa 7.5. arvioidaan syntaktisen luokittelun sopivuutta fennistiikan käyttöön ja nostan esiin kohtia, joissa luokittelun jatkumoluonteisuus on syytä ottaa huomioon.

7.1 Kategorioiden luokittelun rajapinnat

Tutkimuksessa käyttämäni syntaktinen luokittelu perustuu ajatukseen siitä, että johonkin teemaan sidoksissa oleva predikoiva lauseenjäsen ei ole luokiteltavissa ensisijaisesti verbin määritteeksi, sillä sen tehtävänä on ilmaista teemansa tarkoitteen olotilaa. Se siis predikoi eli toimii joko predikaattina tai predikaattikomplementtina. Fennistiikassa yleisesti käytetty predikatiiviadverbiaalin käsite on eräänlainen kompromissi, jossa verbin määritteenä toimiminen nousee kuitenkin esiin. Lauseenjäsenkategoriat vaihtelevat yhtäältä sen mukaan, mistä teoreettis-metodisesta traditiosta on kyse, ja toisaalta sen mukaan, mikä on kunkin yksittäiskielen, kielikunnan tai -alueen tai laajemman typologisen otannan kannalta tarkoituksenmukaista. Myös tutkittava ilmiö voi asettaa vaatimuksia kategorioinnin tarkkuudelle. Essiivisijainen olotilanilmaus on osoittautunut lauseenjäsenyyksen kannalta jokseenkin mutkikkaaksi tapaukseksi sen vuoksi, että se voi hahmottaa sivulauseen veroi-

seksi ja sisältää erilaisia lisämerkityksiä, joiden esiintyminen on sidoksissa esimerkiksi lauseasemaan. Samantapaista implikointia esiintyy myös monilla paikallissijaisilla NP:illä, joiden lauseasema voi nostaa esiin erityisesti temporaalisen tai habitiivisen tulkinnan (ks. näistä esim. Huomo 1995; 1997).

Predikoivat essiivisijaiset olotilanilmaukset jaottelen kolmeen syntaktiseen pääkategoriaan: primaarisiin nominaalipredikaatteihin, predikaattikomplementteihin ja sekundaarisiin predikaatteihin, jotka tarkkaan ottaen ovat siis sekundaarisia nominaalipredikaatteja. Nominaalisen predikaatin käsitettä ovat aiemmin suomen essiivin kuvauksessa käyttäneet Pajunen (2000) ja Hynönen (2010, 2013, tulossa, tekeillä). Lisäksi sekundaarisia predikaatteja, tarkemmin sanottuna depiktiivejä, on tutkinut Leinonen (2008).

Pääkategoriajako perustuu siis olotilanilmauksen syntaktis-semanttiseen pakollisuuteen. Primaarisena nominaalipredikaattina essiivisijainen olotilanilmaus on lauseen ensisijainen predikoiva jäsen, johon liittyvän verbimorfologisen koodauksen alustana toimii suomen kielessä aina kopula (*Hän on opettajana ~ sairaana*). Predikaattikomplementti ja sekundaarinen predikaatti poikkeavat siitä siten, että niissä jokin toinen elementti hoitaa primaarisen predikaatin tehtävää. Predikaattikomplementti on verbipredikaatin vaatima täydennys (*Hän pitää kadun puhtaana*), sekundaarinen predikaatti puolestaan jonkin lauseessa tai sen kontekstissa esiintyvän olioviitteisen elementin olotilaan viittaava määrite (*Ostin avokadot raakoina*). Sekundaarinen predikaatti on toisin sanoen samantyyppinen predikoiva elementti kuin primaarinen nominaalipredikaattikin, mutta se ei tarvitse erillistä, kopulan kaltaista verbimorfologista koodausalustaa, koska koodaus sisältyy predikaattiverbiin (vrt. Eriksen 2006: 206). Kysymys on siis oikeastaan ko-predikaatista (*co-predicate*), jollaisia ovat myös predikaattikomplementit.

Tässä tutkimuksessa käytettävän luokittelumallin olen esittänyt pääpiirteissään luvussa 3.1.2. Asetelma 5 avaa luokittelua edelleen kategorioiden rajauksen osalta.

ASETELMA 5. PREDIKOIVIEN ESSIIVISIAISTEN LAUSEENJÄSENTEN SYNTAKTINEN JAOTTELU.

Syntaktisesti pakolliset elementit		
Primaarinen nominaali-predikaatti	kopulalauseen semanttinen predikaatti, syntaktisesti kopulakomplementti	<i>Hän on opettajana ~ sairaana.</i>
Predikaattikomplementti	verbin tai rakenteen syntaktinen/semanttinen täydennys	<i>Hän pysyy opettajana ~ Pidän häntä hyvänä opettajana.</i>
Syntaktisesti vapaaehtoiset elementit eli sekundaariset predikaatit		
Depiktiivi	predikoiva määräite, substantiiveilla (luokanilmauksilla) ei koskaan sivulauseparafraasia, ko-predikaatti ilman adverbiaalimaisia piirteitä, tyypillisesti lauseen loppukentässä ¹²⁹ , predikaatin ja sen komplementtien jälkeisessä asemassa	<i>Hän esiintyy hämähäk-kimiehenä ~ Hän söi kurkun pakastettuna.</i>
Temporaali	joko leksikaalisesti tai implisiittisesti temporaaლის merkityksen sisältävä määräite; mahdollista muodostaa sivulauseparafraasi (<i>kunlause</i>), vähintään lievästi adverbiaalimainen, lauseasema vaihtelee	<i>Muutin Poriin 9-vuotiaana ~ Opettajana hän joi kahvit kotona.</i>
Sirkumstantiaali	kausaatioon liittyvän merkityksen sisältävä määräite; mahdollista muodostaa sivulauseparafraasi (<i>koska-, jos- tai vaikka-lause</i>), adverbiaalityyppinen ko-predikaatti, tyypillisesti esikentässä tai teemapaikassa	<i>Pitkänä ihmisenä hän ylettyi ylähyllylle.</i>

Vaikka jaottelussa on paljon samaa kuin Nicholsin (1981: 12) esittämässä nominaalipredikaattien luokittelussa, se ei kuitenkaan noudata sitä yksi yhteen. Nicholsin (1981: 12) malli sisältää kaksi päärakennetyyppiä, nonsirkumstantiaaliset ja sirkumstantiaaliset nominaalipredikaatit, joten se on lähellä fennistiikan perinteistä predikaatiivadverbiaali–appositioadverbiaali-kahtiajakoa: sirkumstantiaaleiksi katsotaan temporaalisia (*Lapsena asuin Turussa*), konsessiivisia (*Vanhanakin hän jaksoi juhliä*) ja konditionaalisia (*Opettajana minulla on/olisi pitkät lomaf*) merkityksiä sisältävät nominaalipredikaatit, kun taas muut nominaalipredikaatit muodostavat nonsirkumstantiaalisten nominaalipredikaattien ryhmän. Tämä ryhmä jakautuu puolestaan syntaktisen pakollisuuden asteen mukaan rektionaalisiin (*governed; Katu on/pysyy puhtaana*), sidonnaisiin (*bound; Yö jatkuu rauhallisena*) ja vapaisiin (*free; Söin mansikat raakoina*) nominaalipredikaatteihin, joista rektionaaliset (myös kopulalauseiden nominaaliset predikaatit) ovat komplementteja, muut kopredikaatteja (Nichols 1981: 12; esimerkit E. H.). Toisin sanoen omaksi katego-

¹²⁹ Kenttämalli esiteltiin edellä luvussa 3.6.

riakseen määritellyt kopulalauseen nominaaliset predikaatit ovat kopulan täydennyksiä. Sidonnaiset nominaalipredikaatit edustavat tapauksia, joissa nominaalipredikaatti ei ole syntaktisesti täysin pakollinen mutta muodostaa verbin kanssa suhteellisen pysyvän rakennetyypin (Nichols 1981: 119). Vapaa ko-predikaatti on selvemmin sekundaarinen predikaatti, tämän tutkimuksen termein depiktiivi.

Nicholsin (1981) luokittelu on siis tässä tutkimuksessa käytettävän kategorioinnin pohjana, mutta olen kehitellyt sitä eteenpäin etupäässä kielitypologisen tutkimuksen ja ylipäättään vertailevan tutkimuksen pohjalta (esim. Himmelmann & Schultze-Berndt 2005; Schroeder ym. 2008; de Groot tulossa). Tässä tutkimuksessa sidonnaiset ja vapaat ko-predikaatit luokitellaan kaikki depiktiiveiksi, mutta kategorian sisällä esiintyy rakenteita, joita voi luonnehtia vakiintuneiksi. Sirkumstantiaalien luokka jakautuu kausaaliseen, konditionaaliseen ja konsessiiviseen merkitysryhmään; Nicholsin luokittelussa sirkumstantiaali on yläkategoria, jossa konditionaali sisältää sekä syytä että ehtoa ilmaisevat olotilanilmaukset. Erotan myös predikaattikomplementit (primaarisista) nominaalipredikaateista, sillä primaarisena predikaattina toimiva suomen essiivisijainen olotilanilmaus on semanttisesti toisentyypinen lauseenjäsen kuin merkitystä – semikopulamaistakin – kantavan verbin komplementti. Lisäksi suomen kielessä teeman syntaktinen kategoria ei ole samaan tapaan selväpiirteinen kuin Nicholsin (1981) venäjän kieltä koskevassa luokittelussa.

Essiivisijaiset predikoivat lauseenjäsenet muodostavat siis kaksi pääryhmää sen mukaan, ovatko ne lauserakenteen kannalta pakollisia elementtejä vai eivät. Pakolliset elementit eli komplementit ovat joko primaarisia nominaalisia predikaatteja tai verbien täydennyksiä. Fennistiikassa ei perinteisesti ole tehty essiivisijaisten olotilanilmausten kategoriointia syntaktisen pakollisuuden perusteella lukuun ottamatta Siroa (1964). Myös kielitypologiassa predikaattikomplementit ja depiktiivit on toisinaan niputettu yhteen (ks. Schultze-Berndt & Himmelmann 2004: 65; Halliday 1967; Napoli 1989), mutta niitä on käsitelty myös erillisinä ryhminä (Himmelmann & Schultze-Berndt 2005: 24). Suomen essiivinkin kuvauksessa ratkaisu yhdistää komplementit ja määritteet samaan kategoriaan on myös siinä mielessä ymmärrettävä, että predikaattikomplementiksi luokitettava essiivisijainen olotilanilmaus on mahdollinen vain sellaisten verbien yhteydessä, joiden suhde essiivisijaisuuteen on transparentti. Toisin sanoen essiivi sopii yhteen myös verbin merkityksen kanssa eikä kyse ole rektiosta siinä mielessä, että komplementin sijavalinta olisi opaakki ja hahmottuisi arbitraariseksi. Sekundaariset predikaatit jakautuvat edelleen kolmeen ryhmään, depiktiiveihin, temporaaleihin ja sirkumstantiaaleihin ensisijaisesti sen mukaan, liittyykö niihin ajankohtaan tai syyhyn viittaavia merkityksiä. Kategorioilla on myös muita omia vähintäänkin tendenssinomaisia ominaisuuksia. Tarkennan jaottelua edelleen kutakin kategoriaa koskevan alaluvun yhteydessä; sirkumstantiaalien yhteydessä esitän lisäksi testejä, joita kategoriarajojen määrittelyyn on käytetty.

Kategorioilla on myös yhteisiä ominaisuuksia. Primaarisen nominaalipredikaatin ja sekundaarisen predikaatin yhteisenä, predikaattikomplementista eroavana piirteenä on mahdollista pitää ainakin osittaista riippumattomuutta verbin merkityksestä. Nominaalipredikaatti ilmaisee subjektin luokan tai ominaisuuden lauseessa, jonka verbikomponent-

tina on kopula. Sekundaarinen predikaatti puolestaan suhteuttaa muun lauseen ilmaisevan asiailman teemansa tarkoitteen luokkaan tai ominaisuuteen. Primaarisen nominaalipredikaatin ja sekundaarisen predikaatin voi katsoa jopa samaksi kategoriaksi, jos nominaalipredikaatin yhteydessä oleva *olla*-verbi määritellään funktioltaan eksistenssiä ilmaisevaksi, siis verbiksi verbien joukkoon. Tällöin kummassakin tapauksessa essiivisijainen olotilanilmaus olisi sekundaarisen predikaatin funktiossa (*Hän on opettajana* 'Hän on olemassa + Hän on opettaja'; vrt. Eriksen 2006: 206). Tässä rinnastus sekundaariseen predikaattiin toimii vain semanttisesti, sillä primaarinen nominaalipredikaatti olisi täydeksi verbiksi tulkittavan *olla*-verbin komplementti.

Predikaattikomplementtia ja sekundaarista predikaattia yhdistää puolestaan se, että lauseessa (primaarisen) predikaatin funktiossa toimii (täysi) verbi. Predikaattikomplementista sekundaarinen predikaatti poikkeaa selvimmässä tapauksessa siten, että lause on syntaktisesti korrekti, vaikka sekundaarinen predikaatti ei siinä esiintyisikään. Toisaalta on myös tapauksia, joissa essiivisijaisen olotilanilmauksen suhde predikaattiverbiin on semanttisesti niin kiinteä, että olotilanilmaus on luokiteltavissa komplementiksi semanttisin perustein. Myös syntaktinen pakollisuus on osin joustava ominaisuus. Rajankäynti koskee nimenomaan depiktiivejä ja predikaattikomplementteja, sillä muut sekundaarisiksi predikaateiksi tässä tutkimuksessa määritellyt kategoriat ovat sekä syntaktisesti että semanttisesti irrallisempia predikaattiverbistä. Predikaattikomplementin ja depiktiivin suhde on myös syntaktisesta näkökulmasta selvemmin jatkumomainen kuin näiden kategorioiden suhde nominaalipredikaattikategoriaan, joka on muotoa koskevin periaattein yksinkertaisemmin tyhjentyvästi määriteltävissä oleva lauseen primaarisena predikaattina esiintyvä nominaali.

Vaikka kategoriat ovat melko tyhjentyvästi määriteltävissä, niiden väliin jää harmaita alueita. Komplementtien ja sekundaaristen predikaattien väliin sijoittuvat tapaukset, joissa essiivisijaista olotilanilmausta ei voi luonnehtia varsinaisesti verbin täydennykseksi, mutta se on kuitenkin rakenteen odotuksenmukainen osa (*Nationalismi syntyi reaktiona imperialismia vastaan*). Nichols (1981: 11) kutsuu tällaisia elementtejä sidonnaisiksi predikaateiksi. Vastaavantyyppisiä rajatapauksia on myös primaaristen nominaalipredikaattien ja sekundaaristen predikaattien välissä. Ongelmana ovat tapaukset, joissa kopulalauseessa on useita nominaalipredikaatiksi sopivia elementtejä (*Hän on meillä täällä opettajana*). Kriteeriksi voidaan määritellä esimerkiksi lauseasema tai syntaktinen kategoria. Mutkattominta rajankäynti on primaaristen nominaalipredikaattien ja predikaattikomplementtien välillä sikäli kuin kopulaksi luokitellaan ainoastaan *olla* eikä esimerkiksi semikopuloita, kuten *pysyä*.

7.2 Primaarinen nominaalipredikaatti

Maailman kielten kaksi lauserakenteiden päätyyppiä ovat intransitiivi- ja transitivillause; kolmanneksi merkittäväksi, näistä tyypeistä erilliseksi lausetyypikseen määrittyy kopula-

lause, jonka ydinargumentteja ovat subjekti ja nominaalipredikaatti. Kopulalauseyryppien määrä on kielikohtainen. Olotilaviitteinen essiivisijainen nominaalipredikaatti on mahdollinen inkluusio- ja attribuutiopredikaatiossa (asetelma 6). Muut nominaalipredikaattityypit esitellään luvussa 3.3.

ASETELMA 6. ESSIIVISIJAISEN PRIMAARISEN NOMINAALIPREDIKAATIN SISÄLTÄVIEN LAUSEIDEN SYNTAKTINEN ANALYYSI.

Predikaatio	subjekti	kopula	nominaalipredikaatti
Inklusio	<i>Pekka</i>	<i>on</i>	<i>opettajana.</i>
Attribuutio	<i>Pekka</i>	<i>on</i>	<i>sairaana.</i>

Kopulalauseen jäsenyksessä voidaan edetä joko tiukan syntaktisesti tai semanttisesti painottaen. Jos rakennetta tarkastellaan syntaktisesta näkökulmasta ja lähtökohdaksi otetaan suhde verbimorfologisen koodauksen sisältävään elementtiin, essiivisijainen olotilanilmaus on täydennys ja *olla*-verbi voidaan käsittää predikaattiverbiksi. Olotilanilmaus on siis lauseessa syntaktisesti komplementti: se ilmaisee yleensä teeman tarkoitteen olotilan, joka voi olla luokka tai ominaisuus. Toisin sanoen lauseessa on kaksi pakollista nominaalista jäsentä. Dixonin (2009a: 101; 2009b: 159–160) mukaan nominaalipredikaateiksi lukemani lauseenjäsenet ovat kopulakomplementteja (vrt. Haspelmath 2010: 362); Pajunen (2001: 88) käyttää syntaktisessa analyysissään subjekti-komplementin käsitettä. Ajatus mukailee fennistiikan käsitystä siitä, että predikoiva nominaali on nimenomaan täydennys (ks. myös Vilkuna 2000: 94). Näkökulma on syntaktisin perustein arvioituna täysin validi: jos lauserakennetta tarkastellaan puhtaasti rakenteen näkökulmasta ja pyritään tarkkaan kategoriointiin, komplementin käsite sopii hyvin viittaamaan nominaaliseen predikaattiin, jonka sisältävässä lauseessa ei ole verbipredikaattia, vaan korkeintaan semanttisesti tyhjä kopula.

Jos kokonaisuutta taas tarkastellaan semanttisestakin näkökulmasta, voidaan todeta, että syntaktisena predikaattina on leksikaalisella tasolla semanttisesti tyhjä kopula, jonka funktiona on toimia alustana verbimorfologiselle koodaukselle. Varsinainen semanttinen predikaatti on nominaalinen (vrt. myös Nichols 1981: 15). Tässä tutkimuksessa nominaalien predikaattistatusta korostava primaarisen nominaalipredikaatin käsite ja syntaktisempi kopulakomplementin käsite edustavat saman kategorian kahta tarkastelunäkökulmaa, joista nominaalipredikaatti edustaa enemmän semanttisehtoista syntaktista kuvausta, kopulakomplementti puolestaan selvemmin nimenomaan syntaktisen pakollisuuden ja vapauden välistä kaksinapaista erontekoa. Olen kuitenkin valinnut selvyiden vuoksi käyttöön vain primaarisen nominaalipredikaatin käsitteen, joka viittaa semanttiseen predikaattiin. Kuten Nichols (1981: 48) tiivistää, subjekti identifioi yksilön, kun taas predikaatti nimeää funktion, ominaisuuden, statuksen, luokan, tilanteen tai muun kielellisen kategorian ja liittää sen subjektiin. (Nominaalisen predikaation ja nominaalipredika-

tin [predikaattinominaalin] käsitteistä ks. esim. Nichols 1981: 48; Stassen 1997; Pajunen 2000; Hynönen 2010.)

Lausetyyppinä kopulalause on nostettu omaksi tyyppikseen transitiivi- ja intransitiivilauseiden rinnalle (ks. esim. Hakanen 1972: 39–40; ISK 2004: § 891; vrt. Hakulinen & Karlsson 1979: 93). Kopula poikkeaa predikaatista semanttisessa mielessä, sillä se ei tuo lauseeseen leksikaalista sisältöä. Vaikka syntaktinen predikaatti on suomen kielessä pakollinen, *olla*-verbin funktioksi jää ilmaista lähinnä lausetyyppiä (Pajunen 2001: 105–106). Suoraviivaisinta on kategorioida predikaatti nominaaliseksi ainoastaan tapauksissa, joissa ei esiinny lainkaan verbimorfologisesti koodattuja elementtejä, kuten ”ai-doissa”, kopulattomissa nominaalilauseissa, ja tapauksissa, joissa lauseen verbimorfologisesti koodattu elementti on semanttisesti tyhjä tai ilmaisee korkeintaan (määräkonteksteissa) eksistenssiä. Suomen kielessä nominaalisen koodauksen strategiana onkin ”tyhjän” *olla*-verbin eli kopulan käyttäminen, joskin *olla*-verbin semanttisesta tyhjyydestä on erilaisia käsityksiä. ISK (2004: § 456) mainitsee kolme *olla*-verbin funktiota, apuverbin (*on tehnyt*), intransitiivisen sisältöverbin (*Ollaan vain eikä välitetä toisista*) ja tempuksen, moduksen ja persoonan kantamisen eksistentiaalilauseissa (*Pihalla on auto*) tai niiden lähirakenteissa (*Katjalla on kissa*) sekä kopulalauseessa (*Pekka on sairas ~ sairaana*). Tässä tutkimuksessa näkökulmana on se, että *olla*-verbi on kontekstin mukaan joko apuverbin, kopulan, eksistenssiverbin tai prosessuaalisen tilaverbin funktiossa. Jaottelu on pääosin sama kuin ISK:n, vaikka nimikkeitä olen osin yksinkertaistanut. Käsitteet *kopula*- ja *nominaalilause* viittaavat tässä tutkimuksessa kuitenkin vain tapauksiin, jossa rakenteen verbimorfologisesti koodattuna elementtinä on kopulafunktionen *olla*-verbi. Eksistenssiä ilmaiseva *olla* ja kopula eivät kuitenkaan ole mitenkään selvärajaiset kategoriat: *olla*-verbillinen eksistenssiä ilmaiseva lause on mahdollista luokitella nominaalilauseen tyyppiksi (*Kadulla on auto*; vrt. Pajunen 2001: 106). Kopula ja *olla*-apuverbi¹³⁰ puolestaan edustavat periaatteessa samaa kieliopillista funktiota eli kumpainenkin toimii verbimorfologisen koodauksen ”alustana”, mutta niiden suhde on kieliopissa komplementaarinen (vrt. Nichols 1981: 25).

Nominaalipredikaatit ovat ryhmä, jossa suomen essiivin non-permanenssifunktio tulee selvimmän esiin, kuten edellä luvussa 5.2 nähtiin. Tulkinta koskee erityisesti tapauksia, joissa tilaa ilmaiseva predikaatti on merkitykseltään joustava (non-)permanenssin suhteen, eli se ei tällöin ilmaise leksikaalisella tasolla permanenttia tai non-permanenttia tilaa, vaan tilaa, joka voi olla kummanlainen hyvänsä. Tällöin NOM/ESS-vaihtelun sisältämä merkitysero on selvä peruslausetasolla. Kielen käytössä non-permanenssimerkitys kytkeytyy kuitenkin yleensä muihinkin tekijöihin kuin pelkkään sijapäätteeseen, ja toisaalta nominaalipredikaatin essiivisijaisuutta voivat selittää muutkin seikat kuin non-permanenssimerkitys. Erityisesti piirre näkyy lauseissa, jotka eivät sisällä muita jäseniä kuin subjektin, kopulan ja nominaalipredikaatin. Essiivisijainen nominaalipredikaatti hahmot-

¹³⁰ *Olla*-verbin ohella kieltoverbi esiintyy apuverbinä verbin liittomuodoissa. Verbiliitoissa ovat mahdollisia myös muut apuverbit, kuten *tulla* (*Tulen voittamaan tämän kilpailun*; ks. ISKM s.v. *apu-verbi*).

tuu semanttisena entiteettinä erityisen selvästi suhteessa nominatiivisijaisiin nominaalipredikaatteihin, ja tätä suhdetta kuvasin edellä luvussa 5.4.1. Tässä luvussa näkökulma on kuitenkin aineistolähtöinen. Selviä nominaalipredikaatteja on LA:n aineistossani 1104; lisäksi mahdollisesti nominaalipredikaatiksi tulkittavia tapauksia on 32.

Tämä luku jäsentyy siten, että alaluvussa 7.2.1 käsittelen nominaalista predikaatiota kokonaisuutena erityisesti semanttisesta näkökulmasta. Alaluku 7.2.2 käsittelee leksikaalisen tason ja essiivin yhteispeliä sanaluokittain. Alaluvussa 7.2.3 tarkastelen sitä, millainen on nominaalipredikaatin ja muiden lauseenjäsenten suhde. Luku 7.2.4 kokoa havaintoja yhteen.

7.2.1 Semanttinen motivaatio ja "redundanssi"

NOM/ESS-vaihtelun semantiikkaa on käsitelty useasta näkökulmasta luvussa 5. Ero nominatiivin ilmaiseman permanenssin ja essiivin ilmaiseman non-permanenssin välillä on olemassa kiistattomasti systeemin tasolla, ja se tulee selvimmän esiin pelkistyneissä lause-esimerkeissä minimipareja vertaamalla (*Hän on opettaja* ~ *opettajana*; *Hän on sairas* ~ *sairaana*). Vaikka aineiston lauseissa on usein muitakin essiivisijaisuutta laukaisevia elementtejä, esiin nousee kuitenkin tapauksia, joissa myös kielen käytön tasolla essiivin non-permanenssimerkitys nousee ainoaksi essiivisijaisuuden selitykseksi. Jos taas lauseessa tai sen kontekstissa on muita elementtejä, essiivisijaisuus voi hahmottua saattoilmiöksi tai ainakin sille voidaan katsoa esiintyvän jonkinasteista motivaatiota (*Hän oli vuosi sitten opettajana* ~ *eilen sairaana*). Tämä voidaan havaita siinä, että aineiston lauseiden nominaalipredikaatin sija ei välttämättä ole vaihdettavissa ilman, että lauseen kieliopillisuus tai luontevuus säilyisi ennallaan. Lisäksi mahdollista on sekin, että kielenkäyttäjän tekemän sijavalinnan vaikutus nominaalipredikaatin ilmaiseman olotilan merkitykseen ei vastaanottajalle hahmotu non-permanenssiin viittaavaksi (*Seminaarin aiheena on ajanhallinta*; vrt. *Seminaarin aihe* – –). Tässä siis essiivi käsitteistyy yleisellä tasolla olotilaksi ja eroaa käsitteistykseenä nominatiivista nimenomaan profiloimalla aiheena olemisen olotilaksi pelkistetyn luokittelun sijaan. Tästä voidaan vielä erottaa kiteytyneet tapaukset, joissa essiivimuodon suhde kantalekseemiin ei ole yksioikoinen (*olla hermona* ~ *raivona*, vrt. **olla hermo* ~ *raivo*; ks. Hynönen 2013: 564–565).

Nominaalilauseen non-permanenssimerkitys kytkeytyy kielen käytössä moniaalle. Perusero, jota yleensä havainnollistetaan NOM/ESS-minimiparilla, on vain yksi osa merkityksen rakentumisesta. Yksinkertaisessa peruslauseessa, joka sisältää subjektin, (preesenstempuksisen) kopulan ja nominaalipredikaatin, non-permanenssitulkinta on nominaalipredikaatin sijan ohella sidoksissa sekä subjektin että nominaalipredikaatin leksikaaliseen merkitykseen. Kun kyseessä ei ole yksinkertainen peruslause, NOM/ESS-vaihteluun sisältyvä merkitysero ei aina varsinaisesti reaalistu tai non-permanenssi tulee ilmi muutoinkin kuin sijavalinnan välittämänä. Osa tällaisista redundanssitapauksista on jopa odotuksenmukaisia, sillä esimerkiksi tilan kestoa rajaavien ajan adverbiaalien yhtey-

dessä nominaalipredikaatti on monissa tapauksissa nominatiivista tunnusmerkittävämpi essiivisenä, vaikka adverbiaali ilmaisee non-permanenssin. Kieli ei siis tässä ole kovin ekonominen, vaan non-permanenssin moninkertainen merkitseminen tukee informaation perillemenoaa. Reaalistumattomissa tapauksissa essiivin funktiona voi olla lauseen tulkinnan selventäminen esimerkiksi siinä tapauksessa, että nominaalipredikaatti on informaatiorakennesyistä lauseen alussa; kysymyksessä voi olla myös kielenkäyttäjän esimerkiksi tyyliin liittyvä valinta.

7.2.2 Substantiivien, adjektiivien ja partisiippien essiivisijaisuuden kategoriakohtaista tarkastelua

NOM/ESS-vaihtelu ulottuu kaikenlaisiin nomineihin, myös verbien nominaalimuotoihin. Tässä luvussa tarkastelen sitä, miten non-permanenssimerkitys hahmottuu suhteessa sijaan: pysyvyshierarkian mukaan substantiivit (luku 7.1.2.1) viittaavat lähtökohtaisesti permanentimpaan entiteettiin (olioihin) kuin adjektiivit (ominaisuuksiin, luku 7.1.2.2) tai verbit, joiden partisiippimuotoja käytetään essiivisijaisina olotilanilmauksina. Partisiipit (luku 7.1.2.3) muistuttavat tässä suhteessa adjektiiveja monin tavoin, mutta niihin liittyy myös sellaisia verbin muotopiirteitä, joiden vuoksi ne poikkeavat varsinaisista adjektiiveista.

Essiivin non-permanenssikoodausfunktio on sanaluokkienkin näkökulmasta laaja, sillä etenkin adjektiiveilla tämäntyyppinen kieliopillinen koodaus on maailman kielten näkökulmasta harvinainen. Esimerkiksi virossa non-permanenssikoodaus on nimenomaan substantiivien ominaisuus. Arealisesti on kuitenkin todettava, että venäjässä ja puolassa adjektiiveilla esiintyy kaksoiskoodausstrategioita (nominatiivi–instrumentaali, lyhyt muoto – pitkä muoto). Erityisesti venäjän nominatiivi–instrumentaali-vaihtelussa merkitysero ei kuitenkaan ole aivan samanlainen kuin suomessa, vaan esimerkiksi tyyliin liittyvä (ks. Nichols 1981: 150; Timberlake 2004: 286). Eräissä kielissä, joissa nominaalisessa predikaatiossa koodataan non-permanenssia kieliopin keinoin, käytetään inkluusiossa ja attribuutiossa eri koodausstrategioita, ja lisäksi näitä koodausstrategioita koskevat toisinaan kontekstiin tai kielimuotoon liittyvät säännöt tai rajoitukset, joiden perusteella koodausta voidaan käyttää siten, että sen semanttinen puoli jää hämäräksi (ks. Hynönen 2010: 78–81).

7.2.2.1 Substantiivit

Maailman kielissä taivutuksen piiriin kuuluva tilan non-permanenssikoodaus on nomeissa yleisempää substantiiveilla kuin adjektiiveilla. Substantiiveilla non-permanenssimerkitys on yleensä myös selvempi, sillä adjektiivit ilmaisevat useammin sellaisinaankin jokseenkin tilapäistä tai muutosaltista tilaa. Myös suomen kielessä NOM/ESS-vaihtelu on

semanttisesti suhteellisen selvää: substantiivit ovat sanaluokka, jonka jäsenet edustavat pysyvimpiä entiteettejä ja toimivat ekvatiivisuutta ja luokkaa ilmaisevina nominaalipredikaatteina. Näin ollen essiivin päänteen perusfunktiona on kumota tämä odotuksenmukainen permanenssi tapauksissa, joissa se on mahdollista (122–123). Aineistossani selvästi substantiivisia essiivisijaisia tilanilmauksia on 655.

(122) Miekka tai keihäs kuului miehen varustuksiin, kilpi oli puolustusaseena. (LA Historian tietokirjat: 40:2)

(123) Ja tämä oli rahastajana sit tämä / tämä tämä / Mellilän kauppiaan / tytär se // mikäs Planderska tai... (LA Tarvasjoki: 302:1)

Esimerkit kuitenkin paljastavat sen, että permanenssin ja non-permanenssin ero hahmotuu kielenkäytössä usein kompleksisemmaksi kuin peruslauseita verrattaessa. Esimerkissä 122 non-permanenssi ilmenee virkekontekstiin liittyvänä tilanteena, joka kontrastoituu kilven yleisemmän funktiomääritelmän kanssa. Esimerkissä 123 on kyse samantyyppisestä merkityserosta: teeman tarkoitteen olotila suhteutuu puheena olevaan tilanteeseen, kun taas nominatiivimuotoinen nominaalipredikaatti viittaisi ennemminkin yksilötasoon ja ammatin vaihtumiseen yksilönäkökulmasta.

Sanaluokan näkökulmasta olennaista on myös havaita, että luvussa 3.4 mainitut yksilö- ja jaksotaso näkyvät yhtäältä siinä, mitkä substantiivit voivat esiintyä essiivisijaisina nominaalipredikaatteina, ja toisaalta siinä, miten non-permanenssi ylipäätään tulkitaan. Jos näitä tasoja tarkastellaan leksikaalisina ominaisuuksina, essiivisijan voi katsoa siirtävän leksikaalisesti yksilötasoisia substantiiveja sellaiseen tulkinnalliseen kehykseen, jossa tilapäisyyden ja muutoksen mahdollisuus eksplikoituu. Tämän tutkimuksen käsittein siirtymä on permanentista tulkintakehyksestä kohti non-permanentin tulkinnan mahdollistumista.

Oman erityisryhmänsä muodostavat ikään ja kehitysvaiheeseen viittaavat substantiivit, joiden essiivisijaisuus on nominaalipredikaateilla odotuksenvastaista. Ne voivat kuitenkin esiintyä essiivisijaisina (124).

(124) Vai ostamalla nuo ostiivat / nii kyllä ne taisit ostaam mitä miä lapsenn- ol'i / minkä niitä vähä ol'. / (LA Taipalsaari: 388:3)

Sama ilmiö koskee myös merkitysryhmään lukeutuvia adjektiiveja, joita käytetään usein myös substantiivisesti (*Sekä nuoret että vanhat käyttivät kirjastoa usein*). Essiivisijaisuus on näissä lekseemeissä aineistoni mukaan täysin puhutun kielen ominaisuus. Käsittelen rakenteen eri ilmentymiä tarkemmin luvussa 7.4.2.3.

Substantiivien ryhmä sisältää myös paljon tapauksia, joissa sijavalinnan semanttinen motivaatio on joko kyseenalainen tai käsitteistyskohtainen, abstraktimmin olotilaa korostava. Tällaisissa tapauksissa non-permanenssimerkitys jää taka-alalle, vaikka nominaalipredikaatin sijan vaihtaminen nominatiiviin olisikin lausekontekstin kannalta täysin mahdollinen. Erityisen merkittävä tällainen ryhmä ovat *Kirjan aiheena on grammatiikan historia* -tyyppiset lauseet, joissa essiivisana on merkitykseltään abstrakti. Käsittelen rakennetyyppejä luvussa 7.2.3.3.

Non-permanenssi voi olla subjektin tilan sijaan sidoksissa myös tilassa olijoiden jatku-
moon. Tällaisissa tapauksissa nominaalipredikaatti ei siis ilmaise subjektin tarkoitteen
olotilaa vaan tila on itsessään non-permanentti: *Risto Pelkonen on arkkiaatri ~ arkkiaatrina*.
Nominatiivi- ja essiivisijaisilla nominaalipredikaateilla on kuitenkin tällaisissakin tapauk-
sissa merkitysero, joka hahmottuu siten, että nominatiivisijainen nominaalipredikaatti
luokittelee pelkistetysti, kun taas essiivisijainen nominaalipredikaatti aktivoi tilassa ole-
misen jatkumon tilassa olijoiden vaihtumisen kehyksessä. Tila on siis non-permanentti
siinä suhteessa, että siinä olijat vaihtuvat. Erityisen selvästi merkitys hahmottuu silloin,
kun nominaalipredikaatti on teemapaikassa: *Arkkiaatrina on Risto Pelkonen*. Sanajärjestyk-
seen vaikuttavat kielen käytössä tietysti muutkin tekijät kuin nominaalipredikaatin merki-
tys.

7.2.2.2 Adjektiivit

Adjektiivit muodostavat sanaluokan, joka sijoittuu monella tapaa substantiivien ja verbien
väliin¹³¹. Ne koodaavat leksikaalisella tasolla vähemmän permanenttia merkitystä kuin
substantiivit, mutta permanentimpaa kuin verbit (vrt. Givón 1979). Kategorian sisäinen
vaihtelu on kuitenkin suurta. Kielissä, joissa sanaluokat ovat erotettavissa muodollisin
perustein toisistaan, vallitseekin jako siinä, onko adjektiivien koodausstrategia sama kuin
substantiivien vai verbien. Lisäksi kielen sisällä voi esiintyä erilaisia koodausstrategioita,
jotka määräytyvät komplementaarisesti, jolloin lekseemi määrää koodausstrategian, tai
vaihtelevat, jolloin sama lekseemi voidaan koodata eri tavoin (ks. Wetzer 1996). Silloin,
kun sama lekseemi voidaan koodata eri tavoin, taustalla voidaan kognitiivisen kielitieteen
polysemiahypoteesin mukaan ajatella olevan semanttinen tekijä silloinkin, kun se ei vält-
tämättä kielenpuhujalle erotu, tai jonkinasteinen analoginen kehitys. Kielenkäyttäjät voi
käsitteistää ominaisuuden muutosalttiiksi esimerkiksi merkitystä korostaakseen tai sel-
ventääkseen.

Adjektiiveilla ilmaistaan siis teeman tarkoitteen ominaisuutta, ja niiden mahdollisuus
esiintyä essiivisijaisina nominaalipredikaatteina on sidoksissa niiden merkitykseen. Läh-
tökohtana on luvussa 5.2.2 esittämäni ajatus, jonka mukaan essiivisijainen adjektiivipredi-
kaatti (lokaalinen koodaus) viittaa pääsääntöisesti kantalekseemin ilmaiseman ominai-
suuden muutosalttiuteen. Pajunen (2000: 77) esittää LA:n murreaineistosta tekemänsä
tutkimuksen perusteella löytämänsä lokaalisen koodauksen painopisteet (asetelma 7).
Pohjana on Stassenin (1997: 168–169) malli. Kapiteeleilla kirjoitetuissa ryhmissä esiintyy
lokaalista koodausta. Lihavointi symboloi sen yleisyyttä, harmaa väri harvinaisuutta.

¹³¹ Kuvaava on erityisesti Givónin (1979: 13) määritelmä: "a notorious swing-category in languages".

Vastaavasti leksikaaliselta merkitykseltään non-permanenttia ominaisuutta ilmaisevat lekseemit eivät tarvitse essiivikoodausta (*Hän on vihainen ~ ?vihaisena*), joskin sitä voidaan käyttää selventämään merkitystä polysemiatapauksissa. Kielissä on kuitenkin vaihtelua siinä, kuinka jatkumon non-permanenttiin osaan sijoittuva sanasto käyttäytyy; eräissä kielissä koodataan myös leksikaaliselta merkitykseltään non-permanenttia tilaa ilmaisevat nominaalipredikaatit. Suomen murteissa verbaalinen tai lokaalinen koodaus eli tilan ilmaiseminen obliikvisijalla, esimerkiksi essiivillä, on yleisintä inhimillisillä (*olla hurjana ~ ?ahneena*) ja (ei ihmisiin viittaavilla) fyysisillä ominaisuuksilla (*olla sileänä*), joista tosin inhimilliset ominaisuudet esiintyvät usein fraaseissa (esimerkiksi *olla pahana* 'vihainen' ~ *tarkkana* 'huolellinen'; Pajunen 2000: 53–59; 77–78¹³²). Leksikaalistuminenkin on jatkumo; voidaan pohtia, onko kyse kiteytymisestä vai ainoastaan merkityksen selventymisestä (128).

(128) Albertiina on ollut niin suureksi avuksi, erikoisesti nyt, kun Paavo on ollut huonompana.
(LA Näytelmät: 289:2)

Kokonaisuuteen vaikuttaa myös se, että essiivillä on tilan non-permanenssin ilmaisemisessa varsin tarkka työnjako paikallissijaisten olotilanilmausten kanssa. Yleisemmin tätä työnjakoa voi luonnehtia siten, että paikallissijaiset olotilanilmaukset sopivat toteuttamaan ominaisuushierarkian lokaalista koodausta suosivaa päätä, vaikka niiden vartalosanat eivät useinkaan ole kiistattomasti adjektiivisia (Onikki-Rantajääskö 2001: 296; ks. myös lukua 5.4.3). Paikallissijaisille olotilanilmauksille keskeinen ryhmä ovat nimenomaan inhimillisten olioiden psykofyysisten tilojen ilmaukset (*nälissään, suruissaan, ällistyksissä*), joiden ilmaisemiseen suomessa, kuten typologisesti yleisemminkin, on käytössä erittäin monia keinoja (*Häntä suututtaa, hän on suutuksissaan ~ suuttunut ~ suuttuneena*; Onikki-Rantajääskö 2001: 296).

7.2.2.3 Partisiipit

Partisiipit edustavat kategoriana verbiadjektiiveja (*verbal adjectives*, ks. esim. Haspelmath 1995: 18). Niitä käytetään apuverbin kera verbiliitoissa (*Hän on juossut*) ja adjektiivin tavoin (*Hän on väsynyt* 'väsyksissä'; adjektiivimaisuudesta ks. Kangasmaa-Minn 1988: 202; Koivisto 1987). Kaikki partisiippityypit eli VA-, TAVA-, NUT- ja TU-partisiippi sekä MA- eli agenttipartisiippi ja MATON- eli kieltopartisiippi ovat käytössä essiivisijaisina olotilanilmauksina. Adjektiivimaisimissa tapauksissa partisiipit ilmaisevat ominaisuutta, mutta erityisesti passiivikantaiset essiivimuodot voivat olla hyvinkin verbimäisiä, finiittipartisiipin kaltaisia. Olen tässä tutkimuksessa luokitellut ne kuitenkin nominaalipredikaateiksi, koska essiivillä on non-permanenssimerkityksensä myös TAVA- ja TU-partisiipeissa. Li-

¹³² Pajusen (2000) aineisto on osin sama kuin tämän tutkimuksen eli Lauseopin arkiston murrekorpus.

säksi erityisesti TU-partisiippien rajatapaukset kaipaavat lisäanalyysia, jotta ne voidaan kiistatta erottaa omaksi ryhmäkseen. Toisin kuin aktiivissa, passiivissa ei ole muotopiirrettä, joka paljastaisi, että kyseessä on finiittipartisiippi (*ol' sanona ~ sanonunna* vrt. *ol' sanottuna*).¹³³

Predikaattikomplementtina ja sekundaarisena predikaattina toimivan partisiipin sijaan vaikuttavat samat seikat kuin substantiiveilla ja adjektiiveillakin, eli partisiipin essiivisijaisuus on rakenteen vaatimaa. Kaikki partisiippityypit esiintyvät myös *olla*-verbin yhteydessä eli essiivisijaisen nominaalipredikaatin vartaloleksemeinä. Lauseopin arkiston korpuksessa ei kuitenkaan esiinny kaikista tyypeistä esimerkkejä (taulukko 7).

TAULUKKO 7. NOMINAALIPREDIKAATTINA TOIMIVAT PARTISIIPIT LA:N AINEISTOSSA.

Partisiippi	Määrä ¹³⁴
TU	75
TAVA	25
NUT ¹³⁵	3
MATON	4
VA	2
MA	0
Yhteensä	109

Partisiippien käyttöä kuvaavat esimerkit 129–134.

(129) VA-partisiippi: – – ja siin ol' paltsamossa ol' sittä / nuo / selässä ol' / ne hammaat / semmoset / jottae / neljee tuummoo levveet / ol / ne hammaat / ja / puoltoista vähä yl' puolentoista tuuma / paksut olivat / ja sitte / sitä vastoovana ol' pikkiner ratas sitä sanottiil lyhtirattaaks. / (LA Kiihtelysvaara: 31:14)

(130) TAVA-partisiippi: Sopiva ja riittävä alue tähän tarkoitukseen on saatu kaupungin ja valtion välisessä ns. 3. vaihtopaketissa, joka on tietävästi paraillaan eduskunnan käsiteltävänä. (LA Viranomaisten päätökset ja kirjelmät: 286:2)

(131) NUT-partisiippi: Siellä hist. ajalla asuneet akhaialaiset olivat vanhastaan yhtyneinä 12 kaupungin valtioliitoksi, joka kuitenkin hajosi n. 300 ennen Kristusta. (LA Tietosanakirjat: 445:1)

¹³³ Finiittipartisiipeista tarkemmin luvussa 4.4.

¹³⁴ Taulukossa ei ole mukana nominaalipredikaatin ja depiktiivin rajatapauksia, joissa paikan- ja tilanilmauksen keskinäinen hierarkia ei ole selvä.

¹³⁵ Lisäksi aineistossa on 11 kiteytymää eli *olla kuolleena* -tapausta. Partisiippien kiteytyneisyydestä verbien liittomuodoissa ks. Hynönen 2013.

- (132) TU-partisiippi: Yhtiön kotitalouskonetehtaalta on lomautettuna neljäsataa työntekijää tämän kuun loppuun; Seikun sahalla puolestaan lomautettiin kolme- ja puolisataa työntekijää vuoden loppuun. (LA Radion ja television uutiset: 240:1)
- (133) MA-partisiippi: Jo ennestään yli 20 pienempää kaupunkia tai kuntaa osavaltion alueella oli veden vallassa tai veden saartamana. (HS Ulkomaat 4.1.2011)
- (134) MATON-partisiippi: Min- olen- ollu / sokianaki // toista vuotta / ilman näkemättömänä. / (LA Sodankylä: 100:1)

Partisiipit eivät ole kovin homogeeninen "sanaluokka", sillä TAVA- ja MA-partisiippien essiivimuodot muodostavat *olla*-verbin yhteydessä lähes verbiliiton, kun taas VA-partisiipin essiivimuodon verbimäisyys tai adjektiivimaisuus on pitkälti vartalolekseemikohdasta. VA-partisiipit tosin muistuttavat usein e-infinitiiviä (*Hän nousi altaasta vettä valuvana ~ valuen*; vrt. Hynönen 2010: 27), joten tässäkin herää kysymys olotilan ja tavan ilmaisemisen yhteydestä. TAVA-partisiipin käyttöä essiivisijaisena nominaalipredikaattina määräävät puolestaan muut kuin non-permanenssin ilmaisemiseen liittyvät seikat: nominatiivimuotoa käytetään nesessiivisessä funktiossa, kun taas essiiviin liittyy progressiivisuuskomponentti (*Aloite on eduskunnan käsiteltävä ~ käsiteltävänä*). Pekkarinen (2011: 75) ottaa esiin sen, että TAVA-partisiipin essiivimuoto on MA-infinitiivin inessiivimuodon pari (ks. *Eduskunta on käsittelemässä aloitetta ~ Aloite on eduskunnan käsiteltävänä*; ks. tämän tutkimuksen lukua 5.3.2). Tämä ei ole yllättävää, sillä essiivi koodaa nominaaliseen predikaattiin progressiivista aspektia, ja MA-infinitiivin inessiivimuoto on tästä näkökulmasta laajemminkin käsiteltävissä essiivisijan pariksi.

NUT-partisiippi puolestaan voi hakeutua essiiviin siksi, että nominatiivimuoto ei sekoittuisi finiittipartisiippiin, jolloin tulkinnassa päällimmäiseksi nousee tapahtuma, ei tila (*Puu on kaatunut ~ kaatuneena*). Nominatiivi jää tulkinnaltaan kahtiajakoiseksi: Siro (1964: 142) esittääkin, että liittomuodon osaksi katsotaan kaikki ne tapaukset, joissa ei ole muodollista syytä toisinkaan päätellä. Näkökulma olisi mahdollista yhdistää TU-partisiippien kategoriointiinkin: taulukossa 7 mainituista TU-partisiipeista 26 on tulkittavissa itämurteiden "essiivisten" finiittipartisiippien passiiviseksi paralleeleiksi sen perusteella, että essiivisyys on nominaalisen predikaation näkökulmasta niissä tunnusmerkkinen valinta. Aineistossa esiintyy selviäkin finiittipartisiippitapauksia (135–136).

- (135) Sillä minä sillon nuorempana yhen kerra hieroti ja ei minuva muuta ooh hierottuna. (LA Leppävirta: 430:2)
- (136) Ka onhan niitä ollunna / ja / tottahan nuita liennöö aena nytkiv vielä vuan / eihän nuita on nähtynä muuten eikä. / (LA Kontiolahti: 421:3)

Esimerkissä 135 essiivi ei rakenteen vuoksi sovi kuin hyvin marginaalisesti osa-kokonaisuus-suhteeseen viittaavana (*?minua ei ole hierottuna*). Se pitää siis tulkita itämurteeseen partisiipin päätteeseen kuuluvaksi. Esimerkissä 136 voi vaikuttaa konteksti: siinä esiintyy aktiivin essiivimäinen partisiippi *ollunna*, jota seuraa passiivinen *nähtynä*.

LA:n korpuksessa essiivisijainen MA-partisiippi esiintyy depiktiivinä¹³⁶, ei primaari-sena nominaalipredikaattina. Mahdoton se ei nominaalipredikaatiksikaan ole, kuten HS:sta poimimani esimerkki 133 osoittaa: partisiipin essiivimuodon käyttö tulee kysymykseen parhaillaan käynnissä olevan tilan ilmauksissa (ks. myös ISK 2004: § 525). Nominaalipredikaattina toimiva MA-partisiippi on semanttisesti tilapassiivimainen, vaikka se ei sisällä passiivin päätettä (ks. ISK 2004: § 1333). NOM/ESS-vaihtelu vaikuttaa merkitykseen samalla tavoin kuin adjektiiveissa: essiivisijainen MA-partisiippi on merkitykseltään non-permanentti, nominatiivisijainen voi ilmaista permanenttia tilaa tai leksikaalisen merkityksensä vuoksi hahmottua non-permanentiksi sellaisenaankin (*Kaupunki on veden saartama ~ saartamana*). Essiivisijaisuus tuo merkitykseen progressiivisuutta ja implikoi mahdollista päätepistettä. Jos *olla*-verbi on preesensissä, essiivisijainen nominaalipredikaatin funktiossa oleva MA-partisiippi viittaa aina meneillään olevaan tilaan toisin kuin nominatiivimuoto, joka voi viitata myös verbin ilmaiseman jo päättyneen tilan tai toiminnan tuloksena olevaan tilaan (*Teksti on ohjaajan muokkaama*). Tämäntyyppisilläkin rakenteilla on progressiivisuuteen viittaava essiivisijainen parinsa, joka ilmaisee meneillään olevaa tilaa, mutta partisiippi on edellä mainitsemani TAVA-partisiippi (*Teksti on ohjaajan muokattavana*). MATON-partisiippi ei nominaalipredikaattina poikkea adjektiiveista.

7.2.3 Nominaalipredikaatin essiivisijaisuus ja lausekonteksti

Nominaalipredikaatin sijavaihtelulla on semanttinen taustansa, mutta sen ohella, usein myös sitä tukevana ilmiönä, esiintyy leksikaalisen merkityksen lisäksi muitakin, kontekstuaalisia piirteitä, jotka vaikuttavat siihen, mikä sijaksi kulloinkin valikoituu. Monissa tapauksissa essiivisijaisuutta stimuloivia piirteitä esiintyy lausekontekstissa enemmän kuin yksi.

Tässä luvussa käsittelen sitä, millainen vaikutus toisilla lauseenjäsenillä voi olla nominaalipredikaatin sijavalintaan. Otan esiin ajan ilmaukset (7.2.3.1), joiden vaikutus on tunnettu jo kauan, samaan tapaan kuin paikkaan tai omistajaan liittyvien ilmausten (7.2.3.2), joiden suhde olotilanilmauksiin on kiinnostava erityisesti syntaktisen analyysin näkökulmasta. Lisäksi vaikutusta on subjektin merkityksellä sekä olotilanilmauksen lauseasemalla (7.2.3.3) ja kiteytyneisyydellä (7.2.3.4). Tarkastelen erikseen myös predikoivia määritteitä sekä temporaalirakenteen ja statusrakenteen nominaalipredikaattina toimivia essiivisanoja (7.2.3.5).

¹³⁶ Esiintymiä on 19, ja yksi niistä on depiktiivin ja sirkumstantiaalinen rajatapaus. MA-partisiipeista ja niiden ominaisuuksista ks. Koivisto 2005.

7.2.3.1 Ajan adverbiaali nominaalilauseessa

Jos luokka- tai ominaisuuspredikaatin yhteydessä esiintyy ajan adverbiaali, essiivisijainen predikaatti on nominatiivisijaista tunnusmerkittävämpi (*Olin ?johtaja ~ johtajana viime vuonna ~ kolme vuotta*). Aineistossani essiivisijaisen nominaalipredikaatin sisältävistä lauseista ajanilmauksen sisältää 233(/1104). Ajanilmaukset voivat osoittaa niin luokkien kuin ominaisuuksienkin non-permanenssia, ja ne voivat ilmaista ajankohtaa, -jaksoa ja toistuvuutta (137–141).

(137) se poika oli vähän semmone hummerimainen- että se / ei asunukkoos sitä se meni ja myi sen sitte / sivulliselles sitte / tällem mun akkani isälles sittes sen / tän talon sittet taikka torppana se silloon- oli sitte – – (LA Ikaalinen: 50:7)

(138) – – budjetin lopullisen käsittelyn arvellaan olevan valmiina puheineen ja äänestyksineen puolentoista viikon kuluttua, juuri ennen jouluviikkoa. (LA Radion ja television ajankohtaiset katsaukset: 84:2).

(139) no sitte / sit ko mie tuli suuremmaks ni siit pit / sit mie oli renkin // ja sitte . / (LA Ruokolahti: 30:3)

(140) se on ollut jo monta vuottaq aotijona. / (LA Konginkangas: 46:1)

(141) Keskustelimme tämän psalmin seitsemänkymmentä herättämistä ajatuksista ystäväni kanssa, joka on useita kertoja ollut työttömänä ja on nyt sairaslomalla.

Essiivisijaisen nominaalipredikaatin yhteydessä esiintyy siis yleensä ajankohdanilmaus (esim. *viime vuonna; nyt*) tai kestoja ilmaiseva osma (esim. *kolme vuotta*), mutta toistuvuudenilmauskin (esim. *useita kertoja*) on mahdollinen. Tähän ilmiöön on kiinnittänyt huomiota jo Setälä (1919). Nominatiivisijaisen nominaalipredikaatin kytkös ajalliseen rajamattomuuteen on toisin sanoen erittäin kiinteä; tämäntyyppinen semanttinen suhde on eräs yksilöviitteisyyden eli inklusion permanenssin kriteereistä. Toisaalta nominatiivikaan ei ole mahdoton, mutta sen merkitys voi hahmottua toisella tavalla. Esimerkiksi lauseessa *Olin voittaja kolme vuotta* tulkinta hahmottuu yksilönäkökulmasta siten, että voittajuus on pysyvä tila, jonka subjektin tarkoite on saavuttanut esimerkiksi kolmen vuoden ajan jokaisessa kilpailussaan, kunnes hän lopulta häviää. Hän voi kuitenkin identifioida itsensä edelleen voittajaksi, koska menneet tittelit ovat voimassa. Pelkistyneessä nominaalilauseessa nominatiivikaan ei ole kielenvastainen, eikä erityisesti adjektiivien yhteydessä nominatiivin ja essiivin tunnusmerkkisysero ole välttämättä selvä (*Olin sairas ~ sairaana kolme viikkoa*). Essiivisijainen nominaalipredikaatti siis sallii erilaisia ajallisia rajauksia paremmin kuin nominatiivisijainen. Se esiintyy osmien ja erilaisten kestoja ilmaisevien lekseemien kanssa. Koska nominatiivisijaisen luokkaa tai ominaisuutta ilmaisevan nominaalipredikaatin sisältävä lause on ateelisempi kuin essiivisijaisen, on sen suhde tilan keston rajaamiseen osmalla mielenkiintoinen: suhteessa ajallisiin rajauksiin essiivisijaisen nominaalipredikaatin sisältävä lause käyttäytyy ateelisemmin kuin nominatiivisijainen.

Aineistoni valossa on mahdollista vertailla vain ajanilmauksen sisältäviä ja sitä sisältämättömiä essiivisijaisen nominaalipredikaatin sisältäviä lauseita. Koska lauseissa on usein

monia essiiviä mahdollisesti stimuloivia piirteitä, otan tarkastelukohteekseni vain lauseet, joissa ajanilmauksen yhteydessä esiintyy leksikaalistumaton substantiivinen tai adjektiivinen nominaalipredikaatti, ei esimerkiksi paikanilmausta, jonka on senkin ajanilmausten tavoin oletettu stimuloivan essiivisijaisuutta. Raja on ulos myös partisiipit, koska niiden sijaan vaikuttavat usein monet muutkin seikat. Mukana ovat niin ajankohdan kuin kestonkin adverbialit. Näiden lisäksi otan tarkasteluun essiivisijaisen nominaalipredikaatin sisältävät *kun*-lauseet, joissa konjunktio sisältää aikaan viittaavan merkityksen. LA:n aineistossani tämältyyppisiä esiintymiä on 153. Näistä selviä substantiiveja on 114¹³⁷ ja adjektiiveja 36, partisiippeja ei tässä otoksessa ole ollenkaan, mutta niitä esiintyy kyllä lauseissa, joissa on muitakin sijavalintaan mahdollisesti vaikuttavia elementtejä. Loput 3 tapausta ovat 2 sanaluokaltaan kontekstissaan ambivalenttia *työttömänä*-muotoa ja yksittäinen kiteytymätön *yhtenä*-muoto.

Ajanilmauksista ajankohtaa ilmaisee 111, kestoja 34 ja toistuvuutta 8. Ajankohtaan viittaavat tapaukset sisältävät ne essiivisijaiset nominaalipredikaatit, jotka ovat *kun*-lauseessa ja hahmottuvat osaksi sen luomaa ajallista kehystä. Osassa tapauksista *kun*-konjunktio on monitulkintainen; ei ole aivan selvää, onko kyse temporaalisen ohella esimerkiksi kausaalista tai selittävästä käytöstä. Essiivisanoissa ei ole ajanilmausten yhteydessä muutoin merkittäviä erikoiskeskittymiä kuin murreaineistolle ominaiset toimiin viittaavat substantiivit (esimerkiksi *opettaja*, *piika*, *renki*).

Koska nominatiivi- ja partitiivisijaiset nominaalipredikaatit eivät sisälly aineistoon, nostan esiin tapaustyyppisiä minimiparivertailun avulla. Kestoa ilmaisevien adverbialien ryhmässä luokkapredikaatit (142–144) ovat osin luontevampia essiivisijaisina. Ominaisuuden ilmaisemisessa (145–146) essiivi hahmottuu non-permanenssimerkitystä korostavaksi; ero nominatiiviin ei ole kovin dramaattinen. Ajan adverbialin merkityksellä (ajankohta, kesto, toistuvuus) ei ole aineistoni tapauksissa tässä suhteessa eroa: jokainen rajaa ja määrittää luokan tai ominaisuuden kestoja. Erikseen on toki mainittava, että jakso voi hahmottua hyvinkin pysyväksi joko kestoaltaan tai toistuvuudeltaan (esimerkiksi *aina*-adverbin yhteydessä). Olennaista on kuitenkin, että rajaus esitetään.

(142) Toimi: Kuusi vuotta hän on ollut kansalaisopiston askarteluohjaajana, lisäksi hän on pitänyt kahvilaa ja nakkikioskia. (LA Reportaasit [aikakauslehti]: 211:1) vrt. – – *askartelunohjaaja* – –

(143) Muu konkreettinen luokka: Tasanko on aikoinaan ollut suolaisen järven pohjana ja sen hiekassa on vain siellä täällä kivikkoisia ruoholäikkiä. (LA Muistelmateokset: 242:1) vrt. – – *pohja* ~ *pohjaa* – –

(144) Abstrakti luokka: Varusesineiden vahinkotapahtumaa edeltänyt arvo, joka on perustana korvausmäärää arvioitaessa, onkin pyrittävä määrittelemään pääasiassa muulla tavoin. (LA Komitean mietinnöt: 189:1) vrt. – – *perusta* – –

¹³⁷ Vastaavasti aineistossa on 171 esiintymää, joissa ei ole ajan adverbialia eikä muutakaan selvää nominaalipredikaatin essiivisijaisuutta stimuloivaa tekijää lausekontekstissa. Osa näistä lauseista on vaillinaisia, eikä esimerkiksi ajanilmauksen esiintymistä kontekstissa ole mahdollista sulkea pois.

(145) Lähtökohtaisesti pysyvä ominaisuus: Min- olen- ollu / sokianaki // toista vuotta / ilman näkemättömänä. / (LA Sodankylä: 100:1) vrt. – *sokia* – –

(146) Muutosaltis ominaisuus: Mie muistan ku tässä / viis vai kuus vuotta / mie ol'i sairaana koko kesä. / vrt. – *sairas* – –.

Esimerkeistä voidaan havaita, että nominatiivi ei ole mahdoton, mutta essiivisijainen muoto on luontevampi ainakin virkkeissä 142 ja 144. Toimiin viitattaessa nominatiivi voi herkästi nostaa esiin pätevyyttä tai tutkintoa koskevan tulkinnan, kun taas abstraktit nominaalipredikaatit muodostavat kokonaan oman tapaustyyppinsä, jossa essiivisijaisuuden voi katsoa olevan suorastaan rakenteen ominaisuus (ks. lukua 7.2.3.3). Ominaisuuksissa pätee se, mitä adjektiiveista olen luvussa 7.2.2.2 todennut: essiivi voi joko tuoda mukaan non-permanenssin tai korostaa sitä. Esimerkkien pohjalta näyttää siltä, että ajanilmausten ja essiivisijaisuuden suhde ei ole aivan yksioikoinen, ja aihetta tulisi tutkia laajemmin, kaikki luokka- ja ominaisuuspredikaatit sisältävän aineiston avulla.

7.2.3.2 Nominaalisten predikaattien keskinäinen hierarkia

Tässä tutkimuksessa käytettävän luokittelun mukaan nominaalipredikaattina voivat periaatteessa toimia myös paikkaan ja omistajaan viittaavat NP:t (kaikki predikaattityypit esitetään luvussa 3.3). Paikan- ja olotilanilmausten suhde on usein syntaktisesti kompleksinen, sillä nominaalipredikaatin tunnistaminen voi olla vaikeaa, mikäli lauseessa esiintyy sekä paikkaa että olotilaa ilmaiseva lauseke, jotka nominaalisessa predikaatiossa ovat kumpainkin tulkittavissa predikaateiksi. Tällaisia ko-predikaattitapauksia on aineistossa monenlaisia (asetelma 8).

ASETELMA 8. ESSIIVISIJAISEN OLOTILANILMAUKSEN NOMINAALISET KO-PREDIKAATIOT.

Ko-predikaatio	Esimerkki
Inklusio	Musikaalin esiintyjistä monet ovat <u>ammattilaisia</u> joko levylaulajina, näyttelijöinä tai tanssijoina – –. (LA Kirjallisuus-, musiikki-, teatteri-, elokuva- ja taidearvostelut: 272:1)
Attribuutio	Kuumana ne <u>parraemija</u> oli / ja niitä pantiin keittoj ja... . / (LA Ylikieminki: 329:1)
Lokaatio	Minä olin / huopasiv / venheessä jä / hän oli <u>keulassa</u> / arihnamiehenä. / (LA Sodankylä: 268:3)
Eksistenssi	– – <u>siäl</u> - oli taas santaa ja semmosep pussit alasisa pauloisa painona. / (LA Suodenniemi: 108:7)
Possessio	Minun äitin sisko <u>sill</u> - oli / vaimona. / (LA Sodankylä: 202:1)

Ainoastaan ekvaatiopredikaatio (*Lakka on hilla*) voidaan luokitella sellaiseksi, joka hylkii ko-predikaatiota: mikäli lauseeseen tuodaan merkitystä ohjaava tai rajaava määrite, merkitys muuttuu useimmiten inklusiiviseksi eikä nominaalipredikaatti ilmaise suoranaista samuutta.

Se, mikä lauseen potentiaalisista nominaalipredikaateista tulkitaan varsinaiseksi nominaalipredikaatiksi, mikä muuksi lauseenjäseneksi, on lausetyyppi- ja kontekstikohtaista. Ensisijaisesti nominaalipredikaatiksi toki tulkitaan se lekseemi, joka on lauseen kieliopillisuuden kannalta pakollinen. Esimerkiksi nominatiivi- tai partitiivisijaisen luokkaa tai ominaisuutta ilmaisevan NP:n tai AP:n sisältävässä lauseessa essiivisijainen olotilanilmaus on selvästi sekundaarinen predikaatti, sillä se toimii täsmennyksenä. Usein kuitenkin tällaisia nominaalijäseniä on lauseessa useita, keskenään vaihtoehtoisia, ts. lause on kieliopillinen, vaikka jommankumman poistaisi, mutta se, kumpi poistetaan, on syntaksin kannalta (lähes) yhdentekevää. Tällainen tilanne on yleinen silloin, kun lauseessa on sekä paikkaa että olotilaa ilmaiseva predikaattikandidaatti. Vastaavantyyppisiä kategoriointiongelmia esiintyy myös possession ja inklusion erottamisessa.

Setälä (1919) mainitsee, että paikan adverbiaaleilla on yhteys NOM/ESS-vaihteluun siten, että essiivi on yleinen lauseissa, joissa adverbiaali esiintyy; sama koskee ajan adverbiaaleja. Kuten luvusta 7.2.3.1 käy ilmi, ajan adverbiaalinen suhde essiivisijaisuuteen on lähtökohdiltaan semanttisesti ymmärrettävä, mikäli ajan adverbiaalinen merkitys on ajankohtaan tai -jaksoon viittaava siten, että adverbiaalinen ilmaisema aika osoittaa nominaalipredikaatin ilmaiseman tilan kestoon kohdistuvan rajauksen. Paikanilmauksessa tällainen rajaus ei ole samalla tavalla mukana, joskin usein paikanilmaus kantaa mukanaan ajankohtaan tai -jaksoon viittaavaa merkitystä (tästä laajemmin esim. Huumo 1997). Kysymys on siis merkityserosta, joka voidaan hahmottaa jakso- ja yksilötason väliseksi: paikkaan orientoitua tila käsitteistetään ajalliseksi jaksoksi.

Aineistossani on 32 tapausta, joissa paikkaa ja olotilaa ilmaisevien lekseemien keskinäinen hierarkia on epäselvä: kumpi on nominaalinen predikaatti, kumpi määrite? Lauseessa ei voi olla kahta primaarista predikaattia. Predikaatin määrittäminen on keskeistä myös siltä kannalta, että paikanilmauksen ja tilanilmauksen suhde voi olla sidoksissa lauseen jäsenten pakollisuushierarkiaan. Määrittelyn tueksi – ei siis selväksi luokittelua määräämään – voi ottaa lauseaseman. Ensinnäkin esikenttään sijoittuva paikan- tai olotilanilmaus on aina sekundaarinen predikaatti. Esimerkiksi lauseessa *Oulussa hän oli aina sairaana* paikanilmaus *Oulussa* hahmottuu määritteeksi, joka kehystää muun lauseen ilmaiseman tilan (vrt. Huumo 1997). Lause on kieliopillinen ilman paikanilmaustakin. Vastaavasti lauseessa *Sairaana hän oli aina Oulussa* tilanilmaus on määrite, tarkemmin sanottuna tempo-raali. Toiseksi nominaalipredikaattina voitaisiin pitää olotilan- ja paikanilmauksista sitä NP:tä, joka esiintyy lähempänä kopulaa. Mikäli tilanilmaus on lähempänä, se on nominaalipredikaatti (147). Vastaavasti paikanilmaus on nominaalipredikaattina silloin, kun se sijaitsee välittömästi *olla*-verbin jäljessä (148).

(147) Ja sitten teidän on ongittava ja uitava ja päästävä saunaan ja sen jälkeen kummallakin on niin kauhea nälkä, että ruoan on oltava valmiina pöydässä. (LA Taideproosa: 449:5)

- (148) Minäkin ku ma- olin tolla Halkivahan Ylösmäessä piikana / ja siäl semmonen / torppa se vaan oli ei se sen kaksisempi talo- ollu / se tahto aina vettään kirppunuattaa heitin kamarisa laattialla ja pirttil laatiasa / ennen ku hän ylös nousi. (LA Vesilahti: 463:1)

Esimerkeissä olotilanilmauksen ja paikanilmauksen järjestys on vaihdettavissa ilman, että vaihto vaikuttaa olennaisesti lauseen merkitykseen. Näin ollen jää epäselväksi, kumpi lauseke on primaarinen nominaalipredikaatti tai hallitseeko ensin tuleva predikoiva NP tai AP jollakin tapaa jälkimmäistä. Aiempana esiintyvä lauseke voidaan tulkita jonkinlaisena kehyksenä suhteessa myöhempään. Sanajärjestys onkin epävarma luokittelukriteeri (tästä tarkemmin ks. esim. Hakulinen ym. 1980; Viikuna 1989, 2000; ISK 2004: § 1366–1371). Sijajärjestelmän monipuolisuus ja sanajärjestyksen joustavuus ovat ilmiöinä yhteydessä toisiinsa, mikä ilmenee suomen kielessäkin (Viikuna 1989: 21). Lauseasemakriteeri ei siis ole riittävä, sillä lauseasemaan voivat vaikuttaa kontekstuaaliset seikat. Esimerkkinä tästä on se, että joko paikan- tai tilanilmauksen lauseasema riippuu toisesta lauseenjäsenestä (149).

- (149) Tällainen yhteistyöelin voisi olla esim. kunkin työvoimapiirin neuvottelukuntaan asetettu sijainninhajausosasto, jossa ovat jäseninä työvoimapiirin, teollisuuspiirin ja lääninhallituksen edustajat sekä lisäjäseninä seutukaavaliiton ja kauppakamarin edustus. (LA Komitean mietinnöt: 146:2)

Esimerkissä 149 paikanilmauksen sijainti määräytyy kieliopillisesti sillä perusteella, että kyseessä on relatiivipronomini, joka aloittaa sivulauseen ja sijaitsee pääsääntöisesti välittömästi korrelaattinsa jäljessä. Lauseasemakriteeri ei siis sovi rakenteisiin, joissa sanajärjestys määräytyy kieliopillisesti.

Koska nominatiivikaan ei ole yleensä epäkieliopillinen vaihtoehto essiiville, lauseenjäsenkategoriaa voisi yrittää määrittää testaamalla sitä, kävisikö nominatiivi päinsä. Jos olotilaa ilmaiseva predikaatti on sekundaarinen, essiivi on pakollinen sijavalinta. Toisinaan nominatiivi ei ole mahdoton, eikä se muuta lauseen merkitystä, koska non-permanenssin mahdollisuus ilmenee paikanilmauksesta (*Hän on teatterinjohtaja Tampereella*). Imperfektissä se nousee yhä selvemmin esiin. On kuitenkin todettava, että nominatiivi on tunnusmerkkinen sijavalinta.

Joskus merkitysero on vieläkin selvempi. Olotilanilmauksen essiivisijaisuus voi liittyä myös selvemmin paikanilmauksen vaikutukseen. Nominatiivi- tai partitiivisijainen nominaalipredikaatti voi poiketa essiivisijaisesta merkitykseltään muutenkin kuin non-permanenssi- tai partitiivisijaisen osalta. Esimerkiksi lauseessa 150 merkitys muuttuu, mikäli nominaalipredikaatin sijaa muutetaan: paikanilmaus korostuu rajauksena.

- (150) Ei ko poika on tosa maitoautos hanttimiähen. / (LA Säkö: 164:2) vrt. – – maitoautos *hanttimiäs*.

Essiivisijainen nominaalipredikaatti viittaa selvemmin non-permanentiksi käsitteistettyyn toimeen, jossa teeman tarkoite on, kun taas nominatiivissa keskeiseksi nousee se, että poika on maitoautossa hanttimies, mutta ei sen ulkopuolella. Tällainen rajausta korostava tulkinta voi syntyä erityisesti silloin, kun paikanilmaus on luokkaan viittaava tilanilmaus.

Jos tilanilmaus on kuitenkin essiivisijainen, rajaustulkinta ei samalla tavalla korostu. Vastaavantyyppisen lauseparin esittelevät myös Hakulinen ja Karlsson (1979: 213), jotka kiinnittävät huomiota merkityseron selvyyteen. Esimerkissä *Auto on käyttökelvoton ~ käyttökelvottomana nurkassa* essiivisijainen AP on pelkkään lauseasemaan perustuvan syntaktisen luokittelun mukaan nominaalipredikaatti. NOM/ESS-valintaan liittyy esimerkiksi kuitenkin myös semanttinen ero: nominatiivimuoto hahmottuu olosuhteita rajavaksi, ennemminkin spatiotemporaaliseksi ('nurkassa ollessaan'), kun taas essiiviin syntyy kausaalinen implikaatio ('koska auto on käyttökelvoton').

Kokonaisuutena paikan- ja olotilanilmauksen välisen komplementaarisuushierarkian määrittely on hankalaa. Nominatiivimuotoisia tilapredikaatteja koskevat havainnot eivät ole suoraan yleistettävissä koskemaan essiivisijaisia olotilanilmauksia, sillä näillä ryhmillä on semanttisia eroja. Lauseasemakriteeri toimii siltä osin kuin voidaan ajatella jälkimmäisen lausekkeen olevan aiemman hallitsema (*Hän oli tuossa maitoautossa hanttimiehenä ~ hanttimiehenä tuossa maitoautossa*). Kuten edellä totesin, suomen kielessä sanajärjestykseen vaikuttavat monet seikat, joten kriteeriä on kuitenkin vaikea täysin yleistää.

Tulkintaongelmia esiintyy myös silloin, kun omistusta tai hallussapitoa ilmaisevassa lauseessa on essiivisijainen olotilanilmaus ja adessiivisijainen NP. Näissä tapauksissa lauseasemaan pätevät samat periaatteet kuin paikanilmauksissakin: sijainti esikentässä merkitsee predikaatin sekundaarisiksi, ja kopulan jälkeisessä asemassa olevien lausekkeiden hierarkian määrittely on vaikeaa (*Maalaus on minulla valmiina ~ valmiina minulla*). Omistusrakenteessa kysymys ei aina edes ole varsinaisesta omistussuhteesta eikä edes hallussapidosta. Essiivitapauksissa tästä on esimerkkinä se, että omistettavan paikalla rakenteessa voi olla esimerkiksi ihmistarkoitteinen substantiivi, jonka rooliin viitataan (*Minulla oli Maija kolleganani*; vrt. funktio: *Minulla oli taltta työkalunani*).

Habitiiviset ilmaukset voidaan jäsentää joko nominaalisina predikaatioina tai siten, että omistajan ilmaiseva NP on habitiiviadverbiaali. Erona näissä analyysimalleissa on sama tulkintapiirre kuin essiivisijaisten nominaalipredikaattien yhteydessä: tulkitaanko adessiivisijainen NP nominaalipredikaatiksi vai adverbiaaliksi? Oli analyysitapa kumpi tahansa, omistusta tai hallussapitoa, jopa palvelussuhdetta ilmaistaessa habitiivinen ilmaus sisältää perustapauksessa (*Minulla on auto ~ Auto on minun*) omistamisen kohteen, joka hahmotuu e-NP:ksi, *olla*-kopulan ja adessiivi- tai genetiivisijaisen omistajaa ilmaisevan lekseemin, joka analyysitapakohtaisesti hahmottuu nominaalipredikaatiksi (kumpikin lause) tai adverbiaaliksi (adessiivimuoto). Hallussapidon ilmauksissa omistaja ilmaistaan adessiivisijalla, mutta sanajärjestys on toinen (*Auto on minulla*), ja palvelussuhteen ilmauksissa palveluksessa pitäjä koodataan adessiivisijalla, palveluksessa oleva henkilö nominatiivilla (*Minulla on palvelija*).¹³⁸

Kokoavasti totean, että tapaukset, joissa on sekä paikkaan että olotilaan viittaava nominaalipredikaatti, jäävät ambivalenteiksi predikaattien hierarkian kannalta, ellei sana-

¹³⁸ Omistusrakennetta käytetään myös muiden tilanteiden ilmaisemiseen, mutta tässä käsitellään ne, jotka ovat olennaisia habitiivisen, rooliin viittaavan rakenteen kannalta.

järjestyistä ja siitä mahdollisesti tulkittavaa vaikutusalaa pidetä luokittelukriteerinä. Vaihtoehtoisesti kokonaisuuksia voidaan tarkastella konstruktionäkökulmasta¹³⁹ siten, että hierarkia ei ylipäättään vaadi tarkkaa analyysia. Tämä jää kuitenkin nominaalisen predikaatin kokonaisuusmääritelmää koskevan jatkotutkimuksen aiheeksi.

7.2.3.3 Subjektin merkitys, muoto ja lauseasema

Jos subjektina on teonnimi (esim. *juoksu, juokseminen*), adjektiivinen essiivisijainen nominaalipredikaatti ei tule pääsääntöisesti kysymykseen (*Juoksu ~ Juokseminen on *hauskana ~ ?valmiina*). Vastaavantyyppinen piirre liittyy yleisemminkin lyhytkestoiseen tai selvästi kestoltaan rajalliseen tarkoitteeseen viittaavaan subjektiin (esim. *salama, vuosi*; vrt. Huumo 2006: 504, Nurminen 2015: 166). Tällaisissa tapauksissa subjektin merkitys sisältää itsessään tiedon tilan non-permanenssista, jolloin nominaalipredikaatin koodaukseen tätä tietoa ei tarvitse tuoda. Samantyyppinen rajoite on rakenteissa, joissa ei ole subjektia. Toisin sanoen tilapäiseksi tai muuttuvaksi tiedetty tarkoite rajaa subjektina nominaalipredikaatin NOM/ESS-vaihtelua selvästi. Sen sijaan merkitykseltään abstraktimmissa yhteyksissä essiivisijaisuus on mahdollista (*Salama on uuden tietokirjan aiheena*). Myöskään tilalauseessa (ks. ISK 2004: § 900) ei voi olla essiivisijaista nominaalipredikaattia (**Siellä on lämpimänä*).

Lisäksi essiivisijaisuutta voi stimuloida nominaalisen predikaatin sijoittuminen subjektin edelle. Varsin tyypillinen essiivisijaisen nominaalipredikaatin sisältävä lause on sellainen, jossa subjektina on deverbaalijohdos, infinitiivirakenne tai lause (sellaisenaan tai tukipronominin välityksellä) ja jonka sanajärjestyksessä nominaalipredikaatti edeltää kopulaa ja subjekti on vastaavasti kopulanjälkeisessä asemassa (vrt. ISK 2004: § 976.) Rakenteen nominaalipredikaatti on vastaavasti merkitykseltään abstrakti substantiivi (esim. *aihe* tai *tavoite*; kaikki ISK:n luettelemat tapaukset esitetään luvussa 6.3 eli niitä käytetään myös lauseadverbiaaleina). Aineistoni tapauksissa nominaalipredikaatti on tällaisissa lauseissa aina substantiivi lukuun ottamatta yhtä *saatavana on* -rakennetta. Tapaukset edustavat lähes täysin yleiskielen aineistoa (151–152). Puhutussa kielessä tukipronomini voi sijoittua lauseen subjektiksi (153).

(151) Ongelmana oli kuitenkin se, että uusi Suomessa käyttöön otettu puunkorjuun teknologia perustui lähes täysin tuontiin. (Radion esitelmät: 42:1)

(152) Tukihenkilön toimenä on olla avuksi, kun lapsi tarvitsee ihmistä lähelleen. (LA Asia-artikkelit [aikakauslehti]: 460:1)

(153) Se oli vähä semmonen / semmonen ett- ei se niin / semmosii kaikem mailma krompsui oikeen kärsiny mut kyl mää muistan kerran ku meill- oli elotanssit / sitte / mut tavalliset kyl se oli tapan- et / pirettiin elotanssei kyl mut- ei niit joka paikas piretty. (LA Pöytyä: 268:5)

¹³⁹ Kiitän tästä tärkeästä huomiosta Maria Viikunaa.

Tällaiset rakenteet (erityisesti esimerkki 151) ovat LA:n aineistossa tyypillisiä sellaisia essiivisijaisen nominaalipredikaatin sisältäviä lauseita, joihin ei sisälly muita lauseenjäseniä kuin subjekti, kopula ja nominaalipredikaatti. Nominaalipredikaatti on näissä tapauksissa usein teemapaikassa subjektin kompleksisen rakenteen (ns. viskurilaki) tai informaatio-rakennetta koskevien vaatimusten takia, kun lause tarkoittaa edellisessä lauseessa mainittua asiaa. NOM/ESS-vaihtelun osapuolten merkitysoppositio ei vaikuta tulkintaan olennaisesti, mutta nominaalipredikaatti hakeutuu silti essiiviin. Essiivi käsitteistää rakenteeseen olotilan: nominaalipredikaatti voisi merkityksensä puolesta olla usein nominatiivimuotoinkin, mutta verbin edellä olevan nominaalipredikaatin essiivimuotoisuus osoittaa selvästi, kumpi lauseen nominaalisista jäsenistä on predikaatti, kumpi subjekti¹⁴⁰ (154–156). Erityisen selvää essiivihakuisuus on, jos nominaalipredikaatti ja subjekti ovat vierekkäin (157).

(154) Projektorista puuttuvat kasetit; tosin jalustan jatkeena on normaalin näköinen filmirata ja lamppukin on asiaankuuluvalla paikalla. (LA Reportaasit [aikakauslehti]: 480:2)

(155) Elättäjänä on nyt Rautaruukki jota ei kaupunki kyllin jaksanut kiittää. (LA Reportaasit [aikakauslehti]: 230:1)

(156) Toiminnan alkuunpanijoina olivat naisjärjestöt sekä kotitalouden ja ravitsemuksen asiantuntijat. (LA Asia-artikkelit [aikakauslehti]: 255:1)

(157) Lisäksi on tavoitteena tankkien puhdistaminen aluksen ollessa satamassa, jolloin jäteöljyä ei lainkaan joutuisi mereen. (LA Tietosanakirjat: 502:1)

Hakulinen ja Karlsson (1979: 195) ja J. Leino (1999: 35) esittävät, että tällaisissa tapauksissa essiivisijaisuuden motivaationa olisi subjektin erottuminen predikoivasta NP:stä. Esimerkeissä 154 ja 155 essiivimuoto osoittaa *jatke-* ja *elättäjä-*sanon selvästi nominaalipredikaatiksi (vrt. – *jalustan jatke on normaalin näköinen filmirata* – –; *Elättäjä on nyt Rautaruukki* – –). Esimerkissä 156 nominaalipredikaatin vaihtoehtoiseksi sijaksi hahmottuu ennemminkin partitiivi kuin nominatiivi (*Toiminnan alkuunpanijoita* – –), joten selventävä tehtävä ei ole samalla tavalla olennainen kuin toisissa esimerkeissä. Vaihtoehtoisesti lauseasemaa voi selittää myös informaatorakenne, jolloin essiivisijainen olotilanilmaus siidostaa lauseen edelliseen, samoin kuin subjektin kompleksisuus.

Subjektin ja nominaalipredikaatin erottumista essiivisijaisuus voi palvella myös rakenteissa, joista puuttuu kopula, kuten otsikkorakenteissa, joissa on nominaalinen luokkapredikaatti (*Takaa-ajo päättyi dramaattisesti: uhrina sivullinen*)¹⁴¹, tai statusrakenteessa (*olla huuli pyöreänä*). Muissakin luokkapredikaatin sisältävissä nominaalilauseissa essiivisijai-

¹⁴⁰ Mielenkiintoista areaalisesta näkökulmasta on, että vastaaventyypisiä rakenteita tavataan myös venäjän kielestä, jossa nominaalipredikaatti on tällöin instrumentaalissa (*Ключ-ом к успеху была грамотность* = *Kljutš-om k uspjeh-u byla gramotnost'*; [key-INS to success-DAT was literacy] 'Menestyksen avaimena oli lukutaito'; esimerkki Wade 1992: 102, latinalainen ortografia ja glossit E. H.). Wade (mp.) selittää koodausta siten, että lauseen NP:istä väljempi on instrumentaalissa, spesifisempi nominatiivissa. Vastaaventyypinen selitys voisi tulla kyseeseen myös suomen kielessä, jolloin se kytkeytyy myös lauseenjäsenkategorioiden erottamiseen eikä riitä yksin perustelemaan essiivisijaisuutta: spesifisyyden asteen ero ei ole aina selvä.

¹⁴¹ Essiivisijaisista otsikkorakenteista ks. myös Vahtera 2009.

suus voi ainakin osin selittyä sillä, että sijamerkintä paljastaa nominaalipredikaatin tapauksissa, joissa sekä subjekti että nominaalipredikaatti voisivat olla nominatiivisijaiset.

7.2.3.4 Rakenteen vakiintuminen yksikön asemaan

Osa nominaalipredikaattien sijavalinnoista selittyy siten, että olotilanilmauksen sijaksi on vakiintunut essiivi. Kysymyksessä on siis leksikaalistumisilmiö: nominatiivimuotoa ei käytetä tai sen merkitys poikkeaa essiivisijaisen muodon merkityksestä voimakkaasti. Jollakin tapaa kiteytyneitä muotoja on olemassa monenlaisia; alla olevat esimerkit 158–162 edustavat LA:n aineistossa esiintyviä erilaisia tapaustyyppisiä.

(158) Mut / toesii ol semmosii niit sillon koskellaskijaaki että / ne- ol siäl vaan siäl venehes pitkänää ja koskellaskija se / se Vähä-aho kysy että lasketaakko kaik joo antaa mennäv vaan kaik kosket ei ne tienny z mitää (sitte. / (LA Iitti: 30:2)

(159) – – Christina on raskaana, vauva syntyy maaliskuussa, ajattelin kertoa sen nyt. (LA Reportaasit ([aikakauslehti]: 127:4)

(160) Ja se möi sen sitte / ja minä siitä isälleq olim / minä silleq olim pahana siitä sitt- että / että / tuota ei ois pitänyt tehdä. (LA Posio: 78:3)

(161) Voe hyvä jukara kyllä sitä tuntuu hiirveem pitkästi ja kyllä min- oon ollu rekena ja kelekkana vaikka ee ei sitä muistaq ennee kaekkijaka. (LA Vieremä: 126:2)

(162) Ennen oli taloloessa tapana jotta käytettiin palvelijoita hevosella kirkolla. / (LA Kontiolahti: 32:1)

Kiteytyimiä ovat esimerkiksi paikallissijaisen olotilanilmauksen tapaan muodostetut (158) ja muut essiivisijaiset olotilanilmaukset (159), joilla ei välttämättä ole samamerkityksistä produktiivisen sijataivutuksen mukaista muotoa (ks. Hynönen 2013). Lisäksi merkitykseltään kantaleksemin ja essiivin merkityksestä eriytyneitä tapauksia voidaan pitää kiteytyneinä, joskin adjektiiveissa raja on usein häilyvä (160); osa tapauksista on selviä idiomeja, kuten esimerkin (161) *rekena ja kelekkana*, joka merkitsee monitaitoisuutta tai -käyttöistä. *Olla tapana* -rakenne puolestaan kuuluu edellisessä luvussa käsittelemiini nominaalipredikaattitapauksiin (162). Se ei ole täysin kiteytynyt, sillä nominatiivikin on mahdollinen, mutta rakenne on sillä tavoin vakiintunut, että sen voi luonnehtia olevan kiteytymässä. Vastavaihtotyyppejä vakiintuneita rakenteita esiintyy myös tapauksissa, joissa essiivisijainen leksaemi toimii depiktiivinä. Leksikaalistumista käsittelee tarkemmin Hynönen (2013).

7.2.3.5 Nominaalipredikaatti määrittäneenä ja statusrakenteessa

Nominatiivi tai partitiivi ei voi olla olotilaan viittaavan NP:n tai AP:n sijana silloin, kun se esiintyy NP:ssä jälkimäärittäneenä tai partisiippimuotoisen *olla*-verbin yhteydessä määrit-

teenä¹⁴² (*Nominaalipredikaatti määritteenä; Siinä oli kuukauteni *harjoittelija ~ harjoittelijana ~ työpaikan *uusin ~ uusimpana; *opettaja ~ opettajana oleva sisareni, *sairas ~ sairaana ollut presidentti*; vrt. Hakulinen & Karlsson 1979: 213–214). Näissä rakenteissa essiivin voi yhtäältä katsoa olevan lausekkeen merkityssuhteita selventävä koodauskeino, toisaalta usein myös kantavan ominaista merkitystään.

Jälkimmäritteenä toimiva essiivisijainen lauseke ilmaisee edussanansa tarkoitteen olo-tilaa kaksijakoisesti: se ilmaisee samalla vaihtoehtoisen tilan, joka on kokonaisuuden kannalta merkityksellinen. Se toisin sanoen muistuttaa depiktiiviä niin merkitystehtävänsä kuin määritelfunktionsakin puolesta. Koska depiktiivi on määritelmällisesti sekundaarinen predikaatti, käsittelen jälkimmäritteitä kuitenkin tässä osana primaarisia predikaatteja¹⁴³. Painotan kuitenkin, että syntaktisesti on kysymys NP:n jäsenestä (163).

(163) Se ei ole teemoiltaan uusi, niitä on toistettu Macbethistä Pimeyden sydämeen, mutta se tiivistää vuosisatamme hirmutöiden ja psykoanalyysin löytämän alitajunnan armottomat arvoitukset ihmisestä paholaisena, viattomien uhrien teurastajana. (LA Kirjallisuus-, musiikki-, teatteri-, elokuva- ja taidearvostelut: 50:3)

Samoin partisiippimuotoihin liittyy non-permanenssimerkitys: *olla*-verbin yhteydessä VA-partisiippi ilmaisee progressiivista aspektia, kun taas NUT-partisiipin funktiona on ilmaista tilan perfektiivisyyttä. VA-partisiipissa non-permanenssi ilmenee toisin sanoen implisiittisesti, sillä tilaa ei ole rajattu, kun taas NUT-partisiippi tuo ilmi tilanmuutoksen. Vastaava tilanne on voimassa myös deverbaalijohdoksissa (164).

(164) Ei kaikki aina ole niin vain kulkemista kirkkaudesta kirkkauteen kuin monissa siirappimaisissa elämäkerroissa kuvataan, ja pahimpia ovat ne ahdistukset, jotka lähtevät oppilaana olijan omasta sydäimestä. (LA Hartauskirjat: 518:4)

Sen sijaan infiniittirakenteen nominaalipredikaattina toimiva NOM/ESS-vaihtelun piiriin kuuluva olotilanilmaus voi olla kummassa sijassa hyvänsä. Poikkeuksen muodostavat infiniitivimuodon edelle sijoittuvat olotilanilmaukset, joissa essiivi on luontevampi. Neutraalissa yleiskielen lauseessa (essiivisijainen) olotilanilmaus sijoittuu infiniittisen *olla*-kopulan jälkeiseen asemaan, mutta lauseasema voi esimerkiksi kontrastoivan tarkoituksen vuoksi olla myös infiniitivin etinen. Puhuttu kieli on sanajärjestykseltään vapaampi, ja siinä esiintyy infiniitivin eteen sijoituvia muotoja (165–166).

(165) Nii ja sitten / sit mä / tota noin kun hän niist / pellavis sit puhu nin / mää tua noi / kummotte niit / tota noin rakennetti / mää sanon- et loukutettiin- ensist hienoks ja / sit ne lih-rattii / oikei nin sitt- oli / paljon / tommotti nuarii ja kaikkii sitten kun / ett- ei niit- yksineikä kaksin / viittinyk kon / niit siäl / kuumas riihes ja / pirtis sitten / pirettin- et täyty

¹⁴²Muiden verbien yhteydessä pätevät luvuissa 7.2 ja 7.3 käsiteltävät seikat, eli jos olotilanilmaus hahmottuu rakenteessaan komplementin (essiivirektiotapaukset) tai sekundaarisen predikaatin kaltaiseksi, se ei voi olla nominatiivimuotoinen (esim. *Lääninhallitusten veronkantoviranomaisena suorittamista tehtävistä aiheutuneita menoja ei oteta näin ollen miltään osin huomioon verotuskustannusten jaossa*. [LA Komitean mietinnöt: 279:1])

¹⁴³ Verbijohdosten yhteydessä essiivisijainen olotilanilmaus voi esiintyä myös predikaattikomplementin kaltaisena määritteenä (*bensiinin käyttö polttoaineena*).

lämpymänä olla / ja sit / tota noin / sit ne häkylöittiin kaikkia viimitteeks ja sit ne vasta kehrättii. (LA Somero: 46:10)

(166) Sitte se / lyhtirataan / se ol' samallainev vualu ol' siinähiv vuan vähä hienompi ol' / jonka sisässä ol' se / piälä ol' se / lyhtiratas tai nii kun / sen lyhtirataan sisässä ol' se vualu jotta se tul' / se napana olemmaa / ni sittä sanottiin kuivaks rattaaks sitä / seorroovoo se ol' / iso tuas / ol' ratas se. / (LA Kiihtelysvaara: 33:7)

Tällaisissa tapauksissa essiivisijaisuuteen voivat vaikuttaa partisiippien ja verbijohdosten antamat mallit. Sanajärjestys voi myös olla alkuperäinen.

Oman ryhmänsä nominaalipredikaattien joukossa muodostavat statusrakenteessa¹⁴⁴ esiintyvät essiivimuodot. Vaikka kyse ei ole kopulalauseista, rakenne on merkitykseltään nominaalilauseen kaltainen; essiivimuoto ilmaisee subjektin tarkoitteen olotilan. Käsitteellin rakennetta kokonaisuutena aiempänä luvussa 5.4.6. Nominaalipredikaatin tehtävänä on ilmaista rakenteen subjektin tarkoitteen olotila (167–168).

(167) Kinkunvalvojat nukkuivat pikku vuoteissaan mahat pulleina ja ylen kylläisinä, mutta itse tajusin joulumme ainakin kinkun osalta hajonneen. (LA Pakinat ja niihin verrattavat: 140:1)

(168) Ni sitten vaan ku tunti ni hää sano no / sitten ku sille / se ol'liit silemät suuren jotta mistäs sie mua altakos sie tul'it nyt. / (LA Punkaharju: 251:3)

Kuten esimerkeistä käy ilmi, rakenteen nominaalipredikaatti ei välttämättä kongruoi subjektin kanssa eli se käyttäytyy tässä suhteessa samalla tavalla kuin muutkin essiivisijaiset predikoivat olotilanilmaukset. Se ei vaihtelee nominatiivin (ja partitiivin) kanssa, vaan essiivisijaisuus on rakenteen vaatimaa, mutta toisaalta se myös ilmaisee rakenteessa non-permanenttia luokkaa tai ominaisuutta. Esimerkiksi edellä esimerkissä 168 ensisijainen tulkinta on, että suuruus ei ilmaise silmien kokoa vaan muutosaltista muotoa. Toisin sanoen statusrakenteen nominaalipredikaatin essiivisijaisuus perustuu sekä rakenteen vaatimukseen että merkitykseen.

7.2.4 Kokoavaa tarkastelua

Essiivisijaisuus perustuu nominaalipredikaateissa vain osittaisesti tilapäisyyden tai muutoksen koodaamiseen, mikäli tarkastelun kohteena on kielenkäyttö, jossa vain harvoin esiintyy pelkistyneitä nominaalilauseita. Toisaalta essiivisija tukee non-permanenssimerkityksen hahmottumista sellaisissa konteksteissa, joissa tämä merkityspiirre tulee esiin muullakin tavoin. Lisäksi essiivi on tulkittavissa yleisemminkin luokka- ja ominaisuuspredikaatin merkitsimeksi esimerkiksi silloin, kun subjektin ja nominaalipredikaatin samasijaisuus voisi aiheuttaa tulkintavaikeuksia.

Pelkistetyssä nominaalilauseessa essiivin merkitys tulee selvimmän esiin inkluusiossa, jossa sijapäätö kohdistaa huomion tilapäisyyteen, kun taas attribuutiossa kokonaisuus on

¹⁴⁴ Rakennetta kokonaisuutena käsittelee edellä luku 5.4.6.

moniulotteisempi: essiivin tuoma muutoksellisuuskomponentti ei välttämättä ilmene juuri mitenkään tai se voi jopa muuttaa tai rajata nominaalipredikaatin merkitystä. Sen sijaan tässä luvussa huomion kohteena olleissa aineiston lauseissa kokonaiskuvaa monipuolistaa konteksti. Todellisessa kielenkäytössä non-permanenssimerkitys syntyy monen merkityskomponentin yhteisvaikutuksesta: ajallista rajausta voivat tuoda esiin myös ajan- ja paikanilmaukset. Partisiipeissa non-permanenssiin liittyy piirteitä, jotka ovat sidoksissa siihen, että nominatiivimuoto on tulkittavissa toisinaan verbipredikaatin osaksi. Toisaalta aineistossa on myös tapauksia, joissa essiivin päätte on merkityksen muodostumisessa täysin olennainen.

Oman ryhmänsä muodostavat ne tapaukset, joissa essiivisijaisen olotilanilmauksen tarkoite on abstrakti ja subjektina on usein lause tai muu kompleksinen kokonaisuus. Näissä rakenteissa essiivin päätteen non-permanenssimerkitys on usein taka-alalla ja päätte hahmottuu ennemminkin nominaalisen predikaatin kieliopilliseksi merkitsimeksi etenkin, jos nominaalipredikaatti sijaitsee lauseen alussa. Vastaavasti omaksi, mutta hyvin erityyppiseksi erikoisryhmäkseen voidaan luokitella erityisesti nominaalipredikaatit, joissa essiivin päätte eliminoi osan merkitysvaihtoehdoista tai jopa tuo mukaan kokonaan uuden merkitysvaihtoehdon, jolloin essiivimuoto on kiteytynyt tai kiteytymässä.

7.3 Essiivisijainen predikaattikomplementti

Predikaattikomplementteja eli -täydennyksiä ovat ne lauseenjäsenet, joiden sijavalintaan vaikuttavat rakenteen vaatimukset. Kysymys on siis periaatteessa rektiotäydennyksistä, joita on kutsuttu myös rektio-obliikveiksi (ks. esim. Vilkuna 2000: 86, 89). Essiivisijainen predikaattikomplementti on siis rakenteen kannalta pakollinen elementti, jota ilman rakenne on joko epäkieliopillinen (*Pekka pysyy opettajana* vs. **Pekka pysyy*) tai ei enää edusta rakennetyyppiään (*Tietokone toimii televisiona* 'on television funktiossa' vs. *Tietokone toimii* 'on kunnossa'). Samoja verbejä käytetään usein myös toisentyyppisten täydennysten kanssa (*pysyä opettajana* ~ *kotona*), ja olotilaan viittaavana täydennyksenä voi toisinaan esiintyä muukin kuin essiivisijainen komplementti (*toimia opettajana* ~ *opettajan virassa*).

Lisäksi on olemassa joukko tapauksia, joissa essiivisijainen olotilanilmaus sijoittuu syntaktiselta funktioltaan komplementin ja sekundaarisen predikaatin, tarkemmin sanottuna depiktiivin, välimaastoon. Olennaista komplementiksi määrittelemisen kannalta on se, että (essiivisijainen) olotilanilmaus on rakenteen vaatima, ja tämän vaatimuksen määrittely perustuu ensisijaisesti syntaktiseen pakollisuuteen, ts. rakenne ei toteudu funktiossaan kieliopillisessa muodossa, mikäli siinä ei esiinny olotilaa ilmaisevaa komplementtia. Rakennetyypit noudattavat tätä määritelmää selvästi, mutta monessa muussakin rakenteessa esiintyy essiivisijaisen komplementin kaltainen lauseenjäsen, jota ei kuitenkaan aivan itsestään selvästi ole mahdollista pitää komplementtina vaan joko depiktiivinä tai depiktiivin ja komplementin jatkumolle sijoittuvana rajatapauksena.

Komplementtien ja depiktiivien rajankäyntiä esiintyy siis silloin, kun lause on kieliopillinen, vaikka olotilanilmauksen jättää pois. Nichols (1981: 38–39) esittää kuitenkin sellaista rajausta, että komplementin sisältävä lause ei ole milloinkaan parafrasoin avulla muunnettavissa konjunktioilauseksi. Toisin sanoen vaikka lause *Hän työskentelee opettajana* on kieliopillisesti hyväksyttävä myös ilman olotilanilmausta *opettajana*, kyseessä on komplementti, sillä lauseesta ei ole mahdollista muodostaa kovin sujuvaa konjunktioilauseen sisältävää virkeparafrasaa (*?Kun hän työskentelee, hän on opettaja*). Tässä tutkimuksessa noudatan rajatapauksissa tätä kriteeriä, joskaan se ei ole aivan ongelmaton.

Essiivisijaisen predikaattikomplementin sisältäviä lauseita on kahta rakennetyyppiä, intransitiivisia ja transitiivisia. Asetelma 9 kuvaa niiden perusrakennetta esimerkkien avulla.

ASETELMA 9. ESSIIVISIJAISEN PREDIKAATTIKOMPLEMENTIN SISÄLTÄVIEN PERUSLAUSEIDEN JÄSENENNYK.

	Subjekti	Predikaatti	Objekti	Predikaattikomplementti
Intransitiivinen	<i>Pekka</i>	<i>pysyy</i>	–	<i>opettajana</i>
Transitiivinen	<i>Pekka</i>	<i>pitää</i>	<i>tien</i>	<i>puhtaana</i>

Käsittelen essiivisijaisia predikaattikomplementteja tässä luvussa ensin tyypit esitellen ja niiden välisiä suhteita kuvaten alaluvussa 7.3.1 ja sitten yksitellen tyypeittäin alaluvuissa 7.3.2–7.3.4. Rakennetyypit kattavat ne rakenteet, joissa kiistatta esiintyy essiivisijainen predikaattikomplementti. Komplementin sisältävistä rakenteista esiintyy myös elaboraatioita, jotka eivät tiukasti määriteltynä kuulu rakennetyyppien alaisuuteen, mutta syntaktis-semanttisesti niiden voi kuitenkin katsoa olevan rakennetyypille hyvin läheisiä. Esimerkkinä voi mainita arviointirakennetta muistuttavan representaatorakenteen *esittää jokin jonakin (Hänen käsityksensä esitettiin taantumuksellisina)*. Lisäksi luvussa 7.3.5 tarkastelen vielä idiomaattistuneita rakenteita, joissa on essiivisana komplementtina. Kokoan havaintojani yhteen alaluvussa 7.3.6.

7.3.1 Yhteisiä piirteitä

Selvimmin predikaattikomplementiksi määrittyvät ne essiivisijaiset olotilanilmaukset, joiden sijavalinta on syntaktis-semanttisesti hyvin vahvasti sidoksissa verbin vaatimukseen. Toisaalta näkökulma voi perustua myös koko rakenteen ominaisuuksiin, ei tiukasti predikaattiverbiin. Esimerkiksi ISK (2004: § 449) nostaa esiin verbin ja sen komplementtien suhteen täydennysmuotin käsitteen avulla. Täydennysmuotti on merkitykseltään abstrakti ja spesifioimaton konstruktio, joka koostuu verbin mahdollisista täydennyksistä, soveltuu hyvin monentyypisiin verbeihin ja vaikuttaa niiden tulkintaan (ISK mp.). Essiivisijaisen

komplementin sisältävien rakenteiden ryhmittelyssä olennaista on muottinäkökulmasta se, että essiivisijainen olotilanilmaus esiintyy niissä sellaisessa määrätehtävässä, jonka voi katsoa olevan rakenteen kannalta pakollinen. Tämän vuoksi luokittelen essiivisijaisen predikaattikomplementin sisältävät rakenteet siten, että olennaista on rakenteen kokonaismerkitykseen perustuva määrittely. Kukin rakenne sallii siis verbin ja muiden lauseenjäsenten varioimisen, kunhan se tapahtuu kokonaismerkityksen rajoituksissa.

Hakulinen ym. (1980: 46) mainitsevat essiivisijaisen olotilanilmauksen pakolliseksi *toimia-*, *esiintyä-* ja *pitää-*verbien yhteydessä, ja tämä joukko on myös tässä luvussa esiteltyjen komplementtiryhmiä ydin. Intransitiivisia essiivisijaisen täydennyksen saavia verbejä ovat esimerkiksi *säilyä*, *toimia* ja *esiintyä*; transitiivisia ovat puolestaan *säilyttää*, *pitää* (konkreettisesti jossakin olotilassa tai mielipiteenä) ja *käyttää*. Lisäksi verbit voidaan luokitella myös essiivisijaisen täydennyksen syntaktisen pakollisuuden perusteella: komplementti on pakollinen esimerkiksi *pysyä-* ja *pitää-*verbien yhteydessä, kun taas *esiintyä* ja *käyttää* eivät pakollista komplementtia vaadi, vaan kyse on ennemminkin tietäntyyppisiä verbejä sisältävän rakenteen muodostamasta täydennysmuotista, jossa tietyn ehdoin on paikka olotilaa ilmaisevalle komplementille.

Essiivisijainen olotilanilmaus esiintyy komplementtina seuraavissa rakennetyypeissä (asetelma 10):

ASETELMA 10. ESSIIVISIJAISEN TILANILMAUKSEN PREDIKAATTIKOMPLEMENTTINA SISÄLTÄVIEN RAKENNETYYPPIEN PERUSOMINAISUUDET.

Rakenne	Objekti	Tilantyyppi	Tilanilmauksen semanttinen tyyppi	Verbit	Esimerkki
Säilymisrakenne	-	tila	luokka, ominaisuus	<i>pysyä, säilyä</i>	<i>Anna pysyy opettajana ~ iloisena.</i>
Säilyttäm israkenne	+	toiminta /tila	luokka, ominaisuus	<i>pitää, säilyttää</i>	<i>Valtuusto päätti säilyttää rakennuksen kirjastotalona ~ valkoisena.</i>
Toimim israkenne	-	toiminta	luokka	<i>toimia, työkennellä</i>	<i>Anna toimii opettajana.</i>
Funktiorakenne	+	toiminta	luokka	<i>käyttää, hyödyntää</i>	<i>Käytän taulukkoa havainnollistuksen apuna.</i>
Arviointirakenne	+	(kognitiivinen) tila	luokka, ominaisuus	<i>pitää, nähdä, tuntea, kokea</i>	<i>Anna pitää kirjoittamista päätyönään ~ mukavana.</i>

Rakennetyypeistä kolmipaikkaisia ovat säilyttäm is-, funktio- ja arviointirakenne. Niissä essiivisijainen olotilanilmaus ilmaisee objektin tarkoitteen olotilan, joka suhteutuu verbin il-

nessa olla kirvesmies').¹⁴⁵ Perkeptioverbeissä monitulkintaisuus voi siis olla ongelmallista päinvastoin kuin *pitää*-verbissä, joka sallii tulkinnan kontekstisidonnaisuutta. On myös kyseenalaista, voiko näiden verbien katsoa esiintyvän konkreettisesti merkityksessään rakenteissa, joissa essiivisijaista olotilanilmausta olisi mahdollista pitää predikaattikomplementtina.

Tilannetyypiltään rakenteet luokituvat sekä tiloiksi että toiminnoiksi. Tilat eivät määrity permanenteiksi tai permanenssin suhteen neutraaleiksi, vaan non-permanenssi ilmenee säily(ttä)misrakenteessa muutosalttiusimplikaationa ja arviointirakenteessa eräänlaisena todenvastaisuutena, sillä objektin tarkoitteen tila ilmaistaan subjektin tarkoitteen arvioimana, ei todelliseksi väitettynä. Kysymys on siis ennemminkin objektin tarkoitteen sijoittumisesta subjektin tarkoitteen kokemaan kognitiiviseen tilaan¹⁴⁶. Toisaalta toiminnoiksi luokitellut tilannetyypit ovat osin tilamaisia siinä mielessä, että ne abstrahoituvat helposti tilaakin ilmaiseviksi (*Pekka käyttää patsasta ovenpönnkänä* 'Patsas on ollut Pekan asunnossa viisi vuotta paikoillaan ovenpönnkänä'; *Anna toimii opettajana* 'Anna on nimitetty opettajan toimeen'). Lähtökohtana jaottelussa on kuitenkin konkreettisin merkitys. Toisin sanoen essiivi on tilan ja toiminnan rajamailla myös komplementin funktiossa. Verbin merkitys voi olla osin semikopulamainen, jolloin predikaattiverbi on semanttisesti varsin skemaattinen. Tällainen ominaisuus on erityisesti säily(ttä)misrakenteessa, mutta myös funktio- ja toimimisrakenteilla on vastaavatyypinen nominaalipredikaatin sisältävä rakenneparalleeli (*Patsas on ovenpönnkänä, Anna on opettajana*). Arviointirakenne on ainoa poikkeus, mutta siinä korostuu essiivin sekundaarisille predikaateille usein ominainen vaihtoehdoisen olotilan merkitys.

Yhteistä kaikille ryhmille on se, että essiivisijaisuus on semanttisesti motivoitunutta: kysymys on olotilasta, ja non-permanenssi sijoittuu olotilaan jossakin funktioistaan. Rektio ei ole semanttisesti hämärä, kuten esimerkiksi monissa paikallissijatapauksissa: jokaisessa verbiryhmässä essiivi on odotuksenmukainen komplementin sija. Kaikkien mainittujen verbien yhteydessä esiintyy myös muissa sijoissa olevia komplementteja, ja toimintaa ilmaiseva *toimia*-verbi esiintyy myös kokonaan ilman komplementtia jonkin tehtävän täyttämisen merkityksessä (ks. KS s.v. *toimia*). Essiivisijaisen komplementin funktiona on siis aina ilmaista olotilaa, mutta non-permanenssin merkityskomponentit (tilapäisyys, muutos) profiloituvat eri tavalla nominaalipredikaateissa, sillä verbin merkitys ohjaa aina tulkintaa. Essiivi ei siis predikaattikomplementeissa tuo lauseeseen tilapäisyyden merkitystä, koska predikaattiverbi joko itsessään implikoi tilapäisyyttä tai muutosalttiutta tai subjektiivista tulkintaa.

¹⁴⁵ Huumo (henk.koht.) kiinnittää huomiota myös siihen, että vastaava suhde voidaan koodata myös inessiivillä (*Näen hänessä kirvesmiehen*).

¹⁴⁶ *Kognitiivinen tila* -termi on muodostettu Pajusta (2001) mukailleen. Teoksessa suomen verbit jaetaan kahteen (pää)ryhmään sen mukaan, kielentävätkö ne asiointilan suoraan vai kielentävätkö ne asiointilan ohella jonkin suhteen tai asenteen asiointilaa kohtaan; jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat psykologiseen tilaan ja prosessiin, perkeptioon sekä puheaktiin viittaavat verbit (Pajunen 2001: 53, 299). Kognitioverbit ovat psykologisiin tiloihin ja prosesseihin viittaavien verbien alakategoria.

Tilannetyyppinäkökulmasta pariksi hahmottuvat säilymisrakenne ja arviointirakenne, koska kummassakin on selvästi kysymys olotilasta, mihin esittämäni verbikeskeisen lähestymistavan näkökulmasta laadittu jaottelukin viittaa (tila vs. kognitiivinen tila). Vastavasti säilyttämisen-, toimimis- ja funktiorakenteella on yhdistävänä tekijänä ainakin jonkinasteinen toiminnallisuus, joskin erityisesti säilyttämisen toiminnallisuuden aste voi voimakkaasti vaihdella. Huomionarvoista on myös se, että kokonaisuudessaan hyvin polyseeminen *pitää*-verbi esiintyy kahdessa kategoriassa. *Pitää* sallii essiivisijaisen komplementin konkreettisesti ja arviointiin viittaavassa merkityksessä (*Pidän kadun puhtaana; Pidän Pekkaa hyvänä kaverinani*). Predikaattikomplementin merkityksen näkökulmasta pariksi muodostuvat puolestaan toimimis- ja funktiorakenne, koska kumpikaan ei salli ominaisuutta ilmaisevaa olotilanilmausta, vaan luokkaan viittaavan (*toimia opettajana ~ käyttää jakkaraa pöytänä*).

Osa essiivisijaisen olotilanilmauksen komplementikseen sallivista verbeistä sallii komplementeikseen myös muita olotilanilmauksia. Säily(ttä)misrakenteessa olotilaan viittaavana komplementtina voi olla paikallis(olo)sijainen olotilanilmaus (*pysyä salassa ~ hajulla*) tai abessiivisijainen tilanilmaus (*säilyä vahingoittumatta*). Toimimis- ja funktiorakenne sallivat myös paikallisosijaisen täydennyksen (*toimia puheenjohtajan tehtävässä*). Sen sijaan arviointirakenne vaatii nimenomaan essiivisijaista olotilanilmausta.

7.3.2 Säily(ttä)misrakenne

Säily(ttä)misrakenteessa essiivisijaisen komplementin salliva verbi ilmaisee sitä, että teeman tarkoite on jatkuvasti olotilassa, jonka komplementti ilmaisee (ks. myös KS s.v. *pysyä, pysyttää, pysytellä, pysyttäytyä, säilyä, pitää* 3 ja *säilyttää*)¹⁴⁷. Niputan tässä transitiivisen ja intransitiivisen rakenteen samaan yläkategoriaan siksi, että kyse on pitkälti samoista kantaverbeistä ja rakenteiden merkitysten suhde on varsin transparentti. Läheisiä merkityksiä koodataan myös translatiivilla (*jäädä ~ jättää joksikin*), kuten luvusta 5.4.2 kävi ilmi. LA:n korpuksessa rakenteen essiivisijaiset komplementit ovat enimmäkseen ominaisuutta ilmaisevia eli adjektiiveja tai partisiippeja; esimerkiksi *pysyä*-verbin yhteydessä komplementti on luokkaa ilmaiseva eli substantiivinen vain kolmessa tapauksessa, kun esiintymiä on yhteensä 79. Vastavasti *pitää*-verbin säilyttämistä merkitsevässä tyypissä luokkaa ilmaisee selvästi 26 tapausta, ominaisuutta 59.

Predikaattityypin alakategorioista säilymisrakenne on intransitiivinen, ja siinä olotilanilmauksen teemana on aina subjekti, kun taas transitiivisen säilyttämISRakenteen olotilanilmauksen teemana on objekti. Sekä säilymis- että säilyttämISRakenne sisältävät pre-

¹⁴⁷ Rakenteessa käytettäviä verbejä käytetään yleisesti myös rakenteissa, joissa olotilanilmaus hahmottuuikin depiktiiviseksi (*Hänet pidettiin liikkeen palveluksessa hyllyttäjänä; Pidin hänen sormuksensa muistona*). Kysymys on tässäkin säilyttämisestä ja siihen liittyvästä tilasta, mutta essiivimuotoinen olotilanilmaus ei ole rakenteen kannalta pakollinen vaan se ennemminkin ilmaisee vaihtoehdoisen olotilan.

dikaattiverbin, joka implikoi tilanmuutoksen tapahtumattomuutta. Säilymisrakenteessa on kysymys siis siitä, että subjektin tarkoite säilyy predikaattikomplementin ilmaisemassa luokassa tai ominaisuudessa. SäilyttämISRakenne on säilymisrakenteen kausatiivinen pari: subjektin tarkoite aiheuttaa sen, että objektin tarkoite säilyy predikaattikomplementin ilmaisemassa luokassa tai ominaisuudessa. Objektin sijana on nominatiivi, genetiivi tai partitiivi; sijavalinta määrittyy usein samojen periaatteiden mukaan kuin transitiivilauseessa muutenkin (vrt. Huumo 2002). Esimerkit 169–172 havainnollistavat säily(ttä)misrakenteen intransitiivisia ja transitiivisia variantteja.

- (169) Me olemme voimakkaita, – emme sanoissamme ja avunpyynnössämme vaan silloin, kun pysymme äänettöminä ja todella ymmärrämme sen voiman, jonka meitä yhteen sitovat siteet muodostavat. (LA Historian tietokirjat: 485:3)
- (170) Pantti ensiks höystö / ja sit vähä suala / ja / ja puu/töytin kans nuijan kans / se hakatti oikken tiukka ja / ja taas pantti höystö ja taas pantti suala / ja see säilyys iha hyvän ni / seurava syksy saakka. (LA Velkua: 183:5)
- (171) Ja sitte se laski sen / semmoser / rostinarääsy jolla / jota piethäl luutuna ja pyhithän kasvoja ja // ku niitä / täälä sanovah niitä rostinaksi. / (LA Sodankylä: 408:2)
- (172) Periaatteessa tämä mahdollisuus toimikunnan mielestä tulisi säilyttää täydennyskoulutuksen osana. (LA Komitean mietinnöt: 81:1)

Sekä säilyminen että erityisesti säilyttäminen ovat tiloja, jotka voivat olla intentionaalisia, kuten esimerkeissä 169, 171 ja 172. Intentionaalisuus edellyttää ensisijaisesti, että subjektin tarkoite kykenee tietoisesti vaikuttamaan tilan säilymiseen, mutta intentionaalinen toimija ei käy ilmi itse lauseesta. Tällaisessa tapauksessa intentionaalinen toimija on implisiittinen (173–174).

- (173) Tavoite on, että polkimien kierrosnopeus pysyy lähes samana koko ajon ajan, tasaisella ja mäissä. (HS 11.4.2011)
- (174) Heinäkuu on säilyttänyt asemansa suosituimpana lomakuukautena. (HS 27.3.2011)

Esimerkeissä subjekti ei ole elollistarkoitteinen, eli se ei voi toimia intentionaalisesti, mutta asiointi kuitenkin edellyttää intentionaalista toimijaa. Esimerkissä 173 implisiittinen toimija on poljinten pyörittäjä, kun taas esimerkissä 174 toimijana ovat heinäkuun suosijat. Toisaalta mahdollisia ovat myös rakenteet, joissa subjektin tarkoite ei ole intentionaalinen toimija eikä implisiittistä intentionaalista toimijaa (välttämättä) ole (175), ks. myös yllä olevaa esimerkkiä 170.

- (175) Puut voivat yleensä niin kauan hyvin, kun niitten kuori pysyy ehjänä. (HS 25.3.2011)

Esimerkissä 175 kuoren pysymisen ehjänä on mahdollista tulkita olevan sidoksissa olosuhteisiin. Se ei kuitenkaan rajaa pois sellaistaakaan tulkintavaihtoehtoa, että ehjänä pysymisen taustalla kuitenkin olisi intentionaalinen toimija. Samalla tavalla esimerkki 173 voi puolestaan hahmottua sellaiseksi, että tilan pysymisen sidoksinta intentionaaliseen toimintaan on aika kaukainen, jos nimittäin oletetaan, että ajo eli polkeminen on automaattista,

esimerkiksi koneen suorittamaa. Tässäkin tapauksessa taustalla tietysti piilee koneen rakentajan intentio.

Säily(ttä)misrakenteelle on tyypillistä se, että sen ilmaisema tila on luonteeltaan dynaaminen eli tilanmuutoksen estäminen tai estyminen sisältää ainakin jossakin määrin toiminnallisia elementtejä. Dynaamisuus on sidoksissa intentionaalisuuteen siten, että ei-intentionaalinen pysyminen ja pitäminen ovat staattisia tilanteita eli toisin sanoen prototyyppisiä tiloja (ks. esimerkkejä 170 ja 175), joissa on kuitenkin non-permanenssimerkitys. Intentionaalinen pitäminen puolestaan vaihtelee staattisesta hyvinkin dynaamiseen; esimerkin 171 luuttuna pitäminen implikoi selvästi luutun tehtävässä käyttämistä.

Dynaamisuus suhteuttaa säily(ttä)misrakennetta myös primaarisen nominaalipredikaatin sisältäviin lauseisiin. *Pysyä-* ja *säilyä-*tyyppisen verbin sisältävä rakenne on semanttisesti läheinen kopulalauseen kanssa. Kopulalauseessa esiintyvien verbien lähimerkityksiset vastineet luokitellaankin toisinaan semikopuloiksi. Toisin sanoen laajasti ajateltuna semikopulan funktiossa ovat kaikki verbit, jotka esiintyvät intransitiivisessa rakenteessa, jossa on luokkaa tai ominaisuutta ilmaiseva komplementti (*Hän tulee opettajaksi, Kukka tuoksuu hyvältä*). Semikopulaa on mahdollista tarkastella myös suppeampana kategoriana. Mitä lähempänä verbi on merkitykseltään kopulaa, sitä prototyyppisemmäksi semikopulaksi sen voi luokitella, ja säilymisrakenne on lähellä inklusiota ja attribuutiota useammallakin tasolla. Sen predikaattiverbi on merkitykseltään abstrakti ja selvästi tilaan viittaava, ja predikaattikomplementtina voi esiintyä myös paikallissijainen olotilanilmaus (*Pekka pysyy nukuksissa ~ pitkällään*). Säilymiseen viittaavat verbit esiintyvät suomessa myös lokaatio- ja osin myös possessiopredikaatiota muistuttavissa rakenteissa (*Hän pysyy saarella, Auto säilyy Pekalla*). Rakenteellisesti mahdollisia eivät tietenkään ole kieliopillisissa sijoissa olevat komplementit, mutta myöskään merkitys ei niitä tukisi: säilymisen merkitykseen kuuluvan tilanmuutokseen liittyvän implikaation takia on semanttisesti selvää, miksi säilymisrakenne on läheinen kopulalauseen kanssa nimenomaan lokaatiossa sekä non-permanenssikoodauksen sisältävissä inklusiossa, attribuutiosta ja possessiossa. Säilymisrakennetta on siis mahdollista pitää monella tapaa kopulalauseen kanssa läheisenä, vaikka predikaattiverbillä on selvä leksikaalinen merkitys. Tämä merkitys osaltaan kuitenkin korostaa olotilassa olemisen aktiivisuutta.

7.3.3 Toimimis- ja funktiorakenne

Toimimisrakenteessa predikaattina on *toimia*-verbi tai sen kanssa lähimerkityksinen verbi (esim. *työskennellä*), ja rakenne ilmaisee jossakin tehtävässä olemista (ks. KS s.v. *toimia* 2). Predikaattikomplementtina toimiva essiivisijainen olotilanilmaus siis viittaa tähän tehtävään. Funktiorakenne on sen transitiivinen pari, joka puolestaan ilmaisee rakenteen objektin tarkoitteena olevan entiteetin käyttämistä tai hyödyntämistä jossakin tarkoituksessa (esim. *käyttää vasaraa talttana*; ks. KS s.v. *käyttää* 1). Siinä essiivisijainen predikaat-

tikomplementti ilmaisee sen funktion, jossa subjektin tarkoite käyttää objektin tarkoitetta. Predikaattikomplementti on tällaisessa rakenteessa aina substantiivi.

ToimimISRakenteessa kysymys on ammatista tai siihen rinnastuvasta toimesta (176), mutta kyse voi olla muunkintyyppisestä asemasta tai tehtävästä (177).

(176) Viimeksi mainitussa tapauksessa ulkoasiainministeriön on tullut antaa tähän tarvittava valtuus nimetyille Suomen kansalaiselle, joka toimii konsulinvirastossa konsulina tai sihteerinä. (LA Komitean mietinnöt: 398:2)

(177) Vuonna 1973 valmistuikin Kuluttajapolitiikan suunnittelukomitean mietintö, saman vuoden heinäkuussa aloitti toimintansa uusi keskusvirasto, elinkeinohallitus, jossa toimii kuluttaja-asiajn osasto ja siinä yhtenä toimistona kuluttajatoimisto. (LA Asia-artikkelit (aikakauslehti): 264:3)

Vaikka esimerkissä 176 esiintyvä essiivisijainen olotilanilmaus hahmottuukin tehtävää ilmaisevaksi, ei toimimISRakennetta voi kuitenkaan nivoa yhteen funktiorakenteen kanssa yhtä tiiviisti kuin säilymisrakenteen kanssa, sillä (jonakin) käyttäminen ei ole samalla tavalla suorassa kausatiivisessa suhteessa jonakin toimimiseen kuin jonakin säilyttäminen tai pitäminen on jonakin säilymiseen tai pysymiseen.

Toimia on merkitykseltään varsin tyhjä ja kopulamainen, osin jopa semikopulaksi luokituttava, mutta siihen linkittyy kuitenkin merkityksiä, jotka poikkeavat *olla*-verbin leksikaalisesta merkityksestä¹⁴⁸. Jos *toimia*-verbiä tarkastellaan tässä 'käytössä olemisen' eräänlaisena parafrasina, voidaan todeta, että oleminen käsitteistetään toimimISRakenteessa dynaamiseksi, toiminnalliseksi. Toiminnallisuus ei kuitenkaan ole *toimia*-verbin ainoa semanttinen ero *olla*-verbiin, tarkemmin sanottuna kopulan sisältävään luokkaa tai ominaisuutta ilmaisevaan nominaalilauseeseen, sillä myös staattiseksi hahmottuva *toimia*-verbin ilmaiseva toiminta sisältää jo verbimerkityksessään non-permanenssimerkityksen, *olla*-verbi on tässä suhteessa sellaisenaan neutraali. Toisin sanoen leksikaalisella tasolla *olla* ja *toimia* poikkeavat osittaisesta päällekkäisyydestään huolimatta merkitykseltään toisistaan selvästi. Vaikka *olla* ja *toimia* ovatkin verbeinä erimerkityksisiä, likeinen semanttinen suhde essiivisijaisen nominaalipredikaatin sisältävään rakenteeseen on kuitenkin ilmeinen, sillä *toimia*-verbissä on semikopulamaisia piirteitä, kuten edellisen luvun *pysyä*-tyyppisissä verbeissäkin, mutta se on luonteeltaan toisenlaista, roolimerkityksistä.

Huomionarvoista on, että essiivisijaisen predikaattikomplementin ja *toimia*-verbin sisältäviä rakenteita esiintyy LA:n korpuksessa ainoastaan yleiskielen aineistossa. Tämä voi viitata ammattiin tai asemaan viittaavien non-permanenssia ilmaisevien rakenteiden työnjakoon, jossa toimimISRakenne kuuluisi normitettuun yleiskieleen essiivisijaisen nominaalipredikaatin sisältävän rakenteen ohella. Sen sijaan puhutussa kielessä käytössä olisi yleisemmin nominaalilause; LA:n murrekorpuksessa puhutaan paljon ammateista ja muista rooleista. Korpuksen *toimia*-verbiosumat ovat kuitenkin määrältään niin vähäiset (39, joista selviä komplementteja 35), että niiden perusteella ei kovin kattavia johtopäätöksiä ole mahdollista tehdä. Nominaalilauseiden tarkastelu paljastaa, että ammattiin tai

¹⁴⁸ *Olla*-verbin muusta kuin kopulakäytöstä ks. lukua 7.2.

asemaan viittaavia kopulalauseita eli toimimISRakenteen nominaalilauseparalleleja esiintyy puhutussa kielessä yleisesti. ToimimISRakenne on semanttisesti läheinen myös substantiivikantaisten, ammatissa tai asemassa toimimiseen viittaavien essentiaalisten verbijohdosten kanssa (*tuomaroida ~ toimia tuomarina, sijaistaa ~ toimia sijaisena*).

Toimia-verbi esiintyy myös hahmoltaan samankaltaisessa rakenteessa, jossa on kuitenkin kysymys verbin merkityksestä 'olla tarkoituksenmukainen' (ks. myös KS s.v. *toimia* 4). Tämän merkitysvariantin yhteydessä essiivisijainen olotilanilmaus ei kuitenkaan luokituta komplementiksi vaan depiktiiviksi. Toisinaan on ainakin ilman laajempaa kontekstia vaikea sanoa, mikä *toimia*-verbin merkitysrakenteista on kysymyksessä, jolloin myös olotilanilmauksen syntaktinen luokittelu jää avoimeksi (178).

- (178) Toscanalaista luontoa, puiden, peltojen, kukkuloiden ja metsien valoja sekä varjoja sykkivä elokuva toimii tarinana Taviani-veljesten omasta lapsuudesta, toden ja tarun monisäkeisenä sekoitelmana. (LA Kirjallisuus-, musiikki-, teatteri-, elokuva- ja taidearvostelut: 95:1)

Esimerkissä 178 voi siis olla kysymys siitä, että elokuva yksinkertaisesti toimii tarinan ja sekoitelman funktiossa, jolloin olotilanilmaukset ovat syntaktiselta kategorialtaan predikaattikomplementteja. Toisaalta rakenteen voi tulkita sitenkin, että elokuva on tarkoituksenmukainen ja onnistuu nimenomaan lauseessa mainitun kaltaisena tarinana ja sekoitelmana, jolloin olotilanilmausten syntaktiseksi kategoriaksi jäsentyy depiktiivi.

ToimimISRakenteen parin, funktiorakenteen, tyypillisiä verbejä ovat *käyttää* (179); aineistossa 56 kpl) ja huomattavasti harvinaisempi *hyödyntää* (180), josta ei ole LA:n korpuksessa yhtään essiivisijaisen olotilanilmauksen yhteydessä esiintyvää tapausta. Samaa sarjaan voidaan erityistapauksena laskea myös verbi-idiomi *käyttää hyväksi ~ hyödyksi*; tässä essiivisana toimii verbijohdoksen jälkimääritteenä (181).

- (179) No sehäl liikkuu yleensä / yleensä vaan tuota / mettiissä ja ja ja / noita noita noita / maamyriä / ja semmosia / maarottia ja ja ja maamyriä / käyttää nii- ku ruokannaa. / (LA Luumäki: 97:2)

- (180) Juuri tästä syystä aktiivisia tutkijoita pitää hyödyntää opettajina. (HS 9.12.2010)

- (181) Peruskoulutuksen hyväksikäytöstä täydennyskoulutuksena on jo tehty periaateratkaisu oikeustieteellisten tutkintojen uudistussuunnitelmien kohdalla. (LA Komitean mietinnöt: 67:1)

Jos esimerkeistä 180–181 jättää pois essiivisijaisen olotilanilmauksen, rakenteet ovat kielipiillisesti korrekkeja, mutta niiden merkityksen voi tulkita muuttuvan olennaisesti; lausemuotti ei ole enää sama. Ilman olotilanilmausta lause viittaa käyttämiseen ylipäätään mutta ei ota kantaa käyttämisen kannalta olennaiseen seikkaan eli siihen, missä tarkoituksessa entiteettiä käytetään. Tällaisessa tapauksessa on kyse siitä, että funktiota ilmaiseva olotilanilmaus on lauseen kokonaisuuden kannalta irrelevantti, eli tarkoituksena on kiinnittää huomiota objektin tarkoitteeseen spesifioimatta käyttötarkoitusta (vrt. ISK 2004: § 460). Käyttötarkoitusta ei tarvitse myöskään spesifioida tapauksissa, joissa entiteettiä käytetään odotuksenmukaiseen käyttötarkoitukseen (*Liisa käyttää Rexonaa, Alokkaat*

käyttivät Santahaminan ampumarataa). Verbin *hyödyntää* ja verbi-idiomien *käyttää hyväksi* ja *käyttää hyödyksi* yhteydessä verbi(rakenteen) merkitys antaa tietoa käyttötarkoituksesta jo sellaisenaan, eli ne eivät ole merkitykseltään yhtä neutraalisti käyttämiseen viittaavia kuin (pelkkä) *käyttää*.

Mikäli *käyttää*-verbin tai muiden funktiorakenteessa mahdollisten verbien yhteydessä esiintyy adjektiivinen essiivisijainen olotilanilmaus, sen ei voi tulkita ilmaisevan funktiota vaan vaihtoehtoista olotilaa, jolloin se tulkitaan depiktiiviksi. Ominaisuutta ei voi samastaa käyttötarkoituksen kanssa. Ominaisuuden ja käyttötarkoituksen voi kuitenkin rinnastaa (182). Eräissä tapauksissa adjektiivinen lekseemi voi viitata käyttötarkoitukseen substantiivimaisessa käytössä (183).

(182) Näitä voidaan käyttää sellaisenaan, lakattuna, maalattuna tai aluslattiana. (LA Tietosanakirjat: 229:1)

(183) Mutta ei se muutom men- että se... se tavallinen taikina että jos se / se ryypintaikina mu... että sen täytyy ylimääräisesti hapata ennenkö se sitte kyllä se sittem menee päähä / ett- ei sitä silloin enääk käytetty / ryypättävänä kus se semmoseen kuntoon tuli että sitä hap... tota / känniä siitä / ajatteli ja sai. (LA Kihniö: 196:5)

Esimerkissä 182 adjektiiviset *sellaisenaan*, *lakattuna* ja *maalattuna* kuvaavat todennäköisesti odotuksenmukaista käyttötarkoitusta siten, että ne edustavat subjektin tarkoitteen niitä olotiloja, joissa tarkoitetta on mahdollista käyttää käyttötarkoitukseensa ('näitä voidaan käyttää sellaisenaan, lakattuna ja maalattuna odotuksenmukaisimpaan käyttötarkoitukseensa'). Sen sijaan *aluslattiana* viittaa muuhun käyttötarkoitukseen kuin odotuksenmukaisimpaan, ellei se ole ymmärrettävissä tarkentavaksi ('näitä voidaan käyttää odotuksenmukaisimpaan käyttötarkoitukseensa, tarkemmin sanottuna aluslattiana'). Pelkkä virkekonteksti ei kuitenkaan riitä kovin tarkkaan analyysiin, etenkin, kun subjektina on pronomini. Esimerkissä 183 partisiippimuotoinen *ryypättävänä* on mahdollista tulkita komplementiksi, jolloin sitä on pidettävä substantiivistuneena, alkoholiin viittaavana lekseiminä. Mahdoton ei ole myöskään adjektiivinen tulkinta.

Toimimis- ja funktiorakenteen alatapauksena on syytä ottaa esiin myös sen keskeinen ekstensio: essiivisana voi viitata hypoteettiseen tai fiktiiviseen olotilaan. Essiivisijainen täydennys on merkitykseltään hyvin samantyyppinen kuin depiktiivi, eli se rajaa tilana lauseen ilmaisemaa asiaintilaa (184).

(184) Puolueosaston vuosikokouksessa pidetyssä poliittisessa tilannekatsauksessa esitettiin kansandemokraattien osallistuminen hallitukseen hyvin kyseenalaisena hommana. (LA Asia-artikkelit [sanomalehti]: 292:1)

Kutsun rakennetta representaatorakenteeksi. Sillä on sekä intransitiivinen (*esiintyä*) että transitiivinen (*esittää*) muoto samaan tapaan kuin säily(ttä)misrakenteessa sekä toimimis- ja funktiorakenteen muodostamassa parissa. Parin osapuolten semanttinen yhteys ei ole kaikissa tapauksissa ainakaan yhtä selvää kuin säily(ttä)misrakenteessa: kumpikin voi viitata näyttelemiseen tai julkiseen esilläoloon jossakin tarkoituksessa, mutta *esiintyä*-verbillä on myös eksistenssiin viittaava merkitys (*Saimaalla esiintyy saimaannorppia*) ja

esittää-verbillä puhetilanteeseen viittaava merkitys (*esittää anteeksipyyntö*). Aineistossani on *esiintyä*-verbin sisältäviä tapauksia 16 ja *esittää*-verbin sisältäviä puolestaan 18.

Esimerkit 185–187 valottavat essiivisijaisen olotilanilmauksen tehtävää representaattiorakenteessa. Niissä esiintyvät olotilanilmaukset ovat substantiiveja, mutta rakenteessa voi olla myös adjektiivinen olotilanilmaus.

(185) En ollenkaan olisi halunnut esiintyä maalarina, mutta Ester Ingman, ystävättäreni vuosikymmenien takaa, ei antanut periksi ja niin tulin suostuneeksi, aluksi näyttelyyn Tarvaspäässä ja sitten myös Ruovedellä, Lappeenrannassa ja Tampereella. (LA Reportaasit [aika-kauslehti]: 538:1)

(186) Eräät vitamiinit esiintyvät myös esiasteina, jotka myöhemmin elimistössä muuttuvat toimivaksi vitamiiniksi. (LA Muiden alojen tietokirjat: 307:1)

(187) Toinen näytös voitaisiinkin esittää pelkkänä pantomiiminä: pään pyöritys, osanottavainen ilme ja traaginen käsien levitys. (LA Pakinat ja niihin verrattavat: 9:1)

Esimerkki 185 havainnollistaa sitä, miten lähellä representaattiorakenne on depiktiivirakennetta: *maalarina* viittaa vaihtoehtoiseen olotilaan, joka on lauseen ilmaiseman asiaintilan kannalta subjektin olotilojen joukosta olennaisin. Lause olisi kieliopillisesti korrekti myös ilman olotilanilmausta. Esimerkissä 186 on kysymys saman predikaattiverbin sisältävästä rakenteesta, jossa essiivisijaisen olotilanilmauksen syntaktinen pakollisuus on varsin selvää, sillä lause on outo ilman sitä, ellei subjektia muokata partitiiviin. Rakenteen subjekti ei ole ihmistarkoitteinen, ja lisäksi kysymyksessä on eksistenssiin viittaavan rakenteen erityistapaus, jossa on ilmipantuna se, missä muodossa subjektin tarkoitteet ovat olemassa. Rakenne on kuitenkin muodoltaan tavallinen intransitiivilause, ei eksistentiaalilause, eikä muotoon ole syynä olotilanilmauksen esiintyminen, sillä essiivisijainen olotilanilmaus voisi esiintyä myös eksistentiaalilauseessa (*Eräitä vitamiineja esiintyy myös esiasteina* – –). Eksistentiaaliseksi määrittelemisen pohjaakin yksinomaan predikaattiverbin merkitykseen 'olla olemassa, ilmetä' (ks. KS s.v. *esiintyä* 3). Lähimerkityksinen on myös ihmistarkoitteisten subjektien yhteydessä esiintyvä intentionaaliseen esiintymiseen viittaava rakenne, joka on syntaktis-semanttisesti lähempänä depiktiivisyyttä.

Molemmista representaattiorakenteen tapaustyypeistä on olemassa myös merkitykseltään todenvastaiseen olotilaan viittaava versio. Esimerkissä 184 on ulkonaisesti kyse samantyyppisestä rakenteesta kuin esimerkissä 187, mutta toisin kuin esimerkissä 187 siinä on kysymys representaatiosta, joka on luonteeltaan subjektiivinen. Rakenne linkittyy semanttisesti todenvastaiseen olotilaan ja predikaattikomplementtina lisäksi arviointirakenteeseen. Lauseen kieliopillisuus ilman olotilanilmausta on lauseessa 184 huomattavasti kyseenalaisempaa kuin lauseessa 187, mihin selityksenä voi olla se, että viittaus todenvastaiseen olotilaan on merkityksenä kompleksinen. Siitä ei käy ilmi ainoastaan se olotila, johon asiaintila suhteutuu, vaan myös koko lauseen tulkintaan vaikuttava implikaatio tilan totuusarvosta. Toisin sanoen tilanilmauksen tuoma informaatio on kokonaisuuden kannalta kaksitasoista (vaihtoehtoinen olotila + irrealis).

Esimerkkien valossa on mahdollista todeta, että representaattiorakenne on hyvin lähellä predikaattikomplementin sisältävää rakennetta. Konkreettимерkityksiset tapaukset kui-

tenkin paljastavat, että se on mahdollista luokitella depiktiivirakenteeksi, mikäli lähtökohdaksi otetaan nimenomaan tapaukset, joissa merkitys on mahdollisimman konkreettinen. Esiintyminen ja esittäminen ovat tapahtumia, joita ilmaisevissa rakenteissa essiivisijainen depiktiivi on kuitenkin yleinen.

7.3.4 Arviointirakenne

Arviointirakenteesta on kyse, kun lauseen predikaattina on arviointia ilmaiseva verbi, jollainen on tyypillisesti *pitää* yhdessä abstrakteista merkityksistään. ISK (2004: § 485) käyttää vastaavantyyppisistä rakenteista nimitystä *arviointimuotti*. Rakenne poikkeaa muista essiivisijaisista rakenteista siinä, että sen sisältämä verbi ei koodaa konkreettista vaan mentaalista asiointilaa (verbityypeistä ks. Pajunen 2001). Selviä arviointirakenteita on aineistossani 213.

Arviointia voivat rakenteessa ilmaista myös perkeptioverbi *nähdä*, psykologinen *ajattella* ja psykologiseen tai fysiologiseen tilaan viittaava *kokea*. Marginaalisemmin käytetään myös suhtautumiseen viittaavaa verbiä *ottaa*. Rakenne edellyttää subjektilta kykyä arvioida, mikä tarkoittaa käytännössä ihmistarkoitteisuutta. Kaikkien arviointirakenteen predikaattiverbien yhteydessä ovat mahdollisia niin objektin tarkoitteen luokkaan kuin ominaisuuteenkin viittaavat olotilanilmaukset (esimerkit 188–193).

- (188) Ne pitivät halapa-arvosena sitä kalloa ni / ei ne / pal'joskaav vetänneet sitä. / (LA Kiihtelysvaara: 229:1)
- (189) Jos sinne menee tavallinen osaamaton ihminen, hän tuntee itsensä niin oudoksi ja typeräksi, että pitää parempana pysyä poissa. (LA Radion hartauspuheet: 118:3)
- (190) Vasta viimeisenä keinona Fielding näkee tuontirajoitukset, jos mikään muu ei auta. (LA Asia-artikkelit [sanomalehti]: 285:1)
- (191) Mutta jos ajattelemme kuolemaa Jumalan rangaistuksena, se kuitenkin eroaa ratkaisevasti ihmisen rangaistuksista. (LA Hartauskirjat: 501:1)
- (192) Ympärivuotinen ja ympärivuorokautinen virkatehtävä on erityisen rasittavaa eikä siitä edes makseta korvauksia, jotka muissa ammattiryhmissä koetaan itsestään selvinä. (LA Uutiset: 493:3)
- (193) *Suojelu* ei kuitenkaan etene, jos päästölähteiden selvittäminen otetaan henkilökohtaisena loukkauksena ja arvovaltakysymyksenä. (HS 20.5.2014)

Teemana arviointirakenteessa on yleensä NP, mutta infinitiivirakennekin on mahdollinen, mitä havainnollistaa esimerkki 189. Esimerkin 191 essiivisana on tulkevissa virkekontekstissaan kahdella tavalla, joko kirjaimellisesti ajattelemiseksi tai abstraktimmin mielipiteeksi, mutta asiayhteydessään se hahmottuu nimenomaan mielipiteeksi. Selvät tapaukset huomioon ottaen essiivisana ilmaisee aineistossani melko niukasti yleisemmin ominaisuutta. Esimerkiksi *pitää*-verbin komplementeista 86 ilmaisee luokkaa, 98 ominaisuutta, kun huomioon otetaan vain selvästi luokituttavat tapaukset. Salminen (2002: 300)

kiinnittää huomiota siihen, että *nähdä*-verbin yhteydessä esiintyy usein eksklusiivinen fokuspartikkeli (esim. *vain, yksinomaan*), joka implikoi vaihtoehtoisten olotilojen joukon, josta yksi valikoituu tarkastelunäkökulmaksi. Vaihtoehtoisuus ei kuitenkaan vaadi tällaista partikkelia, vaan se ainoastaan korostaa olotilojen joukon samanaikaista läsnäoloa. Essiivisana ilmaisee teeman tarkoitteen vaihtoehtoisen tilan, jonka kehyksenä on subjektin tarkoitteen suorittama arvio.

Lähes kaikki arviointirakenteissa käytettävät verbit ovat sellaisia, että niillä on konkreettisempikin merkitys. Konkreettisuudessa käytettävät verbit esiintyvät myös muodoltaan samanlaisissa rakenteissa kuin arviointirakenne. Monitulkintaisuus vaatii kuitenkin sitä, että rakenteen osat kelpaavat myös merkityksensä puolesta sekä konkreettiseen että arviointiin viittaavaan rakenteeseen. *Pitää*-verbillä tällainen rakenne on säilyttämISRakenne, jossa esiintyvä *pitää*-verbi on aidosti konkreettinen. *Pitää*-verbin tapauksessa rakenteen on siis oltava sellainen, että se on mahdollista ymmärtää yhtä lailla konkreettiseen jossakin tilassa säilyttämiseen kuin arviointiin viittaavaksi (*Pidän katua puhtaana*). Eräänä selvänä tulkintaa ohjaavana tekijänä voi olla objektin sija, sillä arviointirakenteissa *pitää*-verbin objekti ei voi olla akkusatiivissa. Pitäminen käsitteistyy rajamattomaksi, mikäli kysymys on arvioinnista, kun taas konkreettinen pitäminen voi olla sekä rajattua (*Pidän kadun puhtaana*) että rajaamatonta (*Pidän katua puhtaana*). Aina objektin sijan testaaminen ei kuitenkaan auta, vaan tulkinnan muodostamisessa on käytettävä apuna laajempaa kontekstia, sillä aspektuaaliset tekijät voivat edellyttää myös säilyttämISRakenteelta pakollista objektin partitiivisijaisuutta. Esimerkkinä kontekstissaankin tulkinnallisesta kaksijakoisuudesta on virke 194.

(194) Ku se ol siellä suaressa asumassa ni / sitähä se ammattinnaa pit että se / kalastel. // (LA Joutsa: 424:2)

Nähdä- ja *kokea*-verbiin arviointikäyttöön kuuluva abstrakti näkeminen tai kokeminen ei sisällä näköaistin välityksellä syntyvää aistimusta (vrt. myös KS s.v. *nähdä*). Erityisesti kokemisessa raja on kuitenkin häilyvä, sillä abstraktin (arvioivan) ja konkreettisen psykologisen kokemuksen ero ei ole välttämättä kovin selvä toisin kuin näkemisessä. Lähtökohdaksi on mahdollista ottaa se, että kaikki kolmipaikkaiset rakenteet, joissa predikaattiverbinä on psykologinen *kokea*, ovat abstraktimpia kuin ne *kokea*-predikaattiverbin sisältävät rakenteet, jotka ovat kaksipaikkaisia tai joissa *kokea* viittaa fysiologiseen tilaan. On kuitenkin pidettävä mielessä, että raja fysiologisen ja psykologisen välillä ei sekään ole aina kovin selvä. Toisin kuin *pitää*-verbin yhteydessä, *nähdä*- ja *kokea*-verbin sisältävässä arviointirakenteessa on aina akkusatiivisijainen objekti, joten objektin sijavalintaa ei ole mahdollista käyttää tulkinnan tukena. Perkeptioverbien käyttö arviointirakenteissa on rajallista: Lauseopin arkiston aineistossa esiintyvät arviointiin viittaavat *nähdä*- ja *kokea*-tapaukset ovat kaikki yleiskielen aineistosta. Käyttö saattaa olla ruotsin kielestä omaksutun mallin mukaista, sillä ruotsissa *kokea*- ja *nähdä*-verbejä käytetään vastaavalla tavalla (*Jag ser ~ upplever den som ganska meningslös ~ en möjlighet* 'Näen ~ Koen sen melko hyödyttömänä

~ mahdollisuutena'). Toisin sanoen on mahdollista, että *kokea* ja *nähdä* ovat tällaisen mallin perusteella tulleet *pitää*-verbin rinnalle arviointirakenteeseen.

Arviointiin viittaavien perkeptioverbien yhteydessä olotilanilmaus voi olla essiivin ohella translatiivissa (vrt. edellisen kappaleen esimerkkeihin; – – *koetaan itsestään selviksi*; *Vasta viimeiseksi keinoksi* – –). *Nähdä*-verbin kanssa semanttisesti läheisen *katsoa*-verbin yhteydessä translatiivi on ainoa mahdollinen olotilaa ilmaisevan komplementin sija arviointirakenteessa (*Katson kokouksen päättyneeksi*). On siis mahdollista, että *katsoa*-verbin malli on sekoin omalta osaltaan vaikuttanut arviointirakenteen syntymiseen. Mahdollinen selitys voi piillä myös *pitää*-verbin ja perkeptioverbien erilaisissa taustoissa. *Pitää*-verbillä on konkreettinen merkityksensä, joka näkyy myös arviointia merkitsevässä käytössä, kun taas perkeptioverbeillä, kuten *katsoa*, *nähdä* ja *kokea*, ei vastaavaa taustaa ole (Dubois 2014: 62). Essiivin ja translatiivin funktioiden päällekkäisyys ei ole muutenkaan epätyypillistä, sillä sitä tavataan muissakin rakenteissa, jopa määräkonteksteissa *olla*-verbin yhteydessä (*Ruokana ~ Ruoaksi on lasagnea*; ks. lukua 5.4.2).

Koska subjektiivinen arvio voi koskea periaatteessa objektiivisesti määriteltävissä olevaa olotilaa, arviointirakenteessa voi esiintyä myös permanenttiin tilaan viittaava essiivisana. Toisin kuin todenvastaiseen olotilaan suoraan viittaava *Ostin helmen airtona* -rakenne, arviointirakenne ei ota kantaa siihen, onko essiivisijaisen olotilanilmauksen tarkoitteena oleva ominaisuus todellinen objektin ominaisuus vai ei. Koska mielipidettä ilmaisevan komplementin arvio on subjektiivinen, se ei välttämättä ole teeman tarkoitteen todellinen tila. Arviointirakenteen ja todenvastaisen olotilan semanttiseen yhteyteen kiinnittää huomiota myös Salminen (2000: 153–154), jonka mukaan *pitää*- ja *nähdä*-verbien yhteydessä esiintyvä essiivi ilmentää sitä seikkaa, että essiivi voi ilmaista useita mahdollisia asiointiloja, joista yksi nostetaan tarkastelun kohteeksi.

Arviointimaisia merkityksiä liittyy myös vakiintuneisiin rakenteisiin sisältyviksi depiktiiveiksi ennemminkin luokiteltaviin olotilanilmauksiin silloin, kun esimerkiksi näkymää tai vaikutelmaa kuvataan selvästi subjektiivisesta, havaintoa korostavasta näkökulmasta (*Tunne heijastuu kokemuksena*; ks. lukua 7.4.2.3). Samoin rajatapauksena voidaan pitää rakennetta, jossa *tuntea*-verbin yhteydessä joko depiktiiviksi tai komplementiksi luokiteltava olotilanilmaus rajaa tunnettuutta teeman roolilla. Rakenne on merkitykseltään läheinen representaatorakenteen kanssa (195).

(195) Ja tämä Suomi tunnettiin joskus maana, joka maksaa velkansa. (LA Pääkirjoitukset [aika-kauslehti]: 30:1)

Arviointirakenne muodostaa siis kokonaisuuden, jossa olennaista on subjektiivinen tarkastelu, joka voi ilmetä mielipiteenä mutta on ilmaistavissa myös aistihavaintona. Arvioinniksi tulkitseminen jää usein lauseen ja sen kontekstin antamien merkitysvihjeiden varaan, sillä rakenteen predikaattiverbeillä on konkreettisempiakin merkityksiä. Tämä on yleisemminkin ominaista subjektiivisesti koettuja tiloja ilmaiseville lauseille: vaihtoehdoista tilaa ilmaistaan samanlaisin rakentein, oli tarkoituksena sitten todenmukaisen tai subjektiivisesti koetun tilan ilmaiseminen.

7.3.5 Idiomaattistuneet rakenteet

Sen lisäksi, että essiivisijainen lekseemi esiintyy predikaattikomplementtina aiemmissä tässä luvussa käsitellyissä rakenteissa, on myös joukko erityistapauksia, joissa rakenne vaatii nimenomaan tietyn essiivisijaisen lekseemin täydennykseksi. Tällöin on kysymys idiomaattistumisesta, ei niinkään rektiosta, mutta essiivisijaisen olotilanilmauksen voi kuitenkin tulkita komplementiksi. Idiomaattistuneet rakenteet ovat samalla tavalla vakiintuneita kuin leksikaalistumat, mutta erona on se, että leksikaalistuman merkitys tulee esiin myös kontekstittomasta tai primaarisena nominaalipredikaattina olevasta essiivisijaisesta NP:stä tai AP:stä. Esimerkkinä mainittakoon yleinen *käydä kuumana* -idiomi (196).

(196) Ahkerana puhujana suurlähtettiläs Fielding on yrittänyt valaa yhteistyön ja ymmärtämyksen henkeä kuumana käyvään eurooppalais-japanilaiseen kauppapoliittiseen keskusteluun. (LA Asia-artikkelit [sanomalehti]: 217:1)

Vastaavia tapauksia on muitakin, ja rakenteen verbi voi vaihtua, kunhan kokonaisuus pysyy samassa semanttisessa kentässä (ilmiöstä ks. esim. Petrova 2011; Heinonen 2013). Esimerkkejä idiomaattisista rakenteista ovat¹⁴⁹

saapua pelastavana enkelinä, riippua köyden jatkona, juoda (väkevä alkoholijuoma) kuivana, levitä kulovalkeana, saada kummi(n)lahjana, syntyä kuolleena, saada (kirja) lämpimäisenä, maksaa mustana ~ pimeänä, kiittää nuolena, otella paidattomana, tilata (väkevä alkoholijuoma) pitkänä, maksaa potut pottuina, ponkaista pystyyn salamana, tulla paikalle kärppänä ~ viivana, ulvoa su-tena, nähdä stereona, sujua voideltuna

sekä statusrakenteen sisältävät

tulla pää kolmantena jalkana, seurata silmä kovana, huutaa pää punaisena, katsoa silmät pyöreinä ~ renkaina ~ soikeina, ihmetellä huuli pyöreänä, seistä tumput suorina.

Komplementtius muodostaa idiomeissa jatkumon depiktiivien kanssa, sillä rakenteiden sisältämät olotilanilmaukset ovat usein kirjaimellisesti tulkittuina nimenomaan depiktiivejä. Näin ollen pelkkä depiktiivin metaforinen käyttö ei vielä riitä komplementtitulkinnan muodostamiseen, vaan käytön pitää olla vakiintunutta, konstruktiomaista.

7.3.6 Kokoavaa tarkastelua

Essiivisijaisissa predikaattikomplementeissa näkyy jokseenkin suora yhteys luvussa 5.2 esittelemiini essiivin olotilamerkityksiin. Toisin sanoen niissä essiivikoodauksen semanttinen motivaatio on selvempi kuin vaikkapa ablatiivi- ja allatiivisijaisissa olotilanilmauksissa aistihavaintoverbien yhteydessä (*maistua hyvältä ~ hyvälle*). Toimimis- ja funktiorakenteessa subjektin tai objektin tarkoite on tilapäisesti jossakin olotilassa, kun taas säily(ttä)misrakenteessa korostetaan tilassa olemisen aktiivisuutta, muutoksen vastusta-

¹⁴⁹ Esimerkit on koottu seuraavista lähteistä: LA, KS, NS ja Muikku-Werner ym. 2008.

mista; lisäksi sen verbejä voi luonnehtia merkitykseltään pelkistyneiksi, semikopulamaisiksi. Arviointirakenne puolestaan sisältää essiivisijaisen komplementin, joka ilmaisee depiktiiveille ominaista merkitystä eli vaihtoehtoista tilaa, tarkemmin sanottuna subjektiivisesti koettua olotilaa, joka voi olla todenvastainenkin. Tässä suhteessa arviointirakenne poikkeaa muista mainituista tapauksista: muut kytkeytyvät non-permanenssin prototyyppiin muotoihin eli tilapäisyyteen ja muutokseen, arviointirakenne vaihtoehtoisuuteen.

Toisaalta on myös todettava, että verbin osuus on ratkaiseva: non-permanenssi ja vaihtoehtoisuus kytkeytyvät pitkälti nimenomaan verbin leksikaaliseen merkitykseen rakenteessa. Rakenne on kuitenkin olennainen: esimerkiksi toimimisrakenteessa tyypillistä *toimia*-verbiä käytetään muissakin kuin non-permanenttia olotilaa koodaavissa rakenteissa (*Pesukone toimii taas; Toimi ripeästi!*). Idiomaattistuneissa rakenteissa essiivisijaisuuden valinta perustuu useisiin seikkoihin. Semanttisesti yhdistäväksi tekijäksi voi katsoa similitiivisuuden ja metaforisuuden, yleisemmällä tasolla vaihtoehtoisen tilan ilmaisemisen. Nämä rakenteet poikkeavat varsinaisista komplementtitapauksista siinä, että niiden osapuolten keskinäinen suhde on kiinteä, vaikka se voikin esimerkiksi lekseemien valinnan osalta joustaa (*maksaa mustana ~ pimeänä; nousta ~ ponkaista pystyyn salamana*). Kokonaisuus ei siis ole osiensa summa. Täysin rakenteellisesti ajatellen idiomaattistuneissa rakenteissa kysymys olisi siis pääsääntöisesti verbistä ja depiktiivistä, komplementteihin tapaukset rinnastuvat vakiintuneen merkityksensä välityksellä.

7.4 Essiivisijainen sekundaarinen predikaatti

Tässä tutkimuksessa sekundaarinen predikaatti on määritteenä toimiva eli syntaktisesti vapaaehtoinen elementti, jonka funktiona on ilmaista teemansa tarkoitteen olotila¹⁵⁰. Näin ollen ryhmään kuuluvat lauseenjäsenet ovat ensisijaisesti osallistujaorientoituneita, eivät tilanneorientoituneita samaan tapaan kuin adverbiaalit (*participant-oriented* vs. *event-oriented*; ks. Himmelmann–Schultze-Berndt 2005: 1, 4). Tämä koskee erityisesti depiktiivejä (*Hän palasi kaupunkiin sankarina ~ sairaana*), kun taas temporaaleiksi (*Opiskelin nuorempana kiinaa*) ja sirkumstantiaaleiksi (*Opettajana minun on huolehdittava kasvatuksesta; Sinuna olisin hiljaa*) kutsumani lauseen ilmaisemaa tapahtumaa kehystävät tilanilmaukset muistuttavat osin myös adverbiaaleja, sillä ne tuovat lauseeseen myös temporaalisia ja kausaalisia merkityksiä. Essiivisijainen sekundaarinen predikaatti on siis merkitykseltään ensisijaisesti teemansa tarkoitteen olotila. Selviä sekundaarisia predikaatteja on LA:n aineistossa 1794, mukaan luettuna tapaukset, joissa tarkka kategoria on epävarma.

Sekundaariset predikaatit ovat riippuvaisia verbipredikaatista, sillä niiden kyky koodata tempusta ja modusta on hyvin rajallinen, predikaattiverbin koodaukselle alistainen, tai ne eivät kykene siihen ollenkaan. Essiivitapauksista tempuksen (osittainen) koodaami-

¹⁵⁰ Ks. luvussa 7.1 esittämäni asetelma 5.

nen on mahdollista yksinomaan verbikantaisille muodoille, joita essiivisjaisissa sekundaarisissa predikaateissa edustavat partisiipit. Sekundaarinen predikaatio sisältää jo käsitteenäkin ajatuksen siitä, että lauseessa on primaarinen predikaatio. Sen predikaatti sisältää suomen kielessä verbimorfologisen koodauksen joko siten, että kysymyksessä on verbipredikaatti (*Ostin avokadot raakoina*), tai siten, että (primaarinen semanttinen) predikaatti on nominaalinen, jolloin verbimorfologisen koodauksen alustana toimii kopula (*Avokadot ovat kitkeriä raakoina*). Tällöin muut predikoivat elementit, jotka ilmaisevat jonkin lauseenjäsenen tai muuten asiayhteyteen merkityn elementin tarkoitetta, ovat sekundaarisia predikaatteja (kuten esimerkkien essiivisana *raakoina*). Toisinaan lauseessa voi esiintyä useita nominaalisia predikaatteja, joiden hierarkiaa on vaikea määritellä, mutta muulloin kuin kopulan yhteydessä tulkintaongelmia ei ole, vaan primaarisiksi predikaatiksi tulkitaan lauseen finiittiverbi.

Tässä alaluvussa kuvaan ensin sekundaariset predikaatit sekä kokonaiskäsitteenä että alakategorioinnin näkökulmasta (7.4.1). Tämän jälkeen käsittelen sekundaarisen predikaattien kolmea kategoriaa eli vaihtoehtoiseen tilaan tai ominaisuuteen viittaavia depiktiivejä (7.4.2), ajankohtaa tilaviitteisesti ilmaisevia temporaaleja (7.4.3) ja syytä, ehtoa tai myönnytystä implikoivia sirkumstantiaaleja (7.4.4). Kokoan tarkastelun luvussa 7.4.5.

7.4.1 Sekundaaristen predikaattien luokittelu

Kielityologiassa sekundaarisia predikaatteja tarkastellaan omana kategorianaan samaan tapaan kuin primaarisia nominaalipredikaattejakin. Tarkastelussani ne jakautuvat kolmeen ryhmään, jotka ovat peräisin Schultze-Berndtin ja Himmelmannin (2004) ja Himmelmannin ja Schultze-Berndtin (2005) depiktiivisyyttä käsittelevistä tutkimuksista, joiden pohjalta ja muutoinkin depiktiivejä koskevaa määrittelyä hyödyntäen on tehty kielikohtaisia selvityksiä (ks. Himmelmann & Schultze-Berndt 2005 ja Schroeder ym. 2008). Suomen kielen depiktiivejä on tässä viitekehyksessä tarkastellut Leinonen (2008, ks. myös tämän tutkimuksen lukua 5.4.5).

Sekundaariset predikaatit ovat syntaktinen kategoria, jonka olemassaolosta on eri käsityksiä. Ensinnäkin voidaan pohtia, tarvitaanko niille erillistä kategoriaa ollenkaan. Esimerkiksi fennistiikassa sekundaariset predikaatit ovat luokiteltu adverbiaaleiksi, joita on tarpeen mukaan alakategorioitu funktioittain (esimerkiksi predikatiiviadverbiaaleiksi). Näkökulman mukaan predikaatti(verb) on lauseessa niin keskeinen elementti, että nominaalinen predikointi voidaan katsoa sen määrittäneenä toimimiseksi. Vaihtoehtoisesti voidaan katsoa, että adverbiaaleihin yhdistäminen tukee valitun luokittelukokonaisuuden sisäistä yhtenäisyyttä. Lisäksi adverbiaalit muodostavat suomen kieliopin kuvauksessa eräänlaisen jäännösluokan, johon kuuluu monenlaisia määritteitä, siis muitakin kuin verbin määritteitä. Näin ollen myös predikatiivimaiset mutta muussa kuin kieliopillisessa sijassa taivutetut essiivisanat voidaan melko mutkattomasti määritellä yhdeksi adverbiaalityypiksi.

Myös yleislingvistic-kielitypologisessa tutkimuksessa kategoria on kyseenalaistettu. Dixon (2009b: 42) toteaa adjektiivisista ”sekundaarisista predikaateista”, että tällaista erillistä kategoriaa tuskin tarvitaan, sillä siihen kuuluvat elementit ovat vain pinnallisesti samankaltaisia; todellisuudessa sekundaarisiksi predikaateiksi määritellyt elementit ovat kielipöydästä ja semanttisesti niin erilaisia, että niputtamiseen ei ole syytä. Toisaalta rakenteilla on kuitenkin mahdollista katsoa olevan ainakin suomessa semanttisena yhteisjuonteena se, että niissä ilmaistaan olotilaa (tarkemmin sanottuna luokkaa tai ominaisuutta). Yhdistävänä tekijänä ovat myös koodausstrategiat, jotka joko ovat (lähes) identtiset (depiktiivit sekä temporaalit ja sirkumstantiaalit) tai sisältyvät samaan yläkategoriaan (esimerkiksi luokka- ja ominaisuuspredikaateissa produktiivisina essiivi ja translatiivi). Kielitypologisesta näkökulmasta voi kuitenkin olla tarkoituksenmukaisempaa pohtia, olisiko syytä käsitellä sekundaaristen predikaattien alakategorioiksi kielitieteessä perinteisesti määritellyjä ryhmiä systemaattisesti täysin erillisinä kategorioina.

Sekundaaristen predikaattien kategoriointi on useissa tapauksissa mutkikasta. Syntaktisena luokittelukriteerinä on ennen muuta lauseasema, joka ei ole aukoton, vaan kyse on ennemminkin tendensseistä. Semanttisia luokittelukriteereitä ovat puolestaan ensinnäkin lauseen ilmaiseman asiointilan, teeman ja sekundaarisen predikaatin väliset merkityssuhteet sekä toiseksi sekundaarisen predikaatin sanaluokka ja leksikaalinen merkitys. Luokittelukriteerit ja kategorioita koskevat tendenssit¹⁵¹ ovat seuraavat:

- Depiktiivi on tulkittavissa teeman tarkoitteen vaihtoehtoiseksi tilaksi lausekontekstin tai laajemman asiayhteyden perusteella, kun taas sirkumstantiaali hahmottuu selvästi myös asiointilan kausaaliseksi, konditionaaliseksi tai konsessiiviseksi kehykseksi. Temporaali puolestaan muodostaa asiointilalle temporaalisen kehyksen.
- Depiktiivit sijaitsevat neutraalissa tapauksessa lauseen loppukentässä predikaattiverbin tai sen komplementtien tai siihen kiinteästi liittyvien määritteiden jäljessä, sirkumstantiaalit esikentässä, muualla verbin edellä, liittomuodon osien välissä tai ennen verbin komplementteja ja siihen kiinteästi liittyviä määritteitä. Temporaalit voivat esiintyä missä tahansa mainituista lauseasemista.
- Depiktiivi tai temporaali voi olla yhtä hyvin substantiivi kuin adjektiivikin, kun taas selvät puhtaasti kausaaliset sirkumstantiaalit ovat useimmiten substantiiveja. Depiktiivien ja sirkumstantiaalien välillä on kuitenkin harmaa alue. Siihen kuuluvat adjektiivit, joiden kausaalisuus on epäselvää.
- Ikää ja kehitysvaihetta ilmaisevat tilanilmaukset ovat lähes poikkeuksetta temporaaleja, joiden merkityksenä on teeman olotilan kuuluminen selvään aikajatkumoon, toisin kuin depiktiiveillä (vaihtoehtoinen tila) ja sirkumstantiaaleilla (jonkinlainen kausatio).
- Depiktiivien teemana on yleensä intransitiivilauseessa subjekti ja transitiivilauseessa objekti. Sirkumstantiaalin ja temporaalin teemana voi olla mikä tahansa oliotarkoitteinen elementti, ja se voi esiintyä myös lauseen ulkopuolella.

¹⁵¹ Generatiivisesta näkökulmasta sekundaarisia predikaatteja on luokitellut Irimia (2005).

- Sirkumstantiaalit voivat viitata ontologisesti pysyviksi tulkittaviin tiloihin, kun taas depiktiivit ja temporaalit viittaavat pääsääntöisesti¹⁵² tilapäisiin ja muutosalttiisiin tiloihin.

Kriteereistä tärkein on merkitys: usein ainoastaan asiayhteys tai maailmantieto paljastaa, mikä on sekundaarisen predikaatin funktio, eli toisin sanoen sen, implikoiko olotilanilmaus muutakin merkitystä kuin depiktiivin ilmaisemaa vaihtoehtoista olotilaa, jota voisi kuvata myös pelkistyneeksi tai neutraaliksi olosuhteeksi. Käsittelen luokittelua vielä tarkemmin sekä depiktiivin että sirkumstantiaalain kokonaiskuvauksen yhteydessä.

Sekundaaristen predikaattien ilmaisemat tilat vaihtelevat sen mukaan, millaiseksi niiden kesto tulkitaan. Ensinnäkin on mahdollista, että sekundaarisen predikaatin ilmaisema tila koskee koko muun lauseen ilmaisemaa asiaintilaa, jolloin asiaintilalla ja määritteen ilmaisemalla tilalla on sama kesto (vrt. Schultze-Berndt & Himmelmann 2004: 60). Esimerkiksi lauseessa *Pekka lauleskelee iloisenä* sekundaarisen predikaatin *iloisenä* teemana on *Pekka*, ts. Pekka on se henkilö, joka on iloinen. Myös predikaattiverbi *lauleskelee* kuuluu sekundaarisen predikaatin alaan, ts. iloisenä oleminen koskee teeman tarkoitteen tilan välityksellä myös muun lauseen ilmaisemaa asiaintilaa *Pekka lauleskelee*. Tämän tyyppisen sekundaarisen predikaatin tyypillinen sijamerkitsin on essiivin päätte, mutta myös paikallissijaiset olotilanilmaukset (*humalassa, jalkeilla*) ja eräät infiniittirakenteet (*Pekka lauleskelee lueskellessaan kirjaa*) esiintyvät samanaikaista tilaa ilmaisevina sekundaarisina predikaatteina. Toiseksi keston käsitettä on mahdollista tässä suhteellistaa: sekundaarisen predikaatin ilmaisema tila voi olla voimassa myös lauseen ilmaiseman asiaintilan ulkopuolella, mutta se on asiaintilan kannalta olennainen ja voimassa silloin, kun asiaintilakin on voimassa (*Merenrantakaupunkina Turku on usein tuulinen*).

Fennistiikassa sekundaarisen predikaatin käsitettä ei siis ole juurikaan käytetty; määritelmällisesti käsitettä lähimmäksi pääsevät lauseenvastikkeet, jotka hyvinkin voidaan lukea sekundaarisiksi predikaateiksi epäitsenäisen predikaattifunktiona takia. Esimerkiksi Ikola (1978) on sijoittanutkin irrallisimmat essiivisijaiset olotilanilmaukset niiden joukkoon predikaattisiksi lauseenvastikkeiksi. Sekä essiivisijaiset depiktiivit että erityisesti sirkumstantiaalit ovat molemmat laajasti ottaen konverbirakenteen kaltaisia, sillä niillä on monta yhteistä piirrettä. Haspelmathin (1995: 18) mukaan tällaisia piirteitä on neljä: 1) eksplisiittisesti ilmaistun oman subjektin puuttuminen, 2) syntaktinen riippuvuus pääverbistä, 3) predikaatin ja sekundaarisen predikaatin / konverbin täsmällisen suhteen määrytyminen kontekstista ja 4) subjektiteeman yleisyys (muiden teemavaihtoehtojen mahdollisuuden ohella). Eroksi muodostuu se, että varsinaiset konverbit ovat infiniittisiä ver-

¹⁵² Määräkonteksteissa leksikaaliselta merkitykseltäänkin varsin pysyväksi hahmottuva olotila voidaan kuitenkin käsitteistää muutosalttiiksi tai muutoksen tulokseksi (*Hän muutti paikkakunnalta nerona ja palasi sinne idioottina*). Hentschl (2008: 114) analysoi vastaavatyypistä depiktiivitapausta siten, että kysymyksessä ei ole suoranaisesti kontrolloijan tila, vaan teeman tilaa koskeva "kuva", jonka ympäristö on eri ajanhetkinä muodostanut. Itse tulkitsen tilannetta kuitenkin siten, että tarkastelu voi olla objektiivistakin, kun taas leksikaalisen merkityksen välittämät pysyvät tilat ovat enintään suhteellisen pysyviä, pitkän ajan kuluessa mahdollisesti muuttuvia. – Samoin muutoksen tuloksena syntynyt pysyvä tila sopii depiktiivisesti käytettäväksi (*Viiriäinen löydettiin pesästään kuolleena*).

bimuotoja, kun taas sekundaariset predikaatit ovat nomineja. Sekundaarinen predikaatti on siis kirjaimellisesti lauseen toinen predikaatti, jonka on mahdollista tulkita olevan eräänlainen tyypistynyt nominaalilause. Konverbien ja sekundaaristen predikaattien kategoriat ovat siis monessa suhteessa yhteismitalliset, jopa siten, että sekundaaristen predikaattien voi katsoa kattavan kaikki sanaluokat, myös (kon)verbit. Depiktiivien kuvauksessa (ks. Himmelmann–Schultze-Berndt 2005) onkin otettu se kanta, että funktio ratkaisee: konverbikin voi olla depiktiivi ja näin ollen siis myös sekundaarinen predikaatti. Tässä tutkimuksessa käsitellyistä kategorioista konverbit ovat kuitenkin lähimpänä sirkumstantiaaleja, sillä niiden merkitys on sivulausemainen.

7.4.2 Depiktiivi

Depiktiivi ilmaisee sellaista teeman tarkoitteen olotilaa, joka on lauseen ilmaiseman tilanteen kannalta olennainen ja voimassa silloin, kun tilanne tapahtuu. Depiktiivinä voi esiintyä niin substantiivi, adjektiivi kuin partisiippikin (197–199).

(197) Olympiajoukkueen kolmoskentässä pelasivat Seppo Ahokainen, Hannu Oksanen ja Timo Susi hyökkääjinä sekä Harri Nyman ja Jussi Lepistö puolustajina. (LA Urheiluselostukset: 181:1)

(198) Niittokone tuli perässä, sen he löysäsivät kartanolle, johon se jäi uuden näköisenä. (LA Taideproosa: 133:3)

(199) Päätöksessä tähdennetään rahoitusten työllisyysvaikutusten suuntaamista aluepoliittisesti painotettuna. (LA Uutiset: 263:1)

Esimerkeissä depiktiivit ilmaisevat teemojensa mahdollisten olotilojen joukosta sen, joka on hallitsevan rakenteen ilmaiseman asiaintilan kannalta validi. Asiaintila on siis voimassa silloin, kun teema on depiktiivin ilmaisemassa tilassa. Tämä tila ei kuitenkaan aiheuta lauseen ilmaisemaa asiaintilaa tai aiheudu siitä. Sekundaarisena predikaattina toimivat partisiipit ovat funktioltaan adjektiivin tai konverbin kaltaisia. On typologisesti melko harvinaista, että partisiippia käytetään sekundaarisen predikaatin funktiossa (Haspelmath 1995: 19).

Depiktiivin ilmaisema olotila voi olla kestoiltaan pidempi kuin muun lauseen ilmaisema tilanne. Kysymys on vaihtoehdoisen olotilan ilmaisemisesta, jossa ajalliset suhteet eivät ole samalla tapaa profiloituneita kuin primaarisissa nominaalipredikaateissa. Depiktiivin käsite on peräisin Hallidaylta (1967: 63), jonka luokittelussa depiktiivi on resultatiivien ohella toinen attributiivien alakategoria; attributiivit ovat puolestaan sirkumstantiaalityyppi. Laajemmin depiktiivit määritellään seuraavasti (Schultze-Berndt ja Himmelmann 2004: 77–78):

- Rakenteessa on kaksi erillistä predikoivaa elementtiä.

- Depiktiivillä on teema, joka ei ole erillinen depiktiivin argumentti¹⁵³.
- Depiktiivi ei muodosta kompleksista tai perifrastista verbirakennetta primaarisen predikaatin kanssa.
- Depiktiivi ei ole primaarisen predikaatin argumentti.
- Depiktiivi ei ole teeman määrite¹⁵⁴.
- Depiktiivi ei ole finiittinen.
- Depiktiivi on osa samaa prosodista yksikköä kuin primaarinen predikaatti.

Tämä kriteeristö on tutkimuksessa käytettävän määrittelyn pohjana. Lisäksi Schultze-Berndt ja Himmelmann (2004: 79) nostavat esiin sen, että depiktiivillä tulee olla erillinen koodausstrategia, joka erottaa sen adverbialista, ja jos näitä määritteitä ei ole mahdollista erottaa toisistaan, kyseessä on yleisadjunkti (*general adjunct*). Luvussa 6.3 käsittelemäni lauseadverbiaalit horjuttavat määritelmän tätä kohtaa, mutta ne muodostavat kokonaiskuvan kannalta melko marginaalisen tapausryhmän.

Suomen kieleen ja erityisesti essiiviä koskevaan tutkimukseen sovellettaessa yllä mainitut kriteerit voidaan tiivistää seuraavasti:

- Depiktiiviksi kutsutaan lauseenjäsentä, joka on pääpredikaatista erillinen predikoiva lauseenjäsen, ts. sekundaarinen predikaatti, jolla on depiktiivistä syntaktisesti riippumaton teema.
- Depiktiivi ei ole primaarisen predikaatin vaatima elementti, eli essiivisijaisten olotilanilmausten tapauksessa olennaista on, että kyseessä ei ole predikaattikomplementti, joka kuuluu verbin rektion piiriin.
- Depiktiivit poikkeavat muista predikoivista määritteistä sen perusteella, että niillä on tendensi esiintyä primaarisen predikaatin ja sen täydennysten jäljessä.

Himmelmannin ja Schultze-Berndtin (2004: 77–78) kriteeristö ei aukottomasti kykene rajaamaan depiktiivejä eroon sirkumstantiaaleista ainakaan suomen kielessä. Käsittelemäni raajausta tarkemmin sirkumstantiaalien kategorian yhteydessä luvussa 7.4.2.

Maailman kielissä depiktiivien koodaus vaihtelee samaan tapaan kuin nominaalipredikaattien non-permanenssikoodauskin. Euroopan kielissä depiktiivisyyttä koodataan usein samalla strategialla kuin similitiivisyyttä, mutta monissa kielissä on roolin (luokkaa ilmaiseman depiktiivin) ilmaisemiseen eri strategioita: sijalla depiktiivisyyttä koodataan esimerkiksi virossa, baskissa, godoberissa, georgiassa, abhaasissa, kun taas esimerkiksi unkarissa¹⁵⁵, nenetsissä ja kabardissa käytetään muuntyyppisiä suffikseja (Haspelmath & Buchholz 1998: 324).

Depiktiivi ei voi viitata ikään tai kehitysvaiheeseen eli teeman tarkoitteen sijaintiin aikajakumolla. Sen ilmaiseman olotilan tulee hahmottua lauseen ilmaiseman tilanteen kan-

¹⁵³ *Controller* on suomennettu tässä *teemaksi* luvussa 3.5 esitetyn ratkaisun mukaisesti.

¹⁵⁴ Alkutekstissä *modifier*.

¹⁵⁵ Unkarissa on kyse sijanakin pidettävästä essiivi-formaalista.

nalta vaihtoehtoiseksi siten, kuin luvussa 5.2.3 olen asian määritellyt. Tällöin kysymyksessä voi tarkkaan ottaen olla pysyväkin tila (*Hän osallistui verkkokeskusteluun adoptiolapsen isänä ~ Ostin nuo verhot keltaisina*), mutta se hahmottuu asiayhteydessään vaihtoehdoksi jollekin toiselle teeman tarkoitteelle tai olotilalle. Nichols (1981: 122–123) kuitenkin huomauttaa liike- ja asentoverbejä koskevassa analyysissään, että pysyvää fyysistä ominaisuutta ilmaisevia adjektiiveja käytetään toisinaan taiteellisen vaikutelman vuoksi depiktiiveinä. Tällainen merkitys tulee kysymykseen myös suomen kielessä, joskin merkitykseen voi syntyä non-permanenssitulkinta (*Hän juoksi minua vastaan laihana ja kalpeakasvoisena*). Samantyyppistä käyttöä on myös primaarisilla nominaalipredikaateilla (ks. lukua 7.2.3.4).

7.4.2.1 Essiivi depiktiivisenä koodausstrategiana

Essiiviä voi luonnehtia suomen kielessä primaariseksi ja produktiivisimmaksi depiktiivisyyden koodauskeinoksi. Tämän tutkimuksen määritelmän perusteella suomen kielessä depiktiiveinä käytetään essiivisijaisten ohella paikallissijaisia olotilanilmauksia (*humalassa ~ tolpillaan*; ks. lukua 5.4.3), jotka toimivat myös sirkumstantiaaleina samoin ehdoin kuin essiivisijaiset tilanilmauksetkin. Samoin ryhmään kuuluvat statusrakenteet. Sen sijaan infiniittirakenteet eivät kategoriaan kuulu (ks. lukua 5.4.6). Rajaus voisi olla toinenkin: Leinonen (2008: 178–185) tarkastelee infiniittirakenteita osana depiktiivien ryhmää. Itse kuitenkin niputan nämä rakenteet ennemminkin yhteen sirkumstantiaalien kanssa, sillä niillä on samalla tavalla laaja-alainen suhde lauseen ilmaisemaan tilanteeseen kuin sirkumstantiaaleilla.

Leinonen (2008: 170–171) suhteuttaa suomen essiivin käyttöä tyypillisiin depiktiivistä koodausstrategiaa noudattaviin semanttisiin ryhmiin (ryhmittelystä ks. Himmelmann-Schultze-Berndt 2005: 29). Tarkastelua voidaan havainnollistaa seuraavilla vaihtoehdoilla (esimerkit Leinonen 2008: 170–171):

- Sen me teimme*
- *iloisina* ~ *kokemattomina* (mentaalinen/emotionaalinen tila¹⁵⁶)
 - *hikisinä* (fyysinen tila)
 - *opettajina* (funktio/rooli)
 - *kolmansina* (järjestys)
 - *aikuisina* (elämänvaihe)
 - *kärppänä* (metafora 'nopeasti')
 - *väsyneinä* (tuloksena oleva tila)
 - *yksinämme* (kollektiivi?)

Lisäksi Leinonen (2008: 171) mainitsee luettelosta erillään yhden tilaa ilmaisevan ryhmän, valikoimavaihtoehdot (*Halusin pöydän puisena/valkoisena*). Esimerkin perusteella kyse on fyysisestä tilasta, mutta tarkastelunäkökulma on geneerinen: haluamisen koh-

¹⁵⁶ 'Condition' (ei 'state'; koskee myös seuraavan rivin esimerkkiä).

teena ovat pöytien joukon puiset tai valkoiset tapaukset, ei tietyn yksittäisen pöydän ominaisuus. Palaan aiheeseen luvussa 7.4.4.7.

Suhteutuksen perusteella essiivi on hyvin laaja-alainen depiktiivisyyden koodauskeino (vrt. Leinonen 2008: 170–171). Jos sitä vasten tarkastellaan Himmelmannin ja Schultze-Berndtin (2005: 28–29) osallistujaorientoituneiden adjunktien semanttista karttaa, voidaan todeta, että luettelo sisältää keskeisimmäksi depiktiivisen koodausstrategian ilmaiseksi merkitykseksi luokitellun fyysisen tilan ohella lähes yhtä keskeiset mentaalisen/emotionaalisen tilan ilmaukset ja elämänvaiheet. Muut siinä mainitut ilmaustyyppit ovat hieman perifeerisempiä, mutta kuitenkin suorassa semanttisessa suhteessa lähtökohdina oleviin fyysisiin tiloihin. Osallistujaorientaatio käsitetään artikkelissa laajasti, sillä mukana ovat sekundaarisiksi predikaateiksi määriteltyjen olotilanilmausten ohella erilaiset adverbiaalit, kuten tavan ja ajan ilmaukset, joita toki monessa kielessä koodataan samalla strategialla kuin depiktiivisyyttä. Keskeisin depiktiivisellä strategialla koodattavista merkityksistä on fyysinen tila (*tuoreena ~ vihreänä*). Lähes yhtä keskeisiä ovat mentaalinen/emotionaalinen tila (*surullisena ~ määrätietoisena*), emfaattinen pronomini (*itse*), asento/ryhmittely (*litteänä ~ piirissä/piirinä*) ja elämänvaihe (*lapsena*)¹⁵⁷ (vrt. Himmelmann & Schultze-Berndt 2005: 29). Depiktiivien kuvausta dominoivat AP:t, mutta (elämänvaiheen ilmausten ohella) erityisesti myös tilapäiseen rooliin viittaavat substantiivilausekkeet esiintyvät depiktiiveinä (ks. Schultze-Berndt & Himmelmann 2004: 95). Samoin depiktiiveinä toimivat eräät erityisrakenteet, joita Schultze-Berndtin ja Himmelmannin (2004: 96) mukaan ovat eräät adverbeiksi luokitellut lekseemit, esimerkiksi saksan *barfuß* 'paljasjaloin'. Lisäksi erikseen mainitaan joukko konverbirakenteita ja verbijohdoksia (ks. Schultze-Berndt & Himmelmann 2004 ja tämän tutkimuksen lukua 5.4.6).

Suomen essiivisija ei kata keskeisimmistä depiktiivisesti koodatuista adjunkteista emfaattisia pronomineja (*itse*), assosiaatiota (*hatussa* 'hattu päässä'), funktionaalista päämäärää (tilanmuutoksen syy, esim. *myytäväksi*), ns. ympäristöolosuhteita (*pimeässä*) eikä produktiivisesti myöskään osallistujan sijainteja¹⁵⁸ (*kanootissa*, vrt. kuitenkin *kotona*; vrt. Himmelmann–Schultze-Berndt 2005: 29). Depiktiivin syntaktis-semanttiseen määritelmään sopivia tapauksia ovat kaikki muut paitsi funktionaalinen päämäärä, ns. tunnelmaolosuhteet ja sijainti. Elämänvaiheet (*aikuisina*) ja järjestys (*kolmansina*) ovat puolestaan osin ongelmallisia, jos niitä suhteutetaan depiktiivien varsin pelkistyneeseen vaihtoehdoisen olotilan merkitykseen. Leinosen (2008: 170–171) luetteloon olisi mahdollista lisätä fyysisiin olotiloihin suorassa semanttisessa suhteessa olevat asennon ja ryhmittelyn ilmaukset, joissa suomen kielessä käytetään essiiviä paikallissijojen ohella ja jotka merkitykseltään sopivat depiktiivin määritelmään (*seistä suorana ~ tanssia piirinä*). Lisäksi essiivisijaa käytetään monessa sellaisessa semanttisessa ryhmässä, jotka harvemmin nou-

¹⁵⁷ Suomennokset E.H., esimerkit mp.

¹⁵⁸ Himmelmann & Schultze-Berndt (2005: 29) erottavat tässä toisistaan osallistujan sijainnin ja tapahtuman sijainnin; osallistujan sijainti on suorassa semanttisessa suhteessa fyysiseen tilaan, tapahtuman sijainti vain välillisesti.

dattavat depiktiivistä koodausstrategiaa (vrt. Himmelmann–Schultze-Berndt 2005: 29). Näitä ovat ajan ja tapahtuman sijainnin ilmaiseminen.

Määrätapauksissa essiivi voi toimia koodausstrategiana myös syyn ilmauksissa (sirkumstantiaaleissa) ja samanaikaisen tilanteen ilmauksissa (VA-partisiipissa; *juoksevana*). Lisäksi essiiviä käytetään vertailuun erityisesti metaforissa (*ulvoa kuin susi ~ sutena*). Näissä tapauksissa sitä ei kuitenkaan voi tulkita kovinkaan primaarisesti koodausstrategiaksi, ja sille on aina vaihtoehto. Harvemmin depiktiivisesti koodatuista osallistujakeskeisistä ilmauksista suomen essiivi ei kata komitatiivisuutta (*koiran kanssa*), suomessa vahvasti suuntaiseksi koodattuja benefaktiivisuutta ja malefaktiivisuutta (*x:n hyväksi/haitaksi*), intentiota (*tullakseen x:ksi*), tapaa (*nopeasti*), frekvenssiä (*kahdesti*) ja distributiivisuutta (*kolmittain*). (Ilmaustyyppit ks. Himmelmann–Schultze-Berndt 2005: 29.)

Depiktiivien erikoistapauksena mainittakoon erikseen NUT- ja TU-partisiippi, joissa sekundaarinen predikaatti kyllä viittaa menneeseen aikaan, mutta siten, että sen ilmaisema tila liittyy lauseen ilmaisemaan asiintilaan sen tapahtumishetkellä¹⁵⁹. Samantyyppinen merkitys sisältyy usein myös MA-partisiippiin. Esimerkki 200 tuo esiin sen, että konsertti on nauhoite sen sijaan, että se esitettäisiin ajantasaisesti; partisiipin käyttö ei tuo erityistä painoarvoa nauhoittamisen aiemminuutta koskevalle informaatiolle vaan nimenomaan vaihtoehtoisen olotilan tulkinnalle. Esimerkissä 201 kyllästyneisyys esitetään syynä, eli kysymyksessä on sirkumstantiaali: Skog on ensin kyllästynyt ja sitten vetäytynyt. MA-partisiipissa (202) on samantyyppinen merkitys kuin esimerkissä 201. Kutsu on jo esitetty, ja sitä noudatetaan. Sen sijaan esimerkissä 203 MA-partisiipin ilmaisema tila on suuremmin päällekkäinen lauseen ilmaiseman tilanteen kanssa.

(200) Tämä konsertti kuullaan nauhoitettuna 17. 2. (LA Uutiset: 393:1)

(201) Emil Skog oli hyvin pitkän ajan, vuodesta 1946, toiminut puolueen puheenjohtajana, mutta kyllästyneenä Leskisen johtaman siiven tempauksiin ja junttatyöhön hän katsoi nyt parhaaksi vetäytyä syrjään. (LA Muistelmateokset: 564:2)

(202) Sorsan johtama työryhmä matkusti Moskovaan eilen Neuvostoliiton kommunistisen puolueen kutsumana. (LA Radion ja television uutiset: 114:1)

(203) Se nousee mäen päälle, se kulkee märän rämeen yli soran peittämänä ja kuivana ja se kolauttaa kärryjä ja menee pitkin siltaa ojan yli. (LA Taideproosa: 86:2)

Esimerkki 203 ilmentää myös fiktiivistä liikettä (tällaisista rakenteista ks. esim. Karsikas 2004: 24–27): essiivi koodaa olotilan välityksellä eräänlaisen imperfektiivisesti ilmaistun väylän osan; olotila on voimassa väylän tarkasteluajankohtana.

¹⁵⁹ Sekundaarisena predikaattina toimivien partisiippien aikasuhteista ks. myös Nichols (1981: 34–38).

7.4.2.2 Lauseasema

Depiktiivi sijoittuu tyypillisesti lauseen loppukenttään (vrt. Schultze-Berndt & Himmelmann 2004: 68); tarkemmin sanottuna se seuraa verbin täydennyksiä ja siihen kiinteästi liittyviä määritteitä (204–205). Sijainti tukee sitä, että depiktiivin ilmaisema olotila voi olla lauseen antaman informaation keskeisin osa.

(204) Vasta toisen maailmansodan puhjettua se oli valmis palaamaan vanhaan osaansa Kiinan suojelijana. (LA Historian tietokirjat: 461:1)

(205) Mozartin musiikin henkevyys ja sirous sähkövät valloittavina. (LA Kirjallisuus-, musiikki-, teatteri-, elokuva- ja taidearvostelut: 304:1)

Sen sijaan esikenttään sijoittuvat sirkumstantiaalit ovat ennemminkin lisätiedon lähde, joskin erityisesti temporaalit loppukenttään hakeutuessaan voivat olla informatiivisesti yhtä merkittäviä kuin muutkin loppukenttään kuuluvat elementit (vrt. Nichols 1981: 43–44). Depiktiiviä koskevat kuitenkin samat sanajärjestyksen vaihtelua koskevat periaatteet kuin muitakin määritteitä.

Depiktiivi voi esiintyä muuallakin kuin tyypillisessä lauseasemassaan esimerkiksi painotuksen tai informaatorakenteen vaatimusten vuoksi (206–209).

(206) Olin mukana perustamassa v. –39 Helsingin Naisorkesteria. Olin sen ensimmäisenä sellistinä. Meillä oli paljon esiintymisiä, koska melkein kaikki orkesterilaiset olivat sodassa. – Soittimeni sellon ääni on minulle eräs suurista, lähtemättömistä rakkauksistani. Musiikkitaiteilijana olen esiintynyt hyvin paljon antamalla omia konsertteja kotimaassa, myös Chicagossa ja muilla Amerikan suomalaisalueilla. (LA Reportaasit [aikakauslehti]: 569–573:1)

(207) Minä olen parveketomaattina mieltynyt Tiny Timiin.
(<http://puutarha.net/keskustelut/messages/25/6939.html?1019492859>)

(208) Noina vuosina korvasin vanhan pohjettavan (sic) Singerin iTikka-ompelukoneella. Valintaan ei vaikuttanut se, että mainokortissa (sic) Marita Lindahl ruusukimppu kädessään nojaili siihen hellästi, vaan se, että se oli kotimainen tuote. Sen valmistus on jo ajat sitten lopetettu, mutta mökille siirrettynä koneeni toimii vieläkin. (Arjava 2002: 251)

(209) Ja / sitte yks / heijjäm poikii on / seminaarij johtajana ol' tiellä... Seminaarir rehtorina / se ol' tuol / Tornios voa nyt se seminaari / lopetettii sieltä ja se on nyt Jyväskyläs / assuu. / (LA Lumivaara: 282–283:1)

Esimerkissä 206 puheena on puhujan muusikonura, ja essiivisijainen olotilanilmaus hahmottuu ensisijaisesti vaihtoehtoiseksi tilaksi, ei kausaaliseksi. Toisaalta olotilaan liittyy temporaalinen vivahde. Esimerkissä 207 on huomionarvoista, että depiktiivin sirkumstantiaalimainen sijainti nostaa esiin myös kausaalisen merkityksen, vaikka se on järjenvastainen. Esimerkissä 208 lauseasemaltaan poikkeava depiktiivi on mahdollista tunnistaa siitä, että sirkumstantiaaleille ominaiset implikaatiot tuntuivat oudoilta. Esimerkissä 209 puolestaan informantti nostaa lauseen teemaksi edellisen lauseen reemassa mainitsemansa toimen, jossa puheenaiheena oleva poika on toiminut.

Esimerkit osoittavat, että suomen kielessä lauseasemaa ei voi yksin käyttää depiktiiviksi luokittelamiseen. Ryhmään liittyy tyypillisiä muotopiirteitä, mutta ensisijainen luo-

kittelukriteeri on vaihtoehtoista tilaa ilmaiseva merkitys. Esikentässä tai muussa sirkumstantiaalille ominaisissa lauseasemissa voi riskinä olla, että merkitykseen syntyy kausaalinen tai temporaalinen implikaatio. Ominaisuutta ilmaiseviin essiivisijaisiin olotilanilmauksiin lauseasema ei kuitenkaan vaikuta samalla tavalla, koska niissä implikaatiot ilmenevät osin eri tavalla (ks. lukua 7.4.4.7).

7.4.2.3 Tyypilliset primaariset predikaatit

Tarkastelen tässä luvussa depiktiivejä suhteessa lauseen primaariseen predikaattiin. Vakiintuneeksi tulkitseminen ei ole aina aivan yksinkertaista, joten alla mainitut rakenteet ovat lähinnä esimerkkejä LA:n aineistossa toistuvista depiktiivirakenteista. Vastaavan karitoituksen on venäjän kielestä tehnyt Nichols (1981). Yksiselitteisimmin vaihtoehtoinen olotila hahmottuu silloin, kun se esitetään eksplisiittisesti toisen olotilan vaihtoehtona, esimerkiksi teeman ilmaiseman luokan alakategoriana. Esimerkissä 210 keskenään vaihtoehtoiset olotilat (kuvaustavat) ovat teeman (kuvauksen) alatapauksia.

(210) Käytännössä kuvaus on tapahtunut maassamme toistaiseksi joko yleiskuvauksena, jolloin on kuvattu tietyn alueen kaikki 15 vuotta täyttäneet 3–4 vuoden väliajoin, tai ns. riskiryhmäkuvauksena. (LA Muiden alojen tietokirjat: 232:2)

Depiktiivit ovat vapaita määritteitä, ja ne voivat esiintyä hyvin monentyyppisissä rakenteissa. Niillä on kuitenkin tiettyjä, aineistosta helposti havaittavia attraktiokeskuksia, joita voi pitää vakiintuneisuutensa puolesta jopa rakennetyypeinä tai muotteina. Nichols (1981: 12, 119–120) kutsuu tämäntyyppisiä nominaalisia predikaatteja sidonnaisiksi: kysymyksessä eivät ole varsinaisesti rektion piiriin kuuluvat täydennykset, vaan nimenomaan vakiintuneet rakennetyypit, jotka on mahdollista alakategorioida siten, että huomioon otetaan sekä verbin että nominaalipredikaatin ominaisuudet.

Aineistoni perusteella depiktiiville tyypillisiä ovat alla luettelemani yhdeksän primaarisen predikaatin tyyppiä. Luettelo ei ole tyhjentävä, sillä depiktiivejä esiintyy hyvin monentyyppisissä rakenteissa.

1) *Jatkaa/jatkua* + substantiivi/adjektiivi¹⁶⁰

Jatkamiseen ja *jatkuamiseen* voi liittyä oletus tilan päättymisestä (211) tai muuttumisesta (212).

(211) Siitä huolimatta hän suostui jatkamaan puheenjohtajana vielä vuoden 1960 kokouksessa. (LA Reportaasit [sanomalehti]: 203:1)

(212) Myöhäis-Roman kartano- ja kolonaattijärjestelmä jatkui olennaisesti samanlaisena nyt syntyneissä germaanivaltioissa. (LA Historian tietokirjat: 339:1)

¹⁶⁰ Tässä jaksossa adjektiiveihin sisältyvät myös partisiipit.

Samantyyppinen tilapäisyyden tai muutoksen kehys esiintyy myös säily(ttä)mispredikaatiossa, jossa esiintyy essiivisijainen komplementti.

2) *Pitää/säilyttää* 'pitää hallussa, omana' + substantiivi (yl. *muisto, aarre* tms.)

Pitää-verbi kuuluu eri merkityksissään kahteen essiivisijaisen komplementin sisältävään rakenteeseen, mutta nimenomaan hallussapitoa ilmaistaessa essiivisijainen lekseemi toimii ennemminkin depiktiivinä kuin komplementtina (213).

(213) Varas vei mukanaan myös pussin, jossa käpyläläisnainen säilytti muistonaan vanhoja passeja. (HS 12.7.2011)

Predikaattityyppi on myös semanttisesti läheinen kohdassa 1 esiteltyjen jatkamis- ja jatkumisverbien kanssa: kyse on statiivisesta tilanteesta, jossa on non-permanenssikomponentti. Hallussapidon ilmauksissa depiktiivi on kuitenkin selvemmin vaihtoehdoisen tilan merkityksessä.

3) Liike- tai asentoverbi + adjektiivi

Vaikka essiivisijainen olotilanilmaus ei varsinaisesti ilmaise tapaa, se esiintyy kuitenkin toisinaan tavanilmausmaisena depiktiivinä. Usein merkitysero voidaan todeta minimiparein: essiivimuoto koodaa teeman tarkoitteen olotilan, adverbijohdos (luku 5.4.4) sen sijaan viittaa suuremmin verbin ilmaiseman tilan tai toiminnan tapaan. Toisinaan essiivisijainen olotilanilmaus olisi vaihdettavissa adverbijohdokseen (214), mutta on myös rakenteita, joissa vaihdos ei muotoa tai merkitystä koskevan syyn takia tulisi kysymykseen (215). Verbi voi olla myös transitiivinen (216).

(214) Hevonen kulki asemalle päin, käveli laiskan näköisenä ja juoksi myötämaassa, kun kärnyt pukkasiivat. (LA Taideproosa: 89:2) vrt. – – *laiskan näköisesti* – –.

(215) Vielä toistaiseksi seisovat sotilasleirit hiekkavalliensa ympäröiminä kuin vanhojen buurien laagerit, vankkurilinnoitukset vihamielisessä maassa. (LA Matkakuvaukset: 241:1)

(216) Nykyaikaiset tiedotusvälineet tuovat ne yhä karmeampina kotiisi. (LA Pääkirjoitukset [aikakauslehti]: 427:1)

4) Tila- tai tilanmuutosverbi + substantiivi/adjektiivi

Tilaverbit ovat tyyppillisiä depiktiivien yhteydessä (217–219), mutta tilanmuutosverbikin on mahdollinen (219), mikäli ei ilmaista suoranaisesti resultatiivisuutta.

(217) Ihmiset elävät ahdistuneina. (LA Pääkirjoitukset [aikakauslehti]: 459:1)

(218) En sano kyllä se sen saa sano mutta / olkoon nyv vaan siinä no tekkee se talloon tyätä (kiltistiv vaihka se / assuu semmosena koturina vaa. / (LA Sääksmäki: 186:7)

(219) On selvää, että ufoilmoitus saattaa syntyä useiden eri tekijöiden ja yhteensattumien summana. (LA Muiden alojen tietokirjat: 2:2)

Huomionarvoista esimerkeissä on se, että essiivisijainen olotilanilmaus on lauserakenteen kannalta suorastaan komplementtimainen (vrt. Lundgren 1992: 37–38). Näiden verbien yhteydessä essiivisijaiset olotilanilmaukset eivät ole samalla tavalla primaarisia täydennyksiä kuin luvussa 7.3 käsitellyissä rakenteissa, ja niiden merkitys on ennen kaikkea vaihtoehtoiseen tilaan viittaava.

5) Löytämiserbi + substantiivi/adjektiivi

Löytämiserbien yhteydessä depiktiivi ilmaisee löydetyn olion olotilan löytämishetkellä (220). Aineistoni tapauksissa olotilanilmaus on aina partisiippi.

(220) I... ei... ei- on nähtym mutta kyllä tossa Lopem pualella ennen sotaa niv varmasti oli kun / kun... löysivät lampaista / kuolleen / usevia / ja ei muuta olluk kul... kaulassa läpi / veri imetty pois / niin se täyty olla ilveksen tyätä muk ku s- oli kesäaika ei nähnyj jäläkiä mutta. / (LA Renko: 246:3)

Depiktiivi voi myös viitata löytäjän itsensä tilaan, mikäli olotilanilmauksen ei voi tulkita liittyvän löydetyn tilaan (*Löysin avaimet väsyneenä*). Rakenteessa määritteen essiivisijaisuus on siinä mielessä kiinnostavaa, että sisä- tai ulkopaikallissijoja käytettäessä erosija on tunnusmerkittämin, vaikka viitattaisiin olotilaan (*Löysin hänet jalkeilta*).¹⁶¹

6) Perkeptiota kuvaava metafora

Depiktiivien ja komplementtien rajatapauksena voidaan pitää rakennetta, jossa esimerkiksi liikeverbiä käytetään osana subjektiivista tarkastelua näkymää kuvailtaessa (ns. subjektiivisen liikkeen ilmauksista ks. esim. P. Leino 1993; Karsikas 2004; esimerkki 221). Rakenne on semanttisesti läheinen arviointirakenteen kanssa, mutta poikkeaa siitä siten, että se ei sisällä varsinaista perkeptioverbiä, tosin verbi voi olla semanttisesti sitä lähellä (222). Essiivisijainen sekundaarinen predikaatti hahmottuu kuitenkin rakenteessa komplementinomaiseksi.

(221) Vetistä taivalta kesti muutamia kymmeniä kilometrejä, jonka jälkeen pampan yksitoikkoinen aava, jota vain siellä täällä kohoavat harvat puut ja runsas piikkilanka koristivat, avautui autiona ja loputtomana. (LA Matkakuvaukset: 310:3)

(222) – Epävarmuutta on vielä ja se heijastuu tällaisina epäonnistumisina, pohti Halonen. (LA Urheiluselostukset: 82:2)

¹⁶¹ Tuomas Huomo henk.koht. 11.8.2015.

7) Nauttimisverbi + adjektiivi(/substantiivi)

Selvä tyyppitapaus ovat myös syömiseen ja juomiseen liittyvät verbit (223–224).

(223) Ka ne vuan söe / niinkä ne suolakalana ja / sae niistä kyllä keitonni. / (LA Ilomantsi: 656:1)

(224) No kyl mar sitä vähä sentään tuareena ja juatiin. // (LA Koski TI: 185:1)

8) Olemassaolorakenteet

Eksistentiaalilauseessa ja sen ekstensioissa essiivisijainen depiktiivi luonnehtii e-NP:n tarkoitteen tilaa (225–227).

(225) Ei mup poliisi oli melkkee ni / melkke joka pitäjäs nin- on- ollu poliisi ni kirjotusmiehenä / (LA Tarvasjoki: 42:3)

(226) Miehiä, piiput hampaissa, istui joutilaina rantatöyräillä. (LA Muistelmateokset: 421:1)

(227) Pinnalla ilmenee sisäisten aaltojen vaikutus toisinaan ns. kalvoina; – – (LA: Tietosanakirjat: 385:5)

9) Ominaisuuspredikaatin täsmennys

Essiivisijainen olotilanilmaus voi rajata ja täsmentää ominaisuuspredikaatin alaa. Merkitykseen liittyvä tällöin lievä konditionaalinen implikaatio (228–229).

(228) Lahana o hyvää kyllä / suolakalana. / (LA Pihlajavesi: 311:1)

(229) Joka tapauksessa on nostettava oikeudenkäynti ja oikeus vasta päättää, onko tapahtunut virhe testamenttia tehtäessä vai onko kysymyksessä sellainen melko harvinainen tapahtuma, että testamentti on pätevä suullisena. (LA Yhteiskunnalliset tietokirjat: 96:5)

Konditionaalinen implikaatio ilmenee siten, että rajaukseen kiinnittyy *jos*-lausemainen merkitys. Tässä tehtävässä depiktiivi lähestyy siis merkitykseltään sirkumstantiaalia.

Tämän luettelon perusteella on mahdollista todeta, että depiktiivi suhteutuu lauseeseen toisen predikaatin tavoin, vaikka se ilmaiseekin vaihtoehtoista tilaa, ei niinkään tilapäisyyttä tai muutosta. Essiivikoodaus ei sisällä näitä merkityksiä silloinkaan, kun lekseemi on merkitykseltään konkreettinen, vaan depiktiivi voi viitata luokkiin ja ominaisuuksiin, jotka ovat teeman tarkoitteen kannalta permanentteja. Tyypillisten primaaristen predikaattien muodostama kokonaisuus on siis varsin heterogeeninen. Tämä selventää käsitystä siitä, että depiktiveissa essiivi on semanttisesti joustava sekundaarisen predikaatin merkitys; muutakaan produktiivista koodausstrategiaa ei ole. Tämä piirre ilmenee myös temporaaleissa ja sirkumstantiaaleissa.

7.4.2.4 Järjestysluvut ja depiktiivisyys

Oman mielenkiintoisen ryhmänsä muodostavat järjestysluvut¹⁶², jotka ovat syntaktiselta sanaluokaltaan adjektiiveja. Järjestyslukuja käytetään essiivimuodossaan niin primaarisina nominaalipredikaatteina, predikaattikomplementteina kuin sekundaarisina predikaateinakin, joina ne muodostavat kategoriaryhmittelyn erikoistapauksen, johon voidaan lukea kuuluvaksi myös *viimeinen*-adjektiivi. Myös Nichols (1981: 281–286) käsittelee järjestyslukuja omana ryhmänään, joskin näkökulmana on sijavalinnan vaihtelu. Suomessakin tällainen näkökulma on mahdollinen, koska osassa tapauksista essiivi vaihtelee translatiivin kanssa. Vaihtelussa on semanttisia ehtoja (ks. lukua 5.4.2).

Sekundaarisina predikaatteina järjestysluvut eivät piirteiltään täytä sirkumstantiaalien määritelmää mutta eittämättä viittaavat spatiotemporaaliseen jatkumoon, kuten temporaalit. Järjestyslukujen essiivimuotoja ei kuitenkaan voida parafrasintaa *kun*-lauseiksi, joten kyse on ennemminkin depiktiiveistä, joilla on temporaalisia piirteitä (230–231).

(230) Mies alitti ensimmäisenä kovana pidetyn 1.30 rajan. (LA Urheiluselostukset: 417:1)

(231) 500 metrin roiskinnan jälkeen hänen veneensä keula halkoi vettä jo toisena ja puoliväliin tultaessa Lindroos kiskoi väkisin kärkeen. (LA Urheiluselostukset: 10:1)

Esimerkissä 230 saavutukseen viitataan lopullisena, kun taas esimerkissä 231 kyse ei ole lopputuloksesta, vaan kilpailutilannetta tarkastellaan keskeneräisenä, eräänlaisena vertailuna, jolloin paikkaan viittaava merkitys nousee erityisesti esiin.

Aina kysymys ei ole kuitenkaan samalla tapaa selvästä temporaalisesta jatkumosta, vaan järjestyslukuja käytetään myös silloin, kun joukon jäseniä tarkastellaan yksilöinä (232).

(232) Ja ne oli nek nelijä poekasta sielä ollu / isä setä Kettu-jaako ja sitte(n se / Marakih Hermannin sielä ollu / nelijäntenä. / (LA Haapajärvi: 116:2)

Tällöinkin voidaan kuitenkin katsoa, että kielenkäyttäjä käsitteistää joukon spatiotemporaaliseen viitekehukseen, jossa tarkastelu etenee skannauksena paikassa ja ajassa. Merkitykset limittyvät siis depiktiivisyyteen, olotilaviitteiseen temporaalisuuteen, paikkaan ja predikoimattomaan ajan ilmaisemiseen. Koska järjestysluvuilla on teema mutta niille ei voi esittämässäni esimerkeissä muodostaa *kun*-lauseparafrasiasia, luokittelu kallistuu kuitenkin depiktiivisyyteen. Kyse on myös selvästi vaihtoehdoisen tilan ilmaisemisesta.

7.4.3 Temporaali

Temporaaleiksi kutsun sekundaarisia predikaatteja, joiden tarkoituksena on ilmaista aikaa olotilan välityksellä. Viittaus aikaan sisältyy leksikaaliseen merkitykseen (233; alaluku

¹⁶² Essiivin ja translatiivin merkitysten limittymistä järjestysluvuissa käsittelee luku 5.4.2.

7.4.3.1) tai ilmenee implisiittisesti (234; alaluku 7.4.3.2; vrt. myös Nichols 1981: 134–135). Temporaalit vastaavat merkitykseltään temporaalista *kun*-lausetta, eikä niihin sisälly prototyyppisesti kausaalista implikaatiota. Kiinteää yhteyttä *kun*-lauseeseen ilmentää hyvin se, että eräs informantti puheessaan rinnastaa nominatiivisijaisen nominaalipredikaatin sisältävän *kun*-lauseen ja essiivisijaisen temporaaliksi tulkittavan lekseemin (235).

(233) Ee minul lapsilla olluh hampaeta voan tulihan nuillej jokkaiselleh hamppaat koska petäjääm pystyvät / isompana sitte. (LA Vieremä: 318:3)

(234) Pienviljelijänä hän on joutunut nokkimaan suolapennin sieltä, toisen täältä. (LA Reportaasit [aikakauslehti]: 209:1)

(235) Ei silloin tiätty sellaasista mitää / kum minäkin oon ollu / nuari ja vanhaksi... vanhnaaav vialä. / (LA Nurmo 1: 193:3)

Esimerkit 233 ja 235 ovat selviä temporaaleja erityisesti essiivisijaisen olotilanilmauksen leksikaalisen merkityksen vuoksi, eikä mikään muukaan viittaa siihen, että kysymyksessä olisi esimerkiksi sirkumstantiaali. Sen sijaan esimerkki 234 ei ole niin selvä tapaus: jotta voitaisiin olettaa, että se on kategorioitavissa temporaaliksi, pitäisi olettaa, että olotilanilmaus *pienviljelijänä* ei sisältäisi minkäänlaista kausaalista suhdetta lauseen ilmaisemaan asiointilaan, vaan se viittaisi ainoastaan tiettyyn ajankohtaan ('Silloin kun hän on ollut pienviljelijänä – -'). Virkkeen asiayhteys kuitenkin paljastaa, että teeman tarkoite toimii edelleen pienviljelijänä ja tekstin aiheena on pienituloisuus, joten kausaalinen implikaatio nousee hallitsevaksi.

Temporaaleja voidaan pitää joko sirkumstantiaalien alakategoriana, jossa ei esiinny millään tavalla kausaalisuuteen suhteutuvaa implikaatiota, tai kokonaan omana luokkana, joka itse asiassa edustaa eräänlaista depiktiivien ja (kausaalisten) sirkumstantiaalien välitapausta. Esimerkiksi fennistiikan traditiossa temporaalisuus on nostettu implikaationa kausaalisuuden rinnalle ja temporaalit yhdistetty samaan kategoriaan sirkumstantiaalien kanssa (ks. esim. Setälä 1915: 36). Hentschl (2008: 98–99) luokittelee saksan ja puolan sekundaarisia predikaatteja koskevassa tutkimuksessaan temporaaliset sirkumstantiaalit ryhmäksi, joka depiktiivien tavoin ilmaisee pelkistyneesti primaarisen ja sekundaarisen predikaation temporaalisen suhteen. Temporaalien suhde depiktiivisyyteen onkin sen verran läheinen, että tässä tutkimuksessa temporaalit sijoittuvat depiktiivien ja sirkumstantiaalien välikategoriaksi sivulauseparafraasistaan huolimatta. Läheisyys ilmenee myös siinä, että leksikaaliset temporaalit ilmaisevat ikää tai kehitysvaihetta eksplisiittisesti eli niissä merkitykseen ei sisälly samantyyppistä implisiittistä osaa kuin sirkumstantiaaleilla.

7.4.3.1 Leksikaaliset temporaalit

Esimerkin (235) *vanha*-sanan kaltaiset, ns. leksikaaliset temporaalit ovat selvästi omanlaisensa kategoria. Ne ilmaisevat leksikaaliselta merkitykseltään teeman tarkoitteen ikää tai

kehitysvaihetta, eli kysymyksessä ei ole implisiittinen merkitys, kuten kausaalisuus sirkumstantiaaleissa, mutta rakenne on merkitykseltään sivulausemainen ('kun olen ollut vanha').

Nominaalipredikaatti voi viitata ikään tai kehitysvaiheeseen niin teeman tarkoitteen luokkana kuin ominaisuutenakin. Ominaisuuteen viittaava adjektiivi voi olla suhteellinen tai absoluuttinen; teeman tarkoite voi olla yhtä hyvin elollinen (236) kuin elotonkin (237), vaikka aineistossa – ja ylipäättään iän ja kehitysvaiheen kannalta – ihmistarkoitteisiin viittäminen on yleisintä.

(236) Ja se uusi aina vaan / vaihka... tohtori Pualannekkin anto aika vahvat... lääkkeet (oli tabletit että se meni vähäks aika pois mutta taas ka... taas taas karkas kiini / nyv vanhempana. / (LA Tammela: 89:5)

(237) Sehän ku neulothin- uutena ni / se / kuumennethii se terva ni / panthin kengän sishänki / uuvan kengän sishän ku neulot(hi. (LA Sodankylä: 312:1)

Ikään ja kehitysvaiheeseen viittäminen ei leksikaalisena merkityksenä kuitenkaan yksin riitä rajaamaan kategoriaa, sillä ikään tai kehitysvaiheeseen viittaava lekseemi voi esiintyä myös muuntyyppisenä sekundaarisena predikaattina. Leksikaalinen temporaali on aina tulkittavissa aikaviitteisen *kun*-lauseen kaltaiseksi, muussa tapauksessa kyseessä ei ole temporaali. LA:n aineistossa leksikaalisen temporaalin vartalolekseemienä esiintyvät seuraavat lekseemit tai lausekkeet:

aikaihminen, aikuinen, beaani 'fuksi', ikäihminen, (X:n) ikäinen, iso, jyvä, kakara, kasvava, kloppi, kläppi, lapsi, likka, mies, mukula, muori, murrosikäinen, nuori, nuori ihminen, nuori mies, penikka, pieni, pieni poika, pikka(i)nen, pikku(i)nen, pikkulikka, pikkupoika, pikkutyttö, poika, poikanen, poikurainen, polvenkorkuinen, porsas, räpäle, sikiö, suuri, tappi, tenava, tyttönen, täysi, täysi-ihminen, uusi, vaari, vanha, (X:n) vanha, varsa, vasikka, vuoteinen '1-vuotias', (X-)vuotias, vähä, vähäinen, vähäpoika, ämmä.

Lisäksi *lapsena ollessa* -tyyppisissä rakenteissa tai vastaavissa nominaalilauseissa esiintyvät edellä mainittujen ohella seuraavat:

akka, morsian, pikkupoikanen, pojankloppi, tyttö.

Osa tapauksista on luettelossa mainittujen lekseemien komparatiivijohdoksia. Luettelo sisältää ainoastaan selvästi ikää tai kehitysvaihetta ilmaisevat lekseemit, mutta rajatapauksia on runsaasti. Niistä mainittakoon ammatit, joita puhuja käsittelee nimenomaan elämänvaiheiden jatkumolla (*piikana, renkinä*).

Leksikaalinen temporaalisuus ei siis ole sillä tavoin leksikaalista, että syntaktisen funktion voisi jäännöksittä päätellä leksikaalisesta merkityksestä, vaan lopullisen funktion määrää asiayhteys; vartalolekseemi on kuitenkin sellaisenaan tulkittavissa osaksi ajallista jatkumoa. Vartalolekseemit muodostavat tulkintavihjeen vahvuutta määräävän jatkumon hyvin eksplisiittisesti ikään viittaavista lekseemeistä, jotka ilmaisevat absoluuttisen ominaisuuden (*kahdeksanvuotias*; vrt. Hakanen 1973) monimerkityksisiin adjektiivihin (*pieni*). Monimerkityksisissä tapauksissa kontekstin vaikutus on suurin. Esimer-

kissä 238 *pienenä* on leksikaalinen temporaali, esimerkissä 239 kysymys on depiktiivistä, joka ilmaisee kokoa asennon välityksellä.

(238) Taluteltii ja sit / nosteltii jo pienenä sitä / jalakoja jotta se / oppi ja. / (LA Kitee: 485:2)

(239) Ja pyy kul lähttöö kum pyyjoukossa amppuu ja sillä laella sattuu tapahtummaa että se / siipeä lyöpi / nii se kul lähttöö ja ei vinkase ni / se om pitkissä puissa se om melekeel latvassa ja se on niin kur rastas kipottaa piennä kun sittä löyttää jonku. / (LA Suomussalmi: 266:10)

Rajaa leksikaalisten ja implisiittisten temporaalien väliin voidaan määritellä siten, että leksikaalisia temporaaleja ovat tapaukset, joihin selvästi paikantuu jo leksikaalisellakin tasolla iän tai kehityskauden merkitys. Raja on kuitenkin häilyvä, sillä esimerkiksi monet hierarkkisiin järjestelmiin kuuluvaa asemaa ilmaisevat lekseemit, kuten sotilasarvot ja verkkopelien osallistujastatukset, on mahdollista tulkita lähtökohtaisesti temporaalisesti. Leksikaalisesti ikään ja kehityskauteen viittaavissa adjektiiveissa selvä raja kulkee vertailumuotojen välissä: superlatiivimuoto ei ole leksikaalisesti temporaalinen (*Nuorempana hän kävi usein elokuvissa ~ Nuorimpana hän kävi usein elokuvissa* 'koska oli nuorin'). Tämä johtuu siitä, että superlatiivinen iän tai kehityskauden ilmaus ei hahmotu osaksi tarkoitteen yksilöllistä aikajatkumoa. Sen sijaan superlatiivimuoto voi olla implisiittisesti temporaalinen, kun vertailtavia on useita (*Nuorimpana kävin usein elokuvissa* 'Silloin kun olin [sisarussarjan] nuorin').

Leksikaaliset temporaalit ovat varsin selvästi omanlaisensa kategoria. Ne erottuvat sirkumstantiaaleista siinä, että niiden merkitys ei perustu implikaatioon. Depiktiiveistä ne poikkeavat puolestaan siinä, että ne sijoittuvat selvästi aikajanelle, kun taas depiktiiveissä näkökulma on samanaikaisuudessa, olotilojen vaihtoehtoisuudessa. Alhoniemi (1967: 42) painottaa temporaalisen tyyppin erityisyyttä: lauseessa *Kalle eli lapsena Naantalissa* ei esitetä ensisijaisesti, että Kalle oli lapsi, vaan ensisijaista on hänen elinpaikkansa ilmoittaminen, kun taas lauseessa *Kalle eli lehtimiehenä Naantalissa* olotilan ja paikan ilmaisut ovat tasa-arvoisia. Temporaali on siis lauseen hierarkiassa eri asemassa kuin depiktiivi. Kuten permanenttiin tilaan viittaavat lekseemitkään, eivät myöskään leksikaaliset temporaalit voi toimia depiktiiveinä kuin poikkeustapauksessa: niiden ilmaisema olotila ei pääsääntöisesti hahmotu samaan ajankohtaan sijoittuvien vaihtoehtojen joukkoon. Poikkeuksena ovat esimerkiksi vertailut (*Hän ei osallistunut kilpailuun yleissarjalaisena vaan seniori-ikäisenä*).

Leksikaalisten temporaalien lauseasema on hyvin vapaa ja niiden funktiona on nimenomaan muodostaa ajankohtaan viittaava kehys (vrt. Viikuna 2000: 172). Myös teemasuhde on poikkeuksellisen vapaa: luvussa 6.1 esittämistäni esimerkeistä käy ilmi, että leksikaalinen temporaali voi poimia teemansa jopa lausekontekstin ulkopuolelta. Syynä tähän voi olla se, että sen teemaksi sopivien lauseenjäsenten joukko rajautuu usein esimerkiksi ihmistarkoitteisuuden perusteella, mutta osin tähän seikkaan limittyen myös se, että temporaali etenkin esikentässä esiintyessään muistuttaa paljolti ajan adverbialia, vaikka sillä onkin selvä teema. Lauseaseman vapautta selittää sekin, että temporaalinen merkitys sisältyy vartalolekseemiin. Tässä suhteessa leksikaalinen temporaali vertautuu

konditionaalsiin (*Opettajana minulla olisi pitkät kesälomat 'jos olisin – –'*) ja konsessiivisiin (*Vanhanakin jaksoin vielä juosta maratonin 'vaikka olin vanha'*) sirkumstantiaaleihin, joiden merkitys käy ilmi muista lauseen elementeistä eikä näin ollen periaatteessa vaadi tuekseen ei-depiktiivistä lauseasemaa, johon ne kuitenkin usein hakeutuvat. Leksikaaliset temporaalit poikkeavat kuitenkin näistä sirkumstantiaalityypeistä: vaikka kummassakaan kategoriassa implikaatiota ei varsinaisesti tarvitse tuoda esiin pelkästään sijainnilla, mainitsemani sirkumstantiaalien merkitys perustuu kuitenkin lauseyhteyden vihjeisiin eikä leksikaaliseen merkitykseen; tällöin lauseasema tukee tulkintaa.

7.4.3.2 Implisiittiset temporaalit

Toinen tapausryhmä ovat ns. implisiittiset temporaalit (temporaalisesta implikaatiosta ks. myös ISK 2004: § 970, Helasvuo 1990 sekä Hynönen 2004; 2005). Implisiittinen temporaalisuus tarkoittaa sitä, että ajankohtaa teeman olotilan välityksellä ilmaiseva olotilanilmaus ei leksikaalisesti viittaa ikään tai kehitysvaiheeseen, vaan ajankohtatulkinta syntyy muulla tavalla. Olotilanilmaus on siis näissä tapauksissa purettavissa *kun*-lauseeksi samaan tapaan kuin leksikaalisissa temporaaleissa. Implisiittisten temporaalien erikoispiirteenä on se, että preesensmuotoisen verbin yhteydessä niihin sisältyy futuurinen merkitys (ks. myös lukua 5.2.3).

Edellä esittämässäni tapauksessa 234 on mukana tyyppillinen temporaalisuuden implisiittisyyteen liittyvä ongelma eli kausaalisen tai konditionaalisen tulkinnan mahdollisuus. Aineistossani esiintyy kuitenkin yksi tapaus, jossa olotilanilmaus on lausekontekstissaankin tulkittavissa temporaaliseksi (240).

(240) Siinä on selvästi urheilullisempi fiilinki kuin selvänä kaahatessa. (LA Kolummit [sic] ja pakinat ym. kevyet jutut: 222:1)

Esimerkin 240 essiivisijainen sirkumstantiaali *selvänä* ei leksikaaliselta merkitykseltään viittaa ikään tai kehitysvaiheeseen vaan selvänä olemiseen temporaalisena lokaationa 'kun on selvänä'. Lauseen essiivisana on ymmärrettävissä myös vaihtoehtoista olotilaa koodaavaksi depiktiiviksi, sillä selvänä olemisen voidaan käsittää myös kaahaajan samaan aikaan ulottuvilla olevien olotilojen joukon edustajaksi. Toisaalta essiivisijainen olotilanilmaus on korvattavissa temporaalirakenteella tai temporaalimerkityksisellä *kun*-lauseella tai konditionaalimerkityksisellä *jos*-lauseella.

Kausaalisuus ja temporaalisuus ovat hyvin usein päällekkäisiä merkityspiirteitä. Sama piirre ilmenee myös esimerkiksi *kun*-lauseissa (ks. Herlin 1998). Toisin sanoen essiivisijaisten olotilanilmausten ollessa kyseessä päällekkäisiä ovat teeman tarkoitteen olotila ja sen aiheuttama tai kausaalisesti rajaama lauseen ilmaisema asiointila. Tulkinta on mitä suurimmassa määrin lauseyhteyttä laajemman kontekstin ja (maailman)tiedon varassa. On vaikea luoda eksaktia kuvausta, jossa eristetään toisistaan kausaalisen ja temporaalisen implikaation koodaaminen suomen essiivin funktiona. Esimerkki (241)241

havainnollistaa maailmantiedon merkitystä tulkinnassa: alkoholin vesiliukoisuus on pysyvä ominaisuus, joten essiivisijainen sekundaarinen predikaatti ei sisällä temporaalista implikaatiota, vain kausaalisen. Vastaavantyyppinen tapaus on myös esimerkki 242, jossa on selvä kausaalinen implikaatio, mutta parafrasiksi sopisi myös *kun*-lause (*Kun olet –*). *Kun*-lauseissa kausaalisuus ja temporaalisuus usein limittyvätkin.

(241) Alkoholi on käytännöllisesti katsoen imeytynyt 2 tunnin kuluttua juomisen lopettamisesta. Vesiliukoisena alkoholi kuljetetaan veriplasmassa eri elimiin. (LA: Konferenssien, seminaarien ym. kirjoitetut puheet ja esitelmät: 349–350:1)

(242) On varsin luonnollista, että korjaamot täytetään ensin liikkeen omien asiakkaitten pyörittä. Erikoisliikkeen asiakkaana olet askeleen muita edellä korjaamopalveluksia tarvitesasi. (LA Muiden alojen tietokirjat: 401:1)

Esimerkissä 241 tulkinnan tekeminen vaatii aiheen tuntemista: jos ei tiedä alkoholin olevan aineena aina vesiliukoista, voi tulkita essiivisijaisen olotilanilmauksen kausaalisen sijaan kausaalis-temporaaliseksi tai pelkästään temporaaliseksi, määräkontekstissa jopa depiktiiviseksi, jonka lauseasema on poikkeuksellinen. Mikäli futuurista merkitystä ei synny, kyse on depiktiivistä ja mahdollinen *kun*-parafrasi hahmottuu kontrastiiviseksi. Pelkkä lauseasema tai leksikaalinen merkitys ei siis välttämättä aina riitä päättelyn tueksi, vaan luokittelussa on käytettävä hyväksi tietoa merkityksestä: depiktiivistä on kyse ainakin siinä tapauksessa, että lauseasemaa selittää kontrasti, jollaista esimerkissä ei esiinny. Esimerkissä 242 esikentän essiivisana ei kontrastoidu, mutta sidostuu edellisen lauseen reemaan. Temporaalisuuden ja kausaalisuuden päällekkäisyys on ongelmallista lähinnä luokittelijan kannalta; tässä tutkimuksessa kaikki selvästi kausaalisuutta ilmaisevat sekundaariset predikaatit luokitellaan sirkumstantiaaleiksi. Silti jatkumoon jää epäselviä tapauksia.

Preesenstempuksisessa lauseessa temporaaliin liittyy aina futuurinen merkitys, eräänlainen 'sitten kun' -implikaatio. Esimerkiksi lauseessa *Opettajana minulla on pitkät kesälomat* tulkinta voi olla futuurinen, jos sekundaarisen predikaatin ilmaisema olotila tiedetään puhujan tulevaisuuteksi, joka ei vielä ole voimassa. Jos taas tiedetään, että puhuja on puhehetkellä opettaja, olotilanilmaus hahmottuu ennemminkin kausaaliseksi. Joskus maailmantieto tai konteksti voi auttaa päättämään, viitataan tulevaisuuteen vai syyhyyn (*Opettajana vietän kesälomani Heinolassa*). Lisäksi mahdollinen on vaihtoehdoisen olotilan merkitys eli depiktiivinen tulkinta, jos asiayhteys tukee poikkeuksellista lauseasemaa (*Opettajana äänestän esityksen puolesta, mutta vanhempainyhdistyksen edustajana sitä vastaan*). Tällöin kausaalisen tulkinnan mahdollisuus on kuitenkin usein olemassa.

Implisiittinen temporaali vaatii siis tulkinnan tueksi kontekstuaalisia vihjeitä tai maailmantietoa. Tulkinnanvaraisuus korostuu erityisesti menneen ajan tempuksissa, joissa tulkintaa ei tue preesensin tavoin erikoismerkitys. Selvä kontekstuaalisen vihjeen tyyppi ovat ns. temporaalistimet, joihin kuuluvat erilaiset ajankohtaan viittaavat adverbit, kuten *jo*, *vasta* ja *vielä*, jotka myös leksikaalisten temporaalien yhteydessä korostavat temporaalista merkitystä tai monitulkintaisessa tapauksessa aktivoivat sen (243). Lisäksi temporaalisuutta ilmaistaessa on käytettävissä temporaalirakenne (244).

(243) Jo vihreänä beaanina hän oli innostunut näytelmätaiteeseen, minkä harjoittaminen vaati runsaan osan ajasta. (LA Historian tietokirjat: 89:1)

(244) Ne ne värjee ja / ja sitte savustettaan niitä / kesälläkkiit tuola / ku / ku otetaav veistä poekkee ni se / kosteena ollessa / pit tervaksia polttaas siinä / sielä vieressä että ne / savu män / mustuttaa ne. / (LA Rantasalmi: 460:4)

Esimerkin 243 lekseemi *beaani* 'fuksi' on merkitykseltään temporaalinen jo siksi, että perustapauksessa se aktivoi tulkinnassa opiskeluaikaan viittaavan temporaalisen jatkumon. Jo-temporaalistin selventää tätä tilan temporaalisuutta entisestään; *vihreänä beaani-na* -lausekkeella voisi olla lauseessa myös kausaalinen implikaatio. Temporaalirakenteessa (244) aikaviitteisyys tarkentuu; kyse on kuitenkin rakenteen nominaalipredikaatista, ei varsinaisesti temporaalista.

7.4.3.3 Lapsena ollessa -rakenne ja sen rinnakkaistapaukset temporaaliuden näkökulmasta

Aineistossa on 128 esiintymää, joissa ikää tai kehitysvaihetta ilmaiseva lekseemi esiintyy nominaalipredikaattina (245–246), ei temporaalina.

(245) Ta siihen aikaan ku äiti on- ollu nuorena nin on / on syöty. / (LA Alatornio: 300:1)

(246) Sir ruvettiin siitt- ajjaast- astikka kuarim... kuarimaaj ja lasimpalasella voi voi kuinka monet renutoolit minäkin kotona / pikkulikkana ollessani / raaputil lasilla silleeks. / (LA Tammela: 95:2)

Esiintymiä on kaikista murreryhmistä. Ikola ym. (1989: 515) katsovat, että kyseessä on essiivirakenne, jonka predikaattiosa on ilmi pantuna lauseessa: puhuja ilmaisee temporaalisuuden kaksinkertaisesti. Vastaavaa rakennetta tavataan myös amerikkansuomesta (Jönsson-Korhola 1990: 96). Aineiston tapaukset esiintyvät joko *kun*-lauseissa tai niiden yhteydessä (245), ja samantyyppinen nominaalipredikaatti esiintyy myös sellaisessa temporaalirakenteessa, jota nimitän *lapsena ollessa* -rakenteeksi (246). Niiden tarkoituksena on sijoittaa kerrottu seikka ajalliseen kehykseen, joten niitä voi luonnehtia funktioltaan temporaalimaisiksi. Rakennetta tapaa toisinaan myös kirjoitetussa kielessä (ks. esimerkkiä 247).

(247) Minäkin tsuppasin nuorena poikana ollessa, Voutilainen sanoo. (Uutispäivä Demari 10.1.2011).

Erikoista on se, että ikään ja kehitysvaiheeseen viittaavat lekseemit eivät kuitenkaan ole välttämättä luontevia essiivisijaisina nominaalipredikaatteina ainakaan yleiskielessä (?*Hän on nuorena*). Olotilanilmauksen sijana voi kuitenkin olla kirjoitetussakin kielessä temporaalirakenteessa essiivi, vaikka sen "puretussa" vastineessa käytetään nominatiivisijaista nominaalipredikaattia. Temporaalirakenne, joka ilmaisee päälauseen predikaatin ilmaiseman tilan tai toiminnan kanssa samanaikaisen tilan tai toiminnan, on mahdollista

luokitella sellaisenaankin (deverbaaliseksi) depiktiiviksi (ks. Schultze-Berndt & Himmelmann 2004: 102). Tämän tutkimuksen kategorioidinnassa temporaalirakenne sijoittuu kokonaisuutena ennemminkin temporaaliksi.

Myös muut kuin ikää tai kehityskautta ilmaisevat lekseemit esiintyvät nominaalisessa temporaalirakenteessa semanttisena predikaattina siten, että ne noudattavat nominaalipredikaatin sijaa koskevia semanttisia periaatteita. Tällöin rakenne on purettavissa nominaaliseksi peruslauseeksi siten, että nominaalipredikaatin essiivisijaisuus on luontevaa, ja se hahmottuu merkitykseltään temporaaliseksi (*Opettajana ollessaan Pekalla on pitkät lomat ~ Ollessaan opettaja ~ Kun Pekka oli opettaja –*). Samoin leksikaaliselta merkitykseltään temporaaliset eli ikään tai kehitysvaiheeseen viittaavat nominaalipredikaatit voivat esiintyä temporaalirakenteessa nominatiivimuotoisinakin (*Ollessaan nuori Pekka kävi usein kalassa*). Tällaisten esimerkkien perusteella olisi mahdollista muodostaa sellainen hypoteesi, että temporaalit olisivat lähtökohdiltaan (essiivisijaisen) nominaalipredikaatin sisältäviä temporaalirakenteita. Kehityskulku olisi siis johtanut siihen, että rakenteen primaarinen (semanttinen) predikaatti on kopulan pois jäämisen seurauksena muuttunut syntaktiselta statukseltaan sekundaariseksi predikaatiksi, tarkemmin sanottuna siis temporaaliksi. Asian tutkiminen vaatisi erityyppisen aineiston kuin tässä tutkimuksessa on, joten se jää hypoteesiksi. Näkökulma havainnollistaa sinänsä ajatusta siitä, että ero primaarisen ja sekundaarisen predikaatin välillä ei ole kovin suuri.

Samalla havainnollistuu se, kuinka kopulafunktiivinen *olla*-verbi on nominaalilauseessa pelkkä verbimorfologisen koodauksen mahdollistava elementti: temporaalirakenne on sidoksissa päälauseen verbimorfologiaan samalla tavalla kuin (nominaalinen) sekundaarinen predikaattikin, sillä sen ilmaisema tila tai toiminta on kytköksissä päälauseen predikaattiverbin ilmaiseman tilan tai toiminnan ajankohtaan. Infiniittinen kopula ei tuo näissä tapauksissa minkäänlaista lisäinformaatiota rakenteeseen, vaan temporaali pystyy yksinkin toimimaan samassa tehtävässä päälauseen predikaattiverbin verbimorfologiaan kytkeytyneenä. Kehityskulkuajatuksen ohella olisi mahdollista ajatella niinkin, että *kun*-lauseet (*Kun hän oli lapsi ~ Kun hän oli lapsena, hän asui Helsingissä*), tavallinen temporaalirakenne (*Lapsena ollessaan ~ Ollessaan lapsi hän asui Helsingissä*) ja temporaali (*Lapsena hän asui Helsingissä ~ Hän asui Helsingissä lapsena*) ovat olleet aina käytössä rinnakkain. Näistä essiivisijaiset, kopulan sisältävät rakenteet (*kun x oli lapsena; lapsena ollessa*) ovat vähitellen väistymässä. *Lapsena ollessa* -rakenne on LA:n aineistossa nimenomaan puhutulle kielelle ominainen, vaikka temporaalirakenne on muuten huomattavasti yleisempi kirjoitetussa kuin puhutussa kielessä (ks. Ikola ym. 1989: 325–326). Puhuja kehystää sen avulla usein itselleen tapahtuneita asioita niin suhteessa ikään kuin esimerkiksi työuraan-sakin, eli rakenne voi olla myös implisiittisesti temporaalinen. Se muistuttaa jopa lauseadverbiaalia, joka kehystää lauseen ilmaisemaa tapahtumaa ajallisesti.

Rakenteen vakiintuneisuutta puhutussa kielessä voi osoittaa se, että LA:n murreaineiston *olla*-kopulan ja essiivisanan sisältävistä temporaalirakenteista valtaosa sisältää nimenomaan ikään tai kehitysvaiheeseen viittaavan nominaalipredikaatin. Sen sijaan sirkumstantiaalit, jotka nekin sijaitsevat tyypillisesti esikentässä, kuuluvat LA:n aineiston

perusteella nimenomaan yleiskieleen. Päätelmässä on kuitenkin vahva varaus, sillä *lapsena ollessa* -tyyppisen rakenteen ja muidenkin temporaalisten olotilanilmausten yleisyyttä selittää myös LA:n murreaineiston haastattelumuoto. *Lapsena ollessa* -tyyppinen temporaalirakenne tarjoaa myös näkökulman siihen, että fennistiikan traditiossa appositioadverbiaalin tuntomerkinä on pidetty sivulausemaisuuksia ja lauseenvastikemaisuuksia. Aina temporaalirakenne ei kuitenkaan ole lyhennettävissä pelkäsi temporaaliksi (248).

(248) Vantaalla terveysasemien ollessa suljettuina päivystää tiistaina Peijaksen sairaala (Sairaalakatu 1, p. 10023) ympäri vuorokauden. (HS - Kaupunki - 5.1.2011) vrt. *Kun Vantaan terveysasemat ovat suljettuina* – –.

Esimerkin temporaalirakenne ei ole purettavissa siten, että *ollessa*-kopula poistettaisiin ja tilalle jätettäisiin pelkkä olotilanilmaus *suljettuina*, sillä temporaalirakenteella on oma subjekti. Puhutun kielen aineistossa vastaavaa rakennetta ei esiinny.

7.4.4 Sirkumstantiaali

Sirkumstantiaalit kuuluvat edellisessä luvussa käsittelemieni temporaalien ohella ryhmään, jota on fennistiikan traditiossa kutsuttu appositioadverbiaaleiksi (ks. lukua 3.1.1)¹⁶³. Ne ovat sekundaarisia predikaatteja, jotka toimivat laajemmin lauseen ilmaisevan tilanteen kehyksenä kuin depiktiivit: ne ilmaisevat lisäksi syytä, ehtoa tai myönnytyksiä. Nämä implikaatiotyypit erottavat ne myös temporaaleista. Sirkumstantiaalit ovat syntaktisesti vapaaehtoisia eli määritteitä, kuten temporaalit ja depiktiivitkin. Temporaalien tavoin ne ovat depiktiivejä huomattavasti adverbiaalimaisempia (ks. myös Hentschl 2008: 106–107). Niiden suhde teemaan on hyvin vapaa, ja niissä on selvä syytä ilmaiseva merkitys, jossa ajallinen ulottuvuus ei välttämättä nouse esiin lainkaan. Lisäksi sirkumstantiaalinen lauseasema vaihtelee paljon, joskin niille on tyypillistä hylkiä depiktiiville ominaista sijaintia (249–250).

(249) Tieteen rahoittajina me voimme Suomen Akatemiassa esimerkiksi itseltämme kysyä, mitä voimme tehdä sekä tuollaisen 'hyvän' perinteen edistämiseksi että ehkä pysähtyneen tilan käyntiinsaattamiseksi. (LA Konferenssien, seminaarien ym. kirjoitetut puheet ja esitelmät: 70:1)

¹⁶³ Nichols (1981: 357) erottaa toisistaan sirkumstantiaaliset nominaalipredikaatit ja sellaiset sirkumstantiaalit, jotka ilmaisevat aikaa ja syytä ilman teemaa ja ovat sidoksissa ainoastaan verbiin (*Hän asui täällä 1940-luvulla; Suuren sokerimäärän takia tämä tee on juomakelvotonta*). Tässä tutkimuksessa termi *sirkumstantiaali* viittaa aina sekundaarisen predikaatin tyyppiin; Nicholsin mainitsema predikoimattomat "sirkumstantiaalit" ovat tässä tutkimuksessa fennistiikan tradition mukaisesti adverbiaaleja. – Kategoriana kutsutaan myös transparenteiksi adjunkteiksi (vrt. esim. de Groot 2008: 90–91). Sirkumstantiaalinen käsitte on fennistiikassa käytetty konseptuaalisen semantiikan terminologiassa, jossa se viittaa paikallisille olotilanilmauksille tyypillisiin funktioihin (ks. esim. Nikanne 1990; Onikki 1990). Sirkumstantiaaleja nimitetään myös heikoiksi vapaiksi adjunkteiksi (ks. Himmelmann – Schultze-Berndt 2005: 20). Halliday (1967) käyttää sirkumstantiaaleista (*circumstantials*) nimitystä konditionaalit (*conditionals*). Tässä tutkimuksessa konditionaalisuus on eräisiin sirkumstantiaaleihin liittyvä piirre.

(250) Jos paljon arvosteltua – ja vielä jaloilleen pääsevää Valcoa ei nyt ajatella, elektroniikka-teollisuus järkevästi suunniteltuna ja hoidettuna olisi sopiva teollisuuden ala Suomelle. (LA Pääkirjoitukset [aikakauslehti]: 363:2)

Esimerkit ilmentävät sirkumstantiaalille ominaista taipumusta esiintyä muualla kuin primaarisen predikaatin ja siihen kiinteästi liittyvien elementtien jälkeisessä asemassa. Erityisesti esikenttä (249) kuitenkin tarkentaa ja ohjaa tulkintaa usein kausaaliseen suuntaan.

Sirkumstantiaalien ja depiktiivien rajaaminen erilleen toisistaan ei suomen kielessä ole kovin yksiselitteistä pelkin muotoon liittyvin periaattein. Sirkumstantiaaliryhmä on tunnistettavissa ja määriteltävissä etenkin, jos sen jatkumoluonteisuus suhteessa muihin sekundaarisiin predikaatteihin hyväksytään. Kategorian erillisyyttä tukee se, että selvimmissä tapauksissa sirkumstantiaali on sekä semanttisesti että syntaktisesti hyvin erilainen lauseenjäsen kuin depiktiivi ja temporaali. Kysymys on erityisesti syntaksissa ennemminkin tendensseistä kuin säännöistä, eikä tämä erilaisuus ole täysin säännönmukaista. Kuten luvussa 7.4.2 totesin, viime kädessä merkitys määräytyy sen mukaan, miten olotilanilmaus on kontekstissaan ymmärrettävissä. Kaikkia sirkumstantiaaleja yhdistää aina kausaatioon liittyvä lisämerkitys, joka varsinaisilla sirkumstantiaaleilla on selvä kausaatio eli syy–seuraus-suhde: essiivisana viittaa teeman tarkoitteen tilaan, joka esitetään lauseen ilmaiseman asiointilan syyksi (251).

(251) Ruotsin Tomas Wassberg ei vilustuneena startannut lainkaan. (LA Urheiluselostukset: 605:1)

Sirkumstantiaaleiksi selvästi, ilman virkettä laajempaa asiayhteyttä luokittuvia tapauksia on aineistossani 50, enemmän tai vähemmän tulkinnanvaraisia tapauksia puolestaan 23. Kiistattomia tapauksia määrittävät semanttisesti vartalolekseemin ilmaiseman luokan tai ominaisuuden todenmukainen permanenssi (yksilötasoisuus) ja kausaalisuus sekä syntaktisesti depiktiivin paikkaa hylkivä (252), usein esikenttään sijoittuva (253) lauseasema. Jälkimmäinen kriteeri on heikompi, koska sanajärjestykseen vaikuttavat muutkin seikat (254).

(252) Keurusselällä kolme paria ei päässyt yksimielisyyteen pesän paikasta, ja niin kumpikin emolintu toisen itsepäisyyteen äkääntyneenä kyhäsi oman pesän. (LA Muiden alojen tietokirjat: 52:2)

(253) Lehden päätoimittajana te varmaankin tiedätte, kuka tämän kirjoituksen on kirjoittanut. (LA Näytelmät: 786:1)

(254) Jeesus tiesi realistina, mistä on kysymys. (LA Radion hartauspuheet: 599:1)

Edellä mainitsemieni kriteerien ohella sirkumstantiaalisuutta on mahdollista tarkastella erilaisten testien valoissa, mutta niiden tulokset eivät suomen kielen aineiston valossa ole täysin kiistattomia. Tarkastelen sirkumstantiaalien ominaisuuksia ja näitä testejä alaluvuissa 7.4.4.1–7.4.4.7.

7.4.4.1 Lauseasema ja teemasuhde

Depiktiivi esiintyy primaarisen predikaatin jälkeisessä asemassa, prototyyppisimmin verbin tai sen komplementtien ja siihen kiinteästi liittyvien määritteiden jäljessä, kun taas sirkumstantiaali hylkii tätä paikkaa. Vahvimmin sirkumstantiaalisia (ja samalla merkitykseltään adverbiaalimaisimpia) ovat aivan lauseen alkuun, subjektin edelle sijoittuvat essivisijaiset sekundaariset predikaatit. Vilkuna (2000: 172) huomauttaa, että subjektin edelle sijoittuva adverbiaali liittyy vähemmän kiinteästi verbiin kuin verbinjälkeisessä asemassa oleva. Sirkumstantiaalit muistuttavatkin nimenomaan lauseadverbiaaleja. Lauseenalkuisuuden yleisyyttä voi selittää myös se seikka, että rakenne peilaa syy–seuraus-suhteen rakennetta tai temporaalista suhdetta (ks. Forsberg 1998: 85). Esimerkiksi rakenteessa *Äitinäsi kiellän sinua sotkemasta syy* edeltää seurausta samoin kuin edeltävä asiointila sitä seuraavaa asiointilaa.

Lähes yhtä vahva vihje sirkumstantiaalisuudesta (ja kausaalista implikaatiosta) on esikenttään sijoittumisen ohella mikä tahansa muu kuin depiktiiville ominainen lauseasema, esimerkiksi verbin liittomuodon osien välinen sijainti. Edelleen kausaalinen implikaatio voi nousta esiin, mikäli olotilanilmaus sijoittuu predikaatin ja komplementin väliin. Esimerkiksi esimerkissä (255) ei ole tarkoituksena ilmaista konkarikaartin edustajuuden suoranaisesti aiheuttaneen lauseen ilmaisemaa tilannetta, vaikka iän vaikutuksista suorituskykyyn onkin kyse. Ennemminkin sirkumstantiaalille ominaisen lauseaseman aiheuttaa se, että kysymys on ikien vertailusta. Sekundaarinen predikaatti rajaa esiin yhden edustajan, joten sitä voi pitää depiktiivisenä ('yhtenä konkarikaartin edustajista'). Toisaalta asiayhteyden kannalta olotilanilmaukseen liittyy epäsuoraa kausaalisuutta.

(255) Sukupolven vaihdos alkaa olla tosiasia suomalaisessa ampumahiihdossa. Uusi polvi hallitsi lajin ensimmäisiä olympiakatsastuksia Vuokatissa vielä juniori-ikäisen Keijo Tiitolan johdolla. Konkarikaartin edustajana mm. Heikki Ikolan ei auttanut muu kuin antaa periksi nuorten kyydissä. (LA Urheiluselostukset: 14–16:1)

Suomen kielessä on siis mahdollista myös se, että sirkumstantiaalille ominainen implikaatio välittyy myös predikaattiverbin jälkeiseen asemaan sijoittuvasta sekundaarisesta predikaatista, jolloin lauseasematendenssit voivat ilmetä hienovaraisempina muutoksina, kuten esimerkissä 256. Siinä sirkumstantiaali sijoittuu depiktiivin lauseasemaan, joskaan ei depiktiivin odotuksenmukaisimpaan paikkaan vaan habitiivirakenteen e-NP:n ja sen yhteyteen kuuluvan komplementin väliin:

(256) Varmimmin säädyillä oli käsissään vaikutusmahdollisuus varojen myöntäjänä lisääntyviin tarpeisiin, ei vähiten kulttuurin kentässä. (LA Historian tietokirjat: 230:1)

On siis mahdollista todeta, että sirkumstantiaaliksi tulkitsemista vahvistaa lähes mikä tahansa depiktiivien lauseasemaa koskeva poikkeama. Mitä merkittävämpi tämä poikkeama on, sitä vahvemmassa tulkinnasta on kysymys. Esitän poikkeamat jatkumona asetelmassa 11.

ASETELMA 11: LAUSEASEMAN VAIKUTUS SIRKUMSTANTIAALISUUSTULKINTAAN.

Lauseasema	Esimerkki	Sirkumstantiaalisuustendenssi
Esikenttä	<i>Opettajien edustajana hän oli osallistunut kokoukseen.</i>	Vahva sirkumstantiaali, kausaalinen tila
Teemapaiikka	<i>Hän opettajien edustajana oli osallistunut kokoukseen.</i>	Sirkumstantiaali
Loppukenttä (apuverbin jäljessä)	<i>Hän oli opettajien edustajana osallistunut kokoukseen.</i>	Sirkumstantiaali
Loppukenttä (ennen täydennystä)	<i>Hän oli osallistunut opettajien edustajana kokoukseen.</i>	Sirkumstantiaali/depiktiivi
Loppukenttä (täydennyksen jälkeen)	<i>Hän oli osallistunut kokoukseen opettajien edustajana.</i>	Vahva depiktiivisyys, roolitulkinna
Lopetus	<i>Hän oli osallistunut kokoukseen, [- -] opettajien edustajana.</i>	Prosodisin keinoin merkitty sirkumstantiaali tai täsmentävä depiktiivi, [- -] = tauko tai muu jaksonvaihto

Jatkumon alkuna on selvästi esikentässä osoitettu sirkumstantiaalinen vivahde ('koska hän on opettajien edustaja'), joka kääntyy tulkinnan hämärtymiseksi, kun depiktiivi on verbin ja sen täydennyksen välissä. Havainnollistan lisäksi yllä Himmelmannin ja Schultze-Berndtin (2005) ajatusta ei-depiktiivisten määritteiden prosodisesta irrallisuudesta myös sijoittamalla olotilanilmauksen lauseen lopetukseen. Jatkumo on ylipäätään luonteeltaan minimaalisia eroja havainnollistava esitys: lopulta depiktiivisyyden ja sirkumstantiaalisuuden ero reaalistuu aina asiayhteydessä ja tulkintaan vaikuttavat monet seikat.

Toisaalta kausaalista implikaatiota ei ole mahdollista sulkea pois myöskään lauseista, joissa essiivisijainen sekundaarinen predikaatti on depiktiiville ominaisessa lauseasemassa. Edellä esittämässäni esimerkeissäkin kausaalinen implikaatio säilyisi, vaikka essiivisanan paikkaa vaihdettaisiin. Tulkinta perustuu leksikaaliseen merkitykseen ja siihen, millainen sen suhde on lauseen ilmaisemaan asiaintilaan sekä viime kädessä asiayhteyteen. Tästä hyvä esimerkki on edellä esittämäni virke 254. On myös todettava, että lauseaseaman ohjaavuudesta huolimatta edes kontekstiton lause ei ole immuuni depiktiiviselle tulkinnalle, vaikka sekundaarinen predikaatti olisi lauseasemaltaan sirkumstantiaalisuuteen viittaavaa tyyppiä. Tulkinta voi horjua esimerkiksi tapauksessa, jossa olotilanil-

mauksen viittaus voidaan ymmärtää teeman osajoukkoon viittaavaksi (257). Samoin maailmantieto voi purkaa merkityksen depiktiiviseksi (258).

(257) Hatturasiat ovat hurmaavia, vaikka pyöreinä ne myös haaskaavat säilytystilaa.
(<http://hopeapeili.blogspot.fi/2013/11/hatturasiaikaunokainen.html>)

(258) Paloiteltuna Turre syö makkaransa keittiössä, mutta pötkön kanssa se pyyhältää ulos.
(HS 9.2.2003)

Esimerkissä 257 olotilanilmauksen tulkinta sirkumstantiaalisesti edellyttää universaalista tulkintaa eli sitä, että kaikki hatturasiat ovat pyöreitä. Toisena tulkintavaihtoehtona on geneerinen vaihtoehtoinen olotila, joka rajaa kategoriasta osan erilleen. Kysymys on depiktiivisyydestä, joka osin limittyy konditionaalisuudeksi ('jos ne ovat pyöreitä'). Vastaava tulkinta on mahdollinen myös *kun*-lauseissa: *Sudet ovat älykkäitä [silloin], kun ne ovat sini-silmäisiä* (Herlin 1998: 82). Esimerkin 258 esikentän essiivisana hahmottuu kausaaliseksi ja sen teemaksi pyrkii hakeutumaan subjekti *Turre*, mutta lauseen merkitys paljastaa tulkinnan järjenvastaiseksi ja essiivisanan merkityksen ennemminkin kontrastoivaksi: kyse onkin objektin tarkoitteen vaihtoehtoisesta tilasta, joka toisaalta sisältää myös kausaalisia implikaatioita. Virke havainnollistaa sitä, miten esikenttään sijoittuva essiivisijainen olotilanilmaus sitoutuu ensisijaisesti teemapaikassa olevaan NP:hen.

Loppukenttää edeltävän lauseaseman tyypillisyyteen kiinnittävät englannin pohjalta huomiota myös Himmelmann ja Schultze-Berndt (2005:18), joiden mukaan englannin depiktiivien tulee tavallisesti esiintyä predikaatinjälkeisessä asemassa, kun taas sirkumstantiaalit usein esiintyvät esikentässä. Himmelmann ja Schultze-Berndt (mp.) toteavat, että sirkumstantiaalit esiintyvät fokuksen (tämän tutkimuksen loppukentän) ulkopuolella eli lauseen alun ohella ne voivat esiintyä myös lauseen lopussa, kunhan ne ovat irrallisia (*unstressed*); depiktiivi ei voi olla irrallinen. He eivät kuitenkaan esitä varsinaisesti ei-temporaalisia esimerkkejä tällaisesta, vaan ainoastaan leksikaalisen temporaalin, jonka merkitys ei perustu implikaatioon eli joka ei ole myöskään mitenkään sidoksissa lauseasemaan

Myös teemasuhdetta voidaan pitää yhtenä tapana erottaa depiktiivit ja sirkumstantiaalit toisistaan. Sitä voidaan hyödyntää ainakin, jos teema on muu kuin suhdesäännön mukainen intransitiivilauseen subjekti tai transitiivilauseen objekti. Odotuksenvastainen teema voi sellaisenaankin laukaista päättelyketjun, jossa implikaatio havaitaan (Helasvuo 1990: 217). Täysin aukoton tämäkään tunnistustapa ei kuitenkaan ole: esimerkiksi intransitiivilauseista merkittävä osa on sellaisia, joissa sekundaarinen predikaatti ottaa teemakseen subjektin ja mahdollisen implikaation tulkitseminen on semanttisehtoista, joskin lauseaseman tukemaa.

Sirkumstantiaalit ottavat kausaalisen suhteen piiriin koko lauseen ilmaiseman asiain-tilan. Pääsääntöisesti tämä tarkoittaa sitä, että niiden teemaksi hahmottuu lauseen (semanttinen) subjekti tai laajemmin tekstissä näkökulmaa rajaava elementti, esimerkiksi lauseen tuottava kielenkäyttäjä, johon ei välttämättä eksplisiittisesti viitata. Poikkeavissa tapauksissa tulkintaa voidaan kuitenkin muuttaa tai tarkentaa sijoittamalla sirkumstantiaali teemansa yhteyteen, jolloin se saattaa sijoittua depiktiiveille ominaiseen lausease-

maan (259). Tällöin on eduksi, että sirkumstantiaalinen merkitys tukee tulkintaa. Mahdollisuuksien mukaan lauseasema voi olla myös jonkinlainen kompromissi (260).

(259) Mutta tässäkin yhdistelmässä on monta koukkuja: Radikaali venstre ei ole sulattanut sosialistista kansanpuoluetta liian radikaalina ja sosiaalidemokraattien ajatukset ovat olleet samansuuntaisia. (LA Radion ja television ajankohtaiset katsaukset: 117:2)

(260) Ydinvoiman käytön laajentamisesta luopuminen merkitsisi ennen kaikkea pahenevana aikapulana tässä vaiheessa sellaista lisävaikeuksien kertymistä kestävän energiatalouden eteen, että ydinvoimankäyttöön liittyvät riskit on arvioitava selvästi helpommin hallittaviksi kuin ydinvoimankäytöstä luopumiseen liittyvät riskit. (LA Yhteiskunnalliset tietokirjat: 410:1)

Esimerkissä 259 essiivisana on lisäksi adjektiivi; adjektiivit hakeutuvat muutenkin usein depiktiiviseen lauseasemaan. Merkitys hahmottuu kuitenkin selvästi kausaaliseksi.

Aineiston valossa (ks. myös lukua 6.1) on kuitenkin todettava, että objektin tarkoitteen olotilaan viittaavat kiistattomat sirkumstantiaalit saattavat olla harvinaisia lukuun ottamatta rakenteita, joissa esiintyy predikaattiverbin edelle muutoinkin tyypillisesti sijoittuva passiivirakenteen objekti. Jätän yleistyksen kuitenkin vahvan varauksen, sillä LA:n aineistossani on niukasti selviä sirkumstantiaaleja, ja niistäkin vain pieni osa esiintyy transitiivilauseessa. Prototyyppinen esikenttään sijoittuva sirkumstantiaali vaikuttaa kuitenkin liittyvän kiinteästi nimenomaan teemapaikalla olevaan NP:hen ja loppukenttää edeltävä lauseasema puolestaan laukaisevan helposti kausaalisen tulkinnan, mikäli essiivisana ei ole leksikaalisesti temporaalinen.

7.4.4.2 Implikaatiot: kausaalisuus, konditionaalisuus ja konsessiivisuus

Sirkumstantiaaleilla esiintyy kolmenlaisia kausaalisia implikaatioita: pelkistynyttä kausaalisuutta ('koska'-merkitys, *Opettajana minulla oli pitkät kesälomat*), konditionaalisuutta ('jos'-merkitys, *Opettajana minulla olisi pitkät kesälomat*) ja konsessiivisuutta ('vaikka'-merkitys, *Vanhanakin jaksoin vielä juosta maratonin*). Näitä tehtäviä ovat LA:n aineiston avulla tarkastelleet myös Ikola ym. (1989: 516–517). Kausaalisuuden, konditionaalisuuden ja konsessiivisuuden semanttista ja usein koodauksessa näkyvää läheisyyttä on tutkittu kielitieteessä paljon (ks. esim. Halliday 1985, Harris 1988, König 1988, Kortmann 1997, Couper-Kuhlen & Kortmann 2000).

Konsessiivisuuden ilmaisemisen on kausaalisuuden ja temporaalisuuden rinnalle essiivin tehtäväksi erottanut Airila (1926: 31). Kausaalisuuden, konditionaalisuuden ja konsessiivisuuden limittyminen samaan koodauskeinoon ei ole poikkeuksellista, sillä kyse on selvistä lähimerkityksistä. Kausaalisuus voidaan tiivistää muotoon "a, siksi b", konditionaalisuus muotoon "mahdollisesti a, jos a, niin sitten b" (Halliday & Hasan 1977: 258). Nämä tiivistykset eivät kuitenkaan kuvaa sellaisenaan kuin merkitysten ytimen, sillä kielessä kausaalisuus ja konditionaalisuus ilmenevät eri tavoin (vrt. esim. Comrie 1986). Kones-

siivisuus on puolestaan sitä, että jonkin pitäisi todennäköisesti aiheuttaa jotakin, mitä ei sitten kuitenkaan aiheudu (Herlin 1998: 156).

Konditionaalisuus ja konsessiivisuus olisi mahdollista luokitella sirkumstantiaalisuuden samantasoisiksi alakategorioiksi kuin (pelkistynyt) kausaalisuuskin. Tässä tutkimuksessa luokittelen ne kausaaliset sirkumstantiaalisuuden alalajeiksi, koska ne ovat osa kausaalisuuden semanttista verkkoa, johon kuuluvat myös ehdollinen/kontrafaktuaalinen ja käänteinen kausaalisuus. Vastaavaan tulokseen päätyy saksan kielen konsessiivisten sirkumstantiaalien osalta myös Hentschl (2008: 101–103), joka korostaa konsessiivisuuden ja kausaalisuuden läheistä suhdetta: se ilmenee saksassa siten, että kielto muuttaa kausaalisiksi koodatun olotilanilmauksen konsessiiviseksi ja päinvastoin. Suomessa tilanne ei tosin ole aivan yksioikoinen: konditionaalisuuden ja konsessiivisuuden hahmottaminen vaatii kontekstin tukea. Kausaalisuusmerkityksistä ainoastaan pelkistynyt kausaatio on essiivisijaisissa olotilanilmauksissa aina sellainen, jonka tunnistaminen on sidoksissa leksikaaliseen merkitykseen, kontekstiin ja maailmantietoon. Konditionaalinen ja konsessiivinen implikaatio saavat yleensä tuekseen rakenteeseen ilmipannun viittauksen: konditionaalinen implikaatio käy ilmi konditionaalimoduksen välityksellä, konsessiivinen puolestaan inklusiivisen fokuspartikkelin (*edes*, *-kin*, *-kAAn*, *myös*) osoittamana (*-kin*-partikkelin merkityksestä ks. tarkemmin Vilppula 1984; Vilkkuna 1984).

Konditionaalisuus ei kuitenkaan ole tarkkaan ottaen aivan pelkistettävissä konditionaali- tai potentiaalimoduksen yhteydessä esiintyväksi merkityspiirteeksi: se liittyy temporaalisuuteen ja depiktiivisyyteen tapauksissa, joissa ilmaistaan asiaintilaa geneerisesti, vailla täsmällistä ajallista tapahtumiskehystä. Esimerkiksi lauseessa *Lääke tehoaa parhaiten säännöllisesti nautittuna* essiivisijaisen sekundaarisen predikaatin *säännöllisesti nautittuna* tulkinta voi olla kaikkia näitä sen mukaan, ajatellaanko säännöllinen nauttiminen suhteessa aikaan ('kun se nautitaan'), ehtoon ('jos se nautitaan') vai samanaikaisesti voimassa oleviin olotiloihin. Kuten jo olen todennut, analyysissä voidaan tarttua jatkumoluonteisuuteen (semanttinen näkökulma) tai sijaintiin loppukentässä, jolloin olotilanilmaus tulkitaan depiktiiviseksi lauseasemansa vuoksi. Konditionaalisuus ja kausaalisuus voivat puolestaan olla tulkintavaihtoehtoina silloin, kun asiayhteydestä ei ilmene, onko kysymys syystä vai ehdosta. Tällöin lauseasema nousee tulkinnan kannalta olennaiseksi: konditionaalinen tulkinta on mahdollinen lähinnä silloin, kun olotilanilmaus on lauseen loppukentässä (*Vesiliukoisena tämä väri sopii lasten puuhiin ~ Tämä väri sopii lasten puuhiin vesiliukoisena*). Edelleen kuitenkin jälkimmäisessä lauseessa näkyy depiktiivisyyden ja sirkumstantiaalisuuden adjektiivisissa ilmenevä jatkumoluonteisuus: tulkinnassa on kausaalisia piirteitä (ks. lukua 7.4.4.7).

Konsessiivisuus vaatii siis tuekseen usein kontekstuaalisia seikkoja, mikä toki on odotuksenmukaista, koska kyse on käänteisestä kausaatiosta, vastakohtaisesta merkityksestä. Täysin mahdoton ei konsessiivinen tulkinta kuitenkaan ole silloinkaan, kun lauseessa ei ole selviä vihjeitä (261):

(261) Kisan lyhyimpänä hän onnistui näyttämään pitkältä. (Huippumalli haussa -tv-ohjelma 9.4.2012)

Tällöin kuitenkin kontekstin tai maailmantiedon on tuettava konsessiivista tulkintaa hyvin voimakkaasti. Esimerkissä 261 kausaalinen perustulkinta ei onnistu, koska lyhyimmuus ei voi olla pitkältä näyttämisen syy. Temporaalinenkaan tulkinta ei tule kysymykseen, koska subjektin tarkoitteen olotila predikoidaan asiayhteydessään (kisa) permanenttina.

Aineistossa esiintyy täysin selviä konsessiiviseksi sirkumstantiaaliksi tulkittavia tapauksia 3, kun taas konditionaalisia sirkumstantiaaleja on aineistossa 6. Konditionaalisuudessa on aina kysymys hypoteettisesta vaihtoehtoisesta olotilasta, joka voi olla luonteeltaan ehdon toteutuessa mahdollinen (262) tai mahdottomaksi tiedetty eli kontrafaktuaalinen, jolloin se on merkitykseltään lähellä *Ostin helmen aitona* -tyyppisiä subjektiivisesti koettuja olotiloja (263).

(262) Tästä aiheutuu kipua ja tilanne kehittyy usein bakteeritulehdukseksi, joka hoitamattomana voi johtaa tärykalvon puhkeamiseen. (LA Muiden alojen tietokirjat: 170:3)

(263) Minä en kyllä Väyrysenä enkä Sorsana liikoja kavahtaisi kokoomuksen-SKP:n akselin muodostumisen mahdollisuutta. (LA Kolummit [sic] ja pakinat ym. kevyet jutut: 520:1)

Vaikka fokuspartikkeli on konsessiiviselle tulkinnalle välttämätön, merkitys ei aina synny automaattisesti (264):

(264) Tällaisesta voimallisesta Vapahtajasta saamme helluntaiseurakuntinakin viedä sanaa niille, jotka eivät vielä ole kuulleet evankeliumia. (LA Radion hartauspöytäkirjat: 571:1)

Esimerkissä on kyse ennemminkin vaihtoehtoista olotilaa ilmaisevasta depiktiivistä kuin konsessiivisuutta implikoivasta sirkumstantiaalista. Toisin sanoen konteksti ja maailmantieto vaikuttavat myös konsessiivisuuden ilmenemiseen, joskin se vaatii tuekseen fokuspartikkelin eikä jää pelkän lauseasemaa, teemasuhdetta ja merkityssuhdetta koskevan päättelyn varaan kuten kausaalisuus. Fokuspartikkeli ei kuitenkaan sellaisenaan riitä implikaation esiintymiseen, vaan lisäksi on tiedettävä, onko sekundaarisen predikaatin ilmaisema olotila jollakin tapaa epätodennäköinen suhteessa teeman ja lauseen ilmaiseman asiaintilan suhteeseen.

Konditionaalista ja konsessiivista implikaatiota kantavat sirkumstantiaalit noudattavat lauseyhteyteen liittyvistä merkitysviittauksista huolimatta pääsääntöisesti sirkumstantiaalisen lauseasemaa koskevia tendenssejä, sillä depiktiiville ja predikoivalle adverbialille ominainen lauseasema voi muuttaa konditionaalisuuden ja konsessiivisuuden alaa. Esimerkin (264) tapauksessa olotilanilmauksen siirtäminen vahvistaisi depiktiivistä tulkintaa, joka olotilanilmauksen ja asiaintilan semanttisen suhteen vuoksi on muutenkin selvä. Lisäksi lauseasemaa koskevilla muutoksilla on vaikutusta teemasuhteen tulkintaan. Esikentässä sijaitseminen ei kuitenkaan ole välttämättä tarpeen, sillä muut vihjeet ohjaavat tulkintaa. Sen sijaan pelkistynyt kausaalinen tulkinta ei motivoidu lausekontekstin antamista vihjeistä, vaan se on pääteltävä muulla tavalla. Usein ratkaisevaa on lauseasema, mutta se voi selittyä muistakin seikoista, joten viime kädessä oikean tulkinnan takana on monissa tapauksissa maailmantieto tai asiayhteys.

Se, että konditionaalisuus ja konsessiivisuus ovat niin vahvasti sidoksissa kontekstuaalisiin vihjeisiin, viittaa myös siihen, että niitä on mahdollista pitää kausaalisen implikaation ekstensioina. Esimerkissä 265 tulkinnan synnyttää komplementaarisuus.

(265) Talidomidi on enantiomeeri, jonka kaksi eri muotoa ovat toistensa peilikuvia, mutteivät symmetrisiä, aivan kuin vasen ja oikea kätesi. – Oikeakätisenä¹⁶⁴ talidomidi on vaaraton pahoinvointilääke, mutta vasenkätisenä se aiheuttaa kehitysvammoja. (HS 20.7.2013)

Essiivisanoja ei esimerkissä ole mahdollista tulkita puhtaasti kausaaliseksi, vaikka kyseessä on komplementaarinen pari (oikeakätinen – vasenkätinen), joka nostaa selvästi esiin sen, että kyseessä on konditionaalinen merkitys ('jos [talidomidi] on oikeakätistä muotoa – ').¹⁶⁵ Tässä konditionaalinen merkitys on selvä ja esikenttä korostaa sitä, joskin komplementaarisuus liittyy myös vaihtoehtoihin tiloihin ja samalla depiktiivisyyteen.

7.4.4.3 Permanentit tilat

Yleisesti voidaan asettaa sellainen leksikaalinen rajausta, että permanentiksi tulkittava luokka tai ominaisuus kuuluu sirkumstantiaalisuuden piiriin. Rajausta koskee nimenomaan reaalista permanenssia: todenvastaiset tilat, joita käsittelin luvussa 5.2.3, koodataan depiktiivisesti (*Ostin helmen aitona*). Niissä voi esiintyä jonkinasteinen kausaalinen implikaatiokin, mutta olotilan permanenssin ja depiktiivisen koodauksen suhde vihjaavat, että kyse ei ole reaalisesta luokasta tai ominaisuudesta. Lisäksi poikkeuksen muodostavat depiktiivit, joiden tulkinta perustuu geneerisyyteen (*Ostin nuo verhot keltaisina*).

Himmelman ja Schultze-Berndt (2005: 20) nostavat esiin Stumpin (1985) jaottelun, jossa erotetaan toisistaan sirkumstantiaalit eli heikot vapaat adjunktit ja vahvat vapaat adjunktit, jotka eivät oikeastaan kuulu sekundaarisiin predikaatteihin. Eräs esimerkki on minimipari *A blonde, Mary might look something like Jane* 'Koska Mary on blondi, hän saattaisi näyttää hieman Janelta' ja *As a blonde, Mary might look something like Jane* 'Jos Mary olisi – '. Tässä permanenttiin tilaan viittaava *a blonde* -määrite olisi siis vahva vapaa adjunkti, *as a blonde* sirkumstantiaali (Stump 1985; Himmelmann & Schultze-Berndt 2005: 21). Tässä tutkimuksessa ei eroteta vahvoja vapaita adjunkteja omaksi ryhmäkseen, vaan tulkitaan myös permanenttiin tilaan viittaavat essiivisijaiset sekundaariset predikaatit sirkumstantiaaleiksi kausaalisen merkityksensä perusteella.

Pysyvään tilaan viittaava sirkumstantiaali on yleensä NP; pysyvää ominaisuutta ilmaisevaa adjektiivia käytetään yleensä substantiivin määritteenä (*Viisaana ~ Pitkänä ihmisenä hän ymmärsi varoa päätään*). Toisaalta asiayhteys jälleen ratkaisee: mikäli yleensä pysyvää olotilaa ilmaiseva lekseemi esiintyy essiivimuotoisena ja asiayhteys viittaa esimerkiksi roolitulkinnan mahdollisuuteen, voi tulkinta olla depiktiivinenkin, vaihtoehtoi-

¹⁶⁴ Kätisyyttä kuvaavat käsitteet liittyvät molekyylin rakenteeseen.

¹⁶⁵ Vastaavan esimerkin esittää Vilkuna (1989: 253): *Pesäpallo kehittää ihmisenä*. Esimerkki hahmottuu kontekstittomana selvästi geneeriseksi.

suuteen viittaava. Toisaalta pysyvän tilan kriteeri ei ole aukoton, sillä myös toiset tilanilmauslauseenjäsenet voivat viitata pysyvään tilaan, jos se on syntynyt muutoksen tuloksena (*Kaura on laonneena; Pulla pakastettiin valmiina*). Sirkumstantiaaleissa tällaista taustalla olevan muutoksen vaatimusta ei ole, eikä muutos aktiivisesti implikoidu osaksi olotilanilmauksen merkitystä, vaikka teeman tarkoitteen tilassa voitaisiin olettaa sellainen tapahtuneen.

Yhtä kaikki sirkumstantiaalit poikkeavat toisista essiivisijaisten olotilanilmausten lauseenjäsenkategorioista siinä, että ne voivat ilmaista reaalisen permanentin tilan. Toisin sanoen sirkumstantiaaleissa non-permanenssin koodaaminen haalistuu tai ainakin abstraktistuu voimakkaasti. Abstraktistuminen tarkoittaa siis tässä sitä, että teeman tarkoitteen pysyvään tilaan viittaavat sirkumstantiaalit viittaavat tähän tilaan kuitenkin tilannekohtaisen relevanssin merkityksessä. Esimerkiksi lauseessa *Pitkänä ihmisenä hän ymmärsi varoa päättään* teeman tarkoitteen mitta on relevantti nimenomaan tämän asiintilan kannalta. Non-permanenssi hahmottuu siis asiintilaviitteisyydeksi, eräänlaiseksi rajaukseksi. Toisaalta tällaisissa tapauksissa voidaan myös ajatella non-permanenssin jäävän taka-alalle. Tilassa olemista koodaavista sijoista nominatiivi ei muiden funktioidensa vuoksi sovi sekundaarisen predikaatin merkitsimeksi, koska sanajärjestystä ei suomen kielessä voi hyödyntää tulkintakriteerinä kovin helposti, joten sekundaarisen predikaatin merkitsimeksi sopivat toiset tilassa olemista koodaavat sijat. Perustapauksessa essiivi on näistä ideaalisin, sillä olotilan koodaaminen on sen ainoa produktiivinen funktio, mutta inessiivi ja adessiivikin ovat käytössä, joskin usein paikallissijaisille olotilanilmauksille ominaisten muotopiirteiden ollessa tulkinnan tukena.

7.4.4.4 Yhteisesiintymätesti

Sirkumstantiaalit poikkeavat muista nominaalisista predikaateista myös siinä, että ne muodostavat erilaisia alakategorioita ja ovat tällä tavoin analogisia suhteessa vastaavamerkityksiin adverbiaaleihin (Nichols 1981: 18–19). Tämä tarkoittaa sitä, että erityyppiset sirkumstantiaalit voivat esiintyä samassa lauseessa ilman rinnastusta, mutta myös sitä, että sirkumstantiaalit ovat rinnastettavissa vastaavamerkityksisten adverbiaalien kanssa. Näin ollen sirkumstantiaalit voidaan erottaa depiktiiveistä testaamalla sitä, onko lause kieliopillinen, jos lauseeseen tuodaan toinen olotilanilmaus. Esimerkiksi lauseessa *Täysi-ikäisenä hän kulkee joukon johtajana* esiintyy kaksi rinnastamatonta samateemaista sekundaarista predikaattia, joista ensimmäinen on sirkumstantiaali (tai tulevaan olotilaan viittaava temporaali), jälkimmäinen depiktiivi. Testi erottelee toisistaan jopa sirkumstantiaalityyppejä (*Vastuuhenkilönä* [kausallinen sirkumstantiaali] *hän auttaa tilinpäätöksen tekemisessä sairaanakin* [konsessiivinen sirkumstantiaali]), joskin niissä luokittelun tukena on muitakin vihjeitä.

Voidaan kuitenkin todeta, että myös erimerkityksiset depiktiivit voivat esiintyä lauseissa rinnastamattomina ja muodostaa keskinäisen hierarkian (*Rasvahappoja tavataan*

vapaina vain pieninä määrinä). Rakenteeseen sopisi myös kahden substantiivin ja kahden adjektiivin yhdistelmä. Jälkimmäinen depiktiivi (*pieninä määrinä*) rajaa edeltävän, rakenteeseen kiinteämmin kuuluvan depiktiivin (*vapaina*) ilmaisemaa olotilaa. Depiktiivi- ja sirkumstantiaalikategorioita ei siis voida erottaa kiistattomasti sillä perusteella, että samassa lauseessa ei voisi esiintyä saman kategorian jäseniä rinnastamatta. *Rasvahappo*-lauseessa kumpaakaan essiivisanaa ei voi tulkita kausaaliseksi.

Samoin on mahdollista testata, voiko depiktiivin tai sirkumstantiaalain rinnastaa adverbiaalain kanssa (*Hän saapui paikalle *kutsuvieraana ~ laittautuneena ja hienoissa vaatteissa*). Testi toimii myös suomen kielessä tietyn ehdoin: esimerkiksi edellisen virkkeen esimerkissä on mahdollista tehdä tulkinta, jonka mukaan *kutsuvieraana* on sirkumstantiaali ('saapui, koska oli kutsuvieras'), *laittautuneena* depiktiivi. Tässä tosin ehto ei olekaan sellainen, että nimenomaan adverbiaalimaisempi olotilanilmaus rinnastuisi adverbiaalain kanssa, vaan päinvastoin. Testin avulla ei kuitenkaan ole mahdollista aukottomasti selvittää tai ainakaan formaalisesti muodostaa syntaktista mallia siitä, mikä sirkumstantiaalain alaryhmä kulloinkin on kysymyksessä (vrt. myös Nichols 1981: 19).

Pelkkä rinnastus ei pysty rajaamaan luokittelua sellaisenaan, koska perinteisesti samaan kategoriaankaan sijoitettuja lauseenjäseniä ei ole aina mahdollista rinnastaa. Esimerkiksi välinettä ja tapaa ilmaisevia adessiivisijaisia adverbiaaleja ei voi rinnastaa, mikä ei kuitenkaan tarkoita, etteivät kyseessä olisi adverbiaalit (**Hän siivutti paistia veitsellä ja suurella ammattitaidolla*). Aineistossanikin on yksi vastaavantyyppinen rinnastus (266), jota tarkasteltaessa on tosin otettava huomioon, että essiivisijainen olotilanilmaus on kietytynyt statusrakenne.

(266) Sdp ei ole enää puhtaaksi viljelty duunaripuolue, vaan tähyilee valppaasti ja korva herkkänä, mitä toimihenkilöt, nk. entiset kaulusköyhät, nykyisin valtakunnan valtamassoihin kuuluva ryhmä, toivovat ja ajattelevat. (LA Kolumnit ja pakinat ym. kevyet jutut: 524:2)

Rinnastus kohdistuu tässä tapaan ja tilaan, mikä korostaa kategorioiden semanttista läheisyyttä. Lisäksi suomen kieli poikkeaa Nicholsin (1981: 18) tutkimuksessaan analysoimista venäjistä ja englannista siinä, että vastaavantyyppiset lähikategoriat ajan adverbiaali ja temporaali voivat esiintyä samassa lauseessa rinnastamattomina (*Lapsena hän asui Moskovassa 40-luvulla*)¹⁶⁶.

7.4.4.5 Parafraasitesti

Sirkumstantiaalain ja depiktiivien pääsääntöisesti toimivin erottelutesti perustuu merkitykseen, jota tarkastellaan lauseparafraasien avulla. Tässä parafraasitestissä sirkumstantiaaleiksi määritellään ne olotilaa ilmaisevat määritteet, joista on mahdollista muodostaa vastaavamerkityksinen nominaalipredikaatin sisältävä konjunktiolause. Vastaavasti on mahdollista erotella myös temporaalit depiktiiveistä. Testiä on venäjän kieleen sovellettu

¹⁶⁶ Esimerkki on suora käänös Nicholsilta.

Nichols (1981: 20–24), mutta myös fennistiikassa vastaaventyypinen ajatus on tuttu predikatiiviadverbiaalien ja appositoiden rajankäyntiä koskevasta keskustelusta (ks. lukua 3.1.1). Fennistiikassa sivulauseparafraaseja on haeskeltu nimenomaan sirkumstantiaaleille, mutta Nichols (1981: 38) ottaa esiin myös depiktiivien parafrasimahdollisuuden, jonka erona sirkumstantiaalien parafraaseihin on se, että niissä sekundaarinen predikaatti toimii päälauseena. Suomen kieleen sovellettuna tämä tarkoittaisi sitä, että lause *Hän osallistuu kokoukseen opettajien edustajana* voitaisiin muokata parafrasitestin mukaan muotoon *Hän on opettajien edustaja(na), kun hän osallistuu kokoukseen*. Suomen kielessä parafrasitesti toimii siis pääsääntöisesti hyvin, mutta siihen liittyy myös ongelmia.

Sirkumstantiaalit sisältävät sivulauseen kaltaisen nominaalisen predikaatin, joka taustoitaa muuta lausetta (267–269).

(267) Pitkänä miehenä hän halusi lyödä kaukaa. (LA Urheiluselostukset: 245:1)

(268) Kivelä arvioi, että toteutettuna laki laajentaisi ja vahvistaisi merkittäväällä tavalla kulttuurielämämme perustaa. (LA Uutiset: 45:2)

(269) Kuolleen raunionakin se on elävä muistutus elokuun 6. päivän aamuhetkistä vuonna 1945. (LA Reportaasit [sanomalehti]: 593:1)

Sirkumstantiaaleilla ei ole varsinaista infiniittistä paralleelia toisin kuin temporaaleilla (temporaalirakenne), joskin E-infinitiivin muotoja käytetään toisinaan myös kausaalisessa merkityksessä. Ryhmään kuuluvat essiivisanat on mahdollista purkaa implikoitua merkitystä vastaavaksi sivulauseeksi.

Koska hän on pitkä mies, hän halusi lyödä kaukaa.

– – jos laki toteutettaisiin, se laajentaisi ja vahvistaisi merkittäväällä tavalla kulttuurielämämme perustaa.

Vaikka se on kuollut raunio, se on elävä muistutus elokuun 6. päivän aamuhetkistä vuonna 1945.

Temporaalit ovat vastaavasti purettavissa *kun*-lauseiksi (*Lapsena ~ Opiskelijana luin paljon kirjoja* 'kun olin lapsi ~ opiskelija'). Depiktiivien parafraaseista poiketen *kun*-lause muodostetaan siis essiivisanasta. Toisin sanoen temporaaleissa parafraasi muodostetaan olo-tilanilmauksesta kuten sirkumstantiaaleissakin.

Tällaisen sivulauseparalleelin esiintymistä on fennistiikassa pidetty appositioadverbiaalin kriteerinäkin (tästä tarkemmin luvussa 3.1.1), ja koko kategorian tarvetta on kritisoitu nimenomaan siksi, että mielekästä sivulauseetta ei ole mahdollista aina muodostaa. Apposition sivulausemaisuuksmääritelmää haastaa esimerkiksi lauseiden *Tyttö kiljahti pelästyneenä* ja *Tyttö istahti pelästyneenä* vertaileminen: kiljahtamislause tulkitaan *kun*-lausemaiseksi eli apposiitioksi, kun taas istahtamislauseen tulkinta ei ole yhtä selvä (Alhoniemi 1967: 45). Mikäli lausetta tarkastellaan sirkumstantiaaleja koskevien kriteerien pohjalta, voidaan todeta, että tässä tutkimuksessa esimerkkilauseen olo-tilanilmaus luokiteltaisiin sen mukaan, mitä istahtamisen ja pelästymisen suhteesta tiedetään, sillä lau-

seasema ei anna tukea tulkinnalle. Kontekstiton lause-esimerkki ei kerro, onko pelästymisen istahtamisen syy, jolloin olotilanilmaus on kausaalinen sirkumstantiaali ('istahti, koska pelästyi'), vai pelkästään samanhetkinen tila, jolloin olotilanilmaus on depiktiivi ('kun istahti, oli [samaa aikaan] pelästyneenä, pelästyksissään'). Mahdollisen rajoissa on myös temporaalinen tulkinta ('istahti, kun oli pelästyneenä, pelästyessään'). Esimerkki ilmentää jälleen osaltaan sitä, että erityisesti ominaisuuteen viittaavilla sekundaarisilla predikaateilla depiktiivisyyden ja sirkumstantiaalisuuden raja on häilyvä: parafrasitesti vaatii merkityksen tuntemista. Alhoniemi (1967: 46) tukeutuu essiivisanan irrallisuuteen ja tulkitsee istahtamislauseen apposiitioksi. Parafrasitesti ei pysty haastamaan tätä tulkintaa (etenkään, kun lause on kontekstiton esimerkki). Epäselvissä tapauksissa, joissa olotilanilmaus on depiktiivin paikalla eikä selvää implikaatiota välity, on tämän tutkimuksen termein kyse depiktiivistä. Tämä tulkinta tulee kyseeseen myös esimerkissä *Tyttö kiljahti pelästyneenä*.

7.4.4.6 Kieltotesti

Sirkumstantiaalien ja temporaalien rajaaminen erilleen depiktiiveistä perustuu lähtökohdaisesti semanttisiin seikkoihin, implikaatioihin ja leksikaalisen permanenssin tuomaan tukeen. Himmelmann ja Schultze-Berndt (2005: 17) esittävät semanttisen päättelyn osittaisen mielivaltaisuuden vuoksi kuitenkin myös tarkennukseksi sen, miten olotilanilmaus suhteutuu lausekieltoon: lausekielto ei kiellä temporaalin (270) ilmaiseman olotilan olemassaoloa, kun taas depiktiivin sisältävässä rakenteessa se voi kieltää joko depiktiivin ilmaiseman tilan (271) tai tämän tilan lisäksi myös pääpredikaatin ilmaiseman tilanteen (272); Himmelmann–Schultze-Berndt 2005: 17; vrt. Hynönen 2004: 18–19; Hentschl 2008: 99–100).¹⁶⁷

(270) As a young girl Sarah did not travel to Paris alone.¹⁶⁸

(271) They didn't leave outraged (they left happy).

(272) No! They didn't leave outraged, they didn't leave at all.¹⁶⁹

Esimerkissä 270 nuorena tyttönä oleminen ei kuulu kiellon piiriin eli sitä, että Sarah oli nuori tyttö, ei kielletä, kun taas depiktiivin ilmaisema tila esimerkeissä 271 ja 272 voidaan kieltää. Tällöin tosin tulkintavaihtoehtona on myös verbiä ja täten koko lauseen ilmaisemaa asiaintilaa koskeva kielto ('he eivät lähteneet raivostuneina, vaan iloisina ~ eivät lähteneet ollenkaan'; Himmelmann–Schultze-Berndt 2005: 17). Sen sijaan lauseen

¹⁶⁷ Käytän tässä alkuperäisiä esimerkkejä havainnollistamiseen, koska testi toimii sanajärjestykseltään melko kiinteässä kielessä, kuten englannissa, siten kuin on tarkoitus.

¹⁶⁸ Esimerkki on siitä erikoinen, että kausaalinen olotilanilmaus ('koska S. oli nuori tyttö') voidaan tulkita myös temporaaliksi ('silloin kun S. oli nuori tyttö').

¹⁶⁹ Myös esimerkit Himmelmann–Schultze-Berndt 2005: 17.

alkuun sijoittuva sirkumstantiaali ei toimi samoin: kielto kohdistuu verbiin, ei olotilanilmaukseen.

Vastaavaan havaintoon päätyy myös Nichols (1981: 42–43): venäjän kielen esimerkkienkin perusteella vaikuttaa siltä, että sirkumstantiaalit (joihin Nicholsilla kuuluvat myös temporaalit) eivät kuulu kiellon alaan. Asiaa voi havainnollistaa hänen käyttämänsä esimerkkien suomennoksilla. Esimerkkien olotilanilmaus on vieläpä kolmijakoinen eli tulkittavissa vaihtoehtoista tilaa eli depiktiivisyyttä ilmaisevaksi, mutta myös temporaaliseksi ('kun') tai kausaaliseksi ('koska'). Lauseen *Hän ei mennyt töihin sairaana* voi tulkita kahdella tavalla, joko niin, että puheena oleva henkilö oli sairas mutta ei mennyt töihin, tai niin, että henkilö ei ollut sairas vaan terve. Toisin sanoen kielto on olotilan suhteen tulkinanvarainen ja liittyy joko primaariseen tai sekundaariseen predikaattiin. Sen sijaan lauseessa *Sairaana hän ei mennyt töihin* kielto koskeekin nominaalipredikaattia ('hän meni töihin, mutta ei sairaana', habituaalinen tulkinta). Sen sijaan leksikaalisissa temporaaleissa käykin päinvastoin: lauseessa *Lapsena hän ei osannut lukea hyvin* kielletään primaarinen predikaatti *lukea (hyvin)*. (Ks. Nichols 1981: 41–42.) Mainitut asiat pitävät siis paikkansa tähän asti myös suomennetuissa esimerkeissä, mutta niihin on tehtävä lisäys: mikäli *sairaana*-alkuinen esimerkki luetaan kausaaliseksi tai temporaaliseksi, kielto kohdistuu verbipredikaattiin samalla tapaa kuin *lapsena*-alkuisessa esimerkissä.

Kieltotesti ei poista sitä ongelmaa, että tulkinnaltaan täysin ambivalentit tapaukset vaativat tuekseen asiayhteyden. Esimerkiksi virkkeessä *Hän ei osallistu opettajien edustajana kaikkiin kokouksiin* sekundaarisen predikaatin tulkinta jää avoimeksi, sillä määräkontekstissa *opettajien edustajana* voidaan tulkita myös depiktiiviksi, vaikka se on sirkumstantiaalille ominaisella paikalla. Tulkinnat voivat siis olla 'koska hän on opettajien edustaja, hän ei osallistu kaikkiin kokouksiin' ja 'hän ei osallistu opettajien edustajana kaikkiin kokouksiin (vaan osaan esimerkiksi vanhempien edustajana)'. Periaatteessa kieltotesti toimii siis tässäkin tapauksessa, mutta tällöin täytyy tietää, mitä kiellon ajatellaan koskevan. Tämä tarkoittaa siis käytännössä sitä, että on tiedettävä, onko olotilanilmauksen tulkinta depiktiivinen. Näin ollen testi ei tuo kategoriointiin lisäarvoa, vaan johtaa ennemminkin kehäpäätelmään.

Lisäksi kieltotestiä demonstroivana kielenä on usein englanti tai jokin muu kieli, jossa sirkumstantiaalien ja temporaalien paikaksi on vakiintunut esikenttä tai niiden merkitys osoitetaan (puhutussa kielessä) prosodisin keinoin, esimerkiksi tauon avulla. Kieltokaan ei ole samalla tavalla lauseasemaltaan joustava kuin suomessa. Suomessa kieltoverbin ja rakenteeseen kuuluvan apuverbiosan sijainti vaihtelevat. Lause *Hän ei opettajien edustajana osallistu kaikkiin kokouksiin* sisältää vahvemmin kausaalisen tai temporaalisen implikaation ja siihen liittyvät lausekiellon rajoitukset kuin edellä mainitsemani esimerkki. Kysymys on ennen muuta sanajärjestyksen vihjeistä, ei kieltotestin antamasta lisäarvosta.

Suomen kielessä kieltotestin toimivuus vahvistuu lähinnä tapauksissa, joissa sirkumstantiaalit ja depiktiivit on muutoinkin mahdollista erottaa toisistaan. Perustapauksessa eli sanajärjestysvihjeen vallitessa lausekielto ei ulotu sirkumstantiaaleihin, ja leksikaalisten temporaalien aikajatkumollisuus on niin inherentti, että se itsessään vihjaa kiellon

piiriin kuulumattomuuteen. Sen sijaan monitulkintaisissa tapauksissa, joiden analyysiin kieltotesti on tarkoitettu, siitä ei ole välttämättä hyötyä. Toisaalta siinä tapauksessa, että sirkumstantiaalien ja depiktiivien kategorioinnissa hyödynnetään nimenomaan lauseasemaa, kieltotesti tukee osaltaan jaottelua, sillä loppukenttään paikantuvat sekundaariset predikaatit kuuluvat lausekiellon piiriin. Tällöin kuitenkin merkitykseltään depiktiiviset olotilanilmaukset tulkitaan merkityksensä vastaisesti temporaaleiksi tai sirkumstantiaaleiksi taikka niille olisi osoitettava erillinen kategoria, jota voitaisiin kutsua esimerkiksi kontrastiiviksi. Tällainen kategorioiden lisääminen olisi kuitenkin ad hoc -ratkaisu, jonka tarkoituksena olisi lähinnä suojella kieltotestin todistusvoimaa. Se myös tuottaisi yhden lisäkategorian, jonka tarve on kiistanalainen.

7.4.4.7 Ominaisuutta ilmaisevat essiivisanat depiktiivien, temporaalien ja sirkumstantiaalien rajatapauksena

Erityisen ongelmallista depiktiivien, temporaalien ja sirkumstantiaalien kategorioinnissa on usein adjektiivista tai partisiipista muodostettujen olotilanilmausten luokittelu. Ryhmien jatkumoluonteisuus ei adjektiivien tapauksessa ole uusi löydös. Lauseen ytimen jälkeisessä, depiktiiville ominaisessa lauseasemassa sijaitsevia adjektiiveja on jopa käytetty esimerkkinä siitä, miten vaikea appositioadverbiaalien ja predikaatiivadverbiaalien rajankäynti on. Alhoniemi (1967: 32) mainitsee lauseen *Isä lähti iloisena matkalle*, jonka essiivisijaisen olotilanilmauksen Setälä (esim. 1919) luokittelee predikaatiivadverbiaaliksi, Penttilä (1963) ja Siro (1964: 37–38) apposiitioksi. Tutkimuksessani tämäntyyppinen essiivisana luokituu depiktiiviksi; päättelyketjun olen esittänyt parafrasitestin yhteydessä luvussa 7.4.4.5. Tässä luvussa laajennan tarkasteluani edelleen tapauksiin, joissa kausaalisten ja temporaalistenkin implikaatioiden mahdollisuus hämärtää kategoriointia selvästi. Hämäryys on ominaista nimenomaan adjektiiveille.

Osa adjektiiveista luokituu lausekontekstissaan depiktiivisiksi verrattain mutkattomasti: esimerkiksi lauseessa *Söin omenan pilkottuna* essiivisana ei ilman erityistä kontekstia hahmotu kausaaliseksi tai edes temporaaliseksi. Tulkinta on sidoksissa maailmantietoon verbin ja olotilanilmauksen merkitysten suhteesta, eikä siihen ole helppo vaikuttaa edes sanajärjestysmuutoksin. Samoin mutkattomia ovat geneerisesti tulkittavat depiktiivit: lause *Ostin nuo verhot keltaisina* viittaa selvästi vaihtoehtoiseen tilaan, jos on kyse tilanteesta, jossa henkilö osoittaa esimerkiksi sinisiä verhoja ja viittaa valikoimaan. Kummankaan lauseen essiivisanaa ei ole mahdollista kausaalistaa myöskään siirtämällä ne esikenttään (*?Pilkottuna söin omenan; ?Keltaisina ostin nuo verhot*). On kuitenkin myös tapauksia, joissa depiktiivisessä lauseasemassa oleva adjektiivi sisältää selvän tai ainakin lievän kausaalisen tai temporaalisen implikaation. Tästä olen esittänyt esimerkkejä edellä tässä luvussa. Kausaalinen tulkinta syntyy, kun otetaan huomioon maailmantieto ja olotilan suhde lauseen ilmaisemaan tilanteeseen (273–274):

- (273) Valituksen johdosta antamassaan selityksessä Turun kaupunginhallitus on esittänyt valituksen hylättäväksi aiheettomana. (LA Viranomaisten päätökset ja kirjelmät: 139:1)
- (274) Nämä ovat pelottavimmat hetket Muumilaakson tarinoissa – kolme jaksoa sensuroitiin liian kammottavina (otsikko; HS ilta 25.7.2016)

Esimerkissä 273 voidaan tulkita esiintyvän kausaatio ('hylättäväksi, koska se on aiheeton'); vastaavasti esimerkin 274 jaksot sensuroitiin, koska ne ovat liian kammottavia. Olotilanilmaus esiintyy kuitenkin depiktiiville ominaisessa lauseasemassa, ja se käyttäytyy kiellon yhteydessä samaan tapaan kuin depiktiivi. Teemana on objekti, joten olotilanilmaus käyttäytyy tässäkin suhteessa samaan tapaan kuin depiktiivi. Juuri teema selittää osin lauseasemaa: yhteys objektiin on selvin, jos olotilanilmaus esiintyy verbinjälkeisessä asemassa. Vastaavasti Nichols (1978: 117) nimeää sirkumstantiaalisiksi esimerkiksi lauseen *I can't work hungry* 'En pysty työskentelemään nälkäisenä', jossa *hungry* 'nälkäinen' hahmottuu kausaaliseksi 'koska olen nälkäinen'. Himmelmannin ja Schultze-Berndtin (2005) luokittelussakin tällainen depiktiivin paikalle sijoittuva AP, johon liittyy kausaalista merkitystä, kuuluu sirkumstantiaaleihin.

Adjektiiveihin ei kuitenkaan sisälly aina kausaalista (tai temporaalista) implikaatiota, vaan ne voivat hahmottua myös vaihtoehtoisiksi tiloiksi. Esimerkiksi lauseessa *Hän osti avokatot raakoina* kausaalinen merkitys vaatisi vahvan kontekstuaalisen vihjeen. Toisaalta raakuus voidaan mieltää temporaalisuudeksi, avokadon kehitysvaiheeksi. Ratkaisevaa on kuitenkin se, miten aikajatkumo muodostuu. Tulkinta vaatii maailmantietoa ja on sidoksissa teeman ja verbin merkitykseen: raakana ostetut avokatot voivat muuttua kypsiksi ostohetken jälkeen, joten lauseelle voidaan muodostaa parafraasi *Hän osti avokatot, kun ne olivat raakoja*. Siinä kypsymisprosessin eteneminen on kuitenkin selvemmin esillä kuin essiivitapauksessa. Vastaavasti edellä mainitsemani lause *Ostin nuo verhot keltaisina* voidaan tulkita paitsi geneerisesti myös temporaalisesti, jos puhuja viittaa värjäämiinsä tai auringon valkaisemiin verhoihin. Temporaalinen suhde on kuitenkin depiktiivimäinen: parafrasitessissä essiivisana on luonteva päälauseena (*Nuo verhot olivat keltaiset, kun ostin ne*). Implisiittisillä temporaaleilla on kuitenkin jatkumomainen suhde myös depiktiiveihin. Toisaalta parafrasitesti ei välttämättä tuota tulosta. Sivulauseparafraasi voi toimia kahteen suuntaan (*Söin kalan kypsänä ~ paistettuna* 'kun se oli kypsä ~ paistettu' tai 'Kala oli kypsä ~ paistettu, kun söin sen').

Rakenteeseen liittyvän luokittelun kannalta olennaista on siis se, että erityisesti adjektiivit voivat depiktiivin lauseasemassa olla tulkittavissa eri tavoilla ja tulkinta perustuu aina merkitykseen. Esimerkin 273 kaltaiset tapaukset osoittavat, että sivulauseparalleelin mahdollisuus ei riitä depiktiivien, temporaalien ja sirkumstantiaalien väliseen rajanvetoon. Kun tarkastellaan kokonaisuutena tapauksia, joissa esiintyy sekä depiktiivisiä että sirkumstantiaalisia merkityspiirteitä, voidaan havaita, että ilmiö on loppukenttään sijoituvia, kausaalista merkitystä sisältäviä olotilanilmauksia laajempi. Non-permanentiksi tulkittavissa olevaa tilaa ilmaiseviin adjektiiveihin ja partisiippeihin liittyy vaihtoehtoisen olotilan merkitys myös usein silloin, kun lauseasema vahvistaa kausaalista tulkintaa (275).

(275) Onkin vain ajan kysymys, milloin Jimmy Carter järkyttyneenä Heinrich Böllin ja Gynter Walraffin esiintuomista seikoista lähettää liittokansleri Helmut Schmidille nootin. (LA Pakinat ja niihin verrattavat: 377:2)

Esimerkissä järkyttyneisyys hahmottuu lähtökohtaisesti kausaaliseksi, mitä tulkintaa myös lauseasema tukee. Toisin sanoen aiemmin tässä luvussa käsiteltyjen muodollisten perusteiden kannalta kysymyksessä on sirkumstantiaali. Voidaan kuitenkin pohtia, miten tilanne muuttuu, mikäli olotilanilmaus siirrettäisiin lauseen loppukenttään. Tällöin lauseasema olisi depiktiiville ominainen, mutta kausaalinen tulkinta tuskin vähenisi.

7.4.5 Kokoavaa tarkastelua

Sekundaariset predikaatit muodostavat kokonaisuuden, jonka luokittelu osiinsa on jokseenkin yksinkertaista yleislingvistisen ja kielitypologisen kirjallisuuden pohjalta. Fennistiikan traditiossa mainitut luokitteluongelmat ratkeavat osin, mutta erityisesti ominaisuutta ilmaisevat essiivisijaiset NP:t ovat semantiikkaan pohjautuvan luokittelun kannalta hankalia. Samoin kielirajat ylittävän tarkastelun kannalta suomen kieli näyttää tuottavan päänvaivaa, koska sekundaaristen predikaattien lauseasema vaihtelee merkitykseen katsomatta. Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että jopa luokkaa ilmaisevat essiivisijaiset olotilanilmaukset sisältävät toisinaan kausaalisia merkityspiirteitä, vaikka ne sijaitsisivat loppukentässä. Sirkumstantiaalisuutta ei voi suoranaisesti tunnistaa syntaktisin kriteerein. Vastaavasti depiktiivi voi sijaita esikentässä.

Sekundaariset predikaatit muodostavat siis kokonaisuuden, joka jakautuu kolmeen ryhmään ainakin suhteessa implikaatioon ja yleisemminkin semantiikkaan. Depiktiivi ei sellaisenaan implikoi lisämerkityksiä, joskin sitä käytetään myös ilmaisemaan subjektiivisesti koettua tilaa eli todenvastaisiakin merkityksiä. Temporaalit jakautuvat kahtia sen mukaan, ilmaisevatko ne *kun*-merkitystä implisiittisesti vai leksikaalisesti. Ne poikkeavat muista sekundaarisista predikaateista myös siinä, että ne ilmaisevat prototyyppistä non-permanenssia eli tilapäisyyttä ja muutosta, eivät vaihtoehtoista tilaa. Sirkumstantiaalit ilmaisevat *koska*-, *jos*- tai *vaikka*-merkitystä, mikä on suomen kielessä selvin piirre, joka erottaa ne muista sekundaarisista predikaateista. Erottelukriteeri on semanttinen ja osin sumearajainen; syntaktiset periaatteet jäävät väistämättä tendensseiksi. Yleislingvistis-kielitypologisesti viitekehuksesta poimimieni testien kokeilu ei siis tuottanut juurikaan uusia oivalluksia vaan ennemminkin osoitti, että suomen kielessä niiden käytettävyyden rajallinen. Lisäksi huomionarvoista on se, että sekundaarisiin predikaatteihin liittyvät merkitykset tarkentuvat toisinaan vasta lauseyhteyttä laajemman kontekstin pohjalta. Näin ollen asian tarkastelua voisi jatkaa ottamalla aineistoon virkettä laajempia kokonaisuuksia.

7.5 Predikoivien olotilanilmausten syntaktisen luokittelun arviointia

Luvun 7 alussa esittämäni syntaktinen jaottelu (asetelma 5) toimii LA:n aineiston ja epäsystemaattisesti kerättyjen esimerkkien perusteella essiivisijaisten olotilanilmausten luokittelussa varsin hyvin, jos arviointiperusteena on se, miten vähän kategorioiden väliin jääviä rajatapauksia on (aineistossa lauseadverbiaalin ja depiktiivin rajatapaukset mukaan luettuina yhteensä 77). Lisäksi suuri osa LA:n aineistosta on helposti luokiteltavissa ilman virkettä laajempaa asiayhteyttä. Eniten päänvaivaa tuottaa depiktiivien, implisiittisten temporaalien ja sirkumstantiaalien erottaminen toisistaan. Tässä prosessissa nimenomaan merkitys on tärkein kriteeri, jolloin tarkka luokittelu voi vaatia hyvin laajaakin kontekstin tuntemista. Merkityksen tarkastelua voi täydentää parafrasitellillä, jonka lisäarvo on perustapauksissa kuitenkin niukka.

Luokittelun arvioiminen toimivaksi edellyttää kategoriarajojen sumeuden hyväksymistä. Jos luokittelussa pyritään välttämään jatkumoluonteisuutta, voidaan essiivisijaiset olotilanilmaukset niputtaa ISK:n tavoin yhdeksi ryhmäksi. Jos taas tarkoituksena on millään tavoin hienojakoisempi analyysi, harmaiden alueiden olemassaoloa on siedettävä. Tämä ei pääasiassa aiheuta ylitsepääsemättömiä ongelmia.

Tiivistettynä jatkumoista voisi esittää seuraavat harmaat alueet (asetelma 12):

ASETELMA 12: ESSIIVISIJAISTEN OLOTILANILMAUSTEN SYNTAKTISEN KATEGORIOINNIN HARMAAT ALUEET ELI EPÄSELVÄT, JATKUMOMAISET KATEGORIAAJAT.

Harmaa alue	Täsmennys
primaarisen nominaalipredikaatin tulkinta olotilan- ja paikanilmauksen yhteydessä	<i>Hän on Porvoossa talonmiehenä ~ talonmiehenä Porvoossa.</i>
predikaattikomplementit ja vakiintuneet depiktiivit	<i>pysyä hyvänä vs. syödä sämpylä aamupalana</i>
depiktiivit ja temporaalit	erityisesti adjektiivit: <i>Söin banaanin tuoreena.</i>
lauseasemaltaan poikkeavat depiktiivit ja sirkumstantiaalit / implisiittiset temporaalit	<i>Vaihtoehtoja tilanteessa olisi monta, mutta ryhmänjohtajana en voi toisin toimia 'roolissa, vs. esim. kansanedustajana', 'koska olen r.', 'sitten kun olen r.'</i>
temporaalit ja sirkumstantiaalit	temporaalisuuden ja kausaalisuuden limittyminen; ks. ed. ja ylipäätään kategoriaraja

järjestyslukudepiktiivit sekä ajan- ja paikan- ilmaukset	<i>Menimme sinne ensimmäisenä.</i>
sekundaariset predikaatit ja lauseadverbiaa- lit	<i>Työn tuloksena hän sai ylennyksen.</i>

Primaaristen nominaalipredikaattien tulkinnan ongelma (*Porvoossa talonmiehenä ~ talonmiehenä Porvoossa*) on ratkaistavissa tulevissa tutkimuksissa esimerkiksi tarkentamalla luokittelua konstruktionäkökulman avulla. Muissa ryhmissä jatkumoluonteisuus on otettava kieleen kuuluvana ominaisuutena. Näiden kategorioinnin sisäisten harmaiden alueiden ohella nousee esiin myös kysymys siitä, onko sirkumstantiaalien ja adverbiaaliden raja niin selvä, että ryhmien erottelu on mielekästä. Toisaalta tämä rajanveto palvelee laajempaa tarkoitusta: se mahdollistaa predikoivien lauseenjäsenten keskinäisen ryhmittelyn ja yleislingvistis-kielitypologisesti yhteensopivan sekundaaristen predikaattien kategorian ja sen sisäisiä suhteita kuvaavan jaottelun hyödyntämisen.

8 LOPUKSI

Tässä päätäntöluvussa kokoan yhteen seikkoja, joita tutkimuksessa on noussut esiin. Vastaan siinä luvussa 1.2 esittämiini tutkimuskysymyksiin ja arvioin tutkimuksen metodiikkaa. Lopuksi nostan esiin tutkimuksen rajauksen ulkopuolelle jääneitä seikkoja, joita on mahdollista tutkia tuonnempana.

8.1 Essiivin perusmerkitys

Suomen essiivi on vähäfunktioinen sija, jonka ainoa aidosti produktiivinen tehtävä on ilmaista olotilaa, jossa jokin tarkoite on. Olotila on nominaalilauseessa tilannetyypiltään tila. Se voi olla johonkin luokkaan viittaava tai jokin yksittäinen ominaisuus, jossa tarkoitteen ilmaistaan yleensä olevan tilapäisesti tai muutoksellisesti eli non-permanentisti. Non-permanenssi ei välttämättä ole kovin selvä ajallinen kokonaisuus, vaan erityisesti sirkumstantiaalit voivat viitata pysyväänkin tilaan, jolloin essiivisijan sisältämän merkityksen voi katsoa joko neutraloituvan tai abstraktistuvan: pysyvä tila hahmottuu ajallisesti rajalliseksi suhteessa lauseen ilmaisemaan asiintilaan. Non-permanenssikoodausta on mahdollista tarkastella myös nominaalisen predikaatin aspektikoodauksena: essiivisijainen luokka- ja ominaisuuspredikaatti ilmaisevat tilaa, johon liittyy progressiivisia piirteitä.

Essiivi ilmaisee lisäksi paikkaa ja aikaa, ja nämä merkitykset ovat sidoksissa myös olotilaan. Merkitysten kokonaisuus assosioi essiivin paikallissijojen joukkoon, vaikka paikan ilmaiseminen on käytännössä kokonaan leksikaalistunutta ja ajan ilmaiseminen puolestaan tarkkoihin sääntöihin perustuvaa. Paikallissijoista poiketen essiivi ei siis koodaa sijaintia produktiivisesti, kun taas ajan koodaamisessa myös paikallissijoilla on vakiintuneet funktionsa. Samojen kieliopillisten keinojen käyttäminen on tässä tavallista: abstraktimmat merkitykset ilmaistaan konkreettisempien merkitysten koodauskeinolla, jonka käyttäminen ei johda helposti tulkintaongelmiin ja joka sopii semanttisesti kielentämään abstraktimpaa merkitystä. Ajan ja olotilan koodaaminen paikkana tuottaa analogisen kokonaisuuden, jonka osien välisen suhteen ja kokonaisuuden hahmottaminen on helppoa. Toisaalta olotilan ja paikan merkitykset voivat toisinaan tulla hyvin lähelle toisiaan, minkä vuoksi essiivisijan eriytyminen produktiivisesta paikan ilmaisemisesta helpottaa merkityksen ymmärtämistä. Vastaavasti varsinaisilla paikallissijoilla ilmaistavat olotilat muodostavat omanlaisensa systeemin, jossa vartalolekseemi tai vartalolekseemin ja kompleksisen päätteen yhdistelmä on usein sellainen, että se jo itsessään vihjaa olotilamerkityksestään (*unessa, päissään*, vrt. *unena, päänä*). Essiivillä tällaisia rajoituksia ei ole (*talona* vrt. *talossa* ~ *talolla*).

Skemaattisena verkostona essiiviä voidaan tarkastella eri näkökulmista, joista keskeisiä ovat yleismerkitykseen suhteuttaminen ja olotilamerkityksen eri tasot. Ensinnäkin kokonaisuus voidaan hahmottaa konkreettisen ja abstraktin tason mukaisesti siten, että ytimeen sijoittuu paikka, joka on ajan ja olotilan merkitysten pohjana siten kuin edellä esitin. Toiseksi tarkastelu voidaan rajata olotiloihin. Olotilaa ilmaiseva essiivi jakautuu perusmerkitykseltään selvästi tilan non-permanenssia osoittavaan ja implisiittisemmin tai metaforisemmin non-permanenttiin tyyppiin, johon kuuluvat esimerkiksi vaihtoehtoiset olotilat. Ajallinen rajattuus, varsinainen non-permanenssi, jakautuu edelleen pelkistyneeseen tilapäisyyteen, muutoshakuisuuteen ja muutoksen tuloksena olemiseen. Pelkistyneenä tilapäisyys sisältää vain ajatuksen tilan (mahdollisesta) päättymisestä ainoana muutoksena. Muutoshakuisuuden merkitys puolestaan lisää tilan päättymiseen ajatuksen tilan vaihtumisesta toiseen, mikä on helpointa hahmottaa komplementaarissa pareissa (*olla sairaana > tulla terveeksi*). Muutoksen tuloksena olevalle tilalle ei voida puolestaan hahmottaa päätepistettä (*Maalaus on valmiina*). Muissakin tapauksissa essiivisijaisen olotilanilmauksen ilmaisema tila voi olla muutoksen tulosta. Lisäksi non-permanenssimerkitys voi taka-alaistua, kuten sirkumstantiaaleissa ja merkitykseltään abstrakteissa nominaalipredikaateissa (*tavoitteena on -tyyppi*). Tällöinkin essiivin merkitys on olemassa, mutta sijavalinnan selityksenä voivat olla myös syntaktiset seikat.

8.2 Essiivin semanttinen reviiiri

Nominaalipredikaatin sijana essiivi hahmottuu ensinnäkin nominatiivin vastinpariksi. Nominatiivin ja essiivin työnjako on usein melko komplementaarinen, eli nominatiivisijainen luokkaan tai ominaisuuteen viittaava nominaalipredikaatti implikoi tilan pysyvyyttä, essiivisijainen puolestaan tilan ajallista rajattuuutta. Toiseksi essiiviä on mahdollista suhteuttaa olotilasijapariinsa translatiiviin, joka lähtökohtaisesti poikkeaa essiivistä siten, että se profiloi tilanmuutoksen ja ilmaisee resultatiivisuutta, kun taas essiivi profiloi tilassa olemisen, vaikkakin implikoi tilan ajallisen rajallisuuden ja usein myös muutoksen. Kolmanneksi essiiviä voidaan sijoista vertailla sisä- ja ulkopaikallissijojen kanssa. Näistä erityisesti olosijat inessiivi ja adessiivi muodostavat edellisessä alaluvussa kuvaamalla tavalla essiivin kanssa monipuolisen olotilojenilmaisverkoston, jossa sijavalinta on useimmiten lekseemikohtaista. Lisäksi ablatiivi (ja allatiivi) ja elatiivi hahmottuvat essiivin ja translatiivin muodostaman olotilasijaparin täydentäjiksi: ablatiivia (ja allatiivia) käytetään olotilan ilmaisemisessa erityisesti aistihavaintoa ilmaistaessa (*tuoksua hyvältä ~ hyvälle*), kun taas elatiivi on luokan ja ominaisuuden ilmaisemisessa käytössä lähtökohdan ilmauksissa (*kasvaa lapsesta aikuiseksi*). Nämä sijat ovat ennen muuta kuitenkin käytössä sekundaarisissa predikaateissa, eivät primaarisen nominaalipredikaatin sijoina. Essiivisijaiset olotilanilmaukset muodostavat erilaisia semanttisia jatkumoa myös tavanilmausten, statusrakenteen sekä erilaisten verbien ja infiniittisten rakenteiden kanssa. Näistä merkityksen ja käytön päällekkäisyys on selvintä *lapsena ollessa* -rakenteen kanssa, kun taas funktioi-

den samantyyppisyys (esimerkiksi depiktiivinä toimiminen) yhdistää essiivisijaiset olotilanilmaukset statusrakenteisiin samalla tavalla kuin paikallissijaisiin olotilanilmauksiin, vaikka käyttöä ei voi luonnehtia varsinaisesti päällekkäiseksi.

Nominatiivin ja essiivin jako ajallisesti rajaamattomaan ja rajattuun tilaan sopii nominaalilauseessa perusmerkityseron havainnollistamiseen, mutta käytössä sijojen rajapinta on sillä tavoin sumea, että nominatiivisijainen luokka- tai ominaisuuspredikaatti voi ta-pauskohtaisesti viitata myös ajallisesti rajattuun tilaan. Leksikaalinen merkitys voi jo itsessään vihjata tilan olevan todennäköisesti ajallisesti rajattu, jolloin essiivisija lähinnä korostaa merkitystä. Toisaalta selvästi lyhytkestoiseksi tai muutosalttiiksi tiedetyt ominaisuudet hylkivät essiiviä (*olla onnellinen* ~ *?onnellisena*), joskin näissäkin tapauksissa esimerkiksi paikallissijainen olotilanilmaus voi kuitenkin toimia essiivimäisessä tehtävässä (*olla onnessaan*). Samoin esimerkiksi lauseyhteydessä esiintyvä ajan- tai paikanilmaus voi rajata tilan kestoa, jolloin essiivin merkitys ei tuo tilan kestoa koskevaa lisäinformaatiota.

Essiivin työnjako olosijojen kanssa on siis osin selvä, osin liukuvarajainen. Tämän vuoksi voidaankin kysyä, mihin kielessä tarvitaan erillistä ajallisesti rajattua tilaa koodaavaa kielipiillistä merkitsintä. Suomen kielessä on muitakin vähäfunktioisia sijoja, kuten komitatiivi ja abessiivi, mutta essiivi eroaa näistä siten, että se ei ole samalla tapaa laajasti korvattavissa toisella ilmaisukeinolla. Essiivillä on toisin sanoen vakiintunut tehtävänsä, ja erityisen selvä sen asema on sekundaarisen predikaatin ja lauseadverbiaalin merkitsimenä: näihin tehtäviin ei ole mahdollista käyttää nominatiivia tai partitiivia, jotka on varattu muihin lauseenjäsen-tehtäviin. Suomessa sanajärjestys ei myöskään riittäisi osoittamaan, milloin nominatiivi- tai partitiivisijainen lauseenjäsen on sekundaarinen predikaatti, milloin puolestaan esimerkiksi subjekti tai objekti. Paikallisolosijat puolestaan ovat jo niin monifunktioisia, että niiden käyttäminen essiivin sijaan voisi johtaa tulkintaongelmiin. Suomessa ei myöskään ole ollut samantyyppistä kehitystä kuin esimerkiksi virossa, jonka systeemi osoittaa, että translatiivin olisi mahdollista ottaa essiiville kuuluvia tehtäviä.

8.3 Syntaktinen kokonaiskuva

Tutkimukseni on pitkälti pohjautunut kielitypologian ja yleislingvistisen syntaksin luokiteltutapoihin, jotka ovat osoittautuneet hyvin sopiviksi essiivin kaltaisen, produktiivisilta tehtäviltään vähäfunktioisen sijan kuvaukseen. Suomen kielen verbikeskeisessä syntaksissa kuvauksessa ei ole juurikaan ollut tapana kuvata kopulalauseetta nominaalilauseena eikä essiivisijaisia predikoivia lauseenmääritteitä sekundaarisina predikaatteina. Predikoivat essiivisijaiset lausekkeet ovat näin olleet eräänlainen predikatiivien ja adverbiaalien välikategoria, josta erityisesti semanttisin ja osin lauseasemaan liittyvin periaattein on kuvauskohtaisesti erotettu appositioadverbiaalien ryhmä. Käsittelemieni sekundaaristen predikaattien ryhmä eittämättä on jaettavissa tämän linjan mukaisesti: appositioadverbi-

aaleiksi aiemmin katsotut tapaukset eli sirkumstantiaalit ja temporaalit ovat piirteiltään adverbiaalimaisempia kuin muut predikoivat essiivisijaiset olotilanilmaukset.

Tässä tutkimuksessa olotilaa ilmaisevan essiivin katsotaan lauseopillisesti toimivan primaarisen nominaalipredikaatin, predikaattikomplementin, sekundaarisen predikaatin ja lauseadverbiaalin sijana. Primaarisena nominaalipredikaattina ja predikaattikomplementtina essiivisijainen olotilanilmaus on syntaktisesti pakollinen, sekundaarisena predikaattina ja lauseadverbiaalina ei. Primaarisen nominaalipredikaatin määritelmänä on se, että se toimii kopulan sisältävässä lauseessa tai kopulattomassa rakenteessa nominaalisena predikaattina. Näennäisestä yksinkertaisuudestaan huolimatta määritelmällä on ongelmana se, että primaariseksi nominaalipredikaatiksi voi olla useampikin tarjokas. Kopulan yhteydessä voi esimerkiksi esiintyä paikan- tai omistajanilmaus, joka kelpaisi sekun lauseen semanttiseksi predikaatiksi. Ongelma on kuitenkin ratkaistavissa kehittämällä kuvaustapaa edelleen. Komplementeissa luokitteluongelmaksi voi muodostua syntaktisen pakollisuuden jatkumoluonteisuus, joskin selvät tapaukset on melko helppo rajata.

Sekundaariset predikaatit jakautuvat edelleen syntaktisiin ja semanttisiin kriteerein depiktiiveihin, temporaaleihin ja sirkumstantiaaleihin; temporaalien ja sirkumstantiaalien rajaus perustuu usein yksinomaan merkitykseen, sillä ne muistuttavat lauseasemaltaan ja teemasuhteeltaan toisiaan. Näin ollen esimerkiksi lause *Tule vanhempana ja viisaampana auttamaan* voidaan tulkita ilman asiayhteyden tukea kahdella tavalla, kausaalisesti tai futuurisesti: 'koska olet vanhempi ja viisaampi' tai 'sitten kun olet vanhempi ja viisaampi'. Näin ollen temporaalin ja sirkumstantiaalin eroa on vaikea määritellä syntaktisesti, vaikka niiden merkitysero onkin selvä. Asiaa onkin tarkasteltava leksikaalisten merkitysten valossa: temporaaleille on tyypillistä, että niiden vartalolekseemi jo itsessään viittaa ikään tai kehitysvaiheeseen, sirkumstantiaaleille ei. Depiktiivien rajaaminen omaksi ryhmäkseen on jonkin verran selvempää, mutta niissäkin kyse on viime kädessä merkityksestä. Sirkumstantiaaleilla ja depiktiiveillä on myös lauseasemaa koskevia tendenssejä, erityisesti se, että depiktiivi esiintyy prototyyppisesti lauseen loppukentässä verbin, sen täydennyksen tai siihen olotilanilmausta kiinteämmin liittyvien määritteiden jälkeisessä asemassa. Vastaavasti erityisesti esikentässä, verbin edellä tai sen osien välissä esiintyminen ohjaa tulkintaa sirkumstantiaaliseen suuntaan. Temporaalien lauseasema on vapaahko, mutta loppukentässä esiintyvät lähinnä leksikaaliset temporaalit, jotka eivät toimi depiktiiveinä ja joiden tulkinta ei perustu implikaatioon. Myös teemasuhde yhdistyy osin lauseenjäsenkategoriaan, mutta erottelukeinona se on epävarma. Ennemmin voidaan todeta, että essiivisijaisen olotilanilmauksen teemasuhde ja lauseasema ovat sidoksissa toisiinsa.

Depiktiivien erottaminen temporaaleista ja sirkumstantiaaleista perustuu siis merkitykseen ja voi vahvistua lauseasemaa ja teemasuhdetta koskevien taipumusten perusteella. Täysin aukottomasti sekundaarisia predikaatteja ei kuitenkaan voida luokitella pelkästään syntaktisia kriteereitä hyödyntämällä.

8.4 Essiivisija primaarisessa nominaalipredikaatissa

Nominaalilauseessa NOM/ESS-sijavaihteluun liittyy inherentti merkitysero: essiivi koodaa tilaan non-permanenssimerkityksen. Käsittelin essiivin perusmerkitystä jo edellä sijavaihtelun yhteydessä alaluvussa 8.2; tässä kokoan havaintojani essiivisijan suhteesta vartalolekseemiin ja lausekontekstiin. Vartalolekseemikohtaisesti nominatiivimuotoinenkin nominaalipredikaatti voi hahmottua olotilaan viittaavaksi, mutta essiiviin liittyy aina jonkintasoinen tilapäisyyden tai muutoksen merkitys. Essiivisijan käyttöä on fennistiikassa selitetty myös kontekstin vaikutuksella. Erityisesti ovat esiin nousseet ajan ja paikan ilmaukset, joiden yhteydessä nominaalipredikaatti on usein essiivisijainen. Nämä määritteet toki myös osoittavat ajallista rajallisuutta tai tilan voimassaolon kontekstisidonnaisuutta. On mahdollista tulkita, että essiivisijan käyttö on tavallaan redundanttia lauseessa, jossa on muita tilan keston rajallisuutta ilmaisevia elementtejä, mutta informaation keräytuminen on kielen perusominaisuus.

Nominaalilauseessa essiivisijaa voidaan käyttää melkein minkä tahansa substantiivin ilmaisevan tilan non-permanenssin koodaamiseen. Mikäli essiivi esiintyy leksikaaliselta merkitykseltään pysyvään luokkaan viittaavan substantiivin päätteellä, merkitys on metaforinen, jopa adjektiivin kaltainen, tai kuvitteelliseen, esimerkiksi esitettyyn rooliin viittaava. Vastaavaa tulkintaa esiintyy myös adjektiiveissa, joskin rajallisemmin. Ominaisuuden ilmaisemisessa on ylipäätään tendenssinä se, että pysyvimpiä ja hetkellisimpiä ominaisuuksia ei koodata nominaalilauseessa essiivillä, kuten Pajunen (2000) on myös havainnut.

Essiivin merkitys taka-alaistuu nominaalilauseessa erityisesti silloin, kun subjekti on lauseen lopussa ja olotilanilmaus on merkitykseltään abstrakti (tyyppi *Kirjan aiheena on grammatiikan historia*). Se ei kuitenkaan katoa kokonaan, vaikka nominaalipredikaatti ilmaisee (suhteellisen) permanenttia tilaa, vaan essiivi tilanteistaa merkityksen. On kuitenkin otettava huomioon, että sijavalintaa stimuloi myös nominaalipredikaatin ja subjektin erottaminen toisistaan, kun sanajärjestys on odotuksenvastainen, samoin kuin se, että tällaisissa rakenteissa subjekti on usein rakenteeltaan kompleksinen.

8.5 Essiivisija sekundaarisissa predikaateissa, predikaattikomplementeissa ja lauseadverbiaaleissa

Kokonaisuutena essiivisijaiset lauseenjäsenet sisältävät essiivisijan non-permanenssiin viittaavan merkityksen vähintään ekstensionaalisesti, asiaintilan rajaukseen liittyvässä muodossa. Primaarisissa nominaalipredikaateissa essiivisijan tehtävänä on viitata tilan ajalliseen rajattuuteen, mutta sekundaarisissa predikaateissa, predikaattikomplementeissa ja lauseadverbiaaleissa tämä merkitys saattaa hämärtyä tai ainakin abstraktistua. Tätä voi selittää se, että essiivisija on suomen kielessä erikoistunut sekundaarisen predikaatin merkitsimeksi. Se ei ole ainoa vaihtoehto, mutta neutraalein ja produktiivisin, kun

muita vaihtoehtoja ovat esimerkiksi translatiivi, paikallissijat ja konverbirakenteet. Koska sekundaarinen predikaatti voi viitata myös pysyvään tilaan, essiiviä on toisin sanoen käytettävä muunkin kuin ajallisesti rajatun tilan ilmauksissa.

Usein ajallinen rajattuus sisältyy kuitenkin myös muihin kuin primaarisiin nominaalipredikaatteihin jokseenkin samantyyppisenä: esimerkiksi temporaaleissa on inherentisti mukana jonkinlainen ajallisen jatkumon ajatus, ja siihen sisältyy lineaarinen tilasta toiseen siirtyminen. Sen sijaan komplementit, depiktiivit, sirkumstantiaalit ja lauseadverbiaalit voivat viitata hyvinkin pysyviin tiloihin, jolloin ajallinen rajattuus hämärtyy. Näissä tapauksissa aikaraja voi kuitenkin suhteutua esimerkiksi lauseen ilmaisemaan asiointilaan tai teeman tarkoitteen tilojen vertailuun.

Essiivisijaisen komplementin vaativat verbit muodostavat omanlaisensa merkitysverkoston, jolla on suhde muihin essiivisijaisiin olotilanilmaustyyppeihin. Niiden ilmaisemat tilanteet hahmottuvat siis varsin selvästi "essiiviseksi", ajallisesti rajatun tilan ilmauksiksi. Selvimmin primaarisen nominaalipredikaatin tyyppiseksi hahmottuvat säily(ttä)mis- ja toimimISRakenteen täydennykset. *Säilyä-* ja *pysyä-*tyyppisten verbien yhteydessä essiivisijainen komplementti ilmaisee muuttumattomana pysyvää tilaa; rakenne kuitenkin sisältää non-permanenssiin viittaavan implikaation. *Toimia-*verbi on puolestaan mahdollista luokitella semikopulaksi, semanttisesti varsin tyhjäksi tilaa ilmaisevaksi verbiksi, jonka yhteydessä essiivisijainen täydennys viittaa teeman tarkoitteen rooliin määrätilan-teessa. Kopulan sijaan käytettävä toimintaan viittaava verbi tuo kokonaisuuteen aktiivisuuden merkitystä. Vastaavasti *käyttää-*verbin yhteydessä komplementti ilmaisee funktion, jossa teeman tarkoite lauseen ilmaisemassa tilanteessa on. Sekä toimimisessa että käyttämisessä on selvä tilapäisyyden merkitys, jota lausekonteksti mahdollisesti edelleen rajaa. Arviointirakenteessa predikaattikomplementti puolestaan hahmottuu subjektin tarkoitteen mielipiteeksi, joka ei välttämättä ole komplementin tarkoitteen reaalinen olotila. Se on komplementin funktion osalta toisentyyppinen kokonaisuus kuin muut essiivisijaisen komplementin saavat rakenteet, mutta se kuitenkin yhdistyy semanttisesti representaatorakenteeseen, erityisesti kuvitteellisen roolin ilmaisuihin (*esiintyä jonakin*). Rakenteella on myös yhteytensä säily(ttä)misrakenteeseen *pitää-*verbin semanttisen verkoston välityksellä.

Sekundaarisissa predikaateissa essiivi on depiktiivin, sirkumstantiaalisen ja temporaalisen sija. Depiktiivit ilmaisevat pelkistyneesti teemansa tarkoitteen olotilan, joka rajaa ja määrittää lauseen ilmaisemaa asiointilaa koskemaan sitä jaksoa, jona teeman tarkoite on depiktiivin ilmaisemassa tilassa. Tämä tila voi hahmottua joko selvästi ajallisesti rajautuneeksi, päättyväksi tai ajallisesti epämääräisemmin vaihtoehtoiseksi tilaksi, jossa essiivin ilmaisema tilapäisyys hämärtyy: depiktiivi ei sinänsä sisällä tilan päättymisen implikaatiota vaan ainoastaan rajaa sen avulla lauseen ilmaiseman asiointilan voimassaoloa. Depiktiivien osalta on myös otettava huomioon, että essiivi on niiden ainoa produktiivinen kielipiillinen merkitys. Sirkumstantiaali poikkeaa depiktiivistä siinä, että se sisältää syyn, ehdon tai myönnytyksen merkityksen, temporaali taas sijoittaa lauseen ilmaiseman asiointilan selvästi osaksi aikajatkumoa teeman tarkoitteen välityksellä. Erityisesti sirkumstan-

tiaaleille on ominaista ilmaista hyvin permanenttejakin tiloja (*Lyhyenä ihmisenä en yltänyt lähilyllylle*), mikä sekkin osoittaa essiivin joustavuutta sekundaarisen predikaatin sijana.

8.6 Menetelmän ja tutkimuksen arviointia

Tämä tutkimus on pyrkinyt tuottamaan kuvauksen, joka on sekä suomen kieliopin fennistisen kuvausperinteen tuntevan ymmärrettävissä että suomen kieleen perehtymättömän lingvistin käytettäväksi hyödynnettävissä. Samalla se on testannut sitä, miten yleislingvistis-kielitypologisessa tutkimuksessa käytetyt kategorioinnit soveltuvat yksittäisen kielen yksittäisen ilmiön kuvaukseen. Essiivi on toiminut eräänlaisena tapaustutkimuksena. Syntaktisen kuvauksen ohella olen nostanut esiin muitakin seikkoja, joiden havainnointi kumpuaa yksittäiskieltä laajemmasta viitekehystä. Tutkimuksen tarkoituksena on lisäksi ollut selvittää, miten eri näkökulmia yhdistelevä, kognitiivisen kielitieteen saatevarjon alle sijoittuva menetelmä on sopinut tämäntyyppisen kielioppia käsittelevän tutkimuksen tekemiseen. Painopisteenä on ollut yleislingvistis-kielitypologisen ja kieli-kohtaisen, fennistiikan kielioppikuvauksiin perustuvan sijakuvauksen yhdistäminen. Tämän metatason ohella on muodostettu laaja kokonaiskuva yhden kieliopillisen merkityksen syntaktisista ja semanttisista ominaisuuksista. Tässä tarkastelussa olen hyödyntänyt sekä korpusaineistoa että itse keksittyjen esimerkkien vertailua ja olen täydentänyt näitä epäsysteemaattisesti kerätyillä esimerkeillä.

Kognitiivisen kielitieteen näkökulmasta tämä tutkimus hahmottuu ennemminkin peruslähtökohtia edustavaksi ja sopivia kysymyksenasetteluja ja havainnollistuksia poimivaksi kuin tiettyä kielioppiteoriaa tiukasti noudattavaksi kokonaisuudeksi. Kognitiivinen viitekehys näkyy tutkimuksessa erityisesti semantiikan keskeisyytenä ja pyrkimyksenä tehdä kielirajat ylittävää tutkimusta, jonka voi ajatella monialaisuudessaan sopivan yhteen psykologisen uskottavuuden tavoitteen kanssa. Lopulta se kuitenkin on yhden kielen yhden ilmiön ei-kokeellinen tutkimus, jonka perusteella ei itsessään voi tehdä päätelmiä kielestä kognition tasolla, mutta se toki kertoo jotakin siitä, miten suomen kielen puhujat viittaavat erityyppisiin tiloihin. Lisäksi kognitiivisen kielitieteen näkemykset ilmenevät essiivin semantiikan kuvauksessa: viitekehys ja sen merkityskeskeisyys vievät kokonaismerkityksen ja sen komponenttien kuvausta eteenpäin.

Oleennaista on pohtia, missä määrin yksittäiskielen tutkimus voi olla sidoksissa metodiikkaan, jonka tarkoitus on päinvastainen, suurta kielijoukkoa koskevien yleistysten tekeminen. Tutkimuksen tavoitteena onkin ollut ennemminkin yhteensopivuus, tulosten käyttökelpoisuus laajassa viitekehyksessä, kuin kielitypologian menetelmien suora soveltaminen yksittäisen kielen tutkimukseen. Essiivi on vähäfunktioisuutensa vuoksi melko kiitollinen kohde, kun ajatellaan kielirajat ylittävän tutkimuksen soveltamista fennistiseen kontekstiin. Essiivisijaiset olotilanilmaukset eivät aiheuta kovin merkittäviä luokitteluongelmia, kun niitä tarkastellaan suhteessa yleislingvistis-kielitypologisen tutkimusperinteen luokitteluihin. Ainoastaan depiktiivien ja sirkumstantiaalien syntaktiset

kriteerit tuottavat jonkinasteisia vaikeuksia siksi, että sekundaaristen predikaattien tulkinta hahmottuu sanajärjestysvaihtelun antamien vaihtoehtojen takia aina lopullisesti asiayhteyden mukaan. Näin ollen lauseenjäsenkategorian määrittäminen jää lopulta nojaamaan merkitykseen ja tekstuaaliseen kontekstiin, vaikka syntaktiset seikat osoittaisivatkin tiettyjä tendenssejä. Toisaalta semantiikan ensisijaisuutta ei ole tarpeen kieltää, ja esiin nousee jälleen esimerkki siitä, miten suomen kielen sanajärjestyksen joustavuus haastaa testejä ja kriteereitä.

Voidaan myös kysyä, tulisiko yksittäiskielen tutkimuksessa pyrkiä laajemminkin omaksumaan sellaisia kielioppia koskevia jäsentelyjä, jotka ovat peräisin useaa kieltä koskevista tutkimuksista, joihin lukeutuvat esimerkiksi laajat kielitypologiset tai yhdenmukaisen kysymyspatteriston mukaisesti kielten suppeampaa määräjoukkoa vertailevat tutkimukset. Tämän tutkimuksen perusteella – tai muutenkaan – asiassa ei ole syytä tehdä tarkkaa yleistystä, vaan näkökulma liittyy tietysti tutkimuksen tavoitteeseen. Ensinnäkin yksittäisen kielen kieliopin kuvaaminen kielikohtaisesti tuottaa selväpiirteisemmän ja jäsenytyneemmän kokonaiskuvan kuin kielen sovittelu väistämättä kompromisseja sisältävään laajempaan kehykseen. Toiseksi erityyppisten tutkimusmenetelmien yhdisteleminen voi haastaa tarkastelemaan tutkittavaa ilmiötä eri näkökulmista. Esimerkiksi essiiviä tutkittaessa tämä tarkoittaa sitä, että fennistiikassa ongelmallisena pidetty predikaatiiv-adverbiaalin ja appositioadverbiaalin eronteko selvenee ainakin osittain, kun mukaan tuodaan yleislingvistis-kielitypologinen tutkimusnäkökulma, jossa vastaaville kategorioille on kyetty luomaan varsin toimiva jaottelu. Laaja viitekehys siis mahdollistaa sen, että analyysia voidaan tarkentaa ja viedä pidemmälle.

Vaikka essiivin tutkimuksessa viitekehysten ja käsitteistön laajentaminen onnistuu melko helposti, on kuitenkin mahdollista, että tällainen laajennettu viitekehys ei ole yhtä kiitollinen muita kieliopillisia merkitsimiä tutkittaessa, sillä moniin kieliin yhteensopivaksi muokattu kriteeristö tuskin kykenee sellaisenaan tarjoamaan riittävää tarkkuutta. Tällöin vaaditaan siis enemmän yleisen ja kielikohtaisen näkökulman yhteensovittamista. Näkökulman on pohjauduttava kielenkuvauksiin, jotka on laadittu kunkin kielen omista lähtökohdista. Kieliopillisen kokonaiskuvauksen kannalta laajan viitekehysten hyöty voi olla enemmän näkökulmia rikastava kuin tarkan kuvausmallin antava.

Kun verrataan toisiinsa fennistisen perinteen aiempia essiivikuvauksia ja tätä tutkimusta, voidaan ensinnäkin todeta, että aiemmissä kuvauksissa ei ole tehty aivan yhtä hienojakoista analyysia eikä käytetty yhtä laajaa aineistoa. Essiiviä on enimmäkseen käsitelty osana sijajärjestelmää tai essiivisijaisia olotilanilmauksia (predikaatiivi)adverbiaalin määrittelyn tai tehtävien kannalta. Näissä tarkoituksissa essiivisijaisten olotilanilmausten sijoittaminen yhteen tai kahteen syntaktiseen kategoriaan on ollut tavoitteiden kannalta riittävä tarkkuus. Se, miten tässä tutkimuksessa on kategoriointia tarkennettu, ei välttämättä sovi abstraktiotasoltaan yhteen essiiviä laajempien kuvausten kanssa. Esimerkkinä on *adverbiaali*-käsitteen kohtalo: tässä tutkimuksessa on perusteltu sen sopimattomuutta essiivisijaisten predikoivien olotilanilmausten kategoriointiin. Käsite ei terminologisesti ole paras valinta essiivisijaisten eikä muidenkaan olotilaa ilmaisevien lauseenjäsenten

kuvaukseen etenkin kopulalauseissa. Toisaalta käsitteen ympärille on fennistiikassa rakennettu toimiva syntaktinen kategoriointi, johon on totuttu ja joka näin palvelee yksittäiskielen kuvausta (vrt. myös Haspelmath 2010: 362).

Erilaisten näkökulmien yhdistelyn lisäksi tutkimuksessa on kokonaisvaltaisesti tutkittu kielenilmiötä hyödyntämällä tarkastelussa kieli-intuition ja korpuksen havainnoinnin yhdistelmää. Osa essiivin semantiikan kuvauksesta on mahdollista toteuttaa pelkästään itse keksittyjä esimerkkejä hyödyntämällä, mutta läpi tutkimuksen korpusesimerkit ovat pohjustaneet kokonaisuuden ja laajentaneet intuition perustuvia käsityksiäni. Lisäksi korpus on antanut käsityksen siitä, miten monisyistä lauseen merkityksen kokonaisuuden muodostuminen on: essiivin pääte on kopulalauseessakin usein vain yksi osa non-permanenssimerkityksen syntymistä. Aineisto on ollut myös hyödyksi erityisesti syntaktisen analyysin arvioinnissa siten, että kategorioita on voinut arvioida tarkastelemalla, sopivatko kielenkäytöstä poimitut tapaukset valittuihin luokitteluihin. Lisäksi aineisto on tuottanut tarkasteltavaksi tapauksia, jotka edustavat eräänlaista kieli-intuition harmaata aluetta. Näissä tapauksissa tutkijan velvollisuutena on kokonaiskuvaa vasten arvioida, onko kyseessä lapsus vai kieliopin mukainen tapaus.

Tutkimus ei vastaa kaikkiin essiivisijaa tai tutkimusmenetelmiä koskeviin kysymyksiin, vaan ennemminkin avaa tietä uusille aiheita koskeville tutkimuksille. Kuten alkuperäisenä tavoitteena oli, sen tuloksia voidaan tuoda keskusteluun, joka koskee muidenkin kielten tilaa tai roolia koskevaa koodausta tai sekundaaristen predikaattien luokittelua. Esimerkkinä tällaisesta tutkimuksesta voisi olla primaarisena nominaalipredikaattina toimivien adjektiivien NOM/ESS-sijavertailu suhteutettuna lausekontekstiin: aihe on kiinnostava myös sen kielitypologisen seikan kannalta, että adjektiivien non-permanenssikoodaus on maailman kielissä harvinaista. Samoin kiinnostava vertailukohde olisivat essiivisijaiset olotilanilmaukset ja *sti*-adverbiaalit, joita olisi mahdollista verrata suhteessa käytettyihin kantaleksemeihin ja esiintymiskonteksteihin. Toisaalta tutkimukseni pohjalta on mahdollista edelleen tutkia fennistisessä viitekehyksessä sitä, olisiko predikatiiviadverbiaaleja syytä alakategorioida tai mikä adverbiaalin määritelmä ylipäätään on. Samalla voidaan yleisemmin pohtia kategoriointin kielikohtaisuutta. Tutkimusaineistoa on mahdollista edelleen hyödyntää esimerkiksi kvantitatiivisessa tutkimuksessa ja selvittää, tarkentaako tai korjaako tämäntyyppinen tutkimusmenetelmä siinä saatuja tuloksia.

LÄHTEET

Aineslähteet

- ARJAVA, HELLEVI 2002: *Minne pääsi kiltti tyttö*. Helsinki: Tammi.
- Hopeapeili. Blogi. <http://hopeapeili.blogspot.fi/2013/11/hatturasiakaunokainen.html> (22.11.2013).
- HS = *Helsingin Sanomat*. Verkkoarkisto. <http://www.hs.fi/lehtiarkisto/>.
- Huippumalli haussa. Tv-ohjelman suomenkielinen tekstitys 9.4.2012.
- LA = *Lauseopin arkisto*. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- MUIKKU-WERNER, PIIRKKO – JANTUNEN, JARMO HARRI – KOKKO, OSSI 2008: *Suurella sydämellä ihan sikana. Suomen kielen kuvaileva fraasisanakirja*. Helsinki: Gummerus.
- NS = *Nykysuomen sanakirja*. Helsinki: WSOY 1951–1961.
- Parole-korpus*. http://kaino.kotus.fi/sanat/taajuuslista/parole_5000.html (19.6.2016).
- Puutarha.net. Keskustelupalsta. <http://puutarha.net/keskustelut/messages/25/6939.html?1019492859> (14.4.2008).
- Uutispäivä Demari. Viikko Pohjois-Karjala. <http://www.demari.fi/content/view/13978/344/> (10.1.2011).
- WALTARI, MIKA 1952: *Johannes Angelos*. Porvoo: WSOY.

Muut lähteet

- AIKHENVALD, ALEXANDRA Y. 2006: Grammars in contact: A cross-linguistic perspective. – Aikhenvald, Alexandra Y. & Dixon, R. M. W. (toim.): *Grammars in contact. A cross-linguistic typology* s. 1–66. New York: Oxford University Press.
- AIRILA, MARTTI 1926: *Suomenkielen lauseoppi*. Helsinki: WSOY.
- ALHONIEMI, ALHO 1967: Tilan essiivin jäsentämisestä suomen kielen lauseopeissa. – *Juhlakirja Kauko Kyyrön täyttäessä 60 vuotta 24.11.1967* s. 31–52. Kirjallisuuden laitoksen julkaisuja 1. Tampere: Tampereen yliopisto.
- 1975: Eräistä suomen kielen paikallissijojen keskeisistä käyttötavoista. – *Sananjalka* 17 s. 5–24.
- ARISTE, PAUL 1948: *Vadja keele grammatika*. Tartu: Teaduslik kirjandus.
- AUWERA, JOHAN VAN DER – NUYTS, JAN 2007: Cognitive linguistics and linguistic typology. – Dirk Geeraerts – Hubert Cuyckens (toim.): *Handbook of cognitive linguistics* s. 1074–1091. Oxford: Oxford University Press.
- BARTENS, RAIJA 1972: *Inarinlapin, merilapin ja luulajanlapin kaasussyntaksi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- BARTSCH, RENATE 1976: *The grammar of adverbials*. Amsterdam: North Holland.
- BECKER, REINHOLD VON 1824: *Finsk grammatik*. Helsinki.
- BERTINETTO, PIER MARCO – EBERT, KAREN H. – GROOT, CASPER DE 2000: The progressive in Europe. – Östen Dahl (toim.): *Empirical approaches to language typology. Tense and aspect in the languages of Europe* s. 517–558. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- BYBEE, JOAN – PERKINS, REVERE – PAGLIUCA, WILLIAM 1994: *The evolution of grammar. Tense, aspect, and modality in the languages of the world*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- CANNELLIN, KNUT 1888: *Tutkimus Kemin kielenmurteesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- CARLSON, GREGORY N. 1977. *Reference to Kinds in English*. Ph.D. thesis. Amherst: University of Massachusetts.
- CHOMSKY, NOAM 1986: *Knowledge of language*. New York: Praeger.
- COMRIE, BERNARD 1976: *Aspect. An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge: Cambridge University Press.

- 1981: *Language universals and linguistic typology. Syntax and morphology*. Oxford: Blackwell.
- 1985: *Aspect. An introduction to the study of verbal aspect and related topics*. 4:s, korjattu painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1986: Conditionals. A typology. – Elizabeth Closs Traugott, Alice ter Meulen, Judy Snitzer Reilly & Charles A. Ferguson (toim.): *On conditionals*. Cambridge: Cambridge University Press s. 77–90.
- COUPER-KUHLEN, ELIZABETH – KORTMANN, BERND (toim.) 2000: *Cause – condition – concession – contrast. Cognitive and discourse perspectives*. Topics in English linguistics 33. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- CORANDER, AKSEL GABRIEL 1865 (1861): *Utkast till finsk satslära*. Wiborg: Finska Litteratursällskapet i Wiborg
- CREISSELS, DENIS 2008: Spatial cases. – Malchukov, Andrej & Spencer, Andrew (toim.) *The Oxford handbook of case* s. 609–625. Oxford: Oxford University Press.
- 2014: Functive phrases in typological and diachronic perspective. *Studies in Language* 38 (3) s. 605–647.
- CROFT, WILLIAM 1991: *Syntactic categories and grammatical relations. The cognitive organization of information*. Chicago: Chicago Press.
- 2001: *Radical construction grammar. Syntactic theory in typological perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- 2003: *Typology and universals*. Toinen painos. (Cambridge: Cambridge University Press.
- DĄBROWSKA, EWA 1996. The LAD goes to school. A cautionary tale for nativists. *Linguistics* 35s 735–766.
- 2012: Different speakers, different grammars. Individual differences in native language attainment. *Linguistic Approaches to Bilingualism* 2 s. 219–253. Tässä käytetty versio: http://nrl.northumbria.ac.uk/12458/2/LAB_keynote_final.pdf (21.8.2015).
- DIXON, R. M. W. 2009a: *Basic linguistic theory*. Volume 1: Methodology. Oxford: Oxford University Press.
- 2009b: *Basic linguistic theory*. Volume 2: Grammatical topics. Oxford: Oxford University Press.
- DOWTY, DAVID R. 1975: The stative in the progressive and other essence/accident contrasts. – *Linguistics Inquiry* 6 s. 579–588.
- DUBOIS, GAÏDIG 2014: “*Luulin itseäni onnelliseksi*”. *Mentaalimuutosmuotin rakenne ja käyttö*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- EREL, MATI – METSLANG, HELLE 2003: Case marking of the predicative in Estonian. – *Linguistica Uralica* 39 (3). <http://www.thefreelibrary.com/Linguistica+Uralica/2003/September/1p51420> (30.7.2015).
- EREL, MATI – KASIK, REET – METSLANG, HELLE – RAJANDI, HENNO – ROSS, KRISTIINA – SAARI, HENN – TAEI, KAJA – VARE, SILVI 1993: *Eesti keele grammatika, II: süntaks*. Tallinn: Eesti Teaduse Akadeemia Eesti Keele Instituut.
- ERIKSEN, PÅL KRISTIAN 2006: *On the Typology and the Semantics of Non-Verbal Predication*. Oslo: University of Oslo.
- ETELÄMÄKI, MARJA – HERLIN, ILONA – JAAKOLA, MINNA – VISAPÄÄ, LAURA 2009: Kielioppi käsitteistyksenä ja toimintana. Kognitiivista kielioppia ja keskusteluanalyysia yhdistämässä. – *Virittäjä* 113 s. 162–187.
- EURÉN, GUSTAF ERIK 1849: *Finsk språklära*. Åbo.
- EVANS, VYVYAN 2007: *A Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- FARACLAS, NICHOLAS 1996: *Nigerian pidgin*. London – New York: Routledge.
- FONG, VIVIENNE 2003: Resultatives and depictives in Finnish. – Nelson, Diane Carlita – Manninen, Satu (toim.): *Generative approaches to Finnic and Saami linguistics* s. 201–233. Stanford: CSLI Publications.
- FORSBERG, HANNELE 1998: *Suomen murteiden potentiaali*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- FORSMAN SVENSSON, PIRKKO 2002: Aistihavaintoverbien määritteistä vanhassa suomessa ja varhaisnykysuomessa: *Nälkäisellen kaikki ruoka makiaksi maistaa*. – *Virittäjä* 106 s. 419–432.
- FORTESCUE, MICHAEL 1984: *West Greenlandic*. London: Croom Helm.

- GEERAERTS, DIRK 2006: Methodology in Cognitive Linguistics. – Gitte Kristiansen, Michel Achard, René Dirven, and Francisco J. Ruiz de Mendoza Ibáñez (toim.), *Cognitive Linguistics. Current Applications and Future Perspectives*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- GEERAERTS, DIRK – CUYCKENS, HUBERT 2007: Introducing cognitive linguistics. – Dirk Geeraerts & Hubert Cuyckens (toim.), *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. New York: Oxford University Press.
- GENETTI, CAROL 2011: Basic linguistic theory (review). – *Language* 87(4) s. 894–904.
- GEUDER, WILHELM 2000: Oriented adverbs. Issues in the lexical semantics of event adverbs. Väitöskirja. Universität Tübingen. <http://tobias-lib.uni-tuebingen.de/volltexte/2002/546/pdf/geuder-oriadverbs.pdf> (30.7.2015).
- GIBBS JR., RAYMOND W. 2006: Introspection and cognitive linguistics: Should we trust our own intuitions? *Annual Review of Cognitive Linguistics* 4 s. 135–151.
- GIVÓN, TALMY 1979: *On Understanding Grammar*. New York: Academic Press.
- 2001: *Syntax. An introduction*. Volume 1. Amsterdam–Philadelphia: J. Benjamins.
- GLYNN, DYLAN 2010: Corpus-driven cognitive semantics. Introduction to the field. – Glynn, Dylan & Kerstin Fischer (toim.): *Quantitative Methods in Cognitive Semantics. Corpus-driven Approaches* s. 1–41. Berlin –New York: DeGruyter.
- GOLDBERG, ADELE E. 1995: *Constructions. A construction grammar approach to argument structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- 2006: *Constructions at work. The nature of generalization in language*. Oxford – New York: Oxford University Press.
- GROOT, CASPER DE 2000: The absentive. – Östen Dahl (toim.): *Empirical approaches to language typology. Tense and aspect in the languages of Europe* s. 693–720. Berlin –New York: Mouton de Gruyter.
- 2008: Depictive Secondary Predication in Hungarian. – Gerd Hentschel & Winfried Boeder (toim.): *Secondary predicates in Eastern European languages and beyond* s. 69–96. Oldenburg: BIS-Verlag. <http://d-nb.info/995792097/34/> (30.11.2013).
- (toim.; tulossa 2017): *Uralic Essive and the Expression of Impermanent State*. Amsterdam: John Benjamins.
- GRÜNTAL, RIHO 2000: Typological characteristics of the Finnic languages. A reappraisal. – Laakso, Johanna (toim.): *Facing Finnic. Some challenges to historical and contact linguistics* s. 31–63. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- 2003: *Finnic adpositions and cases in change*. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.
- GÄRDENFORS, PETER 2000: *Conceptual Spaces. The Geometry of Thought*. Cambridge: MIT Press.
- HAKANEN, AIMO 1972: Normaalilause ja eksistentiaalilause. – *Sananjalka* 14 s. 36–76.
- 1973: *Adjektiivien vastakohtasuhteet suomen kielessä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED – VILKUNA, MARIA 1980: *Suomen tekstilauseiden piirteitä. Kvantitatiivinen tutkimus*. Helsinki: HY.
- HAKULINEN, AULI – OJANEN, JUSSI 1993: *Kielitieteen ja fonetiikan termistöä*. 3. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 4., korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- HALLIDAY, M. A. K. 1967: Notes on transitivity and theme in English, Part 1. *Journal of Linguistics* 3: 37–81. – Trousdale, Graeme (toim.), *Topics in English Linguistics: Constructional Approaches to English Grammar*. DEU: Berlin.
- 1985 *An introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold.
- HALLIDAY, M. A. K. – HASAN, RUQAIA 1977: *Cohesion in English*. London: Longman.
- HAMARI, ARJA 2007: *The negation of stative relation clauses in the Mordvin languages*. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.
- HARRIS, MARTIN 1988: Concessive clauses in English and Romance. – John Haiman & Sandra A. Thompson (toim.), *Clause combining in grammar and discourse* s. 71–99. Amsterdam: John Benjamins.
- HASPELMATH, MARTIN 1993: *A Grammar of Lezgian*. Berliini: Mouton de Gruyter.
- 1995: The converb as a cross-linguistically valid category. – Martin Haspelmath & Ekkehard König (toim.), *Converbs in Cross-Linguistic Perspective. Structure and Meaning of Adverbial Verb Forms*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.

- 1997: *From space to time. Temporal adverbials in world's languages*. Munich–Berlin: Lincom.
- 2007: Pre-established categories don't exist: consequences for language description and typology. – *Linguistic Typology* 11.1 s.119–132.
- 2009: Terminology of case. – Malchukov, Andrej & Spencer, Andrew (toim.) *The Oxford handbook of case* s. 505–517. Oxford University Press, Oxford.
- 2010: Framework-free grammatical theory. – Bernd Heine & Heiko Narrog (toim.), *The Oxford handbook of linguistic analysis*. Oxford: Oxford University Press s. 341–365.
- HASPELMATH, MARTIN – BUCHHOLZ, ODA 1998: Equative and similative constructions. – Johan van der Auwera – Dónall P. Ó. Baoill (toim.), *Adverbial Constructions in the Languages of Europe* s. 277–334. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- HASPELMATH, MARTIN – DRYER, MATTHEW S. – GIL, DAVID – COMRIE, BERNARD (toim.) 2005: *World Atlas of Language Structures*. Oxford. Oxford University Press.
- HATCHER, ANNA GRANVILLE 1951: The use of the progressive form in English. *Language* 27 s. 254–280.
- HEINE, BERND 1997: *Cognitive Foundations of Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- HEINONEN, TARJA RIITTA 2010: *Kuin-vertaukset*. – *Virittäjä* 114 s. 348–373.
- 2013: *Idiomien leksikaalinen kuvaus. Kielenkäytön ja vaihtelun näkökulmasta*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- HEINÄMÄKI, ORVOKKI 1984: Aspect in Finnish. – Casper de Groot & Hannu Tommola (toim.), *Aspect Bound. A voyage into the realm of Germanic, Slavonic and Finno-Ugrian aspectology* s. 153–177. Dordrecht: Foris Publications.
- HELASVUO, MARIA-LIISA 1990: Identifioiva kenttä. – *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa. Kieli 5* s. 200–220. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- 1996: Ollako vai eikö olla – eksistentiaalilauseen subjektin kohtalonkysymys. – *Virittäjä* 100 s. 340–356.
- 2001: *Syntax in the making. The emergence of syntactic units in Finnish conversation*. Amsterdam: John Benjamins.
- HENGEVELD, KEES 1986: Copular verbs in a functional grammar of Spanish. *Linguistics* 24 s. 393–420.
- 1992: *Non-verbal Predication. Theory, typology, diachrony*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- HENTSCHL, GERD 2008: On the classification of the non-resultative (predicative) adjuncts. – Christoph Schroeder – Gerd Hentschel & Winfried Boeder (toim.): *Secondary predicates in Eastern European languages and beyond* s. 97–124. Oldenburg: BIS-Verlag. <http://d-nb.info/995792097/34> (31.7.2015).
- HERLIN, ILONA 1998: *Suomen kun*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HIMMELMANN, NIKOLAUS P. – SCHULTZE-BERND, EVA F. 2005: Issues in the syntax and semantics of participant-oriented adjuncts. – Nikolaus P. Himmelmann & Eva F. Schultze-Berndt (toim.), *Secondary Predication and Adverbial Modification* s. 1–68. Oxford: Oxford University Press.
- HOCKETT, CHARLES F. 1957: A note on structure. – Martin Joos (toim.), *Readings in linguistics*. Chicago: Chicago University Press.
- HOLM, ALESSANDRO 1999: Translatiivin ja essiivin predikoivat funktiot skandinaavin silmin. – Maisa Martin & Kaarlo Voionmaa (toim.): *Yhdeksän tutkielmaa suomesta toisena ja vieraana kielenä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- HOLT, JENS 1943: *Études d'aspect*. Acta Jutlandica 15:2.
- HUUMO, TUOMAS 1995: Ongella Elmeri huitaisi Anselmia ongella. Lauseaseman vaikutuksesta eräiden adverbiaalityyppien tulkintaan. *Virittäjä* 99 s.45–70.
- 1997: *Lokatiivit lauseen semanttisessa tulkinnassa. Ajan, paikan, omistajan ja tilan adverbiaalien keskinäiset suhteet suomen kielessä*. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja.
- 1999: Space as time. Temporalization and other special functions of locational setting adverbials. *Linguistics* 37 (3): 389–430.
- 2001: Scalar particles and the sequential space construction. – Hubert Cuyckens – Britta E. Zawada (toim.), *Polysemy in cognitive linguistics. Selected papers from the international cognitive linguistics conference, Amsterdam, 1997* s. 37–56. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- 2002: Mikä kielen mielestä on tuloksellista? Polysemian silta resultatiivisuudesta kvasiresultatiivisuuteen. – Ilona Herlin – Jyrki Kalliokoski – Lari Kotilainen – Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset* s. 334–555. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2005: Onko *jääda*-verbin tulosijamääritteellä semanttista motivaatiota? – *Virittäjä* 109: 506–524.

- 2006: Kvantiteetti ja aika I. Nominaalisen aspektin näkökulma suomen objektin ja subjektin sijamerkintään. – *Virittäjä* 110 s. 504–538.
- 2007: Kvantiteetti ja aika II. Nominaalinen aspekti ja suomen predikatiivin sijavaihtelu. – *Virittäjä* 111 s. 3–23.
- 2008: Joko lingvistin nojatuoli joutaisi kaatopaikalle? Introspektiolingvistiikan asemasta kognitiivisessa kielentutkimuksessa. – *Emakeele Seltsi Aastaraamat* 53 s. 163–180.
- HUUMO, TUOMAS – OJUTKANGAS, KRISTA 2006: An introduction to Finnish spatial relations. – Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (toim.) *Grammar from the human perspective. Case, space and person in Finnish* s. 11–20. Amsterdam: John Benjamins.
- HYNÖNEN, EMMI 2004: *Vapaan predikoivan essiivisijaisen predikatiiviadverbiaalin temporaalinen ja kausaalinen funktio suomen kielessä*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- 2005: Essiivisijaisten predikatiiviadverbiaalien temporaaliset, kausaaliset ja konditionaaliset implikaatiot. – *Sananjalka* 47: 43–63.
- 2010: Suomen essiivin non-permanenssinilmaisufunktion kielitypologinen konteksti. Yleisen kielitieteen sivuaineen tutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- 2013: Essiivisijaisten tilanilmausten leksikaalistumisjatkumo. – *Virittäjä* 117 s. 551–579.
- (tulossa): Essive in Finnish. Julkaistavaksi hyväksytyt artikkelin käsikirjoitus. – Groot, Casper de (toim.): *Uralic Essive and the Expression of Impermanent State*.
- (tekeillä): Essiivisijaisuus verbipredikaateissa. Artikkelin käsikirjoitus.
- HYNÖNEN, EMMI – MAKILÄHDE, ALEKSI (tekeillä): Normatiivisuus ja normin käsite kognitiivisessa kieliopissa, peruskielioppiteoriassa ja systeemis-funktionaalissa kieliopissa. Artikkelin käsikirjoitus.
- HÄKKINEN, KAISA 2002: *Suomen kielen historia 1. Suomen kielen äänne- ja muotorakenteen historiallista taustaa*. Turku: Turun yliopisto.
- IKOLA, OSMO 1971: *Nykysuomen käsikirja*. Helsinki: Weilin + Göös.
- 1972: Partitiivi subjektin, objektin ja predikatiivin sijana. – *Kielikello* 5 s. 4–12.
- 1974: *Lauseenvastikeoppia. Nykysuomen lauseenvastikkeiden ja niihin verrattavien rakenteiden selvittelyä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2001: *Nykysuomen opas*. Turku: Turun yliopisto.
- IKOLA, OSMO – JÄRVIKOSKI, OLLI – PALOMÄKI, ULLA – PORRI, PEKKA 1985: *Lauseopin arkiston opas*. Turku: Turun yliopisto.
- IKOLA, OSMO – PALOMÄKI, ULLA – KOITTO, ANNA-KAISA 1989: *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- INABA, NOBUFUMI 2015: *Suomen datiivigenetiivin juuret vertailevan menetelmän valossa*. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.
- IRIMIA, MONICA-ALEXANDRINA 2005: Types of secondary predication. *Toronto Working Papers in Linguistics* 25 s. 20–29.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Saatavilla myös verkossa: <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>.
- ISRAELI, ALINA 2008: Nominative and instrumental variation of adjectival predicates with the Russian copula *byt'*: reference time, limitation, and focalization. – Divjak, Dagmar - Kochanska, Agata (toim.) *Cognitive Paths into the Slavic Domain*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- ITKONEN, ERKKI 1966: *Kieli ja san tutkimus*. Porvoo: WSOY.
- ITKONEN, ESA 2001: *Maailman kielten erilaisuus ja samuus*. 2. uudistettu ja laajennettu painos. Turku: Turun yliopisto.
- 2003: *What is Language? A Study in the Philosophy of Linguistics*. Turku: Turun yliopisto.
- 2005a: *Analogy as Structure and Process. Approaches in Linguistics, Cognitive Psychology and Philosophy of Science*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- 2005b: Concerning the synthesis between intuition-based study of norms and observation-based study of corpora. – *SKY Journal of Linguistics* 18 s. 357–377.
- 2006: What can cognitive linguistics learn from typological linguistics? – Anneli Pajunen & Hannu Tommola (toim.), *XXXII Kielitieteen päivät Tampereella 19.–20.5.2005*. Valikoima pidettyihin esitelmiin pohjautuvista artikkeleista. <https://tampub.uta.fi/handle/10024/65720> (28.7.2015).
- 2008: Concerning the role of consciousness in linguistics. *Journal of Consciousness Studies* 15 (6) s. 15–33. (Tässä on käytetty Itkosen sivuillaan julkaisemaa versiota.) <http://users.utu.fi/eitkonen/JCS-2008.pdf> (28.7.2015).

- 2011: *Papers on typological linguistics*. Turku: Turun yliopisto.
- ITKONEN, ESA – PAJUNEN, ANNELI 2010: *Empiirisen kielitieteen metodologia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, ESA – PAJUNEN, ANNELI – SUOMI, KARI 2009: Maailman kielten luokituksen ongelmia. – *Virittäjä* 113.
- ITKONEN, TERHO 1956: "Kuoli vilustumisen seurauksena". – *Virittäjä* 60 s. 420–422.
- 1979 [1961]: Ensyklopedista nykysuomea. – Terho Itkonen: *Retkiä nykysuomeen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura s. 73–87.
- 2000: *Uusi kieliopas*. Uudistanut ja tarkistanut Sari Maamies. Helsinki: Tammi.
- 2007: *Uusi kieliopas*. 3:s, tarkistettu painos. Uudistanut ja tarkistanut Sari Maamies. Helsinki: Kirjayhtymä.
- JAAKOLA, MINNA 2004: *Suomen genetiivi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JACKENDOFF, RAY S. 1972: *Semantic interpretation in generative grammar*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- JAHNSSON A. W. 1871: *Finska språkets satslära. För läroverkens behof*. Helsingfors: Utgivarens förlag.
- JALAVA, LOTTA 2015: *Borders of (in)finiteness: Tundra Nenets predication in change*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- JANDA, LAURA A. 1993: *A Geography of Case semantics. The Czech Dative and the Russian Instrumental*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- 2002: Cases in Collision, Cases in Collusion: the Semantic Space of Case in Czech and Russian. – Laura A. Janda, Steven Franks & Ronald Feldstein (toim.): *Where One's Tongue Rules Well. A Festschrift for Charles E. Townsend* s. 43–61. Columbus: Slavica.
- 2004: Border Zones in the Russian Case System. Ju. D. Apresjan (toim.), *Sokrovennye smysly. A festschrift for Nina D. Arutjunova*. Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury s. 378–398. <http://ansatte.uit.no/laura.janda/mypubs/Borderzones2.doc>. (24.10.2013).
- 2007: Inflectional Morphology. – Dirk Geeraerts – Hubert Cuyckens (toim.), *Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press s. 632–649.
- JANTUNEN, JARMO 2009: Ei pelkästään mielikuvituksen puutteen vuoksi. Kieliaineistojen systemaattinen käyttö kielentutkimuksessa. – *Virittäjä* 113 s. 101–113.
- JESPERSEN, OTTO 1924: *The philosophy of grammar*. London: George Allen & Unwin.
- 1937: *Analytic syntax*. London: Allen & Unwin.
- JÖNSSON-KORHOLA HANNELE 1990: *Amerikansuomen kaasussyntaksin erityispiirteitä*. Lisensiaatintyö. Åbo: Åbo Akademi.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 1996: Elämätön elämä? Volter Kilven Antinouksen kielen analyysia. – Pirjo Lyytikäinen, Jyrki Kalliokoski ja Mervi Kantokorpi (toim.): *Katsomuksen ihanuus. Kirjoituksia vuosisadanvaihteen taiteista* s. 65–90. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KANGASARIU-SALO, ARJA 1988: *Suomen kielen essiivin tehtävästä ja kuvauksesta*. Pro gradu - tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KANGASMAA-MINN, EEVA 1978: Verbien sisäisestä aspektista. – *Sananjalka* 20 s. 17–28.
- 1988: Häilyvät partisiipit. – *Sananjalka* 30 s. 202–204.
- KARLSSON, GÖRAN 1957: *Suomen kielen nukuksissa ja hereillä -tyyppiset paikallissija-adverbit. Vartaloltaan -ksi- (~ -kse-) ja -ei- ~ -ee- loppuisia paikallissija-adverbeja koskeva tutkimuskoe*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1967: Eräitä huomioita suomen predikatiivin sijasta ja luvusta. – *Virittäjä* 71 s. 268–276.
- 1995: *Suomen kielen tavan adessiivi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- KARSIKAS, ELINA 2004: Tuli huikkeen avara suo, ja sen kainalosta hyppäsi taivaille karmea vuori. Spatiaalisen sijainnin ilmaiseminen fiktiivisenä liikkeenä. – *Sananjalka* 46 s. 7–39.
- KELOMÄKI, TAPANI 1997: *Ekvatiivilause*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KETTUNEN, LAURI 1940: *Suomen murteet. 3A: Murrekartasto*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1956: *Die Herkunft des Terminativs, Genitivs, Instruktivs, und Komitativs*. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- KETTUNEN, LAURI – VAULA, MARTTI 1938: *Suomen kielioppi sekä tyyli- ja runo-opin alkeet. Oppikouluille ja seminaareille*. Uudistettu laitos. Porvoo: WSOY.
- KOIVISTO, HELINÄ 1987: *Partisiippien adjektiivistuminen suomen kielessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- KOIVISTO, VESA 2005: Monikasvoinen -mA ja suomen agenttipartisiipin tausta. Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infinittisten rakenteiden dynamiikka* s. 146–172. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- KOLEHMAINEN, TARU 2001: Maksetaanko euroina vai euroissa? *Kielikello* 4/2001. <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=1294> (6.8.2015)
- Komiteanmietintö 1915 = Kommittén för åstadkommande av enhetlighet och likformighet i grammatikundervisningen 1915: Till Hans Kejsarliga Majestät från den år 1906 den 15 februari tillsatta kommittén för åstadkommande av enhetlighet och likformighet i grammatikundervisningen underdånigst. Helsinki.
- KORTMANN, BERND 1997: *Adverbial subordination. A typology and history of adverbial subordinations based on European languages*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- KOSKINEN, YRJÖ 1860: *Finska Språkets Satslära*. Turku.
- KRASOVITSKY, ALEKSANDER – LONG, ALISON – BAERMAN, MATTHEW – BROWN, DUNSTAN & CORBETT, GREVILLE G. 2008: Predicate nouns in Russian. Предикативные существительные в русском языке. – *Russian Linguistics: International Journal for the Study of Russian and other Slavic Languages (RusLing)* 32 (2) s. 99–113.
- KRATZER, ANGELICA 1995: Stage-level and individual-level predicates. – Carlson, Gregory N. – Pelletier, Francis Jeffry: *The generic book* s. 125–175. Chicago: University of Chicago Press.
- KRISHNAMURTI, BHADRIRAJU – GWYNN, PETER 1985: *A Grammar of Modern Telugu*. Oxford: Oxford University Press.
- KÖNIG, EKKEHARD 1986: Conditionals, concessive conditionals and concessives. Areas of contrast, overlap and neutralization. – Elizabeth Cross Traugott, Alice ter Meulen, Judy Snitzer Reilly & Charles A. Ferguson (toim.), *On conditionals* s. 229–246. Cambridge: Cambridge University Press.
- LAKOFF, GEORGE 1990: The invariance hypothesis. *Cognitive Linguistics* 1 (1) s. 39–74.
- LAKOFF, GEORGE – JOHNSON MARK 1980: *Metaphors We Live By*. Chicago: Chicago University Press.
- LANGACKER, RONALD W. 1987: *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1*. Stanford: Stanford University Press.
- 1991: *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 2: Descriptive Application*. Stanford: Stanford University Press.
- 2002: *Concept, image, and symbol. The cognitive basis of grammar*. 2. painos (1. painos 1991). Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- 2007: Cognitive grammar. – Dirk Geeraerts – Hubert Cuyckens (toim.), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* s. 421–462. Oxford: Oxford University Press.
- 2008: *Cognitive Grammar. A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- LANTTO, JOHANNA 2001: *L'essif en fonction de complément circonstanciel attributif, en construction absolue et ses équivalents français. Étude contrastive d'un romen finnois et de sa traduction française*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- LARJAVAARA, MATTI 1991: Aspektuaalisen objektin synty. – *Virittäjä* 95 s. 372–408.
- 1995: Savon (n)nA-supiini. – *Murteiden matkassa. Juhlakirja Alpo Räisänen 60-vuotispäiväksi* s. 132–141. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- LAWRENZ, BIRGIT 1993: *Apposition. Begriffsbestimmung und syntaktischer Status*. Tübingen: Narr.
- LEHISTE, ILSE 1972: 'Being' and 'Having' in Estonian. – John W. M. Verhaar (toim.), *The Verb 'Be' and its Synonyms: Philosophical and Grammatical Studies (5)*. Dordrecht: D. Reidel.
- LEHTINEN, TAPANI 2007: *Kielen vuosituhannet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEINO, JAAKKO 1999: Mitä tarkoittaa se, että? Se-pronominista subjektina ja objektina toimivan että-lauseen yhteydessä. – *Virittäjä* 103 s. 27–51.
- 2003: *Antaa sen muuttua. Suomen kielen permissiivirakenne ja sen kehitys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEINO, PENTTI 1989: Paikallissijat ja suhdesääntö. Kognitiivisen kieliopin näkökulma. – *Virittäjä* 93 s. 161–219.
- 1991: *Lauseet ja tilanteet. Suomen objektin ongelmia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1993: *Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1. Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1994: Morfeemien polysemia. – Pentti Leino & Tiina Onikki (toim.), *Näkökulmia polysemiaan*. Kieli 8 s. 11–35. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

- LEINO, PENTTI – HELASVUO- MARJA-LIISA – LAUERMA, PETRI – NIKANNE, URPO – ONIKKI, TIINA 1990: *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa*. Kieli 5. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LEINONEN, MARJA 2008: Depictive secondary predicates in Finnish. – Christoph Schroeder – Gerd Hentschel & Winfried Boeder (toim.): *Secondary predicates in Eastern European languages and beyond* s. 167–188. Oldenburg: BIS-Verlag. <http://d-nb.info/995792097/34/> (11.10.2013).
- LEWANDOWSKA-TOMASZCZYK, BARBARA 2007: Polysemy, prototypes, and radial categories. Dirk Geeraerts – Hubert Cuyckens (toim.), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* s.139–169. Oxford: Oxford University Press.
- LINDSTRÖM, LIINA – METSLANG, HELLE (tulossa): Estonian. – Groot, Casper de (toim.): *Uralic Essive and the Expression of Impermanent State*.
- LUNDGREN, ULLA 1992: *Predikativadverbialet och dess numeruskongruens i finskan*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- LURAGHI, SILVIA 2008: Case in cognitive grammar. – Andrej Malchukov – Andrew Spencer (toim.), *The Oxford Handbook of Case* s. 136–150. New York: Oxford University Press.
- LYONS, JOHN 1977: *Semantics*. Cambridge – New York: Cambridge University Press.
- MAAMIES, SARI 1994: *Seurauksena ja tuloksena*. Määritesuhteen ongelma. *Kielikello* 2/1994 s. 12–15.
- MANNINEN, SATU 2003. *Small Phrase Layers: A study of Finnish Manner Adverbials*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- MARTINIUS, MATTHIAS 1689: Hodegus Finnicus, Eller Finsk Wägwijsare. Holmiae. – Kalevi Wiik (toim.), *Suomen Wanhat Kieliopit*. Nide 1: 1649–1816. Turun yliopisto, fonetiikka. Moniste.
- METSLANG, HELLE 2007: Translatiivi ja essiivi kasutamisest eesti ja soome keeles. – Mantila, Harri – Karjalainen, Merja – Sivonen, Jari (toim.), *Merkityksen ongelmasta vähemmistökielten oikeuksiin. Juhlakirja professori Helena Sulkalan 60-vuotispäivänä* s. 143–164. Oulun yliopisto, Oulu.
- MIELIKÄINEN, AILA 1978: Aktiivin II partisiippi Etelä-Savon murteissa. – *Virittäjä* 82 s. 101–121.
- MIESTAMO, MATTI 2013: Kielten vertailu kielitypologisessa tutkimuksessa. – Leena Kolehmainen, Matti Miestamo & Taru Nordlund (toim.): *Kielten vertailun metodiikka* s. 27–55. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- MIKKOLA, J. J. 1944: Oikeakielisyys hedelmiä: "Suomi kuvina". – *Virittäjä* 45 s. 266.
- MÄGISTE, JULIUS 1960: *Vermlannin sammuvaa savoa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NICHOLS, JOHANNA 1978: Secondary Predicates. *Proceedings of the 4th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, s. 114–127.
- 1981: *Predicate nominals. A partial surface syntax of Russian*. Berkeley: University of California Press.
- NIKANNE, URPO 1990: Konseptuaalisen semantiikan teoriasta. *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa*. Kieli 5. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- 1997: Suomen infiniittisten adjunktien temporaalinen tulkinta. – *Virittäjä* 101 s. 338–357.
- NIKOLAEVA, IRINA 1999: *Ostyak*. München: Lincom Europa.
- NS = *Nykysuomen sanakirja*. Helsinki: WSOY 1951–1961.
- NURMINEN, SALLA 2010: *Lauseen rajatun ja rajaamattoman aspektin määräytyminen: kielen käytön näkökulma*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- 2015: *Suomen kielen aspekti. Kielen käytön näkökulma*. Turku: Turun yliopisto.
- OJUTKANGAS, KRISTA 2001: *Ruumiinosanimien kieliopillistuminen suomessa ja virossa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2008: Kielentutkijan mielikuvituksen puute eli mihin todelliseen kielenkäyttöön perustuvaa aineistoa tarvitaan. – *Virittäjä* 112 s. 276–284.
- OJUTKANGAS, KRISTA – LARJAVAARA, MERI – MIESTAMO, MATTI – YLIKOSKI, JUSSI: *Johdatus kielitieteeseen*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- ONIKKI, TIINA 1990: Sirkumstantiaalinen kenttä. *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa*. *Kieli* 5 s. 221–260. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjänä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2005: 3. infiniitivin inessiivi ja määräraippaisuuden arvoitus. – Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikka* s. 173–193. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

- 2006: Metonymy in locatives of state. – Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (toim.), *Grammar from the human perspective. Case, space and person in Finnish* s. 67–100. Current Issues in Linguistic Theory 277. Amsterdam: John Benjamins.
- ORPANA, TERTTU 1988: *Kuvaus vai kommentti? Tutkimus suomen kielen adjektiivadverbien semanttista tulkinnasta*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- PAJUNEN, ANNELI 1979: *Lounaismurteiden verbivalenssista. 78 verbin valenssi ja distribuutio dependenssikieliopin mukaan*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- 1998: Intransitiivipredikaation typologinen kuvaus – ja uralilaiset kielet. – *Virittäjä* 102 s. 476–485.
- 2000: Suomen ominaisuuspredikaatio ja tyyppi *olla sairaana*. – Anneli Pajunen (toim.), *Näkökulmia kielitylogiaan* s. 36–87. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2001: *Argumenttirakenne. Asiaintilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2002: Suomen paikallissijaisten olotilanilmausten kehittyminen lokaalisen mallin mukaan. – *Virittäjä* 106 s. 275–283.
- PAUKKONEN, TIINA 2013: *Ovatko näkymät kauniit vai kauniita? Adjektiivipredikaatiivi ja predikaatiivadverbiaali äidinkielisillä suomenpuhujilla sekä S2-oppijoilla*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.
- PAYNE, THOMAS E. 1997: *Describing Morphosyntax: A Guide for Field Linguists*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PEKKARINEN, HELI 2011: *Monikasvoinen TAVA-partisiippi. Tutkimus suomen TAVA-partisiipin käyttökonteksteista ja verbiliittojen kielipillistumisesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/26322/monikasv.pdf?sequence=1> (27.7.2015)
- PENTTILÄ, AARNI 1963: *Suomen kielioppi*. 2. tarkistettu painos. Porvoo: WSOY.
- PETRAEUS, AESCHILLUS (ESKIL) 1649: *Linguae Finnicae brevis insitutio*. Aboae. – Kalevi Wiik (toim.), *Suomen Wanhat Kieliopit*. Nide 1: 1649–1816. Turun yliopisto, fonetiikka. Moniste.
- PETROVA, OKSANA 2011: *Of pearls and pigs. A conceptual-semantic tiernet approach to formal representation of structure and variation of phraseological units*. Åbo: Åbo Akademis Förlag.
- PLATT, JOHN T. – PLATT HEIDI K. 1972: Orientation in manner adverbials. *Papers in Linguistics* 227–249.
- POKELA, HANNA 2005: Kirjakieltä kehittäen. Lönnrotin 2. infinitiivin instruktiivi. – Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa* s. 292–317. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- POTEBNJA, A. A. 1958: *Iz zapisok po russkoj grammatike*. Moskva: Ucpedgiz.
- PUSTET, REGINA 2003: *Copulas. Universals in the Categorization of the Lexicon*. Oxford: Oxford University Press.
- PAIVIO, PIA 2007: *Suomen kielen asti ja saakka. Terminatiivisten partikkelien synonymia, merkitys, käyttö ja kehitys sekä asema kieliopissa*. Turku: Turun yliopisto.
- RAVILA, PAAVO 1944: Lauseopin periaatekysymyksiä. – *Virittäjä* 48 s. 105–131.
- 1945: Lauseeseen liittyneet irralliset ainekset. – *Virittäjä* 49 s. 1–16.
- 1952: Pieni lisä predikaatiivia koskevaan keskusteluun. – *Virittäjä* 56 s. 34–36.
- ROWLANDS, E. C. 1969: *Teach yourself Yoruba*. London: The English Universities Press.
- RÄSÄNEN, MATTI 2007: Ovatko oppilaat sairaana vai sairaina? Predikaatiivadverbiaalin luku. *Kielikello* 2/2007. <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=1805> (31.7.2015).
- SAARIMAA, E. A. 1967: *Kielenopas*. Tarkistanut Paavo Pulkkinen. Porvoo–Helsinki: WS.
- SADENIEMI, MATTI 1966: Uusi lauseoppi. – *Virittäjä* 70 s. 141–143.
- SALMINEN, TARU 1997: Kvasirakenteen kielipillistuminen. *Kielipillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta. Kieli* 12 s. 38–65. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 2000: *Morfologiasta moniäänisyyteen. Suomen kielen kvasirakenteen merkitys, käyttö ja kehitys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2002: Retention of abstract meaning. The essive case and grammaticalization of polyphony in Finnish. – Wischer, Ilse – Diwald, Gabriele: *New reflections on grammaticalization* s. 293–307. Amsterdam–Philadelphia: Benjamins.
- SAUSSURE, FERDINAND DE 1916: *Cours de linguistique générale*. Paris: Payot.

- SCHROEDER, CHRISTOPH – HENTSCHEL, GERD – BOEDER, WINFRIED (toim.): *Secondary predicates in Eastern European languages and beyond*. Oldenburg: BIS-Verlag.
<http://d-nb.info/995792097/34/> (11.10.2013).
- SCHULTZE-BERNDT, EVA – HIMMELMANN, NIKOLAUS P. 2004: Depictive secondary predicates in crosslinguistic perspective. – *Linguistic Typology* 8 s. 59–131.
- SETÄLÄ, E. N. 1880: *Suomen kielen lauseoppi. Oppikirjan koe*. Helsinki: K. E. Holm.
 ----- 1891: *Suomen kielen lauseoppi: Oppikouluja varten*. 3., muutettu painos. Helsinki: K. E. Holm.
 ----- 1914: *Suomen kielen lauseoppi oppikouluja varten*. Kahdeksas painos. Helsinki: K. E. Holm.
 ----- 1919: *Suomen kielen lauseoppi oppikouluja varten*. Yhdeksäs painos. Helsinki: Otava.
- SHORE, SUSANNA 1992: *Aspects of a systemic-functional grammar of Finnish*. Ph.D. thesis. Mac quarie University, Sydney, Australia.
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.129.1396&rep=rep1&type=pdf> (4.8.2016).
- SIRELIUS, U. T. 1894: *Lauseopillinen tutkimus Jääsken ja Kirvun murteesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SIRO, PAAVO 1964: *Suomen kielen lauseoppi*. Helsinki: Tietosanakirja OY.
 ----- 1974: Eksistentiaalilauseen hämähäkinverkkoa. – *Virittäjä* 78 s. 35–46.
- SIROLA-BELLIARD, MAIJA (tekeillä): Suomen komitatiivi, *-ine* ja *kanssa*. Väitöskirjan käsikirjoitus. Tampereen yliopiston kieli-, käänös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.
- STASSEN, LEON 1997: *Intransitive Predication*. Oxford: Clarendon Press.
 ----- 2001: Non-verbal Predication in Circum-Baltic Languages. Östen Dahl – Maria Koptjevskaja-Tamm (toim.). *The Circum-Baltic languages. Typology and contact: Volume 2. Grammar and typology* s. 569–590. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- STUMP, GREGORY T. 1985: *The semantic variability of absolute constructions*. Dordrecht: Reidel.
- SULKALA, HELENA 1981: *Suomen kielen ajan adverbien semantiikkaa*. Oulu: Oulun yliopisto.
- SULKALA, HELENA & MERJA KARJALAINEN 1992: *Finnish*. London: Routledge.
- SWAN, OSCAR E. 2002: *A grammar of contemporary Polish*. Bloomington: Slavica.
<http://polish.slavic.pitt.edu/grammar.pdf> (24.11.2010).
- SÄRKKÄ, TAUNO 1969: *Itämerensuomalaisten kielten eksessiivi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
 ----- 1970: Yleisten paikallissijojen lokaalin ja temporaalin käytön kehityksestä itämerensuomalaisissa kielissä. – *Virittäjä* 74 s. 1–11.
- TALMY, LEONARD 1985: Lexicalization patterns: Semantic structure in lexical forms. – Timothy Shopen (toim.), *Language typology and syntactic description, vol. 3: Grammatical categories and the lexicon* s. 57–149. Cambridge: Cambridge University Press.
 ----- 2000a: *Toward a Cognitive Semantics. Vol. I: Concept Structuring Systems*. Cambridge: MIT Press.
 ----- 2000b: *Toward a Cognitive Semantics. Vol. II: Typology and Process in Concept Structuring*. Cambridge: MIT Press.
 ----- 2005: Foreword. – Monica Gonzalez-Marquez – Irene Mittelberg – Seana Coulson – Michael J. Spivey (toim.), *Methods in cognitive linguistics*. Amsterdam: John Benjamins.
 ----- 2007: Introspection as a methodology in cognitive linguistics. Esitelmämoniste.
<http://linguistics.buffalo.edu/people/faculty/talmy/talmyweb/Handouts/introspection2.pdf> f 31.7.2015
- TENBRINK, THORA 2011: Reference frames of space and time in language. *Journal of pragmatics* 43 s. 704–722.
- Tieteen termipankki. <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Termipankki:Etusivu> (3.9.2015).
- TIMBERLAKE, ALAN 2004: *A Reference Grammar of Russian*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TOMASELLO, MICHAEL 1999: *The Cultural Origins of Human Cognition*. Harvard University Press.
- TOMMOLA, HANNU 2000: Progressive aspect in Baltic Finnic. – Östen Dahl (toim.): *Empirical approaches to language typology. Tense and aspect in the languages of Europe* s. 655–692. Berlin–New York: Mouton de Gruyter.
- TOPPING, DONALD M. – DUNGCA, BERNADITA C. 1973: *Chamorro reference grammar*. Honolulu: The University Press of Hawaii.
- TRUBETZKOY, NIKOLAI 1939: *Grundzüge der Phonologie*. Praha: [sine nomine].
- TURUNEN, RIGINA 2010: *Nonverbal predication in Erzya: Studies on morphosyntactic variation and part of speech distinctions*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- WADE, TERENCE L. B. 1992: *Comprehensive Russian grammar*. Oxford: Blackwell.

- VAHTERA, RALF 1981: *Vepsän kielen essiivi ja translatiivi*. Åbo: Åbo Akademi.
 ----- 2009: *Otsikkorakenteita. Kontrastiivinen tutkimus suomen- ja ruotsinkielisten sanomalehtien syntaktis-semanttisista otsikkotyypeistä*. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- VAN VALIN, ROBERT D. 2001: *Introduction to Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.
- WETZER, HARRIE 1996: *The typology of adjectival predication*. Berlin: Gruyter.
- WIERZBICKA, ANNA 1980: *The case for surface case*. Ann Arbor: Karoma.
 ----- 1988: *The semantics of grammar*. Amsterdam: John Benjamins.
- WIIK, KALEVI 1975: Suomen frekventatiivi ja kontinuaatiivi. – *Virittäjä* 79 s. 153–166.
- VIINIKAINEN, TARU 2010: *Taipuuko "akrobaatti Aleksandra"? Nimikekonstruktio ja nimikkeen taipuminen lehtikielessä 1900-luvulta 2000-luvulle*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- VILKUNA, MARIA 1984: Voiko *kin*-partikkelia ymmärtää? – *Virittäjä* 88 s. 393–408.
 ----- 1989: *Free word order in Finnish*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
 ----- 1992: *Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
 ----- 1996: *Suomen lauseopin perusteet*. Helsinki: Edita.
 ----- 2000: *Suomen lauseopin perusteet*. 2., korjattu painos. Helsinki: Edita.
- VILPPULA, MATTI 1984: "Kurkikin jo lähti". – *Virittäjä* 28 s. 47–60.
- WINKLER, EBERHARD 2001: *Udmurt*. München: Lincom Europa.
- VIRKKUNEN, HILKKA 1977: *Essiivi, translatiivi, abessiivi, komitatiivi ja instruktiivi 1960-luvun suomen yleiskielessä*. Oulu: Oulun yliopisto.
- VISK = AULI HAKULINEN, MARIA VILKUNA, RIITTA KORHONEN, VESA KOIVISTO, TARJA RIITTA HEINONEN JA IRJA ALHO 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkko-versio, viitattu 1.11.2008. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7
- VOUTILAINEN, EERO 2011: *Nyky-suomen translatiivin polysemiaa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- VÄSTI, KATJA 2012: *Verbittömät tapahtumanilmaukset. Suunnannäyttäjinä LÄHDE- ja KOHDE-konstruktio*. Oulu: Oulun yliopisto.
- YLIKOSKI, JUSSI 2003: Havaintoja suomen ns. viidennen infinitiivin käytöstä. – *Sananjalka* 45: 7–44.
 ----- 2005: Puhekielen morfologisten ja semanttisten innovaatioiden tutkimusnäkyviä – esimerkkinä suomen *tekeen-* ja *tekees-*tyyppiset verbimuodot. – *Puhe ja kieli* 25: 187–210.
- YLI-VAKKURI, VALMA 1969: Miksi pojat joskus ovat iloiset? Adjektiivisen nominatiivipredikaatiivin esiintymisedellytyksistä. – *Juhlakirja Paavo Siron täyttäessä 60 vuotta 2.8.1969* s. 257–268. Tampere: Tampereen yliopisto.